

THE FREE INDOLOGICAL COLLECTION

WWW.SANSKRITDOCUMENTS.ORG/TFIC

FAIR USE DECLARATION

This book is sourced from another online repository and provided to you at this site under the TFIC collection. It is provided under commonly held Fair Use guidelines for individual educational or research use. We believe that the book is in the public domain and public dissemination was the intent of the original repository. We applaud and support their work wholeheartedly and only provide this version of this book at this site to make it available to even more readers. We believe that cataloging plays a big part in finding valuable books and try to facilitate that, through our TFIC group efforts. In some cases, the original sources are no longer online or are very hard to access, or marked up in or provided in Indian languages, rather than the more widely used English language. TFIC tries to address these needs too. Our intent is to aid all these repositories and digitization projects and is in no way to undercut them. For more information about our mission and our fair use guidelines, please visit our website.

Note that we provide this book and others because, to the best of our knowledge, they are in the public domain, in our jurisdiction. However, before downloading and using it, you must verify that it is legal for you, in your jurisdiction, to access and use this copy of the book. Please do not download this book in error. We may not be held responsible for any copyright or other legal violations. Placing this notice in the front of every book, serves to both alert you, and to relieve us of any responsibility.

If you are the intellectual property owner of this or any other book in our collection, please email us, if you have any objections to how we present or provide this book here, or to our providing this book at all. We shall work with you immediately.

-The TFIC Team.

श्रीमद्विजयानंदसूरिविरचित
श्री जैनतत्त्वादर्श.

भाषान्तर करनार,
वकील मुलचंद नथुभाई
भावनगर

छपावी प्रसिद्ध करनार,
श्रीआत्मारामजी जैनज्ञानशाला तथा
पुस्तकालयनी कार्यदक्ष सजा.
भावनगर

संनत १९५६. कारतक सुद १५ सने १८९९.

मुल्य चार रुपीआ.

आ ग्रंथ मुंबई निर्णयसागर प्रेसमां छाप्यो.

ग्रंथस्वामित्वना सर्व हक्क प्रसिद्ध करनाराए पोताने
स्वाधिन राखेला ठे.

श्री हंसराज बच्छराज नाहटा
सरदारशहर निवासी
द्वारा
जैन विश्व भारती, लाडनूं
को सप्रेम भेंट -

आ ग्रंथ मलवाना ठेकाणां.

- १ अमारे त्यांशी. दोशी गुलाबचंद आणंदजी.
लाइब्रेरीयन मारफत.
- २ मुंबई शा. ज्ञीमशी माणक जैनपुस्तक
वेचनार मांडवीबंदर.
- ३ नावनगर जैनधर्म प्रसारक सन्ना आफिस.

અર્પણ પત્રિકા.

અનેક ગુણગણાલંકૃત સુદ્ધ મુરબી શેઠ

આણંદજી પરશોતમની સેવામાં

મુઠ જાવનગર.

બાલ્યાવસ્થાથી સ્વશક્તિબલે સાંસારિક વ્યાપારમાં અન્યુદય પ્રાપ્ત થવાથી આપે સ્વોપાર્જિત દ્રવ્યનો, અન્ય અન્ય પ્રસંગે, તીર્થ-યાત્રા, ઉદ્યાપન (ઉજમણ) અઠાઈ મહોત્સવ, શત્રુંજય મહાતીર્થ ઉપર જીનબિંબોનું સ્થાપન, અદ્વયનીધિઆદિ ધર્મકાર્યોમાં અંતઃકરણના ધાર્મિક ઉત્સાહથી વ્યય કરી પોતાના આત્માને નિર્મલ કરેલો હે, અને તેવી નિર્મલતા પ્રાપ્ત થવાથી વૃદ્ધાવસ્થામાં શાંતરસનો આપના અંતઃકરણમાં જમાવ થયોહે, તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જાવનગરના જૈનસમુદાયમાં પ્રસંગે પ્રસંગે થતા ઝંચા મનને શાંતિ પમાડવામાં આપનું અંતઃકરણ સાધનચૂત થાયહે, એવાં અનેક કારણોને લીધે, તેમજ મારા ઉપર આપ અત્યંત પ્રીતિ રાખો હો; તેથી આ જાણાન્તરરૂપ ગ્રંથ આપને સવિનય અર્પણ કરું તે સ્વિકારશો.

જાવનગર,
તા. ૧૭ નોવેંબર
૧૮૯૯

લી. આજ્ઞાંકિત,
જાણાંતર કર્તા.

પ્રસ્તાવના.

નમે ત્રાતા મહાવીરો, નદ્દેષો કપિલાદિષુ ॥

યુક્તિમદ્ વચનંયસ્ય તસ્યકાર્યઃ પરિગ્રહઃ ॥ ૧ ॥

ઇત્યાચાર્ય શ્રી હરિજ્ઞ સૂરિઃ ॥

જૈનદર્શન સર્વ દર્શનોમાં શ્રેષ્ઠ છે, એમ પૂર્વાચાર્ય શ્રીમદ્ હરિજ્ઞ સૂરિએ ષટ્દર્શન સમુચ્ચય નામના ગ્રંથમાં ઠ એ દર્શનોના દેવતા તત્ત્વપ્રમુખના યથાર્થ વિચાર પ્રદર્શિત કરી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. મોક્ષાન્તિલાષી આત્માર્જને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવામાં જૈનદર્શનનું આરાધન એજ સત્ય સાધન છે. સાધન રત્નત્રયીનું આરાધન કરવું તેજ છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રત્નત્રય છે. શ્રી તત્ત્વાર્થમાં “સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ” એમ યથાર્થ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

વેદાંત આદિ દર્શનમાં માત્ર જ્ઞાનનેજ મુક્તિનું સાધન માનેલું છે. દર્શન, ચારિત્ર તો તેમની ગણનામાંજ નથી. જુઝ શંકરાચાર્યકૃત અપરોક્ષાનુચૂતિ, તથા વિદ્યારણ્ય સ્વામિકૃત પંચદશી, શ્રી શંકરાચાર્યકૃત આત્મબોધમાં ચારિત્ર અર્થાત્ ક્રિયાની જરૂરીઆત બતાવી છે, પરંતુ દર્શન અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનની મોક્ષપ્રાપ્તિમાં કેટલી આવશ્યકતા છે તે સંબંધી વિચાર જૈનદર્શન શિવાય બીજા કોઈપણ દર્શનમાં બિલકુલ બતાવ્યા નથી. સમ્યગ્દર્શનનું યથાર્થ સ્વરૂપ તો માત્ર જૈનદર્શનના પૂર્વાચાર્ય પ્રણીત ગહન ગ્રંથોનું અવલોકન કરવાથીજ જાણી શકાય છે, તેમાં પણ ગુરુગમ જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. જૈનદર્શનમાં સમ્યગ્દર્શનની મુખ્યતા છે, કારણ કે તે શિવાય જ્ઞાન અને ચારિત્ર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવામાં અસમર્થ છે; આપ્રમાણે છે ઢતાં સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્ચારિત્રનું મૂલ્ય કારણ સમ્યગ્ જ્ઞાન છે. જો સમ્યગ્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યગ્ ચારિત્ર સેદ્ધેજે પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ સમ્યક્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું તે અતિ ડુર્લભ છે. જુદા જુદા દર્શનના આચાર્યોની વિદ્વત્તા તેડના ગ્રંથોનું અવલોકન કરવાથી સ્પષ્ટ રીતે માલમ પડે છે. જુદા જુદા દર્શનના ગ્રંથો અવલોકન કરશો તો આપને સિદ્ધ થશે કે સમ્યગ્ જ્ઞાન માત્ર જૈનદર્શનના ગ્રંથોમાંજ છે. અવલોકન કરતી વખતે નિષ્પક્ષપાત મતિની પુરી જરૂર છે. બી-

જાઉં વાસ્તે તો શુંજ બોલવું, પરંતુ વેદાંતમતના ધુરંધર શ્રી માધવાચાર્ય પોતાના સર્વદર્શન સંગ્રહ નામના ગ્રંથમાં જુદા જુદા શોભ દર્શનના વિચારો બતાવેલાં છે, એકનું બીજામાં એમ ઉત્તરોત્તર ખંડન કરેલું છે, તેમાં આર્હત (જૈન) દર્શન સંબંધી વિચારો બતાવતાં જેજે બાબતોનું જેજે રૂપે ખંડન કરેલું છે તે એવું તો વિચિત્ર છે કે, આ પ્રસંગે હું હિંમતથી લખી શકું તું કે, તેવા મહાન્ આચાર્યને પણ જૈનદર્શનનું યથાર્થજ્ઞાન ન હતું. સર્વ દર્શનસંગ્રહમાં આર્હત દર્શનનું સ્વરૂપ બતાવવામાં ઠ ડ્રવ્યસંબંધી તથા સત્તત્ત્વસંબંધી વિચારો બતાવ્યા છે. ઠ ડ્રવ્યમાં “ધર્મ અને અધર્મ” જે પ્રથમના બે ડ્રવ્યો છે, તેનું સ્વરૂપ તદન અસત્ય તે સ્થલે બતાવેલું છે; જૈનદર્શનનું સત્યજ્ઞાન જો તેમને હોત તો તે બંને પદાર્થોનો જેવો તેમણે અર્થ કર્યો છે તેવો કરતજ નહિ; છોટો અર્થ કરી અસત્ય ખંડન કર્યું છે. સ્વેર ! માત્ર તેટલુંજ નહિ પરંતુ સત્તત્ત્વસંબંધી ગહન શૈલી પણ તેવા વિદ્વાન્ આચાર્યને સમજવામાં આવી નથી, ઠતાં “નૈકસ્મિન્નસંજવાત્” એમ સૂત્ર લખી અસત્ય કટ્વપનાઉં બતાવી છે. સત્તત્ત્વસંબંધીના અસત્ય ખંડનનું ખંડન શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરિજીએ બહુજ વિસ્તારથી કરેલું છે જે થોડા વચ્ચે પઠી ઠપાવવામાં આવશે, તે અવલોકન કરવાથી વાચકવર્ગને સિદ્ધિ થશે કે જૈનદર્શન અતિ ગહન દર્શન છે, અને તેનુંજ યથાર્થ જ્ઞાન તે સમ્યક્ જ્ઞાન છે. શ્રી માધવાચાર્ય જેવા મહાન્ આચાર્યપણ જૈનદર્શનના પરમ રહસ્યથી અજ્ઞાત હતા, તો સામાન્ય વિદ્વાનો માટે તો શુંજ બોલવું? આમારા લખાણની સાબિતી માટે જીજ્ઞાસુએ જૈનદર્શનના પ્રવીણ પુરુષ પાસે જૈનદર્શનનું યથાર્થ જ્ઞાન નવતત્ત્વ પ્રમુખનું પ્રાપ્ત કરી સર્વ દર્શનસંગ્રહમાં વર્ણવેલા આર્હત દર્શનસંબંધી વિચારો તથા તેનું ખંડન અવલોકન કરવું, આર્યાવર્તમાં વસનારા તેમજ બહારના વિદ્વાનો મધ્યેનો મોટો જાગ વેદાંતદર્શનને સર્વોત્તમ દર્શન માને છે, પરંતુ દિલગીરી માત્ર એ છે કે વેદાંતનું જ્ઞાન ધરાવનારા મહાવિદ્વાનો પણ જૈનદર્શનનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સારુ તેના ગહન ગ્રંથોનો લેશમાત્ર અજ્યાસ કરતા નથી. જૈનદર્શનનું યથાર્થ જ્ઞાન પૂર્વાચાર્ય શ્રીમદ્દહરિષ્ઠસૂરિ તથા શ્રીમદ્ દેમચંદ્રાચાર્ય પ્રમુખના રચેલા ડ્રવ્યાનુયોગ સંબંધી ગ્રંથોનું સદગુરુ સમક્ષ અધ્યયન કરવાથી થાય છે. સંસ્કૃત જાણના વેત્તાઉં, તર્કના નિયમો લક્ષમાં

લઈ, પૂર્વાચાર્યપ્રણીત જૈનદર્શનના ગહન ગ્રંથોનું અધ્યન કરે છે, ત્યારેજ તેને સર્વ દર્શનો કરતાં જૈનદર્શનની મહત્વતાનું જાસન થાય છે. જૈન-દર્શનનું યથાર્થ જ્ઞાન થવા સારૂ પ્રાચીન તથા અર્વાચીન મહાન્ આચાર્યોંએ અનેક ગ્રંથોની રચના કરેલી છે; પરંતુ એવા નિઃસ્વાર્થ પરોપકારી મહાત્માએ જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી જૈનોને વારસામાં આપતાં ઉત્તરોત્તર પ્રાપ્ત થતાં વર્તમાન કાલના જૈનોના કબજામાં તે એવી તો બંધનમાં પડેલી છે કે, તે જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીના ઉત્તમ નગીના અતિ જીજ્ઞાસુને પણ દૃષ્ટિપથે આવવા પામતા નથી. આપ્રમાણે લખવાનો હેતુ એ છે કે પરમકૃપાલુ શ્રી-મદ્ વિજયાનંદસૂરિજીને (ગ્રંથકર્તાને) એક પ્રસંગે અમુક શેહેરનો જ્ઞાન જંડાર અવલોકન કરવાની જીજ્ઞાસા થઈ હતી. તેવા ધર્મધુરંધર મહાન્ આચાર્યને પણ ત્યાંના શ્રાવકોએ જ્ઞાનજંડાર બતાવવામાં આનાકાની કરી હતી. આવી અજ્ઞાનતા જ્યાં જ્યાં વ્યાપેલી છે, તે તે સ્થલના જૈનો જૈનદર્શનની જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીનો સહુપયોગ કરતાજ નથી, તેમજ બીજા જીજ્ઞાસુને પણ કરવા દેતા નથી. મહાવિદ્વાન્ આચાર્યોંએ પરમ ઉપગાર બુદ્ધિએ અતિ પ્રયાસથી અમૂલ્ય ગ્રંથોની રચના કરી જૈનીને જે સ્વાધિન કરેલા છે, તે માત્ર સિંદુકમાં રાખવાસારૂ તેમજ બાર માસે એક દિવસ ધૂપ દેવા અને વજ નાખવાસારૂ નહિ, પરંતુ નદીના જલની જેમ જ્ઞાનની પિપાસાવાલાને તૃષ્ણા પાવવાસારૂ પ્રગટ દૃષ્ટિપથે આવે તેવી રીતે રાખવાસારૂ સ્વાધિન કરેલા છે. મારો લખવાનો હેતુ એ છે કે જૈનદર્શનનું જ્ઞાન બીજા દર્શનવાલાંના જ્ઞાનના પ્રમાણમાં બહુ અલ્પ વિસ્તારમાં પ્રસિદ્ધિમાં આવેલું છે. અન્ય દર્શનવાલાંના જેજે મહાન્ ગ્રંથો છે તે સર્વે પ્રગટ થઈ ગયા છે, ત્યારે જૈનદર્શનના મહાન્ ગ્રંથો જ્ઞાનજંડારોમાંજ માત્ર બિરાજે છે. જુદાં સમ્મતિતર્ક, રત્નાવતારિકા પ્રમુખ. જૈનદર્શનધારી શ્રાવક સમુદાયતો આવા અમૂલ્ય ગ્રંથોના જ્ઞાનથી અતિદૂર છે. સાધુ સમુદાયમાં પણ વિરલા છે. સારાંશ કે વર્તમાન કાલના જૈનોને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની બહુજ અલ્પ જિજ્ઞાસા છે. જૈનદર્શનમાં સાત ક્ષેત્રમાં ડ્રવ્યનો વ્યય કરવાની જિનાજ્ઞા છે. સાત ક્ષેત્રમાં જ્ઞાનક્ષેત્રનો સમાવેશ છે; આ ક્ષેત્ર એવું તો બલવાન છે કે તેના રક્ષણ ઉપર જૈનદર્શનના અસ્તિત્વનો પરમ આધાર છે. એ પ્રમાણે જિનાજ્ઞા છે હતાં વર્તમાન કાલના જૈનો આ આધારચૂત ક્ષેત્રમાં બિલકુલ વ્યય શ-

ક્તિના પ્રમાણમાં કરતાજ નથી. જે કાંઈ વ્યય કરે છે તે બીજાંના પ્રમાણમાં યત્કિંચિત્ છે. આ પ્રસંગે કોઈ સવાલ કરશે કે હાલમાં જૈનશાલાં અનેક સ્થલે સ્થાપવામાં આવી છે તે શું જ્ઞાનક્ષેત્રમાં વ્યય નથી ? ઉત્તર માત્ર એટલોજ છે કે તે વ્યયની બીજા ક્ષેત્રના વ્યવની સાથે સરખામણી કરશે, ત્યારેજ યથાર્થ સમજવામાં આવશે. આવી જૈનશાલાંમાં મહાવિદ્વાન્ શિક્ષકોને રાખી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાલા જૈનના બાલકોને ઉત્તરોત્તર ગહન ગ્રંથોનું અધ્યયન કરાવવામાં પુષ્કલ દ્રવ્યનો વ્યય કરવાની જરૂર છે, એટલે સુધી કે જે દરજ્જે ચૈત્યક્ષેત્ર તથા પ્રતિમાક્ષેત્ર વર્તમાનકાલમાં પ્રકાશિત થયેલ છે, તે દરજ્જે જ્ઞાનક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરવાની જરૂર છે. જ્ઞાનીને પુષ્ટિ આપવી તેજ જ્ઞાનની પુષ્ટિ છે, અને જ્ઞાનને પુષ્ટિ આપવી તે જ્ઞાનીને ખોરાક આપવાતુલ્ય છે. આ બાબતમાં વર્તમાન કાલના અન્યદર્શનીઓની પદ્ધતિ તરફ દૃષ્ટિ કરવી જોઈએ. અન્યદર્શનોના તમામ મહાન્ ગ્રંથો પ્રગટ થયા છે. વિદ્વાન્ પુરુષો તે પ્રગટ થયેલા ગ્રંથોનું અવલોકન કરી શકે છે. જેવી બુટ વિદ્વાનોને અન્યદર્શનોના ગ્રંથોની છે, તેવી જૈનદર્શનના ગ્રંથોની નથી. ટુંકામાં કહીએ તો જૈનદર્શનના ગ્રંથો બિલકુલ વિસ્તાર પામેલા નથી. જે પ્રગટ થયેલા છે તે પણ એવી પદ્ધતિમાં કે પ્રવેશકને સહાયક શિવાય માર્ગ પણ સૂઝે નહિ. સારાંશ કે જૈનદર્શનનું જ્ઞાન કેલવણી રૂપ થવામાં તેવા પ્રકારની રચનાની વર્તમાનમાં અત્યંત ધામી છે. આવી અનેક મુશ્કેલીઓના કારણથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું તે વર્તમાન કાલના મનુષ્યોને અતિ ડુર્લભ છે.

સમ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યક્ ચારિત્ર તે મોક્ષમાર્ગ એવું જે પ્રથમ દર્શાવેલ છે તેનો સામાન્ય અર્થ આ પ્રસંગે બતાવવાની જરૂર છે.

સમ્યગ્ જ્ઞાન—તે આત્મપ્રણીત તત્ત્વસ્વરૂપનો યથાર્થ અવબોધ.

સમ્યગ્ દર્શન તે આત્મ પ્રણીત તત્ત્વ સ્વરૂપના યથાર્થ અવબોધનો અનુગ્રહ, વા યથાર્થ તત્ત્વ રુચિ.

સમ્યક્ચારિત્ર. તે આત્મસ્વરૂપમાં, કર્મદાયક કરવા નિમિત્તે રમણતાકરવી.

સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ બતાવવાનો આ સ્થલે પ્રસંગ નથી. માત્ર સમ્યગ્ જ્ઞાનસંબંધી કાંઈક લખવાની આ-

વડ્યકતા છે, તેથી પૂર્વાચાર્યપ્રણીત ગ્રંથનું અનુકરણ કરી નવતત્ત્વસંબંધી કાંઈક વિચાર જાહેર કરવા રજા લઉં હું.

આત્મપ્રણીત તત્ત્વ બે છે. ૧ જીવ, ૨ અજીવ. બે તત્ત્વના વિસ્તારરૂપ સાત તથા નવ તત્ત્વ છે. તે આ પ્રમાણે ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ પુણ્ય, ૪ પાપ, ૫ આશ્રવ, ૬ સંવર, ૭ નિર્જરા, ૮ બંધ, ૯ મોહ. પુણ્ય, પાપને બંધમાં અંતર્જાવી કરવાથી સાત તત્ત્વ થાય છે.

પ્રથમ જીવતત્ત્વ—જીવ શબ્દ ચેતન, આત્મા इत्यादि અર્થવાચી છે. જીવતત્ત્વનો યથાર્થ અવબોધ તેજ અતિ ગહન જ્ઞાન છે. જીવનું અસ્તિત્વ માનનારા વિદ્વાનોના વિચારમાં પણ બહુજ વિચિત્રતા છે. જીવ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રયુક્ત, સુખ દુઃખ વીર્યવાન્ છે. જીવ્યત્વ, અજીવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્ત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રાણધારિત્વ, સંસારિત્વ, સિદ્ધત્વ, આદિ સ્વ અને પરપર્યાય જીવને છે. જ્ઞાનાદિ જીવના ધર્મ છે. તેમના થકી જીવ જિન્ન પણ નથી અને અજિન્ન પણ નથી, પરંતુ તે બન્નેથી જિન્ન જાતિરૂપ જિન્નાજિન્ન છે. જો જ્ઞાનાદિ ધર્મોથી જીવ જિન્ન હોય તો હું જાણું હું, હું જોઉં હું, હું સુખી, હું દુઃખી, હું જીવ્ય इत्यादि અજ્ઞેદ પ્રતિપત્તિ ન થવી જોઈએ, અને તે તો પ્રાણીમાત્રને છે; તેમજ જો જ્ઞાનાદિ ધર્મોથી જીવ અજિન્ન હોય તો, આ ધર્મી અને આ તેના ધર્મ છે, એવી જ્ઞેદબુદ્ધિ ન થવી જોઈએ. માટે જ્ઞાનાદિ ધર્મ થકી જિન્નાજિન્ન એવો જીવ માનવો જોઈએ. વહી જીવ કેવો છે ? કર્મના જ્ઞેદોનો કર્તા છે, તેમજ તે કર્મોના ફલનો પણ જોક્તા છે, ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં કર્મના સંબંધથી પરિવ્રમણ કરનારો છે. તેમજ દ્વાદશવિધ તપપ્રયોગથી સકલ કર્મનો હ્ય કરી સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત કરનારો છે. આ સર્વ લક્ષણો જીવના, ચેતનના, આત્માના છે. જીવ, પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ વનસ્પતિકાયનો તેમજ બે, ત્રણ, ચાર કે પાંચ ઇન્દ્રિયવાલો છે, એમ નવ પ્રકારનો છે. પ્રકારાંતરે તેના ૫૬૩ જ્ઞેદ પણ થાય છે.

બીજું અજીવતત્ત્વ—જીવ કરતાં જેનાં લક્ષણો વિપરીત હોય તે અજીવ, અજ્ઞાનાદિ ધર્મવાન્, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શાદિથી જિન્નાજિન્ન, નરદેવાદિ જીવાંતરમાં નહિ ગમન કરનાર, જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો અકર્તા, તેમના ફલનો અજોક્તા, અને જડસ્વરૂપ, સડન, પડન, વિધ્વંસનાદિ ધર્મવાન્,

તે અજીવ છે. તેના ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુજ્જલ અને કાલ, એવા પાંચ જ્ઞેદ છે.

ત્રીજું પુણ્યતત્ત્વ અને ચોથું પાપતત્ત્વ—સત્કર્મપુજ્જલ તે પુણ્ય છે, અને તેનાથી વિપરીત તે પાપ છે. પુણ્ય પાપથીજ જીવને ઉત્તરોત્તર સુખદુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. દાનાદિ શુભ ક્રિયા પુણ્યનું કારણ છે; અને હિંસાદિ અશુભક્રિયા પાપનું કારણ છે. જીવમાત્રમાં આત્મત્ત્વ તો સરખુંજ છે, ઠતાં મનુષ્ય, પશુ આદિ દેહપ્રમુખ વિચિત્રતા જે જણાય છે, તેનું કારણ પુણ્યપાપ છે.

પાંચમું આશ્રવ તત્ત્વ છે. જેનાથી જીવને કર્મ પ્રાપ્ત થાય તે આશ્રવ. તેના મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ, આ હેતુ છે. અસદ્દેવ, ગુરુ, ધર્મને સત્ રૂપે માનવાની જે બુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ, હિંસાદિથી ન વિરમવું તે અવિરતિ, ક્રોધ, માન, પ્રમુખ તે કષાય, અને મન, વચન, કાયાનો વ્યાપાર તે યોગ. સારાંશ કે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ બંધના હેતુ તે આશ્રવ તત્ત્વ છે.

ઠતું સંવર તત્ત્વ છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ રૂપ આશ્રવનો સમ્યક્ દર્શન, વિરતિ, ક્ષમાદિ અને ત્રિગુણિ આદિ ધર્મના આચરણથી નિરોધ અર્થાત્ નિવારણ તે સંવર. સારાંશ કે જીવને કર્મ ઉપાદાન હેતુચૂત પરિણામનો અજ્ઞાવ તે સંવર છે.

સાતમું નિર્જરા તત્ત્વ છે. જીવસાથે બંધાયેલા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનું બાર પ્રકારના તપથી હુટા પડવું તે નિર્જરા છે તેના બે પ્રકાર છે. ૧ સકામ, ૨ અકામ. અતિ હુષ્કરતપશ્ચર્યા કરનારા, કાયોત્સર્ગમાં રહેનારા, બાવીસ પરીષદ્દ સહનકરનારા, લોચાદિ કાય ક્લેશ જોગવનારા, અષ્ટાદશ શીલાંગ રથના ધારણ કરનારા, બાહ્ય, અજ્યંતર સર્વ પરિગ્રહના ત્યાગનારા, ચારિત્રી-આર્જ સકામ નિર્જરાવાલાં છે. દેશવિરતિને પણ સકામ નિર્જરા થાય છે બાકીનાર્જ અકામ નિર્જરાવાલાં છે.

આઠમું બંધ તત્ત્વ છે. બંધ અર્થાત્ બંધન, અર્થાત્ જીવ અને કર્મપ્રદેશ પુજ્જલનો દ્વીરનીર જેવો સંબંધ.

સવાલ—જીવ અને કર્મનો સંબંધ કંચુકિક અને કંચુકના જેવો છે કે અન્ય તરેહનો છે ?

ઉત્તર—કંચુકિક અને કંચુકના જેવો નથી, પરંતુ અગ્નિ અને લોહના જેવો તેમજ દ્વીર અને નીરના જેવો, કર્મ અને જીવનો સંબંધ પરસ્પર અ-

નુપ્રવેશાત્મકઅર્થાત્ પરિણમન ધર્મવાલો સંબંધ છે. આ પ્રસંગે કોઈ શંકા કરે કે જીવતો અમૂર્ત છે, તેને હસ્ત પ્રમુખ તો છે નહિ, એટલે લેવા મુકવાની શક્તિ પણ નથી, તો તેને કર્મ ગ્રહણ કેમ સંજ્ઞવે ? સમાધાન એ છે કે જીવને અમૂર્ત કોણે માન્યો છે ? જીવને કર્મનો સંબંધ અનાદિ છે, અર્થાત્ બંને દ્વીરનીરની જેમ એક હોય તેમ પરિણામ પામે છે. એ પ્રમાણે જીવ મૂર્ત હોવાથી કર્મ ગ્રહણ કરે છે. કર્મને લેવા મુકવામાં કાંઈ હસ્ત પ્રમુખની જરૂર પડતી નથી; પરંતુ રાગ દ્વેષ, મોહરૂપ પરિણામની ચીકાશથી, તેલમાં પહેલા વચ્ચને રજ ચોટવાની જેમ જીવ કર્મને ગ્રહણ કરે છે, અને તેનાથીજ વિપરીત એવા સદ્ અધ્યવસાયથી જીવ કર્મને મુકે છે. સારાંશ કે સંસાર અવસ્થામાં જીવ મૂર્ત છે. આવો જે બંધ તે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ એવા ચાર જોડથી પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત એમ બે પ્રકારનો છે.

નવમું મોક્ષ તત્ત્વ છે. શરીર, ઇન્દ્રિય, આયુષ્ય આદિ બાહ્ય પ્રાણ, પુણ્ય, પાપ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, પુનર્જન્મગ્રહણ, વેદત્રય, કષાયોદિ સંગ, અજ્ઞાન, અસિદ્ધત્વ इत्यादि સમેત દેહાદિનો જે આત્યંતિક વિયોગ તે મોક્ષ છે. સારાંશ કે સકલ કર્મનું સર્વથા દ્વય લક્ષણ તે મોક્ષ છે.

આ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ અતિ સૂક્ષ્મ છે, અતિ વિસ્તારવાળું છે અને તેનું અનુજવરૂપ સ્વરૂપ સમજવામાં સ્વસંવેદનત્વ તથા ગુરુગમ અવબોધની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા છે. નવતત્ત્વનું પ્રકરણ કંઠાગ્ર કરવાથી જે પોપટીયું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે મુમુક્ષુ થવાની અજિલાષા રાખનારા પ્રાણીર્જને બસ નથી; કારણ કે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ શ્રાવક તેજે જાણે તત્ત્વ ” આ સૂત્રનો અર્થ સમજનારા એમ માનતા હોય કે અમે નવતત્ત્વ કંઠે કર્યા એટલે શ્રાવક થયા, તો એવું તેમનું માનવું યથાર્થ નથી. જ્યારે તત્ત્વનું સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે જાણવામાં આવે અને તે પ્રમાણે ગુણ ધારણ કરવામાં આવે ત્યારેજ શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય છે. તેવી અજિલાષા ધારણ કરનારા ઉત્તમ જીવોના હિતને અર્થે પરમ કૃપાલુ મહારાજે અનેક પ્રાચીન, અર્વાચીન મહાન ગ્રંથકારોના અતિ ઉત્તમ ગ્રંથોમાંથી જીન વચનામૃતનું દોહન કરી આ જૈન-તત્ત્વાદર્શ ગ્રંથરૂપ ક્યારીમાં તેનું સિંચન કરેલ છે. ગ્રંથકર્તાએ આ ગ્રંથનું નામ “ જૈનતત્ત્વાદર્શ ” આપેલું છે તે યથાર્થ છે, કારણ કે આ ગ્રંથના અ-

ધ્યયન કરનાર, આદર્શ (આરીસા) માં જોનાર જેમ પોતાના પ્રતિબિંબને જુએ છે, તેમ આ ગ્રંથરૂપ આદર્શમાં તત્ત્વ સ્વરૂપ જુએ છે.

આ પ્રસંગે મારે જણાવવું જોઈએ કે, માત્ર સાંસારિક વિદ્યાના અચ્ચા-સીઝ વારંવાર એવો સવાલ કરે છે કે અમોને જૈનદર્શનનું જ્ઞાન મેલવાની તો બહુજ જીજ્ઞાસા થાય છે, પરંતુ પદ્ધતિપ્રમાણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું કો-ઈપણ ગ્રંથકારે અત્યારસુધીમાં એક પણ સાધન યોજેલું હોય તેમ અમારી નજરે આવતું નથી. તેવા જીજ્ઞાસુર્તને મારી નમ્ર વિનંતિ એવી છે કે સાંસારિક તત્ત્વનું જ્ઞાન એકઢેણકથી તે મહાન પાઠશાલાર્તની ઊંચા પ્રકારની કેલવણી સુધી પ્રાપ્ત કરતાં કેટલાં વર્ષો વ્યતીત થાય છે, તેમાં જેવી ધીરજ અને ધૈર્ય રાખો છો, તેના કરતાં આ અતિ ગહન ધર્મતત્ત્વ વિષયમાં વિશેષ ધીરજ અને ધૈર્ય રાખવાની જરૂર છે. તત્ત્વજ્ઞાનની જીજ્ઞાસાવાલાને શરૂઆત કરવામાં આ ગ્રંથ અતિ ઉત્તમ છે; જ્યાં જ્યાં પારિજ્ઞાપિક કઠિનતા લાગે, ત્યાં ત્યાં તત્ત્વવેત્તાર્તની સહાય લેવી. તત્ત્વનું જ્ઞાન લેશમાત્ર નહિ બતાવે માત્ર સાંસારિક વિદ્યાના કારણથી પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા તે મિથ્યાજિમાન છે. સાંસારિક વિદ્યા એહિક સુખનાં સાધનોની યોજના કરી આપે છે, પરંતુ આમુષ્મિક સુખનાં સાધનો યોજવામાં તો તત્ત્વવિદ્યાનુંજ સામ્રાજ્ય છે. સાંસારિક વિદ્યાના ઉત્કર્ષરૂપ જ્વરને શાંત કરવામાં આ ગ્રંથ પરમ ઉષધ છે.

આ ગ્રંથ હિંદુસ્તાની જાણમાં ગ્રંથકર્તાએ રચેલો છે, તેનું ગુજરાતી જાણમાં જાણાન્તર કરી આપવાની મને મારા મિત્રોએ તથા ગુરુરાજના કેટલાએક શિષ્યોએ જ્ઞાપણ કરી. મેં તેમને કહ્યું કે હિંદુસ્તાની જાણમાં જે સુખી સમાયેલી છે, તે ગુજરાતી જાણમાં કોઈપણ રીતે આવવાની નથી. બતાવે તેમનો આગ્રહ એવો થયો કે કાઠીઆવાડ ગુજરાતના બહુ લોકો હિંદુસ્તાની જાણ બરાબર સમજી શકતા નથી, તેવાર્તના હિતને અર્થે જાણાન્તર કરી આપો, તે કારણથી આ જાણાન્તર મારી અદ્વપમતિ અનુસાર મેં કર્યું છે. આ જાણાન્તરમાં જેજે સ્થલે જૂલ ચૂક માલમ પડે તે સર્વે સુજ્ઞાનનો સુધારી વાંચવા કૃપા કરવી. એજ વિનંતિ.

લી. જાણાન્તર કર્તા.

- ૧૪ બીજા નૈયાયિક દર્શનના સ્વરૂપમાં નૈયાયિક મતના ગુરુના લિંગ, તેના દેવના અઢાર અવતારના નામ, પ્રત્યક્ષાદિ ચાર પ્રમાણ, અને સોલ પદાર્થના નામ, તથા તેના તર્કશાસ્ત્રોનાનામ. ૧૪૦
- ૧૫ વૈશેષિક મતનું સંક્ષેપથી સ્વરૂપ. ૧૪૧
- ૧૬ ચોથા સાંખ્યમતનું સ્વરૂપ ઘણું વિસ્તારથી. ૧૪૧
- ૧૭ પાંચમાં મીમાંસક મત, તેનું બીજું નામ જૈમિનીય, તેનું સ્વરૂપ. ૧૪૭
- ૧૮ નાસ્તિક ચાર્વાક દર્શન તેને લોક વામમાર્ગી કહે છે એ નાસ્તિક દર્શન ષટ્દર્શનમાં ગણાતું નથી, તેનું સ્વરૂપ, તથા આ મત બૃહસ્પતિ નામના પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેની કથા. ૧૫૧
- ૧૯ પ્રથમ બૌદ્ધમતમાં પૂર્વાપર વિરોધ તથા તે મતનું ખંડન. ૧૬૦
- ૨૦ બીજા નૈયાયિક મતમાં પુર્વાપર વિરોધ, તથા તે મતનું ખંડન. ૧૬૫
- ૨૧ ત્રીજાં વૈશેષિક મતનું ખંડન. ૧૭૭
- ૨૨ ચોથા સાંખ્ય મતનું ખંડન. ૧૮૧
- ૨૩ પાંચમાં મીમાંસક મતના ખંડનમાં વેદાંતીયોના બ્રહ્મ (અદ્વૈત) નું ખંડન તો પ્રથમજે ઈશ્વરવાદમાં કરી ચુક્યા હોય, પરંતુ તેનું અપર નામ જૈમિનીય મત છે. તેનું સ્વરૂપ તથા ખંડન. ૧૮૫
- ૨૪ વેદોમાં જે યજ્ઞાદિ કરીને હિંસા કરવી લખેલ છે, તેનું ખંડન. ૧૮૫
- ૨૫ ચાર્વાક (નાસ્તિક) મતનું પુર્વપક્ષ ઉત્તરપક્ષ પૂર્વક ખંડન. ૧૯૭
- ॥ પાંચમા પરિહેદમાં શુદ્ધ ધર્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહેલ છે, તેની અનુક્રમણિકા ॥
- ૧ નવ તત્ત્વમાં પ્રથમ જીવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ. ૨૦૬
- ૨ પૃથ્વી આદિ પાંચ સ્થાવરોમાં જીવત્વ સિદ્ધ કરેલ છે. ૨૦૭
- ૩ બીજા અજીવ તત્ત્વના સ્વરૂપમાં ધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યોનું લક્ષણ ૨૧૧
- ૪ ત્રીજા પુણ્ય તત્ત્વના સ્વરૂપમાં પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાના નવ પ્રકાર, તથા તે બેતાલીશ પ્રકારે જોગવવામાં આવે છે, તેના નામ ૨૧૩
- ૫ ચોથા પાપ તત્ત્વના સ્વરૂપમાં કર્માજ્ઞાવ વાદી નાસ્તિક તથા વેદાંતી કહે છે કે, પુણ્ય પાપ જે છે, તે આકાશના ફુલની માફક અસત્ છે તથા તેના ફલ જોગવવાનું સ્થાન જે સ્વર્ગ અને નરક તે પણ નથી, એ પ્રમાણે કથન કરવાવાલાનું નિરાકરણ કરીને પાપ અઢાર પ્રકારે બંધાય છે, અને તે બ્યાસી પ્રકારે

- જોગવવામાં આવે છે, તેના નામ, તદંત ગત ૨૨૬ મા પાનામાં નીચે ઉચ્ચ વર્ણ નહીં માનવાવાલા લોકોનું પણ નિરાકરણ છે. ૨૨૬
- ૬ પાંચમા આશ્રવ તત્વના સ્વરૂપમાં આશ્રવના ઉત્તર જ્ઞેદ, જે પાંચ ઇન્દ્રિય, ચાર કષાય, પાંચ અવ્રત, પચ્ચીશ અસત્ક્રિયા તથા ત્રણ યોગ, એ બેતાલીશ જ્ઞેદ કહેલ છે, તેમાં આઠ મદનું સ્વરૂપ, તથા પાંચ અવ્રત દ્રવ્ય તથા જાવ, એ બે જ્ઞેદે કરીને બતાવેલ છે, તથા દ્રવ્યહિંસા તથા જાવહિંસાનું સ્વરૂપ ચતુર્જંગી કરીને કહેલ છે; એ પ્રમાણે પાંચે વ્રતોનું સ્વરૂપ ચતુર્જંગીપૂર્વક કહેલ છે. ૨૨૭
- ૭ ઠઠા સંવર તત્વના સ્વરૂપમાં પાંચ સમિતિ આદિક સત્તાવન જ્ઞેદ કહેલ છે, તેનું સ્વરૂપ ગુરુતત્વમાં લખેલ છે, પણ અહીં-યાં તો તેમાંથી બાવીશ પરીસહનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી છે. ૨૨૬
- ૮ સાતમા નિર્જારા તત્વનું સ્વરૂપ ગુરુ તત્વમાં સંક્ષેપથી કહેલ છે. ૨૨૯
- ૯ આઠમા બંધ તત્વના સ્વરૂપમાં કોઈએક વાદી કહે છે કે, જીવ પ્રથમ પુણ્ય પાપનો બંધ કરીને રહિત થયા, પછીથી પુણ્ય પાપનો બંધ થાય છે, इत्यादि ठ विकल्पनुं समाधान करीने પછી બંધના મુલ હેતુ ચાર તથા પાંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વ, બાર પ્રકારની અવિરતિ, પચ્ચીશ કષાય, તથા પંદર યોગ, મલી સત્તાવન ઉત્તર હેતુના નામ. ૨૩૯
- ૧૦ નવમાં તત્વમાં સત્પદાદિ નવદ્વારોથી સિદ્ધ જગવાનનું સ્વરૂપ. ૨૫૧
- ॥ ઠઠા પરિઘેદમાં ચૌદ ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ છે, તેની અનુક્રમણિકા ॥
- ૧ પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં મિથ્યાત્વનું ગુણસ્થાનક કેવી રીતે કહેવાય છે? એવી આશંકાનું સમાધાન, તથા મિથ્યાત્વનું કાંઈક સ્વરૂપ પણ કહેલ છે. ૨૫૫
- ૨ બીજા સાસ્વાદાન ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં તેનું કારણજૂત જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે, તેનું સ્વરૂપ. ૨૫૭
- ૩ ત્રીજું મિશ્રગુણ સ્થાનકનું સ્વરૂપ. ૨૫૯
- ૪ ચોથા અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવનું લક્ષણ, અને યથાપ્રવૃત્ત્યાદિ ત્રણ કરણોનું લક્ષણ ૨૬૦

૫. પાંચમાં દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં શ્રાવકના ષટ્કર્માદિ ૨૬૩
૬. ઠગ પ્રમત સંયત ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં કિંચિત્ ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ, તથા આ ગુણસ્થાનકમાં નિરાલંબન ધ્યાન હોતું નથી, તેનો નિશ્ચય કરીને, આ કાલમાં કેટલાએક પોતાની કલ્પનાથી કાંઈને કાંઈ બોલે છે, તેને ઉપદેશ દીધેલ છે. ૨૬૫
૭. સાતમા અપ્રમત ગુણસ્થાનકના સ્વરૂપમાં ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ મૈત્રીઆદિ અનેક જ્ઞેદરૂપ, તથા આ ગુણસ્થાનકમાં સામાયિકાદિ ષટ્ આવશ્યક નથી, તેનું વ્યાખ્યાનાદિ કરેલ છે. ૨૬૯
૮. આઠમા, નવમા, દશમા, અગીયારમા, અને બારમા, એ પાંચ ગુણ સ્થાનકોનું સ્વરૂપ એકતું કહેલ છે, તેમાં ઉપશમશ્રેણિ તથા ક્ષપકશ્રેણિનું કિંચિત્ સ્વરૂપ, તથા શુક્લધ્યાનનું સ્વરૂપ સારી રીતે વિસ્તાર પૂર્વક, રેચક, પૂરક, કુંજકાદિ ધ્યાનની વ્યુત્પત્તિ સહિત અર્થ કરીને, તથા સ્વરૂપ કહીને નિરૂપણ કરેલ છે. ૨૭૩
૯. તેરમા સયોગીગુણસ્થાનકમાં સયોગી કેવલીના જાવ કહેલ છે, તથા તીર્થંકરનામ કર્મ ઉપાર્જન કરવાના વીશ સ્થાનક તથા તીર્થંકર જગવાનનો મહીમા, તથા તીર્થંકર નામ કર્મ વેદવાનું સ્વરૂપ, કેવલી સમુદ્ઘાતનું સ્વરૂપ, તથા કોણ સમુદ્ઘાત કરે છે ? તથા કયા કેવલી નથી કરતા ? તેનું સ્વરૂપ, તથા મનાદિ યોગોને કેવી રીતે સૂક્ષ્મ કરે છે, ઇત્યાદિ સ્વરૂપ. ૨૮૪
૧૦. ચૌદમા અયોગી ગુણસ્થાનકનું સ્વરૂપ, તેમાં કર્મરહિત જીવોની જે ઉર્ધ્વ ગતિ થાય છે તેનો હેતુ, તથા સિદ્ધોની સ્થિતિ, સિદ્ધના આઠ ગુણ, સિદ્ધોના સુખ તથા મુક્તિનું સ્વરૂપ. ૨૮૯
૧૧. સાતમા પરિષ્ઠેદમાં સમ્યગ્ દર્શનનું સ્વરૂપ લખેલ છે, તેની અનુક્રમણિકા ॥
 ૧. વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બંને પ્રકારે સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપમાં દેવાદિ ત્રણ તત્વોપર વ્યવહાર તથા નિશ્ચય એ બંને પ્રકારે શ્રદ્ધાન થાય છે, તેમાં પ્રથમ વ્યવહાર શ્રદ્ધાનનું કથન, તથા ત્રણ તત્વોમાં પણ પ્રથમ દેવ તત્વનું સ્વરૂપ કથનમાં શ્રી અરિહંતજીના નામાદ ચાર નિદેપનું સ્વરૂપ. ૨૯૪

- ૧ શ્રી અરિહંતજીની પ્રતિમાજીને પુજવીં, નમસ્કાર કરવો, તેનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદનમાં મૂર્તિ અપૂજક લોકોના પ્રશ્નોત્તર પૂર્વક તે-
જની કુયુક્તિજનું સારી રીતે ઁંડન કરેલ છે. ૨૯૫
- ૨ ગુરુ તત્ત્વનું સ્વરૂપ. ૨૯૬
- ૪ ધર્મ તત્ત્વના સ્વરૂપમાં દયાનું સ્વરૂપ અનેક પ્રકારે કહેલ છે. ૨૯૬
- ૫ નિશ્ચય ધર્મનું સ્વરૂપ. ૩૦૧
- ૬ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ. ૩૦૨
- ૭ સમ્યક્ત્વની કરણી. ૩૦૩
- ૮ સમ્યક્ત્વના શંકા નામ અતિચારમાં પાંચમા કાલમાં એકશો
વીશ વર્ષના આયુષ્યની શંકાનું સમાધાન તથા જરત દેત્રના સ-
મુદ્ર તથા જૂમી સંબંધી આશંકાનું સમાધાન, તથા પૃથ્વીનો
ગોલો ફરે છે, એ પ્રમાણેની આશંકાનું સમાધાન તથા વેદોનો
પ્રાચીન અર્થ ઢોડીને નવીન અર્થ બનાવવાનું કારણ તથા જૈન
મતના ગ્રંથો પુસ્તકારુઢ ક્યાંથી થયાં ઇત્યાદિ. ૩૦૪
- ૯ બીજા આકાંક્ષા નામા અતિચારનું સ્વરૂપ. ૩૧૫
- ૧૦ ત્રીજા વિતિગિહા નામા અતિચારનું સ્વરૂપ, તેમાં પુણ્ય પાપા-
દિનું ફલ જીવને અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, એ વાતનો નિશ્ચય ત-
થા કુગુરુજનો અનાચાર પ્રદર્શિત કરેલ છે. ૩૧૫
- ૧૧ ચોથા મિથ્યાદૃષ્ટિની પ્રશંસા રૂપ અતિચારનું સ્વરૂપ. ૩૧૭
- ૧૨ પાંચમા મિથ્યાદૃષ્ટિનો પરિચય કરવાના અતિચાર. ૩૧૮
- ૧૩ રાયાન્નિયોગેણાદિ ઠ આગારનું સ્વરૂપ. ૩૧૮
- ૧૪ અન્નત્થણાન્નોગેણાદિ ચાર આગારનું સ્વરૂપ. ૩૧૯
- ॥ આઠમા પરિહેદમાં ચારિત્રનું સ્વરૂપ કહેલ છે, તેની અનુક્રમણિકા ॥
- ૧ ગ્રહસ્થના દેશ વિરતિ ચારિત્રમાં દ્રવ્ય જાવથી પ્રથમ વ્રતનું સ્વરૂપ ૩૨૦
- ૨ આકુટ્ટી આદિક ચાર પ્રકારની હિંસાનું સ્વરૂપ. ૩૨૦
- ૩ ગ્રહસ્થથી સવાવિશ્વા દયા પલ્લી શકે છે તેનું સ્વરૂપ. ૩૨૧
- ૪ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચારનું સ્વરૂપ. ૩૨૫
- ૫ બીજા સ્થૂલ મૃષાવાદવિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ. ૩૨૬
- ૬ ત્રીજા સ્થૂલ અદત્તાદાનવિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ. ૩૨૯

૭	ચોથા મૈથુનત્યાગ વ્રતનું સ્વરૂપ.	૩૩૨
૮	પાંચમા સ્થૂલ પરિગ્રહપરિમાણ વ્રતનું સ્વરૂપ.	૩૩૬
૯	ઠઠાદિક્ પરિમાણ વ્રતનું સ્વરૂપ.	૩૪૦
૧૦	સાતમા જોગોપજોગ વ્રતનું સ્વરૂપ.	૩૪૧
૧૧	મદિરાપાન કરવામાં એકાવન દોષો બતાવેલ છે.	૩૪૨
૧૨	માંસ જઘ્ણ કરવામાં અનેક પ્રકારના દૂષણો બતાવેલ છે.	૩૪૪
૧૩	નિર્વિવેકી લોક, વ્યાઘ્ર, કાગ પ્રમુખ હિંસક જીવોને પોતાના ધર્મોપશેક ગુરુ માને છે. તેના મતનું ખંડન.	૩૪૫
૧૪	માંસાહારી પોતેજ પોતાને અધર્મી બનાવે છે તેનું સ્વરૂપ.	૩૪૬
૧૫	માંસજઘ્ણ કરનારા મહા મૂઢ છે, એ સિદ્ધ કરેલ છે.	૩૪૭
૧૬	માંસ ખાવામાં અનુત્તર દુષણ બતાવેલ છે.	૩૪૯
૧૭	માંસ ખાવું તે જેણે કથન કરેલ છે તેના શાસ્ત્ર બનાવવાવાલાના નામ.	૩૪૯
૧૮	જેમ વિચારા નિરપરાધી પશુર્જનું માંસ ખાવું, એમ દુષ્ટ લોકોએ પોતાના બનાવેલ કુશાસ્ત્રમાં લખેલ છે, તેમ મનુષ્યનું માંસ ખાવું એવું કોઈ શાસ્ત્રમાં લખેલ નથી, તેનો હેતુ.	૩૪૯
૧૯	માર્કણ તથા મધુઆદિક અજઘ્ણ વસ્તુના જઘ્ણમાં દોષોત્પત્તિ.	૩૫૦
૨૦	રાત્રિજોજન કરવામાં આ લોકોમાં તો પ્રત્યક્ષ દુષણ તથા પરલોકમાં દુઃખનો હેતુ થાય છે, ઇત્યાદિ રાત્રિજોજનનો નિષેધ.	૩૫૩
૨૧	બહુબીજાદિ અજઘ્ણ વસ્તુ ખાવાનો નિષેધ.	૩૫૭
૨૨	વત્રીશ અનંતકાય અજઘ્ણ વસ્તુ છે, તેના નામ.	૩૫૯
૨૩	સચિત્ત પરિભાણાદિ ચૌદ નિયમોનું સ્વરૂપ.	૩૬૦
૨૪	ઇંગાલકર્મ આદિક પંદર કર્મદાનોનું સ્વરૂપ.	૩૬૩
૨૫	સાતમા જોગોપજોગ વ્રતના પાંચ અતિચારોનું કથન.	૩૬૬
૨૬	આઠમા અનર્થદંડવિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ.	૩૬૮
૨૭	આર્તધ્યાનના અનિષ્ઠાર્થ સંયોગાદિ ચાર જ્ઞેદોનું સ્વરૂપ.	૩૬૮
૨૮	રૌદ્ર ધ્યાનના હિંસાનંદ આદિક. ચાર જ્ઞેદો.	૩૭૦
૨૯	બીજા પાપકર્મોપદેશ અનર્થદંડ, તથા ત્રીજા હિંસપ્રદાન અનર્થદંડ, તથા ચોથા પ્રમાદાચરણ અનર્થદંડનું સ્વરૂપ.	૩૭૩
૩૦	અનર્થદંડ વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચાર.	૩૭૫

- ३१ नवमा सामायिक व्रतना स्वरूपमां बत्रीश दोषादिना नामो. ३७६
- ३२ दशमा देशावकाशिक व्रतनुं स्वरूप. ३७७
- ३३ अगीयारमा पौषधोपवास व्रतनुं स्वरूप. ३७९
- ३४ बारमां अतिथिसंविज्ञाग व्रतनुं स्वरूप. ३७४
- नवमा परिष्ठेदमां श्रावकोनो दिनकृत्य विधि कहेल ठे, तेनी अनुक्रमणिका.
- १ श्रावकोण निद्रा स्वद्वप लेवी एक प्रहरादि रात्रिमां जागवुं. ३७७
- २ सवारमां निद्रा ठेदवाना वखते पृथ्वी आदिक तत्त्वना वहे-
वामां सुखदुःखादिकनुं कथन, तथा पृथ्वी आदिक पांच त-
त्वोनुं स्वरूप. ३७९
- ३ क्या क्या कार्यमां क्या क्या तत्व शुज अशुज ठे. ३८०
- ४ पंच परमेष्ठी आदिक जाप केवी तरेहथी करवो. ३८१
- ५ धर्मजागरणा केवी रीते करवी. ३८३
- ६ स्वप्न नव कारणोथी आवे ठे, तेना शुजाशुज कारणादि. ४८४
- ७ प्रजातमां मातपितादिने नमस्कार करवो, इत्यादि कृत्य. ३८५
- ८ श्रावकोने सवारे उठीने चौद नियमादि करवानो उपदेश,
तथा ग्रहण करवानी विधी, तथा सचित्त वस्तुनुं स्वरूप. ३८५
- ९ मीठाइनी मर्यादा, विदलनो निषेध, तथा रींगणा टींबरुआदिक
वस्तु नहीं खावानो उपदेश. ४००
- १० श्रावके निरवद्य आहार करवो तेनुं, तथा नवकारसी आदिक
नियमोनुं स्वरूप, तथा चार प्रकारना आहारना विज्ञाग. ४०१
- ११ मलोत्सर्ग, दंतधावन, केश समारन, स्नान करवुं इत्यादि. ४०३
- १२ जिनपूजादि करवामां प्रथम अंगपूजानी विधि. ४०७
- १३ प्रथम मूलनायकजीने पूजवा, तथा पठी बीजा बिंबोनी पूजा
करवी, एतो स्वामीसेवक जाव ठर्यो, एवी आशंकानुं समाधान. ४१२
- १४ बीजी अग्रपूजानुं स्वरूप. ४१४
- १५ त्रीजी जावपूजानुं स्वरूप. ४१५
- १६ पंचोपचारादि बहु प्रकारे पूजाना जेदो. ४१६
- १७ पूजा करवानी विधि बत्रीश प्रकारनी. ४१७
- १८ पूजाना एकवीश प्रकारना नाम. ४१९

- ૧૯ વિષમાસનાદિથી વેસીને પૂજા ન કરવી, ઇત્યાદિ સ્વરૂપ. ૪૧૯
- ૨૦ સ્નાત્ર કર્યા પછી જલધારા દેવાની વિધિ. ૪૨૦
- ૨૧ આરતિ તથા મંગલદીવો કરવાની વિધિ. ૪૨૧
- ૨૨ સ્નાત્રાદિકમાં સમાચારી વિશેષે વિવિધ પ્રકારની વિધિ દેખવામાં વ્યામોહ ન કરવો, ઇત્યાદિ સ્વરૂપ. ૪૨૨
- ૨૩ જિનપ્રતિમા પણ અનેક પ્રકારની હોય છે, ઇત્યાદિ. ૪૨૨
- ૨૪ અવિધિથી જિનમંદિર તથા જિનપ્રતિમા બની હોય, તેને ન પૂજવા વિકલ્પ ન કરવો, ઇત્યાદિ સ્વરૂપ. ૪૨૩
- ૨૫ જિનમંદીરમાંથી કરોલીયાના જાલાં ઉતારવાનો ઉપદેશ. ૪૨૩
- ૨૬ સામાયિક ત્યાગીને દ્રવ્ય પૂજા કરવી ઊચિત નહીં, એવી આશંકાનું નિરાકરણ. ૪૨૪
- ૨૭ વિધિ ન થાય તો ન કરવી શ્રેષ્ઠ છે, એ કહેવું પણ અયુક્ત છે. ૪૨૪
- ૨૮ અંગ તથા અગ્રાદિ ત્રણે પૂજાનું ફલ. ૪૨૫
- ૨૯ દ્રવ્યપૂજામાં યદ્યપિ ષટ્કાયની કિંચિત્ વિરાધના થાય.તે, તો પણ તે કરવી યોગ્ય છે, તેનું ઉદાહરણ. ૪૨૬
- ૩૦ પ્રતિદિન ત્રણ સંધ્યાએ પૂજા કરવાનો વિધિ. ૪૨૭
- ૩૧ હૃદયમાં બહુમાન પૂર્વક દેવપૂજાદિ કરવા, અહીંયા પ્રિતિ, જ્ઞાતિ આદિક ચાર પ્રકારના અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ કહેલ છે. ૪૨૭
- ૩૨ શ્રી જિનમંદીરોના પ્રમાર્જન તથા સમારન પ્રમુખનો અધિકાર. ૪૨૮
- ૩૩ જિનમંદીરમાં જઘન્ય દશ, તથા મધ્યમ ચાલીશ, તથા ઉત્કૃષ્ટથી ચોરાશી પ્રકારની આશાતના વર્જવી, તેના નામો. ૪૨૯
- ૩૪ ગુરુની તેત્રીશ આશાતના વર્જવી તેના નામો. ૪૩૨
- ૩૫ સ્થાપનાચાર્યની ત્રણ પ્રકારની આશાતના. ૪૩૩
- ૩૬ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાવાલાને સાધુ જો ન હઠાવે, તો તે અનંત સંસારી થાય છે. ૪૩૩
- ૩૭ જિનમંદિરની આમદાનીને ઝંગ કરવાવાલા, તથા જે મુખથી કહીને દેવ દ્રવ્ય ન દે, તે સંસારત્રમણ કરે, તેનું સ્વરૂપ. ૪૩૫
- ૩૮ જે દ્રવ્ય, દેવના નામનું બોલ્યા હોઈ, તે તત્કાલ દેવું. ૪૩૫
- ૩૯ દેવાદિકની કોઈ પણ વસ્તુ આપણા (પોતાના) કામમાં ન લેવી, ૪૩૬

- ४० देवादिकना घरादिक पण श्रावकोण जाडे लेवां नहीं. ४३६
- ४१ घरदेरासरमां चढेला अक्षतादिकनी व्यवस्थाना प्रकार, तथा देवादि द्रव्य लेवा खरचवाना प्रकार, इत्यादि. ४३७
- ४२ गुरुवंदनानी विधि, तथा नियमादिक पण गुरुने साक्षी करी करवा. ४३८
- ४३ धन उपार्जन करवानी चिंताना स्वरूपमां व्यापारादिक सात प्रकारे करीने आजीविका चलाववानुं स्वरूप. ४४२
- ४४ त्रण अठाइ आदिक पर्वतिथिना दिवसोमां व्यापारन करवो. ४४५
- ४५ देवुं होय तो करार उपर विना मांग्याज दइ देवुं. ४४६
- ४६ श्रावकने मुख्य वृत्तिथी तो धर्मिजनोथीज व्यापार करवो. ४४६
- ४७ घणुंज धन जतुं रहे तो पण धर्म करवामां आलस न करवुं. ४४६
- ४८ घणो पैसावालो थइ जाय तो पण अजिमान न करवुं. ४४७
- ४९ स्वामिद्रोह तथा मित्रद्रोहादि न करवा, इत्यादि. ४४७
- ५० पुण्यानुबंधी पुण्य, पापानुबंधी पुण्य, पुण्यानुबंधी पाप, तथा पापानुबंधी पाप, ए चार प्रकारनुं किंचित स्वरूप. ४४८
- ५१ यथार्थ कहेवार्थी मित्रनुं मनहरण. ४४९
- ५२ साक्षिविना मित्रना घरमां पण धन राखवुं नहीं. ४४९
- ५३ मुख्य वृत्तिथी तो जे गाममां रहेवुं, त्यांज वेपार करवो, परंतु जो परदेश जवुं पडे तो केवी रीते जवुं तेनुं कथन. ४४९
- ५४ जला वस्त्रादि पेहेरवानो आडंबर न ठोडवो. ४५१
- ५५ धन प्राप्त होथ (थाय)के तरत धर्ममां लागीने मनोरथ सफल करवो. ४५१
- ५६ न्यायोपार्जितादिक धन खरचवाना चार जांगा. ४५२
- ५७ देशविरुद्ध, कालविरुद्ध, राज्यविरुद्ध, लोकविरुद्ध, तथा धर्म-विरुद्ध कार्य करवुं नहीं, तेनुं स्वरूप. ४५३
- ५८ पितानी साथे तथा मातानी साथे उचित् आचरणनुं स्वरूप. ४५४
- ५९ सहोदरनी साथे तथा स्त्रीनी साथे उचित् आचरणनुं स्वरूप. ४५६
- ६० पुत्रनी साथे तथा सगाडनी साथे उचित् आचरणनुं स्वरूप. ४५९
- ६१ गुरुनी साथे उचित् आचारणनुं स्वरूप. ४६१
- ६२ नगरनिवासी जनोनी साथे उचित् आचरणनुं स्वरूप. ४६१
- ६३ परतीर्थिजनी साथे उचित् आचरणनुं स्वरूप. ४६१

- ૬૪ કોઈ પણ અવસરમાં ડચિત્ બોલવું, તથા કુશોજાકારી ત્યાગવું. ૪૬૨
- ૬૫ સુપાંત્રોને દાનાદિક દેવાની યુક્તિ. ૪૬૩
- ૬૬ માતાપિતાદિક તથા ગુરુ પ્રમુખની ચિંતાના પ્રકાર. ૪૬૬
- ૬૭ ઓજન કરવાની વિધિ. ૪૬૬
- દશમા પરિઘેદમાં રાત્રિકૃત્યાદિક પાંચ કૃત્યો કહેલ છે, તેની અનુક્રમણિકા.
- ૧ પૌષધશાલાદિકમાં યત્ન પૂર્વક પ્રતિક્રમણાદિક કરવાની વિધિ. ૪૬૯
- ૨ સકલ પરિવારને, ધન સ્વચ્છવું, આદિક ધર્મોપદેશ કરવાની રીતિ. ૪૬૯
- ૩ નિદ્રા લેવાની વિધિ તથા સૂતા પઠી રાત્રીમાં જ્યારે જાગી જવાય, ત્યારે કદાચિત્ કામ પીડા કરે તો સ્ત્રીના શરીરનું અશુચિપણું વિચારે. ૪૭૦
- ૪ કષાય જીતવાનો ઉપાય, તથા જીવસ્થિતિને મહાદુઃખરૂપ વિચારે. ૪૭૨
- ૫ ધર્મ મનોરથ જાવવો, તથા અષ્ટમી આદિક પર્વકૃત્યનું સ્વરૂપ. ૪૭૩
- ૬ ચાતુર્માસિક કૃત્યનું સ્વરૂપ. ૪૭૬
- ૭ વર્ષકૃત્યના બાર દ્વારોમાં પ્રથમ સંઘપૂજાનું સ્વરૂપ. ૪૭૮
- ૮ બીજું સાધર્મિકવાત્સલ્યનું સ્વરૂપ. ૪૭૯
- ૯ ત્રીજું યાત્રાવિધિનું સ્વરૂપ તથા ચોથું સ્નાત્ર વિધિનું સ્વરૂપ. ૪૭૯
- ૧૦ પાંચમું દેવ દ્રવ્યની વૃદ્ધિનું, ઠટું સુંદર આંગી આદિકનું, સાતમું દેવની આગલ વિવિધ પ્રકારના ગીત નૃત્યાદિક કરવાનું. ૪૮૧
- ૧૧ આઠમા શ્રુતજ્ઞાનની પૂજા કર્પુરાદિથી કરવાની વિધિ. ૪૮૨
- ૧૨ નવમા પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કારની તથા તપ કરવાની વિધિ. ૪૮૨
- ૧૩ દશમાતીર્થની પ્રજાવના કરે તેની વિધિ. ૪૮૨
- ૧૪ અગીયારમા ગુરુનો યોગ મલેથી આલોચના કરે, તેની વિધિ. ૪૮૨
- ૧૫ શ્રાવકનું જન્મકૃત્ય અઢાર દ્વારોએ કરીને કહેલ છે, તેમાં પ્રથમ વસવાનું સ્થાન જે ઘર બનાવવું તેનું સ્વરૂપ. ૪૮૫
- ૧૬ બીજું વિદ્યાજ્યાસ કરવાનું, તથા ત્રીજું વિવાહ કરવાનું સ્વરૂપ. ૪૮૮
- ૧૭ ચોથું મિત્ર કરવાનું તથા પાંચમું જિનમંદિર બનાવવાનું સ્વરૂપ. ૪૯૦
- ૧૮ ઠટું પ્રતિમા બનાવવાનું, સાતમું પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાનું, આઠમું બીજાને દીક્ષા દેવાનું, નવમું તત્પદસ્થાપનનું સ્વરૂપ. ૪૯૧
- ૧૯ દશમું પુસ્તક લખાવવાનું દ્વાર. ૪૯૫

- ૨૦ અંગીયારમું પૌષધશાલા બનાવવાનું દ્વાર, બારમું સમ્યક્ત્વ દર્શનનું દ્વાર, તેરમું વ્રતાદિ પાલવાનું દ્વાર, ચૌદમું દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનું સ્વરૂપ, તેમાં જાવશ્રાવકના સતર ગુણો કહેલ છે. ૪૯૬
- ૨૧ પંદરમું આરંજત્યાગનું, શોલમું બ્રહ્મચર્ય પાલવાનું, સતરમું પ્રતિમાદિ તપ વિશેષનું તથા અઠારમું આરાધનાનું દ્વાર. ૪૯૭
- ॥ અંગીયારમાં પરિહેદમાં શ્રી ઋષજાદિથી મહાવીરપર્યંત જૈનમતાદિ શાસ્ત્રોના અનુસારે ઇતિહાસ કહેલ છે, તેની અનુક્રમણિકા. ॥
- ૧ જૈનમત ક્યારથી પ્રચલિત થયો, એવી ત્રાંતિનું સમાધાન. ૫૦૦
- ૨ જગતના સ્વરૂપમાં ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાલ તથા સુખમ-સુખમાદિક ઠ આરાનું, તથા સાત કુલકરોનું કિંચિત સ્વરૂપ. ૫૦૧
- ૩ ઋષજદેવસ્વામિનું કિંચિત્ વૃત્તાંત તથા તેમના સો પુત્રોના નામ. તથા હાથી ઘોડાદિકના સંગ્રહની વિધિ. ૫૦૪
- ૪ આહારની વિધિ, તથા શિલ્પના જ્ઞેદ. ૫૦૬
- ૫ કર્મદ્વારમાં ચેતી વાણિજ્યાદિકનું સ્વરૂપ, તથા પુરુષની બહો-તેર કલા, તથા સ્ત્રીની ચોસઠ કલા, તથા અઠાર પ્રકારની લીપી. ૫૦૯
- ૬ માતાપિતાની દીધેલ કન્યાના વિવાહપ્રવર્તનનું સ્વરૂપ. ૫૧૧
- ૭ કોઈ સૃષ્ટિનો કર્તા નથી, તેનું સ્વરૂપ. ૫૧૧
- ૮ બ્રહ્માદિ શબ્દોથી ધ્યાન કરવાની પ્રવૃત્તિ, તથા ત્રિદ્વાદેવાની રીતિ. ૫૧૨
- ૯ ધર્મચક્ર તીર્થ વિક્રમ રાજાસુધી ચાલ્યું, તેનું વૃત્તાંત. ૫૧૨
- ૧૦ મ્લેહ, નિર્દયી, અને અનાય લોક થયાનું વૃત્તાંત. ૫૧૪
- ૧૧ શ્રી ઋષજદેવનું બ્રહ્મા નામ પ્રચલિત થયાનું વૃત્તાંત. ૫૧૪
- ૧૨ શ્રી શત્રુંજયનું પુડરિકગિરિ નામ થયાનું વૃત્તાંત. ૫૧૪
- ૧૩ પરિવ્રાજકોના લિંગ ઉત્પન્ન થયાનું સ્વરૂપ. ૫૧૪
- ૧૪ મરિચીથી કપિલાદિ મત ઉત્પન્ન થયાનું સ્વરૂપ. ૫૧૫
- ૧૫ આ જરતસ્ત્રીનું નામ જરતસ્ત્રી રાખવાનો હેતુ. ૫૧૬
- ૧૬ શ્રાવકોનું બ્રાહ્મણ નામ ક્યારથી પ્રચલિત થયું, તેનું સ્વરૂપ. ૫૧૬
- ૧૭ કુરુવંશની ઉત્પત્તિ, યજ્ઞોપવીતની ઉત્પત્તિ, ચાર વેદોના નામ બદલવાનો તથા મતલબ ફેરવવાનો હેતુ, ચારે વેદોની ઉત્પત્તિ. ૫૧૭
- ૧૮ યાજ્ઞવલ્ક્ય, સુલસા, પીપ્પલાદ, તથા પર્વત પ્રમુખથી ફરી અ-

वस्तु सांज्ञलवार्थी अथवा अपूर्व आश्चर्यना अनुज्ञवन्तुं स्मरण थवार्थी. ए विगेरे हास्यनां निमित्तठे; तेमज मोहकर्मनी प्रकृति हास्यनुं उपादान कारणठे तेथी ए बंने कारण अर्हत जगवंतमां नथी. प्रथमना निमित्त कारणनो अर्हत जगवंतमां संज्ञवज केम होय, कारण के अर्हत जगवंत सर्वज्ञ सर्वदर्शी ठे तेमना ज्ञानमां एवी अपूर्व वस्तु नथी के जेने देख वार्थी सांज्ञलवार्थी के अनुज्ञववार्थी आश्चर्य उत्पन्न थाय, तेथी हास्यनुं निमित्त कारण कांइ नथी; अने मोहकर्म तो अर्हत जगवंतें सर्वथा क्षय कर्युंठे तेथी उपादान कारणनो पण संज्ञव नथी. ए हेतुथी अर्हतमां हा स्यरूप दूषण नथी. जे हसनशील हशे ते अवश्य असर्वज्ञ, असर्वदर्शी तेमज मोहयुक्त हशे तेथी ते परमेश्वर केम होइ शकशे ?

७ रति-जेनी प्रीति पदार्थो उपर होय ते अवश्य सुंदर शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श, स्त्री आदि उपर प्रीतिमान् होय, जे प्रीतिमान् होय ते अवश्य ते पदार्थनी लालसावाला होय अने जे लालसावाला होय ते अवश्य ते पदार्थनी अप्राप्तिथी दुःखी होय, ते अर्हत परमेश्वर केवी रीतें होइ शके?

८ अरति-जेनी पदार्थो उपर अप्रीति होय ते तो पोतेज अप्रीति रूप दुःखें करी दुःखी ठे ते अर्हत जगवंत केवीरीतें होइ शके ?

ए जय-जेणें पोतानोज जय दूर कयों नहि ते अर्हत जगवंत केम होइ शके?

१० जुगुप्सा-मलीन वस्तु देखीने नाक चढावबुं. परमेश्वरना ज्ञान मां सर्ववस्तुनुं ज्ञासन थाय ठे. जो परमेश्वरमां जुगुप्सा होय तो अत्यंत दुःख होय तेथी जुगुप्सावंत अर्हत जगवंत केम होइ शके ?

११ शोक-जे पोतेज शोक वालोठे ते परमेश्वर केम होय ?

१२ काम-जे पोतेज विषयीठे, स्त्रियोनी साथे जोग करे ठे एवा विषयान्निवाषीने कयो बुद्धिमान् पुरुष परमेश्वर माने ?

१३ मिथ्यात्व-जे दर्शनमोहें करी क्षेपायेल ठे ते जगवंत नहीं.

१४ अज्ञान-जे पोतेज मूढ ठे ते जगवंत नहीं.

१५ निद्रा-जेने निद्रा आवे ठे ते निद्रामां केटलुं एक जाणता नथी. तेथी निद्रावान्, अर्हत जगवंत सदा सर्वज्ञ, केम होइ शके ?

१६ अप्रत्याख्यान-जे प्रत्याख्यानरहितठे ते सर्वान्निवाषी ठे तेथी तृष्णावाला अर्हत जगवंत केम होइ शके ?

१७-१८ राग अने द्वेष- रागद्वेषवान् मध्यस्थ होइ शकता नथी. तेमज रागीद्वेषीमां क्रोध, मान, मायानो संजवठे. जगवान् वीतराग, समशत्रुमित्र, सर्वजीवपर समबुद्धि न कोइने दुःखी अथवा सुखी करे जो दुःखी सुखी करे तो वीतराग करुणासमुद्र कदापि न होइ शके, ए कारणथी राग द्वेष वाला अर्हत जगवंत परमेश्वर नहीं. पूर्वोक्त अठार दूषणरहित अर्हत जगवंत परमेश्वर ठे, बीजा कोइ परमेश्वर नथी.

अथ अर्हतनां नाम बे श्लोकथी लखीए ठीए. “अर्हन् जिनः पारग तस्त्रिकालवित्, क्षीणाष्टकर्मा परमेष्ठ्यधीश्वरः ॥ शंभुः स्वयंभूर्जगवान् जगत्प्रभु, स्तीर्थकरस्तीर्थकरोजिनेश्वरः ॥ १ ॥ स्याद्वाद्यज्जयदसर्वाः, सर्वज्ञः सर्वदर्शिकेवलिनौ ॥ देवाधिदेवबोधिद, पुरुषोत्तमवीतरागात्ताः॥२॥ अर्थ-चोत्रीश अतिशयें करी सर्वथी अधिक होवाथी सुरेंद्र आदिएं क रेली अष्ट महाप्रातिहार्य तथा जन्म स्नात्रादि पूजाने जे पात्र ठे ते अ र्हन् अथवा ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मरूप शत्रुओंनो नाश करवाथी अर्हन् अथवा बांधेली कर्मरजनो नाश करवाथी अर्हन् अथवा कोइ प दार्थ जेना ज्ञानमां गुप्त नथी ते अर्हन् तथा नामांतरथी अरुहन् जेने जवरूप अंकुर उत्पन्न थवानो नथी ते (१) जीत्यां ठे राग द्वेष मोहादि अठार दूषणो जेणें ते जिन (३) संसारना तेमज प्रयोजन मात्रना अंतने जे प्राप्त थया ठे एटले के संसारमां जेने कोइ प्रयोजन नथी ते पारगत (४) भूत, जविष्य, वर्तमान ए त्रणे कालने जे जाणें ते त्रिकालवित् (५) क्षय थयां ठे आठ ज्ञानावरणीय आदि कर्म जेनां ते क्षीणाष्टकर्मा (६) परम उत्कृष्ट पदमां जे रहे ते परमेष्ठी (७) जगतना ईश्वर ते अधीश्वर (८) शाश्वत सुखमां जे होय ते शंभु (९) पोते पोतानाज आत्माथी तथा जव्यत्व आदि सामग्रीनी परिपक्वताथी तथा बीजाना उपदेश विना होय ते स्वयंभु (आ कथन तेज जवनी अपेक्षानुं ठे) (१०) जग शब्दना चौद अर्थ ठे तेमांथी अर्क अने थोनि ए बे अर्थ बाद करीने बार अर्थवंत जे होइ शके ठे. तेनां नाम (१) ज्ञानवंत (२) माहात्म्यवंत (३) शाश्वत वैरियोना वैर उपशमाववाथी यशस्वी (४) राज्य लक्ष्मीनो त्याग करवाथी वैराग्यवंत (५) मुक्तिवंत (६) रूपवंत (७) अनंत बल होवाथी वीर्यवंत (८) तप करवामां उत्साहवान् होवाथी प्रयत्नवंत (९) संसारमांथी जीवो

નો ઉદ્ધાર કરવાની મરજી હોવાથી ઇચ્છાવંત (૧૦) ચોત્રીશ અતિશયરૂપ લક્ષ્મીએ બિરાજમાન હોવાથી શ્રીમંત (૧૧) ધર્મવંત (૧૨) અનેક કોટિ દેવોથી સેવ્યમાન હોવાથી ऐश्वर्यવંત આ બાર અર્થ યુક્ત તે જગવાનુ (૧૧) જગત્ના પરમેશ્વર તેથી જગત્પ્રજુ (૧૨) તરીએ સંસારસમુદ્ર જેનાથી તે તીર્થ, પ્રવચનના આધાર, ચાર પ્રકારના સંઘ અથવા પ્રથમ ગણધર તેમ ને સ્થાપન કરવાનો સ્વજ્ઞાવ હોવાથી તીર્થંકર (૧૩) રાગાદિને જીતનારા જિન (કેવલી) તેના જે ઈશ્વર તે જિનેશ્વર (૧૪) સ્યાત્ અવ્યય અનેકાંત વાચક છે તેથી વસ્તુર્જને અનેકાંત પાળે, અનેક સ્વરૂપથી કેહેવાનું શીલ છે જેમને તે સ્યાદ્યાદિ (૧૫) જય સાત પ્રકારના છે. (૧) મનુષ્યને સ્વજા તિથી અર્થાત્ એક મનુષ્યને બીજા મનુષ્યથી જય તે રૂહલોકજય (૨) વિ જાતીય તિર્યંચ દેવતાથી જે જય ઉત્પન્ન થાય તે પરલોકજય (૩) ધના દિના કારણથી ચોર પ્રમુખથી જે જય થાય તે આદાનજય (૪) બાહાર ના નિમિત્ત વિના ઘરાદિનેવિષે બેસનારને રાત્રિઆદિને સમયે જે જય ઉત્પન્ન થાય તે અકસ્માત્ જય (૫) હું નિર્ધન હું ડુકાલમાં કેવી રીતે જીવિતવ્ય ધારણ કરીશ એવો જે જય તે આજીવિકા જય (૬) મરણજય (૭) આ પ્રમાણે કરીશ તો મારી મોટી અપકીર્તિ થશે એમ ધારી અય શના જયથી પ્રવર્તે નહીં તે અશ્લાઘાજય. એ સાત પ્રકારના જયનો જે પ્રતિપદ્ધી તે અજય. તે અજય શું વસ્તુ છે ? વિશિષ્ટ આત્માનું સ્વસ્થપણું, નિઃશ્રેયસ ધર્મનિબંધન ચૂમિકાચૂત તે ગુણની પ્રકર્ષતાથી અર્ચિત્ય શક્તિ યુક્ત હોવાથી સર્વ પ્રકારે પરહિતકારી હોય; એવું જે અજય આપે તે અજયદ (૧૬) સર્વ પ્રાણીર્જ પ્રત્યે જે હિત ચાહે તે સર્વાઃ (૧૭) સર્વ જે જાણે તે સર્વજ્ઞ (૧૮) સર્વ જે દેખે તે સર્વદર્શી (૧૯) સર્વ પ્રકારે કર્મ આ વરણને દૂર કરવાથી ચેતનસ્વરૂપ પ્રગટ થયું છે તે “કેવલ” કેવલજ્ઞાન છે જેને તે કેવલી (૨૦) દેવતાર્જના જે અધિપતિ તે દેવાધિદેવ (૨૧) જિ નપ્રણીત ધર્મની પ્રાપ્તિ જે કરાવે તે બોધિદ (૨૨) પુરુષોમાંહે ઉત્તમ સહ જ તથા જવ્યત્વાદિ જવ કરી શ્રેષ્ઠ તે પુરુષોત્તમ (૨૩) ગયા છે રાગ દ્વેષ જેમાંથી તે વીતરાગ (૨૪) હિતોપદેશક હોવાથી આત્મ એ રીતે ચોવી શનામ તથા બીજાં હજારો નામ પરમેશ્વરનાં છે.

પૂર્વોક્ત પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ શ્રીદેમચંદ્રાચાર્યકૃત ગ્રંથોને અનુસાર તથા

સમવાયાંગ રાજપ્રશ્નીય પ્રમુખ શાસ્ત્રાનુસાર લખેલ છે. અન્યથા જિનસહ સ્વ નામના ગ્રંથમાં એક હજાર આઠનામ અન્વયાર્થ સહિત વર્ણવેલ છે. સર્વનામ વ્યુત્પત્તિ સહિત અર્હત પરમેશ્વરનાં છે. “ અર્હત પદ ” અનાદિ અનંત છે પરંતુ તે પદના ધારણ કરનારા જીવ અનંત અતીત કાલમાં થઈ ગયા. કારણ કે એકેક ઉત્સર્પિણિ અવસર્પિણિ કાલમાં ચારત વર્ષમાં ચો વિશ ચોવીશ જીવ અર્હત પદને ધારણ કરી સિદ્ધ પદને પ્રાપ્ત થયેલા છે.

આ વર્તમાન અવસર્પિણિશ્રી આગલની ઉત્સર્પિણિમાં જે જીવો અર્હત પદને ધારણ કરનારા થઈ ગયા તેમનાં નામ. (૧) કેવલ જ્ઞાની (૨) નિર્વાણી (૩) સાગર (૪) મહાયશ (૫) વિમલનાથ (૬) સર્વાનુચૂતિ (૭) શ્રીધર (૮) દત્ત (૯) દામોદર (૧૦) સુતેજ (૧૧) સ્વામી (૧૨) મુનિસુવ્રત (૧૩) સુમતિ (૧૪) શિવગતિ, (૧૫) અસ્તાગ (૧૬) નેમીશ્વર (૧૭) અનિલ (૧૮) યશોધર (૧૯) કૃતાર્થ (૨૦) જિનેશ્વર (૨૧) શુદ્ધમતિ (૨૨) શિવકર (૨૩) સ્યંદન (૨૪) સંપ્રતિ.

વર્તમાન ચોવીશ અર્હતનાં નામ. (૧) શ્રીકૃષ્ણનાથ (૨) શ્રી અજિતનાથ (૩) શ્રી સંજવનાથ (૪) શ્રી અજિનંદન નાથ (૫) શ્રી સુમતિનાથ (૬) શ્રી પદ્મપ્રજ્ઞ (૭) શ્રીસુપાર્શ્વનાથ (૮) શ્રી ચંદ્રપ્રજ્ઞ (૯) શ્રીસુવિધિનાથ બીજું નામ પુષ્પદંત (૧૦) શ્રીશીતલનાથ (૧૧) શ્રીશ્રેયાંસનાથ (૧૨) શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી (૧૩) શ્રી વિમલ નાથ (૧૪) શ્રી અનંતનાથ (૧૫) શ્રીધર્મનાથ (૧૬) શ્રીશાંતિનાથ (૧૭) શ્રી કુંથુનાથ (૧૮) શ્રી અરનાથ (૧૯) શ્રીમદ્વિનાથ (૨૦) શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી (૨૧) શ્રી નમિનાથ (૨૨) શ્રીઅરિષ્ટનેમિ (૨૩) શ્રી પાર્શ્વનાથ (૨૪) શ્રી મહાવીર.

વર્તમાન ચોવીશ તીર્થંકર જગવંતનાં નામ શા શા કારણથી થયાં તે તથા નામોના સામાન્યાર્થ જે સર્વ તીર્થંકરોમાં પામી શકાય તથા વિશેષાર્થ જે તે એકજ તીર્થંકરના નામને નિમિત્તે છે તે લખીયેં ઢીયેં.

“કૃષતિ ગચ્છતિ પરમપદમિતિ કૃષ્ણઃ” જાય જે પરમપદને તે કૃષ્ણ આ અર્થે સર્વ તીર્થંકરમાં વ્યાપક છે તથા “ ઉર્વોર્વૃષ્ણજલાંબનમચ્છૂદ્ધજગવતો જ નન્યા ચતુર્દશાનાં સ્વપ્નાનામાદૌ વૃષ્ણોદ્દૃષ્ટઃ તેન કૃષ્ણઃ ” જગવાનના બંને સાથલોમાં બલદનું લાંબન હતું અથવા જગવંતની માતા મરુદેવીએ ચૌદ સ્વપ્નની આદિમાં બલદનું સ્વપ્ન દીધું તે કારણથી કૃષ્ણ એવું નામ દીધું.

एवी रीते सर्व तीर्थंकरनो प्रथम सामान्यार्थ अने पढी विशेषार्थ जाणवो.

२ “परिसहादिजिर्नजित इत्यजितः” बावीश परिसह आदि शब्दथी चार कषाय, आठकर्म, चारप्रकारना उपसर्ग इत्यादिथी न जीताय, ते अजित; तथा “यद्वा गर्जस्थेऽस्मिन् द्यूते राज्ञा जननी न जितेत्यजितः” ज्यारे जगवान् गर्जमां हता त्यारे जुगार खेलतां राजा राणीने न जी ती शक्या ते हेतुथी अजित नाम दीधुं.

३ “शं सुखं जवत्यस्मिन् स्तुते सञ्जवः” शं नाम सुखवाचक ठे सुख थाय जेनी स्तुति करतां ते सञ्जव “यद्वा गर्जगतेऽप्यस्मिन्नन्यधिकसस्य सञ्जवात् सञ्जवोपि” अथवा ज्यारे जगवान् गर्जमां हता त्यारे पृथ्वीमां अधिक धान्यनो सञ्जव होवाथी सञ्जव.

४ “अजिनंद्यते देवेंद्रादिजिरित्यजिनंदनः” जेनी स्तुति करायेल्ली ठे देवेंद्रादिथी ते अजिनंदन “यद्वा गर्जात् प्रचृत्येवाजीदणं शक्रेणाजिनंद नादजिनंदनः” अथवा जे दिवसे जगवान् गर्जमां आव्या ते दिवसथी लक्ष्णे वारंवार शक्रेडें स्तुति करीं तेथी अजिनंदन.

५ “शोचना मतिरस्येति सुमतिः” जळी ठे बुद्धि ते जेनी ते सुमति, “यद्वा गर्जस्थे जनन्याः सुनिश्चिता मतिरञ्जूदिति सुमतिः” अथवा जगवान् गर्जमां आव्या त्यारथी मातानी बहुज निर्मल निश्चित बुद्धि थइते कारणथी सुमति.

६ “निष्पंकतामंगीकृत्य पद्मस्येव प्रज्ञाऽस्य पद्मप्रज्ञः” विषयतृष्णा कर्मकलंकरूप कीचडथी रहित पद्मनी पेठे प्रज्ञा ठे जेनी ते पद्मप्रज्ञ “यद्वा पद्मशयनदोहदो मातुर्देवतया पूरितइति पद्मवर्णश्च जगवानिति पद्मप्रज्ञः” अथवा पद्मशयन दोहलो माताने उत्पन्न थयो ते देवतायें पूर्ण कयों ते कारणथी प्रज्ञप्रज्ञ अथवा पद्मकमल समान जगवानना शरीरनो वर्ण हतो ते कारणथी पद्मप्रज्ञ.

७ “शोचनौपार्श्वस्य सुपार्श्वः” शोचनिक ठे बंने पासां जेनां ते सुपार्श्व. “यद्वा गर्जस्थे जगवति जनन्यपि सुपार्श्वाऽञ्जूदिति सुपार्श्वः” अथवा जगवान् गर्जमां रह्या त्यारथी मातानां बंने पासां बहुज सुंदर थइगयांतेथी सुपार्श्व.

८ “चंद्रस्येव प्रज्ञा ज्योत्स्ना सौम्यलेश्याविशेषाऽस्य चंद्रप्रज्ञः” चंद्र मानी पेठे सौम्य लेश्या ठे जेनी ते चंद्रप्रज्ञ, तथा “गर्जस्थे देव्याः चंद्रपानदोहदोऽञ्जूत् इति चंद्रप्रज्ञः” गर्जमां ज्यारे जगवान् हता त्यारे

माताने चंद्रमा पीवानो दोहद उत्पन्न थयो ते कारणथी चंद्रप्रज्ञ.

ए “ शोचनो विधिर्विधानमस्य सुविधिः ” रूढो ठे विधि ते जेनो तेसुविधि. तथा “ यद्वा गर्जस्थे जगवति जनन्यप्येवमिति सुविधिः ” जगवान् गर्जमां रेहेवाथी माता पण शोचनिक विधिवाली थइ ते कारणथी सुविधि.

१० “ सकलसत्त्वसंतापहरणात् शीतलः ” सर्वजीवनो संताप दूर करवाथी शीतल तथा “ गर्जस्थे जगवति पितुः पूर्वोत्पन्नाऽचिकित्स्यपि तदाहोजननीकरस्पर्शादुपशान्त इति शीतलः ” जगवंतना पिताना शरीरमां पित्तदाहनो रोग हतो तेनी वैद्योथी शान्ति न थई परंतु जगवान् माताना गर्जमां आववाथी जगवंतनी माताना हाथस्पर्शथीज राजानुं शरीर शीतल थई गयुं ते कारणथी शीतल.

११ “ श्रेयान् समस्तश्रुवनस्यैव हितकरः प्राकृतशैल्या षांडसत्वाच्च श्रेयांसश्च्युच्यते ” सर्वजगतनुं जे हित करे ते श्रेयांस “ यद्वा गर्जस्थेऽस्मिन् केनापि नाक्रान्तपूर्वीं देवताधिष्ठितशय्या जनन्या आक्रान्तेति श्रेयोजातमिति श्रेयांसः ” ज्यारे जगवान् गर्जमां हता त्यारे जगवानना पिताना घरमां देवताऽधिष्ठित शय्या हती ते उपर जे बेसता तेने असमाधि उत्पन्न थती जगवाननी माताने ते शय्यापर सुवानो दोहद थयो, माता ते शय्यापर सुती, देवतायें उपद्रव न कर्यो पण शान्त थयो ते कारणथी श्रेयांस.

१२ “ तत्र वसूनां पूज्यः वसुपूज्यः वसवोदेवाः ” देवताजंथी जे पूजनीय ते वसुपूज्य “ वसुपूज्यनृपतेरपत्यं वासुपूज्यः ” वसुपूज्य नामना राजाना जे पुत्र ते वासुपूज्य “ वासवो देवराया तस्स गप्पगयस्स अज्जिस्सकणं अज्जिस्सकणं जणणीए पूयं करेति तेण वासुपुच्चोति अहवा वसूणि रयणाणि वासवो वेसमाणो सो गप्पगए अज्जिस्सकणं अज्जिस्सकणं तं रायकुलं रयणेहिं पूरेयति वासुपुच्चोत्ति. अर्थः—वासव नाम इंद्रनुं ठे. जगवान् ज्यारे गर्जमां आव्या त्यारे वारंवार इंद्रें जगवाननी मातानी पूजा करी ते कारणथी वासुपूज्य अथवा वसु एटले रत्न अने वासव नाम वैश्रमणनुं ठे. जगवान् ज्यारे गर्जमां हता त्यारे वैश्रमणें जगवानना कुलमां वारंवार रत्नोनी पूर्णता करी ते हेतुथी वासुपूज्य.

१३ “ विगतो मलोऽस्य विमलः विमलज्ञानादियोगाद्वा विमलः ” दूर थया ठे आठ कर्मरूप मल जेना ते विमल, अथवा निर्मलज्ञानादि यो

જેં કરી વિમલ, “ યદ્વા ગર્જસ્થે માતુર્મતિસ્તનુશ્ચ વિમલા જાતેતિ વિમલઃ ” તથા જગવાન્ જ્યારે ગર્જમાં હતા ત્યારે માતાની બુદ્ધિ તથા શરીર નિર્મલ થઈ ગયાં તે કારણથી વિમલ.

૧૪ “ ન વિદ્યતે ગુણાનામંતોઽસ્ય અનંતઃ અનંતકર્માશજયાદ્વાઽનંતઃ અનંતાનિ વા જ્ઞાનાદીનિ યસ્યેત્યનંતઃ ” જેના ગુણનો અંત ન જાણી શકિયે તે અનંત, અથવા અનંત કર્માશ જીતવાથી અનંત અથવા અનંત જે જ્ઞાનાદિ ગુણ જેને તે અનંત, “ રયણ વિચિત્તં રયણ સ્વવિયં અણંતં અતિમહાપમાણં, દામં સુમિણે જણણીયેં, દિઠં તઝં અણંતોત્તિ ” વિચિત્રરત્નં જડિ ત અતિ મોટી દામમાલા માતાયેં સ્વપ્નમાં દીઠી તે કારણથી અનંત.

૧૫ “ ડુર્ગતૌ પતન્તં સત્ત્વં સંઘાતં ધારયતીતિ ધર્મઃ ” ડુર્ગતિમાં પડતા જીવોના સમૂહને જે ધારણ કરે તે ધર્મ, તથા “ ગર્જસ્થે જનની દાનાદિધર્મપરા જાતેતિ ધર્મઃ ” પરમેશ્વર ગર્જમાં આવવાથી માતા દાનાદિ ધર્મમાં તત્પર થઈ તેથી ધર્મ.

૧૬ “ શાંતિયોગાત્તદાત્મકત્વાત્તત્કર્તૃકત્વાચ્ચાયં શાંતિઃ ” શાંતિના યોગથી અથવા શાંતિરૂપ હોવાથી અથવા શાંતિ કરવાથી શાંતિ, તથા “ ગર્જસ્થે પૂર્વોત્પન્ના શિવં શાંતિરશ્નૂદિતિ શાંતિઃ ” તથા જગવાન્ ગર્જમાં ઉત્પન્ન થવાથી પૂર્વે જે અશિવ ઉત્પન્ન થયું હતું તે શાંત થઈ ગયું તેથી શાંતિ.

૧૭ “ કુઃ પૃથ્વી તસ્યાં સ્થિતિવાનિતિ કુંથુઃ પૃષોદરાદિત્વાત્ ” કુનામ પૃથ્વીનું જે તે પૃથ્વીમાં જે સ્થિત થયા તે કુંથુ તથા “ ગર્જસ્થે જગવતિ જનની રત્નાનાં કુંથું રાશિં દૃષ્ટવતીતિ કુંથુઃ ” જગવાન્ ગર્જમાં આવ્યા પછી માતાયેં રત્નમય કુંથુઝનો રાશિ દીઠો તે કારણથી કુંથુ.

૧૮ “ સર્વોત્તમમહાસત્ત્વઃ, કુલે યજપજાયતે ॥ તસ્યાન્નિવૃદ્ધયે વૃદ્ધૈરસાવરજદાહતઃ ” ॥ ૧ ॥ ઇતિવચનાદરઃ સર્વથી ઉત્તમ મહાસાત્ત્વિક કુલમાં જે ઉત્પન્ન થાય તથા તે કુલની વૃદ્ધિકારક જે હોય તેને વૃદ્ધપુરુષ પ્રધાન અર કહેઢે તથા “ ગર્જસ્થે જગવતિ જનન્યા સ્વપ્ને સર્વરત્નમયોઽરોદૃષ્ટિત્વપરઃ ” તથા જગવાન્ ગર્જમાં હતા ત્યારે માતાયેં સર્વરત્નમય અર સ્વપ્નમાં દીઠો તે કારણથી અર.

૧૯ “ પરિસહાદિમદ્ભજયનાન્નિરુક્તાન્ મદ્ભિઃ ” પરિસહાદિ મદ્ભોને જીતવાથી મદ્ભિ તથા “ ગર્જસ્થે જગવતિ માતુઃ સુરન્નિકુસુમમાલ્યશય

नीयदोहदो देवतया पूरित इति मल्लिः ” तथा जगवान् गर्जमां आव्या पठी माताने सुगंधी फुलोनी मालावाली शय्या उपर सुवानो दोहद उ त्पन्न थयो ते देवतायें पूर्ण कयों ते कारणथी मल्लि.

१० “ मन्यते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिः शोचनानि व्रतान्यस्ये ति सुव्रतः मुनिश्चासौ सुव्रतश्च मुनिसुव्रतः ” त्रणे कालमां जे जगतने माने ते मुनि, जलां ठे व्रत जेनां ते सुव्रत आ बंने पद एकत्र करवाथी मुनिसुव्रत, तथा “ गर्जस्थे जननी मुनिवत् सुव्रता जातेति मुनिसुव्रतः ” तथा जगवंत गर्जमां रक्षां थकां माता रूडा व्रतवाली थइ तेथी मुनिसुव्रत.

११ “ परीसहोपसर्गादीनां नामनात् नमेस्तुवेति विकल्पेनोपांत्य स्येकाराज्ञावपदे नमिः ” परिसह उपसर्गौने नमाववाथी नमि, तथा “ यद्वा गर्जस्थे जगवति परचक्रनृपैरपि प्रणतिः कृतेति नमिः ” जगवा न् गर्जमां आववाथी वैरीराजाज्यें पण नमस्कार कयों ते कारणथी नमि.

१२ “ धर्मचक्रस्य नेमिवन्नेमिः ” धर्मचक्रनी धारासमान ते नेमि त था “गप्पगए तस्स मायाए, रिठरयणा मउमहति महालउ नेमि ॥ उप्प यमाणो सुमिणे, दिठोत्ति तेणसेरिठनेमिच्चि नामं कयंति ” तथा ज गवान् गर्जमां आव्यापठी मातायें अरिष्ट रत्नमय मोटो नेमि (चक्रधा रा) आकाशमां उत्पन्न थयो एम स्वप्नमां दीठो ते कारणथी अरिष्टनेमि.

१३ “ स्पृशति ज्ञानेन सर्वज्ञानिति पार्श्वः ” सर्वपदार्थोंने ज्ञानें करी स्पर्शें जाणे ते पार्श्व. तथा “गर्जस्थे जनन्या निशि शयनीयस्थयांऽधकारे सप्पर्षो दृष्टइति गर्जानुज्ञावोयमिति पश्यतीति निरुक्तात् पार्श्वः पार्श्वोऽस्यवैयावृत्य करो यद्वास्तस्य नाथः पार्श्वनाथः जीमो जीमसेन इति न्यायाद्वा पार्श्वः ” तथा जगवान् गर्जमां रक्षा थका मातायें रात्रिमां शय्या उपर बेठां थकां अंधारामां सर्प जातो दीठो, माता पितायें विचाखुं के आ गर्जनो प्रज्ञाव ठे अथवा पार्श्वनामा वैयावच्च करनारा देवताना जे नाथ ते पार्श्वनाथ.

१४ “ विशेषेण ईरयति प्रेरयति कर्माणीति वीरः ” विशेषेंकरी प्रेरे जे कर्मोंने ते वीर तथा अत्यंत उग्र परीसह उपसर्ग सहन करवाथी देवता ज्यें श्रमण जगवान् महावीर एवुं तथा माता पितायें धनधान्यादिनी वृद्धि थवाथी वर्धमान एवुं नाम दीधुं.

ए प्रकारें आ अवसर्पिणिमां जे तीर्थकर थया तेमनां नाम तथा शा हेतुथी ते नाम राख्यां ते समाप्त थयुं.

आ चोवीश तीर्थकर मध्येथी बावीश अर्हत इद्वाकुकुलमां उत्पन्न थया एटले के रुषजदेवजीना वंशमां थया, इद्वाकुकुल रुषजदेवजीथी प्रसिद्ध ठे, तेनुं स्वरूप आगल केहेवामां आवशे, बाकीना वीशमा मुनि सुव्रतस्वामी तथा बावीशमा अरिष्टनेमि जगवान् ए बंने तीर्थकर हरिवंशमां उत्पन्न थया. चोवीश तीर्थकरोमां ठठा पद्मप्रज अने बारमा वासु पूज्य लाल वर्ण शरीरवाला थया, आठमा चंद्रप्रज तथा नवमा सुविधि नाथ (पुष्पदंत) ए बे तीर्थकर श्वेतवर्ण स्फटिकवत् उज्ज्वल शरीरवाला थया, उंगणीशमा मल्लिनाथ तथा त्रेविशमा पार्श्वनाथ हरितवर्ण शरीरवाला थया, तथा वीशमा मुनिसुव्रत स्वामी तथा बावीशमा अरिष्टनेमि जगवान् श्यामवर्ण रंगें अलसीना फुलजेवा शरीरवाला थया. बाकीना सोल सुवर्णवर्ण शरीरवाला थया.

चोवीश तीर्थकरोनां चिह्न तेमना दक्षिण पगमां हतांतथा तेमनी ध्वजामां ते चिह्न होय ठे, हावपण तेमनी प्रतिमाना आसनमां ते चिह्न होय ठे ते चिह्नो आ प्रमाणे— (१) रुषजदेवजीनुं बलदनुं चिह्न (२) अजित नाथजीनुं हाथीनुं चिह्न (३) संजवनाथजीनुं घोडानुं चिह्न (४) अग्निनंद नजीनुं वांदरानुं चिह्न (५) सुमतिनाथजीनुं कौंच पक्षीनुं चिह्न (६) पद्मप्रजुजीनुं कमलनुं चिह्न (७) सुपार्श्वनाथजीनुं साथीयानुं चिह्न (८) चंद्रप्रजुजीनुं चंद्रमानुं चिह्न (९) सुविधिनाथ (पुष्पदंत) जीनुं मकरनुं चिह्न (१०) शीतलनाथजीनुं श्रीवत्सनं चिह्न (११) श्रेयांसनाथजीनुं गेंमानुं चिह्न (१२) वासुपूज्यजीनुं महिषनुं चिह्न (१३) विमलनाथजीनुं सूअरनुं चिह्न (१४) अनंतनाथजीनुं बाजनुं चिह्न (१५) धर्मनाथजीनुं वज्रनुं चिह्न (१६) शांतिनाथजीनुं हरणनुं चिह्न (१७) कुंथुनाथजीनुं बोकडानुं चिह्न (१८) अरनाथजीनुं नंदावर्तनुं चिह्न (१९) मल्लिनाथजीनुं कुंजनुं चिह्न (२०) मुनिसुव्रतस्वामिनुं काचबानुं चिह्न (२१) नमीनाथजीनुं लीला कमलनुं चिह्न (२२) अरिष्टनेमिजीनुं शंखनुं चिह्न (२३) श्रीपार्श्वनाथजीनुं सर्पनुं चिह्न (२४) श्रीमहावीरस्वामिनुं सिंहनुं चिह्न.

हवे चोवीश तीर्थकरोना पितानां तथा मातानां नाम कहीयें ठीयें.

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेते.

१७ गणधर संख्या.	ए५) गणधर	ए३) गणधर	७७) गणधर.
१८ साधुओनीसंख्या.	३०००००)	१५००००)	१०००००)
३० साधवियोनी संख्या.	४३००००)	३७००००)	११००००)
३१ वैक्रियलब्धिवंत.	१५३००)	१४०००)	१३०००)
३२ वादियोनीसंख्या.	७४००)	७६००)	६०००)
३३ अवधिज्ञानी संख्या.	६०००)	७०००)	७४००)
३४ केवली संख्या.	११०००)	१००००)	७५००)
३५ मनःपर्यवसंख्या.	६१५०)	७०००)	७५००)
३६ चौदपूर्वीसंख्या.	१०३०)	१०००)	१५००)
३७ श्रावक संख्या.	१५७०००)	१५००००)	११६०००)
३८ श्राविकासंख्या.	४६३०००)	४७६०००)	४७१०००)
३९ शासनयक्षनांनाम.	मातंगयक्ष	विजय यक्ष	अजिता यक्ष
४० शासनयक्षणीनांनाम.	शांता	जृकुटी	सुतारिका
४१ प्रथम गणधर नाम.	विदर्ज	दिन्न	वराहक
४२ प्रथमआर्या नाम.	सोमा	सुमना	वारुणी
४३ मोक्षस्थान.	समेतशिखर	समेतशिखर	समेतशिखर
४४ मोक्षतिथि.	फागण वदि ७	चाद्रवा वदि ७	चाद्रवा शुदि ए
४५ मोक्षसंक्षेपणा.	एक मास	एकमास	एकमास
४६ मोक्षआसन.	काउस्सग	काउस्सग	काउस्सग
४७ अंतर प्रमाण.	एसोकोडीसागर	ए०कोडीसागर	ए कोडीसागर
४८ गणनाम.	राक्षसगण	देवगण	राक्षसगण
४९ योनि नाम.	मृगयोनि	मृगयोनि	वानरयोनि
५० मोक्षपरिवार.	५००)	१०००)	१०००)
५१ जवसंख्या.	त्रणजवकस्या	त्रणजवकस्या	त्रणजवकस्या
५२ कुलगोत्र नाम.	ईदवाकुकुल	ईदवाकुकुल	ईदवाकुकुल
५३ गर्जकाल मान.	एमास १ एदिवस	नवमास ७ दिव०	मास ७ दिव. १६

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेते.

१ तीर्थकरनाम.	१० शीतलनाथ	११ श्रेयांसनाथ	१२ श्रीवासुपूज्य.
२ च्यवनतिथि.	वैशाखवदि ६	ज्येष्ठवदि ६	ज्येष्ठ शुदि ए
३ विमाननाम.	अच्युत देवलोक	अच्युतदेव लोक	प्राणतदेवलोक
४ जन्मनगरी.	नदिलपुर	सिंहपुरी	चंपापुरी
५ जन्मतिथि.	महावदि १२	फागणवदि १२	फागण वदि १४
६ पितानां नाम.	दृढरथराजा	विष्णुराजा	वसुपूज्यराजा
७ मातानां नाम.	नंदामाता	विष्णुमाता	जयामाता
८ जन्मनक्षत्र.	पूर्वाषाढा	श्रवण नक्षत्र	शतजिषानक्षत्र
ए जन्मराशि.	धनराशि	मकर राशि	कुंजराशि
१० लांठन नाम.	श्रीवत्सनुंलांठन	गेंडानुंलांठन	पारुानुं लांठन
११ शरीरनुं मान.	नेवुंधनुष	एंशीधनुष	सीत्तेरधनुष
१२ आयुनुं प्रमाण.	एकलाखपूर्व	८४ लाखवर्ष	७२ लाखवर्ष
१३ शरीरनावर्ण.	सुवर्णवर्ण	सुवर्णवर्ण	लालवर्ण
१४ पदवीराजानी.	राजा	राजा	कुमार
१५ पाणिग्रहण.	परण्या	परण्या	परण्या
१६ केटलासाथे दीक्षा.	(१०००) साधु	(१०००) साधु	६०० साधु
१७ दीक्षानगरी.	नदिलपुर	सिंहपुरी	चंपापुरी
१८ दीक्षातप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
१९ प्रथमपारणानोआ.	हीरजोजन	हीरजोजन	हीरजोजन
२० पारणानां स्थान	पुनर्वसुनेघेर	नंदनेघेर	सुनंदनेघेर
२१ केटलादिवसनुं पारणुं	बे दिवस	बे दिवस	बे दिवस
२२ दीक्षातिथि.	महावदि १२	फागणवदि १३	फागणशुदि १५
२३ ठग्नस्थकाल.	त्रणमासरह्या	बे मासरह्या	एक मासरह्या
२४ ज्ञाननगरी.	नदिलपुर	सिंहपुरी	चंपापुरी
२५ ज्ञानतप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
२६ दीक्षावृद्ध.	प्रियंगुवृद्ध	तंडुकवृद्ध	पामलवृद्ध
२७ ज्ञानतिथि.	पोषवदि १४	महावदि ३	महाशुदि २

आ वाचन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेवे.

३८ गणधरसंख्या.	८१)गणधर	९६)गणधर	६६)गणधर
३९ साधुर्जनी संख्या.	१०००००	८४०००	९२०००
३० साधवीयोनीसंख्या.	१००००६	१०३०००	१०००००
३१ वैक्रियलब्धिवंत.	१२०००	११०००	१००००
३२ वादियोनी संख्या.	५८००	५०००	४९००
३३ अवधिज्ञानी संख्या.	९०२०	६०००	५४००
३४ केवली संख्या.	९०००	६५००	६०००
३५ मनःपर्यवसंख्या.	९५००	६०००	६५००
३६ चौदपूर्वी संख्या.	१४००	१३००	१२००
३७ श्रावक संख्या.	२८९०००	२९९०००	२१५०००
३८ श्राविका संख्या.	४५८०००	४४८०००	४३६०००
३९ शासनयक्षोनां नाम.	ब्रह्मायक्ष.	जक्षेयक्ष.	कुमार यक्ष.
४० शासननी यक्षिणी.	अशोका	मानवी	चंका
४१ प्रथम गणधर नाम.	नंद	कळप	सुभ्रूम
४२ प्रथम आर्या नाम.	सुयशा	धारणी	धरणी
४३ मोक्षस्थान.	समेतशिखर	समेतशिखर	चंपापुरी
४४ मोक्षतिथि.	वैशाखवदि २	श्रावणवदि ३	अशाढ शुदि १४
४५ मोक्षसंक्षेपणा.	एकमास	एक मास	एकमास
४६ मोक्षआसन.	काउस्सग	काउस्सग	काउस्सग
४७ अंतर मान.	एककोडीसागर	चोपन सागर	त्रीश सागर
४८ गण नाम.	मानवगण	देवगण	राक्षसगण
४९ योनि नाम.	नकुलयोनि	वानरयोनि	अश्वयोनि
५० मोक्षपरिवार.	१००० परिवार	१००० परिवार	६००परिवार
५१ जवसंख्या.	त्रणजवकस्या.	त्रणजवकस्या	त्रण जव कस्या
५२ कुलगोत्र नाम.	इक्ष्वाकुकुल	इक्ष्वाकुकुल	इक्ष्वाकुकुल
५३ गर्जकाल मान.	मास ९ दिवस६	मास ९ दिवस६	मास८ दिवस२०

આ બાવન બોલ પ્રત્યેક તીર્થંકરમાં કહેહે.

૧ શ્રીતીર્થંકર નામ.	૧૨ વિમલનાથ	૧૪ અનંતનાથ	૧૫ શ્રીધર્મનાથ
૨ જ્યવન તિથિ.	વૈશાખશુદિ ૧૨	શ્રાવણવદિ ૭	વૈશાખશુદિ ૭
૩ વિમાન નામ.	અષ્ટસારદેવલોક	પ્રાણત દેવલોક	વિજયવિમાન
૪ જન્મ નગરી.	કંપિલપુરી	અયોધ્યા	રત્નપુરી નગરી
૫ જન્મ તિથિ.	મહાશુદિ ૩	વૈશાખવદિ ૧૩	મહાશુદિ ૩
૬ પિતાનાં નામ.	કૃતવર્મારાજા	સિંહસેન રાજા	જ્ઞાનુરાજા
૭ માતાનાં નામ.	શ્યામામાતા	શુચશામાતા	સુવ્રતા માતા
૮ જન્મ નક્ષત્ર.	ઉત્તરાજાઢ્રપદ	રેવતીનક્ષત્ર	પુષ્યનક્ષત્ર
૯ જન્મ રાશિ.	મીનરાશિ	મીન રાશિ	કર્કરાશિ
૧૦ લાંઠન નામ.	વરાહનું લાંઠન	સીંચાણાનુંલાંઠન	વજ્રલાંઠન
૧૧ શરીરનું માન.	શાઠધનુષ	પચાશધનુષ	પીસ્તાદ્વીશધનુષ
૧૨ આયુર્માન.	શાઠલાખવર્ષ	ત્રીશલાખવર્ષ	દશલાખવર્ષ
૧૩ શરીરના વર્ણ.	સુવર્ણ વર્ણ	સુવર્ણ વર્ણ	સુવર્ણ વર્ણ
૧૪ પદવી રાજાની.	રાજા	રાજા	રાજા
૧૫ પાણિગ્રહણ.	પરણ્યા	પરણ્યા	પરણ્યા
૧૬ કેટલા સાથે દીક્ષા.	૧૦૦૦) સાધુ	૧૦૦૦) સાધુ	૧૦૦૦) સાધુ
૧૭ દીક્ષા નગરી.	કંપિલ પુર	અયોધ્યા	રત્નપુરી
૧૮ દીક્ષા તપ.	બે ઉપવાસ	બે ઉપવાસ	બે ઉપવાસ
૧૯ પ્રથમપારણાનોઆઠ	ક્ષીર ઝોજન	ક્ષીર ઝોજન	ક્ષીર ઝોજન
૨૦ પારણાનાં સ્થાન.	જયરાજાને ઘેર	વિજયરાજાનેઘેર	ધનસિંહને ઘેર
૨૧ કેટલાદિવસનાંપાઠ	બે દિવસ	બે દિવસ	બે દિવસ
૨૨ દીક્ષા તિથિ.	મહાશુદિ ૪	વૈશાખવદિ ૧૪	મહાશુદિ ૧૩
૨૩ ષઠ્ઠસ્થ કાલ.	બે માસ	ત્રણ વર્ષ	બે વર્ષ
૨૪ જ્ઞાન નગરી.	કંપિલપુરી	અયોધ્યા	રત્નપુરી
૨૫ જ્ઞાન તપ.	બે ઉપવાસ	બે ઉપવાસ	બે ઉપવાસ
૨૬ દીક્ષા વૃદ્ધ.	જંબૂવૃદ્ધ	અશોક વૃદ્ધ	દધિપર્ણવૃદ્ધ
૨૭ જ્ઞાનતિથિ.	પૌષશુદિ ૬	વૈશાખ વદિ ૧૪	પૌષ શુદિ ૧૫

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहे ठे.

१८ गणधरसंख्या.	५९) गणधर	५०) गणधर	४३) गणधर
१९ साधुर्जनीसंख्या.	६८०००)	६६०००)	६४०००)
२० साधवीयोनी संख्या.	१००८००)	६२०००)	६२४००)
२१ वैक्रिय लब्धिवंत.	९०००)	८०००)	९०००)
२२ वादियोनी संख्या.	३६००)	३२००)	२८००)
२३ अवधिज्ञानी संख्या.	४८००)	४३००)	३६००)
२४ केवली संख्या.	५५००)	५०००)	४५००)
२५ मनःपर्यव संख्या.	५५००)	५०००)	४५००)
२६ चौद पूर्वीसंख्या.	११००)	१०००)	९००)
२७ श्रावकसंख्या.	२०८०००)	२०६०००)	२०४०००)
२८ श्राविकासंख्या.	४२४०००)	४०१४००)	४१३०००)
२९ शासन यद्गोनांनाम.	षण्मुखयद्ग.	पातालयद्ग	किन्नरयद्ग
४० शासन यद्गिणीनांनाम	विदिता	अंकुशा	कंदर्पा
४१ प्रथम गणधरनाम.	मंदरगणधर.	जसगणधर	अरिष्ट
४२ प्रथम आर्यानाम.	धरा	पद्मा	आर्यशिवा
४३ मोक्ष स्थान.	समेतशिखर	समेतशिखर	समेतशिखर
४४ मोक्षतिथि.	आषाढवदि ९	चैत्रशुदि ५	ज्येष्ठशुदि ५
४५ मोक्षसंक्षेपणा.	एकमास	एकमास	एकमास
४६ मोक्षआसन.	काजस्सग	काजस्सग	काजस्सग
४७ अंतरमान.	नवसागरोपम	चारसागरोपम	त्रणसागरोपम
४८ गणनाम.	मानवगण	देवगण	देवगण
४९ योनिनाम.	ठागयोनि	हस्तियोनि	मंजारयोनि
५० मोक्षपरिवार.	६००)	९००)	१००)
५१ जवसंख्या.	त्रणजवकख्या	त्रणजवकख्या	त्रणजवकख्या
५२ कुलगोत्रनाम.	इदवाकुकुल	इदवाकुकुल	इदवाकुकुल
५३ गर्जकालमान.	मास८दिवस २१	मास ९ दिवस ६	मास८दिवस २६

आ धावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेवे.

१ श्री तीर्थकरनाम.	१६ श्रीशांतिनाथ	१७ श्रीकुंथुनाथ	१८ श्रीअरनाथ
२ च्यवनतिथि.	जाडवावदि ७	श्रावणवदि ए	फागण शुदि २
३ विमाननाम.	सर्वार्थसिद्ध	सर्वार्थसिद्ध	सर्वार्थसिद्ध
४ जन्मनगरी.	गजपुर	गजपुर	गजपुर
५ जन्मतिथि.	ज्येष्ठवदि १३	वैशाख वदि १४	मागशिरशु० १०
६ पितानां नाम.	विश्वसेन	सूरराजा	सुदर्शन
७ मातानां नाम.	अचिरा राणी	श्री राणी	देवीराणी
८ जन्मनक्षत्र.	जराणी नक्षत्र	कृत्तिका नक्षत्र	रेवती नक्षत्र
ए जन्म राशि.	मेषराशि	वृष राशि	मीन राशि
१० लांठननां नाम.	हरिणनुं लांठन.	बकरानुं लांठन	नंदावर्त्तनुं
११ शरीर मान.	४०) धनुष	३५) धनुष	३०) धनुष
१२ आयुनुं प्रमाण.	एक लाखवर्ष	ए५०००) वर्ष	८४०००) वर्ष
१३ शरीरना वर्ण.	सुवर्णवर्ण	सुवर्णवर्ण	सुवर्णवर्ण
१४ पदवी राजानी.	चक्रवर्त्ती	चक्रवर्त्ती	चक्रवर्त्ती
१५ पाणि ग्रहण.	६४०००) स्त्री	६४०००) स्त्री	६४०००) स्त्री
१६ केटला साथे दीक्षा.	१०००) साधु	१०००) साधु	१०००) साधु
१७ दीक्षानगरी.	गजपुर	गजपुर	गजपुर
१८ दीक्षातप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
१९ प्रथमपारणानोआ०	हीर जोजन	हीर जोजन	हीर जोजन
२० पारणानां स्थान.	सुमित्रने घेर	व्याघ्रासंहने घेर	अपराजितने घेर
२१ केटला दिवसनांपा०	बे दिवस	बे दिवस	बे दिवस
२२ दीक्षा तिथि.	ज्येष्ठ वदि १४	चैत्र वदि ५	मागशिरशु० ११
२३ उन्नस्थ काल.	एकवर्ष	शोल वर्ष	त्रणवर्ष
२४ ज्ञाननगरी.	गजपुर	गजपुर	गजपुर
२५ ज्ञान तप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
२६ दीक्षावृद्ध.	नंदीवृद्ध	नीलक वृद्ध	आंबानुं वृद्ध
२७ ज्ञानतिथि.	पोषशुदि ए	चैत्रशुदि ३	कार्तिक शुदि १२

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेते.

१७ गणधर संख्या.	३६) गणधर	३५) गणधर	३३) गणधर.
१९ साधुओनीसंख्या.	५१०००)	६००००)	५००००)
३० साधवियोनी संख्या.	६१६००)	६०६००)	६००००)
३१ वैक्रियलब्धिवंत.	६०००)	५१००)	७३००)
३२ वादियोनीसंख्या.	१४००)	१०००)	१६००)
३३ अवधिज्ञानी संख्या.	३०००)	१५००)	१६००)
३४ केवली संख्या.	४३००)	३१००)	१८००)
३५ मनःपर्यवसंख्या.	४०००)	३३४०)	१५५१)
३६ चौदपूर्वीसंख्या.	८००)	६७०)	६१०)
३७ श्रावक संख्या.	१९००००)	१७९०००)	१८४०००)
३८ श्राविकासंख्या.	३९३०००)	३८१०००)	३७१०००)
३९ शासनयक्षनांनाम.	गरुडयक्ष	गंधर्वयक्ष	यक्षेदयक्ष
४० शासनयक्षणीनांनाम.	निर्वाणी	बला	धणा
४१ प्रथम गणधर नाम.	चक्रयुक्त	सांब	कुंज
४२ प्रथमआर्या नाम.	शुचि	दामिनी	रक्षिता
४३ मोक्षस्थान.	समेतशिखर	समेतशिखर	समेतशिखर
४४ मोक्षतिथि.	ज्येष्ठ वदि १३	वैशाख वदि १	मागशिरशुदि १०
४५ मोक्षसंक्षेपणा.	एक मास	एकमास	एकमास
४६ मोक्षआसन.	काउस्सग	काउस्सग	काउस्सग
४७ अंतर प्रमाण.	०॥पल्योपम	०॥पल्योपम	१००० क्रोडवर्ष
४८ गणनाम.	मानवगण	राक्षसगण	देवगण
४९ योनि नाम.	हस्तियोनि	ढागयोनि	हस्तियोनि
५० मोक्षपरिवार.	९०००परिवार	१०००)परिवार	१०००) परिवार
५१ जवसंख्या.	बार जव कस्या	त्रणजवकस्या	त्रणजवकस्या
५२ कुलगोत्र नाम.	इक्ष्वाकुकुल	इक्ष्वाकुकुल	इक्ष्वाकुकुल
५३ गर्जकाल मान.	मासनवदिवसठ	मासनवदि०पांच	मासनव दिव. ८

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेबे.

१ श्रीतीर्थकर नाम.	१९ श्रीमद्विनाय	२० श्रीमुनिसुव्रत	२१ श्रीनमि नाथ
२ च्यवन तिथि.	फागण शुदि ४	श्रावण शुदि १५	आशोशुदि १५
३ विमान नाम.	जयंतविमान	अपराजितविमा.	प्राणत देवलोक
४ जन्मनगरी.	मथुरानगरी	राजगृही नगरी	मथुरा नगरी
५ जन्मतिथि.	मागशिरशुदि ११	ज्येष्ठवदि ८	श्रावण वदि ८
६ पितानां नाम.	कुंजरराजा	सुमित्रराजा	विजयराजा
७ मातानां नाम.	प्रज्ञावती	पद्मावती	विप्रा राणी
८ जन्म नक्षत्र.	अश्विनी नक्षत्र	श्रवण नक्षत्र	अश्विनी नक्षत्र
९ जन्म राशि.	मेषराशि	मकरराशि	मेषराशि
१० लांठन नाम.	कलशनुं लांठन	कलपनुं लांठन	कमलनुं लांठन
११ शरीरनुं प्रमाण.	पचीश धनुष	वीश धनुष	पंदर धनुष
१२ आयुनुं प्रमाण.	५५०००) वर्ष	३००००) वर्ष	१०००) वर्ष
१३ शरीरना वर्ण.	नीलो वर्ण	श्यामवर्ण	पीलो वर्ण
१४ पदवी राजानी.	कुमार	राजा	राजा
१५ पाणिग्रहण.	नथी परण्या	परण्या	परण्या
१६ केटलासाथे दीक्षा.	३००) साधु	१०००) साधु	१०००) साधु
१७ दीक्षानगरी.	मिथिला नगरी	राजगृही नगरी	मथुरा नगरी
१८ दीक्षातप.	त्रण उपवास	बे उपवास	बे उपवास
१९ प्रथमपारणानोआ०	हीर चोजन	हीर चोजन	हीर चोजन
२० पारणानां स्थान.	विश्वसेन	ब्रह्मदत्त	दिन्नकुमार
२१ केटलादिवसनांपा०	बे दिवस	बे दिवस	बे दिवस
२२ दीक्षातिथि.	मागशिरशुदि ११	फागणशुदि १२	अषाढ वदि ९
२३ ठग्नस्थकाल.	एक अहोरात्र	अगियार मास	नवमास
२४ ज्ञान नगरी.	मथुरा नगरी	राजगृही नगरी	मथुरा नगरी
२५ ज्ञानतप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
२६ दीक्षावृद्ध.	अशोक वृद्ध	चंपकवृद्ध	बकुलवृद्ध
२७ ज्ञानतिथि.	मागशिरशुदि ११	फागण वदि १२	मागशिरशुदि ११

आ वाचन बोल प्रत्येक तीर्थकरोमां कहेछे.

१७) गणधर संख्या.	१७) गणधर	१७) गणधर	१७) गणधर
१७ साधुर्जनी संख्या.	४००००	३००००	२००००
३० साध्वीयोनी संख्या.	५५०००	५००००	४१०००
३१ वैक्रियलब्धिवंत.	२७००	२०००	५०००
३२ वादियोनी संख्या.	१४००	१२००	१०००
३३ अवधिज्ञानी संख्या.	२२००	१८००	१६००
३४ केवली संख्या.	२२००	१८००	१६००
३५ मनःपर्यव संख्या.	१७५०	१५००	१२५०
३६ चौदपूर्वी संख्या.	६६८	५००	४५०
३७ श्रावक संख्या.	१८३०००	१७२०००	१७००००
३८ श्राविका संख्या.	३७००००	३५००००	३४८०००
३९ शासन यक्षोनांनाम.	कुबेरयक्ष	वरुण यक्ष	चतुर्कुटी यक्ष
४० शासनयक्षणीनांनाम	धरणीप्रिया	नरदत्ता	गंधारी
४१ प्रथम गणधर नाम.	अर्जीक्षकगणधर	मह्वीगणधर	शुभगणधर
४२ प्रथम आर्या नाम.	वधुमती	पुष्पमती	अनिला
४३ मोक्ष स्थान.	समेतशिखर	समेतशिखर	समेतशिखर
४४ मोक्ष तिथि.	फागण शुदि १२	ज्येष्ठ वदि ए	वैशाखवदि १०
४५ मोक्ष संक्षेपणा.	एकमास	एक मास	एकमास
४६ मोक्ष आसन.	काउस्सग	काउस्सग	काउस्सग
४७ अंतरमान.	५४००००० वर्ष.	६००००० वर्ष	५०००००० वर्ष
४८ गण नाम.	देवगण	देवगण	देवगण
४९ योनि नाम.	अश्वयोनि	वानरयोनि	अश्वयोनि
५० मोक्ष परिवार.	५०० परिवार	१००० परिवार	१००० परिवार
५१ जव संख्या.	त्रण जव कस्या	त्रण जव कस्या	त्रणजव कस्या
५२ कुलगोत्र नाम.	इक्ष्वाकुवंश कुल	इक्ष्वाकुवंशकुल	इक्ष्वाकुवंशकुल
५३ गर्जकालमान.	मास ए दिवस ७	मास ए दिवस ८	मास ए दिवस ८

आ बावन बोल प्रत्येक तीर्थकरमां कहेते.

१ श्रीतीर्थकरनाम.	११ श्रीनेमिनाथ	१३ श्रीपार्श्वनाथ	१४ श्रीमहावीर
२ च्यवनतिथि.	कार्तिकवदि १२	चैत्रवदि ४	आषाढशुदि ६
३ विमाननाम.	अपराजित	प्राणत देवलोक	प्राणतदेवलोक
४ जन्मनगरी.	सौरिपुर	वणारसी	दात्रियकुंड
५ जन्मतिथि.	श्रावणशुदि ५	पौषवदि १०	चैत्रवदि १३
६ पितानां नाम.	समुद्र विजय	अश्वसेन	सिद्धार्थराजा
७ मातानां नाम.	शिवा देवी	वामा देवी	त्रिशला देवी
८ जन्मनक्षत्र.	चित्रानक्षत्र	विशाखा नक्षत्र	उत्तरा फाल्गुनी
९ जन्मराशि.	कन्याराशि	तुला राशि	कन्याराशि
१० लांढन नाम.	शंखनुं लांढन	सर्पनुं लांढन	केशरी लांढन
११ शरीरनुं मान.	दशधनुष	नवहाथ	सातहाथ
१२ आयुनुं प्रमाण.	हजारवर्ष	शो वर्ष	बहोत्तेर वर्ष
१३ शरीरनावर्ण.	श्यामवर्ण	नीलो वर्ण	पीलो वर्ण
१४ पदवीराजानी.	कुमार पदवी	कुमारपदवी	कुमार पदवी
१५ पाणिग्रहण.	नथी परण्या	परण्या	परण्या
१६ केटलासाथे दीक्षा.	१०००) साधु	(३०० साधु	एकाकी दीक्षा
१७ दीक्षानगरी.	सौरिपुर	वणारसी	दात्रियकुंड
१८ दीक्षातप.	बे उपवास	बे उपवास	बे उपवास
१९ प्रथमपारणानोआ.	हीरजोजन	हीरजोजन	हीरजोजन
२० पारणानां स्थान	वरदिन्न	धन्यनाम	बहुल ब्राह्मण
२१ केटलादिवसनुं पारणुं	बे दिवस	बे दिवस	बे दिवस
२२ दीक्षातिथि.	श्रावण शुदि ६	पौषवदि ११	मागशिरवदि ११
२३ ठद्वस्थकाल.	चोपनदिवस	चोराशी दिवस	बार वर्ष
२४ ज्ञाननगरी.	गिरनार	वणारसी	रुजुवालुका नदी
२५ ज्ञानतप.	त्रण उपवास	त्रण उपवास	बे उपवास
२६ दीक्षावृद्ध.	वेडसवृद्ध	धातकीवृद्ध	शालवृद्ध
२७ ज्ञानतिथि.	आशोवदि ०)	चैत्रवदि ४	वैशाख शुदि १०

આ બાવન બોલ પ્રત્યેક તીર્થકરમાં કહે છે.

૨૮ ગણધરસંખ્યા.	૨૧) ગણધર	૨૦) ગણધર	૨૧) ગણધર.
૨૯ સાધુઝનીસંખ્યા.	૧૮૦૦૦)	૧૬૦૦૦)	૧૪૦૦૦)
૩૦ સાધવીયોની સંખ્યા.	૪૦૦૦૦)	૩૮૦૦૦)	૩૬૦૦૦)
૩૧ વૈક્રિયલબ્ધિવંત.	૧૫૦૦)	૧૧૦૦)	૭૦૦)
૩૨ વાદિયોની સંખ્યા.	૮૦૦)	૬૦૦)	૪૦૦)
૩૩ અવધિજ્ઞાની સંખ્યા.	૧૫૦૦)	૧૦૦૦)	૧૩૦૦)
૩૪ કેવલી સંખ્યા.	૧૫૦૦)	૧૦૦૦)	૭૦૦)
૩૫ મનઃપર્યવ સંખ્યા.	૧૦૦૦)	૭૫૦)	૫૦૦)
૩૬ ચૌદ પૂર્વીસંખ્યા.	૪૦૦)	૩૫૦)	૩૦૦)
૩૭ શ્રાવકસંખ્યા.	૧૬૯૦૦૦)	૧૬૪૦૦૦)	૧૫૯૦૦૦)
૩૮ શ્રાવિકાસંખ્યા.	૩૩૬૦૦૦)	૩૩૯૦૦૦)	૩૧૮૦૦૦)
૩૯ શાસન યદ્દોનાં નામ.	ગોમેધયદ્દ	પાર્શ્વયદ્દ	માતંગયદ્દ
૪૦ શાસન યદ્દિણીનાં નામ.	અંબિકા	પદ્માવતી	સિદ્ધાધિકા
૪૧ પ્રથમ ગણધરનામ.	વરદત્ત	આર્યદિન્ન	ઈન્દ્રજૂતિ
૪૨ પ્રથમ આર્યાનામ.	યદ્દાદિન્ના	પુષ્પચૂડા	ચંદનબાલા
૪૩ મોક્ષ સ્થાન.	ગિરનાર	સમેતશિખર	પાવાપુરી
૪૪ મોક્ષતિથિ.	આષાઢશુદિ ૮	શ્રાવણ શુદિ ૮	કાર્તિક વદિ ૦)
૪૫ મોક્ષસંલેષણા.	એકમાસ	એકમાસ	બે ઉપવાસ કસ્યા
૪૬ મોક્ષઆસન.	પદ્માસન	કાઝસ્સગ	પદ્માસન
૪૭ અંતરમાન.	૮૩૭૫૦) વર્ષ.	૨૫૦) વર્ષ	ચરમજિનેશ્વર.
૪૮ ગણનામ.	રાક્ષસગણ	રાક્ષસગણ	માનવગણ
૪૯ યોનિનામ.	મહિષયોનિ	મૃગયોનિ	મહિષયોનિ
૫૦ મોક્ષપરિવાર.	૫૩૬) પરિવાર	૩૩) પરિવાર	એકલા પોતે
૫૧ જવસંખ્યા.	નવજવકસ્યા	દશજવ કસ્યા	સત્યાવીશજવક
૫૨ કુલગોત્રનામ.	હરિવંશ	શ્દવાકુકુલ	શ્દવાકુકુલ
૫૩ ગર્જકાલમાન.	માસ ૯ દિવસ ૮	માસ ૯ દિવસ ૬	માસ ૯ દિવસ ૭

આ યંત્ર અનુસાર દરેક તીર્થકરના બાવન બોલનો સંબંધ જાણવો. તે મધ્યેનાં માતાદિ કેટલાંક દ્વાર વ્યુત્પત્તિના કારણસર પ્રથમ પૃથક્ બતાવેલ છે.

આ ચોવીશ તીર્થકરમાંહેના નવમા, દશમા, અગ્યારમા, બારમા, તે-રમા, ચૌદમા, અને પંદરમા એ સાત તીર્થકરના નિર્વાણ અથવા પઠી તેમ નાં શાસન (દ્વાદશાંગ વાણીરૂપ શાસ્ત્ર) તથા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા ચતુર્વિધ શ્રીસંઘરૂપ તીર્થ કેટલાંક કાલ પ્રવર્તી વિ-હેદ ગયાં. તે સમયે ચારત વર્ષમાં જૈનમતનું નામ પણ વિદ્યમાન ન હતું; તે વખતથી અનેક મત મતાંતર તથા કુશાસ્ત્રોની પ્રાયઃ પ્રવૃત્તિ થઈ તે વર્તમાન કાલ સુધી વિદ્યમાન છે. બહુ લોકોએ સ્વકપોલકલ્પિત શાસ્ત્રો રચીને પ્રાચીન મુનિ, ઋષિ અથવા ईश्वरપ્રणीત તે છે એમ પ્રસિદ્ધ કર્યાં. એ પ્રમાણે ત્રણસો ત્રેસઠ મત પ્રવર્ત્યાં. ચારે આર્યવેદ વિહેદ ગ-યા, અને નવીન વેદોની રચના કરી. નવીન વેદો મધ્યે પણ લોકોએ કે-ટલીંક વાર નવી નવી રચના કરી તેમને ઝલટ પાલટ કરી દીધા. ન-વી નવી રચના કર્યા પઠી જે બાકી રહ્યા તેની અનેક તરેહથી જાણ્ય, ટીકા, દીપિકા, રચીને અર્થમાં ગડબડ કરી દીધી. અત્યાર સુધી તે પ્ર-માણેજ કર્યા કરે છે. આ સર્વ સ્વરૂપ ઝ્યાં વેદોની ઉત્પત્તિ વિષે લખશું ત્યાં સ્પષ્ટ લખશું—વેદ—નામ બહુજ પ્રાચીન કાલથી છે. જે પુસ્તકોનાં ના-મ વેદ આજ પ્રસિદ્ધ છે તે પ્રાચીન નથી. તેનું પ્રમાણયુક્ત વર્ણન આ ગલ કરવામાં આવશે. ઇતિ શ્રી તપાગઢીયમુનિશ્રીબુદ્ધિવિજયશિષ્ય મુનિ શ્રી આનંદવિજય શ્રી આત્મારામવિરચિતે જૈનતત્ત્વાદર્શ પ્રથમઃ પરિહેદઃ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ અથ દ્વિતીય પરિહેદ ॥

આ પરિહેદમાં કુદેવનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં જે “ જગવાન્ ” નથી પ-રંતુ લોકોએ પોતાની મતિથી જેને પરમેશ્વર માન્યા તેને કુદેવ કહેવામાં આવે છે. તે કુદેવનું સ્વરૂપ પ્રથમ વર્ણવેલા દેવ સ્વરૂપથી વિપરીત છે એ મ સર્વ બુદ્ધિમાન્ તો જાણી શકે છે પરંતુ જેઠ વિસ્તારપૂર્વક લખવાથી સમજી શકે છે તેમના હિત સારુ લખિયેં ઠિયેં.

ઉત્તર—નવીન વેદાંતી, નૈયાયિક, વૈશેષિકાદિ સર્વ અજ્ઞાની થયા છે કે જે ईश्वरને જગત્કર્તા માને છે.

પ્રશ્ન—ईश्वर જગત્ના અથવા સર્વ વસ્તુના કર્તા છે એમ જો માનિયે તો શું દૂષણ છે ?

ઉત્તર—ईश्वરને જગત્ના કર્તા અથવા સર્વ વસ્તુના કર્તા માનવામાં બહુ દૂષણો આવે છે.

પ્રશ્ન—આપ અપૂર્વ વાત કહોઠો. અમે તો કદી સાંજદ્યુ નથી કે ईश्वરને જગત્કર્તા અથવા સર્વ વસ્તુના કર્તા માનવામાં દૂષણ આવે છે. હવે તો આપે ईश्वરને જગત્કર્તા માનવામાં શું શું દૂષણો આવે છે તે કે-હેવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હે જઞ્ય ! પ્રથમ તો આપ એ બતાવો કે આપ કયા ईश्वરને જગત્કર્તા માનોઠો ?

પ્રશ્ન—શું ईश्वર પણ કશક તરેહના છે, જે આપ અમને એમ પુઠોઠો ?

ઉત્તર—શું આપ નથી જાણતા કે બે પ્રકારના ईश्वર મતાવલંબિયોયે મા-નેલા છે ? એક તો જગત્ ઉત્પત્તિ પેદેલાં કેવલ એક જ ईश्वર હતા; જગ-ત્નાં ઉપાદાનાદિ કોઈ પણ કારણ અથવા બીજી વસ્તુ ન હતી, એક જ શુરૂ બુરૂ સચ્ચિદાનંદાદિસ્વરૂપયુક્ત પરમેશ્વર હતા. કેટલાએક જીવોને તો એવા ईश्वર, જગત્ વા સર્વ વસ્તુના રચનાર સંમત છે; અને બીજાંને તો ૧ જીવ ૨ પરમાણુ ૩ આકાશ ૪ કાલ દિશાદિ સામગ્રીવાલા અર્થાત્ એક તો ईश्वર ઉપર વર્ણવેલા વિશેષણસંયુક્ત—અને જેથી જગત્ રચીશ-કાય એવી બીજી સામગ્રી—એ બંને વસ્તુ અનાદિ છે, એમ સંમત છે; અર્થાત્ એક તો ईश्वર, અને બીજી જગત્ ઉત્પન્ન કરવાની સામગ્રી; એ બંને કોઈયે બનાવી નથી એમ તેડ માને છે. હવે આપને આ બે મતમાંથી કયો મત સંમત છે.

પૂર્વપક્ષ—અમને તો પ્રથમ મત સંમત છે. કારણ કે વેદાદિ શાસ્ત્રોમાં એમ લખ્યું છે—“ એતસ્માદાત્મન આકાશઃ સંજૂતઃ આકાશાદ્વાયુઃ વાયોરગ્નિ રગ્નેરાપઃ અગ્નયઃ પૃથિવી પૃથિવ્યા ઊષધયઃ ઊષધિચ્ચોન્નમન્નાદ્રેતઃ રેતસઃ પુરુષઃ સવા એષ પુરુષોન્નરસમયઃ ” આ તૈત્તિરીય શાખાની શ્રુતિ છે; તથા “સદેવ સૌમ્યેદમગ્રઆસીદેકમેવાઽદ્વિતીયં તદૈક્તત્ત્વં બહુઃ સ્યાં પ્રજાયેયેતિ ” આ શ્રુતિ ઠાંદોગ્ય ઉપનિષદની છે. તથા “ના સદાસીન્નો સદાસીત્તદાનીન્ના

सीद्गजोन व्योम परोयत् किमावरीवः कुहकस्य शर्मण्यप्रः किमासीद्गहनं गन्नीरं ” आ श्रुति ऋग्वेदनीठे, तथा “ आत्मा वा इदमग्र आसीन्नान्यत् किंचिन्मिषत् स ईदृत लोकानुसृज इति ” आ ऐतरेय ब्राह्मणनी श्रुति ठे; इत्यादि अनेक श्रुतियोथी सिद्ध थायठे के सृष्टिनी पेहेलां एक ईश्वर हता. न जगत् हतुं अथवा नहोतुं जगत्तुं कारण, एकज ईश्वर शुद्धस्वरूप हता. वली इसाइ तेमज मुसलमान मतवाला पण एमज माने ठे. ए हेतुथी अमे प्रथम पक्ष मानियें ठीयें.

उत्तर— हे पूर्वपक्षि! आपनुं ए केहेवुं ईश्वरने बहुज कलंकित करेठे.

पूर्वपक्ष— जगत् रचवाथी ईश्वरने शुं कलंक प्राप्त थाय ठे ?

उत्तरपक्ष— प्रथम तो जगत्तुं उपादान कारण नथी, ते हेतुथी जगत् कदापि उत्पन्न थइ शक्तुं नथी. जेनुं उपादान कारण होय नहि ते कार्य कदापि उत्पन्न थइ शके नही. जेम के गधेडानां सींग.

पूर्वपक्ष— ईश्वरें पोतानी शक्ति, नामांतर कुदरतथी जगत् रचेल ठे. ईश्वरनी जे शक्ति ठे तेज उपादान कारण ठे.

उत्तरपक्ष— ईश्वरनी जे शक्ति ठे ते ईश्वरथी जिन्न ठे, के अजिन्न ठे ? जो कहो के जिन्न ठे, तो पठी जड ठे के चेतन ठे ? जो कहो के जड ठे, तो ते नित्य ठे, के अनित्य ठे ? जो कहो के नित्य ठे तो आपनुं एम जे केहेवुं हतुं के सृष्टिनी पेहेलां एक केवल ईश्वर हता अने बीजी कांइपण वस्तु न होती; ते प्रमाणरहित अन्यायी वचन थयुं, पोतेज पोताना वचनने मृषा कराव्युं. वली एम कहो के अनित्य ठे तो पठी तेनी उपादानकारणरूप बीजी ईश्वरनी शक्ति थइ, ते शक्तिनी उत्पन्न करनारी त्रीजी शक्ति थइ; एवीरीतें करतां अनवस्था दूषण आवे ठे. जो कहो के चेतन ठे, तो पठी नित्य ठे के अनित्य ठे ? बने पक्षमां उपर बताव्या मुजब पूर्वापर स्ववचन व्याहत तेमज अनवस्था दूषण ठे. जो कहो के ईश्वरशक्ति ईश्वरथी अजिन्न ठे तो सर्ववस्तुने, ईश्वरज केहेवी जोइये, जो सर्ववस्तु ईश्वर बनी गइ तो पठी सारुं के बुरुं, नरकके स्वर्ग, पुण्य के पाप, धर्म के अधर्म, उंचनीच, रंकराजा, सुशील के दुःशील, राजा तेमज प्रजा, चोर तेमज साधु, सुखी तेमज दुःखी इत्यादि सर्व, ईश्वर पोतेज बन्या. हवे विचारो के ईश्वरें जगत् शुं रच्युं ? पोतेज

पोतानुं सत्तानाश करी दीधुं. आ प्रथम कलंक ईश्वरने लागे ठे, तथा ज्यारें ईश्वर पोतेज सर्वरूप बनी गया तो पठी वेदादि शास्त्र शा माटे बनाव्यां ? तेमज तेनो अज्यास करवाथी शुं फल थयुं ? आ बीजुं कलंक; तथा ज्यारे वेदादि शास्त्र बनाव्यां त्यारें पोते पोताने झानी बनाववाने रच्यां ते उपरथी सिद्ध थयुं के प्रथम तो पोते अज्ञानी हता. आ त्रीजुं कलंक; तथा शुद्ध हता ते अशुद्ध बन्या कारण के जगत् रूप बनवानी मेहेनत करी जे निष्फल थई. आ चोथुं कलंक; कोइ वस्तु जगत् मां सारी के बुरी नहि, आ पांचमुं कलंक; शा माटे पोते पोताने संकटमां नाख्या. आ ठहुं कलंक; इत्यादि अनेक कलंक आप ईश्वरने लगावो ठो.

पूर्वपक्ष—ईश्वर सर्वशक्तिमान् ठे, ते हेतुथी ईश्वर, उपादान कारण विनापण जगत् रची शकेठे.

उत्तरपक्ष—आ जे आपनुं केहेवुं ठे ते प्यारी स्त्री अथवा मित्र मानशे परंतु प्रेक्षावान् कोईपण नहि माने; कारण के आ तमारा केहेवामां कोईपण प्रमाण नथी. जेनुं उपादानकारण होय नहि ते कार्य कदी थई शके नहि. जेम के गधेडानां सींग, एवुं प्रमाण आपना केहेवाने बाधक ठे परंतु साधक तो कोई नथी, तेम ठतां हठ करी स्वकपोलकट्पितनेज मानशे तो प्रेक्षावाननी पंक्तिमां कदापि दाखल नहि थई शको. तेमज आ तमारा कथनमां ईतरेतर आश्रयदूषणरूप वज्जनो प्रहार पडे ठे. जेम के सृष्टिनी पेहेलां उपादानादि सामग्रीरहित केवल शुद्ध, एक ईश्वर सिद्ध थाय तो सर्वशक्तिमान् सिद्ध थाय, जो सर्वशक्तिमान् सिद्ध थाय तो सृष्टिनी पेहेलां उपादानादि सामग्रीरहित केवल शुद्ध, एक ईश्वर सिद्ध थाय; आ बंनेमांथी ज्यां सुधी एक सिद्ध न थाय त्यांसुधी बीजुं कदीपण सिद्ध न थाय. तेमज आ तमारा कथनमां चक्रक दूषण आवे ठे, सृष्टिकर्ता सिद्ध थाय तो सर्वशक्तिमान् सिद्ध थाय. ज्यारें सर्व शक्तिमान् सिद्ध थाय त्यारें सृष्टिनी पेहेलां सामग्रीरहित केवल शुद्ध एक ईश्वर सिद्ध थाय, ज्यारे एम थाय त्यारे सृष्टिकर्ता सिद्ध थाय, एम प्रगट चक्रक दूषण आवे ठे.

पूर्वपक्ष—ईश्वर तो प्रत्यक्ष प्रमाणथी सिद्ध ठे, पठी आप तेने सृष्टिकर्ता केम नथी मानता ?

उत्तरपक्ष—जो ईश्वर सृष्टिना कर्त्ता प्रत्यक्ष प्रमाणथी सिद्ध थाय तो कोइने पण अमान्य न होय, अने तमारो अमारो ईश्वरविषयी विवाद पण कदी न होय, कारण के प्रत्यक्षमां विवाद होतोज नथी. परंतु ईश्वरनुं प्रत्यक्ष दर्शन तो आपना वेदमंत्रथी विरुद्ध ठे. वेदमंत्र. अपाणिपादो जवनो ग्रहीता, पश्यत्यचक्षुस्सशृणोत्यकर्णः ॥ सवेत्ति विश्वं नच तस्यास्ति वेत्ता, तमादुरग्र्यं पुरुषं पुराणम् ॥ आ मंत्रथी साबीत थाय-ठे के ईश्वरने जाणनार कोइ ठे नहि.

पूर्वपक्ष—कर्त्ता विना जगत् केम थइ गयुं? आ अनुमान प्रमाणथी ईश्वर सृष्टिकर्त्ता सिद्ध थाय ठे, ते आप केम नथी मानता ?

उत्तरपक्ष—आ आपना अनुमाननुं बीजा ईश्वरपक्षमां खंडन करवामां आवशे. उपर बतावेला प्रकारथी एक केवल उपादानादि सामग्री रहित, सृष्टिनी पेहेलां ईश्वर सिद्ध न थया तो पण अमे आगल चलावियें ठियें. ज्यारे ईश्वरें आ जीवोने रच्या हता त्यारे ? १ निर्मल रच्या हता ? २ पुण्यवाला रच्या हता ? ३ पापवाला रच्या हता ? ४ मिश्रित पुण्यपाप अर्धो अर्धवाला रच्या हता ? ५ पुण्य अल्प पाप अधिक एवा रच्या हता ? ६ किंवा पुण्य अधिक पाप अल्प एवा रच्या हता ? जो प्रथम पक्ष ग्रहण करशो तो जगत्मां सर्व जीव निर्मलज होवा जोइये, पढी वेदादि शास्त्रद्वारा तेउने उपदेश करवो वृथा ठे. तेमज वेदादि शास्त्रोना कर्त्ता पण मूढ सिद्ध थशे. कारण के जो प्रथमथीज जीव निर्मल ठे तो तेउने माटे शास्त्र शा माटे रच्यां ? जे वस्त्र निर्मल होय ठे तेने कोइपण बुद्धिमान् धोता नथी. जो कदापि धोवे तो ते महामूढ ठे. आ कारणथी जे निर्मल जीवोना उपदेश निमित्त शास्त्र रचे ते पण मूढ ठे.

पूर्वपक्ष—ईश्वरें तो जीवोने शुद्ध निर्मल अर्थात् सारा बनाव्या हता, परंतु जीवोण पोतानी इष्टाथी सारां अथवा चूडां कामो करी लीधां ठे, तेमां ईश्वरनो कांइ दोष नहि.

उत्तरपक्ष—जो ईश्वरें जीवोमां सारां अथवा बुरां काम करवानी शक्ति रची न होती तो पढी जीवोमां पुण्य अथवा पाप करवानी शक्ति क्यांथी आवी ?

पूर्वपक्ष—शक्तियो तो जीवमां सर्व ईश्वरेंज रची ठे, परंतु जीवोने बुरां

काम करवामां प्रवर्त्ताव्या नथी. बुरां काम करवामां जीव पोतेज प्रवृत्त थयेलले. जेम के कोइ गृहस्थें पोताना प्रिय बालक पुत्रने खेलवा माटे एक रमकडुं दीधुं, हवे जो ते बालक ते खेलवानी वस्तुथी पोतानी आंख खोवे तो तेमां तेना पितानो शुं दोष ठे ? तेवीज रीतें ईश्वरें जीवोने जे हाथ, पग प्रमुख वस्तुठें आपीठे ते नित्य केवल धर्म करवाने वास्ते आपेढी ठे, पढी जे जीव पोतानी इहाथी ते वस्तुने पापकर्ममां प्रवर्त्तावे तो तेमां ईश्वरनो शुं दोष ठे ?

उत्तरपद्द—हे जव्य ? आ जे तमे बालकनुं दृष्टांत आप्युं ते समीचीन नथी. कारण के बालकना मातपिताने ए ज्ञान नथी के बालकने खेलवा वास्ते आपणें जे वस्तु आपियें ठियें ते खेलवानी वस्तुथी आ बालक पोतानी आंख फोडी नाखशे, जो कदापि बालकना मातपिताने ए ज्ञान होत के आ बालक खेलवानी वस्तुथी पोतानी आंख फोडी नाखशे तो ते माता पिता कदापि तेना हाथमां ते खेलवानी वस्तु आपत नहि, जो कदी जाणवा ठतां आपे तो ते तेनां मातपिता नथी परंतु परम शत्रु ठे. तेवीज रीतें ईश्वर मातपिता तुल्य ठे अने तमे अमे तेनां बालक ठियें. जो ईश्वर जाणता हता के में आ जीवोने रच्या, तेउने हाथ, पग, मन इंद्रियादि सामग्री आपी ठे, आ जीव ते सामग्रीथी बहु पाप करीने नरकमां जानार ठे, तो पढी ईश्वरें ते जीवने शा माटे रच्यो ? जो कदी एम कहो के ईश्वर ए वात जाणता न होता के में धर्म करवाने आपेढी सामग्रीथी पाप करीने ते जीव नरकमां जाशे, तो पढी ईश्वर आपना केहेवाथीज अज्ञानी, असर्वज्ञ, सिद्ध थाय ठे. जो कदी एम कहो के ईश्वर जाणता हता के आ जीव मारी आपेढी सामग्रीथी पाप करीने नरक जवानो ठे तो पढी अमने रचनार ईश्वर परम शत्रु थया के नहि ? प्रयोजन विना रांक जीवोने सामग्रीद्वारा पाप करावीने शा माटे तेउने नरकमां नाख्या ? ज्यारे सामग्रीद्वारा प्रथम पाप कराव्यां अने पढी नरकमां जवानी शिक्षा करी त्यारे आ तमारा केहेवाथी ईश्वर करतां अधिक अन्यायी कोइ नथी; कारण के प्रथम तो ते जीवने रच्यो, पढी नरकमां नाख्यो. बस आथीज तमे ईश्वरने अन्यायी,

असर्वज्ञ, निर्दय, अज्ञानी, वृथा मेहेनती इत्यादि कलंक दीधां. ते कारणशी निर्मल जीव ईश्वरें रच्या नशी ए प्रथम पक्षोत्तर.

द्वितीय पक्षोत्तर—जो एम कहो के ईश्वरें पुण्यवालाज जीव रच्याठे तो ते पण तमारुं केहेवुं मिथ्या ठे. कारण के जो पुण्यवालाज सर्व जीव हता तो गर्जमांज अंधा, लंगडा, लूला, बहेरा, मूंगा होवापणुं, चूडुं रूप, नीच अथवा निर्धन कुलमां जन्मवा पणुं, जावजीव दुःखी रेहेवुं, खावा पीवाने पुरुं न मलवुं, महाकष्टकारक मेहेनत करी पेट जरवुं, आ सर्व पुण्यना उदयशी होइ शक्तुं नशी, वली पुण्य कर्मा विनाज जीवोने ईश्वरें पुण्य केम लगावी दीधुं ? जो कदी कर्मा विनाज जीवोने ईश्वरें पुण्य लगावी दीधुं तो तेवीज रीतें धर्म कर्मा विनाज जीवोने स्वर्ग तेमज मोक्ष केम नशी पहुँचाडी शकता ? शास्त्रोपदेश करावीने, झूखें मरावीने, तृष्णा ढोडावीने, राग द्वेष मिटावीने, घरबार तजावीने, साधु बनावीने, टुकडा मगावीने, दया, दम, दान, सत्यवचन, चोरीनो त्याग, स्त्रीनो त्याग, इत्यादि अनेक साधन करावीने पढी स्वर्ग मोक्षमां पहुँचाडवा; आ संकट ईश्वरें फोकट उत्पन्न करीने जीवोने शा माटे दुःख दीधुं. आ वातशी तो ए प्रतीत थायठे के ईश्वरने कांइ समजण नशी.

तृतीय पक्षोत्तर—जो कदी एम कहो के ईश्वरें पापसंयुक्तज जीव रच्या ठे, तो पढी कर्मा विनाज जीवोने पाप लगावी दीधां तेमां तो ईश्वरें अमारुं सत्तानाश करी दीधुं. हवे अमे कोनी पासे जइ विनति करियें के गुन्हा कर्मा विना ईश्वर अमने पाप लगावे ठे, जेथी आप तेमने मनां करो के कर्माविना अमने पाप न लगावे; एवा अन्यायी ईश्वरनुं तो कदी नाम पण लेवुं न जोइयें. तथा जो ईश्वरें पापसंयुक्तज सर्व जीव रच्या ठे, तो राजा, मंत्री, शेर, सेनापति, धनवान् इत्यादिना घरमां उत्पन्न थवुं, नीरोगी काया, सुंदर रूप, सुंदर शरीर, घरमां आदर सन्मान, बहार यशकीर्ति, पंचेंद्रिय, विषयजोग, इत्यादि सामग्री प्राप्त थवानो पापशी कदी संजव होतो नशी. ते कारणशी जीवोने केवल पापवान् ईश्वरें रच्या नशी. इति.

चतुर्थ पक्षोत्तर—जो एम कहो के अर्धोअर्ध पुण्य पापवाला जीव ई-

શ્વરેં રચ્યા હે તો તે પદ્ધ પણ યથાર્થ નથી, કારણ કે અરધા સુખી અરધા દુઃખી એવા પણ સર્વ જીવ દેખવામાં આવતા નથી. ઇતિ.

પંચમ પદ્ધોત્તર— પાંચમો પદ્ધ પણ ઠીક નથી, સુખ થોડું અને દુઃખ વિશેષ એવા પણ સર્વ જીવ દેખવામાં નથી આવતા, પરંતુ સુખ વિશેષ અને દુઃખ અલ્પ, એવા બહુ જીવ દેખવામાં આવે હે. ઇતિ.

ષષ્ઠ પદ્ધોત્તર— ઠાઠો પદ્ધ પણ સમીચીન નથી. સુખ ઘણું અને દુઃખ થોડું એવા પણ સર્વ જીવ દેખવામાં આવતા નથી, દુઃખ બહુ અને સુખ અલ્પ, એવા બહુ જીવ દેખવામાં આવે હે. આ હેતુથી ईશ્વર જીવોને કોઈપણ વ્યવસ્થાવાલા રચી શકતા નથી. તો પઠી સૃષ્ટિના કર્તા ईશ્વર કેમ સિદ્ધ થઈ શકે હે ? કદી થઈ શકતા નથી. તથા જ્યારે ईશ્વરેં સૃષ્ટિ રચી ન હતી ત્યારેં ईશ્વરને શું દુઃખ હતું ? અને જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે શું સુખ થયું ?

પૂર્વપદ્ધ—ईશ્વર તો સદા પરમ સુખી હે. શું ईશ્વરમાં કાંઈ ન્યૂનતા હે કે તે ન્યૂનતાને પૂર્ણ કરવા વાસ્તે સૃષ્ટિ રચે હે. તે તો જગત્માં પોતાની ईશ્વરતા પ્રગટ કરવાને સૃષ્ટિ રચે હે.

ઉત્તર પદ્ધ—જ્યારેં ईશ્વરેં સૃષ્ટિ રચી ન હતી ત્યારેં તો ईશ્વરની ईશ્વરતા પ્રગટ ન હતી અને જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે ईશ્વરતા પ્રગટ થઈ, તો પ્રથમ જ્યારેં ईશ્વરની ईશ્વરતા પ્રગટ ન હતી થઈ ત્યારે તો ईશ્વર બહુજ ઉદાસ, તેમજ અપૂર્ણ મનોરથવાલા અને ईશ્વરતા પ્રગટ કરવામાં વિહ્વલ હતા. આ હેતુથી અવશ્ય ईશ્વરને દુઃખ હોવું જોઈયે. જ્યારેં ईશ્વર સૃષ્ટિની પેહેલાં એવા દુઃખી હતા ત્યારે નિરુદ્યમી કેમ બેસી રહ્યા હતા ? આ સૃષ્ટિની પેહેલાં બીજી સૃષ્ટિ રચીને પોતાનું દુઃખ કેમ દૂર કર્યું ન હતું ?

પૂર્વપદ્ધ—ईશ્વરેં જે સૃષ્ટિ રચી હે તે જીવોને ધર્મ કરાવીને તેજને અનંત સુખ દેશે. આ પરોપકાર વાસ્તે ईશ્વરેં સૃષ્ટિ રચી હે.

ઉત્તરપદ્ધ—ધર્મ કરાવીને જીવોને સુખ દેવું તે તો તમારા કેહેવા મુજબ પરોપકાર થયો, પરંતુ જેજ પાપ કરીને નરકમાં ગયા તેજના ઉપર શું ઉપકાર કર્યો ? તેજને દુઃખી કરવાથી શું ईશ્વર પરોપકારી થઈ શકે હે ?

પૂર્વપદ્ધ—તેજને નરકમાંથી કાઢીને પઠી સ્વર્ગમાં સ્થાપન કરશે;

ઉત્તરપદ્ધ—તો પઠી પ્રથમજ નરકમાં કેમ જવા દીધા ?

પૂર્વપદ્ધ—ઈશ્વરજ સર્વે પુણ્યપાપાદિ કરાવે છે. જીવને આધીન કાંઈપણ નથી. ઈશ્વર જે चाहे છે તે કરાવે છે. જેમ કાષ્ઠની પુતલીને બાજીગર જેમ चाहे છે તેમ નચાવે છે અને પુતલી સ્વાધીન નથી તેમ.

ઉત્તરપદ્ધ—જો જીવને કાંઈ આધીન નથી તો જીવને સારા નરસાનું ફલ પણ ન જોઈયે. કારણ કે જો કોઈ સરદાર કોઈ નોકરને ફરમાવે કે તમે આ કામ કરો પઠી નોકર સરદારના હુકમ મુજબ તે કામ કરે, અને તે કામ સારું અથવા નરસું છે તો શું પઠી તે સરદાર તે નોકરને કાંઈ શિક્ષા કરી શકે છે ? કાંઈ પણ કરી શકતા નથી. તેવીજ રીતે ઈશ્વરની આજ્ઞાથી જો જીવે પુણ્ય અથવા પાપ કર્યા તો પઠી પુણ્ય પાપનું ફલ જીવોને નજ મલવું જોઈયે. જ્યારે પુણ્ય પાપ જીવનાં કર્યા થતાં નથી ત્યારે સ્વર્ગ તેમજ નરક પણ જીવને ન હોવાં જોઈયે. પઠી જીવને, નરક, સ્વર્ગ, તિર્યક્ તેમજ મનુષ્ય એ ચાર ગતિ પણ ન હોય. જ્યારે ચાર ગતિ ન હોય ત્યારે સંસાર પણ ન હોય. જો સંસાર ન હોય તો વેદ, પુરાણ, તૌરે, તજબૂર, ઇંજિલ પ્રમુખ શાસ્ત્ર પણ ન હોય. જ્યારે શાસ્ત્ર ન હોય ત્યારે શાસ્ત્રના ઉપદેશક પણ ન હોય, જ્યારે શાસ્ત્રના ઉપદેશક પણ હોય નહિ ત્યારે ઈશ્વર પણ નહિ. જો ઈશ્વરજ નહિ તો પઠી સર્વ શૂન્યતા સિદ્ધ થઈ. આ કલંક કેમ મટશે ?

પૂર્વપદ્ધ—આ જગત્ બાજીગરની બાજી જેવું છે, અને ઈશ્વર તેના બાજીગર છે. તેથી ઈશ્વર આ જગતને રચીને खेलથી ક્રીડા કરે છે. નરક, સ્વર્ગ, પુણ્ય તેમજ પાપ કાંઈ નથી.

ઉત્તરપદ્ધ—જો ઈશ્વરે ક્રીડાને માટે જગતની રચના કરી તો ક્રીડાજ માત્ર તેનું ફલ થવું જોઈયે. પરંતુ આ જગતમાં તો કુદી, રોગી, શોકી, ધનહીન, બલહીન, મહાદુઃખી ઇત્યાદિ મહાપ્રલાપ કરી રહ્યા છે, જેને દેખીને દયાવશ થવાથી અમારાં રોમ ડાંચાં થાય છે. તો શું પઠી ઈશ્વરને આ દુઃખી જીવોને દેખીને દયા નથી આવતી ? જો ઈશ્વરને દયા નથી આવતી તો પઠી નિર્દયપણ કદી ઈશ્વર થઈ શકે છે ? વલી જે ક્રીડા કરવા વાલા છે તે બાલકની પેઠે રાગી, દ્વેષી, અજ્ઞાની હોય છે. જો રાગ દ્વેષ છે

તો તેમાં સર્વ દૂષણ છે જો પોતેજ અવગુણથી ઝરેલા છે તો તે ईश्वर શેના ? તે તો સંસારી જીવ છે. વલી જો રાગ દ્વેષવાલા હશે તો સર્વજ્ઞ કદાપિ ન હશે; જો સર્વજ્ઞ નહિ તો તેને ईश्वર કોણ કહી શકે છે ?

પૂર્વપદ્ધ—જીવોણ કરેલાં પુણ્ય પાપને અનુસારે ईश्वર દંડ દિયે છે, તેમાં ईश्वરને શું દોષ છે ? જેવાં જેણે (પુણ્યપાપ) કર્યાં તેવાં તેને ફલ દીધાં.

ઉત્તરપદ્ધ—આ તમારા કેહેવાથી, આ સંસાર અનાદિ સિદ્ધ થઈ ગયો, વલી ईश्वર કર્તા નહિ એમ સિદ્ધ થયું. વાહ રે મિત્ર ? પોતે પોતાની મેલેજ માત્ર થયા. કારણ કે જે જીવ હાલ છે, અને જે કાંઈ તેજને અહિયાં ફલ મેલેલ છે, તે પૂર્વજન્મમાં કરેલું સિદ્ધ થયું. વલી જે પૂર્વ જન્મ હતો તેમાં જે દુઃખ સુખ જીવને મેલેલ હતું, તે તેની પેહેલાંના પૂર્વજન્મમાં કહ્યું હતું. તેવી રીતે પૂર્વ પૂર્વ જન્મમાં દુઃખ સુખ કરવાં અને ઉત્તરોત્તર જન્મમાં સુખ દુઃખને ઝોગવવાં, એમ કરતાં સંસાર અનાદિ સિદ્ધ થાય છે. હવે વિચારો કે જગતના કર્તા ईश्वર કેમ સિદ્ધ થયા ?

પૂર્વપદ્ધ—અમે તો એકજ પરમબ્રહ્મ પારમાર્થિક સદ્ગુણ માનિયેં ઠિયેં.

ઉત્તર—જો એકજ પરમ બ્રહ્મ સદ્ગુણ છે, તો પઠી આ જે સરલ, રસાલ, પ્રિયાલ, હિંતાલ, તાલ, તમાલ, પ્રવાલ પ્રમુખ પદાર્થ અગ્રગામી પણે કરી જે પ્રતીત થાય છે તે શા કારણથી સત્સ્વરૂપ નથી.

પૂર્વપદ્ધ—આ પૂર્વોક્ત પદાર્થ જે પ્રતીત થાય છે તે સર્વ મિથ્યા છે. તેમજ અનુમાનપ્રપંચ પણ મિથ્યા છે. પ્રતીત હોવાથી જે એવા છે તે એવા છે, જેમ કે સીપ, ચાંદીરૂપ, તેવોજ આ પ્રપંચ છે. આ અનુમાનથી પ્રપંચ મિથ્યારૂપ છે અને એક બ્રહ્મજ પારમાર્થિક સદ્ગુણ છે.

ઉત્તરપદ્ધ—હે પૂર્વપદ્ધિ ! આ અનુમાન કેહેવાથી આપ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિમાન નથી, તેજ હવે બતાવિયે ઠિયેં. આ જે પ્રપંચ તમે મિથ્યારૂપ માનેલ છે તે મિથ્યા ત્રણ તરેહનું હોય છે. એક તો અત્યંત અસત્ રૂપ, બીજું છે તો કાંઈ અન્ય, અને પ્રતીતિ હોય અન્ય તરેહની, અને ત્રીજું અનિર્વાચ્ય, આ ત્રણે મિથ્યારૂપ પ્રપંચમાંથી કયા પ્રપંચને આપ માનો છો ?

પૂર્વપદ્ધ—આ ત્રણે પદ્ધમાંથી પ્રથમના બે પદ્ધનો તો અમને સ્વીકારજ નથી ત્રીજો અનિર્વાચ્ય પદ્ધ અમે માનિયેં ઠિયેં. તેથી આ પ્રપંચ અનિર્વાચ્યમિથ્યારૂપ છે.

उत्तरपक्ष—प्रथम तो आप ते कहो के अनिर्वाच्य शुं वस्तु ठे? अर्थात् आप अनिर्वाच्य कइ वस्तुने कहो ठो? (१) शुं वस्तुने केहेवावालो शब्द नथी? (२) अथवा शब्दनुं निमित्त नथी? प्रथमनो विकल्प तो कल्पनाज करवा योग्य नथी. आ सरल ठे, आ रसाल ठे, एवा शब्द तो प्रत्यक्ष सिद्ध ठे. बीजो विकल्प लहियें, तो शुं शब्दनुं निमित्त ज्ञान नथी? के पदार्थ नथी? प्रथम पक्ष तो समीचीन नथी. सरल, रसाल, ताल, तमाल, प्रमुखनुं ज्ञान तो प्राणी प्राणी प्रत्ये प्रतीत ठे. सर्व बुद्धिवंत जीव जाणे ठे के सरल, रसाल, ताल, तमाल प्रमुखनुं ज्ञान अमने ठे. बीजो पक्ष—पदार्थ जावरूप नथी? के अजावरूप नथी? जो एम कहो के पदार्थ जावरूप नथी अने प्रतीत थाय ठे, तो आपने विपरीत आख्याति मानवी पडी, अने अद्वैत-वादियोना मतमां विपरीत आख्याति मानवी ते महादूषण ठे. बीजो पक्ष-जो पदार्थ अजावरूप नथी तो जावरूप सिद्ध थया, त्यारे तो सत्ख्याति मानवी पडी; अने ज्यारे अद्वैतमतनो अंगीकार कस्यो अने सत्ख्याति मानवी पडी त्यारे सत्ख्यातिना मानवाथी अद्वैतमतना मूलने कुहाडा-थी कापी नाख्युं. एवी रीतें कदापि अद्वैतमत सिद्ध थशे नहि.

पूर्वपक्ष—जावरूप तथा अजावरूप ए बंने प्रकारें वस्तु नथी.

उत्तरपक्ष—अमें आपने पुठियें ठियें के जाव तेमज अजाव आ बंनेना अर्थ जे लोकमां प्रसिद्ध ठे तेज आपें मान्या ठे? के तेनाथी विपरीत अन्य तरेहना अर्थ आपें मान्या ठे? जो कदी प्रथम पक्ष मानशो तो ज्यां जावनो निषेध करशो त्यां अवश्य अजावने मानवो पडशे अने ज्यां अजावनो निषेध करशो त्यां अवश्य जावने कबुल करवो पडशे; कारण के वंने परस्पर विरोधी ठे. तेथी एकनो निषेध बीजानो विधि अवश्य कबुल करावशे. ए रीतें अनिर्वाच्यता तो जड मूलथी नाश पामी. हवे बीजो पक्ष लेशो तो तेथी अमने कांइ हानि नथी, कारण के अलौकिक अर्थात् आपना मनःकल्पित शब्द तेमज शब्दनुं निमित्त जो नाश पामशे तो तेथी लौकिक शब्द तथा लौकिक शब्दनुं निमित्त कदापि नाश पामशे नहि; तो पढी अनिर्वाच्य प्रपंच केवी रीतें सिद्ध थशे? जो अनिर्वाच्य सिद्ध न थयो तो प्रपंच मिथ्या केम सिद्ध थायज? तो पढी एकज अद्वैत ब्रह्म पण केम सिद्ध थाय?

પૂર્વપદ્ધ-અમે તો જે પ્રતીત ન થાય તેને અનિર્વાચ્ય કહિયેં ઠિયેં.

ઉત્તરપદ્ધ-આ તમારા કેહેવામાં તો બહુજ વિરોધ આવે છે. જો કદી પ્રપંચ પ્રતીત થતો નથી તો આપેં પોતાના પ્રથમ અનુમાનમાં પ્રપંચને પ્રતીયમાન હેતુસ્વરૂપપણે શા માટે ગ્રહણ કસ્યો ? અને પ્રપંચને અનુમાન કરતી વેલાં ધર્મીપણે શા માટે ગ્રહણ કસ્યો ? જો એમ કહેશે કે પ્રપંચને ધર્મીપણે અથવા પ્રતીયમાન હેતુપણે ગ્રહણ કરવામાં શું દોષ છે ? તો પઢી આપેં ઉપર જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે અમે તો જે પ્રતીત ન હોય તેને અનિર્વાચ્ય કહિયેં ઠિયેં, તો હવે પ્રપંચ અનિર્વાચ્ય કેવી રીતેં સિદ્ધ થયો ? જ્યારે પ્રપંચ અનિર્વાચ્ય નહિ ત્યારે તો જ્ઞાવરૂપ અથવા તો અજ્ઞાવરૂપ સિદ્ધ થશે. આ બંને પદ્ધમાં કોણપણ રૂપેં પ્રપંચ માનવાથી પૂર્વોક્ત વિપરીતાભ્યાતિ તથા સત્સ્વ્યાતિ રૂપ બંને દૂષણ વઢી આપના ગલામાં રસી નાખે છે. હવે જાગી ક્યાં જશો ? વઢી અમે આપને પુઠિયેં ઠિયેં કે આ પ્રપંચને તમે જે અનિર્વાચ્ય માનોઢો તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી માનોઢો ? કે અનુમાન પ્રમાણથી ? પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તો આ પ્રપંચને સત્ સ્વરૂપજ સિદ્ધ કરેઢે. જેવા જેવા પદાર્થ છે, તેવું તેવુંજ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. વઢી પ્રપંચસ્વરૂપ એવું છે કે, પરસ્પર જુદી જુદી જે વસ્તુઢ છે તે પોત પોતાના સ્વરૂપમાં જ્ઞાવરૂપ છે, અને બીજા પદાર્થના સ્વરૂપની અપેક્ષાયેં અજ્ઞાવરૂપ છે. આ ઇતરેતર વિવિક્ત વસ્તુઢનેજ પ્રપંચ રૂપ માનેલ છે, તો પઢી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, પ્રપંચને અનિર્વાચ્ય કેવી રીતેં સિદ્ધ કરી શકે છે ?

પૂર્વપદ્ધ-ઉપર બતાવેલ અમારો જે પદ્ધ છે તેને પ્રત્યક્ષ કાંઈ પણ હાનિ કરી શકતું નથી, કારણ કે પ્રત્યક્ષ તો વિધાયકજ છે. જો કદી પ્રત્યક્ષ એક વસ્તુમાં બીજી વસ્તુના સ્વરૂપનો નિષેધ કરે તો અમારા પદ્ધને બાધ કરનાર ઠરે, પરંતુ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તો એવું નથી. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તો અન્ય વસ્તુમાં અન્ય વસ્તુનું સ્વરૂપ નિષેધ કરવાને બુંબું (કુંઠ) છે.

ઉત્તર પદ્ધ-આ પણ આપનું કહેવું અસત્ય છે. અન્ય વસ્તુના સ્વરૂપનો નિષેધ કસ્યા વિના પ્રસ્તુત વસ્તુના યથાર્થ સ્વરૂપનો કદાપિ બોધ નહિ થાય. પીલું ઇત્યાદિ વર્ણોના અજ્ઞાવનો જ્યારે બોધ થશે, ત્યારેજ કાલું એવા રૂપનો બોધ થશે. તેમજ જ્યારે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી યથાર્થ વ-

लोबुप तथा विषयमां अति आसक्त देखीने राजा (शंकरस्वामी) सन्मुख नाटक करवा लाग्या. शंकरस्वामिने परोक्तिथी प्रतिबोध करवा लाग्या. ते परोक्ति नीचे मुजब.

(१) “ यत्सत्यमुख्यशब्दार्थानुकूलं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (२) नह्येतत्त्वं विदितं नृषु जावं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (३) विश्वोत्पत्त्यादिविधिहेतु तत्त्वं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (४) सर्वचिदात्मकं सर्वमद्वैतं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ? (५) परतार्किकैरीश्वरसर्वहेतु, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (६) यद्वेदांतादिजिर्ब्रह्म सर्वस्थं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (७) यज्जैमिनिनोक्तमखिलकर्म, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (८) यत् पाणिनिः प्राह शब्दस्वरूपं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् (९) यत् सांख्यानां मतहेतुचूतं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (१०) अष्टांगयोगेन अनंतरूपं, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (११) सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्म तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (१२) नह्येतददृश्यप्रपंचं तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (१३) यद् ब्रह्मणो ब्रह्मविषावीश्वराह्यजवन्, तत्त्वमसि तत्त्वमसि राजन् ! (१४) त्वद्रूपमेवमस्मान्निर्विदितं राजन् ! तव पूर्वयत्याश्रमस्थम् ” आ परोक्तियोथी राजा प्रतिबोध पाम्या, सर्व विद्यमान राजाना देहमांथी निकलीने चाढ्या गया, पर्वतनी कंदरामां शोधतां शरीर प्राप्त न थयुं, एटलामां विशेष शोध करतां शरीरने चितामां दीतुं, देखतां ज तेमां कपालना मध्यथी प्रवेश कयो. शरीरनी आसपास चारे बाजुए अग्नि सलगतो हतो तेथी निकलवुं डुष्कर थयुं, एटले लक्ष्मीनृसिंहनी स्तुति करी, स्तुति करतां ज लक्ष्मीनृसिंहें स्वामिजीने जीवता अग्निमांथी बहार काढ्या. इति.

हे जव्य ! हवे विचार करी जुज. में आपने प्रथम जे कछुं हतुं ते सत्य ठे के नहि ? प्रथम तो (१) ज्यारे सरसवाणीयें पुढेला प्रश्नोनो उत्तर शंकरस्वामी न आपी शक्या, त्यारे हवे कयो बुद्धिमान् निष्पक्षपाती स्वामिजीने सर्वज्ञ कही शके ठे (२) बली ज्यारे पटराणी साथे विषयसेवन कछुं त्यारे कामी केहेवामां कांइ पण शंका रहेठे ? (३) अने ज्यारे शिष्योयें आवीने प्रतिबोध कख्यो त्यारे अज्ञानी पण अवश्य साबीत थया. (४) अने ज्यारे चितामांथी निकली शक्या नहि, अने

काढवाने लक्ष्मीनृसिंहनी स्तुति करी अने लक्ष्मीनृसिंहें आवीने सलग-
ता अग्निमांथी काढ्या, त्यारे शंकरस्वामी असमर्थपण सिद्ध थया. हवे
ज्यारे शंकरस्वामियें फरीथी आवीने सरसवाणीना प्रश्नोना उत्तर आप्या,
त्यारे सरसवाणीयें कह्युं—हे स्वामिन् ! तुं सर्वज्ञ ठो. जुठ के—मरण पामे-
लाना शरीरमां प्रवेश करीने, तेहनी राणी साथे विषयसेवन करीने, ते-
मज राणी पासेथी कांश्क कामशास्त्रनी वातो शीखीने शुं सर्वज्ञ थइ
शकाय ठे ? सर्वज्ञ तो थइ शक्या नहि, परंतु आ तो गझा उंटनो न्याय
थयो. सरसवाणीयें स्वामिने सर्वज्ञ कहा, अने स्वामियें सरसवाणीने
सर्वज्ञ कही दीधी. वाह शुं सर्वज्ञोनी जोडी मली ? सरसवाणी ब्रह्मनी
शक्ति थइ, वली स्त्री बनीने मंडनमिश्रनी साथे विषयसेवन करवा ला-
गी, पाठी सर्वज्ञ पण बनी गइ, तेम शंकरस्वामी परस्त्री साथे विषयसे-
वन करी, कांश्क कामशास्त्र शीखी सर्वज्ञ थइ गया; आ ते गझाउंटनो
न्याय थयो के बीजुं शुं थयुं ? ज्यारे शंकरस्वामी पोतानुं स्थूल शरीर ढोडी
राजाना शरीरमां दाखल थया, अने ब्रह्मविद्या सर्वे झूली गया त्यारे तो
शिष्योने उपदेश करवो पड्यो. जो न झूली गया होत तो तेउने तत्त्वम-
सिनो उपदेश करवानी शी जरूर हती ? ज्यारे शंकरस्वामी स्थूल शरीरने
बदली शक्या, अने परब्रह्मविद्याने झूली गया, त्यारे तो ब्रह्मविद्यानो
संबंध, न लिंगशरीरनी साथे रह्यो के न आत्मानી साथे रह्यो, परंतु
स्थूल शरीरनीज साथे रह्यो, तेथी एम सिद्ध थायठे के— ज्यारे वेदांती
मरण पामेठे त्यारे तेनुं ज्ञानपण नाश पामेठे. कारण के स्थूलशरीरनी
साथेज ज्ञाननो संबंध रहेठे, आत्मानી साथे रेहेतो नथी. वली आपें
एम कह्युं हतुं के— शंकरस्वामियें प्रगट कथन करेला अद्वैत मतने कोण
खंरन करी शकेठे ? तो हे नव्य ! ज्यारे शंकरस्वामिनुं चरित्रज असमं-
जसठे, तो पठी तेनो कथन करेलो मत कोण सयुक्तिक समजी शके ठे ?

पूर्वपक्षः— “पुरुषएवेदं” इत्यादि श्रुतियोथी अद्वैतज सिद्ध थायठे.

उत्तरपक्षः— आ पण तमारुं केहेवुं असत् ठे, कारण के जो पुरुषमा-
त्ररूप अद्वैततत्त्व होय तो तो आ जे कोइ सुखी, कोइ दुःखी इत्यादि
देखायठे ते सर्व परमार्थथी असत् थइ जशे. ज्यारे एम थशे त्यारे आ
जे केहेवुं ठे के— “प्रमाणतोऽधिगम्य संसारनैर्गुण्यं तद्धिमुखया प्रज्ञया

તદુદ્ધેદાય પ્રવૃત્તિરિત્યાદિ-અર્થ:-સંસારનું નિર્ગુણપણું પ્રમાણથી જાણીને, સંસારથી વિમુક્ત બુદ્ધિ થઈને, આ સંસારનો ઉદ્ધેદ કરવામાટે પ્રવૃત્તિ કરે. પઠી આ કેહેવું તે આકાશના ફુલના સુગંધનું વર્ણન કરવા સરખું છે, કારણ કે જ્યારે અદ્વૈતરૂપજ તત્ત્વ છે ત્યારે તો નરકાદિ જ્ઞવન્નમણરૂપ સંસાર ક્યાં રહ્યો ? કે સંસારને નિર્ગુણ જાણી તેનો ઉદ્ધેદ કરવાની પ્રવૃત્તિ થાય.

પૂર્વપદ્ધ:- તત્ત્વથી પુરુષ અદ્વૈતમાત્રજ છે, અને આ જે સંસાર નિર્ગુણ વર્ણન કરેલ છે, તે જેમ ચિત્રામણ કરેલી સ્ત્રીનાં સર્વ અંગોપાંગ સારાં નરસાં પ્રતીત થાય છે તેમજ સર્વ સંસાર પ્રતીત થાય છે, સર્વ જીવોને હમેશાં તેમજ પ્રતિજ્ઞાસન થઈ રહેલ છે. પરંતુ ચિત્રામણ કરેલી સ્ત્રીના અંગોપાંગના સારા નરસાપણાની પેઠે સર્વ ત્રાંતિરૂપ અથવા ત્રાંતિજન્ય છે.

ઉત્તરપદ્ધ:-આ જે તમારું કેહેવું તે અસત્ છે, આ વાતમાં કાંઈ વાસ્તવિક પ્રમાણ નથી. જો કદિ અદ્વૈત સિદ્ધ કરવાને પૃથગ્જૂત પ્રમાણ માનશો તો તો દ્વૈતાપત્તિ થશે, કારણ કે પ્રમાણ વિના કોઈનો પણ મત સિદ્ધ થતો નથી, જો કદિ પ્રમાણ વિનાજ સિદ્ધ માનશો, તો તો સર્વ વાદિયો પોત પોતાના માનેલા મતને સિદ્ધ કરી લેશે. વલ્લી ત્રાંતિ પણ પ્રમાણજૂત અદ્વૈતથી જિન્ન ન માનવી જોઈએ, નહિ તો પ્રમાણજૂત અદ્વૈત અપ્રમાણજ થઈ જશે, ત્રાંતિ જ્યારે અદ્વૈતનુંજ રૂપ થઈ ત્યારે તો પુરુષ રૂપ થઈ, અને ત્રાંતિસ્વરૂપવાલા પુરુષજ છે નહિ, ત્યારે તત્ત્વવ્યવસ્થા તો કાંઈપણ સિદ્ધ ન થઈ. જો કદિ ત્રાંતિ જિન્ન માનશો તો દ્વૈતાપત્તિ આવશે અને અદ્વૈત મતની હાનિ થશે. જો કદી સ્તંભને કુંજાદિકથી ખેદ માનવો તેનેજ ત્રાંતિ કેહેશે તો નિશ્ચયથી સત્સ્વરૂપ કુંજાદિ કોઈ જગેં તો જરૂર હશે. અત્રાંતિને દીઠા વિના કદાપિ ત્રાંતિ દેખવામાં આવશે નહિ. પૂર્વે જેણે સાચો સર્પ દીઠો નથી તેને દોરડામાં સર્પની ત્રાંતિ કદાપિ નહિ આવે. યથા-નાડ દૃષ્ટપૂર્વસર્પસ્ય, રજ્જ્વાં સર્પમતિઃ ક્વચિત્ ॥ તતઃ પૂર્વાનુસારિત્વાદ્, ત્રાંતિરત્રાંતિપૂર્વિકા ॥ ૧ ॥ આ કથનથી અદ્વૈત-તત્ત્વ ધ્રુવ થઈ ગયું. વલ્લી પુરુષ અદ્વૈતતત્ત્વ અવશ્ય બીજાને નિવેદન કરવું, પોતે પોતાને નહિ. પોતામાં તો વ્યામોહ છે નહિ. જો કદી કેહેનારમાં વ્યામોહ હોય તો તો અદ્વૈતની પ્રતિપત્તિ (સિદ્ધિ) કદાપિ નહિ થાય.

पूर्वपक्षः—ज्यारे आत्माने व्यामोह ठे त्यारे तो अद्वैततत्त्वनो उपदेश कस्यो जाय ठे?

उत्तरपक्षः—ज्यारे आत्मानो व्यामोह दूर थशे त्यारे तो आत्मा अवश्य अवस्थांतरने प्राप्त थशे, ज्यारे अवस्था बदलाशे, त्यारे अवश्य द्वैतापत्ति थइ जशे. वल्ली ज्यारे अद्वैत तत्त्वनो उपदेशक परने उपदेश करशे त्यारे अवश्य परने मानवो पडशे. पढी अद्वैततत्त्व परने निवेदन करवुं अने अद्वैततत्त्व मानवुं आ कथन तो मारो पिता कुंवारी (बाल) ब्रह्मचारी ठे तेना जेवुं थयुं. आ वचन केहेवाथी उन्मत्ताइनो दोष आवशे. पोताने अने परने बंनेने जो मानशे तो द्वैतापत्ति अवश्य थशे. आ कारणथी अद्वैतमत युक्तिविकल ठे.

पूर्वपक्षः—परमब्रह्मरूप सिद्धज सकल ज्ञेदज्ञान प्रत्ययोना निराखं-
बनपणांनी सिद्धि ठे.

उत्तरपक्षः—आ कथन पण तमारुं ठीक नथी. कारण के परम ब्रह्मनीज सिद्धि नथी. जो ठे तो स्वतः सिद्धि ठे के परतः सिद्धि ठे ? स्वतः सिद्धि तो नथी, जो होय तो तो कोइनो पण विवाद रहे नहि. जो परतः सिद्धि ठे तो शुं अनुमानथी ठे के आगमथी ठे ? जो कहो के अनुमानथी ठे तो ते अनुमान केवुं ठे ?

पूर्वपक्षः—ते अनुमान आ ठे. विवादरूप जे अर्थ ठे ते प्रतिज्ञासांत प्रविष्ट ब्रह्मज्ञासनी अंतर ठे, प्रतिज्ञासमान' होवाथी, जे जे प्रतिज्ञासमान ठे ते ते प्रतिज्ञासांत प्रविष्टज देखायठे, जेम प्रतिज्ञास आत्मा प्रतिज्ञासमान ठे, सकल अर्थ सचेतन अचेतन विवादरूप ठे ते कारणथी प्रतिज्ञासांत प्रविष्टठे. घटपटादि आ अनुमान ठे.

उत्तरपक्षः—आ अनुमान तमारुं सम्यक् नथी (१) धर्मी (२) हेतु (३) दृष्टांत आ त्रणे प्रतिज्ञासांत प्रविष्ट होवाथी साध्यरूपज थया.

पूर्वपक्षः—त्यारे तो (१) धर्मी (२) हेतु (३) दृष्टांत, आ त्रणेना नहि होवापणाथी अनुमानज नहि बनी शके. जो एम कहो के (१) धर्मी (२) हेतु (३) दृष्टांत आ त्रणे प्रतिज्ञासांत प्रविष्ट नथी, तो तेउनीज साथे हेतु, व्यञ्जिचारी थशे, जो एम कहो के अनादि अविद्या वासनाना बलथी हेतु दृष्टांत जे ठे ते प्रतिज्ञासना बाहिरनी पेठे निश्चय

करेते, जेम प्रतिपाद्य, प्रतिपादक, सत्ता, सत्तापति जननी पेते, ते कार-
ण्थी अनुमान पण थइ शकेते, अने ज्यारे सकल अनादि अविद्यानो
विलास दूर थइ जाशे त्यारे तो प्रतिज्ञासांत प्रविष्ट प्रतिज्ञास थशे.
विवाद पण नहि रहे, पतिपाद्य प्रतिपादक साध्य साधक जाव पण
रहेशे नहि. पठी तो अनुमान करवानुं पण कांइ फल नहि. आपज
अनुभवमान परमब्रह्म बने ठते देश काल अव्यवहिन स्व रूप प्रगट थतां
निर्व्यञ्जिचार, सकल अवस्था व्यापकपणा वालामां अनुमाननो कांइ
प्रयोगज जोइतो नथी.

उत्तरपक्ष—जो अनादि अविद्या प्रतिज्ञासांत प्रविष्ट ठे तो तो विद्या
थइ गइ. त्यारे हवे असत् रूप (१) धर्मी (२) हेतु (३) दृष्टांतआदि
जेद केम देखी शकाय. जो कहो के प्रतिज्ञासनी बाहिरभूत ठे तो तो
अविद्या प्रतिज्ञासमान ठे के अप्रतिज्ञासमान ठे ? ते अविद्या प्रति-
ज्ञासमान रूप होवाथी अप्रतिज्ञासमान तो नहि. जो एम कहो के प्रति-
ज्ञासमान ठे, तो तेनीज साथे हेतु, व्यञ्जिचारी ठे. तथा प्रतिज्ञासनी
बाहिरभूत होवाथी तेनो प्रतिज्ञासमान होवाथी जो कदी तमारा
मनमां एम होय के अविद्या जे ठे ते नथी प्रतिज्ञासमान के नथी अप्र-
तिज्ञासमान, नथी प्रतिज्ञासनी बाहिर के नथी प्रतिज्ञासनी अंदर प्र-
विष्ट, नथी एक के नथी अनेक, नथी नित्य के नथी अनित्य, नथी
व्यञ्जिचारिणी के नथी अव्यञ्जिचारिणी, सर्वथा विचारने योग्य नथी,
सकल विचारांतर अतिक्रान्त स्वरूप ठे, रूपांतरना अज्ञावथी अविद्या जे ठे
ते नीरूपता लक्षण ठे, आ पण तमारो अज्ञाननो विस्तार ठे, तेवी नीरू-
पता स्वज्ञावने आ अविद्या ठे, आ अप्रतिज्ञासमान ठे, एम कोण कथन
करवाने समर्थ ठे ? जो एम कहो के आ अविद्या प्रतिज्ञासमान ठे तो
पठी केवीरीतें अविद्या नीरूप सिद्ध थशे, जे वस्तु जे स्वरूपथी प्रतिज्ञा-
समान ठे, ते तेज वस्तुनुं रूप ठे; तथा अविद्या जे ठे ते विचारगोचर ठे
के विचारगोचरतारहित ठे ? जो कहो के विचारगोचर ठे तो तो
नीरूप नहि, जो विचारगोचर नथी तो तो तेने माननार महामूर्ख ठे.
ज्यारे विद्या, अविद्या बने सिद्ध ठे, त्यारे एक परम ब्रह्म अनुमानथी
केम सिद्ध थया ? आ केहेवाथी उपनिषद्मां जे एक ब्रह्मने कहेनारी

श्रुति ठे ते पण खंरुन थइ गइ. तेमज “ सर्वं वै खद्विदं ब्रह्मेत्यादि ” वचनने परमात्मानो अर्थांतर होवाथी द्वैतापत्ति थइ जशे, जो एम कहेशो के अनादि अविद्याथी एम प्रतीत घायठे तो तो पूर्वोक्त दूषणोनों प्रसंग आवशे. सबव अद्वैतनी सिद्धि बंध्यापुत्रनी शोभा जेवी ठे. ते कारणथी अद्वैतमत युक्तिविकल ठे. तेथी एकज ईश्वर जगत् पेहेलां हता ए केहेवुं मिथ्या ठे. आ प्रथम ईश्वरने माननारना मततुं खंरुन थयुं.

हवे बीजा ईश्वर जगत्ना उपादान कारणवाला, एक ईश्वर अने बीजी सामग्री, आ बने पदार्थ अनादि ठे. सामग्री जे ठे ते नीचे मुजब ठे.

(१) पृथ्वी (२) जल (३) अग्नि (४) वायु आ चारेना परमाणुर्ज, (५) आकाश (६) दिशा (७) आत्मा (८) मन (९) काल आ नव वस्तु नित्य ठे, अनादिठे, कोइनी बनावेली नथी. ईश्वर, आ पूर्वोक्त सामग्रीथी आ सृष्टिने रचेठे. मतावलंबियें जेवी रीतें ईश्वरने जगत्कर्त्ता मानेल ठे ते रीति लखियें ठियें. उपजातिबंद ॥ कर्त्तास्ति कश्चिज्जागतः सचैकः, ससर्वगः सखवशः सनित्यः ॥ इमाः कुहेवाकविडंबनाः स्युः, स्तेषां न येषामनुशासकस्त्वम् ॥ १ ॥ आ जगत् प्रत्यक्षादि प्रमाणथी लक्ष्य ठे. चराचररूप त्रणे जगत् तेनो कोइ एवो पुरुष रचनार ठे के जेनुं स्वरूप कही शकातुं नथी. ईश्वरने जगत्कर्त्ता माननारा बादी एवुं अनुमान करेठे के—पृथ्वी, पर्वत, वृक्षादि सर्वे, बुद्धिमान् कर्त्तानां करेलां ठे, कार्य होवाथी, जे जे कार्य ठे ते सर्वे बुद्धिमान् कर्त्तानां करेल ठे. जेवो घट तेवुं आ जगत् ठे, ते कारणथी जगत् बुद्धिवालानुं रचेवुं ठे. जेबुद्धिवाला ठे तेज ईश्वरठे, एम पण न केहेशो के आ तमारो हेतु असिद्ध ठे, शा कारणथी असिद्ध ठे? जुजं. पृथ्वी, पर्वत, वृक्षादि पोतपोताना कारण समूहथी उत्पन्न थयेल ठे ते कारणथी कार्यरूप ठे, तथा अवयवी ठे, तेथी कार्यरूपठे, सर्ववादियोनो एवो निश्चय ठे. तथा एम पण न केहेवुं के आ तमारो हेतु अनेकांतिक ठे, तथा विरुद्ध ठे, कारण के अमारो हेतु विपक्षथी अत्यंत दूर गयेल ठे तथा एम पण न केहेवुं के आ तमारो हेतु काळात्ययापदिष्ट ठे, कारण के प्रत्यक्ष, अनुमान, आगमथी बाधित नथी, धर्म धर्मी अनंतर केहेवाथी, तथा एम पण न केहेवुं के तमारो हेतु प्रकरणसम ठे, कारण के अनु-

मानथी जे साध्य ठे, तेना शत्रुचूत बीजा साध्यने साधनारा अनुमानना अज्ञावथी, तथा एम पण न केहेबुं के ईश्वर, पृथ्वी, पर्वत, वृक्षादिना कर्त्ता नथी, कारण के मुक्त आत्मानी पेठे शरीर विनाना ठे. आ पाठलना तमारा अनुमाननो वैरी अनुमान ठे ते ईश्वरने जगत्कर्त्ता सिद्ध थवा देतुं नथी. कारण के तमे तो ईश्वरने शरीरविनाना सिद्ध करीने जग-तना अकर्त्ता सिद्ध कर्या, परंतु अमे तो ईश्वर शरीरवाला मानेला ठे ते कारणथी तमारुं अनुमान असत्य ठे. वली अमारो हेतु निरवद्य ठे तथा ईश्वर एक ठे. कारण के जो बहु ईश्वर मानियें तो तो एक कार्य करवामां ईश्वरोनी जूदी जूदी बुद्धि थइ जाय अने तेउने मना करनार तो कोइ ठे नहि तेथी कार्य केम उत्पन्न थाय ? कोइ ईश्वर पोतानी इ-ठ्ठाथी चार पगवालो मनुष्य रचे, वली बीजो ईश्वर ठ पगवालो रची दे, अने त्रीजो बे पगवालो रचे, तो चोथो आठ पगवालो रचे, एवी रीतें सर्व वस्तु विलक्षण विलक्षण रचाय तो सर्व जगत् असमंजसरूप थइ जाय. परंतु एम नहि तेथी ईश्वर एकज होवा जोइये. वली ईश्वर सर्व-गत सर्वव्यापी ठे, जो ईश्वर सर्वव्यापक न होय तो त्रण भुवनमां जे एक साथे उत्पन्न थनारां कार्य ठे ते सर्व एक कालमां कदी उत्पन्न नहि थाय. जेम के कुंजारादि ज्यां हशे त्यांज कुंजादि कार्य करी शकशे. परंतु देशा-तरमां कदी तेउ नहि करी शके. तेमज ईश्वर सर्वज्ञ ठे, जो सर्वज्ञ न हो-य तो सर्व कार्योनां उपादान कारणो केम जाणी शकशे ? जो कार्योनां उपादान कारण न जाणे तो जगत् विचित्र केम रंची शके ? तथा ईश्वर स्वतंत्र ठे, बीजा कोइने आधीन नथी, ईश्वर पोतानी इठ्ठाथी सर्व जीवोने सुखदुःखनुं फल आपे ठे. कह्युं ठे. के:- ईश्वरप्रेरितोगहेत्, स्वर्ग वा स्वप्नमेव वा ॥ अन्योजंतुरनीशोय, मात्मनः सुखदुःखयोरिति ॥ अर्थ:-ईश्वरनीज प्रेरणाथी जगत्वासी जीव, स्वर्ग तथा नरकमां जाय ठे, कारण के ईश्वर विना कोइ जीव पोते पोताने सुख दुःखनुं फल आपवाने समर्थ नथी. जो ईश्वरने परतंत्र मानियें तो मुख्य कर्त्ता ईश्वर रेहेशे नहि, एक बीजाने आधीन मानवाथी अनवस्था दूषण लागी जशे. ते हेतुथी ईश्वर स्ववश ठे परंतु पराधीन नथी. वली ईश्वर नित्य ठे जो कदी अनित्य होय तो तेने उत्पन्न करनार बीजो कोइ होवो जोइयें,

ते तो नथी. ते हेतुथी ईश्वर नित्यज ठे. पूर्वोक्त विशेषणयुक्त ईश्वर (जगवान्) जगत्कर्त्ता ठे. इति पूर्वपक्ष.

उत्तरपक्ष:-हे वादि ! आप जे एम कहो ठो के पृथ्वी, पर्वत वृक्षादि बुद्धिमान् कर्त्तानां रचेलां ठे, ते अयुक्त ठे, कारण के आ आपना अनुमानमां व्याप्तिनुं ग्रहण थइ शकतुं नथी, अने हेतु जे होय ठे ते सर्वत्र व्याप्तिमां प्रमाणथी सिद्ध थया थकाज पोताना साध्यने सिद्ध करी शके ठे. आ कथनमां सर्ववादियो एकमत ठे.

हवे प्रथम आप कहो के जो ईश्वर जगत् रचे ठे तो पूर्वे कहा मुजब ते ईश्वर, शरीरवाला ठे के शरीरविनाना ठे ? जो एम कहो के ईश्वर शरीरवाला ठे तो अमारा सरखा दृश्य शरीरवाला ठे के पिशाचादिनी पेठे अदृश्य शरीर वाला ठे ? प्रथम पक्ष तो प्रत्यक्ष बाधित ठे कारण के ते ईश्वरना विनाज वर्तमानमां पण उत्पन्न थनारां तृण, वृक्ष, इंद्रधनुष, वादलां प्रमुख कार्यो देखियें ठियें. “अनित्य शब्दप्रमेयत्वात्” जेम आ प्रमेयत्व हेतु साधारण अनेकांतिक ठे तेमज आ कार्यत्वहेतु साधारण अनेकांतिक ठे.

बीजो पक्ष मानशो तो शुं ईश्वरनुं शरीर नथी देखी शकातुं ते ईश्वरना माहात्म्यथी नथी देखी शकातुं के अमारा माठा अदृष्टना प्रज्ञावथी ? अर्थात् अमारा माठा कर्मना प्रज्ञावथी नथी देखी शकातुं ? जो एम केहेसो के ईश्वरना माहात्म्यथी ईश्वरनुं शरीर देखातुं नथी तो आ पक्षमां कोइ पण प्रमाण नथी के जेथी ईश्वरनुं माहात्म्य सिद्ध थाय, परंतु वादी जो तपावेळुं जसत पीवानी हिंमत करे तो कदाचित् मानी लक्ष्यें. आ तमारा कथनमां इतरेतर आश्रय दूषण आवे ठे. जो ईश्वर माहात्म्य विशेष सिद्ध थाय तो अदृश्य शरीरवाला सिद्ध थाय, जो अदृश्य शरीरवाला सिद्ध थाय तो माहात्म्य विशेष सिद्ध थाय. बीजो पक्ष-जो पिशाचादिनी पेठे ईश्वरनुं अदृश्य शरीर मानशो तो तो संशयनी निवृत्ति थशे नहि. जेम के-शुं ईश्वर नथी के-जेथी तेनुं शरीर नजरे पडतुं नथी ? त्यारे तो वांजणीना पुत्रना शरीरनी जेम, अथवा तो अमारा पूर्वना पापोना प्रज्ञावथी ईश्वरनुं शरीर देखातुं नथी. आ संशय कदी दूर नहि थाय. जो एम कहो के अमारा ईश्वर, शरीररहित ठे तो तो दृष्टांत तेमज दार्ष्टान्तिक ए बने विषम थइ जशे अने हेतुविरुद्ध थ-

इ जशे, कारण के घटादि कार्योंना कर्त्ता कुञ्जारादि शरीरवालाज देखियें ठियें, अने ईश्वरने ज्यारे शरीररहित मानियें त्यारे तो ईश्वर कांइ पण कार्य करवाने समर्थ नहि थाय; जे आकाशनी जेम नित्य व्यापक अक्रिय ठे ते अकर्त्ता ठे. आ हेतुथी शरीरसहित के शरीररहित ईश्वरनी साथे कार्यत्वहेतुनी व्याप्ति सिद्ध थती नथी, तथा आपनो हेतु कालात्ययापदिष्ट पण ठे, आपना साध्यना धर्मिनो एक देश वृद्ध, बीजली, वादलां, इंद्रधनुषआदिना आज पण कोइ बुद्धिमान् कर्त्ता देखाता नथी, ते कारण-थी प्रत्यक्षथी बाधित थया पढी तमे पोतानो हेतु कह्यो. तेथी तमारो हेतु कालात्ययापदिष्ट सिद्ध थयो. आ तमारा कार्यत्वहेतुथी बुद्धिमान् ईश्वर जगत्कर्त्ता कदी सिद्ध थता नथी.

हवे बीजी रीतें जगत्कर्त्ता खंरुन करवानुं स्वरूप लखियें ठियें जे कोइ ईश्वरवादी एम कहे ठे के जगत् सर्व ईश्वरनुं रचेबुं ठे ! ते तेनुं केहेबुं समीचीन नथी, कारण के जगत्कर्त्ता ईश्वर कोइ प्रमाणथी सिद्ध थता नथी.

पूर्वपक्षः—ईश्वरने जगत् कर्त्ता सिद्ध करनार अनुमान प्रमाण ठे. जुज. जे यथोचित रीतें अज्जिमत फलने संपादन करवाने प्रवृत्त होय, तेनो अधिष्ठाता कोइ बुद्धिमान् अवश्य होवो जोश्यें, जेम वांसला, आरि प्रमुख शस्त्र, काष्ठना बे कटका करवामां प्रवर्त्ते ठे, तेमज यथोचित रीतें सर्वजगत्ने सुख दुःखादि जे फल आपे ठे तेनो अधिष्ठाता कोइ बुद्धिमान् जरूर होवो जोश्यें, आपें एम न केहेबुं के वांसला, आरि प्रमुख पोतेज काष्ठना बे कटका करवामां प्रवर्त्ते ठे, कारण के ते तो अचेतन ठे तेथी पोतानी मेले केम प्रवर्त्ती शके ? जो एम कहो के वांसला, आरि प्रमुख खजावथी प्रवर्त्ते ठे तो तो तेउनी निरंतर प्रवृत्ति होवी जोश्ये, वचमां कदी स्तब्ध थवां न जोश्यें, पण एम ठे नहि; पूर्वोक्त हेतुथी यथोचित रीतें पोत पोतानां फलने साधनारा जे जीव ठे, तेउनो अधिष्ठाता ईश्वरज सिद्ध थाय ठे. तथा बीजुं अनुमान. जे परिमंरुलादि, वृत्त, त्र्यंश, चतुरंश, संस्थानवाला गाम, नगरादि ठे, ते सर्वज्ञानवाननां करेलां ठे. जेम घटादि पदार्थ, तेमज पूर्वोक्त संस्थान संयुक्त पृथ्वी, पर्वत प्रमुख ठे. आ अनुमानथी पण जगत्कर्त्ता ईश्वर सिद्ध थाय ठे.

उत्तर पक्षः—जगत्कर्त्ता सिद्ध करनारुं आपनुं आ अनुमान अयुक्त ठे,

કારણ કે પૂર્વોક્ત તમારું અનુમાન જેમ અમારા મતમાં પ્રથમથીજ સિદ્ધ છે તેમજ સિદ્ધ કરે છે, તે કારણથી સિદ્ધસાધન દૂષણ તમારા અનુમાનમાં આવે છે. અમારા મતમાં પ્રથમથીજ નીચે મુજબ સિદ્ધ છે. સંપૂર્ણ આ જગત્ની જે વિચિત્રતા છે તે સર્વે કર્મના ફલથી છે એમ અમે માનિયેં ઠિયેં, કારણ કે આ જારત વર્ષમાં અનેક દેશોમાં, ટાપુડમાં, હેમવંતાદિ પર્વતોમાં અનેક પ્રકારના મનુષ્યાદિ પ્રાણી જે વાસ કરે છે, તથા તેડને સુખ દુઃખાદિ અનેક તરેહની જે અવસ્થા બની રહી છે તે સર્વ અવસ્થાનું કારણ કર્મજ છે. બીજું કોઈ નથી. વલ્લી દેખવામાં પણ કર્મજ કારણ થઈ શકે છે, કારણ કે જ્યારે કોઈ પુણ્યવાનું રાજા રાજ્ય કરે છે, ત્યારે તેના રાજ્યમાં સુકાલ, નિરુપદ્રવ હોય છે, તે, તે રાજાના શુભ કર્મનો પ્રજાવ છે. તે કારણથી જે યથોચિત રીતેં જીવોને ફલ આપે છે તે કર્મ છે. કર્મ જીવને આધીન છે, અને જીવ ચેતન હોવાથી બુદ્ધિમાન છે, તેથી બુદ્ધિમાનને આધીન થઈને કર્મ યથોચિત ફલ આપે છે. આ રીતેં તમારા અનુમાનમાં સિદ્ધસાધન દૂષણ છે. જો એમ કેહેશો કે અમેતો વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાલા ઈશ્વરનેજ સિદ્ધ કરિયેં ઠિયેં, પરંતુ સામાન્ય બુદ્ધિવાલા જીવ નથી સિદ્ધ કરતા, તો તો તમારું દૃષ્ટાંત સાધ્યવિકલ છે. વાંસલા, આરિ પ્રમુખમાં ઈશ્વર અધિષ્ઠિતપણાંનો વ્યાપાર તો ઉપલબ્ધ થતો નથી પરંતુ સુધારાદિનો વ્યાપાર અન્વયવ્યતિરેકથી ઉપલબ્ધ થાય છે.

પૂર્વપદ્ધત્ત્વઃ—સુધારાદિપણ ઈશ્વરની પ્રેરણાથીજ તે તે કામમાં પ્રવર્તે છે અમારું દૃષ્ટાંત સાધ્યવિકલ નથી.

ઉત્તરપદ્ધત્ત્વઃ—ત્યારે તો ઈશ્વર પણ બીજા ઈશ્વરની પ્રેરણાથીજ પ્રવર્તતા હશે, પરંતુ પોતાની મેલે પ્રવર્તતા નહિ હોય, વલ્લી તે ઈશ્વરપણ બીજા ઈશ્વરની પ્રેરણાથી પ્રવર્તતા હશે, એવી રીતેં તો અનવસ્થા દૂષણ આવશે.

પૂર્વપદ્ધત્ત્વઃ—બઢઈપ્રમુખ જીવ તો સર્વે અજ્ઞાની છે તેથી ઈશ્વરની પ્રેરણાથી જ પોત પોતાના કામમાં પ્રવર્તે છે, અને ઈશ્વર (જગવાન) તો સર્વ પદાર્થોના જ્ઞાતા છે તેથી અનવસ્થા દૂષણ નથી.

ઉત્તરપદ્ધત્ત્વઃ—આ તમારું કેહેવું અસત્ છે. કારણ કે તેમાં ફતરેતર દૂષણ આવે છે. પ્રથમ ઈશ્વર જો સર્વ પદાર્થના યથાસ્થિત સ્વરૂપના જ્ઞાતા સિદ્ધ થાય, તો અન્યની પ્રેરણા વિના પોતેજ પ્રવર્તે છે એમ સિદ્ધ થાય, જો

अन्यनी प्रेरणा विना ईश्वर पोतेज प्रवर्त्ते ठे एम सिद्ध थाय तो तो सर्व पदार्थना यथावस्थित स्वरूप जाणनारा सर्वज्ञ सिद्ध थाय, ज्यां सुधी आ बंनेमांथी एक सिद्ध न थाय त्यां सुधी बीजानी सिद्धि कदी न थाय. वली हे ईश्वरवादि ? अमे तमने पुढियें ठियें के जो ईश्वर सर्वज्ञ तेमज वीतराग ठे तो शा माटे बीजा जीवोने असत् व्यवहारमां प्रवर्त्तावे ठे ? कारण के जे विवेकी होय ठे ते मध्यस्थज होय ठे तेमणे तो जीवोने सत् व्यवहारमांज प्रवृत्त करवा जोड़्यें, परंतु असत् व्यवहारमां नहि प्रवृत्त करवा जोड़्यें, अने ईश्वर तो जीवोने असत् व्यवहारोमां पण प्रवर्त्तावे ठे तेथी ईश्वरने सर्वज्ञ तेमज वीतराग कैम केहेवा जोड़्ये ?

पूर्वपक्षः— ईश्वर तो सर्व जीवोने शुद्ध कर्म करवामांज प्रवर्त्तावे ठे, तेथी जगवान् तो सर्वज्ञ अने वीतरागज ठे; अने जे जीव अधर्म करनारा ठे तेउने असत् व्यवहारमां प्रवर्त्तावीने पढी नरकपातनुं फल आपे ठे, जेथी ते जीवो दुःखथी करीने फरी पाप न करे, तेथी उचित फल देवाथी ईश्वर (जगवान्) विवेकवान् तेमज वीतराग सर्वज्ञ ठे, तेमां कां-इपण दूषण नथी.

उत्तरपक्षः—आ आपनुं केहेवुं विचारविनानुं ठे, कारण के प्रथम पाप करवामां तो ईश्वरज प्रवृत्त करे ठे, ईश्वर विना बीजो तो कोइ प्रेरक नथी, वली जीव पोते तो कांइ करी शकतो नथी कारणके ते तो अज्ञानी ठे तेथी पापमां के धर्ममां पोते प्रवृत्त थइ शकतो नथी, तो पढी प्रथम पाप कराववामां जीवने प्रवर्त्तावो. पढी नरकमां नाखीने तेनुं फल जोगवावुं, पढी धर्ममां प्रवर्त्तावो वाह ? शुं ईश्वरनी ईश्वरता अने विचारपूर्वक काम ठे ?

पूर्वपक्षः—ईश्वर (जगवान्) जीवोने कदी प्रवर्त्ताविता नथी परंतु जीव पोतेज प्रवर्त्ते ठे. तेथी जे जीव जेवां कर्म करे ठे, ते कर्मना वशथी ईश्वर (जगवान्) तेवां तेवां फल ते जीवोने आपेठे. जेम कोइ राजा राज्य करे ठे ते चोरी करवानी मनाइ करे ठे, कोइने चोरी करवानुं केहेता नथी, ठतांपि कोइ सख्स चोरी करशे तो ते चोरने अवश्य राजा शिद्दा करशे, तेवीज रीतें ईश्वर पाप तो करावता नथी, परंतु पाप करनारने शिद्दा करे ठे.

उत्तर:— तौरेत नामनो ग्रंथ ठे, तेमां एम लखुं ठे के, ईश्वरें अबर-
 हामने त्यां रोटी खाधी, तथा याकुबनी साथे कुस्ती करी; आ लखा-
 ण्णी प्रतीत थायं ठे के ईश्वर देहधारी ठे. वली शंकरदिग्विजयना बी-
 जा प्रकरणमां शंकरस्वामिना शिष्य आनंदगिरि तेज ग्रंथना आदिमां
 लखे ठे के “हुं सर्वज्ञ हुं” ते लखियेंठियें. “ज्यारे नारदजीए जोयुं के
 आ लोकमां बहुज कपोलकद्विपत मत उत्पन्न थया ठे, अने सनातन ध-
 र्म लुप्त थयो ठे, त्यारें ते तत्काल ब्रह्माजीपासे पहोच्या. अने जइने के-
 हेवा लाग्या के हे पिताजी ! आपनो मत तो प्रायः रह्यो नथी, अने लो-
 कोए अनेक मत चलाव्या ठे, तेथी आ वातनो कांइ उपाय करवो जो-
 इये; ते सांजली ब्रह्माजी बहु वखत सुधी विचार करीने, पुत्र, मित्र, ज-
 क्त जनौने साथे लइने पोताना लोकथी निकली शिवलोकमां प्रवेश क-
 रता हवा. त्यां जइ जुए ठे तो मध्याह्नमां क्रोड सूर्यनो प्रकाश होय न-
 हि, तथा क्रोड चंद्रमा समान शीतल, जेने पांच मुख ठे, चंद्रमा मुग-
 टमां ठे विजलीवत् पिंगलि जटा धारण करी ठे, अने पार्वती जेना वा-
 मार्द्ध अंगमां ठे एवा सर्वना ईश्वर, महादेव दीठा. पढी ब्रह्माजीयें नम-
 स्कार करी स्तुति करी; अने केहेवा लाग्या के हे महादेव ! सर्वज्ञ,
 सर्वलोकेश, सर्वसाक्षी, सर्वमय, सर्व कारण इत्यादि—आ लखवाथी प्र-
 गट प्रतीत थायं ठे के ईश्वर देहधारी ठे, जो देहधारी ईश्वर न होय
 तो पढी पांच मुख केम होय ? आ लखाण्णी ईश्वर शरीररहित सिद्ध
 थता नथी. हवे जो शरीरधारी ईश्वर होय तो तो आ लोकमां ईश्वरज
 व्यापी रहेशे, अने बीजा पदार्थौने रेहेवामाटे बीजो लोक जोइशे. जो
 एम कहो के ज्ञानात्माथी ईश्वर सर्वव्यापक ठे तो तो सिद्धसाध्य नथी;
 अमे पण ज्ञानस्वरूपथी तो जगवानने सर्वव्यापी मानियेंठियें. परंतु जु-
 ज. तमारा वेदथी विरुद्ध न होय ? कारण के वेदोमां शरीरथीज सर्व
 व्यापक कहेल ठे. यथा. “विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखोविश्वतोबाहुरुत
 विश्वतस्पादित्यादि श्रुतेः” आ श्रुतिथी सिद्ध थायं ठे के ईश्वर शरीरथीज
 सर्वव्यापक ठे, अने तेम होवाथी पूर्वोक्त दूषणो आवे ठे तेथी ईश्वर स-
 र्वव्यापक नथी. वली आप कहो ठो के ईश्वर सर्वज्ञ ठे, परंतु तमारा
 ईश्वर सर्वज्ञ पण नथी; कारण के अमे जे सृष्टिकर्त्ता ईश्वरना खंरुन क-

रनारा ठियें, ते तेनाथी विपरीत चाखियें ठियें, तेथी अमने तेज्ज शमाटे रच्या ? जो एम केहेशो के जन्मांतरोथी उपार्जन करेलां जे जे तमारां शुजाशुज कर्म ठे ते कर्मोने अनुसार तमने ईश्वर फल आपे ठे, तो पढी तमारा केहेवाथीज ईश्वरनी स्वतंत्रतापर पाणी फखुं; कारण के जो अमारां कर्मोविना ईश्वर फल आपी शकता नथी तो तो ईश्वरने कांइ आधीन नथी; जेवां अमारां कर्म हशे तेवुं अमने फल मलशे, जो एम कहो के ईश्वर जे इहे ते करे तो तो शुं जाणियें के ईश्वर शुं करशे, धर्मियोने नरकमां नाखशे के पापियोने स्वर्गमां मोकलशे ? जो एम कहो के परमेश्वर न्यायी ठे, जेवुं जेवुं जे करे ठे, तेवुं तेवुं तेने फल आपे ठे, तो वली तेज परतंत्रतारूप दूषण ईश्वरमां लागे ठे. वली ईश्वर नित्य ठे एम केहेवुं ते पण तमारा पोताना घरमांज सुंदर लागे ठे, कारण के नित्य तो ते वस्तुने कहियें के जे त्रणे कालमां एकरूप रहे. जो ईश्वर नित्य ठे तो शुं तेनामां जगत् बनाववानो स्वजाव ठे के नहि ? जो एम कहो के तेनामां जगत् रचवानो स्वजाव ठे तो ईश्वर निरंतर जगत्ने रच्या करशे, कदाऽपि बंध रहेशे नहि, कारण के जगत् रचवानो स्वजाव तो तेनामां नित्य ठे. जो एम केहेशो के ईश्वरमां जगत् रचवानो स्वजाव नथी तो तो ईश्वर कदापि जगत् रचशे नहि, कारण के जगत् रचवानो स्वजाव तेनामां नथी. तथा जो ईश्वरमां जगत् रचवानो स्वजाव एकांत नित्य ठे तो तो प्रलय कदापि नहि थाय, कारण के ईश्वरमां प्रलय करवानो स्वजाव नथी. जो एम कहो के ईश्वरमां रचवानी तेमज प्रलय करवानी बंने शक्तियो नित्य ठे तो तो कदापि जगत् रचाशे पण नहि, तेम तेनो प्रलय पण थशे नहि, कारण के परस्परविरुद्ध एवी बे शक्तियो एक स्थानमां एककालमां कदापि रेहेती नथी. जो रेहेशे तो जगत् रचाशे नहि, तेम तेनो प्रलय थशे नहि; कारण के जे कालमां रचनारी शक्ति रचशे तेज कालमां प्रलय करनारी शक्ति प्रलय करशे, अने जे कालमां प्रलय करनारी शक्ति प्रलय करशे तेज कालमां रचनारी शक्ति रची देशे; एवी रीतें ज्यारे शक्तियोनो परस्पर विरोध थशे त्यारे जगत् रचाशे नहि तेम तेनो प्रलय पण थशे नहि. हवे तो अमारोज मत सिद्ध थयो. कारण के जगत् कोश्यें रचेल नथी. तेम तेनो कदापि प्रलय

પણ થતો નથી, તેથી આ જગત્ અનાદિ અનંત સિદ્ધ થયું. જો એમ કહો કે ईश्वरમાં બંને શક્તિયો નથી તો પઠી જગત્ રચાશે પણ નહિ તેમજ તેનો પ્રલય પણ થશે નહિ. તેથી પણ જગત્ અનાદિ અનંત સિદ્ધ થયું. જો એમ કહો કે ईश्वર રચવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે રચે છે, અને પ્રલય કરવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે પ્રલય કરે છે તેમાં શું દૂષણ ? તો તો ईश्वરની શક્તિયો અનિત્ય થઈ. જલે અનિત્ય હોય, તેમાં અમારે શું હાનિ છે ? પણ જુઠું. ईश्वરની શક્તિયો અનિત્ય છે તો તો ईश्वર પણ અનિત્ય થશે, કારણ કે ईश्वર પોતાની શક્તિયોથી અન્નેદ છે, જો એમ કહો કે શક્તિયો ईश्वરથી એદરૂપ છે તો પઠી શક્તિયો નિત્ય હોવાથી જગત્ રચાશે નહિ તેમ તેનો પ્રલયપણ થશે નહિ, અને ईश्वર અર્કિંચિત્કર સિદ્ધ થશે. કારણ કે જ્યારે ईश्वર સર્વશક્તિર્જી રહિત છે, ત્યારે તો કાંઈપણ કરવાને સમર્થ નથી. પઠી જગત્ રજવામાં કેમ સમર્થ થશે ? વહી શક્તિર્જનું ઉપાદાન કારણ કોણ થશે ? પઠી ईश्वરનો અજ્ઞાવ થઈ જશે. કારણ કે જ્યારે ईश्वરમાં શક્તિજ કાંઈ નથી ત્યારે તે ईશ્વર શેનો ? તો તો આકાશના ફુલસમાન અસત્ છે. પઠી જગત્કર્તા કોને માનશે ?

હવે खरडझानિર્જનો ईश्वरवाद લખિયેંઠિયેં. खरडझानी કહે છે કે, જગત્માં જેટલા પદાર્થ છે તેના વિલક્ષણ, વિલક્ષણસંયોગ, આકૃતિ, ગુણ તેમજ સ્વજ્ઞાવ માલમ પડે છે. જો કદી તેર્જનો તથા તેર્જના નિયમોનો કર્તા કોઈ ન હોય તો તે નિયમો કદિ બને નહિ; કારણ કે જડ પદાર્થમાં મલવાનું તેમજ જુદા થવાનું યથાવત્ સામર્થ્ય નથી. તે હેતુથી ईश्वર કર્તા અવશ્ય હોવા જોઈયેં.

ઉત્તર પદ્ધતિ-પ્રથમજ અમે જગત્કર્તા ईश्वરનું ધ્વંન કરી ચુક્યા ઠિયેં, તો પઠી આપ જગત્કર્તા કેમ માનો છો ? વહી આપેં કહ્યું કે જગત્ના પદાર્થોમાં જુદા જુદા સ્વજ્ઞાવ માલમ પડે છે, તેથી ईश्वર સિદ્ધ થાય છે; પરંતુ આ કથનથી ईश्वર જગત્કર્તા સિદ્ધ થતા નથી, કારણ કે સર્વ પદાર્થોમાં અનંત શક્તિર્જ છે, તેથી પોતપોતાની શક્તિર્જી સર્વ પદાર્થો પોતપોતાનાં કાર્ય કરે છે. પદાર્થોના સંયોગમાં નિમિત્ત આ છે. ૧ કાલ, ૨ સ્વજ્ઞાવ, ૩ નિર્યતિ (જલિતવ્યતા) ૪ જીવોનાં કર્મ, ૫ જીવોનો ઉદયમ;

आ पांच निमित्त विना बीजुं कोइपण निमित्त नथी, ए पांचनुं स्वरूप आगल उपर लखवामां आवशे.

प्रत्यक्षमां पण आ पांचे निमित्तोथी सर्व कांइ उत्पन्न थाय ठे ते जोइयें ठियें. जेम के बीजांकुर ज्यारे बीज ववाय ठे, त्यारे काल पण यथानुकूल होवो जोइयें, तेमज बीज, जल अने पृथ्वी इत्यादिना स्व-ज्ञाव पण अवश्य होवा जोइयें, तेमज नियति पण कारण ठे—जे जे पदार्थोंना स्वज्ञाव ठे ते ते पदार्थोंना तेवा तेवा जे परिणाम थाय ठे तेनुं नाम नियति ठे; वली अष्टविध कर्मपण कारण ठे. तथा पुरुषकार (जीवोनो उद्यम) पण कारण ठे. आ पांच वस्तु अनादि ठे, कोइयें रचेल नथी; कारण के वस्तुना जे जे स्वज्ञाव ठे ते ते सर्व अनादिथी ठे. जो कदी वस्तुमां पोतपोताना स्वज्ञाव न होय तो तो कोइ वस्तुज सतरूप रेहेशे नहि. सर्व शशशृंगवत् असत् थइ जशे. वली प्रत्यक्ष देखाय ठे एवां, पृथ्वी, आकाश, सूर्य, चंद्रमा इत्यादि पदार्थों एवीरीतें अनादिरूपथी सिद्ध ठे, तेमज पृथ्वीउपर जे जे रचना देखाय ठे ते सर्व प्रवाहथी एमज चाली आवे ठे. वली जगत्ना जे जे नियमो ठे ते सर्व आ पांच निमित्त विना थइ शकता नथी. ते कारणथी सर्व पदार्थों पोतपोताना नियमोमां ठे. जो तमे द्रव्यनी शक्तिनेज ईश्वर मानी लेशो तो तो अमने कांइ हानि नथी; कारण के अमे द्रव्यनी अनादि शक्तिनुं नाम ईश्वर राखी लेशुं, अने ज्यारे तमे द्रव्यनी अनादि शक्तिने ईश्वर मानी त्यारे तमारो अमारो विवाद दूर थयो; पढी तमे जे लख्युं ठे के जडमां यथावत् मलवानी शक्ति नथी, ते पण तमारुं लखाण मिथ्या थयुं. वली जुठ के जगत्मां जड पदार्थों अनेक तरेहथी पोतपोतानी मेले पूर्वोक्त पांच निमित्तोथी पोतपोतामां मली जाय ठे. जेम के सूर्यना किरणो वादलामां पडवाथी इंद्रधनुषनुं बनवुं, संध्यानुं होवुं, पांच वर्णनां वादलांनी एकत्र घटा थवी, चंद्र सूर्यनी आस पास कुंमालां थवां, आ-काशमां पवनोना मेलापथी जल तेमज अग्निनुं उत्पन्न थवुं, तेमज वर-साद वरसवाथी घास तृणादि अनेक प्रकारनी वनस्पतिनुं उत्पन्न थवुं, तथा अनेक प्रकारना कीट पतंग प्रमुख जीवोनुं उत्पन्न थवुं इत्यादि;

आ पांचे निमित्त विना कोइ वस्तुने बनावतां ईश्वर देखाता नथी. जरा पक्षपात छोडी विचार करो ? ईश्वर कर्त्ता कोइ तरेहथी सिद्ध थइ शके ठे ? कारण के पृथ्वी, आकाश, चंद्र सूर्य इत्यादि तो द्रव्यार्थिक नयना मतथी अनादि ठे. पढी तेने वास्ते पुठवुं थाय के आ कोणें बनाव्या ? तो हवे अमे पुठियें ठियें, ईश्वरने कोणें बनाव्या ? जो कहेशो के ईश्वरने तो कोइयें बनाव्या नथी, ते तो अनादिथी बन्या बनेलाज ठे, तो पढी पृथ्वी प्रमुख केटला एक पदार्थो पण बन्या बनेला अनादिथीज ठे एम मानवामां शुं लज्जा आवे ठे ?

खरडझानी कहे ठे के—स्वप्नावथी जगत्नी उत्पत्ति जे माने ठे तेना मतमां आ दोष आवे ठे. जो पृथ्वी स्वप्नावथी थाय ठे तो तेनो कर्त्ता तेमज नियंता होय नहि, वली आ पृथ्वीथी जुदी दश कोश उपर आकाशमां पोतानी मेले बीजी पृथ्वी थइ जात, जे आज सुधीबनी नथी तेथी एम जणाय ठे के ईश्वर कर्त्ता ठे.

उत्तरपक्षः— आप कांई विचार करो ठो के नहि ? जो विचारशो तो पूर्वोक्त केहेवुं अयुक्त लागशे. कारण के अमे कहियें ठियें के पृथ्वी विगेरे अनादि ठे, कोइयें बनावेल नथी, अने तमे कहो ठो के आकाशमां उंचे दश कोशने अंतरे बीजी पृथ्वी केम नथी बनती ? हवे विचारो के आ तमारो सवाल समजणवालो ठे ? आ तमारा प्रश्नना उत्तरमां कोइ एम पुठे के जो ईश्वर स्वप्नावथी बन्या होय तो ईश्वरथी अलग बीजा ईश्वर केम उत्पन्न थता नथी ? जो एम कहो के ईश्वर अनादि ठे तेथी बीजा नवा ईश्वर केम बने ? तेवी रीतें अमे पण कही शकियें ठियें के पृथ्वी अनादि ठे, नवी नथी बनती, तो पढी दश कोश आकाशमां केम बने ?

पूर्वपक्षः— जो वस्तु पोते पोतानी मेलेज बनीजाय तो सर्वपरमाणु एकठा केम मली जता नथी ? अथवा एकेक थईने विखरीपण केम जता नथी ?

उत्तरपक्षः— जड कांई अमारी आझा मानता नथी के अमारा केहे-वाथी एकठा थईने एकरूप थई जाय, अथवा एक एक थई विखरी जाय; पूर्वोक्त पांच निमित्त ज्यां मलवानां हशे त्यां एकत्र थशे, ज्यां निमित्त नहि मले त्यां एकठां थशे नहि.

पूर्वपक्षः— सर्व परमाणुने एकत्र मलवामां पांचनिमित्त केम मलतां नथी ?

ઉત્તરપદ્ધત્:- અનાદિ સંસારની જે નિયતિરૂપ મર્યાદા છે તે કદાપિ અન્યથા થતી નથી. જો કદી થાય તો, સંસારમાં જે જીવો જન્મ લહે છે તે સર્વે સ્ત્રીનાજ, અથવા પુરુષનાજ રૂપથી કેમ ઉત્પન્ન ન થાય ? જો એમ કહો કે જેવાં જેવાં જેણે કર્મ કસ્યાં હોય તેવાં તેવાંજ તેને ફલ મલ્લે છે, પછી ફક્ત સ્ત્રી આદિ સ્વરૂપથીજ કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તો હવે અમે પુઠિયેં ઠિયેં કે, સર્વજીવોયેં સ્ત્રી હોવાનાં કે પુરુષ હોવાનાં જુદાં જુદાં કર્મ કેમ કસ્યાં ? એકસરખાં કર્મ કેમ ન કસ્યાં ? ઉત્તરમાં એમ કેહેશો કે, સંસારમાં એ સનાતનથી રીત છે કે સર્વજીવ સરખાં કર્મ કદાપિ કરતા નથી; ત્યારે તો પરમાણુમાં પણ સનાતનથી એજ સ્વજાવ છે કે એકત્ર કદાપિ મલ્લવું નહિ, તેમજ એકએક થઈ વિખરાઈ પણ જવું નહિ. હે પૂર્વપદ્ધિ! આ તમારા ઈશ્વર જે જગત્ રચે છે તે તમારા કેહેવાથી, અગાજ અનંત સૃષ્ટિ રચી ચુક્યા છે, તેમજ એકેક જીવોને અશુભકર્મોનાં ફલ અનંતવાર દઈ ચુક્યા છે, તો પણ તે જીવો આજસુધી પાપ કસ્યાજ કરે છે, તો હવે તેને શિક્ષા કરવાથી ઈશ્વરને શું લાજ થયો ? કે અનંત કાલથી આ વિડંબનામાં પડી રહ્યા છે ? વહી ઈશ્વરને સૃષ્ટિ રચવાનું પણ શું પ્રયોજન હતું ?

પૂર્વપદ્ધત્:- ઈશ્વરને સૃષ્ટિ નહિ રચવાનું શું પ્રયોજન હતું ?

ઉત્તરપદ્ધત્:- વાહ રે અહ્નશિરોમણિ ! આ તમે શું ઉત્તર આપ્યો ? શું આ તમારા ઉત્તરથી વિદ્વાન્ માણસ ઉપહાસ નહિ કરે ? ઈશ્વર જો સૃષ્ટિ રચે તો ઈશ્વરતાજ નષ્ટ થઈ જાય; આ વૃત્તાંત, ઉપર સારી રીતે લખી આવ્યા ઠિયેં.

પૂર્વપદ્ધત્:- ઈશ્વરની જે શક્તિ છે તે સર્વે પોત પોતાનું કામ કરે છે, જેમ આંખ દેખવાનું કામ કરે છે, કાન સાંજલવાનું કામ કરે છે, તેવી રીતે ઈશ્વરમાં જે રચનાશક્તિ છે, તે રચના કરવાથીજ સફલ થાય છે, તે વાસ્તે જગત્ રચે છે.

ઉત્તરપદ્ધત્:-જો તમે ઈશ્વરને સર્વ શક્તિમાન્ માન્યા તો ઈશ્વરની સર્વ શક્તિ સફલ થવી જોઈએ. પછી તો ઈશ્વર એક સુંદર પુરુષનું રૂપ રચીને ૧ જગત્ની સર્વ સુંદર સુંદર સ્ત્રિયો સાથે જોગ કરે, ૨ ચોર બની ચોરી કરે, ૩ વિશ્વાસ ધાતિપણું કરે, ૪ જીવહત્યા કરે, ૫ જૂઠ બોલે, ૬ અ-

न्याय करे, ७ अवतार लइ गोपियो साथे कल्लोल करे, ८ कुब्जा साथे जोग करे, ९ बीजानी स्त्रीने जगवी लइ जाय, १० शिरपर जटा राखे, ११ त्रण आंख बनावे, १२ बेलपर चढे, १३ शरीरपर विभूति लगावे, १४ एक स्त्रीने वामार्द्धांगमां राखे, १५ कोइ मुनिनी पासे नागा थइ नाचे, १६ कोइने वरदान आपे, १७ कोइने शाप दे, १८ चार मुख बनावी एक स्त्री राखे, १९ पोतानी पुत्री साथे जोग करे, २० संग्राम करे, २१ स्त्रीने चोरी लइ जाय तो पढी ते स्त्रीने माटे रोतो फरे, २२ एक पोतानो ज्ञाइ बनावे, पढी ज्यारे संग्राममां तेने शस्त्र लागे, त्यारे ज्ञाइना दुःखथी बहु रोवे, २३ पोते पोताने अज्ञानी समजे, २४ ज्ञाइनी चिकित्सा वास्ते वैद्य बोलावे, २५ सर्व कांइ खाय, २६ पीये, २७ नाचे, २८ कुदे, २९ रोवे, ३० पीटे, पढी, ३१ निर्मल, ३२ ज्योतिःस्वरूप, ३३ निरहंकार, ३४ सर्व व्यापक, बनी बेसे इत्यादि शक्तिउ ईश्वरमां ठे के नहि ? जो ठे तो, पूर्वोक्त सर्व काम ईश्वरने करवां पडशे, जो नहि करे तो ईश्वरनी सर्व शक्तिउ सफल नहि थवानी ? पढी तो ईश्वर महादुःखी थइ जशे. कारण के जेने नेत्र तो मलेलां ठे, अने तेने देखवानुं न मले तो, ते केवो दुःखी थाय ठे ? जो एम कहो के पूर्वोक्त अयोग्य शक्तिउ ईश्वरमां नथी, तो तो सर्व शक्तिमान् ईश्वर ठे एम कदापि न केहेवुं जोइयें. जो एम कहो के योग्य शक्तिउनी अपेहार्यें अमे सर्वशक्तिमान् मानियें ठियें, तो तो जगत् रचवानी शक्ति पण अयोग्यज ठे, ते पण परमात्मांमां नथी. ते शक्तिनी अयोग्यता, उपर लखी आव्या ठियें. तथा हे पूर्वपक्षि ! ज्यारे ईश्वरें प्रथम सृष्टि रची हती, त्यारे स्त्री, पुरुषो तो न होतां, हवे विचारो के माता पिता विना मनुष्य केम उत्पन्न थयां हशे ?

पूर्वपक्षः—ज्यारे ईश्वरें सृष्टि रची हती, त्यारेज बहुपुरुष, तेमज बहु स्त्रियो, माता पिता विना रच्यां हतां, त्यारपढी गर्जथी उत्पन्न थवा लाग्यां.

उत्तरपक्षः—आ प्रमाणरहित केहेवुं कोइपण विद्वान् मानशे नहि. कारण के माता पिता विना कदापि पुत्र उत्पन्न थइ शकतो नथी. जो कदी ईश्वरें प्रथम माता पिता विना पुरुष, स्त्री उत्पन्न कस्यां हतां तो आज पण घड्यां घडाव्यां, बन्यां बनाव्यां स्त्री पुरुष केम नथी मोकलता ? गर्जधारण कराववां, स्त्रीपुरुषनां मैथुन कराववां, गर्जवासनां दुःख जो-

ગવાવવાં, યોનિચંત્રદ્વારા સ્વેંચી કઢાવવાં, ઇત્યાદિ સંકટશાવાસ્તે રચ્યાં ? ઈશ્વરેં અનંતવાર સૃષ્ટિ રચી, અને પ્રલય કસ્યો, ત્યારે તો થાક્યા નહિ તો શું મનુષ્યોનેજ બનાવવાથી થાક ચડવાનો છે ? કે ઘડેલા ઘડાવેલા બનેલા બનાવેલા મોકલી શકતા નથી ? માતા પિતા વિના પુત્ર ઉત્પન્ન થાય એ કદાપિ બની શકતું નથી, તે હેતુથી જગત્નો પ્રવાહ અનાદિથી તેવીજ રીતેં તરતમતા રૂપેં ચાલતો આવેલો સિદ્ધ થાય છે.

પૂર્વપક્ષ—જો કદી ઈશ્વર સર્વ વસ્તુના કર્તા ન હોય, અને જીવજ કર્તા હોય તો તો જીવ પોતેજ શરીર ધારણ કરી લેશે. વલી શરીરને કદાપિ ઢોડશે નહિ, પોતે પોતાનાં સારાં ફલ ઝોગવી લેશે, અને કદી મરશે નહિ.

ઉત્તરપક્ષ—આપેં જે કહ્યું તે સર્વ કર્મને વશ છે, પરંતુ જીવને આધીન નથી, જો એમ કહો કે કર્મપણ જીવેંજ કસ્યાં હતાં, ત્યારે અશુચ્ચ કર્મ જીવેં કેમ કસ્યાં ? કારણ કે કોઈપણ પોતાનું બુરું કરતાં નથી; આ વાતનો ઉત્તર તો અપાઈ ગયો છે, પરંતુ તમારી સમજણ થોડી છે તેથી સમજતા નથી. કારણ કે જીવોની જે જે શુચ્ચ અશુચ્ચ અવસ્થા છે, તે સર્વ કર્મોનું ફલ છે. વલી જીવ, કર્મ કરવામાં તો પ્રાયઃ સ્વતંત્રજ છે, પરંતુ ફલ ઝોગવવામાં સ્વવશ નથી. કારણ કે જેમ કોઈ જીવ ધનુષ્થી તીર ચલાવે અને પઠી પકડવા ચાહે તો તે જેમ તેનામાં સામર્થ્ય નથી, તેમજ કોઈ જીવ વિષ ખાય, તે ખાવામાં તો સ્વવશ છે પરંતુ તે વિષના વેગને રોકવામાં જેમ સમર્થ નથી, તેમ કર્મ કરવામાં તો જીવ પ્રાયઃ સ્વતંત્ર છે પરંતુ ફલ ઝોગવવામાં પરવશ છે. વલી જેમ વર્તમાન કાલમાં રેલગાડી, તથા તાર જીવોએ બનાવેલા છે તે ચાલતી રેલગાડી તથા જતા તારના વેગને, જેટલો વચ્ચે તેની કલની પ્રેરણા શક્તિ બંધ પડતી નથી તેટલો વચ્ચે, કોઈ જીવ રોકી શકતા નથી, તેવીજ રીતેં કર્મફલના વેગને રોકવામાં જીવપણ સમર્થ નથી. વલી જીવને ઝવાંતરમાં કોણ લઈ જાય છે ? તથા જીવના શરીરની રચના, આંખોના પડદા, અનેક પ્રકારના રંગ બેરંગી, હાડ, ચામડી, લોહી, વીર્ય ઇત્યાદિ રચના કોણ રચે છે ? તેનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જ્યાં (૧૪૮) કર્મ પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ લખ્યું ત્યાંથી જાણવું. તે હેતુથી ઈશ્વર જગત્ કર્તા કોઈ તરેહથી સિદ્ધ થતા નથી. વિશેષ

૧સારાસાર—નહાના મોહોદા ડંચનીચ વા ન્યૂનાધિક—કે સમવિષમ સુખિદુઃખી. ૨સ્વતંત્ર,

रीतें जगत्कर्त्ता ईश्वरनुं खंडन जाणवुं होय तो (१) श्रीसंमतितर्क, (२) द्वादशसार नयचक्र, (३) स्याद्वादरत्नाकर, (४) अनेकांतजय पताका, (५) शास्त्रसमुच्चयस्याद्वादकद्वयलता, (६) स्याद्वादमञ्जरी, (७) स्याद्वादरत्नाकरावतारिका, (८) सूत्रकृतांग, (९) नंदीसिद्धांत, (१०) शब्दांजोनिधिगंध हस्ति महाज्ञाप्य, (११) प्रमाणसमुच्चय, (१२) प्रमाणपरीक्षा, (१३) प्रमाणमीमांसा, (१४) आत्ममीमांसा, (१५) प्रमेय कमलमार्त्तक, (१६) प्रमेयदिनमार्त्तक, (१७) न्यायावतार, (१८) धर्मसंग्रहणी, (१९) तत्त्वार्थ, (२०) षड्दर्शनसमुच्चय. इत्यादि जैनमतना ग्रंथ जोई लेवा. ते कारणथी जे कामी, क्रोधी, कपटी, धूर्त्त, परस्त्री गामी, स्वस्त्रीगामी, नाचनारा, गानारा, बजावनारा, रोपीटकरनारा, नस्म लगावनारा, माला जपनारा, संग्राम करनारा, रुमरु आदि वाजां वगाडनारा, वरदान अथवा शाप देनारा, विनाप्रयोजन अनेक संकटमां पडनारा, इत्यादि अढारे दूषणसहित ठे ते कुदेव ठे. तेने ईश्वर मानवा तेज मिथ्यात्व ठे. आ कुदेवोने माननारा पडरनी नाव उपर बेठा ठे. ते कारणथी लखवानुं प्रयोजन एटलुंज ठे के कुदेवने कदापि अर्हंत जगवंत परमेश्वर मानवा नहि.

इतिश्री तपागङ्गीयमुनिश्रीबुद्धिविजयशिष्यमुन्यानंदविजयात्माराम विरचितजैनतत्त्वादार्शज्ञापांतरेकुदेवनिर्णयनामाद्वितीयःपरिच्छेदःसंपूर्णः॥१॥

॥ अथ तृतीयपरिच्छेदप्रारंभः ॥

त्रीजा परिच्छेदमां गुरुतत्त्वनुं स्वरूप कहियें ठियें. जैनमतमां गुरुनां लक्षण आ प्रमाणे लखेलां ठेः— महाव्रतधराधीरा, जैदमात्रोपजीविनः ॥ सामायिकस्थाधर्मोप, देशकागुरवोमताः ॥ १ ॥ अर्थः—अहिंसादि पांच महाव्रत धारण करनारा तथा पालनारा, अने आपत्ति समये धैर्य राखनारा, पोताना धारण करेला व्रतमां दूषण लगावी कलंकित नहि करनारा, तथा बेतालीश दूषणरहित माधुकरी जिज्ञावृत्ति करी, पोताना चारित्र धर्मना, तथा शरीरना निर्वाहवास्ते जोजन करनारा, जोजन पण पुरुं पेट नरी नहि करनारा, जोजनने वास्ते अन्न, पाणी रात्रिमां नहि राखनारा, तथा धर्म साधननां उपकरण वर्जी बीजो कांइ पण

સંગ્રહ નહિ કરનારા, ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રૌપ્ય, મણિ, મોતી, પ્રવાલાદિ કાંઈપણ પરિગ્રહ નહિ રાખનારા, તથા રાગ દ્વેષના પરિણામરહિત, માધ્યસ્થવૃત્તિથી સદા વર્તનારા, તથા જીવોના ઉદ્ધારવાસ્તે, અર્હત જગવંત પરમેશ્વરે સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ધર્મ, સ્યાદ્વાદ અનેકાંતસ્વરૂપ નિરૂપણ કરેલ છે, તેનો જીવ્યજીવોને ઉપદેશ કરનારા, પરંતુ જ્યોતિષ શાસ્ત્ર, અષ્ટાંગનિમિત્તશાસ્ત્ર, વૈદ્યકશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર તથા રાજનીતિ-સેવાપ્રમુખ અનેક શાસ્ત્ર, જેથી ધર્મમાં બાધા પહોંચે તેવાં શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ નહિ કરનારા, કારણ કે લૌકિક શાસ્ત્રો બુદ્ધિમાન્ પુરુષો વર્તમાનમાં પણ બહુ અધ્યયન કરે છે, તેમજ સાંસારિક વિદ્યાનાં નવીન, નવીન અનેક પુસ્તકો બનાવે છે. તથા પાશ્ચાત્ય પુરુષોની બુદ્ધિ જોઈ આ દેશના લોકો પણ સાંસારિક વિદ્યામાં બહુજ નિપુણ થાય છે, અને તે કારણથી જીવોને ધર્મ પામવો બહુજ મુશ્કેલ થાય છે, તેથી ફક્ત ધર્મનોજ ઉપદેશ કરનારા, એવા લક્ષણવાળા ગુરુ જૈનમતમાં છે અર્થાત્ જૈનમતમાં ગુરુનાં એવાં લક્ષણો છે.

પ્રથમ પાંચ મહાવ્રત સાધુને ધારણ કરવાં કહ્યાં છે તે પાંચ મહાવ્રત કયાં છે ? તે કહિયેં ઠિયેં. અહિંસાસૂનૃતાસ્તેય, બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહાઃ ॥ પંચન્નિઃ પંચન્નિર્યુક્તા, જાવનાન્નિર્વિમુક્તયે ॥ ૨ ॥ અર્થઃ—(૧) અહિંસા (જીવદયા) (૨) સૂનૃત (સત્યવચન બોલવું) (૩) અસ્તેય (સાધુને ઉચિત, આપ્યા વિના વસ્તુ ન લેવી તે) (૪) બ્રહ્મચર્ય પાલવું (૫) સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ. એ પાંચ મહાવ્રત છે, તથા આ પાંચ મહાવ્રતોમાં એકેક મહાવ્રતની પાંચ પાંચ જાવના છે. સાધુ આ પાંચ મહાવ્રત, તથા પચીશ જાવના, મોક્ષને વાસ્તે પાલે.

આ પાંચ મહાવ્રતમાંથી પ્રથમ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં. ન યત્ પ્રમાદયોગેન, જીવિતવ્યપરોપણં ॥ ત્રસાનાં સ્થાવરાણાં ચ, તદહિંસાવ્રતં મતં ॥ ૩ ॥ અર્થઃ—ત્રસ, (દ્રોંદ્રિયાદિ) અને સ્થાવર, (પૃથ્વીકાય) (અપ્કાય-તેજકાય-વાયકાય-વનસ્પતિકાય) આ સર્વ જીવોને પ્રમાદવશ થઈ મારે નહિ. પ્રમાદનાં લક્ષણો; રાગ, દ્વેષ, અસાવધાનપણું, અજ્ઞાન, મન વચન કાયાનું ચંચલપણું, ધર્મનેવિષે અનાદર ઇત્યાદિ. પ્રમાદને વશ થઈ જે પ્રાણાતિપાત કરવો, તેનો જે ત્યાગ, તેનું નામ અહિંસા વ્રત છે.

બીજા મહાવ્રતનું સ્વરૂપ લખિયે ઢિયેં. પ્રિયં પથ્યં વચસ્તથ્યં, સૂનૃતવ્રત મુચ્યતે ॥ તત્તથ્યમપિનો તથ્યમપ્રિયં ચાહિતં ચ યત્ ॥ ૪ ॥ જે વચન સાં-
 જલવાચી બીજા જીવ હર્ષ પામે, તે વચનને પ્રિયવચન કહિયેં, તથા જે વચન
 જીવોને પથ્યકારિ હોય, પરિણામ સુંદર હોય, અર્થાત્ જે વચનથી જીવને
 જીવિષ્યમાં બહુજ સારું થાય, તથા જે વચન સત્ય હોય, એવું વચન જે
 બોલવું તે સૂનૃત વ્રત કહિયેં; અને જે વચન અપ્રિય તથા અહિતકારિ
 હોય તે સત્ય હોય તો પણ સત્ય નથી. આ વ્રતવિષે કાંઈક વિશેષ લ-
 લિયેઢિયેં. જે વચન વ્યવહારમાં જલ્દે સત્યજ હોય, પરંતુ તે જો બીજા
 જીવને દુઃખદાયક હોય તો તે વચન સાધુ ન બોલે. જેમ કે કાણાને
 કાણો કેહેવો, ચોરને ચોર કેહેવો, કુષ્ટીને કુષ્ટી કેહેવો, ઇત્યાદિ; વહી
 જે વચન જીવોને જીવિષ્યમાં અનર્થકારક હોય તે પણ વસુરાજાની પેઠે
 બોલે નહિ. જો આ બંને વચનો બોલે તો તે સાધુને સૂનૃત વ્રતમાં કલંક
 લાગી જાય, કારણ કે આ બંને વચનો અસત્યમાંજ ગણેલાં છે.

હવે ત્રીજું મહાવ્રત લખિયેં ઢિયેં. અનાદાનમદત્તસ્યા, સ્તેયવ્રતમુદી-
 રિતં ॥ બાહ્યાઃ પ્રાણાનૃણામર્થો, હરતા તં હતાહિ તે ॥ ૫ ॥ અર્થઃ—અદત્ત
 માલેકના આપ્યા વિના લઈ લેવું તેનો જે નિયમ તે અસ્તેય વ્રત કહિયેં.
 નામાતંર અચોરીવ્રત. અદત્તાદાન, ચાર પ્રકારનું છે (૧) જે વસ્તુ સાધુ-
 ને લેવા યોગ્ય છે, જેમ કે અચિત્ત, જીવરહિત વસ્તુ, તૃણ, કાષ્ઠ, પાષા-
 ણાદિ, તે તેના સ્વામિના પુખ્યા વિના લઈ લેવી, તે સ્વામિ અદત્ત. (૨)
 તથા જેમ કોઈ ઘેટું, બકરી, ગાય પ્રમુખ જીવ, જેનો સ્વામી બીજા હિં-
 સકજીવને તેની કિંમત લઈ આપે, અથવા કિંમત વિના આપે, અને લે-
 નારે આપેલી વસ્તુ લીધી છે, પરંતુ તે જીવે પોતાનું શરીર આપેલું નથી,
 તે હેતુથી જીવઅદત્ત. (૩) તથા આધાકર્માદિ આહાર પ્રમુખ જે જે
 વસ્તુ, અચિત્ત, જીવરહિત પણ છે, અને આપેલી પણ તે વસ્તુના સ્વામિયેં
 જ છે, પરંતુ તીર્થંકર જગવંતેં નિષેધ કરી છે. પઢી જો સાધુ તે વસ્તુને
 ગ્રહણ કરે તો તીર્થંકર અદત્ત (૪) તથા જે વસ્તુ નિર્દોષ છે, જેમ કે
 વસ્ત્ર આહારાદિ, અને તે વસ્તુના સ્વામિયેં તે આપેલી છે, તેમજ તીર્થ-
 ંકર જગવંતેં તેનો નિષેધ પણ કરેલો નથી, ઢતાંપિ ગુરુની આજ્ઞાવિના
 તે વસ્તુને જો સાધુ લહે તો અદત્ત. આ વ્રતમાં આ ચારે પ્રકારનું અદત્ત

(૩) આર્જવ-મનવચન કાયાથી સરલ તેનો જે જાવ અથવા કર્મ તે આર્જવ મનવચન કાયાની કુટિલતાનો અજાવ. (૪) મુક્તીમોચન—બાહ્યાન્યંતરથી તૃણાનો ત્યાગ, લોજનો ત્યાગ તે મુક્તિ. (૫) તપ—રસાદિ ધાતુ અથવા અષ્ટપ્રકારનાં કર્મ જેનાથી જસ થાય તે અશનાદિ બાર પ્રકારે તપ. (૬) સંયમ-આશ્રવની ત્યાગવૃત્તિ (૭) સત્ય—મૃષાવાદવિરતિ, જૂઠનો ત્યાગ (૮) શૌચ-સંયમવૃત્તિમાં કલંકનો અજાવ. (૯) આર્કિંચન—કિંચિત્માત્ર દ્રવ્યનું પોતાની પાસે નહિ હોવાપણું(૧૦) બ્રહ્મચર્ય—સર્વથા મૈથુનનો અજાવ. આ દશ પ્રકારના યતિધર્મ જાણવા. બલી મતાંતરથી દશપ્રકારે યતિધર્મ આ રીતે કહેઢે. યતઃ ॥ સ્વંતી મુક્તી અજ્ઞાવ, મદવ તદ્ભાધવે તવે ચેવ ॥ સંજમ વિયોગ કિંચણ, બોધવે બંજચેરેય ॥ ૧ ॥ અર્થની સુગ-મતાથી વિસ્તાર કસ્યો નથી.

હવે સત્તર જ્ઞેદ સંયમના લખિયે ઢિયે. યતઃ॥ પંચાસવા વિરમણં, પંચિ-દિય નિગ્ગહો કસાય જઠ ॥ દંઠુત્તયસ્સ વિરશ્, સત્તરસહા સંજમો હોશ્ ॥ ૧ ॥ અથવા ॥ પુઢવિ દગ અગણિમારુય, વણસશ્ સ્થિતિ ચઢ પણિદિ અજીવા ॥ પહુપ્પેહ પમદ્વણ, પરિઠવણ મણો વશ્ કાણ ॥૨॥ અર્થઃ— ॥ ઉત્પન્ન કરિયે કર્મ જેનાથી તે આશ્રવ-તેના પાંચ પ્રકાર, પાંચ મહાવ્રતમાં બતાવ્યા ઢે તે (૧) હિંસા (૨) મૃષા (૩) ચોરી (૪) મૈથુન (૫) પરિગ્રહ. આ પાંચે આશ્રવનો ત્યાગ કરે. તથા સ્પર્શન, રસન, ગ્રાણ, ચક્ષુ તેમજ શ્રોત્ર. આ પાંચે ઇંદ્રિયોના સ્પર્શાદિ પાંચે વિષયોવિષે લંપટપણું ત્યાગે. તથા ક્રોધ, માન, માયા અને લોજ એ ચારે કષાયને જીતે. એ ચારેના ઉદયને નિષ્ફલ કરે, તેમજ નહિ ઉદય પામ્યા હોય તેને ઉત્પન્ન ન કરે. તથા જીવની ચારિત્રધર્મરૂપ લક્ષ્મી જેનાથી દંઠાય એવા સ્વોટા મન વચન કાયારૂપ જે ત્રણ દંઠુ તેની વિરતિ કરે. એ સત્તર જ્ઞેદ સંયમના બતાવ્યા. હવે પ્રકારાંતરથી સંયમના સત્તર જ્ઞેદ બતાવિયે ઢિયે. (૧) પૃથ્વી, (૨) જલ, (૩) અગ્નિ, (૪) પવન, (૫) વનસ્પતિ, (૬) દ્વીંદ્રિયજીવ, (૭) ત્રીંદ્રિયજીવ, (૮) ચતુરિંદ્રિયજીવ, (૯) પંચેંદ્રિયજીવ. પૂર્વોક્ત નવવિધ જીવોની, મન, વચન અને કાયાથી, કરવી, કરાવવી અને કરનારને અનુમોદવારૂપ હિંસાવૃત્તિનો ત્યાગ, તે નવ પ્રકારના સંયમ—તેમાં સરંજ, સમારંજ, આરંજ તેની સમજ આ ઢે. પ્રાણીના પ્રાણના વિનાશ કરવાનો સંકલ્પ કરવો તે

सरंज; जीवना प्राणने परिताप उपजाववो याने पीडा करवी ते समारंज; तथा जीवोना प्राणनो विध्वंस करवो ते आरंज; तथा (१०) अजीवसंयम, जे अजीव वस्तुने राखवाथी संयममां कलंक लागे. जेमके मांस, मदिरा, सुवर्णप्रमुख धातु, मोतीप्रमुख रत्न, अंकुशादि शस्त्र, इत्यादि अजीव वस्तु राखवाथी संयममां कलंक लागे, तेथी तेवी अजीव वस्तु न राखवी; अने अजीवरूप पुस्तक, तथा शरीर उपकरणादि, ते आ दूषमकाल प्र-प्रमुख दोषथी, बुद्धि, आयु, श्रद्धा, संवेग, उद्यम, बल इत्यादि सर्व हीन थइ गयेल ठे. विद्यास्मरण रेहेती नथी. ते कारणथी आ कालमां पुस्तक राखवां, ते प्रतिलेखणा, प्रमार्जनपूर्वक यत्नथी राखवां. तथा (११) प्रेक्षासंयम—नेत्रथी देखी, बीज, हरिप्रमुख जीवरहित स्थानमां सुबुं, बेसबुं, चालबुं इत्यादि करबुं ते. तथा (१२) उपेक्षासंयम—गृहस्थने पापनो व्यापार करतां उपदेश करवो के आ काम तमे आवी रीतें करो ते; अथवा कोइ साधु संयमथी चलायमान थया होय तेने हितपूर्वक उपदेश करवो ते, तथा पार्श्वस्थादि साधु जेउ समाचारीथी ब्रष्ट थया होय, तेमज तेउ कोइ अनुचित काम करी रह्या होय, तेउने उपदेश करीश तो तेउ मानवाना नथी, एम कोइ साधु मनमां जाणी उदासीन रहे ते— तथा (१३) प्रमार्जन संयम—अवलोकन करेला स्थानमां वस्त्र, पात्रादि जो लेवां अथवा राखवां पडे तो प्रथम रजोहरणादिथी प्रमार्जन करीने पढी लेवां, राखवां के सुबुं, बेसबुं करे ते. तथा (१४) परिष्ठापना संयम—जात, पाणी, वस्त्र, पात्रादि जेमां जीव पडी गया होय तेने जीवरहित शुद्ध भूमिकामां शास्त्रोक्तविधिथी जे परठववां ते. तथा (१५) मनःसंयम—मनमां क्रोह, ईर्ष्या, अजिमान न करवां, अने धर्मध्यानादिमां मन प्रवृत्त करबुं ते. तथा (१६) वचनसंयम—हिंसाकारी कठोरवचन न बोलवां, अने शुभवचननुं उच्चारण करबुं ते. तथा (१७) कायासंयम—गमनागमन करवामां, तथा अवश्य करवा योग्य कामोमां उपयोगपूर्वक कायाने प्रवर्त्ताववी ते. आ सत्तर जेद संयमना जाणवा.

हवे वैय्यावृत्तना दश जेद कहियें ठियें. आयरिय उवचाय, तवस्सि-सेहे गिलाण साहुसु ॥ समणोन्न संघ कुलगण, वेयावच्चं हवइ दसहा ॥ १ ॥ अर्थः—(१) ज्ञानादि पांच आचारने पाळे ते आचार्य, तथा सेवियें

जे ते आचार्य. तथा (१) जेनी पासे आवीने अध्ययन करीयें ते उपाध्याय. तथा (२) तप जे करे ते तपस्वी. तथा (४) जेणें नवुं साधुपणुं अंगीकार कर्तुं होय ते शिष्य. तथा (५) ज्वरादि रोगवाला जे साधु ते ग्लान. तथा (६) धर्मशी रुगनारने स्थिर करे ते स्थविर. तथा (७) जे साधुनी पोताना सरखी समाचारी होय ते समनोज्ञ. तथा (८) साधु, साध्वी, श्रावक, श्राविका ए चारेनो जे समुदाय ते संघ. तथा (९) बहु एक सरखा गढोना, सजातिउना जे समूह ते कुल, चंडादि. तथा (१०) एक आचार्यनी वाचना वाला साधुउना समूह ते गण, गण्ड, कौटिकादि. पूर्वोक्त आचार्यादि दशेने अन्न, पाणी, वस्त्र, पात्र, मकान, (१) पीठ, (२) फलक, (३) संस्तारक प्रमुख धर्म साधनोशी जे साहाय्य करवुं, शुश्रूषा करवी, तथा जंगलमां रोग उत्पन्न थवाशी औषध करवां, तथा नाना प्रकारना उपसर्गोशी पालना करवी तेनुं नाम वैय्यावृत्त ठे.

हवे जे शीलवान् साधु नव वाडसहित शील पाळे तेने नवविध ब्रह्मचर्यनी गुप्ति कहे ठे. ते लखियें ठियें. यतः ॥ वसहि कह निसि-
चिंदिय, कुमुंतर पुवकीलिय पणीए ॥ अश्मायाहार विभू, सणाइ नव
बंज गुत्तीउ ॥ १ ॥ अर्थः— १ (वसहि) वस्ति- जे ब्रह्मचारी साधु हो-
य ते स्त्री, पशु, पंरुकसंयुक्त जे वस्ति होय त्यां न रहे. तेमां प्रथम
स्त्री, बे प्रकारनी ठे, एक देवी, बीजी “ मानुषी ” मनुष्यणी; ते बंनेना
बे बे जेद ठे, एक असल, बीजी तेनी मूर्ति के चित्रामनी मूर्ति. आ-
बंने प्रकारनी स्त्री न होय ते वस्तिमां रहे. तथा पशु जे तिर्यचणी, गाय,
कुतरी, पाडी, घोडी, बकरी, घेटी प्रमुख जे वस्तिमां नहि रहेती होय
त्यां रहे. तथा पंडक. नपुंसक, त्रीजा वेदवाला, अत्यंत मोहमय काम
करनारा, स्त्री अने पुरुष बंनेनी साथे विषय सेवनारा, जे वस्तिमां रे-
हेता होय त्यां ब्रह्मचारी न रहे. कारण के आ त्रणे संयुक्त वस्तिमां रे-
हेतां थकां तेउनी काम विकारनी चेष्टा देखवाशी, ब्रह्मचारीना मनमां
विकार उत्पन्न थवाशी ब्रह्मचर्यने बाधा थाय ठे. जेम उंदर तेमज बिलाडी
एक जगामां रहे तो उंदरने सुख नहि, तेमज आ त्रणे संयुक्त वस्तिमां
रेहेवाशी शीलवान्ने शियलमां उपद्रव-थाय. आ प्रथम ब्रह्मचर्यगुप्ति.

(कह) कथा. केवल स्त्रियोनेज, तथा एकद्वी स्त्रीने धर्मदेशना वचनना प्रबंधरूप कथा न कहे, तथा स्त्रीनी कथा न करे ॥ यथा ॥ कर्णाटी सुरतोपचारचतुरा, लाटी विदग्धा प्रिया ॥ इत्यादि कथा न करे. कारण के आ कथा राग उत्पन्न करवानो हेतु ठे. तथा स्त्रीना, देश, जाति, कुल, वेष, ज्ञाषा, गति, विभ्रम, इंगित, हास्य, लीला, कटाक्ष, स्नेह, रति, कलह, शृंगार इत्यादि जे विषय रसनी पोषण करनारी कामिनीनी कथा ते कदी न करे, जो करे तो अवश्य मुनिनुं मन पण विकार पामे. आ बीजी ब्रह्मचर्यनी गुप्ति.

३ (निसिद्ध) आसन— स्त्रियोनी साथे एक आसनपर न बेसवुं, तथा जे जगा अथवा आसनथी स्त्री उठी होय ते आसन अथवा स्थानमां बे घडी सुधी साधु न बेसे, कारण के ते जग्यामां तत्काल बेसवाथी स्त्रीनी स्मृति थाय ठे, तेमज स्त्रीना बेसवाथी शय्या अथवा आसन, मेलथी मलिन थवाथी स्त्रीना स्पर्शवाला आसनादिना स्पर्शथी विकार उत्पन्न थाय ठे. आ त्रीजी ब्रह्मचर्यगुप्ति.

४ (इन्द्रिय) इन्द्रिय, अविवेकी लोकोने देखवा योग्य स्त्रियोनां अंगोपांग जे नाक, स्तन, जंघा प्रमुख तेउने ब्रह्मचारी साधु अपूर्व रसमां मग्न थइने, नेत्र फाडीने देखे नहि. कदाचित् दृष्टि पडी जाय तो पठी एवी चिंतवना पण न करे के वाह शुं विशाल सुंदर लोचन ठे ! वाह शुं नासिका सीधी ठे ! तथा इठवा योग्य बने स्तन ठे ! जो स्त्रीनां पूर्वोक्त अंगोपांगनुं एकाग्र रसमां मग्न थइ चिंतवन करे तो अवश्य मोहाधीन थइ मन विकार प्राप्त थाय. आ चोथी ब्रह्मचर्यगुप्ति.

५ (कुडंतर) कुर्यांतर. जे जींत, तट्टी के कनातने अंतरे स्त्री पुरुष मैथुन सेवन करतां होय, तेमज तेउना शब्द संजलाता होय, त्यां ब्रह्मचारी साधु न रहे. आ पांचमी गुप्ति.

(पुवकीलिय) पूर्वक्रीडा. पूर्व गृहस्थ अवस्थामां स्त्रीनी साथे जे विषय, जोग, क्रीडा, करी, होय, तेनुं स्मरण न करे. जो करे तो कामाग्नि प्रज्वलित थाय. आ ठछी गुप्ति.

(पणीय) प्रणीत. अति चिकाशवाला, मीठा दूध, दही, प्रमुख अति

धातुपुष्ट करनार आहार निरंतर न करे. जो करे तो वीर्यनी वृद्धि थ-
वाथी अवश्य वेदोदय थाय, पठी जरूर विषयसेवन करे, कारण के जीर्ण
कोथलीमां विशेष रूपैया जरियें तो जरूर फाटी जाय. आ सातमी गुप्ति.

(अश्मायाहार) अतिमात्राहार. ते रूढ़, बुखी जिह्वा पण प्रमाणथी
अधिक नखाय, कारण के अधिक खावाथी पण विकार थइ जाय ठे, तेमज
शरीरने विषूचिकादि पीडा थवानुं कारण ठे. आ आठमी गुप्ति.

(विचूषणाइ) विचूषणादि, शरीरनी विचूषा, ते स्नान, विक्षेपन, धूप,
नख, दांत, केश, जेमनी सुंदरता वास्ते करवा, समारवा, तथा विचूषा
वास्ते तिलक करवुं, सुरमो, काजल आखमां सारवा, तथा सुकोमल क-
रवा सारु हाथ, पग, साबु तेल प्रमुखथी मसली गरमपाणीथी धोवां, इ-
त्यादि शरीरनी विचूषा न करे. आ नवमी ब्रह्मचर्यगुप्ति. आ नव प्र-
कारनी गुप्ति ते ब्रह्मचर्यनी रक्षा माटे नव वाड ठे.

हवे ज्ञानादि त्रण कहियें ठियें. यथार्थ वस्तुनो जे यथार्थ बोध करे
ते ज्ञान. ज्ञानावरणीय कर्मनो दाय तथा दायोपशम थवाथी उत्पन्न थयो
जे बोध, तेनां हेतु जे द्वादशांग, तेमज द्वादश उपांग, तथा प्रकीर्णक जे
उत्तराध्ययनादि ते सर्व ज्ञान कहियें. तथा बीजुं दर्शन-१ जीव, २ अ-
जीव, ३ पुण्य, ४ पाप, ५ आश्रव, ६ संवर, ७ निर्जरा, ८ बंध, एमोद, ९
आ जीवादि नवतत्त्वनुं जे स्वरूप तेमां श्रद्धा (रुचि) करवी. जेम के ए
नवतत्त्व सत्य ठे, मिथ्या नथी. एवी तत्त्वरुचि तेनुं नाम दर्शन. तथा
त्रीजुं सर्वपापना व्यापारोथी ज्ञान, श्रद्धानपूर्वक निवृत्त थवुं तेनुं नाम चा-
रित्र ठे. तेमां देशविरति चारित्र तो ज्यां गृहस्थाश्रम धर्मनुं स्वरूप ल-
खशुं त्यांथी जाणवुं; अने जे सर्वविरति चारित्र ठे तेनुं स्वरूप तो आ
गुरुतत्त्व वर्णनमां लख्या करियें ठियें.

हवे बार प्रकारना तपनुं स्वरूप लखियें ठियें. यतः ॥ अणसण मूणो
यरिया, वित्तीसंखेवण रसच्चाउं ॥ काय कलेसो संढी, एयाय बढो तवो
होई ॥ १ ॥ पायष्ठित्तं विणउं, वेयावच्चं तहेव सच्चाउं ॥ जमणं उस्सग्गो
बिय, अज्झितरउं तवो होइ ॥ २ ॥ अर्थः-१ अनशन व्रत करवां २ ऊ-
णोदरी-थोडुं खावुं ३ वृत्तिसंक्षेप-अनेक प्रकारना अजिग्रह करवा ४
रसत्याग-दूध, दही, घी, तेल, गोख, मीठां पकान्न तेउंनो त्याग करवो.

૫ કાયક્લેશ-વીરાસન, દંડાસન, પ્રમુખ અનેકતરેથી કાયાને કષ્ટ આપવું.
 ૬ સંત્લીનતા-પાંચે ઇન્દ્રિયોને પોત પોતાના વિષયોથી રોકવી. આ ૭ પ્ર-
 કારે બાહ્યતપ. ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત-જે કાંઈ અયોગ્ય કામ કહ્યું હોય તે ગુરુની
 પાસે જે પ્રમાણે કહ્યું હોય તે પ્રમાણે પ્રંગટપણે કેહેવું; પછી તે પાપની નિ-
 વૃત્તિવાસ્તે ગુરુપાસે યથાયોગ્ય દંડ લેવો, અને જીવિષ્યમાં ફરી તે પાપ ન
 કરવું તેનું નામ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ છે, ૨ વિનય-પોતાનાથી ગુણાધિકનું બહુ-
 માન કરવું તે. ૩ વૈયાવૃત્ત પોતાનાથી ગુણાધિકની જાતિ કરવી તે. ૪
 સ્વાધ્યાય (૧) પોતે જાણવું બીજાને જાણાવવું. (૨) સંશય ઉત્પન્ન થયાં
 થકાં ગુરુને પૂછવું. (૩) પોતે અધ્યયન કરેલું વારંવાર સ્મરણમાં લાવવું.
 (૪) જે કાંઈ અધ્યયન કહ્યું હોય તેના તાત્પર્યનું એકાગ્ર ચિત્તથી ચિંતવન
 કરવું (૫) ધર્મકથા કરવી તે સંક્ષેપમાં-વાંચના, પૃષ્ઠના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા,
 ધર્મકથા, એ પાંચ રૂપે છે. ૫ ધ્યાન. ૧ આર્તધ્યાન ૨ રૌદ્રધ્યાન ૩ ધર્મધ્યાન
 ૪ શુક્લધ્યાન. આ ચારમાં આર્ત અને રૌદ્રધ્યાન તજવાં અને ધર્મ અને શુ-
 ક્લધ્યાન અંગીકાર કરવાં. ૬ વ્યુત્સર્ગ સર્વ ઉપાધિને ત્યાગ કરવો તે.
 આ ૭ પ્રકારે આચ્યંતર તપ. સર્વ મલી બાર પ્રકારનાં તપ છે.

ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ. આ ચારેનો નિગ્રહ કરવો. એ પ્રમાણે
 પાંચ મહાવ્રત, દશ શ્રમણધર્મ, સત્તર જોડે સંયમ, દશપ્રકારે વૈયાવૃત્ત, નવ
 બ્રહ્મચર્યગુણિ, ત્રણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, બાર પ્રકારે તપ, ક્રોધાદિ ચાર
 નિગ્રહ, સર્વમલી સિત્તર જોડે ચારિત્રના છે. તે વાસ્તે તેને ચરણસિત્તરી કહે છે.

હવે કરણસિત્તરીના જોડે લખિયેં ઠિયેં. યતઃ ॥ પિંડવિસોદ્ધી સમિર્દે,
 જાવણ પડિમાય ઇન્દ્રિયનિરોહો ॥ પડિલેહણ ગુત્તીર્ણ, અગ્નિગ્ગહ ચેવ ક-
 રણં તુ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ પિંડવિશુદ્ધિ ૧ આહાર, ૨ ઉપાશ્રય, ૩ વસ્ત્ર, ૪
 પાત્ર. આ ચાર, વસ્તુને સાધુ બેંતાલીશ દૂષણરહિત લહે. તેનું નામ
 પિંડવિશુદ્ધિ છે. બેંતાલીશ દોષનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ જોવું હોય તો પિંડનિર્યુ-
 ક્તિનામા ગ્રંથ જડબાહુસ્વામિકૃત છે તેની મલયગિરિસૂરિકૃત ટીકા
 સાત હજાર શ્લોક પ્રમાણ છે તે, તથા પિંડવિશુદ્ધિ ગ્રંથ જિનવલ્લજ્ઞ
 સૂરિકૃત છે તેની જિનપતિ સૂરિકૃત ટીકા છે તે તથા પ્રવચનસારોચ્ચાર
 શ્રીનેમિચંદ્ર સૂરિકૃતસૂત્ર તથા તેની સિદ્ધસેનસૂરિકૃત ટીકા છે તે તથા
 શ્રીહેમચંદ્રસૂરિકૃત યોગશાસ્ત્ર અવલોકન કરવાં.

હવે પાંચ સમિતિનું સ્વરૂપ લખિયે ઢિયેં. પ્રથમ ઈર્યાસમિતિ. ચાલવાનું નામ ઈર્યા કેહેવાય છે, અને સમ્યક્ આગમને અનુસાર જે પ્રવૃત્તિ, ચેષ્ટા કરવી તે સમિતિ કહિયેં. ત્રસ સ્થાવરજીવોને અન્નયદાન આપનાર જે મુનિ, તે, પ્રયોજન નિમિત્તે ચાલવું પડે ત્યારે કેવીરીતેં ચાલે ? પ્રથમ તો પ્રસિદ્ધ રસ્તે ચાલે, જે રસ્તો સૂર્યના કિરણોથી તપેલો હોય પ્રાંશુક-જીવરહિત હોય, તથા સ્ત્રી, પુરુષના સંઘટ્ટરહિત હોય, તે રસ્તે જીવોની રક્ષાનિમિત્તે અથવા પોતાના શરીરની રક્ષાનિમિત્તે પગના અંગુઠાથી ચાર હાથ પ્રમાણ ચૂમિકા આગલ દેખીને ચાલે. તેનું નામ ઈર્યાસમિતિ છે. તે પ્રમાણે સાધુ જો ચાલે, તેમજ બીજું કામ કરે, તે કામમાં કદાચિત્ કોઈ જીવ મરી પણ જાય તો પણ સાધુને પાપ લાગતું નથી, કારણ કે તેનો ઉપયોગ બહુજ શુદ્ધ છે. તથા ૨ જાષાસમિતિ. પાપસહિત જાષા, તથા કઠોરજાષા જેમ કે તું ધૂર્ત છે, કામી છે, રાક્ષસ છે, એવા ચાર્વાકપ્રમુખ બોલે તેવા શબ્દો તથા નિંદનીય શબ્દો ન બોલે. પરંતુ બીજાને સુખદાયક, બોલવામાં અલ્પ, બહુ પ્રયોજનને સાધનાર, અને સંદેહવિનાનાં એવાં વચન બોલે તે જાષાસમિતિ. તથા ૩ બેંતાલીશ દૂષણરહિત આહારાદિ ગ્રહણ કરે તે ઇષણાસમિતિ. તથા ૪ આસન, સંસ્તારક, પીઠ, ફલક, વસ્ત્ર, પાત્ર, દંડાદિ આંખથી દેખીને ઉપયોગપૂર્વક લેવાં, રાખવાં, કરવાં તે આદાનનિદેપ સમિતિ. તથા ૫ પુરીષ, પ્રસ્રવણ, શૂંક, શ્લેષ્મ, શરીર મલ, વસ્ત્ર, અન્ન, પાણી જે શરીરને ઉપયોગનાં ન હોય તે સર્વને જીવરહિત ચૂમિકામાં સ્થાપન કરે તે; પાંચમી પરિસ્થાપના સમિતિ. આ પાંચ સમિતિ કહી.

હવે બાર જાવના લખિયેં ઢિયેં. પ્રથમ અનિત્ય જાવના, બીજી અશરણ જાવના, ત્રીજી સંસાર જાવના, ચોથી એકત્વજાવના, પાંચમી અન્યત્વજાવના, ઢઠી અશુચિજાવના, સાતમી આશ્રવજાવના, આઠમી સંવરજાવના, નવમી નિર્જરાજાવના, દશમી લોકસ્વજાવજાવના, અગ્યારમી બોધિદુર્લભ જાવના, બારમી ધર્મના કથન કરનારા અરિહંત છે. આ બાર જાવના રાત્રિયેં તથા દિવસેં જેવી રીતેં જાવવા યોગ્ય છે તેવી રીતેં અન્યાસ કરવો. આ બાર જાવનાનું કાંઈક સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં.

૧ અનિત્ય જાવના- જેનું શરીર વજ્રસમાન, સુંદર તેમજ કઠણ હતું,

તે પણ અનિત્યરૂપ રાક્ષસના ઝઘ્ઘ થયા, તો પઠી કેલના ગર્જ સમાન નિઃસાર જે જીવોનાં શરીર છે તે આ અનિત્યરૂપ રાક્ષસથી કેવી રીતેં બચશે ? વઢી લોકો બિલાડીની પેઠે આનંદિત થઈને દૂધની પેઠે વિષય સુખનો સ્વાદ લહેહે, પરંતુ લાકડીના મારને દેખતા નથી; જાવાર્થ એ છે કે, વિષયજોગમાં મગ્ન થઈ આનંદ તો માને છે, પરંતુ જન્માંતરમાં ન-રકપતનરૂપ સંકટથી ઠરતા નથી. વઢી જીવોનાં શરીર પાણીના પર-પોટા સમાન, છે, તથા જીવિત ધ્વજાસમાન ચંચલ છે, લાવણ્ય, સ્ત્રી, પરિવાર, આંખની પાંપણ જેમ ચંચલ છે, યુવાવસ્થા હાથીના કાનની પેઠે ચંચલ છે, સ્વામિપણું સ્વપ્નની શ્રેણી સમાન છે, લક્ષ્મી વીજલ્લી જેમ ચપલ છે, એવી રીતેં સર્વ પદાર્થોનું અનિત્યપણું વિચારતાં, પ્યારા સ્ત્રી પુત્રાદિ મરી જાય તો પણ પોતાના મનમાં શોક ન કરે; અને જે મૂર્ખ જીવ, સર્વ જાવને નિત્ય માને છે તે જીર્ણ પાંદડાની ડુંપડીનો નાશ થવાથી પણ રાત દિવસ રુદન કરે છે. તે કારણથી તૃષ્ણાનો નાશ કરી મમત્વ રહિત થઈ શુદ્ધબુદ્ધિવાલા જીવ અનિત્યજાવના જાવે.

૨ અશરણજાવના- પિતા, માતા, પુત્ર, ઝાર્યા પ્રમુખ વિદ્યમાનઠતાં, અત્યંત આધિ વ્યાધિના સમૂહરૂપ શૂંઘલોમાં બંધાયેલા રુદન કરતા જીવોને કર્મરૂપ યોદ્ધા, યમરાજ (કાલ) ના મુખમાં પ્રક્ષેપ કરતાં થકાં (ફેંકે છે ત્યારે) બહુજ દુઃખ થાય છે. જે લોક શરણરહિત અનાથ છે, તે શું કરશે ? તથા નાના પ્રકારના શાસ્ત્રવિષયોને જાણનારા, તથા અનેક પ્રકારના મંત્ર, યંત્રોની ક્રિયા જાણનારા, તથા જ્યો-તિષ વિદ્યાના જાણનારા, તથા અનેક પ્રકારની ઔષધિ, રસાયન પ્રમુખ વૈદ્યક શાસ્ત્રની તમામ ક્રિયામાં કુશલ, એવા વિદ્વાનોની કુશલતા તથા ક્રિયા, કાલની સામે કાંઈપણ કરવામાં સમર્થ થઈ નહિ. તથા નાના પ્ર-કારના શસ્ત્રોવાલા શૂરવીર યોદ્ધાની સેનાથી પરિવેષિત, (ચો તરફ વીટાયેલા) તથા નાનાપ્રકારના મદઝર હાથીની જેને વાડ છે, એવા ઇંદ્ર, વાસુદેવ, ચક્રવર્ત્તિસમાન બલવાન પણ કાલના ઘરમાં સ્વેચ્છાતા ચા-લ્યા જાય છે. અત્યંત દિલગીરી કે પ્રાણિયોને કોઈનું શરણ નથી. તથા પૃ-થ્વીનું ઠત્ર અને મેરુનો ઢંડ કરવાને સમર્થ, તેમજ જેને અદ્યપણ ક્લેશ ન

હોતો એવા અનંત બલવાન્ તીર્થંકરપણ લોકોને કાલથી બચાવવાને સમર્થ નથી તો પઠી બીજો કોણ સમર્થ છે ? સ્ત્રી, પુત્ર મિત્રાદિના સ્નેહરૂપ જૂતને દૂર કરવા વાસ્તે શુદ્ધમતિ જીવ અશરણ જાવના જાવે.

૩ સંસારજાવના કહિયેંઢિયેં. બુદ્ધિમાન્ તેમજ બુદ્ધિહીન, સુખી તેમજ દુઃખી, રૂપવાન્ તેમજ કુરૂપવાન્, સ્વામી તેમજ સેવક, વૈરી, રાજા તેમજ પ્રજા ઇત્યાદિ દેવતામનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકિના અનેક પ્રકારના કર્મવશથી વેષ ધારણ કરીને આ સંસારરૂપ અઘાડામાં આ જીવ નાટક કરેઢે. તથા મહારંજ, માંસજઘ્ન, મદિરાપાનાદિ કારણોથી અનેક પ્રકારનાં પાપનો બંધ કરીને, મહાઅંધકારવાલી નરકજૂમિકામાં જઈ પડે છે, ત્યાં અંગઢેદન, અગ્નિપ્રજ્વલનાદિ ક્લેશરૂપ મહાદુઃખ જે જીવને થાય છે તે દુઃખોનું સ્વરૂપ કેવલી પણ કથન કરી શકતા નથી. આ નરકગતિ કહી. તથા કપટ, જુતું બોલવું ઇત્યાદિ કારણોથી પ્રાણી તિર્યંચગતિમાં સિંહ, વાઘ, હાથી, મૃગ, બેલ, બકરી પ્રમુખનાં શરીર ધારણ કરેઢે. તથા તે ગતિમાં હ્રુધા, તૃષા, વધ, બંધન, તાડન, તર્જન, રોગ, હલવહન ઇત્યાદિ જે દુઃખ સદા તે જીવોને સહન કરવાં પડેઢે તે કેહેવાને કોણ સમર્થ છે ? આ તિર્યંચ ગતિ કહી.

તથા સ્વાંધ, અસ્વાંધ, વિવેકશૂન્યતા, મનમાં લજ્જાનો અજાવ, મા, બેન, દીકરી ગમન કરવામાં એક સમાનતા, નિઃશંકૈતા વદ્વજ છે જ્યાં, એવા અનાર્ય મનુષ્યમાં, નિરંતર જીવઘાત, માંસજઘ્ન, ચોરી, પરસ્ત્રીગમનાદિ અત્યંત કનિષ્ઠ પાપકર્મ મહાદુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર જ્યાં થયા કરે છે, તથા આર્યદેશમાં પણ ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણાદિ, અજ્ઞાન, દરિદ્રતા, કષ્ટ, દૌર્જાગ્ય પણ રોગાદિથી પીડિત છે, તથા પરાધીનતા, માનજંગ, સેવકજાવપ્રમુખ દુઃખ, નિરંતર જોગવવાં પડેઢે જ્યાં, તથા અગ્નિમાં અત્યંત તપાવેલી સુશૃંગ, જેમ એક એક રોમમાં એક એક સૂઈ કોઈ જુવાન પુરુષને પરોવવામાં આવે તેમ તે સઘલી, સમકાલેં ચારે બાજુએ પરોવવામાં આવે તેથી જે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તેનાથી આઠ ગણું દુઃખ સ્ત્રીના ગર્જમાં જ્યારે ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે જોગવે છે, તે દુઃખથી અનંતગણું દુઃખ જન્મસમયેં જોગવે છે, તથા બાલ અવસ્થામાં મલ, મૂત્ર, ધૂલમાં આલોટવું. તથા મૂર્ખતા

પ્રમુખ તથા યુવાવસ્થામાં ધન ઉપાર્જન કરવાનું દુઃખ, ઇષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ, અનિષ્ટ વસ્તુનો સંયોગ ઇત્યાદિ, તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં શરીરનું કંપવું, નેત્રનું બલહીનપણું, તથા શ્વાસ, खांसी પ્રમુખ અનેક વ્યાધિથી મહાદુઃખોનું ઉત્પન્ન થવું ઇત્યાદિ જ્યાં નિરંતર છે ત્યાં એવી કઈ દશા છે કે પ્રાણી સુખ પ્રાપ્ત કરે ? આ મનુષ્યગતિ કહી- તથા સમ્યક્ દર્શનાદિ પાલવાથી જે જીવ દેવતા થાય છે તે પણ શોક, વિષાદ, મત્સર, જય, અદ્વપ રુદ્ધિથી ઇર્ષ્યા, કામ, મદ, ક્રુધા પ્રમુખથી પીડિત થવાથી પોતાનું આયુષ્ય દીન મનવાલાં થઈને પૂર્ણ કરે છે. આ દેવગતિ કહી. આ પ્રમાણે મોહાજિ-લાષી જીવ સંસારજાવના જાવે.

૪ એકત્વજાવના કહિયેં ઠિયે. જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એકલોજ મરણ પામે છે; એકલોજ કર્મ કરે છે, અને એકલોજ તેનું ફલ જોગવે છે. વહી જીવેં અત્યંત કષ્ટ જોગવી જે ધન ઉપાર્જન કરેલું છે તે ધન તો સ્ત્રી, મિત્ર, પુત્ર, બંધુ પ્રમુખ ઝાઈ જશે, અને જે પાપ કર્મ તે ધન ઉપાર્જન કરવામાં બાંધ્યાં છે તેનું ફલ તો તેને એકલાનેજ નરક, તિર્યંચ ગતિમાં જઈને જોગવવું પડે છે આ કેવું આશ્ચર્ય છે ? તથા આ જીવ, આ દેહને વાસ્તે, રાત દિન અટન કરે છે, દીનપણું ધારણ કરે છે, ધર્મથી ત્ર-ષ્ટ થાય છે, પોતાના હિતમાં ઠગાય છે, ન્યાયથી દૂર રહે છે ઇત્યાદિ અનેક કૃત્ય કરે છે, પરંતુ આ દેહ, આત્માની સાથે પરજવમાં એક પગલા જેટલી જગા સૂધી પણ તે સાથે આવશે નહિ. હવે વિચાર કરો કે આ દેહ શું કરશે ? શું મદદ આપશે ? વહી સગાં વાહાલાં સર્વ પોત પોતાના સ્વા-ર્થમાં તત્પર છે, વાસ્તવમાં કોઈ તારું નથી, તે વાસ્તે હે બુદ્ધિમન્ ! તું પો-તાના હિતને માટે ધર્મ કરવામાં પ્રયત્ન કસ્ય, આ પ્રમાણે એકત્વ જાવના જાવે.

૫ અન્યત્વજાવના કહિયેં ઠિયે. આ સંસારમાં તું કોઈનો નથી અને કોઈ તારું નથી. માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, જાઈ પ્રમુખ સગાં તથા સંબંધિયો. જ્યાં સુધી તારાથી તેડની કાર્યસિદ્ધિ થાય છે ત્યાં સુધી તું તેડના પ્રાણ સમાન વાહાલો છે તેમ તેડ માનશે પરંતુ સ્વાર્થસિદ્ધિમાં જંગ થયે જાણે એક બીજાને લેશમાત્ર સંબંધ નથી એમ જાસન થતાં વેર જાવ પણ ઉ-ત્પન્ન થશે. વહી આ દેહને ઢોડી જીવ પરલોકમાં જાય છે તેથી આ શરીરથી જીવ જિન્ન છે તેમ ઠતાં અનેક પ્રકારનાં खान, પાન, જોગ,

ઉપજોગ, સુગંધ, લેપનપ્રમુખથી શરીરની પુષ્ટિ ઇચ્છવી તે પણ વ્યર્થ છે. કદાચિત્ આ શરીરને કોઈ લાકડી પ્રમુખથી માર મારે તો પણ સમતા રાખી સહન કરવું જોઈએ. જે પુરુષ અન્યત્વજાવના જાવે તેને શરીર, ધન, પુત્રાદિના વિયોગથી દુઃખ શોક થતાં નથી. આ પાંચમી અન્યત્વ જાવના કહી.

૬ અશુચિ જાવના કહિયે ઠિયે. જેમ લૂણની ળાણમાં જે પદાર્થ પડે છે તે લૂણ થઈ જાય છે, તેમ આ કાયામાં જે આહારપ્રમુખ પડે છે તે મલરૂપ થઈ જાય છે, એવી આ કાયા અપવિત્ર છે, તથા રુધિર અને શુક્ર (વીર્ય) બંનેના મેલાપથી આ કાયા (ગર્જ) ઉત્પન્ન થાય છે, જરા (ઝેર) વિંટાણેલી હોય છે, માતા જે આહારપ્રમુખ ગ્રહણ કરે છે તેના રસથીજ આ ગર્જ વૃદ્ધિ પામે છે, એવા આ દેહને કોણ બુદ્ધિમાન્ પવિત્ર માને છે ? તથા મિષ્ટ સ્વાદ, અને સુગંધમય મોદક, દુધ, દહિં પ્રમુખ ષરૂસ, ઇક્કુરસ, કમોદ પ્રમુખ ધાન્ય, ઘેવર પ્રમુખ મિષ્ટાન્ન, તથા આમ્ર પ્રમુખ ફલ જે ળાવામાં આવે છે તે તત્કાલ મલરૂપ થઈ જાય છે, એવી આ અશુચિ કાયાને, મહામોહાંધ પુરુષ પવિત્ર માને છે. તથા પાણીના સો ઘડાથી સ્નાન કરીને તથા સુગંધમય પુષ્પ, કસ્તૂરિ પ્રમુખ દ્રવ્યો લગાવીને, ઉપરની ચામડી તો કેટલો એક વચ્ચત મુગ્ધ જીવ શુચિ સુગંધમય કરે છે, પરંતુ મધ્ય જાગમાં રહેલો વિષ્ઠાનો કોઠો કેમ પવિત્ર કરી શકે તેમ છે ? તથા અત્યંત આનંદની વૃદ્ધિ કરનારાં દ્રવ્યોથી મઘમઘાયમાન થઈ રહેલી દિશા, તથા ચંદન, કસ્તૂરિ, કર્પૂર, અગર, કુંકુમ પ્રમુખ વસ્તુર્જ પણ આ શરીરનો તેમની સાથે સંબંધ થાય છે, ત્યારે અત્પકાલમાં દુર્ગંધરૂપ થઈ જાય છે, તો પઠી વિચારો કે આ કાયાને કોણ બુદ્ધિમાન્ પવિત્ર માને ? એ પ્રમાણેની અશુચિરૂપતા આ શરીરની વિચારીને બુદ્ધિમાન્ પુરુષ આ શરીરની મમતા ન કરે. આ ઠઠી અશુચિજાવના કહી.

૭ આશ્રવજાવના કહિયે ઠિયે. મન, વચન, અને કાયાના યોગથી શુન્ના શુન્નકર્મ જે જીવ ગ્રહણ કરે છે, તેનું નામ આશ્રવ, જિનેશ્વર જગવાન્ કહે છે. સર્વ જીવોવિષે મૈત્રી જાવના, ગુણાધિક જીવોમાં પ્રમોદજાવના, અવિનીત શિષ્યાદિમાં મધ્યસ્થ જાવના, અને દુઃખી જીવોમાં કરુણાજા-

તૃષાદિ પરીસહોનો સંજવ થયે થકે કાયોત્સર્ગ પ્રમુખ કરીને કાયાને નિશ્ચલ કરવી, તથા અયોગી અવસ્થામાં સર્વથા કાયાની ચેષ્ઠાનો જે નિ-રોધ કરવો, તે પ્રથમ કાયગુત્તિ. તથા ગુરુથી પ્રહ્નશરીર સંસ્તારક, ઝૂમ્યાદિ પ્રતિલેખન, પ્રમાર્જનાદિ, જેમ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે, તેવી રીતે ક્રિ-યાકલાપપૂર્વક શયનાદિ સાધુયેં કરવાં, શયનાસન લેવા, રાખવા, આ સર્વ કૃત્યોમાં સ્વહંદ ચેષ્ઠાનો ત્યાગ કરવો, મર્યાદાસહિત કાયાની ચે-ષ્ઠા કરવી, તે બીજી કાયગુત્તિ.

હવે અગ્નિગ્રહ, પ્રતિજ્ઞા લખિયેં ઢિયેં. તે અગ્નિગ્રહ ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જ્ઞાવથી ચાર પ્રકારેં છે. તેનો વિસ્તાર પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિમાં છે. આહારપ્રમુખનાં બેતાલીશ દૂષણ, શાસ્ત્રમાં બતાવેલ છે, તોપણ પિંક, શ-ય્યા, વસ્ત્ર, પાત્ર, આ ચારજ વસ્તુ સદોષ ન ગ્રહણ કરવી તેથી તે ચાર દૂષણ, તથા પાંચ સમિતિ, બાર જ્ઞાવના, બાર પ્રતિમા, પાંચ ઇન્દ્રિયનિ-રોધ, પચીશ પ્રતિલેખના, ત્રણ ગુત્તિ, ચાર અગ્નિગ્રહ એ સર્વ મલી સિત્તેર કરણસિત્તરીના જ્ઞેદ કહે છે.

પ્રશ્ન:— ચરણસિત્તરી તેમજ કરણસિત્તરી આ બંનેમાં શું વિશેષ છે ?

ઉત્તર:— જે નિત્ય કરવું તે ચરણ, અને પ્રયોજન થયાં થકાં કરીલેવું અને પ્રયોજન ન હોય ત્યારે ન કરવું તે કરણ, આ તેજમાં જ્ઞેદ છે. એ પ્ર-માણે ચરણસિત્તરી તથા કરણસિત્તરીના જ્ઞેદ સમાપ્ત થયા.

ઇત્યાદિ જૈનમતના ગુરુતત્ત્વનું સ્વરૂપ લખવામાં લાખો શ્લોક લખાઈ જાય તો પણ સંપૂર્ણ તેનું સ્વરૂપ જાણી શકાય નહિ, તે વાસ્તે સંક્ષેપમાં-જ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. જો વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો, શ્રી ડંધનિ-ર્યુક્તિ, શ્રી આચારાંગ, દશવૈકાલિક, બૃહત્કલ્પજ્ઞાપ્યવૃત્તિ, પંચકલ્પ ચૂર્ણી, જિતકલ્પવૃત્તિ, મહાકલ્પસૂત્ર, કલ્પસૂત્ર, નિશીથ જ્ઞાપ્યચૂર્ણી, મ-હાનિશીથસૂત્ર, ઈત્યાદિ પદવિજ્ઞાગ સમાચારીનાં શાસ્ત્ર જોઈ લેવાં.

પ્રશ્ન:— જૈનમતના શાસ્ત્રોમાં ગુરુનું સ્વરૂપ જેવું લખેલ છે, તેવી વૃત્તિ-વાલા જૈનના કોઈપણ સાધુ દેખવામાં આવતા નથી, તો પછી જૈનમતના સાધુજને આ કાલમાં ગુરુ કેમ માનવા જોઈયેં ?

ઉત્તર:— આપેં કોઈ ગીતાર્થનો પરિચય કહ્યો લાગતો નથી, તેમજ જૈન મતના ચરણકરણાનુયોગના શાસ્ત્રનું અધ્યયન પણ કહ્યું હોય તેમ લા-

ગતું નથી, અથવા તો કોઈ ગીતાર્થ ગુરુના મુખારવિંદથી વચનામૃતનું પાન પણ કહ્યું લાગતું નથી, જો આપેં પૂર્વોક્ત કાંઈપણ કહ્યું હોત તો આપને તે બાબતનો સંશય કદાપિ ન ઉત્પન્ન થયો હોત. જૈનમતમાં ઠ પ્રકારના નિર્ગથ કહેલા છે. આ કાલમાં જૈનમતના જે સાધુજ છે તે પૂર્વોક્ત ઠ પ્રકારમધ્યેથી બે પ્રકારના છે, કારણ કે શ્રી જગવતીસૂત્રના પચીશમા શતકના ઠઠા ઉદ્દેશમાં લખ્યું છે કે પાંચમા કાલમાં બે પ્રકારના નિર્ગથ હોશે, તેજનાથી તીર્થ પ્રવર્તશે. કષાયકુશીલ નિર્ગથ તો કોઈમાં પરિણામ અપેક્ષા હોશે, મુખ્ય તો બેજ રહેશે. વલી જૈનશાસ્ત્રમાં જે ગુરુની વૃત્તિ લખી છે, તે પ્રાયઃ ઉત્સર્ગમાર્ગની અપેક્ષા છે, અને આ કાલમાં તો પ્રાયઃ અપવાદ માર્ગની પ્રવૃત્તિ છે, તેથી ઉત્સર્ગવૃત્તિવાલા મુનિ આ કાલમાં કેવી રીતેં હોય ? કોઈપણ રીતેં હોઈ શકેજ નહિ, કારણ કે, નથી તેવું વજ્રરૂષજનારાચ સંહનન, કે નથી તેવું મનોબલ; નથી તેવી જીવોની શ્રદ્ધા, કે નથી તેવો દેશકાલ, કે નથી ધૈર્ય, તો હવે આ કાલમાં તેવી ઉત્સર્ગવૃત્તિ જીવ કેમ કરી શકે ?

પ્રશ્ન:— જો તેવી વૃત્તિ આ કાલમાં નથી તો તેજને સાધુપણ કેમ કહેવા જોઈયેં ?

ઉત્તર:— આ આપનું કહેવું બહુજ બેસમજનું છે. કારણ કે વ્યવહાર સૂત્રજાણ્યમાં લખ્યું છે કે:—ગાથા પુસ્કરિણી આયારે, આણયણ તે ગાય ગીયહે ॥ આયરિય જણે, આહરણ હુંતિ નાયવા ॥ ૧ ॥ સઠ પરિણા ઠક્કાય, અહિગમો પિંડ ઉત્તરિઘાણ ॥ રૂઝે વસહે જૂહે, જોહે સોહીય પુસ્કરિણી ॥ ૨ ॥ “ દારગાહાદો ” આ બંને દ્વારગાથાનું વ્યાખ્યાન જાણ્યકારેં પંદર જાણ્યગાથાથી કરેલ છે. જો જાણ્યગાથા જોવાની ઇચ્છા હોયતો વ્યવહારજાણ્યમાં જોઈ લેવી. અહિયાં તો તે પંદર ગાથાનો અર્થ જાણા (જાણાંતર) માં લખિયેં ઢિયેં. પૂર્વકાલમાં જેવી સુગંધમય ફૂલોવાલી પુષ્કરિણી વાવડીયો હતી, તેવા ફૂલોવાલી હાલ નથી, પરંતુ પુષ્કરિણી વાવડીયો તો છે, લોકો આ સામાન્ય વાવડીયોથી પોતાનું કામ કરે છે ॥ ૧ ॥ તથા સંપૂર્ણ આચારપ્રકલ્પ નવમા પૂર્વમાં હતું, આ નવમા પૂર્વમાંથી ઉદ્ધાર કરીને પૂજ્યપાદ વૈશાખગણિયેં નિશીથસૂત્ર રચ્યું તો શું આ નિશીથને આચારપ્રકલ્પ, ન કહેવું જોઈયેં ? ॥૨॥ પૂર્વકાલમાં તાલોદ્ધા-

ટિની અવસ્થાપિનીઆદિ વિદ્યાના ધારકચોર હતા, અને ૧૨ કાલમાં તેવી વિદ્યા તો નથી તો શું ચોરી કરનારને હાલ ચોર નકેહેવા જોઈયે ? ॥૩॥ પૂર્વકાલમાં ચૌદે પૂર્વના પઠન કરનારને ગીતાર્થ કેહેતા હતા, તો આ કાલમાં જઘન્ય આચારપ્રકલ્પ નિશીથ, અને મધ્યમ આચારપ્રકલ્પ બૃ-હત્કલ્પનાં અધ્યયન કરનારને શું ગીતાર્થ ન કેહેવા જોઈયે ? ॥ ૪ ॥ પૂર્વકાલમાં શ્રીઆચારાંગનું શસ્ત્રપ્રજ્ઞા અધ્યયન જ્ઞાણવાંચી, ઠેદોપસ્થા-પનીય ચારિત્રમાં સ્થાપન કરતા હતા, તો શું હાલ દશવૈકાલિકનું ઠ જીવનીય અધ્યયન જ્ઞાણવાંચી સ્થાપન ન કરવા જોઈયે ? ॥ ૫ ॥ બીજા બ્રહ્મચર્યના પાંચમાઝદેશમાં જે આમગંધી સૂત્ર છે તે સૂત્રને અનુસારે પૂર્વે મુનિ આહારગ્રહણ કરતા હતા, તો શું હાલ પિંમેષણા અધ્યયન અનુ-સારે ન ગ્રહણ કરી શકે ? ॥ ૬ ॥ પૂર્વે આચારાંગ પઠી ઉત્તરાધ્યયન જ્ઞાતા હતા તો શું હાલ દશવૈકાલિક પઠી ન અધ્યયન કરી શકે ? ॥ ૭ ॥ પૂર્વે મત્તાંગાદિ દશપ્રકારના વૃદ્ધ હતા, તો શું હાલ આંબાદિ વૃદ્ધ ન કેહેવા જોઈયે ? ॥ ૮ ॥ પૂર્વે બહુ ગાયોના સમૂહવાલા નવગોપને ગોવાલ કેહેતા હતા, તો શું હાલ થોડી ગાયોવાલાને ગોવાલ ન કેહેવા જોઈયે ? ॥ ૯ ॥ પૂર્વે સહસ્રમદ્ધ યોદ્ધા હતા, તો શું હાલ કોશને યોદ્ધો ન કેહેવો જો-ઈયે ? ॥ ૧૦ ॥ પૂર્વે ઢમાસી તપનું પ્રાયશ્ચિત્ત હતું તો તેને બદલે હાલ નીવી પ્રમુખનું પ્રાયશ્ચિત્ત ન લેવું જોઈયે ? ॥ ૧૧ ॥ એવી રીતે જો પૂર્વકાલના મુનિયોની વૃત્તિ હાલ નથી તો શું તેડને આચાર્ય અથવા સાધુ ન કેહેવા જોઈયે ? પરંતુ જરૂર સાધુ માનવા જોઈયે. તથા જી-વાનુશાસન સૂત્રની વૃત્તિમાં પણ લખ્યું છે કે પાંચમા કાલમાં સાધુ પૂર્વોક્ત પ્રકારના હોય તો પણ તેડને સંયમી કેહેવા જોઈયે. તથા નિશી-થમાં પણ લખ્યું છે ॥ જ્ઞાપ્યગાથા ॥ જાસંજમયા જીવે, સુતાવમૂલે ગુણ-ત્તર ગુણાય ॥ ઇત્તરિયઢેય સંજમ, નિયંઠવડંસા પડિસેવી ॥૧ ॥ આ ગા-થાની ચૂર્ણીનો અર્થ:— ઠકાયના જીવોવિષે જ્યાં સુધી દયાના પરિણામ હશે, ત્યાં સુધી બકુશ નિર્ગથ તેમજ પ્રતિસેવના નિર્ગથ રહેશે, તે કાર-ણથી પ્રવચનશૂન્ય તેમજ ચારિત્રરહિત, પંચમકાલ કદાપિ નહિ હોય ? વલ્લી મૂલજત્તર ગુણોમાં દૂષણ લાગવાથી ચારિત્ર તત્કાલ નષ્ટ પણ થતું નથી. મૂલગુણજંગમાં બે દૃષ્ટાંત છે, ઉત્તરગુણજંગમાં મંરુપનું દૃષ્ટાંત છે.

નિશ્ચયનયથી, એક વ્રતનો જંગ થયો તો, સર્વવ્રતનો જંગ થાય છે, પરંતુ વ્યવહારનયના મતથી તો જે વ્રતનો જંગ થયો હોય, તેનોજ જંગ ગણાય, બીજાનો નહિ; તે કારણથી બહુ અતિચાર લાગવાથી સંયમ જતું નથી; પરંતુ જો કુશીલ સેવે, તેમજ ધન રાખે, અને કાચું સચિત્ત પાળી પ્રવચન અનપેક્ષ પીયે, તે સાધુ નહિ; જ્યાં સુધી એક પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે ત્યાં સુધી સંયમ સર્વથા જતો નથી. વહ્ની આ કાલમાં સાધુ નથી એમ જે માને છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, કારણ કે સ્થાનાંગ સૂત્રમાં લખ્યું છે કે બહુ અતિચાર લાગતા દેખીને, તેમજ આલોચના, પ્રાયશ્ચિત્ત કોઈને ગ્રંથાર્થ લેતા દેતા નહિ દેખવાથી, કોઈ એમ કહે છે. હાલ કોઈ સાધુ નથી તે ચારિત્રજ્ઞેદિની વિકથાના કરનાર છે. તથા શ્રીજગવતીસૂત્રના પચીશમા શતકંના ઠઠા ઉદ્દેશાના સંગ્રહણીકારશ્રીમાન્ અજય દેવસૂરિ, આ બંને નિર્ગ્રંથોનું જે સ્વરૂપ છે તે લખેલ છે. ॥ ગાથા ॥ બહુસં સવલં કવર; મેગઠંતમિહ જસ્સ ચારિત્તં ॥ અશ્યારપંકજાવા, સોબહસો હોઈ નિગંથો ॥ ૧ ॥ વ્યાખ્યા ॥ બકુશ, શબલ, કર્બુર, આ ત્રણે એકાર્થવાંચી છે, અતિચારરૂપ પંક લાગવાથી એવું જેનું ચારિત્ર છે તે બકુશનામા નિર્ગ્રંથ છે. આ ચારતવર્ષમાં આ કાલમાં બકુશ અને કુશીલ, એ બે નિર્ગ્રંથ છે; બાકીના ત્રણનો વિહેદ થયેલ છે ॥ તથા ચોક્તં પરમમુનિજિઃ ॥ બકુશ કુશીલા દોષુણ, જાતિહંતાવહોહંતિ ઇતિ ॥ અર્થ:—બકુશ, કુશીલ એ બે પ્રકારના નિર્ગ્રંથ જ્યાં સુધી તીર્થ રહેશે ત્યાં સુધી રહેશે.

બકુશ નિર્ગ્રંથના બે જ્ઞેદ છે, તે કહિયેં ઠિયેં. વસ્ત્ર પાત્રાદિ ઉપકરણની જે વિજૂષા કરે તે ઉપકરણબકુશ, તથા હાથ પગ નખ મુખાદિ દેહના અવયવોની જે વિજૂષા કરે તે શરીરબકુશ. આ બે જ્ઞેદના વહ્ની પાંચ જ્ઞેદ છે. ॥ ગાથા ॥ ઉવગરણ સરીરેસુ, સોહુહા હુવિહોવિ હોઈ પંચવિહો ॥ અજોગ અણાજોગ, અસંબુહ સંબુહે સુહુમે ॥ ૧ ॥ અર્થ:—પ્રથમના બે પદોનો અર્થ ઉપર લખેલો છે પાઠલના બે પદોનો અર્થ લખિયેં ઠિયેં. સાધુને આ કરવા યોગ્ય નથી, એમ જાણતાં ઠતાં પણ જે તે કામને કરે તે આજોગ બકુશ, અને જે અજાણપણથી કરે તે અનાજોગબકુશ. મૂલ તથા ઉત્તર ગુણમાં જે ગુણપણે ઠાના દોષ લગાવે તે સંવૃત બકુશ, તથા મૂલ ઉ-

तर गुणोमां जे प्रगट दूषण लगावे ते असंवृत बकुश. नेत्र, नासिका, मुखादिना जे मल दूर करे ते सूक्ष्म बकुश. ए पांच जेद कहा.

हवे उपकरणबकुशनुं स्वरूप लखियें ठियें ॥ गाथा ॥ जो उपकरणे बजसो, सो धुवइअ पाउसे विवडई ॥ ईडईय लण्हयाइं, किंचिविचूसाई जुंजईय ॥ १ ॥ व्याख्या:- उपकरणबकुश वर्षाकृतु विना पण जलक्षारथी वस्त्र धोवे ठे, वर्षाकृतुमां तो सर्व गहवासी साधुजने आज्ञा ठे; वर्षाकृतु पेहेलां जो एकवार पोतानां सर्व उपकरण जलक्षारथी धोई लहे नहि तो वर्षाकृतुमां मलना संसर्गथी निगोदादि जीवोनी उत्पत्ति थई जाय. वली बकुश निर्ग्रथ वर्षाकृतु विना अन्यकृतुजमां पण जलक्षारथी वस्त्रादि धोई लहे ठे, तेमज सुंदर, सुकुमाल वस्त्रनी पण वांठा राखेठे, तेमज उपकरण विचूषा अर्थात् शोचाने वास्ते पण कांश्क पेहेरेठे. ॥ गाथा ॥ तहपत्त दंडयाइ, घठंमठं सिणेह कय तेय ॥ धारेइ विचूसा ए, बहुंच वच्चेइ उवगरणं ॥ १ ॥ व्याख्या ॥ पात्र, दंरुप्रमुख बहुज घसीने सुकुमाल करे, तथा घी, तेल प्रमुख चोपडीने तेजवंत चमकदार करी राखे, तेमज विचूषामाटे बहुज उपकरण राखवाने चाहे अर्थात् राखे.

हवे शरीर बकुशनुं स्वरूप लखियें ठियें ॥ गाथा ॥ देह बजसो अक छे, करचरण नहाइयं विचूसेइ ॥ डुविहोवि इमोइडि, इडइ परिवार पजिईय ॥ १ ॥ व्याख्या ॥ शरीरबकुश कारण विना पण हाथ, पग, नखादिनी विचूषा करे, जलादिथी धोवे. ए प्रमाणे उपकरण तेमज शरीर बकुश निर्ग्रथ परिवारप्रमुखनी रुझि वांठेठे. ॥ गाथा ॥ पंडिच्च तवा इ कयं, जसंच इठेइ तंमि तुस्सइय ॥ सुहसीलो नयवाढं, जयइ अहोरत्तकिरियासु ॥ १ ॥ व्याख्या:-पंडितपणायी तथा तपादिथी यशनी इछा करे ते यशनो लाज थवाथी अत्यंत खुशी थाय, तेमज सुखशीक्षि-यो थाय, तेमज दिनरातनी समाचारी, क्रियामां बहु उद्यमी पण न होय ॥ गाथा ॥ परिवारोय असंजम, अविवित्तो होइ किंचि एयस्स । घंसीय पाउ तिह्वाइं, मासणि कित्तरिय केसो ॥ १ ॥ व्याख्या:-तेनो जे परिवार होय ते असंयमी होय, वस्त्रपात्रादि मोहथी दूर करे नहि, हाथ, पग तेल साबु विगेरेथी चोपडी सुकोमल राखे, तेमज दाढी, मूठ अने मस्तकना वाल कातरथी कापे अर्थात् लोचने बदले अस्त्रा अथवा कातरथी

વાલ દૂર કરે, પરંતુ લોચ કરે નહિ. ॥ ગાથા ॥ તહ દેસબેયારિ, દેહિં
સબલેહિં સંજુઝં બઝસો ॥ મોહ સ્કયઠમપુ, ઈઝય સુત્તમિ ઝણિયં ચ ॥
૧ ॥ વ્યાખ્યા:-તથા દેશઘેદ, સર્વઘેદ યોગ્ય દોષોથી જેનું ચારિત્ર કબુર
ઠે, પરંતુ જેના મનમાં મોહદાય કરવાની ઇચ્છા ઠે, અર્થાત્ મનમાં સંયમ
પાલવાનો ઉત્સાહ ઠે, પરંતુ સંપૂર્ણ સંયમ પાલી શકતા નથી. આ પૂર્વો-
ક્ત કૃત્યોથી સંયુક્ત હોય તેને બકુશ નિર્ગ્રંથ કહિયેં. વલી સૂત્રમાં જે
કહેલું ઠે તે હવે લખિયેં ઠિયેં ॥ ગાથા ॥ ડવગરણ દેહ ચુસ્કા, રિઝ્ઝિ
રસ ગારવાસિયા નિચ્ચં ॥ બહુ સબલ ઠેય જુત્તા, નિગંથા બઝસા ઝણિયા
॥ ૧ ॥ આઝોગો જાણંતો, કરેઈ દોસં અયાણમણ ઝોગે ॥ મૂલુત્તરે હિ
સંબુડ, વિવરિય અસંબુડો હોઈ ॥ ૨ ॥ અઢિ મુહ મઝામાણો, હોઈ અ-
હા સુહમઝં તહા બઝસો ॥ સીલં ચરણં જંજસ્સ, કુઢિયં સો ઇહ કુસીલો
॥ ૩ ॥ પઢિસેવણા કસાણ, ડુહા કુસીલો ડુહાવિ પંચવિહો ॥ નાણે દં-
સણ ચરણે, તવેય અહ સુહુમણ ચેવ ॥ ૪ ॥ ઇહનાણાઈ કુસીલો ડવજીવં
હોઈ નાણ પઝિઈણ ॥ અહ સુહુમો પુણતુસ્સઈ, ઇસ તવ સત્તિ સંસણ
॥ ૫ ॥ વ્યાખ્યા-ઉપકરણ, દેહ શુદ્ધ રાખે, રસ, રૂઝિ અને શાતા, આ
ત્રણે ગારવમાં નિત્ય મગ્ન રહે, ઉપકરણોથી અવિવિક્ત રહે પરિવાર જેનો
ઘેદ યોગ્ય, સબલ ચારિત્રસંયુક્ત હોય, તે નિર્ગ્રંથ બકુશ કહેવાય ઠે ॥૧॥
સાધુઝને આ કરવા યોગ્ય નથી એમ જાણતાં ઠતાં પણ જે તે કામ કરેઠે
તેને આઝોગબકુશ કહિયેં, અને જે અજાણપણથી અકૃત્ય કરે તેને
અનાઝોગબકુશ કહિયેં, મૂલ ઉત્તર ગુણોથી સંયુક્ત ઠે, લોક એમ જા-
ણે પણ ઠે, પરંતુ ગુણ દોષ લગાવે ઠે તેને સંવૃતબકુશ કહિયેં, અને જે
પ્રગટપણે મૂલ ઉત્તર ગુણમાં દોષ લગાવે તનેઅસંવૃતબકુશ કહિયેં ॥ ૨ ॥
તથા જે આંખ, મુખ પ્રમુખ માંજે, મલાદિ દૂર કરે, તેને યથાસૂક્ષ્મ બકુશ
કહિયેં. આ બકુશના પાંચ ઝેદ કહ્યા.

હવે કુશીલ નિર્ગ્રંથનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં. શીલ અર્થાત્ ચારિત્ર, તે
ચારિત્ર જેનું કુત્સિત હોય તે કુશીલ નિર્ગ્રંથ, તેના બે ઝેદ ઠે ॥ ૩ ॥ પ્રતિ
સેવનાકુશીલ તથા કષાયકુશીલ, સંજ્વલન કષાયોથી કુશીલ હોય તે
કષાયકુશીલ. આ બંનેના વલી પાંચ ઝેદ ઠે તે કહિયે ઠિયેં. ૧ જ્ઞાન

૧ દર્શન ૩ ચારિત્ર ૪ તપ ૫ યથાસૂક્ષ્મતઃ ॥૪॥ જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા તપ, આ ચારે આજીવિકાને વાસ્તે કરે તે જ્ઞાનાદિકુશીલ યાને ચારે પ્રતિસેવનાકુશીલ, તથા આ તપસ્વી છે ઇત્યાદિ પોતાની પ્રશંસા શ્રવણ કરી खुशी થાય તે પાંચમા યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવનાકુશીલ જાણવા. તથા જે જ્ઞાન, દર્શન, તપ પ્રમુખનો સંજ્વલન કષાયના ઉદયથી વ્યાપાર કરે, તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના કષાય કુશીલ જાણવા. જે કષાયકુશીલ છે તે કષાયને વશ થઈને શાપ દીણે. મનથી જે ક્રોધ પ્રમુખનું સેવન કરે તે યથા સૂક્ષ્મકષાયકુશીલ, અથવા કષાયથી જે જ્ઞાન પ્રમુખની વિરાધના કરે તે જ્ઞાનાદિ કુશીલ જાણવા. કોઈ આચાર્ય, તપ કુશીલના સ્થાનમાં લિંગકુશીલ કહે છે. આ બે પ્રકારના નિર્ગ્રંથ પાંચમા આરા પર્યંત રહેશે. જે કોઈ આ તરેહના સાધુને સાધુ અથવા ગુરુ ન માને તે જીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ, બહુલ સંસારી, જિનમતના ઉત્થાપક છે. એવા મિથ્યાદૃષ્ટિની સંગત પણ કરવી યોગ્ય નથી.

इतिश्रीतपागङ्गीयमुनिश्रीबुद्धिविजयशिष्यमुन्यानंदविजयात्मारामविरचितजैनतत्त्वादर्शज्जाषांतरेगुरुतत्त्वनिर्णयनामा तृतीयः परिच्छेदः संपूर्णः ॥

॥ अथ चतुर्थपरिच्छेदप्रारंभः ॥

આ ચોથા પરિચ્છેદમાં કુગુરુ તત્ત્વનું સ્વરૂપ લખિયે ઢિયેં. ॥ શ્લોક ॥ સર્વાજિલાષિણઃ સર્વ, જોજિનઃ સપરિગ્રહાઃ ॥ અબ્રહ્મચારિણોમિથ્યો, પદેશાગુરવોમતાઃ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ— સ્ત્રી, ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રૂપાઆદિ સર્વ ધાતુ, તથા ક્ષેત્ર, ઘર, હાટ, હવેલી પ્રમુખ સર્વ સ્થાવર મિલકત તથા ચતુષ્પદાદિ અનેકપ્રકારનાં પશુ, આ સર્વની અજિલાષા કરવાનો જેનો સ્વજ્ઞાવ છે તે સર્વાજિલાષી, તથા સર્વ મદ્યમાંસાદિ બાવીશ અજદ્ય, તથા બત્રીશ અનંતકાય, તથા અન્ય અનુચિત આહારાદિ, આ સર્વનું જો-જન કરવાનો જેનો સ્વજ્ઞાવ છે તે સર્વજોજિનઃ, તથા પુત્ર, કલત્ર, પુત્રી પ્રમુખ સહવર્તમાન પ્રવર્તે તે સપરિગ્રહી, અને તેજ કારણથી અબ્રહ્મચારી, જે અબ્રહ્મચારી, હોય છે તે મહાદોષવાન્ હોય છે તેથી અબ્રહ્મચારી એવો આ શ્લોકમાં જૂદો ઉપન્યાસ કરેલો છે. વલી અગુરુપણાનું અસાધારણ

कारण कहियें ठियें, मिथ्योपदेशाः, मिथ्या (वितथ) आत्मना उपदेश विनानो धर्मनो उपदेश ठे जेनो ते अगुरु ठे. अहिंयां कोई एवी शंका करे के धर्मना उपदेशदाता गुरु ठे, ठतां पण निःपरिग्रहादि गुणोनुं ते उपदेशदातामां शामाटे अस्तित्व होवुं जोश्यें ? ते शंका दूर करवाना हे-तुथी विशेष लखियें ठियें.

॥ श्लोक ॥ परिग्रहारंजमग्ना, स्तारयेयुः कथं परान् ॥ स्वयं दरिद्रो नपर, मीश्वरीकर्तुमीश्वरः ॥ २ ॥ अर्थः—परिग्रह- स्त्री प्रमुख अने आ-रंज- जीवहिंसा अर्थात् सर्वाजिलाषी तथा सर्वजोजी आ बंने विषयो-मां जे मग्न ठे, अर्थात् आ बंने विषयरूप जवसमुद्रमां जे डुबेला ठे, ते बीजा जीवोने केवीरीतें संसार सागरमांथी तारी शके तेम ठे ? दृष्टांत के जे पुरुष पोतेज दरिद्र ठे ते बीजाने धनवान् केवी रीतें करी शके तेम ठे ? हवे प्रथम श्लोकना चोथा पदमां “ मिथ्योपदेशागुरवोम-ताः” जे ठे ते पदनो अर्थ विस्तारथी लखियें ठियें. कुगुरुनो उपदेश आ प्रमाणे मिथ्या ठे. आ मिथ्या उपदेशना स्वरूपमां प्रथम त्रणसे त्रे-सठ मतनुं स्वरूप लखियें ठियें. एकसो एंशी मत क्रियावादिना ठे. तथा चोराशी मत अक्रियावादिना ठे, तथा सडसठ मत अज्ञानवादि-ना ठे, अने बत्तीश मत विनयवादिना ठे, ए रीतें त्रणसे त्रेसठ मत थाय ठे.

प्रथम क्रियावादिना मतनुं स्वरूप कहियें ठियें. क्रियावादी कहेठे के कर्त्ताविना पुण्यबंधादिलक्षणरूप क्रिया थती नथी तेथी क्रिया, आ-त्मानीसाथे समवायसंबंधवाली ठे. ए प्रमाणे तेमनो मत ठे. क्रियावादी आत्मा प्रमुख नव पदार्थोने एकांत अस्ति स्वरूपपणे माने ठे, आ क्रिया वादिना एकसो एंशीमत, नीचे मुजब जाणी लेवा. १ जीव, २ अजीव, ३ आ-श्रव, ४ बंध, ५ संवर, ६ निर्जरा ७ पुण्य, ८ अपुण्य, ९ मोक्ष, आ नव प-दार्थ अनुक्रमें पत्रादिपर लखवा; पढी जीव पदार्थना नीचे स्वतः तेमज परतः आ बे जेद स्थापन करवा. आ स्वतः परतः नीचे वली जुदा जुदा नित्य तेमज अनित्य एवा बे जेद स्थापन करवा; पढी नित्य, अनित्य आ बंने-नी नीचे जुदा जुदा १ काल, २ ईश्वर, ३ आत्मा, ४ नियति ५ स्वप्नाव, आ पांच स्थापन करवा, तयारबाद विकल्प करील्लेवा, ते नीचे मुजब—यंत्रस्थापना.

जीव.

स्वतः		परतः	
नित्य.	अनित्य.	नित्य.	अनित्य
१ काल.	१ काल.	१ काल.	१ काल.
२ ईश्वर.	२ ईश्वर.	२ ईश्वर.	२ ईश्वर.
३ आत्मा.	३ आत्मा.	३ आत्मा.	३ आत्मा.
४ नियति.	४ नियति.	४ नियति.	४ नियति.
५ स्वप्नाव.	५ स्वप्नाव.	५ स्वप्नाव.	५ स्वप्नाव.

विकल्प करवानी रीत कहियें ठियें. अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालत इत्येकोविकल्पः ॥ १ ॥ अर्थः—आ आत्मा निश्चयें स्वस्वरूपथी कालथी उत्पन्न थयेल ठे. कालवादिना मतनो आ विकल्पठे. कालवादी, कालथी-ज जगतनी उत्पत्ति, स्थिति, तेमज लय माने ठे. वली कालवादी कहे ठे के चंपक, अशोक, सहकार, निंब, जंबु, कदंबादि जे वनस्पति ठे, तेजनी उपर फुलोनुं लागवुं, फलप्रमुखनुं बंधावुं ते कालविना थइ शक्तुं नथी, तथा हिमकणसंयुक्त शीतनुं पडवुं, तथा नक्षत्रगर्जनं धारण, वरसा-दनुं वरसवुं इत्यादि कालविना होतुं नथी, वली ठ रुतुओना विज्ञाग, तथा बाल, कुमार, यौवन, वृद्धादि अवस्था, तेपण कालविना थइ शक्ती नथी, जे जे प्रतिनियत काल विज्ञागादि ठे, ते सर्वनो कालज नियंता ठे, जो कालने नियंता न मानियें तो कोइ वस्तुनी व्यवस्था थशे नहि का-रण के जेम कोइ पुरुष मग रांधे ठे, ते मगपण कालविना रंधाइ जाता नथी, नहि तो हांमली तथा इंधन प्रमुख सामग्रीना संयोगथी प्रथम समयमांज मग केम न रंधाइ जाय ? ते कारणथी जे कर्त्ता ठे ते का-लज ठे. तथा चोक्तं ॥ न कालव्यतिरेकेण. गर्जबालशुजादिकं ॥ यत् किंचिज्जायते लोके, तदसौ कारणं किल ॥ १ ॥ किंचित् कालादृते नैव, मुज्जपक्तिरपीक्ष्यते ॥ स्याद्व्यादिसन्निधानेऽपि, ततः कालादसौ मतः ॥ २ ॥ कालाज्ञावे च गर्जादि, सर्वं स्यादव्यवस्थया ॥ परेष्टहेतु सङ्गाव, मात्रादेव तदुद्भवात् ॥ ३ ॥ आ श्लोकोनो ज्ञावार्थ उपर ल-खेलो ठे. तथा ॥ कालः पचति भूतानि, कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुतेषु जागर्त्ति, कालोहि दुरतिक्रमः ॥ ४ ॥ अहियां पर इष्ट हेतुना स-

ज्ञाव मात्रादिथी बीजाओए जे एम मानेल ठे के स्त्री पुरुषना संयोग मात्र हेतुथी गर्जनी उत्पत्ति थायठे तो एक वर्ष वयना स्त्री पुरुषना संयोगथी केम गर्जनी उत्पत्ति थती नथी ते कारणथी कालज गर्जनी उत्पत्तिनो हेतु ठे. तेमज स्त्रीने गर्ज उत्पन्न थवामां ऋतुकाल होवो जोश्ये, ते विना स्त्री पुरुषना संयोगथी गर्ज केम उत्पन्न थतो नथी? वली कालज पकावे ठे तथा पृथ्वी आदि भूतोने परिणामांतर प्रत्ये कालज पहोचाडे ठे. तेमज पूर्व पर्यायथी पर्यायांतरमां लोकोने कालज स्थापन करे ठे. वली सुप्त अवस्था प्राप्त थयेला प्राणियोनी रक्षापण कालज करेठे, ते कारणथी प्रत्यक्ष ठे के काल दुरतिक्रम ठे. कालने दूर करवामां कोइ समर्थ नथी, आ कालवादिनो विकल्प ठे.

तेविजरीतें बीजा विकल्प पण जाणी लेवा. परंतु कालने स्थानकें ईश्वरनी योजना करवी, “यथा अस्ति जीवः स्वतो नित्यः ईश्वरतः” जीव पोताना स्वरूपथी नित्य ठे, परंतु ईश्वर उत्पन्न करे ठे. कारण के ईश्वरवादी सर्व जगत् ईश्वरनुंज करेलुं माने ठे. जेने १ ज्ञान, २ वैराग्य, ३ धर्म, ४ ऐश्वर्य, आ चारे स्वतः सिद्ध होय, तेमज जे, जीवोना स्वर्ग, नरक, मोक्षादि गमनमां प्रेरक होय तेने ईश्वर कहियें. यथा ॥ ज्ञानमप्रतिघं यस्य, वैराग्यं च जगत्पतेः ॥ ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च, सहसिद्धं चतुष्टयं ॥ १ ॥ अज्ञोजंतुरनीशोय, मात्मनः सुखदुखयोः ॥ ईश्वरप्रेरितोगहेत्, स्वर्गवाश्चत्रमेव वा ॥ २ ॥ इत्यादि.

त्रीजो विकल्प आत्मवादियोनो ठे. “पुरुष एवेदं सर्वमित्यादि” जे काई देखाय ठे ते सर्व पुरुषज ठे एम आत्मवादियोनो मत ठे.

चोथो विकल्प नियतवादियोनो ठे. नियतवादियो कहे ठे के पदार्थोमां एक एवुं सामर्थ्य ठे के जे सामर्थ्यथी सर्व पदार्थ पोत पोताना स्वरूपनियमोथी तेवाने तेवाज बन्या रहेठे, परंतु अन्यथापणे थता नथी. वली तेज बताविये ठियें. जे पदार्थ जे कालमां जेनाथी थाय ठे, ते पदार्थ तेज कालमां, तेनाथी नियतरूपें थतो मालम पडेठे. तेम जो न होय तो कार्य कारण ज्ञावनी व्यवस्था नियामकना अज्ञावथी कदापि थायज नहि. ते कारणथी कार्यनियतताथी उपर मुजब प्रतीत थती जे नियति तेने प्रमाण पंथमां कुशल एवो कयो पुरुष बाध करी शके ठे ?

જો નિયતિ બાધિત થઈ જાય તો બીજે સ્થલે પ્રમાણ મિથ્યા થઈ જશે. તથા ચોક્તં ॥ નિયતૈનેવરૂપેણ, સર્વે જ્ઞાવા જ્ઞવંતિ યત્ ॥ તતો નિયતિ જાહેતે, તત્સ્વરૂપાનુબંધતઃ ॥ ૧ ॥ યદ્યદેવ યતો યાવત્, તત્તદેવ તતસ્તથા ॥ નિયતં જાયતે ન્યાયાત્, કણનાં બાધિતું ક્ષમઃ ॥ ૨ ॥ આ બંને શ્લોકનો અર્થ ઉપર લખ્યો છે.

પાંચમો વિકલ્પ સ્વજ્ઞાવવાદિયોનો છે. સ્વજ્ઞાવવાદિયો કહે છે કે આ સંસારમાં સર્વ પદાર્થ સ્વજ્ઞાવથીજ ઉત્પન્ન થાય છે તે કહે છે કે માટીથી ઘટ થાય છે, પરંતુ વસ્ત્ર થતું નથી, તેમજ તંતુરથી વસ્ત્ર થાય છે પરંતુ ઘટાદિ થતા નથી, આ જે મર્યાદાપૂર્વક થવું છે તે સ્વજ્ઞાવ વિના કદાપિ થઈ શકતું નથી. તે કારણથી જગત્માં જે કંઈ થાય છે તે સર્વ સ્વજ્ઞાવથીજ થાય છે. વલી બીજાં કાર્ય તો દૂર રહો પરંતુ આ જે મગનું રંધાવું છે, તે પણ સ્વજ્ઞાવવિના થતું નથી, કારણ કે હાંફી, ઇંધન, કાલ પ્રમુખ સામગ્રી વિદ્યમાન હતાં (કાંગડુ) કરડુ મગ રંધાતા નથી યાને પાકતા (ચડતા) નથી; તે કારણથી જે જેના સદ્જ્ઞાવે વિદ્યમાન હોય, તેમજ અસદ્જ્ઞાવે અવિદ્યમાન હોય તે તે અન્વયવ્યતિરેકથી તેના કર્તા છે; સ્વજ્ઞાવથીજ મગ રંધાય છે તેથી સ્વજ્ઞાવજ સર્વ વસ્તુનો હેતુ છે.

આ પાંચ વિકલ્પ સ્વતઃ ઈશ પદથી હોય છે, તેવીજ રીતે પાંચ પરતઃ ઈશપદથી ઉપલબ્ધ થાય છે. પરતઃ શબ્દનો અર્થ એવો છે કે, પર પદાર્થોથી વ્યાવૃત્તરૂપે આ આત્મા નિશ્ચયથી છે. તેવી રીતે નિત્ય શબ્દથી દશ વિકલ્પ થાય છે, તેમજ અનિત્ય પદથી પણ દશ વિકલ્પ થાય છે. બંને એકઠા કરવાથી વીશ થાય છે. આ વીશ વિકલ્પ જીવ પદાર્થ સાથે થાય છે, તેવીજ રીતે અજીવાદિ નવે પદાર્થ સાથે જુદા જુદા વીશ વિકલ્પ જાણી લેવા, એટલે વીશને નવથી ગુણતાં એકસો એંશી મત ક્રિયાવાદિના થાય છે.

હવે અક્રિયાવાદિના ચોરાશી મત લખિયેં ઠિયેં. અક્રિયાવાદી કહે છે કે પુણ્ય, પાપરૂપ ક્રિયા કંઈ નથી. કારણ કે પુણ્ય, પાપરૂપાદિ ક્રિયા તો સ્થિર પદાર્થોને લાગે છે, અને જગત્માં સ્થિર પદાર્થ તો કોઈ છે નહિ, કારણ કે ઉત્પત્તિ અનંતરજ પદાર્થનો વિનાશ થતો જાય છે. તથા શ્લોક ॥ ક્ષણિકાઃ સર્વસંસ્કારા, અસ્થિરાણાં કુતઃ ક્રિયા ॥ જૂતિયેષાં ક્રિયા સૈવ, કારકં સૈવ ચોચ્યતે ॥૧॥ અર્થઃ— સર્વસંસ્કાર પદાર્થ ક્ષ-

हुं पण किंचित् मात्र, पूर्वाचार्योंनी युक्तियो आ स्थले जाषाग्रंथमां लखुं.

प्रथम, कालवादी कहे ठे के, सर्व वस्तुनो कालज कर्त्ता ठे, तेनुं खं-
रुन लखुं हुं. हे कालवादि ! आ जे काल ठे ते शुं ? एक स्वभाव नि-
त्य व्यापी ठे ? १ किंवा समयादिरूपथी परिणामी ठे ? जो प्रथम पक्ष
मानशो तो ते अयुक्त ठे, कारण के एवा कालने सिद्ध करनारुं कोईपण
प्रमाण नथी. जेवो प्रथम पक्षमां तमे काल मान्यो ठे, तेवो काल प्रत्यक्ष
प्रमाणथी उपलब्ध थतो नथी, तेमज एवा कालनुं कोइ लिंग पण अ-
विनाभावरूप देखातुं नथी, ते कारणथी अनुमानथी पण सिद्ध थतुं नथी.

पूर्वपक्षः—केवीरीतें अविनाभाव लिंगनो अभाव कहो ठो ? कारण के
जरत रामचंद्रादिविषे पूर्वापर व्यवहार देखाय ठे, ते पूर्वापर व्यवहार
वस्तुरूप मात्र निमित्त नथी; जो वस्तुरूप मात्र निमित्त होय तो वर्तमान-
कालमां वस्तुरूपना विद्यमानपणाथी तेवो व्यवहार होवो जोइयें. ते कार-
णथी जेणेकरीने आ जरत रामादिविषे पूर्वापर व्यवहार ठे, ते काल ठे, तेवी-
ज रीतें, पूर्वकालयोगी, पूर्वजरतचक्रवर्त्ती, अपरकालयोगी, अपर रामादि.

उत्तरपक्षिनो तर्कः—जो जरत रामादिविषे पूर्वापर कालना योगथी
पूर्वापर व्यवहार ठे, तो कालनो पूर्वापर व्यवहार केम सिद्ध थशे ?

पूर्वपक्षिनुं समाधानः—कालनो जे पूर्वापर व्यवहार ठे ते अन्य बीजा
कालना योगथी ठे.

उत्तरपक्षः—जो बीजा कालना योगथी प्रथम कालनो पूर्वापर व्यव-
हार ठे, तो बीजा कालनो पूर्वापर व्यवहार, त्रीजा कालना योगथी थयो,
एम करतां करतां अनवस्था दूषणनो प्रसंग आवेठे.

पूर्वपक्षः—ए दूषण अमने लागतुं नथी, कारण के अमे तो ते काल-
नाज स्वयमेव पूर्वापर विज्ञाग मानिये ठियें. बीजा कालादि योगथी
मानता नथी. ॥ श्लोक ॥ पूर्वकालादियोगी यः, पूर्वादिव्यपदेशज्ञाक् ॥
पूर्वापरत्वं तस्यापि, स्वरूपादेव नान्यतः ॥ १ ॥ अर्थ—जो पूर्वापर
कालना योगी जरत रामादि ठे तो जरत रामादि पूर्वापर व्यपदेशवाला
ठे, अने कालना जे पूर्वापर विज्ञाग ठे ते स्वतःज ठे, परंतु अन्य
कालादि योगथी नथी.

उत्तरपक्षः—हे पूर्वपक्षि ! आ तमारुं केहेवुं कंठ लगी मदिरा पीनार

मदिरापानिना प्रलाप जेवुं ठे. कारण के तमे प्रथम पक्षमां काल एकांत एक नित्य व्यापी मानेल ठे, तो हवे केवी रीतें ते कालनो पूर्वापर व्यवहार होय ?

पूर्वपक्षः—सहचारिना संगथी एक वस्तुनो पण पूर्वापर कटपनामात्र व्यवहार थइ शके ठे. जेम सहचारि जरतादिना पूर्वापर व्यवहार ठे, तेबीज रीतें जरतादि सहचारियोना संगथी कालनो पण कटपनामात्र पूर्वापर व्यपदेश थाय ठे. सहचारियोथी व्यपदेश, सर्व तार्किकोना मतमां प्रसिद्ध ठे. यथा, “ मंचाः क्रोशंतीति ” जेम मंचा गालो दीयेठे.

उत्तरपक्षः—आ पण असमंजस कथन ठे. कारण के आ कथनमां इतरेतर दोषनो प्रसंग आवे ठे. ते कहियें ठियें. सहचारि जरतादिनो कालना योगथी पूर्वापर व्यवहार थयो, अने कालनो पूर्वापर व्यवहार, सहचारि जरतादिना योगथी थयो; जो एक सिद्ध नहि थाय तो बीजुं पण सिद्ध नहि थाय. उक्तं च ॥ एकत्वव्यापितायां हि, पूर्वदित्वं कथं जवेत् ॥ सहचारिवशात्तच्चे, दन्योन्याश्रयतागमः ॥ १ ॥ सहचारिणां हि पूर्वत्वं, पूर्वकालसमागमात् ॥ कालस्य पूर्वदित्वं च, सहचार्यवियोंगतः ॥ २ ॥ प्रागसिद्धावेकस्य, कथमन्यस्य सिद्धिरिति ॥ ते कारणथी प्रथम पक्ष श्रेय नथी.

जो बीजो पक्ष मानशो तो ते पण अयुक्त ठे. कारण के समयादि रूप परिणामी कालविषे काल एकज ठे तोपण विचित्रपणुं उपलब्ध थाय ठे. जुठ. एक कालमां मगने रांधतां कोइ रंधाय ठे, कोइ रंधाता नथी, तथा समकाल एक राजानी नोकरी करतां थकां एक नोकरने अद्वय कालमांज नोकरीनुं फल मली जाय ठे, अने बीजाने बहु काल व्यतीत थया ठतां पण तेवुं फल मलतुं नथी; तथा समकालें खेती करतां ठतां एक खेडुतने बहु धान्य उत्पन्न थाय ठे, अने बीजाने अद्वय, बगडेलुं तेमज खंभित उत्पन्न थाय ठे; तथा समकालें कोडीउनी मूठी जरीने जमीन उपर नांखियें तो केटलीएक कोडीउ चती पडे ठे, अने केटलीएक उंधी पडे ठे. हवे जो कालज एकलुं कारण होय तो सर्व मग एकज कालमां रंधावा जोइयें, परंतु तेम थतुं नथी, इत्यादि, ते कारणथी निःकेवल कालज जगतनी विचित्रतानो कर्ता नथी. परंतु

कालादि सामग्रीना मलवार्थी कर्म कारण ठे, आ सिद्ध पक्ष ठे. इति प्रथम कालवादिना मतनुं खंमन.

बीजा ईश्वरवादी अने त्रीजा अद्वैतवादी आ मतोनुं खंमन ईश्वरवादमां लखी आव्या ठिये, त्यांथी जाणी लेवुं.

हवे चोथो मत नियतिवादियोनो ठे तेनुं खंमन लखियें ठियें. नियतिवादी कहे ठे के सर्व पदार्थना कर्त्ता नियति ठे. जे तत्त्वांतर थाय ते नियति केहेवाय. ते नियति पण ताडन पामती अति जीर्ण वस्त्रनी पेठे विचाररूप ताडनाने नहि सहन करी शकती सेंकडो कटकाने प्राप्त थाय ठे. ते कहियें ठियें. हे नियतवादि ! तमारुं जे नियतिनाम तत्त्वांतर ठे ते ज्ञावरूप ठे के अज्ञावरूप ठे ? जो कहो के ज्ञावरूप ठे तो पढी एकरूप ठे के अनेकरूप ठे ? जो कहो के एकरूप ठे, तो वढी नित्य ठे के अनित्य ठे ? जो कहो के नित्य ठे तो पदार्थोनी उत्पत्ति आदिमां केवीरीतें हेतुरूप ठे ? कारण के जे नित्य होय ठे ते कोइनुं पण कारण थइ शक्तुं नथी. कारण के जे नित्य ठे ते सर्व कालमां एकरूप होय ठे. नित्यनुं लक्षण—“अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वज्ञावतया नित्यत्वस्य व्यावर्णात्” एवुं ठे. जे द्वारे नहि, तेमज उत्पन्न पण न थाय, स्थिर एक स्वज्ञावथी रहे ते नित्य. हवे जो नियति ते नित्यरूपथी जो कार्य उत्पन्न करे तो तो हमेशां तेजरूपथी कार्य उत्पन्न करे, कारण के तेना स्वरूपमां कांइपण विशेष नथी एकज रूप ठे, अने हमेशां तेजरूपथी तो कार्य उत्पन्न करती नथी, कारण के कदी एक जातनुं तो कदी बीजी जातनुं कार्य उत्पन्न थतुं देखियें ठियें. वढी एक बीजी पण वात ए ठे के जे बीजा, त्रीजा, आदि क्षणमां नियतिने कार्य करवानुं ठे, ते सर्व कार्य प्रथम क्षणमांज उत्पन्न करी लेवुं जोइये, कारण के ते नियतिनो जे नित्य करणस्वज्ञाव बीजा, त्रीजा आदि क्षणमां ठे ते स्वज्ञाव प्रथमक्षणमां पण विद्यमान ठे. जो प्रथम क्षणमां द्वितीयादि क्षणवर्ती कार्य करवानी शक्ति न होय तो द्वितीयादि क्षणमां पण कार्य न थवुं जोइये. कारण के प्रथम द्वितीयादि क्षणमां कांइ पण विशेष नथी. जो प्रथम द्वितीयादि क्षणमां नियतिना रूपमां परस्पर विशेष मानशो तो तो स्वाभाविक रीतें नियतिना रूपमां अनित्यता आवी जशे. “अताद-

वस्थमनित्यतां ब्रूम- इति वचनप्रामाण्यात् ” जे जेवुं होय ते तेवुं न रहे. ते अनित्य. ते वचन प्रमाणथी तेने अमे अनित्य कहियें ठियें.

पूर्वपक्षः—नियति नित्य, विशेष रहितज ठे, तो पण ते ते सहकारिनी अपेक्षार्थी कार्य उत्पन्न करे ठे, अने जे सहकारि ठे ते प्रतिनियत देश कालवालां ठे, ते कारणथी सहकारिना योगथी कार्य अनुक्रमें थाय ठे.

उत्तरपक्षः—आ पण तमारुं केहेवुं असमीचीन ठे. कारण के सहकारि जे ठे, ते पण नियतिथीज प्राप्त थाय ठे, अने नियति जे ठे ते प्रथम क्षणमां पण तेने करनार स्वप्नाववाही ठे, जो द्वितीयादि क्षणमां बीजा स्वप्नाववाही नियति मानशो तो तो नित्यपणानो नाश थशे. ते कारणथी प्रथम क्षणमां सर्व सहकारियोनो संज्ञव होवार्थी प्रथम क्षणमांज सर्व कार्य करवानो प्रसंग थयो. वली एक बीजी वात ठे के सहकारिजना विद्यमानपणार्थी कार्य थयुं, अने सहकारिजना न होवापणार्थी कार्य न थयुं, त्यारे तो सहकारिज अन्वयव्यतिरेक न्यायथी कारण ठे, एम कदपना करवी जोश्यें, परंतु नियति कारण थइ नहि, कारण के नियतिमां व्यतिरेकनो असंज्ञव ठे. उक्तं च ॥ श्लोक ॥ हेतुनान्वयपूर्वेण, व्यतिरेकेण सिद्ध्यति ॥ नित्यस्याव्यतिरेकस्य, कुतोहेतुत्वसंज्ञवः ॥ १ ॥ हवे जो पूर्वोक्त दूषणोना जयथी अनित्य पक्ष मानशो तो तो ते नियतिनां दरेक क्षणे अन्य अन्य रूप थवार्थी नियति बहुरूप थइ गइ, अने तमे जे नियति एकरूप मानी हती ते तमारी प्रतिज्ञाने व्याघात थवानो प्रसंग आव्यो. वली जे पदार्थ क्षणक्षयी होय ठे, ते कोशुं कार्य कारण थइ शक्तुं नथी. वली एक बीजी पण वात ठे के, जो नियति एकरूप होय तो तेनार्थी जे कार्य उत्पन्न थाय ते सर्व एकरूपज होवां जोश्यें. कारण के कारणनो जेद थया विना कार्यमां कदापि जेद थइ शक्तो नथी. जो तेम थइ जाय तो ते कार्यजेद निहेतुकज थवानो, अने हेतुविना कोइ कार्यनो जेद नथी. जो नियति अनेकरूप मानशो तो तो ते नियतिथी अन्य अनेकरूपी विशेषण विना नियति नानारूप कदापि नहि थाय. जेम के वरसादनुं पाणी, काढी, पीढी, उखर जमीनना संबंध विना अनेकरूप थइ शक्तुं नथी. थडुक्तं ॥ “ विशेषणं

विना यस्मा, न तुल्यानां विशिष्टेति वचनप्रामाण्यात् ” ते कारण्थी अवश्य ते नियतिथी अन्य नानारूप विशेषण नियतिना ज्ञेद मानवा जो-
झ्यें. तें अनेकरूप विशेषणोनुं होवुं ते शुं ते नियतिथीज थाय ठे के
कोइ बीजाथी थाय ठे ? जो कहो के नियतिथीज थाय ठे तो ते नियति
स्वतः एकरूप होवार्थी ते नियतिथी उत्पन्न थयेला विशेषणोनी अनेक
रूपता केवी रीतें थाय ?

जो विचित्र कार्यनी अन्यथा अनुपपत्तिथी नियति पण विचित्ररूपज
मानशो, तो नियतिनी विचित्रता बहु विशेषणो विना नहि थाय, ते
कारण्थी ते नियति विषे विशेष्य अनेक अंगीकार करवा जोझ्ये. हवे
ते विशेषणोना जे जाव ठे ते, ते नियतिथीज थाय ठे के कोइ बीजाथी ?
इत्यादि. तेज फरी आव्युं. ते कारण्थी अनवस्था दूषण लागेठे.

हवे जो एम कहो के बीजाथी थाय ठे, तो ते पक्ष पण अयुक्त ठे.
कारण के नियति विना बीजा कोइने तमे हेतु मानेला नथी, तेथी आ
तमारुं केहेवुं कांई कामनुं नथी. वही एम मानशो के नियति अनेक
रूप ठे, तो तमारा मतना बे वेरी विकल्प अमे. तमारी सन्मुख खडा
करिये ठियें. जो तमारी नियति अनेकरूपठे तो मूर्त्त ठे के अमूर्त्त
ठे ? जो कहो के मूर्त्त ठे तो नामांतरथी कर्मनोज अंगीकार कस्यो. का-
रण के कर्म पुजलरूप होवार्थी मूर्त्तपण ठे अने अनेकरूप पण ठे. तो
तो तमारो अने अमारो एक मत थइ गयो. कारण के अमे जेने कर्म
मानियें ठियें, तेज कर्मने नामांतरथी तमे नियति मानी लीधी; परंतु
वस्तु एकज ठे. जो नियतिने अमूर्त्त मानशो तो ते अमूर्त्त होवार्थी
सुखदुःखनो हेतु थशे नहि. जेम के आकाश अमूर्त्त ठे परंतु सुखदुः-
खनो हेतु नथी. पुजलज मूर्त्त होवार्थी सुखदुःखनो हेतु थइ शकेठे.
जो तमे एम केहेसो के आकाशपण देशज्ञेदथी सुखदुःखनो हेतु थाय
ठे. जेम के मारवाड देशमां आकाश दुःखदायक ठे, अने बीजा जल-
वाला देशोमां सुखदायक ठे. आ पण तमारुं केहेवुं असत् ठे. ते मारवाड
आदि देशोमां पण आकाशमां रहेला जे पुजलो ठे ते पुजलथीज सुख
दुःख थाय ठे. जेम के मरुस्थल प्रायः जलथी रहित ठे. अने रेती
घणीज ठे, तेथी रस्ते चावतां पग रेतीथी घसाय ठे, जेथी परसेवो बंधुज

થાય છે. વહી ડનાલામાં સૂર્યના કિરણોથી રેતી બહુજ તપી જાય છે ત્યારે ચાલતાં બહુજ સંતાપ થાય છે, અને પાણીપણ પુરું પીવાને મલતું નથી, તેથી યોદીને કાઢતાં અનેક પ્રયત્ન કરવા પડે છે. તે કારણથી તે દેશોમાં બહુજ દુઃખ છે, અને સજલ દેશોમાં તેવાં કારણો નથી તેથી તેવાં દુઃખ પણ નથી; આ હેતુથી પુજ્જલજ સુખદુઃખના હેતુ છે, પરંતુ આકાશ નથી.

જો નિયતિને અજ્ઞાવરૂપ માનશો તો તેપણ તમારો પદ્ધ અયુક્ત છે. કારણ કે અજ્ઞાવ જે છે તે તુષ્ટરૂપ છે, શક્તિરહિત છે, અને કાર્ય કરવામાં સમર્થ નથી. જુઠું કે કટક કુંઠલાદિનો જે અજ્ઞાવ છે તે કટક કુંઠલ ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ નથી; અને તેમજ દેખવામાં આવે છે. જો કટક કુંઠલાદિનો અજ્ઞાવ કટક કુંઠલાદિ ઉત્પન્ન કરે તો તો જગત્માં કોઈ દરિદ્રિ રહે નહિ.

પૂર્વપદ્ધત્ત્વઃ—ઘટાજ્ઞાવ જે છે તે મૃત્પિંડ છે, તે માટીના પિંડથી ઘટ ઉત્પન્ન થાય છે, તો પઠી અમારા કેહેવામાં અયુક્તતા શી છે? માટીનો પિંડ તુષ્ટરૂપ નથી, કારણ કે તે પોતાના સ્વરૂપથી વિદ્યમાન છે, તો પઠી અજ્ઞાવ પદાર્થની ઉત્પત્તિમાં હેતુ કેમ ન થઈ શકે?

ઉત્તરપદ્ધત્ત્વઃ—આ પણ તમારો પદ્ધ અસમીચીન છે, કારણ કે માટીના પિંડનું જે જ્ઞાવસ્વરૂપ છે તે જ્ઞાવ અજ્ઞાવને અરસપરસમાં વિરોધ હોવાથી અજ્ઞાવ સ્વરૂપ થઈ શકતું નથી. કારણ કે જો જ્ઞાવરૂપ છે તો અજ્ઞાવ કેમ થાય? અને જો અજ્ઞાવરૂપ છે તો જ્ઞાવરૂપ કેમ થાય? જો એમ કહો કે સ્વસ્વરૂપ અપેક્ષાયે જ્ઞાવરૂપ છે અને પરસ્વરૂપ અપેક્ષાયે અજ્ઞાવરૂપ છે તે વાસ્તે જ્ઞાવ અજ્ઞાવ બંનેનાં જુદાં નિમિત્ત હોવાથી કાંઈપણ દૂષણ નથી. આ કેહેવાથી તો માટીનું પિંડ, જ્ઞાવ અજ્ઞાવરૂપ અનેકાંતાત્મિકરૂપે તમને પ્રાપ્ત થયું, પરંતુ આ અનેકાંતાત્મિકપણું જૈનોનાજ મતમાં શોષે છે. કારણ કે જૈનમતવાલાજ સર્વ વસ્તુને સ્વપરજ્ઞાવાદિ સ્વરૂપથી અનેકાંતાત્મિક માને છે; પરંતુ તે તમારા સરસા એકાંતગ્રહગ્રસ્ત મતવાલાને શોષતું નથી, જો એમ કહો કે માટીના પિંડમાં જે પરરૂપનો અજ્ઞાવ છે, તે તો કલ્પિત છે, અને જે જ્ઞાવરૂપ છે તે તાત્વિક છે, તે કારણથી અનેકાંતાત્મિકવાદ અમારા મતમાં આવતો નથી, તો તો તે માટીના પિંડથી ઘટ કેમ થશે? કારણ કે તે મૃત્પિંડમાં પરમાર્થથી ઘ-

टना प्राग्ज्ञावनो अज्ञाव ठे. जो प्राग्ज्ञाव विना पण ते मृत्पिंडथी घट थइ जाय तो तो सूत्रपिंडादिथी पण घट केम न थाय ? जेवो मृत्पिंडमां घट प्राग्ज्ञावनो अज्ञाव ठे, तेवोज सूत्रपिंडादिमां पण घट प्राग्ज्ञावनो अज्ञाव ठे. तथा ते मृत्पिंडथी खरभृंग केम थइ जतां नथी ? ते कारण-थी पूर्वोक्त तमारुं केहेवुं कांइ नहि एवुं ठे. तथा तमे जे कहुं हतुं के जे वस्तु जे अवसरे जेनाथी थाय ठे. तेज वस्तु कालांतरें पण तेज अवसरें तेनाथी नियतिरूपथी थती देखाय ठे. आ जे तमारुं केहेवुं ठे ते वास्तविक ठे. कारण के कारणसामग्रीना अनादि नियमोथी कार्य पण तेज अवसरें तेनाथी नियतरूपेंज थाय ठे. ज्यारे कारणशक्तिना नियमथी कार्य थइ गयुं, त्यारे प्रमाणपंथनो कुशल कोण एवो प्रेक्षावान् ठे के प्रमाणथी बाधित नियतिनो अंगीकार करे इति नियतिखंडनं ॥

हवे पांचमा स्वज्ञाववादिनुं खंडन लखियें ठियें. स्वज्ञाववादी एम कहे ठे के, आ संसारमां सर्व ज्ञाव पदार्थ स्वज्ञावथीज उत्पन्न थाय ठे. आ स्वज्ञाववादिनुंनो मत नियतिवादना खंरुनथीज खंरुन थइ गयो. कारण के जे दूषणो नियतिवादिना मतमां कहेलां ठे ते सर्व दूषणो प्रायः आ मतमां पण समानज ठे. जेम के आ जे तमारो स्वज्ञाव ठे ते ज्ञावरूप ठे के अज्ञावरूप ठे ? जो कहो के ज्ञावरूप ठे तो एकरूप ठे के अनेकरूप ठे ? इत्यादि सर्व दूषण नियतिनी जेम केहेवां.

एक बीजी पण वात ठे के स्वज्ञाव आत्माना ज्ञावने कहे ठे. ते स्वज्ञाव कार्यगतहेतु ठे के कारणगत हेतु ठे ? कार्यगत तो नथी, कारण के ज्यारे कार्य थइ जशे, त्यारे कार्यगत स्वज्ञाव थशे, परंतु कार्य थयाविना कार्यगत स्वज्ञाव केम थाय अने जो कार्य थइ गयुं तो तेनो हेतु स्वज्ञाव केम थाय ? जे जेनो अलब्ध लाभ संपादन करवामां समर्थ होय ते तेनो हेतु ठे, अने कार्य तो निष्पन्न थवार्थी आत्मलाभ प्राप्त थयो ठे; नहि तो ते स्वज्ञावनेज अज्ञावनो प्रसंग थइ जशे, त्यारे तो ते स्वज्ञाव कार्यनो हेतु केवीरीतें थशे ? जो कहो के कारणगत हेतु ठे तो ते तो अमने पण संमत ठे. ते स्वज्ञाव प्रतिकारण चिन्न ठे, तेथीज माटीथी घट थाय ठे, परंतु पट थतुं नथी, माटीना पिंरुमां पटादि थवानो स्वज्ञाव नथी. तेवीज रीतें तंतुंथी पटज थाय ठे, घटादि थता नथी,

કારણ કે તંતુર્તમાં ઘટ થવાનો સ્વજ્ઞાવ નથી. તે કારણથી જે તમે કહ્યું હતું કે માટીથી ઘટજ થાય છે, પટાદિ થતા નથી, તે તો સર્વ કારણ-ગત સ્વજ્ઞાવ માનવાથી સિદ્ધ થયેલાનેજ સિદ્ધ કહ્યું છે. આ પદ્ધ અમારા મતને બાધક નથી. વલ્લી તમે જે કહ્યું હતું કે મગમાં રંધાવાનો સ્વજ્ઞાવ છે, કાંગડુ (કોરડૂ) માં નથી, इत्यादि. તેપણ કારણગત સ્વજ્ઞાવ અંગીકાર કરતાંજ સર્વ સમીચીન થઈ જાય છે, જેમ કે એક કાંગડુ મગ છે તે સ્વકારણવશથી તેવા રૂપવાલો થયેલ છે; હાંડી, ઇંધન, કાલાદિ સામગ્રીનો સંયોગ છે તો પણ રંધાતો નથી, અને સ્વજ્ઞાવ જે છે તે કારણથી અજ્ઞેદ છે તેથી સર્વ વસ્તુ સકારણજ છે. આ પદ્ધ સિદ્ધ છે. इति क्रियावादिना मतंનું खंन.

હવે અક્રિયાવાદિર્તના મતમાં જે યદૃષ્ટાવાદિ છે તેર્તનું એવું કેહેવું છે કે વસ્તુર્તના નિયમપૂર્વક કાર્ય કારણજ્ઞાવ નથી इत्यादि તે તેમનું કેહેવું કાર્યકારણના વિવેચનવાલી બુદ્ધિના રહિતપણાને સૂચવે છે. કારણ કે કાર્યકારણને પ્રતિનિયતપણાનો સંજ્ઞવ છે. તે કહિયેંઠિયેં. શાલુક (દેડકા) થી શાલુક ઉત્પન્ન થાય છે તે નિરંતર શાલુકથીજ થાય છે, પરંતુ ગોબર (ઢાણ) થી થતા નથી, અને ગોબરથી જે શાલુક ઉત્પન્ન થાય છે, તે નિરંતર ગોબરથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ શાલુકથી થતા નથી. વલ્લી આ બંને જાતનાં દેડકાંઈ શક્તિવર્ણાદિ વિચિત્ર, તાથી તેમજ પરસ્પર જાત્યંતર હોવાથી એકરૂપ પણ નથી. વલ્લી અગ્નિથી જે અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે તેપણ નિરંતર અગ્નિથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ અરણીના કાષ્ઠથી ઉત્પન્ન થતો નથી, અને અરણીના કાષ્ઠથી જે અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે તે નિરંતર અરણીના કાષ્ઠથીજ ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ અગ્નિથી ઉત્પન્ન થતો નથી. વલ્લી બીજથી કેલાં ઉત્પન્ન થવાં इत्यादि અનેક બાબતોમાં પરસ્પર જિન્નતા હોવાથી તેનો ખુલાસો પણ તેજ છે. વલ્લી એક હકીકત એવી છે કે જે કેલાં કંદથી ઉત્પન્ન થાય છે તેપણ પરમાર્થથી તો બીજથીજ થાય છે, ઇટલે પરંપરાએ તો બીજજ કારણ છે. તેવીજ રીતે વડ આદિની શાખાપણ એકદેશથી ઉત્પન્ન થતી ઠતાં પરમાર્થથી તો બીજથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. વિશેષ હકીક એવી છે કે શાખાથી જે શાખા ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉત્પન્ન થનારી શાખાની હેતુ શાખા છે એમ લોક વ્યહાર ચાલતો નથી, કારણ કે વડનું બીજજ સર્વ શાખા, પ્રશાખા

समुदायरूप वडनुं कारण ठे एम जगत्मां प्रसिद्ध ठे; तेवीज . रीतें शा-
खाना एक जागथी उत्पन्न थयेल वड, परमार्थथी मूल, ते वडशाखारूप-
ज ठे, तेथी ते मूलपण बीजथीज उत्पन्न थयेल मानवुं जोश्ये ते कारणथी
कोश्ये स्थलें कार्यकारणजाव व्यञ्जिचारी नथी. इति यद्वत्त्वावादिमतखंडन.

हवे अज्ञानवादिना मतनुं खंडन लखिये ठियें. अज्ञानवादी कहेठे के
ज्ञानश्रेय नथी, कारण के ज्यारे ज्ञान थायठे, त्यारे परस्पर विवादना यो-
गथी चित्तमां क्लेश थवाना कारणथी दीर्घतर संसारनी वृद्धि थाय ठे.
इत्यादि. अज्ञानवादिनुं आ कथन मूर्खतासूचक ठे. जुठ के बीजी वात
तो दूर रही परंतु प्रथम अमे आपने बे सवाल पुठिये ठियें, मुख्य ए ठे
के ज्ञाननो तमे जे निषेध करोठो ते शुं ज्ञानथी करोठो के अज्ञानथी
करोठो? जो कहो के ज्ञानथी करियें ठियें, तोपढी केम कही शको के
अज्ञान श्रेयठे? आ कथनथी तो ज्ञानज श्रेय थयुं ज्ञानविना अज्ञानने
स्थापन करवाने कोइ समर्थ नथी. जो पूर्वोक्त कथन स्वीकारशो तो तमारी
प्रतिज्ञाने व्याघातनो प्रसंग आवशे. जो केहेशो के अज्ञानथी निषेध
करिये ठियें तो तेपण अयुक्त ठे, कारण के अज्ञानमां ज्ञानने निषेध
करवानुं सामर्थ्य नथी. कारण के अज्ञानमां कोइनेपण सिद्ध करवानी के
बाध करवानी शक्ति नथी; ज्यारे अज्ञानमां ज्ञानने निषेध करवानुं साम-
र्थ्य नथी त्यारे ज्ञानज श्रेयठे एम सिद्ध थयुं, वली तमे कछुं ठे के ज्यारे
ज्ञान थायठे त्यारे परस्पर विवादना योगथी चित्त, क्लेशादि जावने
प्राप्त करेठे, तेपण आपनुं विना विचारनुं कथन ठे. अमे परमार्थथी ज्ञानी
तेनेज कहियें ठियें के जेनो आत्मा विवेकथी पवित्र होय; अने जे ज्ञान-
नो गर्व न करे, तेमज अद्विज्ञानी थइ कंठ लगी मदिरापान करनारनी
जेम उन्मत्त वचनो बोले अने सर्व जगत्ने तृण सदृश माने, ते परमा-
र्थथी अज्ञानीज ठे, कारण के तेने ज्ञाननुं फल प्राप्त थयुं नथी. ज्ञाननुं
फल तो रागद्वेषादि दूषणोनो त्यागजावठे. ज्यारे तेम थयुं नहि त्यारे
परमार्थथी तेनामां ज्ञानज नथी. उक्तं च ॥ तज्ज्ञानमेव न जवति, यस्मि-
न्नृदिते विज्ञाति रागगणः ॥ तमसः कुतोस्ति शक्ति, दिनकरकिरणग्रतः
स्थातुम् ॥१॥ एवा ज्ञानी विवेकथी पवित्र आत्मावावाला परजीवोने हित
करवामां एकांत रसिया होय. एवा ज्ञानी कदापि विवाद करशे, तो पण प-

કોપીન પેહેરે છે, ધાતુરક્ત વસ્ત્ર રાખે છે, કોઈ શિરપર શિલા રાખે છે, કોઈ જટા રાખે છે, કોઈ મસ્તક પર કૌરમુંકરાવે છે, મૃગચર્મનું આસન રાખે છે, બ્રાહ્મણના ઘરનું અન્ન ખાય છે, કોઈ પાંચજ ગ્રાસ ખાય છે, બાર અક્ષરનો જાપ કરે છે, તેડના ઝક્ત જ્યારે ગુરુને વંદના કરે છે ત્યારે “ ઝં નમો નારાયણાય ” એમ કહે છે, ત્યારે ગુરુ તેડને “ નમો નારાયણાય ” એમ કહે છે, અને મહાજારતમાં જેનું નામ “ વીટા ” લખેલ છે, કાષ્ઠની મુખવસ્ત્રિકા મુખના નિઃશ્વાસના નિરોધ વાસ્તે રાખે છે, જેથી મુખશ્વાસ-થી જીવહિંસા ન થાય. ॥ શ્લોક ॥ તે પ્રાણાદનુયાતેન, શ્વાસેનૈકેન જંતવઃ ॥ હન્યંતે શતશો બ્રહ્મ, બ્રહ્મમાત્રાક્ષરવાદિનઃ ॥૧॥ સાંખ્ય ગુરુ જલ્લના જીવોની દયા વાસ્તે પાણી ગલવા સારુ પોતાની પાસે ગલણું રાખે છે, અને પોતાના ઝક્તોને પાણી ગલવા સારુ ત્રીશ આંગલ લાંબું અને વીશ આંગલ પોહોલું અને જાડું એવું ગલણું રાખવાનો ઉપદેશ કરે છે. વહ્લી જે જીવ પાણી ગલવા પઠી નિકલે તે તેજ પાણીમાં પાઠા પ્રક્ષેપ કરે છે, કારણ કે મીઠાપાણીના પૂરા ચારા પાણીમાં મરી જાય છે, અને ચારા પાણીના પૂરા મીઠા પાણીમાં મરી જાય છે. તેથી જુદાં જુદાં પાણી એકઠાં કરતા નથી. પાણીના સૂક્ષ્મ એક બિંદુમાં જેટલા જીવ છે તે જીવોની કાયા જો ઝમર સમાન બનાવવામાં આવે તો તે જીવો ત્રણ લોકમાં સમાય નહિ. આ તેડનો પાણી ગલવાનો વિચાર છે.

સાંખ્ય બે પ્રકારના છે, એક પ્રાચીન, બીજા નવીન. નવીનનું બીજું નામ પાતંજલપણ છે. પ્રાચીન સાંખ્ય ઈશ્વરને માનતા નથી. નવીન સાંખ્ય ઈશ્વરને માને છે. જે નિરીશ્વર છે તે નારાયણને પર માને છે, અને તેના જે આચાર્ય છે તે વિષ્ણુ પ્રતિષ્ઠાકારક ચૈતન્યપ્રમુખ શબ્દોથી કેહેવાય છે. સાંખ્ય મતનું સ્વરૂપ બતાવનારા આચાર્યનાં નામ. કપિલ, આસુરિ, પંચશિખ, ઝાર્ગવ, હલૂક, ઈશ્વર, કૃષ્ણ. તેડ શાસ્ત્રકર્તા છે. સાંખ્યમત વાલા કાપિલપણ કેહેવાય છે. તથા કપિલનું પરમર્ષિ એવું બીજું નામ છે, તેથી તેડ પારમર્ષી પણ કેહેવાય છે. બનારસમાં તેડ સંખ્યાબંધ છે. માસ ઉપવાસ પણ કરે છે. બ્રાહ્મણ જે છે તે અર્ચિર્માર્ગથી વિરુદ્ધ ધૂમમાર્ગાનુગામી છે, અને સાંખ્ય અર્ચિર્માર્ગાનુયાયી છે; બ્રાહ્મણોને વેદ પર પ્યાર છે તેથી યજ્ઞમાર્ગાનુયાયી છે, અને સાંખ્ય હિંસાર્થી પૂર્ણ, એવા જે વેદ તે-

नाथी निवर्त्तेला ठे. अध्यात्मवादी सांख्य पोताना मतनो महिमा आ प्रमाणे माने ठे ॥ श्लोक ॥ हस पिब च खाद मोदं, नित्यं जुद्धव च जोगान् यथाऽनिकामं ॥ यदि विदितं कपिलमतं, तत् प्राप्स्यसि मोक्षसौख्यमचिरेण ॥ १ ॥ एम माठर शास्त्रना प्रांतमां लखेबुं ठे. अर्थः— जो तमे कपिलमत जाण्यो होय तो पढी हसो, खेलो, पीउं, खाउं, सदा खुशी रहो, जेवी रुचि थाय तेवा सदा जोग जोगवो तो पण तमने अल्प कालमां मुक्ति, सुखें प्राप्त थशे. तेमना बीजा शास्त्रमां पण कबुं ठे के ॥ श्लोक ॥ पंचविंशतितत्त्वज्ञो, यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ शिखी मुंडी जटी वापि, मुच्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ अर्थः— पचवीश तत्त्वने जाणनार, पढी चाहे ते कोईं आश्रममां रहेतो होय, के शिखावालो होय, वा मुंडित होय, के जटा राखे, तो पण ते उपाधिथी मुक्त थाय तेमां संशय नथी.

सांख्य मतमां सर्व सांख्य पचीश तत्व माने ठे. ज्यारे पुरुष त्रण दुःखथी ह्णाय ठे, त्यारे ते त्रण दुःखने दूर करवा वास्ते तेने जिज्ञासा उत्पन्न थाय ठे. ते त्रण दुःखनां नाम १ आध्यात्मिक, २ आधिदैविक, ३ अधिजौतिक; आध्यात्मिक दुःख बे प्रकारनुं ठे. १ शारीरिक २ मानसिक. तेमां वायु, पित्त, श्लेष्म, आ त्रणनी विषमताथी शरीरमां जे अतिसारादि रोग थाय ठे ते शारीरिक, अने काम, क्रोध, लोभ, मोह, ईर्ष्या, इत्यादि, विषयो जोवाथी जे थाय ते मानसिक. आ बंने आच्यंतर उपायथी दूर थई शके ठे तेथी ते आध्यात्मिक दुःख केहेवाय ठे. २ आधिजौतिक, तथा ३ आधिदैविक, आ बंने बाह्य उपायथी दूरकरी शकयठे तेमां जे दुःख मनुष्य, पशु, पक्षी, मृग सर्पादि, स्थावरादिना निमित्तथी थाय ठे ते आधिजौतिक, अने जे यक्ष, राक्षस, भूतादिना प्रवेशथी, तथा महामारी, अनावृष्टि अतिवृष्टि इत्यादिथी थायठे ते आधिदैविक केहेवायठे. आ त्रण दुःखथी, रज परिणामना जेदथी प्राणिउने दुःख दूर करवा वास्ते तत्व जाणवानी इच्छा थाय ठे ते तत्व पचीश प्रकारनां ठे.

प्रथम पचीश तत्वोनुं स्वरूप लखियेंठियें. तेमां प्रथम सत्त्वादि गुणोनुं स्वरूप कहियेंठियें. ते त्रण गुण ठे. १ सत्त्व गुण, सुखलक्षण, २ रजोगुण दुःखलक्षण, ३ तमोगुण, मोहलक्षण; आ त्रण गुणनां त्रण विंग ठे. १ स-

ત્વગુણનું ચિહ્ન પ્રસન્નતા, ૨ રજોગુણનું ચિહ્ન સંતાપ, ૩ તમોગુણનું ચિહ્ન દીનપણું. હવે ૧ પ્રસાદ, ૨ બુદ્ધિપાટવ, ૩ લાઘવ, ૪ પ્રશ્રય. ૫ અનજિ-
 ભ્વંગ, ૬ અદ્વેષ, ૭ પ્રીત્યાદિ, આ સત્ત્વગુણનાં કાર્યલિંગ છે, ૧ તાપ,
 ૨ શોષ, ૩ જેદ ૪ ચલચિત્ત, ૫ સ્તંભ, ૬ ઉદ્વેગ, આ રજોગુણનાં કાર્ય-
 લિંગ છે. તથા ૧ દૈન્ય, ૨ મોહ, ૩ મરણ, ૪ અસાદન, ૫ બીજત્સા,
 ૬ જ્ઞાન ગૌરવાદિ, ૭ આ તમોગુણનાં કાર્યલિંગ છે. કાર્યોથી સત્ત્વાદિ
 ગુણનો જાસ થાય છે. તથા લોકમાં જે કાંઈ સુખ ઉપલબ્ધ થાય છે,
 જેમ કે ૧ આર્જવ, ૨ માર્દવ, ૩ સત્ય, ૪ શૌચ, ૫ લજ્જા, ૬ બુદ્ધિ, ૭ ક્ષ-
 મા, ૮ અનુકંપા, પ્રસાદાદિ, આ સર્વ સત્ત્વગુણનાં કાર્ય છે; તેમજ જે
 કાંઈ દુઃસ્વ ઉત્પન્ન થાય છે જેમ કે ૧ દ્વેષ, ૨ ડોહ, ૩ મત્સર ૪ નિંદા-
 વચન, ૫ બંધન, તાપાદિસ્થાન, આ સર્વ રજોગુણનાં કાર્ય છે; તેમજ જે
 કાંઈ મોહ ઉપલબ્ધ થાય છે, જેમકે ૧ અજ્ઞાન, ૨ મદ, ૩ આલસ્ય, ૪ જય,
 ૫ દૈન્ય, ૬ કૃપણતા, ૭ નાસ્તિકતા, ૮ વિષાદ, ૯ ઉન્માદ, યમાદિ આ સર્વ
 તમોગુણનાં કાર્ય છે. આ સત્ત્વાદિ પરસ્પર ઉપકારી ત્રણ ગુણોથી સર્વ જગત્
 વ્યાપ્ત છે, પરંતુ ઊર્ધ્વલોકમાં દેવતાઊર્માં પ્રધાનપણે સત્ત્વગુણ છે, અને
 અધોલોક તિર્યચ, નરકવિષે પ્રધાનપણે તમોગુણ છે, તથા મનુષ્યમાં પ્રધા-
 નપણે રજોગુણ છે. આ ત્રણે ગુણોની જે સમ અવસ્થા તેનું નામ પ્રકૃતિ છે.
 તે પ્રકૃતિનાં અપરનામ પ્રધાન, અવ્યક્ત એમપણ છે. પ્રકૃતિ નિત્યસ્વરૂપ
 છે. “ અપ્રચ્યુતાનુત્પન્નસ્થિરૈકસ્વજ્ઞાવં કૂઠસ્થં નિત્યં ” આ નિત્યનું લક્ષ-
 ã છે. તથા આ પ્રકૃતિ જે છે, તે અન્વય, અસાધારણી, અશબ્દા, અસ્પર્શા,
 અરસા, અગંધા, અવ્યયા, કેહેવાય છે. જે મૂલ સાંખ્ય છે તે દરેક આત્મા-
 ની સાથે જુદા જુદા પ્રધાન માને છે; અને જે નવીન સાંખ્ય છે તે સર્વ આત્મા-
 ઊર્માં એક, નિત્ય, પ્રધાન માને છે. પ્રકૃતિ અને આત્માના સંયોગથી સૃષ્ટિ
 થાય છે, તે કારણથી સૃષ્ટિ થવાનો ક્રમ લખિયેં ઠિયેં.

તે પ્રકૃતિથી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ગાય આદિ સન્મુખ દેખવાથી, આ ગા-
 ય છે, ઘોડો નથી, તથા આ સ્થાંણુ છે, પુરુષ નથી, એવો જે નિશ્ચયરૂપ અધ્ય-
 વસાય થાય છે તેને બુદ્ધિ કહે છે બીજું તેનું નામ મહત્પણ કહે છે. તે બુદ્ધિ-
 નાં આઠ રૂપ છે. ૧ ધર્મ, ૨ જ્ઞાન, ૩ વૈરાગ્ય, ૪ એશ્વર્ય, આચાર સાત્વિક

बुद्धिनां रूपे . तथा १ अधर्म, २ अज्ञान, ३ अवैराग्य, ४ अनैश्वर्य, आ-
चार तामसी बुद्धिरूपे. ते बुद्धिश्च अहंकार उत्पन्न थायते. ते अहं-
कारश्च सोल गुणनो समूह उत्पन्न थायते ते सोल गुण आते. १ स्पर्शनं,
त्वक्, २ रसनं जिह्वा, ३ घ्राणं, नासिका, ४ चक्षुः, लोचन, ५ श्रोत्रं, श्रवण,
आ पांचेने बुद्धीन्द्रिय कहेते, कारण के आ पांचे पोत पोताना विषयने
जाणेत. तथा पांच कर्मेन्द्रियते. १ पायु, गुदा, २ उपस्थ, पुरुष स्त्रीनुं चिह्न
३ वच, कंठादि आठस्थानशी उच्चाराय ते शब्द, ४ हाथ, ५ पग, आ पां-
चेशी पांच काम थायते, १ मलोत्सर्ग, २ संज्ञोग ३ वचन, ४ ग्रहण, ५ च-
लन, ते कारणशी आ पांचने कर्मेन्द्रिय कहेते. ११ मन, मन ज्यारे बुद्धीं-
द्रियने मलेते, त्यारे बुद्धीन्द्रियरूप थइ जायते; अने कर्मेन्द्रियने मलेते
त्यारे कर्मेन्द्रियरूप थइ जायते. आ मन जे ते ते संकल्पवृत्तिते. तथा
अहंकारशी पांच तन्मात्रा जेनी सूक्ष्म संज्ञा ते ते उत्पन्न थायते. १ रूप
तन्मात्रा, ते शुक्लकृष्णादि रूपविशेष, २ रसतन्मात्रा, ते तिक्तादि रस
विशेष, ३ गंधतन्मात्रा, ते सुरज्यादि गंधविशेष, ४ शब्दतन्मात्रा, ते मधु-
रादि शब्दविशेष, ५ स्पर्शतन्मात्रा, ते मृदुकाठिन्यादिस्पर्शविशेष, आ
षोडशक गण ते. हवे पांचतन्मात्रांशी पांचभूत उत्पन्न थायते, ते कहे-
ते. १ रूप तन्मात्राशी अग्नि उत्पन्न थायते, २ रसतन्मात्राशी जल उत्पन्न
थायते, ३ गंध तन्मात्राशी पृथ्वी उत्पन्न थायते, ४ शब्द तन्मात्राशी आ-
काश उत्पन्न थायते ५ स्पर्श तन्मात्राशी वायु उत्पन्न थायते एम पांच
तन्मात्रांशी पांच भूत उत्पन्न थायते. एम सर्व मली चोवीश तत्व
प्रधान निवेदन कस्यां. “ अने अकर्त्ता विगुण जोक्ता ” एवुं पुरुष तत्व
पचीशमुं नित्य चिद्रूप मानेते. चोवीश तत्व रूप प्रधान. १ प्रकृति-
२ महान्, ३ अहंकार ८ पांच ज्ञानेन्द्रिय, १३ पांच कर्मेन्द्रिय, १४ मन,
१५ पांच तन्मात्रा, १४ पांच भूत. एम चोवीश तत्व ते. तेमांशी प्र-
थम जे प्रकृति ते ते अनुत्पन्न होवाशी बुद्धि आदि सात प्रथमनां
कारण ते, अने सोल पाठलनां कार्य ते, तेशी प्रथमनी सात प्रकृति वि-
कृति केहेवाय ते, अने षोडशकगण कार्यरूप होवाशी विकृतिरूपते; अने
पुरुष जे ते ते न प्रकृति, न विकृति ते. नशी कोइशी उत्पन्न थयेल के
नशी कोइने उत्पन्न करतो, ते कारणशी तेवो ते. ॥ तथाचेश्वरः कृष्णः

સાંખ્યસત્તૌ ॥ “ મૂલપ્રકૃતિરવિકૃતિ, મહદાદ્યાઃ પ્રકૃતિવિકૃતયઃ સત્ત ॥ ષોડશકશ્ચ વિકારો, ન પ્રકૃતિર્નવિકૃતિઃ પુરુષ ઇતિ ॥ અર્થઃ—ઈશ્વર કૃષ્ણ, સાંખ્ય મતના આચાર્ય સાંખ્યસત્તિગ્રંથમાં લખેલે કે. મૂલપ્રકૃતિ અવિકૃતિ છે મહત્ આદિ સાત પ્રકૃતિવિકૃતિ છે, ષોડશક વિકાર વિકૃતિ છે, અને પુરુષ ન પ્રકૃતિ, ન વિકૃતિ છે. તથા મહદાદિ, પ્રકૃતિના વિકાર છે, તે વ્યક્ત થઈને ફરી અવ્યક્તપણ થઈ જાય છે. તે અનિત્યહોવાથી પોતાના સ્વરૂપથી ઋષ્ટ થઈ જાય છે; અને પ્રકૃતિ અવિકૃતિ રૂપ હોવાથી પોતાના સ્વરૂપથી ઋષ્ટ થતી નથી. તથા મહત્ આદિનું અને પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ સાંખ્ય મતવાલા આ પ્રમાણે માને છે. ૧ હેતુમત્, ૨ અનિત્ય, ૩ અવ્યાપક, ૪ સક્રિય, ૫ અનેક, ૬ આશ્રિત, ૭ લિંગ, ૮ સાવયવ, ૯ પરતંત્ર, ૧૦ વ્યક્ત. પ્રકૃતિ તેનાથી વિપરીત છે. ૧ હેતુમત્, કારણ વાલા છે, મહત્ આદિ, ૨ અનિત્ય, ઉત્પત્તિ ધર્મવાલા છે, ૩ અવ્યાપક, બુદ્ધિ આદિ અવ્યાપિ છે, સર્વગત નથી, ૪ સક્રિય, અધ્યવસાયસંયુક્ત વર્તે છે, તે હેતુથી ક્રિયા સહિત, સવ્યાપાર ચાલવા વાલા છે, ૫ અનેક, ત્રેવીશ પ્રકારના છે, તેથી, ૬ આશ્રિત. આત્માના ઉપકાર વાસ્તે પ્રધાનને અવલંબીને રહે છે ૭ લિંગ, જે જેમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તે તેમાંજ લય પામે છે, “લયંક્લયં ગત્વતીતિલિંગં,” પાંચ ચૂત, પાંચ તન્માત્રાઈમાં લય પામે છે, પાંચ તન્માત્રા, દશ ઇન્દ્રિય, અને મન, અહંકારમાં લય પામે છે, અહંકાર બુદ્ધિમાં લય પામે છે, અને બુદ્ધિ પ્રકૃતિમાં લય પામે છે; પ્રકૃતિનો કોઈમાં પણ લય થતો નથી. ૮ સાવયવ, શબ્દ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શાદિ સંયુક્ત છે, ૯ પરતંત્ર, કારણને આધીન હોવાથી, ૧૦ વ્યક્ત, તેવીજ રીતે મહદાદિ વ્યક્ત છે; પ્રકૃતિ તેનાથી વિપરીત, સુગમ છે. આ અદ્વપમાત્ર સ્વરૂપ બતાવેલ છે, વિસ્તારથી જાણવું હોયતો સાંખ્ય સત્તિ આદિ શાસ્ત્રો જોવાં.

હવે પચીશમા પુરુષ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહિયેં બિયેં. પુરુષ “ અકર્તા વિગુણોક્તોક્તા, નિત્યચિદચ્યુપેતશ્ચ ” છે. પુરુષતત્ત્વ આત્માને કહે છે. ૧ આત્મા, વિષય સુખાદિનાં કારણ પુણ્યાદિ કરતો નથી તેથી “ અકર્તા ” છે; કારણ કે આત્મા તૃણમાત્ર પણ તોડવાને સમર્થ નથી; અને કર્તા પ્રકૃતિ છે, કારણ કે પ્રકૃતિમાં પ્રવૃત્તિસ્વભાવ છે; તથા ૨ “ વિગુણઃ ” સત્ત્વાદિ ગુણરહિત છે, કારણ કે સત્ત્વાદિ પ્રકૃતિના ધર્મ છે, તથા ૩ “ જો-

क्ता " आत्मा जोक्ता, जोगवनार ठे, जोक्ता पण साक्षात् नथी, परंतु प्रकृतिना विकारभूत उन्नय मुख दर्पणाकार जे बुद्धि ठे, तेमां संक्रमण थयां थकां निर्मल आत्मस्वरूपविषे सुख दुःखोना प्रतिबिंब उदय मात्रथी जोक्ता केहेवाय ठे. " बुद्ध्यवसितमर्थं पुरुषश्चेतत " इतिवचनात्॥ जेम जासुस फुलनी समीप रेहेवाना कारणथी स्फटिकमां रक्ततादि केहेवामां आवे ठे, तेम प्रकृतिना निकट संबंधथी पुरुषपण सुख दुःखो-नो जोक्ता केहेवाय ठे. सांख्य मतना वादमहार्णवमां पण कहे ठे " बु-द्धिदर्पणसंक्रांतं, समर्थप्रतिबिंबकं ॥ द्वितीयं दर्पणं कटपे, पुंसिअध्या-रोहति ॥ १ ॥ तदेव जोक्तृत्वमस्य नत्वात्मनोविकारापत्तिरिति ॥ आ-नो तात्पर्य उपर बतावेल ठे.

तथा कपिलनो शिष्य आसुरिपण कहे ठे ॥ श्लोक ॥ विवक्तेदृक्परि-णतौ, बुद्धौ जोगोऽस्य कथ्यते ॥ प्रतिबिंबोदयः स्वहे, यथा चंद्रमसौज-सि ॥ १ ॥ तथा विंध्यवासी सांख्याचार्य आत्माने तेवीज रीतें जोक्ता कहे ठे. पुरुष अविकृत आत्माज ठे, स्वनिर्जास अचेतन मन कर्त्ता ठे. ते मननी निकटताथी उपाधि स्फटिकवत् देखाय ठे; "नित्या या चिच्चेत ना तथाऽच्युपेतः" आ केहेवाथी पुरुषज चैतन्यस्वरूप ठे. "नतु ज्ञान-स्य " परंतु ज्ञान नथी, कारण के ज्ञाननो धर्म बुद्धि ठे. तथा पतंज-लि पण एमज कहे ठे. तथा " पुमान् " आ जे एक वचन ठे ते जाति-नी अपेक्षाथी ठे; परंतु आत्मा अनंत ठे, कारण के जन्म मरणादि का-रणोना नियम, तथा धर्मादि अनेक प्रवृत्ति देखवामां आवे ठे. ते सर्व अनंत आत्मा सर्वगत तेमज नित्य ठे. ॥ उक्तं च ॥ अमूर्तिश्चेतनो जोगी, नित्यः सर्वगतोऽक्रियः ॥ अकर्त्ता निर्गुणः सूक्ष्म, आत्मा कापिलदर्शनइति॥

सांख्यमत त्रण प्रमाण माने ठे. १ प्रत्यक्ष, २ अनुमान, ३ शब्द. ते मतनुं नाम सांख्य अथवा शांख्य शा वास्ते कहे ठे ? तेनो हेतु एवो ठे के, संख्या प्रकृति तत्व पचीश रूप तेने जे जाणे अथवा जणे. ते सांख्य. तथा जो ताबु शकारथी बोलियें तो शांख्य एम केहेवाय. तेउ-ना मतमां शंखध्वनि ठे एम वृद्धोनो आम्नाय ठे तेथी शांख्य नाम ठे. वली शंख नामे कोई आद्य पुरुष थया ठे. "तस्यापत्यं पौत्रादिरिति गर्गा

દિત્વાદય સ્ત્રી પ્રત્યયે શાંખ્યા ષામિ શ્વં દર્શનં શાંખ્યં શાંખં વા ” ॥ इति
सांख्यमतसंक्षेपवर्णनं.

હવે મીમાંસકમત લખિયેં ઠિયેં. તેનું બીજું નામ જૈમિનીય પણ કહે-
હે. આ મતવાલા સાંખ્યમતની પેઠે એકદંડી, ત્રિદંડી હોય છે, ધાતુરક્ત
વસ્ત્ર પહેરે છે. ષ્ઠગચર્માસન પર બેસે છે, કમંડલુ રાખે છે, શિરમુંઘિત ક-
રાવે છે, સંન્યાસી પ્રમુખદ્વિજ આ મતમાં હોય છે, વેદ તેમના ગુરુ છે, પરંતુ
બીજા કોઈ વક્તા ગુરુ નથી. તે પોતે પોતાને સંન્યસ્તં સંન્યસ્તં કહે છે, ય-
જ્ઞોપવીતને ધોઈને ત્રણવાર તેનું જલ પીયે છે. આ મીમાંસક બે પ્રકારના છે,
એક યાજ્ઞિકાદિ, તે પૂર્વમીમાંસક છે, અને બીજા ઉત્તરમીમાંસાવાદી
છે. યાજ્ઞિકાદિ, કુકર્મના તજનાર, યજનાદિ ષટ્કર્મના કરનાર, બ્રહ્મ
સૂત્રના ધારક, ગૃહસ્થાશ્રમમાં સ્થિત, શૂદ્રનું અન્નાદિ તજનાર છે, તેના
પણ બે જોડ છે, એક જટ, બીજા પ્રજાકર; જટ ઠ પ્રમાણ માને છે, અને
પ્રજાકર પાંચ પ્રમાણ માને છે. ઉત્તરમીમાંસક વેદાન્તિ છે, બ્રહ્મ અદ્વૈતજ
માને છે “ સર્વમેવેદં બ્રહ્મેતિ જાણંતે ” તેપર પ્રમાણ આપે છે કે એકજ
આત્મા સર્વશરીરોમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. ॥ શ્લોક ॥ એક એવહિ ચૂતાત્મા,
ચૂતે ચૂતે વ્યવસ્થિતઃ ॥ એકધા બધુધા ચૈવ, દૃશ્યતે જલચંદ્રવત્ ॥ ૧ ॥
इति वचनात् ॥ “ पुरुष एवेदं सर्वयद्भूतं यच्च ज्ञाव्यमिति वचनात् ॥ आ-
त्मा मांजलयथबुं तेनुं नाम मुक्तिं ते. बीजी कांश् मुक्तिं नथी. ते मीमांसक
द्विजज जेनुंनाम जगवत् છે, તે ચાર પ્રકારના છે; ૧ કુટીચર, ૨ બહૂદક,
૩ હંસ, ૪ પરમહંસ. તેમાં ૧ ત્રિદંડી, સશિખા, બ્રહ્મસૂત્રી, ગૃહત્યાગી, યજ
માન, પરિગૃહી, એકવાર પુત્રના ઘરમાં જોજન કરે છે, કુટીમાં વસે છે
તેને કુટીચર કહે છે, ૨ તુલ્યવેષ, પૂર્વોક્ત વિપ્રના ઘરમાં નીરસ જિહ્વા
જોજી વિષ્ણુજાપપર નદીના તીરપર રહે છે, તેને બહૂદક કહે છે, ૩ બ્ર-
હ્મસૂત્ર, શિખારહિત, કષાય વસ્ત્ર, દંડધારી, ગામમાં એકરાત્રિ અને નગ-
રમાં ત્રણ રાત્રિ રહે છે, અગ્નિ જ્યારે ધૂમરહિત થાય ત્યારે બ્રાહ્મણના ઘરમાં
જોજન કરે છે અને તપથી શરીર શોષણ કરી, દેશોમાં ફરતા રહે છે, તેને
હંસ કહે છે હંસનેજ જ્યારે જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે ચારે વર્ણના ઘરમાં જોજન
કરે છે, પોતાની ઇચ્છાથી દંડ રાખે છે, ઈશાન દિશા સન્મુખ જાય છે જો શ-
ક્તિહીન થઈ જાય તો અનશન ગ્રહણ કરે છે, ૪ વેદાંત એકધ્યાયી, તે

परमहंसकेहेवाय ठे; आ चारेमां पूर्वशी परस्पर अधिक चारे केवल ब्रह्माद्वैतवाद साधवामां व्यसनी ठे, इत्यादि आ मतनुं स्वरूप ठे.

हवे पूर्वमीमांसावादिउनो मत विशेषशी लखियें ठियें. जैमिनीय वाला कहे ठे के, सर्वज्ञ, सर्वदर्शी वीतराग, सृष्टिआदिना कर्त्ता, आ पूर्वोक्त विशेषणयुक्त कोइपण देव नथी, के जे देवनुं वचन प्रामाणिक होय, प्रथम तो देवज कोइ वक्ता नथी, के जेनुं कहेबुं वचन प्रमाण आय. अनुमानशी पुरुष सर्वज्ञ नथी, मनुष्य होवाथी, रथ्यापुरुषवत्.

पूर्वपक्षः— किंकर थई जेनी सुर, असुर सेवा करेठे, तेमज त्रण लोकमां ऐश्वर्यना सूचक, ठत्र, चामरादि जेनी विभूति ठे, ते सर्वज्ञ केम न होई शके?

उत्तरपक्षः—आ विभूति तो इंद्रजाद्वीआ पण रची शके ठे, ते वातना साक्षी जैनमतना सामंतज्ञद्र आचार्य पण ठे ॥ श्लोक ॥ देवागमनज्ञोयान, चामरादिविभूतयः ॥ मायाविष्वपि दृश्यंते, ह्यतस्त्वमसि नो महान्.

पूर्वपक्षः— जेम अनादि सुवर्णनो मेल, द्वार प्रमुख अग्नि पुटादि क्रियाविशेषशी शोधातां, सुवर्ण सर्वथा निर्मल थई जाय ठे, तेम आत्मा पण निरंतर ज्ञानादि अज्यासशी निर्मल थवाथी तेने सर्वज्ञपणांनो संज्ञव केम न होय ? अवश्य होयज.

उत्तरपक्षः—आ तमारुं केहेबुं ठीक नथी; कारण के अज्यास करवाथी शुद्धिनी तरतमताज आय ठे, परंतु परम प्रकर्ष अवस्था थती नथी, कारण के जे पुरुष चालवानो अज्यास करे, अर्थात् कूदवानो, ठलंग मारवानो, ठेकडो मारवानो अज्यास करे, ते दशहाथ वीशहाथ कुदी शकशे, परंतु सो योजन कूदवानी शक्ति ते कदापि मेलवी शकशे नहि, अने सर्व लोक कूदी जवानो अज्यास तो कदापि तेनाथी थइ शकशे नहि. तेवीज रीतें आत्मापण अज्यासद्वारा सर्वज्ञ थइ शकतो नथी.

पूर्वपक्षः— मनुष्यने सर्वज्ञता जले न होय, परंतु ब्रह्मा विष्णु, महेश्वरादिने तो सर्वज्ञता होय ठे, कारण के तेमने तो जगत् ईश्वर माने ठे. ते वात कुमारिल पण कहे ठे. “दिव्य देह होवाथी” ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर, तेउने सर्वज्ञता होय, मनुष्यने सर्वज्ञता केवीरीतें होय ?

उत्तरपक्षः—जे रागद्वेषमां मग्न ठे निग्रह अनुग्रहमां ग्रस्तठे, काम सेवनमां तत्पर ठे, एवा लक्षणवाला ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर, सर्वज्ञ केवी

રીતેં હોઈ શકે છે ? કારણ કે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તો સર્વજ્ઞસાધક નથી, કારણ કે તેતો (ઇન્દ્રિયો) વર્તમાન વસ્તુનેજ ગ્રહણ કરેહે; અને અનુમાનથી પણ સર્વજ્ઞ સિદ્ધ થતા નથી, કારણ કે અનુમાન પ્રત્યક્ષ પૂર્વકજ પ્રવૃત્ત થઈ શકે છે; તેમજ આગમ પણ સર્વજ્ઞની સિદ્ધિ કરનારું કોઈ નથી; કારણ કે આગમ સર્વે વિવાદાસ્પદ છે; વલી ઉપમાન પણ નથી, કારણ કે બીજા સર્વજ્ઞ કોઈ હોય તો ઉપમાન બને, તેવીજ રીતેં અર્થાપત્તિથી પણ સર્વજ્ઞ સિદ્ધ થતા નથી, કારણ કે અન્યથા અનુપપચ્ચમાન એવો કોઈ પદાર્થ નથી, જે હોવાથી સર્વજ્ઞ સિદ્ધ થાય. જ્યારે જાવગ્રાહક પાંચે પ્રમાણથી સર્વજ્ઞ સિદ્ધ ન થયા, ત્યારે સર્વજ્ઞ અજ્ઞાવ પ્રમાણના વિષય થયા. સર્વજ્ઞ પ્રત્યક્ષાદિ ગોચરને અતિક્રાંત હોવાથી, શશશ્ચંગવત્ જ્યારે કોઈ દેવ સર્વજ્ઞ નથી, અને તેવા સર્વજ્ઞ દેવનું કથન કરેલું જ્યારે કોઈ શાસ્ત્ર નથી, ત્યારે અતીન્દ્રિય અર્થનું જ્ઞાન કેમ થાય ? એવી મનમાં આશંકા કરીને જૈમિનિ કહે છે કે “ તસ્માત્ ” તે કારણથી અતીન્દ્રિય ઇન્દ્રિયોના વિષયરહિત જે, આત્મા, ધર્મ અધર્મ, કાલ, સ્વર્ગ, નરક, પરમાણુ પ્રમુખ પદાર્થો છે, તેડના કરતેલ આમલકવત્ સાક્ષાત્ દેખનાર કોઈ નથી. તે હેતુથી નિત્ય જે વેદવાક્ય છે, તેનાથીજ યથાર્થ તત્ત્વનો નિશ્ચય થાય છે. કારણ કે વેદ, અપૌરુષેય છે, અર્થાત્ કોઈયે રચેલા નથી, અનાદિ નિત્ય છે, તે વેદવચનોથી અતીન્દ્રિય પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે, પરંતુ કોઈ સર્વજ્ઞના કહેલા આગમથી થતું નથી, કારણ કે સર્વજ્ઞ કોઈપણ પૂર્વ કાલમાં થયા નથી, વર્તમાનમાં છે નહિ, અને જીવિષ્યમાં થવાના નથી. ॥ યથાહુસ્તે ॥ અતીન્દ્રિયાણામર્થાનાં, સાક્ષાત્ દૃષ્ટા ન વિદ્યતે ॥ વચનેનહિ નિત્યેન, યઃ પશ્યતિ સપશ્યતિ ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન:—અપૌરુષેય વેદના અર્થ કેવીરીતેં જાણી શકાય ?

ઉત્તર:—અમારી પરંપરા જે અવ્યવહિન્ન છે તેનાથી જાણી શકાય છે, તે કારણથી તથા સર્વજ્ઞાદિનો અજ્ઞાવ હોવાથી પ્રથમ વેદનાજ પાઠ પ્રયત્નથી કરવા જોઈયે. વેદ ચાર છે, ૧ રુગ્, ૨ યજુષ્, ૩ સામ, ૪ અથર્વ. એ ચારનો પાઠ કરી, પઠી ધર્મજિજ્ઞાસા કરવી જોઈયે ? ધર્મ અતીન્દ્રિ-

૧ વિવાદના સ્થાનરૂપ. ૨ બીજે પ્રકારે. ૩ ઉપપન્ન નહિ (સિદ્ધન) થયેલી. ૪ હથેલીમાં. ૫ આમલાની પેઠે.

य ठे. वली धर्म ठे ते केवो ठे ? तथा क्या प्रमाणथी जाणियें ? एवी जे जाणवानी इहा, तेनुं नाम जिजासा ठे. ते जिजासा केवी ठे ते जिजासा धर्म साधवानो उपाय ठे, तेनुं नाम नोदना ठे, ते नोदनानां निमित्त बेठे, एक जनक, बीजो ग्राहक ठे. अहियां ग्राहक निमित्त जाणवुं. तेनुंज विशेष स्वरूप कहियेंठियें.

श्रेयः साधकद्रव्यादिविषे जीवोने प्रेरियें जेनाथी, ते नोदना, वेद वचननी करेली प्रेरणा ठे ॥ इत्यर्थः ॥ धर्म नोदनार्थी जणाय ठे. ते कारणथी नोदनालक्षण धर्म ठे, धर्म अतींद्रिय होवार्थी नोदनार्थीज जाणियें ठियें. प्रत्यक्षादि बीजा कोइ प्रमाणथी जाणी शकातो नथी, कारण के प्रत्यक्षादि विद्यमाननाज उपलब्धक ठे. अने धर्म कर्त्तव्यतारूप ठे अने कर्त्तव्यता त्रणकाल स्वभाव वाली ठे ते कर्त्तव्यतानुं ज्ञान नोदनाज उत्पन्न करी शके ठे. आ मीमांसकोनो अच्युपगम ठे.

हवे नोदनानुं व्याख्यान करियें ठियें. अग्निहोत्र, सर्व जीवोनी अहिंसा, दानादि क्रिया ते करवावास्ते जे प्रवर्त्तक, प्रेरक वेदोनां वचन ठे. तेज नोदना ठे. जेम के “ अग्निहोत्रं जुहूयात् स्वर्गकामः ” एवां जे प्रवर्त्तक वेदवचन ठे, ते नोदना जाणवी. यथा ॥ “ न हिंस्यात् सर्वभूतानि, तथा नवै हिंस्रो भवेत् ” आ वचनोथी प्रेस्थां थकां द्रव्य, गुण, कर्मोथी हवनादिविषे जे प्रवृत्त थवुं, ते धर्म ठे, अने आ वेदवचनो प्रेस्थां थकां पण जे न प्रवर्त्ते, अथवा विपरीत प्रवर्त्ते, तेने नरकादि अनिष्टफल थायठे. शाबरज्ञाप्यमां पण एमज कहेल ठे.

आ जैमिनीय ठ प्रमाण माने ठे. १ प्रत्यक्ष, २ अनुमान, ३ शब्द, ४ उपमान, ५ अर्थापत्ति, ६ अज्ञाव. तेनुं विस्तारथी स्वरूप जाणवुं होय तो षड्दर्शन समुच्चयनी टीका जोवी. इति संक्षेपथी मीमांसकमत.

आ पांच दर्शन आस्तिक केहेवाय ठे, अने ठहुं जैनदर्शन ठे. तेनुं स्वरूप आगलना परिच्छेदमां लखवामां आवशे. नास्तिकमत दर्शनमां नथी. “ नास्तिकं तु न दर्शनमिति राजशेखरसूरिकृतषड्दर्शनसमुच्चयवचनात् ” ॥ तो पण जव्य जीवोने जाणवा वास्ते तेनुं कांश्च स्वरूप लखियें ठियें.

कपाह्वी, जस्म लगावनार, योगी, ब्राह्मणादि, अंत्य जातिना लोक जेउने लोको वाममार्गी कहेठे, तेउ, तथा कौलिक इत्यादि नास्तिक

હે, તેના મતનું નામ નાસ્તિક ચાર્વાક હે. તેહ જીવ, પુણ્ય પાપાદિ કાંઈ માનતા નથી, ચાર જૌતિક દેહ માને હે, તેમજ સર્વજગત્ને પણ ચાર જૌતિક માનેહે.

વહ્લી કેટલા એક ચાર્વાક એક દેશી, આકાશને પાંચમું જૂત માને હે. પંચજૂતાત્મક જગત્ હે એમ કહે હે. જૂતોથીજ મધ્ય શક્તિમત્ ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય હે એમ તેહનો મત હે. પાણીના પરપોટાની જેમ, શરીર હે તેજ જીવ હે એમ તેહનું માનવું હે. આ મતવાલા મધ્ય, માંસ, खायહે; માતા, બેહેન, દિકરી આદિ જે અગમ્યહે, તેહની સાથે ગમન કરે હે. તે નાસ્તિક વામી, દરેક વરસે એક દિવસ સર્વે, એકસ્થલે એકઠા થાયહે. સ્ત્રીને નમ્ર કરી તેહની યોનિની પૂજા કરેહે, તેમજ વિષય સેવનપણ કરેહે શ્ત્યાદિ, એવાં બુરાં કામ કરેહે કે આ પુસ્તકમાં તેનું વર્ણન કરતાં મને શરમ લાગે હે. તેથી લખેલ નથી. તે નાસ્તિક કામસેવન ઉપરાંત બીજો ધર્મ માનતા નથી, મતલબ કે કામનેજ ધર્મ માનેહે.

આ મતની ઉત્પત્તિ જૈનમતના શીલતરંગિણી નામના શાસ્ત્રમાં જે પ્રમાણે લખેલીહે તે પ્રમાણે કહિયેં ઠિયેં. બૃહસ્પતિ નામનો એક બ્રાહ્મણ હતો. તેનું બીજું નામ દેવવ્યાસ હતું. તેને એક બેહેન હતી. તે બાલ્યાવસ્થામાં વિધવા થઈ હતી. જેના આશ્રયથી પોતાની જીંદગી સંપૂર્ણ કરે એવું કોઈ તેણીના સાસરાના ઘરમાં સાધન ન હતું, તેથી નિરાધાર થઈને પોતાના જાણના ઘરમાં આવી રહી. તે અત્યંત સ્વરૂપવતી તેમજ યૌવનવતી હતી, આ સમયે બૃહસ્પતિની પત્ની મૃત્યુ પામી હતી, બૃહસ્પતિને કામ વાસનાથી પીડા થાવાલાગી, તેથી વિષયાસક્ત થવાને લીધે પોતાની બેહેનની સાથે વિષયસેવન કરવાની શ્ત્લા થઈ. વિધવા બેહેનને પ્રાર્થના કરી કે હે બેહેન ? મારી સાથે તું વિષયસેવન કસ્ય, ત્યારે તેની બેહેને કહ્યું કે હે જાણ ? આ વાત ઉજ્જયલોકવિરુદ્ધ હે, તેથી કેમ કરી શકું ? કારણ કે પ્રથમ તો હું તારી બેહેન હું તેથી જાણની સાથે વિષયજોગ કરું તો અવશ્ય હું નરકમાં જાઉં, અને આ વાતજો જગત્માં પ્રસિદ્ધ થાય તો, સર્વલોકને ધિક્કાર પાત્ર થાઉં. એવી વાત શ્રવણ કરી બૃહસ્પતિએ પોતાના મનમાં વિચાર કસ્યો કે, જ્યાં સુધી તેણીના મનમાંથી પાપ, તેમજ નરકાદિ દુઃખનો જય દૂર થશે નહિ, ત્યાંસુધી તે મારી સાથે કદાપિ સંજોગ

रावनारने, कारणपणाना अज्ञावशी त्रिकालगत अर्थने विषय कहेनारने केम पूर्वापर व्याघात थशे नहि ? कारण के कारणनेज प्रमाणनो विषय मानेल ठे. ते वास्ते त्रीजो पूर्वापर विरोध ठे.

तथा क्षणक्षय अंगीकार करवामां जेनो काल चिन्न चिन्न ठे, एवा जे अन्वयव्यतिरेक, तेनी प्रतिपत्तिनो संज्ञव थतो नथी, त्यारे तो साध्य साधनोनी त्रिकाल विषयव्याप्तिग्रहणमाननारने पूर्वापर व्याहृति केम नहि ? आ चोथो पूर्वापरविरोध ठे.

तथा सर्व पदार्थोने क्षणक्षयी मानीने पढी बुद्धें एम कह्युं ठे. ॥ श्लोक ॥ इत एकन्वते कल्पे, शक्त्या मे पुरुषोहतः ॥ तेन कर्मविपाकेन, पादे विद्मोस्मि जिह्मवः ॥ १ ॥ आ श्लोकमां जन्मांतर विषयमां शब्दनो प्रयोग क्षणक्षयविरुद्ध बोलतां थकां बुद्धने पूर्वापरविरोध केम न केहेवो जोश्यें आ पांचमो पूर्वापरविरोध ठे.

तथा निरंश सर्व वस्तु ठे एम प्रथम कहीने पढी फरी “ हिंसाविरतिदानचित्तस्व संवेदनं अरुखगतं सद्बुध्य चेतनत्वस्वर्गप्रापण शक्त्यादिकं गृह्णदपि स्वर्गप्रापणशक्त्यादेरंशस्येति सांशतां पश्चाद्भूतः सौगतस्य कथं पूर्वापरविरुद्धं वचोन स्यात् ” ए ठठो विरोध ठे.

तेवीज रीतें निर्विकल्पक प्रत्यक्ष प्रमाण नीलादि वस्तुर्तने सर्वप्रकारशी ग्रहण करतां ठतां नीलादि अंशविषे निर्णय उत्पन्न करे ठे, परंतु नीलादि अर्थगत क्षणक्षय अंशविषय निर्णय उत्पन्न करता नथी, एम सांशताने कहेतां थकां सौगतने पूर्वापरवचनविरोध सुबोधज ठे. अ सातमो विरोध ठे.

तथा हेतुने त्रण रूपवाला माने ठे, अने संशयने बे उल्लेखवाला माने ठे तेमज कहे ठे, ठतां सांश वस्तुने मानता नथी, आ पण आ. ठमो पूर्वापरविरोध ठे.

तथा परस्पर नहि मळेला परमाणु निकटसंबंधवाला एकत्र थइने घटादिरूपपणे प्रतिज्ञास थायठे, परंतु पोतपोतामां अंगांगीजावरूपें कोशपण कार्य आरंज करता नथी. आ बौद्धोनो मतठे. तेमां दूषण ए ठे के परमाणुठ पोतपोतानामां नहि मळी जवाशी घटनो एकजाग ज्यारे अमे हाथशी पकडियें त्यारे संपूर्ण घटने नहि रेहेवुं जोश्यें. तथा घटने एक जा-

ગથી ઊઠાવતાં ઘટનો એક જાગજ ઊઠવો જોઈયે, પરંતુ સંપૂર્ણઘટ નહિ ઊઠવો જોઈયે. તથા જ્યારે ઘટને તેનો કાંઠોપ કડી અમે સ્વેચ્છીયે, ત્યારે ઘટનો એકદેશજ અમારીપાસે આવવો જોઈએ, પરંતુ સંપૂર્ણ ઘટ ન આવવો જોઈયે, અને જલાદિધારણરૂપ ઘટને અર્થક્રિયાલક્ષણ સત્ત્વ, અંગીકાર કરવા થકી સૌગતોએ પરમાણુર્જનું મલબું માનેલહે, અને તેના મતમાં પરમાણુર્જનું મલબું છે નહિ, તે કારણથી આ નવમો પૂર્વાપરવિરોધ છે. ઇત્યાદિ બૌદ્ધમતમાં અનેક પૂર્વાપરવિરોધ છે.

હવે બૌદ્ધમતનું થોડું સ્ખંડન પણ લખિયે ઠિયે. બૌદ્ધોનો એવો મત છે કે સર્વ પદાર્થ નૈરાત્મ્ય છે, અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપે, પોતાના સ્વરૂપથી સદા સ્થિર રહેવાવાલા નથી, એવી જે જાવના, તેનું નામ નૈરાત્મ્યજાવના છે. નૈરાત્મ્યજાવના રાગાદિ ક્લેશોનો નાશ કરનારી છે. જુઝ. જ્યારે નૈરાત્મ્યજાવના થશે ત્યારે પોતાને પોતાવિષે, તથા પુત્ર, જાઈ, જાર્યા, આદિવિષે પણ આત્મીય અજ્ઞિનિવેશ નહિ થાય, અર્થાત્ “આ મારાં છે” એવો મોહ નહિ થાય. કારણ કે જે પોતાને ઉપકારી છે તે આત્મીય છે, અને જે પોતાને પ્રતિઘાતક છે તે દ્વેષ છે. જ્યારે આત્માજ નથી, પરંતુ પૂર્વાપર દ્વેષ તુટેલાર્જનું અનુસંધાન છે, અને પૂર્વ પૂર્વ હેતુથી પ્રતિબદ્ધ જ્ઞાન દ્વેષ, તેજ તેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે કોણ કોનો ઉપકારક તથા ઉપઘાતક છે ? કારણ કે દ્વેષો, દ્વેષમાત્ર રહેવાથી પરમાર્થથી ઉપકાર, અનુપકાર કરીશકતા નથી. તે વાસ્તે તત્ત્વવેદિયોને પોતાના પુત્રાદિમાં આત્મીય અજ્ઞિનિવેશ નથી. તેમજ વૈરીયોવિષે દ્વેષ નથી. અને લોકોને અનાત્મીય પદાર્થોમાં જે આત્મીય અજ્ઞિનિવેશ છે, તે અતત્ત્વમૂલ હોવાથી અનાદિ વાસનાના પરિપાકે કરેલ છે. એમ જાણવું.

પ્રશ્ન:—જો પરમાર્થથી ઉપકાર્યુપકારક જાવ નથી તો એમ કેમ કહો છો કે જગવાન્ સુગત કરુણાવહે સર્વ જીવોના ઉપકારવાસ્તે દેશના આપતા હવા ? અને દ્વેષિકપણું પણ જો એકાંતજ છે તો તો તત્ત્વવેત્તા પણ એક દ્વેષપથી નાશ પામ્યા, અને તત્ત્વવેત્તા પણ જાણતા હતા કે હું જૂતકાલમાં હતો નહિ અને જીવિષ્યમાં હોવાનો નથી, તો પછી મોક્ષવાસ્તે શા માટે ચત્ત કરે ?

ઉત્તર:—તમે જે કહ્યું તે અમારો અજ્ઞિપ્રાય નહિ જાણવાથી અયુક્ત છે.

जगवान् प्राचीन अवस्थाविषे अवस्थित थे, अने सकल जगत्ने राग-
द्वेषादिदुःखोत्थी संकुल जाणतां थकां, केवीरीतें आ सर्व जगत्तुं दुःख
मारार्थी दूर थाय एवी दया उत्पन्न थवाथी नैरात्म्य क्षणिकत्वादि जा-
णतां ठतांपण ते उपकार करवा योग्य जीवोने निःक्लेशक्षण उत्पन्न
करवावास्ते स्वप्रजाहितकर राजानीपेठे पोतानी संतति बुद्धिविषे, सकल
जगत् साक्षात् करवाने समर्थ एवी पोतानी संततिगत विशिष्टक्षणनी उ-
त्पत्तिवास्ते यत्न आरंभ करेठे. कारण के सफल जगत् साक्षात्कार
कस्याविना सर्वने अक्षणविधान उपकार करवो अशक्य थाय तेथी समु-
त्पन्न केवल ज्ञान पूर्वस्थापन कृपाना विशेष संस्कारवशथी जगवान् कृता-
र्थज ठे तोपण देशना देवामां प्रवृत्त थायठे. तेथी ते देशना सांजली-
ने निर्मल बुद्धिथी नैरात्म्यतत्त्व विचारतां थकां जीवनेजावनाप्रकर्ष वि-
शेषथी वैराग्य उत्पन्न थायठे, तेथी अनुक्रमें मुक्तिलाभ थायठे. अने जे
आत्माने मानेठे तेने मुक्तिनो संभव नथी, कारण के परमार्थथी आत्मा
विद्यमान ते आत्मा स्नेहना वशथी ते आत्माने सुखी थवानी तृष्णा
थशे, अने तृष्णाने वश थवाथी सुखनां साधनोविषे ते प्रवृत्त थशे, एम
ज्यारे गुणोमां राग करशे, ते रागथी ज्यांसुधी आत्माजिनिवेश रहेशे
त्यांसुधी संसार ठे. ॥ आह च ॥ श्लोक ॥ ये पश्यन्त्यात्मानं, तत्रास्याहमिति
शाश्वतः स्नेहः ॥ स्नेहात् सुखेषु तृष्यति, तृष्णा दोषांस्तिरस्कुरुते ॥
१ ॥ गुणदर्शि परितृष्यन्, ममेति तत्साधनान्युपादत्ते ॥ तेनात्माजि-
निवेशो, यावत्तावत्संसारः ॥ २ ॥ इति बौद्धमत पूर्वपक्ष.

हवे जैनमतनी तरफथी उत्तरपक्षः— आ सर्व कहेवुं तमारा अंतःकर-
णमां वासकरेला महामोहना विलासनुं सूचक ठे. आत्मानो अजाव थतां
बंध मोक्षादिनुं एकाधिकरणत्व नहि थाय ते बतावियें ठियें.

हे बौद्धो ! तमे आत्मा मानता नथी, परंतु पूर्वापर क्षण तूटेलानुं अनु-
संधान ज्ञान क्षणोनेज मानोठो. ज्यारे एम मानशो त्यारे बंध अन्यने
थयो, अने मुक्ति अन्यनी थइ; क्रुधा अन्यने लागी, तृप्ति अन्यने थइ;
अनुभव अन्यने थयो, अने स्मरण अन्यने थयुं; जुलाब अन्यें लीधो,
अने रोगरहित अन्य थयो; तपःक्लेश अन्यने थयो, अने स्वर्गादिफल
अन्यने प्राप्त थयुं; अन्यासनी प्रवृत्ति अन्यने थइ, अने अन्यासनुं फल

अन्यने अयुं; आ सर्व हकीकत अतिप्रसंग होवार्थी युक्तियुक्त नथी. जो एम कहो के संताननी अपेक्षार्थी बंध, मोक्षादिनुं एक अधिकरण थइश-केडे, तो तेपण ठिक नथी. कारण के संतानपण तमारा मतमां थइ शकतां नथी जुउं संतान जे ठे ते संतानिथी जिन्नठे के अजिन्नठे? जो कहो के जिन्नठे तो पढी बे विकल्प अमे तमने सोंपियें ठियें. ते संतान नित्य ठे के अनित्य ठे? जो कहो के नित्य ठे तो तेने बंध मोक्षादिनो संज्ञव नथी, कारण के सर्वकाल एकस्वभाव होवार्थी तेनी अवस्था विचित्र थइ शकती नथी. अने तमेतो नित्य मानता नथी “ सर्व क्षणिकमिति वचनात् ” हवे जो कहो के अनित्य ठे तो तो तेज प्राचीन बंधमोक्षादि वैय्यधिकरण दूषण प्राप्त अयुं. जो कहो के अजिन्न ठे, तो तो तेनार्थी अजिन्न होवार्थी तेना स्वरूपनी पेठे संतानिज थया, संतान थया नहि. ज्यारे एम थया त्यारे तो तदवस्थज पूर्वनुं दूषण ठे. जो कहो के क्षणार्थी अन्य संतान कोइ नथी परंतु जे कार्यकारणभाव प्रबंधार्थी क्षण जावठे, तेज संतान ठे, ते वास्ते दोष नथी; आ पण तमारुं केहेवुं अयुक्त ठे, कारण के तमारा मतमां कार्यकारणभावपण घटतो नथी. तेज बतावियें ठियें. प्रतीत्यसमुत्पादमात्र कार्यकारणभाव ठे, तेथी यथाविवक्षित घटक्षण अनंतर घटक्षण ठे, तेमज पटादिक्षणपण ठे, अने जेम घटक्षणार्थी पे-हेक्षा अनंतर विवक्षित घटक्षण ठे तेमज पटादिक्षणपण ठे, त्यारे तो केवीरीतें प्रतिनियत कार्यकारणभावनो अवगम थाय ?

एक बीजुं पण दूषण ठे ते ए ठे के. कारणार्थी जे कार्य उत्पन्न थाय ठे, ते सत् उत्पन्न थाय ठे के असत् उत्पन्न थाय ठे ? जो कहो के सत् उत्पन्न थाय ठे तो कार्योत्पत्तिकालमां पण कारण सत् अयुं; त्यारे तो कार्य कारणने समकालतानो प्रसंग बन्यो; अने एककालमां बे पदार्थो-ना कार्यकारणभाव मान्या नथी, नहि तो मांता पुत्रनो व्यवहार बनशे नहि. घटपटादिने पण परस्पर कार्यकारणभावनो प्रसंग थइ ज-शे. जो असत् पक्ष मानशे तो तेपण अयुक्त ठे, कारण के जे असत् ठे, ते कार्य थइ शक्तुं नथी. नहि तो खरशृंगार्थीपण कार्य उत्पन्न थवुं जो-इये. वल्ली अत्यंतज्ञाव, प्रध्वंसाज्ञाव, बंने जगाए वस्तुसत्तानो संज्ञव होवार्थी, आ बंनेनुं कांशपण विशेष अयुं नहि, जो कहो के प्रध्वंसा-

जावमां वस्तु हती, ते कारणथी हेतु ठे, त्यारे तो ज्यारे हती त्यारे हेतु न होतो, अन्यदा हेतु थयो, एम तो बहु सारी तत्वव्यवस्था थइ.

वल्ली एक बीजी वात ठे के- तज्जावे जाव एवा अवगममां कार्य कारणजावनो अवगम ठे, ते जो तज्जावे जाव ठे, ते शुं प्रत्यक्षथी प्रतीत थाय ठे के अनुमानथी प्रतीत थाय ठे ? प्रत्यक्षथी तो प्रतीत थतो नथी, कारण के पूर्ववस्तुगत प्रत्यक्षथी पूर्ववस्तु परिष्ठिन्न थइ, अने उत्तर वस्तुगतथी उत्तरवस्तु परिष्ठिन्न थइ, अने आ बंनेनुं अनुसंधान करनार त्रीजुं स्वरूप तो कोइ मानता नथी, ते कारणथी ते अनंतर तेनो जाव ठे, एवो केम अवगम थाय ? ते तो तेने पण प्रत्यक्षपूर्वक होवाथी अनुमानथी पण न थाय, अने अनुमान तो लिंगलिंगिसंबंधग्रहणपूर्वक प्रवृत्त थाय ठे, अने लिंगलिंगिनो संबंध तो प्रत्यक्षथी ग्राह्य ठे, जो अनुमानथी संबंधग्रहण करियें, तो अनवस्था दूषण आवे ठे; अने कार्य कारणजावविषे प्रत्यक्ष प्रवृत्त थतुं नथी, ते कारणथी अनुमाननी पण प्रवृत्ति नथी. तेवीजरीतें ज्ञानना बंनेदणोना परस्पर कार्यकारणजावनो अवगमपण निषेध थयो जाणवो. त्यांपण स्वसंवेदनथी पोतपोताना रूप ग्रहणमां परस्परस्वरूप अनवधारणथी तदनंतर हुं उत्पन्न थयो हुं, अने हुं तेनो जनक हुं, एवी अवगति नहि होवाथी तमारा मतमां कार्य कारणजाव नथी, तेमज तेनो अवगमपण नथी, तेथी, एक संतति पतित थवाथी बंधमोक्षनुं एकाधिकरण ठे, आ केहेवुं तमारुं मृषा ठे. आ केहेवाथी जे कहेठे के उपादेय उपादान दणोना परस्पर वास्यवासकजाव होवाथी, उत्तरोत्तर विशिष्ट विशिष्टतर दणोत्पत्तिथी मुक्तिनो संभव ठे, तेपण उपादेय उपादान जावना उक्तरीतिथी अनुपपद्यमान होवाथी प्रतीक्षित जाणवां; अने जे वास्यवासकजाव कहेल ठे, तेपण तलफूलनीपेठे एककालमां बंने होय त्यारे होइ शके ठे. “उक्तं चान्यैरपि” “अवस्थिताहि वास्यंते, जावाजावैरवस्थितैः” तो केवीरीतें उपादेय उपादान दण बंनेने परस्पर असाहित्य होवाथी वास्यवासकजाव होय ? उक्तं च ॥ वास्यवासकयोश्चैव, मसाहित्यान्नवासता ॥ पूर्वदणैरनुत्पन्नो, वास्यते नोत्तरः दणः ॥ १ ॥ उत्तरेण विनष्टत्व, न्न च पूर्वस्य वासना ॥ इति ॥

एक बीजी वात एवी ठे के वासना वासकथी जिन्न ठे के अजिन्न ठे ?

જો કહો કે જિન્ન છે તો તો તે વાસનાયેં કરી શૂન્ય હોવાથી અન્યને વસ્તુ અંતરવત્ કદાપિ વાસિત કરશે નહિ. જો કહો કે અજિન્ન છે તો તો વાસ્યદ્વાણમાં વાસનાનો સંક્રમ કદાપિ થશે નહિ. તેવી રીતે તેના સ્વરૂપની પેઠે તેનાથી અજિન્ન હોવાથી વાસકની પણ સંક્રાંતિ છે. જો કહો કે સંક્રાંતિ છે તો અન્વયનો પ્રસંગ આવશે, તેથી તમારું કેહેવું કોઈપણ કામનું નથી, અને તમે જે કહ્યું હતું કે સકલજગત્ રાગદ્વેષાદિ દુઃખસંકુલ જાણતાં થકાં સકલ જગત્નો દુઃખોથી કેવીરીતે હું ઉદ્ધાર કરું ? इत्यादि. આ પણ પૂર્વાપર અસંબંધ છે. કારણ કે તમારો દ્વાણિક મતજ પૂર્વાપર તુટેલો પરમાર્થથી અસત્ છે. વહી દ્વાણોનું રેહેવાનું કાલમાન એક પરમાણુના વ્યતિક્રમમાત્ર છે. તે કારણથી ઉત્પત્તિથી વ્યતિરિક્ત તેની કોઈ ક્રિયા ઉપપદ્યમાન થતી નથી. “ જૂમિર્યેષાં ક્રિયાસૈવ, કારકં સૈવ વોચ્યતે ” इति वचनात् ॥ તેથી જ્ઞાનદ્વાણોનું ઉત્પત્તિ અનંતર ગમનથી, અવસ્થાન નથી, પૂર્વાપર દ્વાણોથી અનુગમ નથી, તે કારણથી તેહને પરસ્પરસ્વરૂપ અવધારણ નથી, તેમજ ઉત્પત્તિ અનંતર કોઈ વ્યાપાર નથી, તો કેવીરીતે મારી સન્મુખ આ અર્થ સાદ્વાત્ પ્રતિજ્ઞાસે છે ? આ પ્રકારે અર્થનો નિશ્ચયમાત્ર કરવામાં પણ અનેકદ્વાણોનો સંજવ છે; અનુસ્યૂત (સંતતિ રૂપ) થઈ ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે સંતતિરૂપના અજ્ઞાવથી સકલ જગત્ રાગદ્વેષાદિ દુઃખસંકુલતાનો ક્યાંથી વિચાર હોય ? અને દીર્ઘકાલના અનુસંધાનથી શાસ્ત્રાર્થનું ચિંતવન પણ ક્યાંથી હોય ? જેના પ્રજ્ઞાવથી સમ્યક્ ઉપાય જાણીને વિશેષ દયાર્થી મોક્ષવાસ્તે ઘટના થાય ?

પૂર્વપદ્ધત્ત્વઃ— આ જે સર્વ વ્યવહાર છે તે જ્ઞાનદ્વાણોની સંતતિની અપેક્ષાથી છે, પછી તમે શા વાસ્તે આ પદ્ધત્ત્વમાં દૂષણ આપો છો ?

ઉત્તરપદ્ધત્ત્વઃ— સુકુમારપ્રજ્ઞોદેવાનાં પ્રિયઃ સદૈવ સત્તઘટિકામધ્યમિ-
ષ્ટાન્નજોજનમનોજ્ઞાશયનીયશયનાજ્યાસેન સુખૈધિતો” પરંતુ વસ્તુના ય-
થાર્થતત્ત્વવિચારવામાં તમારી બુદ્ધિ કુશલ થઈ નથી તેથી અમારું કેહેવું તમારી સમજમાં આવતું નથી. કારણ કે જ્ઞાનસંતતિવિષે પણ તેજ દૂષણ છે. જે અમે ઉપર કહેલ છે તેજ બતાવિયેં બિયેં. વૈકલ્પિક તેમજ અવૈ-
કલ્પિક જે જ્ઞાનદ્વાણ છે, તે પરસ્પર અનુગમના અજ્ઞાવથી પરસ્પર સ્વરૂપ જાણતી નથી, અને દ્વાણમાત્ર ઉપરાંત રેહેતી નથી, ત્યારે હવે કેવી રીતે

पूर्वापर अनुसंधानरूप दीर्घकालिक सकल जगत् दुःखिपणानो विचार शास्त्रविचारणरूप आ व्यवहार होय ? आंख मीचीने जरा विचारो तो सही ? इत्यादि. बौद्धमतनुं खंडन. नंदिसिद्धांत, संमतितर्क, द्वादशारण्यचक्र, अनेकांतजयपताका, स्याद्वादरत्नाकर, स्याद्वादरत्नावतारिका प्रमुख अनेक शास्त्रोमां बहु सारीरीतें करेल ठे. ते जोइलेवुं. इति बौद्धमतखंडन ॥

हवे नैयायिकमतमां पूर्वापर व्याहतपणुं ठे ते कांश्च लखियें ठियें. सत्तायोगथी सत्त्व ठे एम कहीने सामान्य, विशेष, समवाय, आ पदार्थोने सत्ताना योग विनाज सत् केहेनारने पूर्वापरवचन व्याहतपणुं केम न थाय ?

१ ज्ञान पोते पोताने जाणतुं नथी, पोताने पोताविषे क्रियानो विरोध ठे, ते कारणथी; एम कहीने फरी कहेठे के ईश्वरनुं जे ज्ञान ठे ते पोते पोताने जाणैठे, अने स्वात्माविषे क्रियाना विरोध मानता नथी, तो हवे केम स्ववचनविरोध न थयो ?

२ वली दीपक जे ठे ते पोते पोतानो प्रकाश करनार ठे, अने अहिंयां स्वात्मविषे क्रियाविरोध मानता नथी, आ पूर्वापर वचन व्याहत ठे.

४ बीजाने ठगवावास्ते ठल, जाति, निग्रहस्थान, तेउने तत्त्वरूपपणाथी उपदेश करतां थकां अक्षपादऋषिनुं वैराग्यवर्णन एवुं ठे के जेम अंधकारने प्रकाशवाहुं केहेवुं तेना सदृश आ केम पूर्वापरव्याहत नहि.

५ आकाशने निरवयवी स्वीकारीने फरी तेनो गुण जे शब्द ठे ते एकदेशमां सुणावी आपे ठे, सर्वत्र नहि. तेथी तो आकाशने सांशता थइ गइ. आ पूर्वापरव्याहतपणुं ठे.

६ सत्ता योगथी सत्त्व ठे, अने योग सर्व वस्तुउमां सांशता होवाथी थाय ठे, अने सामान्यने निरंश एक माने ठे. आ पूर्वापरव्याहत वचन केम नहि ?

७ समवाय, नित्य एक स्वप्नाव माने ठे, अने सर्व समवायी पदार्थोनी साथे संबंध नैयत्य (स्वसत्ता)थी थवाथी समवाय, अनेक अनेक स्वप्नावालो थइ गयो. आथी तो पूर्वापरविरोध थयो.

८ “ अर्थवत् प्रमाणं ” अर्थ सहकारी ठे जेनो ते अर्थवत् प्रमाण, एम कहीने फरी योगिप्रत्यक्षने अतीतादि अर्थ विषय कहेनारने केम

પૂર્વાપર વિરોધ ન હોય ? કારણ કે અતીતાદિ જે છે તે વિનષ્ટ, અનુત્પન્ન હોવાથી સહકારી થઈ શકતા નથી.

અ તથા સ્મૃતિ ગૃહીતગ્રાહિ હોવાથી પ્રમાણ માનતા નથી. “ અનર્થ જન્યત્વેન ” અર્થ વિના હોવાથી, તેમજ ગૃહીતગ્રાહી હોવાથી પ્રમાણ નથી; અને ધારાવાહી જ્ઞાન તો ગૃહીતગ્રાહી છે, તેને પણ અપ્રમાણતા હોવી જોઈએ. પરંતુ ધારાવાહિ જ્ઞાનને નૈયાયિક તેમજ વૈશેષિક પ્રમાણ માને છે. અને સ્મૃતિને અનર્થજન્ય હોવાથી જ્યારે અપ્રમાણ માની, ત્યારે અતીત અનાગત અનુમાનપણ અનર્થજન્ય હોવાથી પ્રમાણ ન થયાં; અને અનુમાનને શબ્દની પેઠે ત્રિકાલવિષયક માને છે, કારણ કે ધુમાડાથી વર્તમાન અગ્નિ અનુમેય છે, અને મેઘોન્નતિથી થવાની વૃષ્ટિ, તેમજ નદી-નું પૂર દેખવાથી થયેલી વૃષ્ટિનું અનુમાન, આ બંને અનર્થજન્ય છે, તો પઠી ધારાવાહિ જ્ઞાન, અને અનર્થજન્ય અનુમાન, આ બંનેને તો પ્રમાણ માનવાં, અને સ્મૃતિને પ્રમાણ નહિ માનવી, આ પૂર્વાપરવિરોધ છે.

૧૦ ईश्वरનું સર્વાર્થવિષય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, इंद्रियार्थसन्निकर्षनिरपेक्ष मानોઠો ? કે इंद्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्न मानોઠો ? જો એમ કહો કે इंद्रियार्थसन्निकर्षनिरपेक्ष માનિયેં ઢિયેં, તો તો “ इंद्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्न જ્ઞાનમव्यपदेश्यमित्यत्र सूत्रे ” સન્નિકર્ષોપાદાન નિરર્થક થશે; કારણ કે ईश्वरપ્રत्यक्षજ્ઞાન સન્નિકર્ષ વિના પણ થઈ શકે છે; જો એમ કહો કે ईश्वरપ્રत्यक्षજ્ઞાન, इंद्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्न માનિયેંઢિયેં, તો તો ईश्वરના મનને આણુમાત્ર પ્રમાણ હોવાથી યુગપત્ સર્વપદાર્થોની સાથે સંયોગ નહિ થશે; ત્યારે તો ईश्वર જ્યારે એક પદાર્થને જાણશે, ત્યારે બીજો પદાર્થ વિદ્યમાન ઢતાં પણ તેને જાણી શકશે નહિ; તેથી તો અમારી જેમ તે ईश्वરને સર્વજ્ઞતા કદાપિ પ્રાપ્ત થશે નહિ, કારણ કે સર્વ પદાર્થોની સાથે યુગપત્ સન્નિકર્ષ તો થઈ શકતો નથી; જો એમ કહો કે સર્વપદાર્થોને અનુક્રમે જાણવાથી સર્વજ્ઞ છે, તો તો દીર્ઘકાલેં સર્વપદાર્થોને જાણવાથી ईश्वરની જેમ અમને પણ સર્વજ્ઞ કેહેવા જોઈએ. વહી એક બીજી વાત એ છે કે, અતીત, અનાગત પદાર્થ જે છે તે વિનષ્ટ, અનુત્પન્ન હોવાથી મનની સાથે તેનો સન્નિકર્ષ થઈ શકતો નથી; અને વર્તમાન પદાર્થનો સંયોગ થાય છે, તથા અતીત અનાગત પદાર્થ તો તે અવસરે અસત્ છે, તેથી મ-

ईश्वरनुं ज्ञान केवीरीतें अतीत अनागत अर्थनुं ग्राहक होइ शके ? अने तमे तो ईश्वरनुं ज्ञान सर्वार्थग्राहक मानो ठो, तेथी पूर्वापरविरोध सहज थइ गयो. तेवीज रीतें योगियोने पण सर्वार्थग्राहक ज्ञाननो दुर्धर विरोध जाणी लेवो.

११ कार्यद्रव्य प्रथम उत्पन्न थवाथी तेनुं रूप पाठलथी उत्पन्न थाय ठे, आश्चर्य विना गुण केवीरीतें उत्पन्न थइ शके ? एम केहेवा अनंतर कहेठे के कार्यद्रव्यनो विनाश थया पढी तेना रूपनो नाश थाय ठे. आ पूर्वापर विरोध ठे, कारण के ज्यारे कार्यद्रव्यनो नाश थयो त्यारे आश्रय विना रूप केवीरीतें रही शक्युं ?

नैयायिक तेमज वैशेषिक जगत्ना कर्त्ता ईश्वरने माने ठे. आ पण ते-जुनुं एक महामूढतानुं चिह्न ठे; कारण के ईश्वर, जगत्ना कर्त्ता कोइपण प्रमाणथी सिद्ध थइ शकता नथी. आ हकीकतनुं बीजा परिच्छेदमां बहुज विस्तारथी वर्णन करेलुं ठे, तो पण ज्ञान जीवने बोध थवा वास्ते थोडो विस्तार अहियां पण करियें ठियें.

केटलाएक कहेठे के, साधुजपर उपकारवास्ते तेमज दुष्टोनो संहार करवावास्ते ईश्वर युगयुगमां अवतार धारण करेठे; तेमज सुगतादि केटला-एक एम कहेठे के, मोक्ष प्राप्त कर्या पढी पोताना तीर्थने क्लेशमां देखीने जगवान् फरी अवतार धारण करेठे. यथा ॥ ज्ञानिनो धर्मतीर्थस्य, कर्त्तारः परमं पदं ॥ गत्वा गच्छन्तिभूयोपि, जवं तीर्थनिकारतइति ॥ १ ॥ जे फरी संसारमां अवतार लहेठे, ते परमार्थथी मोक्षरूप थयाज नथी, कारण के तेनां सर्व कर्म क्षय थयां नथी. जो मोहादि कर्म क्षय थयां, होय तो ते पोताना मतनो तिरस्कार देखीने शावास्ते पीडा पामे ? तेमज अवतार धारण करे ? जो साधुजना उपकार अर्थे तेमज दुष्टोना संहार वास्ते अवतार लहेठे, एम होय तो तो ते असमर्थ थया, कारण के अवतार लीधा विना ते काम करी शकता नथी, जो करी शकता होत तो, गर्जा-वासमां शा वास्ते पडे ? ते उपरथी साबीत थायठे के तेनां सर्व कर्म क्षय थयां नथी, जो क्षय थयां होत तो कदापि अवतार लेत नहि ॥ यदुक्तं ॥ दग्धे बीजे यथात्यंतं, प्रादुर्भवति नांकुरः ॥ कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति जवांकुरः ॥ १ ॥ उक्तं च श्रीसिद्धसेनदिवाकरपादैरपि ॥ जवाजिगामुकानां,

પ્રબલમોહવિજૃંજિતં ॥ શ્લોક ॥ દર્ઘેધનઃ પુનરુપૈતિ જવં પ્રમથ્ય, નિર્વા-
ણમપ્યનવધારિતજીરનિષ્ઠં ॥ મુક્તઃ સ્વયં કૃતતનુશ્ચ પરાર્થશૂર, સ્ત્વઙાસન
પ્રતિહતેષ્વિહ મોહરાજ્યં ॥ ૧ ॥ શ્લોક વિસ્તરેણ ॥

પૂર્વપક્ષઃ—સુગતાદિ, ईश्वर જલે ન હોય, પરંતુ સૃષ્ટિના કર્તા તો મ-
હાદેવ ईश्वર છે, તે કેમ માનતા નથી ?

ઉત્તરપક્ષઃ—જગત્કર્તા ईश्वરની સિદ્ધિમાં પ્રમાણનો અજાવ છે, તે કા-
રણથી માનતા નથી.

પૂર્વપક્ષઃ—જગત્કર્તાની સિદ્ધિમાં પ્રમાણ છે. પૃથિવ્યાદિ કોઈ બુદ્ધિ-
માનનાં કરેલાં છે. ઘટાદિ જેમ કાર્યરૂપ હોવાથી; આ હેતુ અસિદ્ધ
નથી. પૃથિવ્યાદિ સાવયવ હોવાથી કાર્યત્વની પ્રસિદ્ધિ હોવાથી; તેમજ
જુડ. પૃથિવી, પર્વત, વૃક્ષાદિ સર્વ સાવયવ હોવાથી ઘટવત્ કાર્યરૂપ છે,
વલી આ હેતુ વિરુદ્ધ પણ નથી, નિશ્ચયપૂર્વક કરેલા ઘટાદિવિષે કા-
ર્યત્વહેતુ દેખવાથી, વલી જેનો કર્તા નથી તેનાથી વ્યાવૃત્ત હોવાથી અ-
નેકાંતિક પણ નથી, તેમજ પ્રત્યક્ષ આગમપૂર્વક અબાધિત વિષય
હોવાથી કાલાત્યયાપદિષ્ટ પણ નથી, આ નિર્દોષ હેતુથી જગત્કર્તા ई-
શ્વર સિદ્ધ થાય છે.

ઉત્તરપક્ષઃ—પ્રથમ પૃથિવ્યાદિ બુદ્ધિમાનનાં બનાવેલાં છે, આ સિદ્ધ ક-
રવા વાસ્તે કાર્યત્વહેતુ જે તમે કહો છો, તે હેતુ શું સાવયવત્વ છે ? કે
પ્રાગ્વત્ સ્વકારણસત્તા સમવાય છે ? કે “કૃતં” એવા પ્રત્યયનો વિષયત્વ
છે ? કે વિકારિત્વ છે ? જો એમ કહો કે સાવયવત્વસ્વરૂપ છે, તો આ
સાવયવપણું શું અવયવોવિષે વર્તમાનત્વ છે ? કે અવયવોથી આરજ્યમા-
ણત્વ છે ? કે પ્રદેશત્વ છે ? કે સાવયવ એવી બુદ્ધિવિષયત્વ છે ?

પ્રથમ પક્ષવિષે અવયવ સામાન્ય હોવાથી આ હેતુ અનેકાંતિક છે.
તથા અવયવોવિષે વર્તમાન પણ નિરવયવ તેમજ અકાર્ય કહે છે, તથા
બીજા પક્ષમાં હેતુ સાધ્ય સમાન છે. જેવી રીતે પૃથિવી આદિને કાર્યત્વ
સાધ્ય છે, તેવીજરીતે પરમાણુ આદિને અવયવ આરજ્યત્વ છે. ત્રીજા પ-
ક્ષમાં આકાશની સાથે હેતુ અનેકાંતિક છે, કારણ કે આકાશ પ્રદેશ-
વાહું છે, પરંતુ કાર્ય નથી. ચોથા પક્ષમાં આકાશની સાથે હેતુ વ્યજિ-

ક પદાર્થ નથી. એ પ્રેત્યજ્ઞાવ, પરલોકનો સજ્ઞાવ, તે પણ જીવ અજીવ વિના બીજું કાંઈ પણ છે નહિ, ૧૦ ફલ, જે સુખ દુઃખનું યોગવતું, તેનોપણ જીવના ગુણમાં અંતર્જાવ છે, તેથી પૃથક્ પદાર્થ માનવું વાસ્તવિક નથી. ૧૧ દુઃખ, આ પણ ફલથી જુદું નથી. ૧૨ જન્મ મરણપ્રબંધ હોદેદરૂપે સર્વ દુઃખનું દૂર કરવું, તે મોક્ષનું લક્ષણ છે, તે અપવર્ગ તો અમે નવતત્ત્વમાં માનેલ છે.

૩ આ શું છે ? એવા અનિશ્ચયરૂપ પ્રત્યયને સંશય કહે છે, તે પણ નિર્ણય જ્ઞાનવત્ આત્માનો જ ગુણ છે.

૪ જેનાથી પ્રયુક્ત થયા થકાં પ્રવર્તે છે, તેનું નામ પ્રયોજન છે, તે પણ જ્ઞાવિશેષ હોવાથી આત્માનો ગુણ છે.

૫ અવિપ્રતિપત્તિ વિષયમાં પ્રાપ્ત જે અર્થ તે દૃષ્ટાંત છે, તે પણ જીવ અજીવ પદાર્થથી પૃથક્ નથી, તેથી ન્યારો પદાર્થ નથી, કારણ કે અવયવ ગ્રહણ કરવામાં તેનું પણ ગ્રહણ થઈ જશે.

૬ સિદ્ધાંત ચાર પ્રકારે છે. ૧ સર્વતંત્રાવિરુદ્ધઃ સર્વ શાસ્ત્રોમાં અવિરુદ્ધ, જેમ કે સ્પર્શનાદિ ઇન્દ્રિય છે, અને સ્પર્શાદિ ઇન્દ્રિયાર્થ છે, તથા પ્રમાણથી પ્રમેયનું ગ્રહણ થાય છે. ૨ સમાનતંત્રસિદ્ધઃ પરતંત્રાસિદ્ધઃ પ્રતિતંત્રાસિદ્ધાંતઃ જેમકે સાંખ્ય મતવાલાનો અસત્ આત્મલાજ્ઞ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને સત્નો સર્વથા વિનાશ નથી. ૩ અધિકરણસિદ્ધાંતઃ, જેની સિદ્ધિ થતાં બીજાપણ અર્થ અનુબંધથી સિદ્ધ થઈ જાય તે. ૪ “અપરીક્ષિતાર્થાન્યુપગમત્વાત્તદ્વિશેષપરીક્ષણમન્યુપગમસિદ્ધાંતઃ” જેમકે કોઈયેં કહ્યું કે, શબ્દ શું વસ્તુ છે? કોઈક કહે છે, શબ્દ દ્રવ્ય છે. તે શબ્દ નિત્ય છે? કે અનિત્ય છે? इत्यादि विचार आ चारे प्रकारना सिद्धांत ज्ञानविशेषથી અતિરિક્ત નથી, અને જ્ઞાનવિશેષ, આત્માનો ગુણ છે, ગુણને ગ્રહણ કરવાથી ગ્રહણ કરેલ છે તેથી પૃથક્ પદાર્થ નથી.

૭ અવયવાઃ; પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ, ઉપનય, નિગમન, આ પાંચે અવયવને જો શબ્દમાત્ર માનિયેં તો તો પુઞ્જલરૂપ હોવાથી તેનો અજીવતત્ત્વમાં સમાવેશ થાય છે, અને જો જ્ઞાનરૂપ માનિયેં તો જીવતત્ત્વમાં તેનો સમાવેશ થાય છે. તેથી તેમને પૃથક્ પદાર્થ કહેવા ઠીક નથી.

जो ज्ञानविशेषने पृथक् पदार्थ मानियें तो तो पदार्थ अनेक थइ जशे, कारण के ज्ञानविशेष अनेक प्रकारना ठे.

८ संशयथी उपरांत जवितव्यता प्रत्ययरूप सत् अर्थ पर्यालोचनात्मक तेने तर्क कहेठे. जेमके आ स्थाणु अथवा पुरुष जरूर हशे. आ पण ज्ञानविशेषजठे; ज्ञानविशेष ज्ञाताथी अजिन्नठे, तेथी पृथक् पदार्थ कल्पवो वास्तविक नथी.

९ संशय, तेमज तर्कथी उत्तरकालजावि निश्चयात्मक एवुं जे ज्ञान, तेनुं नाम निर्णयठे. आ पण ज्ञानविशेषठे अने निश्चयरूप होवाथी, प्रत्यक्षादि प्रमाणना अंतर्भाव थवाथी पृथक् पदार्थ कल्पवो वास्तविक नथी.

१०-११-१२ वाद, जल्प, वितंडा, प्रमाण तर्क साधन उपालंज सिद्धांत अविरुद्ध पंच अवयवसंयुक्त पक्ष, प्रतिपक्षनुं जे ग्रहण करवुं तेनुं नाम वादठे. ते वादतत्व शिष्य अने आचार्यनो ज्ञानवास्ते थायठे. तथा तेज वाद बीजाने जीतवावास्ते, तेनीसाथे ठल, जाति निग्रहस्थानथी साधन उपालंज ते जल्पठे. तथा ते वादज प्रतिपक्षस्थापनारूपेंज वितंडा ठे. आ वाद, जल्प, वितंडा ए त्रय्हेनो जेदज थइ शकतो नथी; कारण के तत्त्वनुं चिंतवन करवामां तत्त्वना निर्णयार्थें वाद करवो जोश्यें, परंतु ठल, जाति आदिथी तत्त्वनो निश्चय थइ शकतो नथी; कारण के ठलादि बीजाने ठगवावास्ते करवामां आवेठे. तेनाथी तत्त्वनिर्णयनी प्राप्ति थइ शक्ती नथी. जो तेजनुं जेदपण मानशो, तोपण तेज पदार्थ थइ शकता नथी. कारण के जे परमार्थथी वस्तु ठे, तेज पदार्थठे. वाद तो पुरुषनी इहाने आधीन ठे, नियतरूप नथी, ते कारणथी पदार्थ नथी. वल्ली कुकडां, कुतरां, मेढां एजना वादमांपण पक्ष, प्रतिपक्ष ग्रहण करियें तो तेजनेपण तत्वज्ञाननी प्राप्ति थवी जोश्यें; परंतु ते तो तमे मानता नथी, तेथी वाद, जल्प, वितंडा, पदार्थ नथी.

१३ हेत्वाज्ञास १ असिद्ध, २ अनेकांतिक, ३ विरुद्ध. आ त्रण प्रकारेंठे. हेतु तो नथी, परंतु हेतुनी जेम ज्ञासन थायठे, तेथी हेत्वाज्ञास कहेठे. ज्यारे सम्यक् हेतुजनीज तत्व व्यवस्थिति नथी, त्यारे हेत्वाज्ञासोनुं तो केहेवुंज शुं? कारणके जे नियत स्वरूपथी रहे ते वस्तुठे, अने

હેતુ તો કોઈ સાધ્ય વસ્તુમાં હેતુ છે, અને બીજી સાધ્ય વસ્તુમાં અહેતુ છે, તે કારણથી નિયત સ્વરૂપવાળો નથી.

૧૪-૧૫-૧૬ ઠલ, જાતિ, નિગ્રહસ્થાન. આ ત્રણે પદાર્થ નથી. કારણ કે આ ત્રણે વાસ્તવમાં કપટરૂપ છે. જેઝં એ તેમને તત્ત્વરૂપે કથન કરેલ છે, તેઝંના જ્ઞાન, વૈરાગ્યમાટે શું કહેવું ? આ સંસારમાં જે ચોરી, ઠગાઈ, હાથફેરી પ્રમુખ શિખવે, તેઝંનેપણ તત્ત્વજ્ઞાનના ઉપદેશક માનવા સરખું છે, એ પ્રમાણે નૈયાયિક મતના સોલ પદાર્થનું ખંડન સમજવું. વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે ન્યાયકુમુદચંદ્ર અવલોકન કરવો. આ ખંડન સૂત્રકૃતાંગ સિદ્ધાંતથી લખેલ છે. જુઝં બારમું અધ્યયન. ઇતિ નૈયાયિકદર્શનખંડન.

હવે વૈશેષિકમતખંડન લખિયેં ઠિયેં. વૈશેષિકનાં કહેલાં તત્ત્વ પણ તત્ત્વ નથી. તેઝં ૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ કર્મ, ૪ સામાન્ય, ૫ વિશેષ, ૬ સમવાય, એમ ૬ તત્ત્વ માન્યાં છે. તેમાં દ્રવ્ય નવ છે, ૧ પૃથિવી, ૨ અપ્, ૩ તેજ, ૪ વાયુ, ૫ આકાશ, ૬ કાલ, ૭ દિક્, ૮ આત્મા, ૯ મન. પ્રથમનાં ચારે દ્રવ્યોને ઝિન્ન ઝિન્ન દ્રવ્ય માન્યાં છે તે વાસ્તવિક નથી; કારણ કે પરમાણુ જે છે તે પ્રયોગ વિશ્રસાથી પૃથિવી આદિના રૂપ પાળેં પરિણમે પણ છે, તો પણ પોતાના દ્રવ્યપણાંને તજતા નથી, અને અતિ પ્રસંગ હોવાથી અવસ્થાઝેદેં દ્રવ્યના ઝેદ માનવા તે યોગ્ય નથી. વહી આકાશ તથા કાલને તો અમે પણ દ્રવ્ય માનિયેં ઠિયેં, અને દિશા તો આકાશનું અવયવ ચૂત છે. તેથી ઇથક્ દ્રવ્ય નથી. આત્મા શરીરમાત્રવ્યાપી ઉપયોગ લક્ષણ તેને અમે દ્રવ્ય માનિયેં ઠિયેં. દ્રવ્યમન પુઝલદ્રવ્ય અંતર્જાવિ છે, અને જાવમન જીવનો ગુણ હોવાથી, આત્મા અંતર્જાવી છે. વૈશેષિક કહે છે કે જેમ પૃથિવીત્વના યોગથી પૃથિવી છે, ઇત્યાદિ. આ પણ તેઝંનું કહેવું સ્વપ્રક્રિયામાત્ર છે કારણ કે પૃથિવીથી અન્ય બીજું કોઈ પૃથિવીપણું નથી, જેના યોગથી પૃથ્વી થાય. પરંતુ સર્વ જે કાંઈ છે તે સામાન્ય વિશેષાત્મક છે, નરસિંહાકારવત્ ઉજયસ્વજાવ છે.

નાન્વયઃ સહિ ઝેદત્વા, જ્ઞાઝેદોન્વયવૃત્તિતઃ ॥ મૃદ્ધેદદ્વયસંસર્ગ, વૃત્તિ જાત્યંતરં ઘટઃ ॥ ૧ ॥ જાવાર્થઃ— ઘટમાં મૃત્તિકાનો અન્વય નથી, પૃથુ બુદ્ધન ઉદરાકારાદિ હેતુથી ઝેદ છે, તેમજ અન્વયવર્તિ હોવાથી ઘટનો મૃત્તિકાથી એકાંત ઝેદ પણ નથી, અર્થાત્ ઘટ મૃત્તિકા રૂપજ છે. અન્વય

૧ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, તેજની રૂપિ દ્રવ્યમાં પ્રવૃત્તિ છે, અને વિશેષ ગુણ છે, તથા ૧ સંખ્યા, ૨ પરિમાણ, ૩ પૃથક્ત્વ, ૪ સંયોગ, ૫ વિજ્ઞાન, ૬ પરત્વ, ૭ અપરત્વ, આ સામાન્ય ગુણ છે, તેજની સર્વદ્રવ્યમાં પ્રવૃત્તિ છે. તથા ૧ બુદ્ધિ, ૨ સુખ, ૩ દુઃખ, ૪ ઇચ્છા, ૫ દ્વેષ, ૬ પ્રયત્ન, ૭ ધર્મ, ૮ અધર્મ, ૯ સંસ્કાર, આ આત્માના ગુણ છે. તથા ગુરુત્વ પૃથ્વી તથા જલમાં છે, દ્રવ્યત્વ પૃથ્વી, જલ, તેમજ અગ્નિમાં છે, સ્નેહ જલમાંજ છે, વેગનામ સંસ્કાર તે મૂર્ત દ્રવ્યોમાંજ છે, અને શબ્દ આકાશનો ગુણ છે. તેમાં સંખ્યાદિ સામાન્ય ગુણ રૂપાદિ પેઠે દ્રવ્યસ્વત્તાવ હોવાથી પરજપાધિથી ગુણજ નથી. વલી ગુણ જો દ્રવ્યથી પૃથક્ થઈ જાય તો દ્રવ્યના સ્વરૂપનો નાશ થઈ જશે. “ ગુણપર્યાયવત્ દ્રવ્ય ” આ કેહેવાથી ગુણ દ્રવ્યથી જિન્ન નથી. દ્રવ્યગ્રહણ કરવામાં ગુણનું ગ્રહણ થઈ જાય છે, તેજ યુક્ત છે પરંતુ ગુણને પૃથક્ પદાર્થ માનવો, યુક્ત નથી. તથા શબ્દ આકાશનો ગુણ નથી, કારણ કે તે તો પૌદ્ગલિક છે, અને આકાશ તો અમૂર્ત છે. બાકી જે વૈશેષિકે કહેલ છે તે પ્રક્રિયામાત્ર છે, સાધન દૂષણોનું અંગ નથી.

૪ સામાન્ય બે પ્રકારે છે. એક પર, બીજું અપર. તેમાં પર સામાન્ય મહાસત્તા નામ છે. દ્રવ્યાદિ ત્રણ પદાર્થોમાં વ્યાપિ છે, અને અપર તે દ્રવ્યત્વ, ગુણત્વ, કર્મત્વાદિ છે. તેમાં મહાસત્તાને પૃથક્ પદાર્થ માનવું અયુક્ત છે; કારણ કે સત્તામાં જે સત્ પ્રત્યય છે, તે શું કોઈ બીજી સત્તાના યોગથી છે? કે સ્વરૂપથી છે? જો કહો કે બીજી સત્તાના યોગથી છે તો તે સત્તામાં સત્પ્રત્યય વધી બીજી સત્તાના યોગથી હોવો જોઈએ. એમ કરતાં અનવસ્થા દૂષણ આવે છે. વધી જો કહો કે સ્વરૂપથી, સત્ છે તો તો દ્રવ્યાદિ પણ સ્વરૂપથી સત્ છે. ત્યારે હવે બકરાના, ગદાના સ્તનોની પેઠે નિષ્ફલ સત્તાની કલ્પના કરવાનું શું પ્રયોજન છે. વધી દ્રવ્યાદિ સ-

ત્તાના યોગથીજ સત્ કેહેવાય છે ? કે સત્તાસંબંધ વિનાજ સત્સ્વરૂપ છે ? જો કહો કે સ્વતઃજ સત્સ્વરૂપ છે, તો સત્તાની કલ્પના કરવી વ્યર્થ છે. જો કહો કે સત્તાના યોગથી સત્ છે તો તો શશવિષાણપણ સત્તાના યોગથી સત્ હોવાં જોઈયેં. યથા ॥ સ્વતોઽર્થાઃ સંતુ સત્તાવ, ત્સત્તયા કિં સદાત્મના ॥ અસદાત્મસુ નૈષા સ્યા, ત્સર્વથાતિપ્રસંગતઃ ॥ ૧ ॥ इत्यादि. આ દૂષણો તુલ્ય યોગદેમ હોવાથી અપર સામાન્યમાંપણ જોડી દેવાં. વલ્લી અમે પણ વસ્તુજ સામાન્ય વિશેષરૂપ હોવાથી તેજને કથંચિત્ સામાન્યરૂપ માનિયેંજઠિયેં. તે વાસ્તે દ્રવ્યગ્રહણ કરવામાં સામાન્યનું ગ્રહણ થઈગયું, તેહેતુથી સામાન્ય, દ્રવ્યથી પૃથક્ પદાર્થ નથી.

૫ વિશેષ અત્યંત વ્યાવૃત્તિ બુદ્ધિનો હેતુ હોવાથી વૈશેષિકોષ માનેલ છે. હવે જુઝ. તે વિશેષમાં જે વિશેષબુદ્ધિ છે, તે અપર વિશેષોથી છે ? કે સ્વતઃજ સ્વરૂપથી છે ? અપર વિશેષહેતુ તો લાગતો નથી, અનવસ્થા, તેમજ વિશેષમાં વિશેષનો અંગીકાર નથી. જો કહો કે સ્વતઃજ વિશેષબુદ્ધિનો હેતુ છે, તો પઠી વિશેષોને દ્રવ્યથી અતિરિક્ત પદાર્થ કલ્પવા વ્યર્થ છે. અને દ્રવ્યથી અવ્યતિરિક્ત વિશેષોને, સર્વ વસ્તુજ સામાન્ય વિશેષાત્મક હોવાથી, અમે પણ માનિયેં ઠિયેં.

૬ સમવાય, અયુતસિદ્ધ આધાર આધેયજૂતોના જે હ્ર પ્રત્યયનો હેતુ છે, તે સમવાય કેહેવાય છે. વલ્લી સમવાય નિત્ય, તેમજ એક છે, એમ વૈશેષિક માને છે. તે સમવાય નિત્ય હોવાથી, સમવાયી પણ નિત્ય હોવાં જોઈયેં. જો સમવાયી અનિત્ય છે, તો સમવાય પણ અનિત્ય હોવો જોઈયે ? કારણ કે સમવાયનો આધાર સમવાયી છે. તથા સમવાય એક હોવાથી સમવાયી પણ એકજ હોવો જોઈયેં અથવા સમવાયી અનેક હોવાથી સમવાય પણ અનેક હોવા જોઈયેં. વલ્લી સમવાય જે પદાર્થોનો સમવાયી સંબંધ કરે છે, તે સમવાય તે પદાર્થોની સાથે પોતાનો સંબંધ બીજા સમવાયના યોગથી કરે છે ? કે પોતેજ પોતાનો સંબંધ કરે છે ? જો કહો કે બીજા સમવાયથી કરે છે, તો તો અનવસ્થા દૂષણ છે, અને સમવાયપણ બીજો છે નહિ. જો કહો કે પોતાનો સંબંધ કરે છે, તો તો ગુણ ક્રિયાદિ પણ દ્રવ્યથી સ્વરૂપે તથા અવિષ્વંગ જાવસંબંધથી સંબંધી છે. તો હવે સમવાય કલ્પવો પણ વ્યર્થ છે.

एवीरीतें वैशेषिक मतमां पण सम्यक् पदार्थोंनुं कथन आसोक्त नथी. तथा नैयायिक, वैशेषिक मतमां जे मोक्ष माने ठे तेपण प्रेक्षावानोने मानवा योग्य नथी. तेउ तो ज्यारे आत्मा ज्ञानथी रहित थाय, अर्थात् जडरूप थइजाय, त्यारे आत्मानो मोक्ष मानेठे. एवा मोक्षने कयो बुद्धिमान् उपादेय माने? कारण के एवो कोण बुद्धिमान् होय के सर्वसुख तेमज ज्ञानथी रहित थइ पाषाणतुदय पोतानो आत्मा करवा चाहे? तेकारणथी कोश्यें वैशेषिकनुं उपहास्य पण करेल ठे. यथा ॥ श्लोक॥ वरं वृंदावने रम्ये, क्रोष्टुत्वमज्जिवांढति ॥ न तु वैशेषिकीं मुक्तिं, गौतमोगंतुमिच्छति ॥ १ ॥ स्वर्गनां सुख उपाधिसहितठे, अवधिवालां ठे, तेमज परिमित आनंदरूप ठे, अने मोक्ष तो निरुपाधिक, निरवधिक, अपरिमित आनंद ज्ञानसुखस्वरूप, विचक्षण पुरुष कहेठे. जो मोक्ष होवुं पाषाण तुदय ठे, तो एवो मोक्ष प्राप्त करवानुं कांइ प्रयोजन नथी. तेनाथी तो संसारज सारो ठे के जे संसारमां दुःखमिश्रित सुख जोगववामां आवेठे. जरा विचार तो करो के थोडा सुखने जोगववुं ते सारूं ठे? के सर्वसुखनो उभेद सारो ठे? इत्यादि विशेष चर्चा, स्याद्वादमंजरीनी टीकाथी जाणवी. ते कारणथी नैयायिक, वैशेषिक बने मत उपादेय नथी.

हवे सांख्यमतनुं खंडन लिखियें बियें. सांख्यमत वास्तविक नथी. जुउं. परस्परविरोधी एवां सत्त्व, रज, तमोगुणोंनुं प्रकृति रूपोंनुं गुणीविना एकत्र अवस्थान अर्थात् रेहेवुं ते युक्त नथी. जेम कृष्ण, श्वेतादि गुण, गुणीविना एकत्र रही शकता नथी तथा महत् आदि विकार होवामां, प्रकृतिमां विषमता उत्पन्न करनार कोश्यण कारण नथी; कारण के प्रकृति विना बीजी कोइ वस्तु सांख्य मानता नथी. आत्माने अकर्त्ता, अकिंचित्कर मानेठे. जो स्वप्नावथी वैषम्य मानशे, तो निर्हेतुकतानी आपत्ति आवशे, कारण के कार्य कदी होय, अने कदी न होय, ते हेतु विना थइ शकतां नथी. तेमज खरभृंगादि जे नित्य असत् ठे, अने आकाशादि जे नित्य सत्ठे ते हेतुथी नथी. यथा ॥ नित्यसत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहिजावानां, कदाचित्तत्त्वसंज्ञवः ॥ १ ॥

वली स्वप्नाव प्रकृतिथी जिन्न ठे? के अजिन्न ठे? जिन्न तो नथी,

કારણ કે પ્રકૃતિ વિનાં સાંખ્યોણ બીજી કાંશ્વસ્તુ માનેલી નથી. જો કહો કે અગ્નિ છે તો તો પ્રકૃતિ છે, સ્વભાવ નથી.

વલી મહત્ તેમજ અહંકાર જ્ઞાનથી નિર્મળ અમે દેખતા નથી. જુઝ. બુદ્ધિ અધ્યવસાયમાત્ર છે, અને અહંકાર હું સુખી, હું દુઃખી, એવા સ્વરૂપવાલો છે. આ બંનેમાં ચિદ્રૂપ હોવાથી આત્માનું ગુણપણું છે, પરંતુ જડ-રૂપ પ્રકૃતિનો વિકાર નથી.

વલી તન્માત્રાથી ચૂતોની જે ઉત્પત્તિ માને છે, જેમ કે ૧ ગંધતન્માત્રાથી પૃથ્વી, ૨ રસતન્માત્રાથી જલ, ૩ રૂપતન્માત્રાથી અગ્નિ, ૪ સ્પર્શતન્માત્રાથી વાયુ, ૫ શબ્દતન્માત્રાથી આકાશ, આ તેજનું માનવું યુક્ત નથી. જો બાહ્ય-ચૂતની અપેક્ષાથી કહેતા હોતો અયુક્ત છે. આ બાહ્ય પાંચ ચૂતો નિરંતર વિદ્યમાન હોવાથી તેની ઉત્પત્તિ નથી. “ન કદાચિદનીદશં જગત્” એવો વચનાત્” અર્થાત્ આ જગત્ પ્રવાહથી અનાદિ કાલથી એવુંજ ચાલ્યું આવે છે.

જો એમ કહોકે દરેક શરીરની અપેક્ષા અમે માનિયેં ઠિયેં તેમાં, ત્વચા, હાડ, કઠણલક્ષણા પૃથિવી છે, શ્લેષ્મ, રુધિર, દ્રવ લક્ષણ જલ છે, પક્તિ (જઠર) લક્ષણ અગ્નિ છે, પાનાપાન (શ્વાસોચ્વાસ) લક્ષણ વાયુ છે, સુષિર (પોલાણ) લક્ષણ આકાશ છે. આ પણ કેહેવું ઠીક નથી; કારણ કે તેમાં પણ કેટલાંક શરીરોની ઉત્પત્તિ પિતાનું શુક્ર અને માતાના રુધિરથી થાય છે, ત્યાં તન્માત્રાનું ગંધપણ નથી, અને અદૃશ્ય વસ્તુને કારણ કલ્પવામાં અતિપ્રસંગ દૂષણ છે. વલી ઇંડાં, ઝમ્મિજા, અંકુરાદિની ઉત્પત્તિ પણ બીજી વસ્તુની થતી દેખવામાં આવે છે. તે કારણથી મહત્, અહંકાર આદિની ઉત્પત્તિ સાંખ્યોણ જે પોતાની પ્રક્રિયાથી માની છે, તે યુક્તિરહિત માની છે. કેવલ પોતાના મતના રાગથી જ માનેલી છે, વલી આત્માને અકર્તા માને છે, તેથી તો કૃતનાશ, અકૃત અન્યાગમનું દૂષણ આવે છે, તેમજ બંધ મોક્ષનો અજાવ થાય છે, અને નિર્ગુણ હોવાથી આત્મજ્ઞાનશૂન્ય થઈ જાય છે. પૂર્વોક્ત સર્વ યુક્તિહીન હોવાથી બાલપ્રલાપમાત્ર છે.

હવે સાંખ્યમતના મોક્ષનો વિચાર કરિયેં. “પ્રકૃતિ પુરુષાંતરપરિજ્ઞાનાન્ મુક્તિઃ” અર્થાત્ પ્રકૃતિ પુરુષથી અન્ય છે એવું જ્યારે જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે મુક્તિ થાય છે. યથા ॥ શુદ્ધવૈતન્યરૂપોયં, પુરુષઃ પુરુષાર્થતઃ ॥ પ્રકૃત્યંતર-મજ્ઞાત્વા, મોહાત્સંસારમાશ્રિતઃ ॥ ૨ ॥ જાવાર્થ— પુરુષ પરમાર્થથી શુદ્ધ

चैतन्यरूप ठे. पोते पोताने प्रकृतिथी एकमेक संमजेठे. आं मोहंथी संसारने आश्रित थइ रहेल ठे. ते हेतुथी प्रकृति सुखादिस्वप्नावथी ज्यांसुधि विवेकपूर्वक ग्रहण करशे नहि, त्यांसुधि मुक्ति नथी; तेमज केवलज्ञाननो उदय थवाथीज मुक्ति ठे, ए पण असत् ठे. कारण के आत्मा एकांत नित्यठे, अने सुखादि, उत्पाद, व्यय स्वप्नाववालां ठे; त्यारे तो विरुद्ध धर्म संसर्गथी आत्माथी प्रकृतिनो जेद प्रतीतज ठे, तो हवे मुक्ति केम नहि?

हवे ते तो संसारी विचार करतो नथी, तेवास्ते मुक्ति नथी, जो एम कहेसो तो तो तमारा केहेवाथी कदापि मुक्ति थशे नहि. एवो विवेक अध्यवसाय संसारिने कदापि थइ शकतो नथी, तेज बतावियें ठियें.

ज्यां सुधी संसारी ठे. त्यां सुधी विवेक परिज्ञावनाथी संसारीपणुं दूर थतुं नथी. तेवास्ते विवेक अध्यवसायना अज्ञावथी कदापि संसारथी बुटवानुं नथी.

तथा आ सृष्टि पेहेलां तो केवल आत्मा ठे, एम तमे मानो ठो, तो पढी आत्माने संसार क्यांथी लपटायो? जो कहो के निर्मल आत्माने संसार लपटाय ठे, तो तो मोक्ष थया पढी पण संसार लपटाशे; हवे विचारो के मोक्ष शुं थयो? केवल विटंबना थइ.

पूर्वपक्षः—सृष्टि पेहेलां आत्माने दिदृक्षा थइ, ते दिदृक्षाना जोरथी प्रधाननी साथे पोतानुं एकरूप देखायुं; तेथी संसारी थयो. ज्यारे प्रकृतिनुं दुष्टपणुं ध्यानमां आव्युं, त्यारे प्रकृतिथी वैराग्य थयो. पढी प्रकृति विषे दिदृक्षा न रही, त्यारे संसारपण न रह्यो.

उत्तरपक्षः—आ तमारुं केहेवुं स्वकृतांतविरुद्ध होवाथी अयुक्त ठे. जुळ. दिदृक्षा, देखवानी अजिज्ञाषानुं नाम ठे. ते अजिज्ञाषा पूर्वे देखेला पदार्थोंमां तेना स्मरणथी थाय ठे. प्रकृति तो पूर्वे कदापि तेणे देखी नथी, तो केवीरीतें तेनेविषे स्मरण अजिज्ञाषा होय? जो एम कहो के अनादि वासनाना बलथी प्रकृतिमांज स्मरण अजिज्ञाषा ठे, तोपण असत् ठे, कारण के वासनापण प्रकृतिनो विकार होवाथी प्रकृति पेहेलां न होती. जो एम कहो के वासना आत्माना स्वप्नावरूप ठे. तोतो आत्मस्वरूपनी जेम वासनानो कदापि अज्ञाव थशे नहि, अने मोक्षपण क-

દાપિ યશે નહિ, એ પ્રમાણે સાંખ્ય મતપણ બાલકનાં સ્વલસમાન થયો. ઇતિ સાંખ્યમતખંડન.

હવે મીમાંસક મતનું ખંડન લખતાં, તેના મતનું સ્વરૂપ તો પૂર્વે બતાવેલ છે, અને વેદાંતિયોના બ્રહ્મ (અદ્વૈત) નું ખંડન ઈશ્વરવાદમાં બીજા પરિહેદમાં વિસ્તારપૂર્વક કરેલું છે, તેથી આ સ્થલે વર્ણન કરેલું નથી. ઇતિ મીમાંસકમત.

હવે જૈમિનીય મતનું ખંડન લખિયેંઢિયેં, જૈમિનીય કહે છે કે “ હિંસાગાર્ધ્યાત્ ” જે હિંસા ઇન્દ્રિયોના રસવાસ્તે, અથવા કુબ્યસન નિમિત્તેં કરિયેં તેજ હિંસા અધર્મનો હેતુ છે. પ્રમાદના ઉદયથી કસાઈ, માઢિઝની જેમ. અને વેદોમાં જે હિંસા કહી છે તે હિંસા નથી, પરંતુ ધર્મનો હેતુ છે, દેવતા, અતિથિ, પિતૃઝની પ્રીતિ સંપાદક હોવાથી, તથાવિધ પૂજા ઝપંચારની પેઢે. વહી આ પ્રીતિનું સંપાદન કરવું અસિઝ નથી. કારણ કે કારીરી પ્રમુખ યજ્ઞોના સ્વસાધ્ય વિષે વૃષ્ટિ આદિ કુલોનું જે અવ્યઝિચારિપણું છે, તે યજ્ઞ કરવાથી જે દેવતા તૃપ્ત થાય છે, તે વૃષ્ટિ આદિનો હેતુ છે. તેવીજરીતેં “ ત્રિપુરાર્ણવવર્ણિત ઝગલ ” અર્થાત્ બકરાના માંસનો હોમ કરવાથી પરરાજ્યનું જે વશ થવું છે, તેપણ તેમાંસની આહુતિયોથી તૃપ્ત થયેલા દેવતાઝનોજ પ્રજાવ છે, અને અતિથિ પ્રતિ પણ “ મધુ સંપર્ક-સંસ્કારાદિસમાસ્વાદજા ” પ્રત્યક્ષજ દેખાય છે. અને પિતૃઝને માટે જે શ્રાઝ કરવામાં આવે છે, તે શ્રાઝથી પિતૃઝ તૃપ્ત થતાં, સ્વસંતાનની વૃઝિ પ્રત્યક્ષજ દેખાય છે. વહી તે બાબતમાં આગમ પણ પ્રમાણ આપેઢે. આગમમાં દેવની પ્રીતિવાસ્તે, અશ્વમેધ, નરમેધ, ગોમેધ, આદિ યજ્ઞ કરવા કહેલ છે, અને અતિથિવિષય “ મહોદ્ધં વા મહાઝં વા, શ્રોત્રિયાય પ્રકલ્પયેદિતિ ” એવું કહેલું છે. વહી પિતૃઝની પ્રીતિ વાસ્તે આ પ્રમાણેં લખેલું છે.

દ્વૌ માસૌ મત્સ્યમાંસેન, ત્રીન્ માસાન્ હારિણેન તુ ॥ શ્રૌરત્રેણાથ ચતુરઃ, શાકુનેનેહ પંચ તુ ॥ ૧ ॥ ષણ્માસશ્ઠાગમાંસેન, પાર્ષતેનેહ સપ્ત વૈ ॥ અષ્ટાવેણસ્ય માંસેન, રૌરવેણ નવૈવ તુ ॥ ૨ ॥ દશમાસાંસ્તુ તૃપ્યંતિ, વરાહમહિષામિષૈઃ ॥ શશકૂર્મયોર્માંસેન, માસાનેકાદશૈવ તુ ॥ ૩ ॥ સંવત્સરં તુ ગવ્યેન, પયસા પાયસેન તુ ॥ વાધ્રીણસસ્ય માંસેન, તૃપ્તિર્દ્વાદશવાર્ષિકી ॥ ૪ ॥ આ શ્લોક સ્મૃતિના છે. અર્થઃ—જો

पितृर्जने मत्स्यनुं मांस आपे तो, पितृर्ज बे माससुधी तृप्त रहेबे. जो हरिणनुं मांस आपे तो, त्रणमाससुधी तृप्त रहेबे, जो मेंढानुं मांस तेर्जने आपे तो, चारमास सुधी तेर्ज तृप्त रहेबे, जो जंगली कुकडानुं मांस तेर्जने आपे तो, पांचमास सुधी तेर्ज तृप्त रहेबे, जो बकरानुं मांस तेर्जने आपे तो, ठमास सुधी तेर्ज तृप्त रहेबे, पृषत्विंडुयुक्त जे हरिण होय, तेपार्षत कहेवायबे, तेनुं मांसजो पितृर्जने देवामां आवे तो, पितृर्ज सातमास सुधी तृप्त रहेबे, जो एणमृगनुं मांस देवामां आवेतो, आठमास-सुधी पितृर्ज तृप्त रहेबे, जो मोटा काला मृगनुं मांस देवामां आवे तो, नवमाससुधी पितृर्ज तृप्त रहेबे, जो सूअर, अने महिषनुं मांस देवामां आवेतो, दशमास सुधी पितृर्ज तृप्त रहेबे, जो ससला अने काचबा बनेनुं मांस देवामां आवे तो, अग्यार मास सुधी पितृर्ज तृप्त रहेबे, जो गायनुं दुध अथवा खीर देवामां आवे तो, बार माससुधी पितरो तृप्त रहेबे, अने बहुज बूढा थयला लांबा कानवाला धोला बकरानुं मांस आपवामां आवे तो, बार वर्षसुधी पितरो तृप्त रहेबे. आ प्रमाणे मीमांसको माने बे.

हवे तेनुं खंडन लखियें ठियें. हे मीमांसक ? वेदोमां जे हिंसा कहिबे, ते धर्मना हेतुरूप कदापि थइ शकेबे ? तमारा केहेवामां प्रत्यक्ष स्ववचन विरोध बे. जुं. जो धर्मनो हेतु बे, तो हिंसा केवी रीतें बे ? जो हिंसा बे, तो धर्मनो हेतु ते केवी रीतें थइ शकेबे ? यथा ॥ श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, श्रुत्वा चैवावधार्यतां ॥ आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषां न समाचरेत् ॥ १ ॥ इत्यादि. जो धर्म कहेलो बे, तो हिंसा केवी रीतें धर्म थइ शकेबे ? कारण के मातापण बे, अने ते बंध्यापण बे, एम कदी थइ शकतुं नथी.

पूर्वपक्षः—हिंसा कारणबे, अने धर्म तेनुं कार्य बे.

उत्तरपक्षः—आ तमारूं केहेवुं असत् बे. कारण के जे जेनी साथे अन्वय व्यतिरेकवाळुं होय बे, ते तेनुं कार्य थायबे. जेम माटीना पिंड प्रमुखनुं घटादि कार्यबे, तेम धर्म कांइ हिंसाज कस्याथी थतो नथी, कारण के तप, दान, स्वाध्याय प्रमुखपण धर्मनां कारण बे.

पूर्वपक्षः—अमे सामान्य हिंसाने मानता नथी, परंतु विशिष्ट हिंसा-नेज धर्म कहियेंठियें. विशिष्ट हिंसा तेज बे, जे वेदोमां करवी कही बे.

उत्तरपक्षः—जो वेदनी हिंसा धर्मनी हेतु बे, तो शुं जे जीव यज्ञादिमां

મારવામાં આવેહે, તે મરતા નથી? તે કારણથી ધર્મ છે? અથવા શું મરણ સમયે તેડને આર્તધ્યાનનો અજાવ છે? તે કારણથી ધર્મ છે? અથવા જે જીવ યજ્ઞાદિમાં મારવામાં આવેહે. તે મરીને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરેહે? તે કારણથી ધર્મ છે? પ્રથમ પદ્ધતો વાસ્તવિક નથી, કારણ કે પ્રાણનો ત્યાગ કરતાં તો તે જીવને પ્રત્યક્ષ દેખિયેં ઠિયેં. બીજો પદ્ધતો અસત્ છે, કારણ કે બીજાના મનનું ધ્યાન ડુર્લભ્ય છે, તે કારણથી આર્તધ્યાનનો અજાવ કહેવો, તેપણ પરમાર્થશૂન્ય વચનમાત્ર છે; આર્તધ્યાનનો અજાવ તો શું થવાનો હતો પરંતુ અરે દુઃખી ઠિયેં ? છે કોઈ કરુણાસાગર કે અમને ઢોડાવે? એમ પોતાની જાણમાં કહેતાં કહેતાં પોતાની જાણથી વિરસ અરરાટ કરતાં, દીનમુખવાલાં, તેમજ ચક્ષુ ફાડી ચારે દિશાએ જોતાં, શ્ત્યાદિ ચિહ્ન દેખવાથી, તે બિચારાનું આર્તધ્યાન સ્પષ્ટ ઉપલબ્ધ થાય છે.

પૂર્વપદ્ધતિ:— જેમ લોઢાનો ગોલો પાણીમાં ડુબી જાય છે, તેનાં જો પાતલાં પતરાં કરવામાં આવે તો તે જેમ પાણીમાં નહિ ડુબતાં તરે છે, તેમજ જેમ વિષ મૃત્યુ પમાડનાર છે, તો પણ મંત્રોથી સંસ્કાર કરતાં થકાં ગુણકારિ થાય છે, તથા જેમ અગ્નિ દાહકસ્વજાવવાલો છે, તો પણ સત્યશીલાદિના પ્રજાવથી દાહક થતો નથી, તેવીજ રીતે વેદમંત્રાદિથી સંસ્કાર પામેલી હિંસા દોષનું કારણ નથી. તેમજ વેદોક્ત હિંસા નિંદનીય કદાપિ નથી; કારણ કે તે હિંસા કરનારા યાજ્ઞિક બ્રાહ્મણો જગત્માં પૂજનીય દેખાય છે.

ઉત્તરપદ્ધતિ:— પૂર્વોક્ત તમારું સર્વ કથન અસત્ છે, કારણ કે જેટલાં દૃષ્ટાંત તમે કહ્યાં તે સર્વ વૈષમ્ય છે; તેથી સિદ્ધિ કાંઈપણ થઈ શકતી નથી. લોઢાનો ગોલો પતરાંરૂપ થઈ જલ ઉપર જે તરે છે તે પરિણામાંતર થવાથી તરે છે, શ્ત્યાદિ; પરંતુ વેદમંત્રોથી સંસ્કાર કરીને જ્યારે પશુડને મારવામાં આવે છે, ત્યારે તેડમાં પરિણામાંતર શું થાય છે ? શું તે પરિણામાંતરથી, તે પશુડને મારતાં દુઃખ થતું નથી ? દુઃખથી તો તેડ પ્રગટ અરરાટ શબ્દ કરે છે. તો હવે લોહપત્રનું દૃષ્ટાંત કેવી રીતે સમીચીન થઈ શકે છે ?

પૂર્વપદ્ધતિ:— યજ્ઞમાં જે પશુ મારવામાં આવે છે, તે સર્વ દેવતા થઈ જાય છે, આ યજ્ઞ કરવામાં પરોપકાર છે.

करी, तो तो एक मुखथी युगपत् अनुग्रह, निग्रह वाक्यना उच्चारणमांज व्यञ्जिचारनो प्रसंग आवशे.

वली मुख देहनो नवमो जाग ठे, ज्यारे देवताजनां मुखज दाहात्मक ठे, त्यारे एकेक देवतानुं शरीर दाहात्मक होवार्थी त्रणे जुवन जस्मीजू- त थईजवां जोश्यें ? आटली चर्चाथी सखुं.

वली कारीरी यज्ञादिमां वृष्ट्यादि फलनो जे अव्यञ्जिचार ठे, ते फ- लमां आहुतिथी संतुष्ट थयेला देवतानो अनुग्रह जे तमे कहोवो ते पण अनेकांतिक ठे, कोइस्थले व्यञ्जिचार पण देखवामां आवे ठे. ज्यां व्यञ्जिचार नथी, त्यां पण आहुतिनुं चोजन करवार्थी अनुग्रह नथी, परंतु ते देवताविशेष, अतिशय ज्ञानी ठे, पोताने उद्देशीने करेला पूजा उपचारने देखीने, पोताना स्थानमांज स्थित थया थका, पूजा करनारउपर प्रसन्न थईने, तेनुं कार्य पोतानी इच्छाथी करी आपे ठे. अनुपयोगथी न- हि जाणता, अथवा जाणता थका पण, पूजकना अज्ञाग्यथी कार्य नथी पण करता ? कारण के द्रव्य, क्षेत्र, काल जावआदिनी सहायताथी का- र्यनुं थवुं नजरे पडेठे; अने ते जे पूजा उपचार ठे, ते निःकेवल पशु- जनाज मारवार्थी थई शके ठे एम नथी, परंतु बीजी रीतें पण थई शके- ठे, तो पढी जेनुं फल एक पापरूपज ठे एवी सौनिक (कसाइ) वृत्ति करवार्थी शुं लाज ठे ?

वली जे ढगल अर्थात् बकरानुं मांस होमवार्थी परराज्य वश करना- री सिद्ध्यादि देवीने संतुष्ट करवानुं जे अनुमान ठे, तेमां शुं आश्चर्य ठे ? केटलाएक छुड देवताठ तेवीज रीतें संतुष्ट थाय ठे, त्यां पण ते छुष्ट देवता पोतानी पूजा देखीने राजी थाय ठे, परंतु मलिन मांस खावार्थी राजी थता नथी. जो कदी होम करेली वस्तुने खाता होय तो निंबपत्र कडवांतेल, आरनाल (बाकला) धूमांश आदि होम करेलां द्रव्य पण तेजनुं चोजन थई जशे. वाह ! शुं तमारा देवता सुंदर चोजन करे ठे ?

वली अतिथिनी परोणागत सुंदर संस्कार करेला पक्कान्न आदिथी पण थई शके ठे, तो पढी तेजने वास्ते महोद्ध, महाअजादिनी कटपना करवी, ते निःकेवल तमारी निर्विवेकता बतावी आपे ठे.

वली श्राद्धादि करवार्थी पितरोनी जे प्रीति मानो वो, ते पण अने-

कांतिक ठे, कारण के केटलाएक श्राद्ध करता नथी तो पण तेउनी संतान वृद्धि देखवामां आवे ठे. जुंमनाटोलानी जेवी वृद्धि देखाय ठे. तेथीं श्राद्ध आदि जे करवुं ठे, ते मुग्ध लोकोंने विप्रतारण (ठगवा) मात्रज फल थाय ठे. जे पितरो लोकांतर पामेला ठे, ते पोताना शुभ अशुभ कर्मोंने अनुसारे देव, नारकादि गतियोमां सुख दुःख जोगवी रह्या ठे, तो पढी तेउ पुत्र प्रमुखें आपेला पिंडोने केवी रीतें जोगववानी इहा करी शके ठे ? “ तथाच युष्मद्यूथिनः पठन्ति ॥ मृतानामपि जंतूनां, श्राद्धं चेत्तृप्तिकारणं ॥ तंनिर्वाणप्रदीपस्य, स्नेहः संवर्द्धयेन्नियामिति ॥

तथा श्राद्ध करवार्थी ते पितरोने पुण्य केवीरीतें पहोचे ठे ? कारण के पुण्यतो बीजाए करेलुं ठे, वली पुण्य पोते जड रूप ठे, तथा पगरहित ठे, तेथी पितरोने पहोची शक्तुं नथी. जो कहो के उद्देश तो पितरोनो ठे, परंतु पुण्य, श्राद्धकरनारा पुत्रादिने थाय ठे, ते पण केहेवुं वास्तविक नथी. पुत्रादिने पुण्य थतुं नथी, तेनुं कारण ए ठे के पुत्रादिना मनमां वासना एवी नथी के जे कार्य अमे करियें बियें तेनुं फल अमने मले, तो पढी पुण्यनी जावना विना पुण्य फल मलतुं नथी. ते कारणथी पितरो के पुत्रादि कोइने श्राद्ध करवानुं फल मलतुं नथी, परंतु अधरथीज त्रिशंकुना दृष्टांतनी पेठे विलीन थई जाय ठे.

वली पापानुबंधि जे पुण्य ठे, ‘ते तत्त्वथी पापरूपज ठे’ जो कहो के ब्राह्मण जे कांइ खाय ठे, ते पितरोने गमे ठे, ते वात सत्य ठे एवी प्रतीति तो तमनेज थती हशे, अमारी नजरमां तो ब्राह्मणोनुं मोटुं पेट थये-लुं आवे ठे, परंतु तेउना पेटमां प्रवेश करीने, पितरो खाता होय एम कदापि देखता नथी. जोजन अवसरे ब्राह्मणोना उदरमां प्रवेश करता पितरोनुं कांइपण चिह्न अमारी दृष्टिए पडतुं नथी. केवल ब्राह्मणोज तृप्त थता देखियें बियें.

वली तमे कह्युं हतुं के अमारी पासे आगम प्रमाण ठे, तो पुढिये बियें के, ते तमारुं आगम पौरुषेय ठे ? के अपौरुषेय ठे ? जो कहो के पौरुषेय ठे, तो शुं ते सर्वज्ञनुं करेलुं ठे ? के असर्वज्ञनुं करेलुं ठे ? जो प्रथम पक्ष मानशो तो तमारा मतने व्याहति थशे, कारण के तमारो आ सिद्धांत ठे. “ अतींद्रियाणामर्थानां, साक्षाद्दृष्टा न विद्यते ॥ नित्ये-

ज्योवेदवाक्येज्यो, यथार्थत्वविनिश्चयः ॥ १ ॥ सारांश के अतीन्द्रिय पदार्थोंको कोइ साक्षात् दृष्टा नहीं. बीजो पक्ष मानशो तो दूषणवाला (असर्वज्ञ) कर्त्तानां 'शास्त्रो उपर विश्वास' यतो नहीं. जो कहो के अपौरुषेय ठे, तो संज्ञवज थइ शकतो नहीं. स्वरूप निराकरणथी घोडाना शृंगरूप पुरुष क्रियानुगत तेनुं रूप ठे, सारांश के पुरुषक्रिया विना ते केवी रीतें थइ शके ठे ? ते कारणथी जे साक्षर वचन ठे, ते पौरुषेयज ठे, कुमार संज्ञवादि वचननी जेम. वेद पण वचनात्मकज ठे " तथा चाहुः ॥ तादृवादजन्मा नतु वर्णवर्गो, वर्णात्मकोवेद इति स्फुटं च ॥ पुंसश्च तादृवादिरतः कथं स्या, दपौरुषेयोयमिति प्रतीतिः ॥ १ ॥ इति " श्रुतिने अपौरुषेय अंगीकार करी, तो पण तदर्थव्याख्याने पौरुषेयज अंगीकार करी ठे. अन्यथा " अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः " तेनो अर्थ " स्वमांसं नक्षयेत् इति " एम नियामकना अज्ञावथी केम न थई जाय ? ते कारणथी शास्त्रने पौरुषेयज मानवां ते श्रेय ठे. तमारा हठथी कदी वेद अपौरुषेय मानियें, तो तेथी वेदनी प्रमाणता थशे नहीं, कारण के प्रमाणता आस पुरुषने आधीन ठे. ज्यारे वेद प्रमाण न थया, त्यारे ते वेदनुं कथन, तथावेदानुसारिणी स्मृतियो पण प्रमाणभूत थयां नहीं, तेथी हिंसामय यइ तथा श्राद्धादिविधि पण प्रमाणथी विरुद्ध थया.

पूर्वपक्षः— " न हिंस्यात् सर्वभूतानि " इत्यादिथी जे हिंसानो निषेध करेलो ठे, ते औत्सर्गिकमार्ग ठे, अर्थात् सामान्य विधि ठे, अने वेदविहिता जे हिंसा ठे ते अपवाद मार्ग ठे. अर्थात् विशेष विधि ठे. ते कारणथी, तथा अपवाद उत्सर्गथी बलवान् होवाथी वेदविहिता हिंसा दोषनुं कारण नहीं " उत्सर्गापवादयोरपवादविधिर्बलीयानिति न्यायात् " तमारा जैनमतमां पण हिंसाना एकांत निषेध नहीं. केटलांएक कारणोमां पृथ्वीकायादि जीवोनी हिंसा करवानी आइा ठे. वली ज्यारे साधु रोग पीडित थाय ठे, तेमज असमर्थ अने ग्लान थाय ठे, त्यारे आधाकर्मादि आहार ग्रहण करवानी पण आइा ठे, तेवीज रीतें अमारा मतमां याज्ञिकी हिंसा देवता, अतिथिनी प्रीतिवास्ते पुष्ट आलंबनरूप होवाथी अपवादरूप ठे, ते कारणथी तेमां दोष नहीं.

उत्तरपक्षः— अन्यकार्यवास्ते उत्सर्गवाक्य, अने अन्यकार्यवास्ते अप-

વાદવાક્ય, કેહેવાં, તે ઉત્સર્ગ, અપવાદ કદી પણ થઈ શકતાં નથી. પરંતુ જે અર્થવાસ્તે શાસ્ત્રમાં ઉત્સર્ગ કહેલ હોય. તેજ અર્થવાસ્તે અપવાદ કેહેવો જોઈયે; ત્યારેજ ઉત્સર્ગ અપવાદ થઈશકે છે. તે બંને ઉન્નત નિમ્નાદિ (ઉંચાં નીચાં) વ્યવહારવત્ પરસ્પર સાપેક્ષ હોવાથી એક અર્થનાં સાધક થઈ શકે છે. જેમ કે જૈનોએ સંયમ પાલવા અર્થે નવકોટિ વિશુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરવો, તે ઉત્સર્ગમાર્ગ છે. તેવીજ રીતે દ્રવ્ય, દેત્ર, કાલ, જ્ઞાવથી આપત્તિમાં પડતાં ગત્યંતરના અજ્ઞાવથી, પંચકાદિ યત્નાપૂર્વક અ-નેષણીય આહારાદિને ગ્રહણકરવા તે અપવાદમાર્ગ છે, તેપણ સંયમ પાલવાને વાસ્તેજ છે. એમપણ ન કેહેવું કે જેસાધુને મરણજ એક શરણ છે, તેને ગત્યંતર અજ્ઞાવની અસિદ્ધિ છે. ॥ ઉક્તં ચાર્ષિન્નિઃ ॥ સઘ્ન સંજમં સં જમાઉ, અપ્પાણમેવરલિજ્ઞા ॥ મુચ્છઈ અઈ વાયાઉ, પુણો વિસોહીનયા વિરઈ ॥૧॥ ઇત્યા-ગમાત્ ॥ જ્ઞાવાર્થઃ—સર્વરીતે સંયમ પાલવો, જો સંયમમાં દૂષણ લાગવાથી પ્રાણની રક્ષા થતી હોય તો સંયમમાં દૂષણ પણ લગાવીને રક્ષણ કરવું, પ્રાણ રહેવાથી પ્રાયશ્ચિત્તદ્વારા તે પાપથી મુક્ત થઈ શુદ્ધ થવાશે, અને અ-વિરતિપણું પણ રહેશે નહિ. વલી આયુર્વેદમાં પણ કહ્યું છે કે, જે વસ્તુ કોઈ રોગમાં કોઈ અવસ્થામાં અપથ્ય છે, તેજ વસ્તુ તેજ રોગમાં બીજી અવસ્થામાં દેશ, કાલ જોઈ આપે તો પથ્ય છે. દેશાદિ અપેક્ષાએ જ્વરવા-લ્લાને દહીં પણ खावा દેવામાં આવે છે. તથા ચ વૈદ્યાઃ ॥ કાલાવિરોધિ નિર્દિષ્ટં, જ્વરાદૌ લંઘનં હિતં ॥ કૃતેઽનિલશ્રમક્રોધ , શોકકામકૃતજ્વરાત્ ॥ ૧ ॥ જેમ પ્રથમ અપથ્યનો પરિહાર કરવો, અને બીજી અવસ્થામાં તે-નેજ જોગવાવવાં, આ બંને પ્રસંગે રોગનું નિવારણ કરવાનું પ્રયોજન છે. તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે એકજ વસ્તુવિષયક ઉત્સર્ગ અપવાદ છે.

તમારો ઉત્સર્ગ એક અર્થવાસ્તે છે, અને, અપવાદ બીજા અર્થ વાસ્તે-છે. જુઝ. “ ન હિંસ્યાત્ સર્વજૂતાનિ ” આ જે ઉત્સર્ગ છે, તે હુર્ગતિના નિષે-ધ વાસ્તે છે, અને જે તમારી અપવાદ, હિંસા છે, તે દેવતા, અતિથિ, પિ-તૃત્વની પ્રીતિસંપાદન અર્થે છે. તે કારણથી પરસ્પર નિરપેક્ષ હોવાથી, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વિધિ થઈ શકતા નથી. હવે વિચારો કે તમારો અપ-વાદ, ઉત્સર્ગવિધિથી કેવીરીતે બલવાન્ થઈ શકે છે ?

એમ પણ ન કેહેવું કે વૈદિક હિંસાનો જે વિધિ છે, તે સ્વર્ગહેતુ હો-

वाची, दुर्गतिना निषेधवास्तेज ठे. वैदिक हिंसा स्वर्गनो हेतु नथी. ते उपर सारी रीतें लखी आव्या ठियें. वैदिक हिंसा विना पण स्वर्गप्राप्ति थइ शके ठे. गत्यंतरना अज्ञावमांज अपवाद थइ शके ठे. यइ करवाची स्वर्गनो निषेध थाय ठे, एम अमेज मात्र कहेता नथी, परंतु व्यासजी पण कहे ठे. यदाह व्यासमहर्षिः ॥ पूजया विपुलं राज्य, मग्निकार्येण संपदः ॥ तपः पापविशुद्ध्यर्थं, ज्ञानं ध्यानं च मुक्तिदं ॥ १ ॥ अहिंयां अग्नि-कार्यं शब्दवाच्यना यागादि विधि उपायांतरथी जे संपत् साध्य ठे, ते-नोज हेतु कहेतां थकां, आचार्य ते यागने सुगतिनो हेतुज कदर्थन क-री गया ठे, तथा तेज व्यासजी जाव अग्निहोत्र “ ज्ञान पाद्वी ” इत्यादि श्लोकोथी स्थापन करी गया ठे. इति मीमांसकमतखंडन. ॥ ५ ॥

हवे चार्वाकमतनुं खंडन लखियेंठियें. चार्वाक कहेठे के आत्माज न-थी. तेथी मतावलंबी पुरुषो शा वास्ते वचन कलह करे ठे ? ज्यारे आ-त्मानोज अज्ञाव ठे, त्यारे जैन, बौद्ध, सांख्य, नैयायिक, वैशेषिक, तेमज जैमिनीय, आ जे ठ दर्शनो ठे, तेउं शा वास्ते निःकेवल लोकोने त्रममां नाखीने जोगविलासथी ठोडावे ठे ? वास्तवमां आत्मा एवी कोइ वस्तुज नथी, ते कारणथी अमारो मत सुंदर ठे. जो आत्मा होय तो तेनी सिद्धि बतावो ?

उत्तरपक्षः— प्रतिप्राणी स्वसंवेदन प्रमाण चैतन्यनी अन्यथा अनुपप-त्तिथी सिद्ध ठे. जुउं. आ जे चैतन्य ठे, ते जूतोनो धर्म नथी, जो जू-तोनो धर्म होय, तो तो पृथिवीनी कठिनतानी पेठे सर्व कालें, सर्व स्थ-लें उपलब्ध थवो जोइयें, ते सर्वदा उपलब्ध थतो नथी, कारण के लो-ष्टादिमां, तेमज मृत अवस्थामां चैतन्य उपलब्ध थतुं नथी.

पूर्वपक्षः— लोष्टादिमां, तेमज मृत अवस्थामां पण चैतन्य ठे, केवल शक्ति रूपें ठे, ते कारणथी उपलब्ध थतुं नथी.

उत्तरपक्षः—बे विकल्प न उल्लंघन करवाची आ तमारुं कहेवुं अयुक्त ठे. जुउं. ते शक्ति चैतन्यथी विलक्षण ठे ? के चैतन्यज ठे ? जो कहो के विलक्षण ठे, तो तो शक्तिरूपें चैतन्य ठे एम कहो नहि. कारण के पट विद्यमान ठतां, पटरूपें घट रहेतोज नथी “ आह च ॥ प्रज्ञाकरगुप्तो-पि ॥ रूपांतरेण यदित, तदेवास्तीति मारटीः ॥ चैतन्यादन्यरूपस्य, ज्ञा-वे तद्विद्यते कथम् ॥ १ ॥ जो बीजो पक्ष मानशो तो तो चैतन्यज ते श-

क्ति ठे. पठी ते शक्ति उपलब्ध केम थती नथी ? जो कहो के आवृत्त थवाथी उपलब्ध थती नथी, तो ते पण ठीक नथी, कारण के आवृत्ति शब्दनो अर्थ आवरण ठे. ते आवरण शुं विवक्षित परिणामनो अज्ञाव ठे ? के परिणामांतर ठे ? के झूतोथी अतिरिक्त बीजी वस्तु ठे ? तेमां, विवक्षित परिणामनो अज्ञाव तो नथी. कारण के एकांत तुष्ठ होवाथी ते विवक्षित परिणाम अज्ञावने आवरण शक्ति नथी, अन्यथा तेनुं अ-तुष्ठरूप होवाथी, ते पण ज्ञावरूप थइ जाय. ज्यारे ज्ञावरूप थाय, त्यारे पृथिवी आदिमांथी अन्यतम थाय, कारण के “ पृथिव्यादीनि झूतानि तत्त्वमिति वचनात् ” अने पृथिवी आदि जे झूत ठे ते चैतन्यनां व्यंजक ठे, परंतु आवरक नथी, तेथी, केवीरीतें आवरणपणुं सिद्ध थाय ?

जो कहो के परिणामांतर ठे, तो तेपण अयुक्त ठे, कारण के परिणामांतर पण झूतस्वज्ञाव होवाथी झूतोनी पेठे चैतन्यव्यंजकज थइ शके ठे, आवरक थइ शकतुं नथी.

जो कहो के झूतोथी अतिरिक्त वस्तु ठे, तो ते कहेवुं बहुज असंगत ठे. कारण के झूतोथी अतिरिक्त (न्यारी) वस्तु मानवाथी “ चत्वार्येव पृथ्व्यादिझूतानि ” तत्त्वसंख्याने व्याघात थइ जशे.

वली जुठ के आ जे चैतन्य ठे ते एक एक झूतनो धर्म ठे ? के सर्व झूतसमुदायनो धर्म ठे ? एक एक झूतनो धर्म तो लागतो नथी, कारण के एक एक झूतमां देखातो नथी, तेमज एक एक परमाणुमां संवेदन उपलब्ध थतुं नथी. जो दरेक परमाणुमां होय तो पुरुष, सहस्र चैतन्य वृंदनी पेठे परस्परचिन्नस्वज्ञाव थाय, परंतु एकरूप चैतन्य नज थाय, अने देखवामां तो एकरूप आवे ठे. “ अहं पश्यामि ” अर्थात् हुं देखुं-बुं. हुं करुं-बुं, एवो सकल शरीर अधिष्ठाता एक उपलब्ध थाय ठे.

जो समुदायनो धर्म मानो तो पण प्रत्येकमां अज्ञाव होवाथी असत् ठे. कारण के जे प्रत्येक अवस्थामां असत् ठे, ते समुदायमां थइ शकतुं नथी. जेम रेती समूहमांथी तेल.

जो कहो के मद्यांगोमां मदशक्ति नथी. समुदायमां थइ जायठे, तेम चैतन्यपण थइ जाय तो, शुं दोष ठे ? आ पण अयुक्त ठे. कारण के प्रत्येक मद्यं अंगमां मदशक्ति अनुयायी माधुर्यादि गुण देखाय ठे; जुठ.

माधुर्यादि इहुरसमां धातकी फूलोथी थोडी विकलता उत्पादक शक्ति देखियें ठियें, तेवी रीतें चैतन्य, सामान्य प्रकारथी जूतोमां उपलब्ध थतुं नथी ; तो केवीरीतें जूतसमुदायथी चैतन्य थइ शकेबे ? प्रत्येकमां असत् ठे ते समुदायमां थइ जाय तो, सर्व समुदायथी सर्व कांइ बनी-जवां जोइयें. ए अति प्रसंग थशे.

वली जो तमे चैतन्यने धर्म मानेल ठे, तो धर्मने अनुरूप धर्मीपण अवश्य मानवो जोइशे. जो अनुरूप नहि मानशे तो तो जल अने कठिनता आ बनेने धर्म, धर्मि मानवा जोशे. एमपण न कहेशे के जू-तज धर्मि ठे, कारण के जूत, चैतन्यथी विलक्षण ठे. जुं. चैतन्य बोध-स्वरूप, तेमज अमूर्त ठे; अने जूत तेनाथी विलक्षण ठे; तो केवीरीतें तेउंनो परस्पर धर्म, धर्मिजाव थइ शकेबे ? वली आ चैतन्य जूतोनुं कार्य-पण नथी, कारण के अत्यंत विलक्षण होवाथी कार्यकारणजाव कदापि थइ शकतो नथी. उक्तं च ॥ काठिन्याबोधरूपाणि, जूतान्यध्यक्षसिद्धितः ॥ चेतना च न तद्रूपा, सा कथं तत्फलं जवेत ॥ १ ॥

वली जो चैतन्य जूतकार्य होय, तो तो सर्वजगत् प्राणिमय होवुं जोइयें. जो कहो के परिणतिविशेष सझावना अजावथी सकल जगत् प्राणिमय थइ जतुं नथी, तो ते परिणतिविशेष सझाव सर्वत्र शा वस्ते थतो नथी ? ते परिणति पण जूतमात्र निमित्तज ठे, तो केवी रीतें तेनुं कोइ स्थलें होवुं न होवुं सिद्ध थइ शकेबे ? वली ते परिणतिविशेष केवा स्वरूपवालो ठे ? जो कहो के कठिनादिरूप ठे, कारण के घुणांदि जंतु काष्ठादिमां उत्पन्न थता देखियें ठियें, ते कारणथी ज्यां कठिनत्वादि विशेष ठे, ते प्राणिमय ठे, बीजा नहि. आ पण व्यञ्जिचार देखवाथी असत् ठे. जुं. अशिष्टपण कठिनत्वादि विशेष ठतां कोइ स्थलें होयठे, अने कोइ स्थलें होता नथी, अने कोइस्थलें कठिनत्वादि विशेष विना-पण संस्वेदज घन आकाशमां संमूर्धिम उत्पन्न थायठे.

वली केटलाएक जीव समानयौनिकपण विचित्रवर्ण संस्थानवाला देखाय ठे. जुं. गोबरआदि एकयोनिवालां पण केटलांएक कालां शरी-रवालां तो केटलांएक पीलां शरीरवालां होयठे, बीजां विचित्रवर्णवालां होयठे. संस्थानपण तेउंनां परस्पर जिन ठे. जो जूतमात्रनिमित्त चैतन्य

होय तो तो एकयोनिवालां सर्व एकवर्ण, संस्थानवालां होवां जोश्यें. परंतु तेम तो यतां नथी. ते कारणथी आत्माज तेवा तेवा कर्मना वश-
थी तेवा उत्पन्न थायठे. एम निश्चयें मानवुं जोश्यें.

जो कहो के आत्मा होय तो गमनागमन करतां केम न उपलब्ध थवो जोश्यें? कारणके केवल देह विद्यमानज संवेदन उपलब्ध थायठे, अने देहनो अज्ञाव यतां जस्म अवस्थामां देखातो नथी, ते कारणथी आत्मा नथी, परंतु संवेदनमात्रज एक ठे, ते संवेदन देहनुं कार्य ठे, देहमांज आश्रित ठे. जीतना चित्रनी जेम. चित्र जीत विना रही शक्तुं नथी, ते-
मज बीजी जीतपर संक्रमण पण अइ शक्तुं नथी, अने जीतनी साथेज तेनो विनाश थायठे. संवेदननुं पण तेवीज रीतें जाणी लेवुं. आ कथनपण असत् ठे. कारणके आत्मा स्वरूपथी अमूर्त ठे; अने आंतर शरीर अति सूक्ष्म ठे, तेकारणथी दृष्टिगोचर नथी. तदुक्तं ॥ अंतराज्ञावदेहोपि, सू-
क्ष्मत्वान्नोपलज्यते ॥ निष्कामन् प्रविशन् वात्मा, नाज्ञावोऽनीक्षणादपि ॥
॥ १ ॥ ते कारणथी आंतःशरीरयुक्त पण आत्मा, जतां आवतां देखातो नथी, परंतु लिंगथी उपलब्ध थायठे. जुज. तत्काल उत्पन्न थयेला कृमि जीवने पण पोताना शरीरविषे ममत्व थायठे. घातकने जाणीने दोडी जायठे, जेने जेनेविषे ममत्व ठे, ते पूर्व ममत्व अज्यास पूर्वक ठे. तेवुंज देखायठे. केम के ज्यां सुधी कोइ वस्तुना गुण दोष जाणता नथी, त्यां सुधी ते वस्तुमां कोइने पण ममत्व थतुं नथी. ते कारणथी जन्मनी आ-
दिमां जें शरीरपर ममत्व ठे, ते शरीर परिशीलन अज्यासपूर्वक संस्कार निबंधन ठे. ते सबबथी आत्मानुं जन्मांतरथी आववुं सिद्ध थायठे. उक्तं च ॥ शरीरगृहरूपस्य, चेतसः संज्ञवो यदा ॥ जन्मादौ देहिनां दृष्टः, किन्न जन्मांतरा गतिः ॥ १ ॥

हवे आगति प्रत्यक्षथी देखाती नथी, तो केवीरीतें तेनो अनुमानथी बोध थाय? आ तमारा केहेवाथी कांइ दूषण आवतुं नथी. कारण के अनुमेय अर्थविषे प्रत्यक्षनी प्रवृत्ति अइ शकती नथी. परस्पर विषयने परिहार करीने प्रत्यक्ष, अनुमाननुं प्रवर्तवुं बुद्धिमान लोको मानेठे. हवे तमारूं दूषण केवीरीतें लागेठे? आह च ॥ अनुमेयेस्ति नाध्यक्ष, मिति कैवात्रदुष्टता ॥ अध्यक्षस्यानुमानस्य, विषयो विषयो नहि ॥ १ ॥

वली जे चित्रनुं दृष्टांत तमे आप्युं ठे, ते पण विषम होवार्थी अयुक्त ठे. जुळ. चित्र तो अचेतन, तथा गमनस्वप्नावरहित ठे. आत्मा तो चैतन्य ठे, तथा कर्मवशार्थी गमनागमन करे ठे, तो केवीरीतें दृष्टांत तेमज दार्ष्टांतिकनी साम्यता थई ? जेम देवदत्त कोइ विवक्षित गाममां केटलाएक दिवस रहीने, पठी बीजे गाम जई रहे ठे, तेम आत्मा पण विवक्षित जवमां देहनो त्याग करी जवांतरमां देह रचीने रहे ठे.

वली तमे कळुं के संवेदन देहनुं कार्य ठे ते पण वास्तविक नथी. कारण के चक्षुरादि इंद्रियद्वारा उत्पन्न थवार्थी चाक्षुषादि संवेदन कथंचित् देहार्थी पण उत्पन्न थाय ठे, परंतु जे मानस ज्ञान ठे, ते केवी रीतें देहनुं कार्य थई शकेठे ? तथा ते मानसज्ञान देहार्थी उत्पद्यमान थतुं होय तो, इंद्रिय रूपार्थी उत्पन्न थाय ठे ? के अनिंद्रिय रूपार्थी उत्पन्न थाय ठे ? के केश नखादि लक्षणार्थी उत्पन्न थाय ठे ? प्रथम पक्ष तो ठीक नथी. जो इंद्रियरूपार्थी उत्पन्न थतुं होय, तो तो इंद्रिय बुद्धिवत् वर्तमान अर्थनुंज ग्राहक होवुं जोश्यें. इंद्रियज्ञान वर्तमान अर्थनेज ग्रहण करी शके ठे, ते सामर्थ्यार्थी उत्पन्न थतुं मानस ज्ञान पण इंद्रिय ज्ञानवत् वर्तमान अर्थनेज ग्रहण करी शकशे.

हवे ज्यारे चक्षु रूप विषय व्यापार करे ठे, त्यारेज रूपविज्ञान उत्पन्न थाय ठे, बीजे वखते थतुं नथी. हवे ते रूपविज्ञान वर्तमान अर्थ विषय ठे, कारण के वर्तमान अर्थ विषयज चक्षुनो व्यापार थाय ठे. अने रूपविषयव्यावृत्तिना अज्ञावमां मनोज्ञान ठे, ते कारणार्थी ते नियत कालविषयक नथी. तेवीज रीतें बीजी इंद्रियोमां पण जाणी लेवुं. हवे केवीरीतें मनोज्ञानने वर्तमान अर्थग्रहण प्रसक्ति होय ? उक्तं च ॥ अक्ष व्यापारमाश्रित्य, जवदक्षजमिष्यते ॥ तद्व्यापारोन तत्रेति, कथमक्षजं जवेत् ॥ १ ॥

जो कहो के अनिंद्रिय रूपार्थी ठे, तो पण ते अचेतन होवार्थी अयुक्त ठे. वली केश नखादि तो मनोज्ञानार्थी स्फुरित चिद्रूप उपलब्धज थतो नथी, तो केवीरीतें तेउनाथी मनोज्ञान होय ? आह च ॥ चेतयंतो न दृश्यंते, केशश्मश्रुनखादयः ॥ ततस्तेज्यो मनोज्ञानं, जवतीत्यति साहसं ॥ १ ॥

जो केशनखादिथी प्रतिबद्ध मनोज्ञान होय तो तो तेउनो उबेद थतां

જે બાષ્પ થાય છે, તે ઉષ્ણ સ્પર્શવાદ્વી વસ્તુથી થાય છે. શીતજલથી સે-
ચનકરેલા શીતકાલમાં મનુષ્ય શરીરની બાષ્પની જેમ. વહી ઉકરડામાં
કૂડા કચવરમાંથી ધૂઆ (બાષ્પ) નિકલે છે, ત્યાં પણ અમે પૃથ્વીકાયના
જીવ માનિયેંઠિયેં આ હેતુજથી જલ સજીવ સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન:— તેજસ્કાયમાં જીવ કેવીરીતે સિદ્ધ થાય છે ?

ઉત્તરપદ્ધ:— જેમ રાત્રિમાં યજ્ઞોત (આગીઆ કીડા) નું શરીર જી-
વશક્તિથી બનેલું પ્રકાશવાન્ છે, તેમ અંગારાદિપણ પ્રકાશમાન હોવાથી
સચેતન છે. તથા જેમ જ્વરની ઉષ્મા જીવના પ્રયોગ વિના અર્થાત્ અ-
સ્તિત્વ વિના હોતી નથી, તેમ અગ્નિમાં પણ જીવવિના ગરમી થતી નથી.
જુઠ કે મૃતકશરીરમાં જ્વર કદાપિ હોતો નથી. એવા અન્વયવ્યતિરેકથી
અગ્નિ સચેતન જાણવો. વહી પ્રયોગ આ છે, આત્માના સંયોગથી પ્રગટ
થયો છે અંગારાપ્રમુખને પ્રકાશ પરિણામ, શરીરસ્થ હોવાથી યજ્ઞોત શ-
રીર પરિણામવત્. તથા આત્મા સંયોગપૂર્વક શરીરસ્થ હોવાથી જ્વર ઉ-
ષ્મવત્ અંગારાપ્રમુખમાં ઉષ્ણતા છે. એમપણ ન કહેવું કે સૂર્યની ઉષ્મા
સાથે અનેકાંતિક હેતુ છે. સૂર્યમાં જે ઉષ્મા છે તે પણ આત્મસંયોગ પૂર્વ-
કજ અમે માનિયેંઠિયેં. તથા અગ્નિ સચેતન છે, કારણ કે યથાયોગ્ય આ-
હાર કરવાથી વૃદ્ધિ આદિ વિકાર માલમ પડવાથી પુરુષના શરીરની જે-
મ. શ્યાદિ લક્ષણોથી અગ્નિ સચેતન છે.

પ્રશ્ન:— વાયુકાય (પવન) માં જીવસત્તા કેવી રીતે સિદ્ધ કરો છો ?

ઉત્તરપદ્ધ:— જેમ દેવતાઈનાં શરીર શક્તિ પ્રજાવથી, તેમજ મનુષ્યોનાં
શરીર અંજનાદિ વિદ્યામંત્રના પ્રજાવથી, અદૃશ્ય યજ્ઞવાથી નેત્રથી દે-
ખાતાં નથી, તોપણ વિદ્યમાન ચેતનાવાલાં છે, તેમ વાયુકાય સૂક્ષ્મ પરિ-
ણામ હોવાથી, પરમાણુની જેમ, નેત્રથી દેખાતાં નથી તોપણ વિદ્યમાન
ચેતનાવાલાં છે. તેમજ અગ્નિથી દગ્ધ પાષાણખંડગત અગ્નિવત્; પ્રયોગ
આ છે. બીજાઈની પ્રેરણાવિના, નિયમપૂર્વક તિર્યક્ ગતિ હોવાથી વાયુ
ચેતનાવાન્ છે. ગવાશ્વાદિવત્ તિર્યક્ ગતિના નિયમથી; પરમાણુની સાથે
વ્યજિચાર નથી. વહી શસ્ત્રથી અનુપહત હોવાથી વાયુ સચેતન છે.

વનસ્પતિકાયમાં તો પ્રત્યક્ પ્રમાણથી જીવ સિદ્ધજ છે. તે કારણથી
અહિંયાં તેનો વિસ્તાર કર્યો નથી. સર્વજ્ઞના કચન કરેલાં આગમપણ પૃ-

થિવી જલ, અગ્નિ, પવન, વનસ્પતિમાં જીવસત્તા કહે છે. તેમ ઠતાં કદા-
પિ કોઈ દ્વીંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, તેમજ પંચેંદ્રિયમાં પણ જીવ ન-
હિ માને તો તેડની અમાન્યતાથી અમને કાંઈ હાનિ નથી. આ સંદેપથી
જીવસ્વરૂપ વર્ણન કર્યું, વિસ્તારની અગ્નિલાષાવાલાણ જૈનસિદ્ધાંત જોવા.

હવે બીજું અજીવતત્ત્વ કહિયેંઢિયેં. અજીવનાં લક્ષણો જીવનાં લક્ષ-
ણોથી વિપરીત છે. જે જ્ઞાનથી રહિત હોય, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શવાલા
હોય, નર, અમરાદિગતિમાં ન ગમન કરનાર હોય, જ્ઞાનાવરણીયાદિ ક-
ર્મના કર્તા ન હોય, તેમજ તે કર્મફલના ચોક્તા ન હોય, અને જડસ્વ-
રૂપ હોય, તે અજીવ છે. તે અજીવના પાંચ પ્રકાર છે. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨
અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ પુજ્જલાસ્તિકાય, ૫ કાલ.

૧ ધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. જેમ મત્સ્યના સંચારનું અપે-
ક્ષાકારણ પાળી છે, તેમ જીવ તથા પુજ્જલને ગતિપણે પરિણમતાં જે અ-
પેક્ષાકારણ હોય તે ધર્માસ્તિકાય છે. યદ્યપિ જીવ તથા પુજ્જલ સ્વશક્તિથી
ચાલે છે, પરંતુ તેડને ગતિસહાયક ગુણપ્રદાતા ધર્માસ્તિકાય પદાર્થ છે.
તે લોકવ્યાપી છે, નિત્ય છે, અવસ્થિત છે, અરૂપી છે અસંખ્યપ્રદેશી છે. જ્યાં
સુધી આ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય છે, ત્યાંસુધી લોકની મર્યાદા છે. જો ધર્મા-
સ્તિકાય દ્રવ્ય ન માનિયેં, તો લોક અલોકની મર્યાદા રહે નહીં. જ્યાં સુધી
ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય વત્તેં છે, ત્યાંસુધી જીવ, પુજ્જલ ગતિ કરે છે. તેનું સંપૂર્ણ
સ્વરૂપ જૈનમતના ગ્રંથો અધ્યયન કર્યા શીવાય જાણી શકાય નહિ.

૨ બીજું અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય છે. તેનું સ્વરૂપ ધર્માસ્તિકાય સદૃશ જા-
ણવું, પરંતુ તફાવત એ છે કે, આ દ્રવ્ય જીવ, પુજ્જલને સ્થિતિ સહાયક છે
જેમ પંથીજન રસ્તામાં ચાલતાં થાકી જાય છે, ત્યારે વિશ્રામ લેવા સારૂ
વૃદ્ધાદિની ઠાયામાં બેસે છે, તે પ્રસંગે સ્થિતિ તો પોતેજ કરે છે, પરંતુ આ-
શ્રય વિના સ્થિતિ થઈ શકતી નથી, તેમ જીવ પુજ્જલ ગતિકરતાં કરતાં
સ્થિતિ કરવા પ્રસંગે સ્થિતિ તો પોતેજ કરે છે, પરંતુ અપેક્ષાકારણરૂપ
વૃદ્ધની ઠાયા જેમ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય છે.

૩ ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય છે. તેનું સ્વરૂપ પણ ધર્માસ્તિકાય
સદૃશ છે. પરંતુ વિશેષ આ પ્રમાણે છે. આ દ્રવ્ય લોકાલોકવ્યાપી છે અવ-
કાશદાનલક્ષણ છે. જીવ, પુજ્જલને રહેવામાં અવકાશ આપે છે. આ

ત્રણેદ્રવ્ય એક બીજામાં મલી ગયેલાં છે. જ્યાંસુધી આકાશાસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય છે, ત્યાંસુધી લોક છે, અને જ્યાં કેવલ આકાશાસ્તિકાય છે, અને બીજું કંઈ નથી, તે અલોક છે.

ચોથું પુજ્જલાસ્તિકાય દ્રવ્ય છે. પરમાણુર્જનું નામ પણ પુજ્જલ છે, તેમજ પરમાણુર્જના સમૂહનાં ઘટ, પટાદિ કાર્ય છે, તેર્જને પણ પુજ્જલજ કહે છે. એક પરમાણુમાં, એકવર્ણ, એકરસ, એકગંધ, બે સ્પર્શ છે, કાર્ય તેનું લિંગ છે. વર્ણથી વર્ણાંતર, રસથી રસાંતર, ગંધથી ગંધાંતર, અને સ્પર્શથી સ્પર્શાંતર થઈ જાય છે. પરમાણુ દ્રવ્યરૂપે અનાદિ અનંત છે, પર્યાયરૂપે સાદિ સાંત છે. પરમાણુર્જનાં જે કાર્ય છે, તેર્જમાં કોઈકતો પ્રવાહથી અનાદિ અનંત છે, અને કોઈ સાદિ સાંત છે. જે જડરૂપ દેખાય છે, તે સર્વ પરમાણુર્જનાં કાર્ય છે. સુકેલી વનસ્પતિ, તેમજ અગ્નિપ્રમુખ શસ્ત્રોથી પરિણામાંતર પ્રાપ્ત થયેલાં પૃથિવી આદિ સર્વ પુજ્જલ છે. સમુચ્ચય પુજ્જલ દ્રવ્યમાં, પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, બે ગંધ, આઠ સ્પર્શ, પાંચ સંસ્થાન, છે. કાલો, લીલો, રાતો, પીલો, ધોલો, આ પાંચ વર્ણ છે. તીલ્લો, કડવો, કષાયેલો, ખાટો, મીઠો, આ પાંચ રસ છે. સુગંધ, ડુર્ગંધ, આ બે ગંધ છે. ચરચરો, સુવાલો, હલવો, ચારે, ટાઠો, ઊનો, ચીકણો અને લૂલો આ આઠ સ્પર્શ છે. તેના વિશેષવર્ણાદિ થાય છે, તે સર્વ એક બીજાના મેલાપથી થાય છે, પુજ્જલોમાં અનંત શક્તિર્જ છે, અનંત સ્વજાવ છે. ૧ દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર, ૩ કાલ, ૪ જ્ઞાવ, ઇત્યાદિ તે તે નિમિત્તોના મલવાથી વિચિત્ર પરિણામ તેના થાય છે.

૫ પાંચમું કાલદ્રવ્ય છે. તે પ્રસિદ્ધ છે. આ પાંચે દ્રવ્ય અજીવ છે. ઇતિ.

હવે પાંચ નિમિત્તનું સ્વરૂપ લખીએ. ૧ કાલ, ૨ સ્વજાવ, ૩ નિયતિ, ૪ પૂર્વકૃત, ૫ પુરુષકાર, તેર્જનું સ્વરૂપ શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકર આચાર્યકૃત સમ્મતિતર્ક ગ્રંથમાં વિસ્તારથી બતાવેલ છે. તે પાંચમાંથી જો એકને માને તો તે મિથ્યાજ્ઞાન, અને મિથ્યા દૃષ્ટ છે. જો પાંચેના સમવાયને માને તો સમ્યક્ જ્ઞાન તથા સમ્યક્ દૃષ્ટ છે. આ પાંચે નિમિત્તમાંહેના ૧ કાલ, ૨ સ્વજાવ, ૩ નિયતિ, આ ત્રણ નિમિત્તોનું સ્વરૂપ ક્રિયાવાદિના મતમાં લખી આવ્યા ઠિયે, ૪ પૂર્વકૃત (કર્મ) નું સ્વરૂપ આગલ કર્મ સ્વરૂપનો વિસ્તાર કરવામાં આવશે ત્યાં કરવામાં આવશે. ૫ પુરુષકાર, તે જીવોનો હૃદયમ છે, આ પાંચે નિમિત્તોથી જગત્ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ થઈ

રહીઠે. આ પાંચ નિમિત્તોથીજ જીવ નરકાદિ ગતિયોમાં જાયઠે; તેમજ સુખ દુઃખનાં ફલ જોગવે ઠે. આ પાંચ નિમિત્ત વિના ફલ પ્રદાતા ई-શ્વરાદિ કોઈ પણ નથી, જો કોઈ વાદિ આ પાંચ નિમિત્તોના સમવાયને ईશ્વર માને, તો તો અમે પણ ईશ્વર કર્તા માની લેશું, કારણ કે જૈનમત-ની તત્ત્વગીતામાં લખેલું ઠે કે, દ્રવ્યમાં જે અનાદિદ્રવ્યત્વ શક્તિ ઠે, તેજ સર્વપદાર્થોને ઉત્પન્ન કરેઠે, તેમજ લય કરેઠે, તે શક્તિ ચૈતન્ય અચૈતન્યા-દિ અનંત સ્વજ્ઞાવવાલી ઠે તેને ईશ્વર કર્તા માનવાથી જૈનમતને કાંઈ હાનિ થતી નથી.

૩ હવે પુણ્યતત્ત્વનું સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં. “યેન શુચ્ચપ્રકૃત્યા આત્મકં કર્મ જીવાન્ સુખં દદાતિ તત્ પુણ્ય” ઇત્યાદિ જેણે કરી અર્થાત્ જે શુચ્ચ પ્રકૃતિથી પોતે કરેલાં કર્મ જીવોને સુખ આપે ઠે તે પુણ્ય. પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાનાં નવ કારણ ઠે, “ઉક્તં ચ સ્થાનાંગે” અન્નપુષ્પે પાણપુષ્પે લેણપુષ્પે સયણપુષ્પે મણપુષ્પે વયપુષ્પે કાયપુષ્પે નમોક્કારપુષ્પે ઇતિ સૂત્રં ॥ વ્યાખ્યા ૧ પાત્રને અન્નનું દાન આપવાથી જે તીર્થંકરનામાદિ પુણ્ય પ્રકૃ-તિનો વંધ થાય તે અન્નપુણ્ય ઠે, તેવીજરીતેં ૨ પીવાને જલ આપવું, ૩ વસ્ત્ર આપવાં, ૪ રહેવાને સ્થાનક આપવાં ૫ સુવા, બેસવાને આસન આપવાં, ૬ ગુણીજનને દેખી મનમાં સંતોષ, સુશી માનવી, ૭ ગુણિજનોની વચનથી પ્રશંસા કરવી કાયાથી પર્યુપાસના અર્થાત્ સેવા કરવી ૮ ગુણિ જનોને નમસ્કાર કરવો આ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાની બાબતો કહી, તે કાંઈ જૈનમતવાલાંજને દેવાવાસ્તે કહી, ઇટલુંજ નહિ પરંતુ કોઈપણ મતવાલો અથવા કોઈપણ દાન દેવાયોગ્ય ગ્રાણી હોય, તેને અનુકંપાથી જે કોઈ દાન આપે તે અવશ્ય પુણ્ય ઉપાર્જન કરે પરંતુ તફાવત ઇટલો ઠે, કે પાત્રને જે દાન આપવામાં આવશે, તે પુણ્ય તેમજ મોક્ષ બંનેનો હેતુ થશે, અને અનુકંપાથી જે બીજાને દાન દેવામાં આવશે, તે કેવલ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાનોજ હેતુ થશે. જૈનમતના કોઈ શાસ્ત્રમાં પુણ્ય કરવાનો નિષેધ નથી કારણ કે જૈનમતજ્ઞ ઋષભદેવાદિ ચોવીશ તીર્થંકરો થયેલા ઠે; તેજે દીક્ષા લેતાં પહેલાં એકક્રોડ આઠ લાખ સોનેયા દિન દિન પ્રતિ એકવર્ષસુધી દાન આપેલ ઠે, તે કારણથી જૈનમતમાં પ્રથમ દાન-

ધર્મ છે. જૈનમતના શાસ્ત્રમાં બીજી કેટલીક રીતથી પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે એમ લખેલું છે.

૪ હવે પુણ્યનાં ફલ બેતાલીશ પ્રકારે જોગવવામાં આવે છે તે બેતાલીશ પ્રકાર લખીએ. ૧ જેના ઉદયથી જીવ શાતા જોગવે છે તે શાતા વેદનીય, ૨ જેના ઉદયથી જીવ ક્ષત્રિયાદિ ઝંચા કુલમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે ઊચ્ચગોત્ર, ૩ જેના ઉદયથી જીવ મનુષ્યગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે મનુષ્યગતિ, ૪ જેના ઉદયથી જીવ દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે દેવગતિ, ૫ વક્ત્રગતિ પરાન્નવમાં જતાં, બલદને નાથ ઘાલીને સિદ્ધો ચલાવવાની જેમ, જે ઉપજવાને સ્થાનકે જીવને પહોંચાડે તેને આનુપૂર્વી કહે છે. મનુષ્યગતિમાં જીવને લાવવાને ઉદયમાં આવે તે મનુષ્યાનુપૂર્વી, ૬ દેવાનુપૂર્વી, ૭ જેના ઉદયથી જીવ પંચેન્દ્રિયપણું પામે છે તે પંચેન્દ્રિયજાતિ, હવે પાંચ જાતનાં શરીર કહીએ. ૮ જેના ઉદયથી જીવ ઔદારિક વર્ગનાં પુન્નલો ગ્રહણ કરીને ઔદારિક શરીરની રચના કરે છે, અર્થાત્ ઔદારિક શરીરપણે પરિણમાવે છે, તે ઔદારિક શરીર, તેવીજરીતે ૯ વૈક્રિયશરીર. ૧૦ આહારક શરીર, ૧૧ તૈજસશરીર, ૧૨ કાર્મણશરીર, એમ પાંચ શરીરની પ્રકૃતિનું અર્થ સમજવો. તથા અંગોપાંગ ત્રણ છે. તેમાં અંગ, શિરપ્રમુખ, ઉપાંગ, આંગલી પ્રમુખ, બાકીનાં અંગોપાંગ છે. જેમ કે ૧ શિર, ૨ ઢાતિ, ૩ પેટ, ૪ પીઠ, ૫-૬ બંને હાથ ૭-૮ બંને સાથલ, આ આઠ અંગ છે, આંગલી પ્રમુખ ઉપાંગ છે, નखाદિ અંગોપાંગ છે. જેના ઉદયથી જીવને પ્રથમના ત્રણ શરીરના અંગોપાંગની ઉત્પત્તિ થાય, તેનાં નામ, ૧૩ ઔદારિક અંગોપાંગ, ૧૪ વૈક્રિય અંગોપાંગ, ૧૫ આહારક અંગોપાંગ, ૧૬ જેના ઉદયથી જીવ પ્રથમનું સંહનન જેનું નામ વજ્રરુષ્ણ નારાચ છે, તે પ્રાપ્ત કરે છે, તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. વજ્રનામ કીલિકા (સીલી) છે, તથા રુષ્ણ એટલે પરિવેષ્ટન પટ્ટ અર્થાત્ ઉપર લપેટવાના હાડરૂપ પાટો, તથા નારાચ, તે મર્કટબંધ, આ ત્રણે રૂપથી જે ઉપલક્ષિત છે તેને વજ્રરુષ્ણ નારાચ સંહનન કહે છે, હાડના સંચય સામર્થ્યનું નામ સંહનન છે. આ સંહનન ઔદારિક શરીરવાલાંમાં જ હોય છે. ૧૭ જેના ઉદયથી જીવને પ્રથમના સમચતુરસ્ર સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય, તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે. સમ અર્થાત્ તુલ્ય, જેનું શરીર ચારે બાજુથી તુલ્ય, લક્ષણયુક્ત, પ્રમાણ

सहित, सुंदर आकार, पोताना आंगल प्रमाणे एकसो आठ आंगल प्रमाणशरीर थाय ते; हवे वर्ण, रस, गंध, अने स्पर्श, कहियें ठियें. १७ कृष्णादिवर्ण, १८ तिक्तादिरस, १९ सुरज्यादिगंध, २० मृदु आदि स्पर्श, जेना उदयथी शुज होय, २१ जेना उदयथी मध्यम वजनदार शरीरनी प्राप्ति थाय, अर्थात् लोहनी जेम अत्यंत नारे नहि, अने आकडाना कपासनी जेम अति हलकुं पण नहि, परंतु मध्यमपरिणामी होय, तेने अगुरु लघु नामकर्म कहियें. २२ जेना उदयथी बीजाने हणीशके, तथा शरीरनी आकृति एवी होय के जेने देखीने बीजाउने अजिज्ञव अर्थात् असामर्थ्यता थाय ते पराघातनामकर्म कहियें, २३ जेना उदयथी उद्धासनलब्धि, अर्थात् श्वासोद्धास लेवानी शक्ति जीवने थाय ठे, ते उद्धासनामकर्म, २४ जेना उदयथी जीवन्तुं शरीर प्रकाशवाहुं तथा सूर्यना बिंबनी जेम बीजाने ताप उत्पन्न करवाना हेतुरूप तेजयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ठे, ते आतपनामकर्म, २५ जेना उदयथी चंद्रबिंबनी जेम शीतलताने उत्पन्न करवाना हेतुरूप तेजयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय, ते उद्योतनाम कर्म; २६ जेना उदयथी जीवने विहायसूनाम आकाश, तेमां जे गति, ते विहायोगति, ते गति राजहंससदृश होय, ते सुविहायोगति नामकर्म, २७ जेना उदयथी जीवने शरीरनां अंगोपांग आदिने नियतस्थानमां स्थापन करनार सूत्रधार (कारीगर) समान, अर्थात् नसो, जाल, मस्तकनी खोपरी, हाड, चक्षु, कान, केश, नखादि शरीरना सर्व अवयवो योग्यस्थानें रचनार नामकर्मनी प्राप्ति थाय ते निर्माणनामकर्म, २८ जेना उदयथी जीवने त्रसपणानी प्राप्ति थाय, ते त्रसनामकर्म, उष्णप्रमुखथी तप्त यतां विवक्षित स्थान तजी ठाया प्रमुखमां गति करे, तेमज छींद्रियादि पर्यायनां फल जोगवे, ते त्रस. २९ जेना उदयथी जीव बादर (स्थूल) शरीरवाला थाय, ते बादर नामकर्म, ३० जेना उदयथी जीव पूर्वे कहेली ठ पर्याप्ति पूर्ण करे ठे, ते पर्याप्ति नामकर्म, ३१ जेना उदयथी एक एक जीवने एक एक शरीर प्राप्त थाय ठे, ते प्रत्येक नामकर्म, ३२ जेना उदयथी जीवने हाडप्रमुख अवयवो स्थिर, निश्चल होय ठे, ते स्थिरनामकर्म, ३३ जेना उदयथी जीवने मस्तकप्रमुख अवयवो शुज होय ठे. ते शुजनामकर्म, ३४ जेना उदयथी सौजाग्यवान्

अर्थात् सर्वलोकने प्रिय जीव थाय, ते सुजगनामकर्म, ३६ जेना उदयथी जीवनो खर कोयलनी सदृश मीठाशवालो थाय ते सुस्वरनामकर्म, ३७ जेना उदयथी जीवनं वचन उपादेय अर्थात् सर्वलोकने माननीय थाय, ते आदेयनामकर्म, ३८ जेना उदयथी विशिष्ट कीर्त्ति तथा यश जगत्मां जीवनी विस्तार पामे ते यशःकीर्त्तिनामकर्म, ३९ जेना उदयथी जीवनी चोसठ इंद्रो पूजा करे, तेमज त्रिभुवनमां पूज्यपणुं जेनाथी जीवने प्राप्त थाय, तेमज धर्म तीर्थनी प्रवर्त्तना जेनाथी थाय, ते तीर्थकर नामकर्म, ४० तिर्यचोनुं आयु, ४१ मनुष्यआयु, ४२ देव आयु, आ त्रण आयुनी प्रकृति आयुकर्मनी ठे. जेना उदयथी जीव ते ते गतिमां जइ ते ते जवमां स्थिति करे ठे, आ बेतालीश प्रकारथी पुण्यफल जीवने जोगववामां आवे ठे.

४ हवे पापतत्त्वनुं स्वरूप लखियें ठियें. येनाशुजप्रकृत्या आत्मकं कर्म जीवान् दुःखं ददाति तत् पापं ” जे अशुजप्रकृतिथी पोते करेलां कर्म जीवोने दुःख आपे ते पाप, तेमज आत्माना आनंदरसने पीये (जस्सकरे) ते पाप. तथा पुण्यथी विपरीत, ते पाप, आ पाप नरकादिफल प्रवर्त्तक होवाथी अशुज ठे, पुण्यनी जेम तेनो आत्मानी साथेज संबंध ठे, कर्म-पुजलरूप ठे. अगर जो के बंधतत्त्व अंतर्भूतज पुण्यपापा ठे, तो पण तेउनुं स्वरूप पृथक् पृथक् नानाविध, परमतज्ञेदनिरासार्थ कहेवामां आवेलुं ठे. परमतज्ञेद आ प्रमाणे ठे. केटलाएक मतवाला कहेठे के केवल एक पुण्यज ठे, परंतु पाप नथी, कोइमतवादी कहेठे के एक पापज ठे, पुण्य नथी. वली कोइ मतवादी एम पण कहेठे के मेचकमणि जेम पुण्य पाप बंने परस्पर अनुविद्ध स्वरूपठे, तेथी मिश्र सुखदुःखफलना हेतु ठे; ते कारणथी साधारण पुण्यपाप एकवस्तुज ठे, वली केटलाएक कहेठे के मूलथी कर्मज नथी. जगत्मां सर्व विचित्रता स्वज्ञावथीज सिद्ध ठे. पूर्वोक्त सर्वमतो मिथ्या ठे. कारण के सुख दुःख बंने पृथक् पृथक् अनुभववामां आवेठे. ते कारणथी तेउना कारणभूत पुण्य पाप पण स्वतंत्रज अंगीकार करवा योग्य ठे, परंतु एकलुं पुण्य, के एकलुं पाप, के एकलुं पुण्यपाप मिश्र मानवुं ठीक नथी.

कर्मअज्ञाववादी नास्तिक तेमजवेदांती कहे ठे के पुण्यपाप, आका-

શનાં ફુલસમાન અસત્ છે, સત્ નથી તો હવે પુણ્યપાપનાં ફલ જોગવવાનાં સ્થાન સ્વર્ગ, નરક કેમ માની શકાય ?

ઉત્તરપદ્ધત્:- પુણ્યપાપનો અજ્ઞાવ માનશો તો સુખ દુઃખ નિર્હેતુક ઉત્પન્ન માનવાં પડશે, તેમ માનવામાં પ્રત્યક્ષ વિરોધ આવે છે. જુઝં. મનુષ્ય પણું સદૃશ છે, પરંતુ કોઈ સ્વામી છે, કોઈ સેવક છે; કોઈ લાખોનાં ઉદર પોષણ કરે છે, કોઈ પોતાનું પણ ઉદર પોષણ કરી શકતો નથી; કોઈ દેવતાની પેઠે નિરંતર સુખ જોગવિલાસ કરે છે, કોઈ નારકીની પેઠે નિરંતર દુઃખ જોગવી રહ્યા છે. તે કારણથી અનુજૂયમાન સુખ દુઃખના નિબંધનજૂત પુણ્ય પાપ અવશ્ય માનવાં જોઈયેં. જ્યારે પુણ્ય પાપ માન્યાં, ત્યારે તેજના અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ ફલ જોગવવાનાં સ્થાન સ્વર્ગ, નરક પણ માનવાં જોઈશે. જો તેમ નહિ માનશો તો અર્ધજરતીય ન્યાયનો પ્રસંગ આવશે, અર્ધું શરીર વૃદ્ધ, અર્ધું જુવાન. તે બાબતમાં પ્રયોગ અર્થાત્ અનુમાનપણ છે. સુખ દુઃખ કારણપૂર્વક છે, અંકુર જેમ કાર્ય હોવાથી, તેવાસ્તે જે સુખ દુઃખનાં કારણ છે, તે માનવાં જોઈયેં, જેમ અંકુરનાં બીજ.

પૂર્વપદ્ધત્:- નીલાદિ જે મૂર્ત પદાર્થ છે, તે સ્વપ્રતિજ્ઞાસિ અમૂર્ત જ્ઞાનનાં જેમ કારણ છે, તેમ અન્ન, ફૂલમાલા, ચંદન, સ્ત્રીપ્રમુખ મૂર્ત દૃશ્યમાનજ સુખ અમૂર્તનાં કારણ છે, સર્પ, વિષ, કંઠૂ (ઘસ) આદિ દુઃખનાં કારણ છે. તો હવે શાવાસ્તે અદૃશ્ય પુણ્યપાપની કલ્પના કરો છો ?

ઉત્તરપદ્ધત્:- આ તમારું કહેવું અયુક્ત છે, કારણ કે તે કથનમાં વ્યજિ-ચાર છે. જુઝં. બે પુરુષોની પાસે તુલ્ય સાધન છે, તોપણ ફલમાં અત્યંત તફાવત દેખવામાં આવે છે. તુલ્ય અન્નાદિ જોગવવામાંપણ કોઈને આહ્વાદ (હર્ષ) તથા શરીરપુષ્ટિ થાય છે, અને બીજાને રોગોત્પત્તિ થાય છે. આ ફલજેદ અવશ્ય સકારણ છે; નહિતો નિત્ય સત્ નિત્ય અસત્ થવું જોઈયેં, કારણ કે જે વસ્તુ (કાર્ય) કદી થાય, કદી ન થાય, તે કારણવિના કદાપિ તેમ થતાં નથી, અથવા કારણાનુમાનથી કાર્ય, પુણ્ય પાપ જાણી શકાય છે, ત્યાં કારણાનુમાન આ છે, દાનાદિ શુભ ક્રિયાનાં, તેમજ હિંસાદિ અશુભ ક્રિયાનાં ફલજૂત કાર્ય, કૃષ્યાદિ ક્રિયાવત્ કારણ હોવાથી છે. જે આ ક્રિયાજનાં ફલજૂત કાર્ય છે, તે પુણ્ય પાપ જાણવાં. જેમ રેતી કરવાની ક્રિયાનાં ફલ, કમોદ, જુવાર, ઘઉં પ્રમુખ છે.

પૂર્વપદ્ધત્તઃ—જેમ કૃષ્યાદિ ક્રિયાનાં દૃષ્ટ ફલ કમોદ પ્રમુખે, તેમ દાનાદિ, તેમજ પશુહિંસાદિ ક્રિયાનાં દૃષ્ટફલ શ્લાઘા, માંસજઘ્ન, નિર્દયતા આદિએ, તો હવે શાવાસ્તે અદૃષ્ટ પુણ્યપાપનાં ફલ કલ્પવાં જોઈયે? કારણકે જનસમુદાય વિશેષે કરી દૃષ્ટ ફલમાંજ પ્રવૃત્ત થાયએ, એતી, વેપાર પ્રમુખ હિંસાદિ ક્રિયામાં બહુ લોકો પ્રવર્તે એ, અને અદૃષ્ટ દાન ફલાદિ ક્રિયામાં થોડા લોક પ્રવર્તેએ. તે કારણથી કૃષિ હિંસાદિ અશુભ ક્રિયાઓનાં અદૃષ્ટ ફલ પાપરૂપ અમે માનતા નથી.

ઉત્તરપદ્ધત્તઃ—જો આ તમારું કથન વાસ્તવિક હોય, તો તો પરજન્મમાં ફલના અજ્ઞાવથી મરણ અનંતરજ સર્વ જીવ પ્રયત્નવિના મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે. તથા સંસાર પ્રાયઃ શૂન્ય થઈ જશે, સંસારમાં કોઈપણ દુઃખી હોશે નહિ, માત્ર દાનાદિ શુભ ક્રિયાના કરનારા, તેમજ તેનાં ફલ જોગવનારા રહેશે; પરંતુ તેમ નથી, સંસારમાં દુઃખી બહુજ દેખવામાં આવેએ, અને સુખી થોડાજ દેખાયએ, તે કારણથી સાબીત થાયએ કે કૃષિ, વાણિજ્ય, હિંસાદિ ક્રિયા નિબંધન અદૃષ્ટ પાપરૂપ ફલ દુઃખી જીવોને એ, અને દાનાદિ અદૃષ્ટ પુણ્યફલ સુખી જીવોને એ.

પ્રશ્નઃ—જે સુખીએ તે હિંસાદિ ક્રિયાથી, અને જે દુઃખીએ તે દાનાદિ ક્રિયાથી એમ કેમ ન બને?

ઉત્તરઃ—એમ બનતું નથી, કારણકે હિંસાદિ અશુભ ક્રિયા કરનારા બહુ એ, અનેદાનાદિ શુભ ક્રિયા કરનારા થોડાએ, આ કારણ અનુમાનએ. હવે કાર્ય અનુમાન કહિયે ઠિયે. જીવોમાં આત્મસ્વ સમાન ઠતાં નર પશુ આદિ દેહોમાં કારણની વિચિત્રતાથી કાર્ય વિચિત્ર દેખાયએ, જેમકે ઘટનાં દંડ, ચક્ર, ચીવરાદિ સામગ્રી સંયુક્ત કુંજકાર; હવે એમ પણ કહેવાય કે, દેખાયએ જે માતા, પિતા તે આ દેહનાં કારણએ, પરંતુ પુણ્ય પાપ નથી, કારણ કે માતાપિતા એકજ એ ઠતાપિ પુત્રોના દેહોમાં વિચિત્રતા દેખાયએ, આ વિચિત્રતા, અદૃષ્ટ (શુભાશુભ કર્મ) વિના થઈ શકતી નથી. તે કારણથી જે શુભ દેહ એ, તે પુણ્યનું કાર્ય એ, અને અશુભ દેહએ તે પાપનું કાર્યએ, આ કાર્યાનુમાન સિદ્ધએ. સર્વજ્ઞ વચન પ્રમાણથી પુણ્યપાપની સત્તા પણ સિદ્ધએ. વિશેષ જાણવાની શક્તિવાળાએ વિશેષાવશ્યકની ટીકા જોવી.

પાપ, પ્રાણાતિપાત આદિ અઢાર પાપસ્થાનકોથી બંધાયએ, અને તે

બ્યાશી પ્રકારથી જોગવવામાં આવેલે. તે બ્યાશી પ્રકાર આ પ્રમાણે છે. પાંચ જ્ઞાનાવરણ, પાંચ અંતરાય, નવ દર્શનાવરણ, ઠવીશ મોહનીય પ્રકૃતિ, ચોત્રીશ નામકર્મપ્રકૃતિ, એક અશાતા વેદની, એક નરકાયુ. એક નીચગોત્ર, સર્વ મલી બ્યાશી પ્રકાર થયા તેડું વિસ્તારથી સ્વરૂપ લખિયેંઢિયેં.

જ્ઞાનાવરણ કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ છે. જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, આ બંને અજિલાપ પ્લાવિતાર્થ (વાણીતર્ક) ગ્રહણ રૂપ જ્ઞાન છે. ૩ અવધિજ્ઞાન, ઇંદ્રિયોની અપેક્ષાવિના આત્માને રૂપી વિષયક સાદ્દાત્ અર્થગ્રહણ કરનારું જ્ઞાન, ૪ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, મનમાં ચિંતિત અર્થને સાદ્દાત્ ગ્રહણ કરનારું જ્ઞાન, ૫ કેવલજ્ઞાન, લોકાલોકના સકલ પદાર્થસ્વરૂપજાસન કરનારું જ્ઞાન. આ પાંચે જ્ઞાનનાં જે આવરણ તે જ્ઞાનાવરણ છે, ૧ મતિજ્ઞાનાવરણ, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણ, ૪ મનઃ પર્યવજ્ઞાનાવરણ, ૫ કેવલજ્ઞાન આવરણ. ૧ જેના ઉદયથી જીવ મતિહીન, નિઃપ્રતિજ્ઞા હોય તે મતિજ્ઞાનાવરણ, ૨ જેના ઉદયથી જીવને કાંઈપણ જાણતાં ન આવડે તે શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, ૩ જેના ઉદયથી અવધિજ્ઞાન ન થાય, તે અવધિજ્ઞાનાવરણ, ૪ જેના ઉદયથી મનઃ પર્યવજ્ઞાન ન થાય તે મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણ, ૫ જેના ઉદયથી કેવલ જ્ઞાન ન થાય તે કેવલજ્ઞાનાવરણ.

હવે અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ કહિયે ઢિયેં. ૧ જેના ઉદયથી, આપવાની વસ્તુ પણ છે, ગુણવાન્ પાત્ર પણ છે, દાનનું ફલ પણ આપનાર જાણે છે, પરંતુ દાન આપી શકતો નથી, તે દાનાંતરાય, ૨ જેના ઉદયથી, દેવા યોગ્ય વસ્તુ પણ છે, દાતારપણ બહુજ પ્રસિદ્ધ છે, માગનારપણ માગવામાં અત્યંત કુશલ છે ઢતાંપિ માગનારને કાંઈ પણ ન મલે, તે લાજાંતરાય, ૩ જેના ઉદયથી, એકવાર જોગવવાયોગ્ય વસ્તુ આહારાદિ વિદ્યમાન પણ છે, પરંતુ જીવથી જોગવી ન શકાય, તે જોગાંતરાય, ૪ જેના ઉદયથી, વારંવાર જોગવવા યોગ્ય વસ્તુ શયન, અંગનાદિ વિદ્યમાન પણ છે, પરંતુ જીવથી જોગવી ન શકાય, તે ઉપજોગાંતરાય, ૫ જેના ઉદયથી યુવાન, રોગરહિત, પુષ્ટાંગ, તથા બલવાન્ ઢતાં પણ પોતાની શક્તિ ફોરવી શકાય નહિ, તે વીર્યાંતરાય.

હવે દર્શનાવરણ કર્મની નવ પ્રકૃતિ કહિયેં ઢિયેં. સામાન્ય અવબો-

તેઝમાં ગમ્ય અગમ્યનો વિચાર છે, તેવીજરીતે ઊંચનીચપણાના વિજાગનો વિચાર છે. આ વ્યવહાર બ્રાહ્મણ તથા જૈનિયોએ ચલાવ્યો નથી, પરંતુ તે જીવોના જલાં, બુરાં કર્મોના ઉદયથી ચાલેલો છે. આ પ્રમાણે પરસ્પર જાતિયોમાં खान પાન નહિં કરવાનો વ્યવહાર મિસર દેશમાં પણ હતો, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે ઊંચ નીચ ગોત્રના પ્રજાવશીજ ઊંચ નીચ જાતિ, કુલ થાય છે.

તથા આયુર્કર્મની નરક આયુની પ્રકૃતિ પાપમાં ગણાય છે. નરકશબ્દની વ્યુત્પત્તિ આ પ્રમાણે છે. “નરાન્ પ્રકૃષ્ટપાપફલજોગાય ગુરુપાપકારિણઃ પ્રાણિનોનરાનિત્યુપલક્ષણત્વાત્ કાયંતિ શબ્દયંતીતિ નરકાસ્તેષ્વાયુસ્ત-
ન્નવપ્રાયોગ્યસકલકર્મપ્રકૃતિવિપાકાનુજવકારણં પ્રાણધારણં યત્તન્નરકાયુષ્કં તદ્વિપાકવેદ્યકર્મપ્રકૃતિરપિ નરકાયુષ્કમિતિ ॥ ”

તથા વેદનીકર્મની અશાતા વેદની પાપપ્રકૃતિમાં ગણાય છે. અશાતા-
નામ દુઃખનું છે, જેના ઉદયથી જીવ દુઃખ જોગવે છે તે અશાતાવેદની છે. આ પ્રમાણે.

જ્ઞાનાવરણ પાંચ, અંતરાય પાંચ, દર્શનાવરણ નવ, મોહની ઠવીશ, નામકર્મની ચોત્રીશ, નીચ ગોત્ર એક, નરકાયુ એક, અશાતાવેદની એક, સર્વ મલી વ્યાશીન્નેદેં પાપફલ જોગવવામાં આવે છે. ઇતિ.

હવે આશ્રવતત્ત્વનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં. “આશ્રવન્તિ, આગઙ્ઙન્તિ ક-
ર્માણિ જીવેષુ યેન સઆશ્રવઃ” જેનાથી જીવોને કર્મની પ્રાપ્તિ થાય તે આ-
શ્રવ ૧ અસત્ દેવ, ૨ અસત્ ગુરુ, ૩ અસત્ ધર્મ, તેઝવિષે સત્ દેવ, સત્ ગુરુ અને સત્ ધર્મ એવી જે રુચિ તે મિથ્યાત્વ, તથા હિંસાદિથી ન નિ-
વર્તવું, તે અવિરતિ, તથા મદ્યપ્રમુખ તે પ્રમાદ, તથા ક્રોધાદિ તે કષાય, અને મન, વચન, કાયાનો વ્યાપાર તે યોગ, આ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, યોગ, પાંચે પુનર્બંધક જીવના જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મના બંધના હેતુ છે, તેઝને જૈનમતમાં આશ્રવ કહે છે. તે મિથ્યાત્વાદિ શુચા-
શુચ્ચ કર્મબંધના હેતુ હોવાથી તેજ આશ્રવ છે. આ તાત્પર્ય છે.

પ્રશ્નઃ—પ્રથમ, વંધોનો અજાવ ઠતાં, આશ્રવની ઉત્પત્તિ કેમ હોય ?
જો કહો કે આશ્રવથી પહેલાં બંધ છે, તો તો તે બંધ પણ આશ્રવહેતુ

વિના થઈ શકતો નથી. કારણ કે જે જેનો હેતુ છે, તે તેનો અજ્ઞાવ ઠતાં થઈ શકતો નથી, જો હોય તો, અતિપ્રસંગ દૂષણ આવશે.

ઉત્તર:—આ કહેવું અસત્ છે, કારણકે આશ્રવને પૂર્વબંધની અપેક્ષાએ કાર્યપણું છે, અને ઉત્તરબંધ અપેક્ષાએ કારણપણું છે, તેવીજરીતે બંધને પણ પૂર્વઉત્તર આશ્રવની અપેક્ષાએ કાર્યત્વ, કારણત્વ જાણવું, બીજાંકુરની જેમ. બંધ, આશ્રવ બંનેને પરસ્પર કાર્યકારણજ્ઞાવનો સંબંધ છે; તેથી અહીંયાં ફતરેતર દૂષણ નથી. પ્રવાહ અપેક્ષાએ બંને અનાદિ છે.

આશ્રવ પુણ્યપાપનો બંધહેતુ હોવાથી બે પ્રકારે છે. આ બંને પ્રકારના મિથ્યાત્વાદિ ઉત્તર જ્ઞેદોના ઉત્કર્ષ, અપર્કષ અર્થાત્ અધિક, ન્યૂનપણાથી અનેક પ્રકાર છે. આ શુભાશુભ મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર રૂપ આશ્રવની સિદ્ધિ પોતાના આત્મામાં સ્વસંવેદનાદિ પ્રત્યક્ષથી છે, અને બીજા-જન્માં વચન અને કાયાના વ્યાપારની પ્રત્યક્ષથી સિદ્ધિ છે, બાકીનાંજની તેના કાર્યથી ઉત્પન્ન થતા અનુમાનથી જાણવી, તેમજ આત્મપ્રણીત આગમથી પણ જાણવી.

આશ્રવના ઉત્તરજ્ઞેદ બેંતાલિશ છે. પાંચ ઇન્દ્રિય. ચાર કષાય, પાંચ અવ્રત, પચીશક્રિયા, ત્રણયોગ.

જીવરૂપ તલાવમાં, કર્મરૂપ પાણી જેનાથી આવે, તે આશ્રવ. તે ગરનાલાં પ્રથમ તો પાંચ ઇન્દ્રિય છે. તેનું સ્વરૂપ કહિયે ઠિયે ૧ સ્પર્શિયે સ્વવિષય સ્પર્શલક્ષણ, જેનાથી, તે સ્પર્શનેન્દ્રિય, ૨ “રસ્યતે આસ્વાદ્યતે રસોઽનયેતિ” આસ્વાદિયે, રસ લહિયે જેનાથી, તે રસના (જિભ્વા) ઇન્દ્રિય, ૩ સૂંઘીએ ગંધ જેનાથી, તે ગ્રાણેન્દ્રિય, ૪ ચક્ષુ તે નેત્રેન્દ્રિય, ૫ સાં-જલીયે શબ્દ જેનાથી, તે શ્રોત્રેન્દ્રિય. મૂળજ્ઞેદની અપેક્ષાથી આ પાંચ ઇન્દ્રિય, આશ્રવનાં પાંચ કારણ છે.

“ક્રુદ્ધ્યતિ કુપ્યતિ” સચેતન, અચેતન વસ્તુજ ઉપર જેણે કરી પ્રાણી સનિમિત્ત, નિર્નિમિત્ત ક્રોધ કરે તે ક્રોધ મોહનીયકર્મ છે, તેનો ઉદય તે પણ ક્રોધ છે. તથા માન તે મૃદુતાનો અજ્ઞાવ, તેના બે પ્રકાર છે. પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુજવડે જે અહંકાર થાય તે મદ, અને અપ્રાપ્ત ઠતાં અહંકારી વૃત્તિ તે માન. તે મદના આઠ પ્રકાર છે. ૧ જાતિમદ, ૨ કુલમદ, ૩ બલ-મદ, ૪ રૂપમદ, ૫ જ્ઞાનમદ, ૬ લાજમદ, ૭ તપમદ, ૮ ઐશ્વર્યમદ,

૧ પોતાની માતાના પદ્મનો અહંકાર કરે, જેમ કે મારી માતા મોટા ઘર-
વાલાની દીકરી છે, इत्यादि. एवीरीतें पोताने उंचा मानी श्लाघा करे
अने बीजाऊनी ते बाबतमां निंदा करे ते जातिमद. २ पोताना पिताना
पद्मनुं अजिमान करे, જેમકે મારા પિતાનું કુલ ઊંચું છે, અને બીજાઊની
તે બાબતમાં નિંદા કરે, તે કુલમદ. ૩ પોતાના બલનું અજિમાન કરે, અને
બીજાના બલની નિંદા કરે તે બલમદ. ૪ પોતાના રૂપનું અજિમાન કરે,
અને બીજાના રૂપની નિંદા કરે તે રૂપમદ. ૫ પોતાને મહાજ્ઞાની માને,
અને બીજાને તુઘ્મમતિ માને તે જ્ઞાનમદ, ૬ તપ કરીને અજિમાનથી પોતાના
મનમાં માને કે મારા સમાન કોઈ તપસ્વી નથી તે તપમદ. ૭ પોતે પોતાને
મોટો નશીબદાર માને, અને બીજાને હીનપુણ્યવાલા સમજે તે લાજમદ.
૮ પોતાની ઠકુરાણું અજિમાન કરે. અને બીજાને ઘાસ ફુસ સમાન ગણે
તે ઐશ્વર્યમદ. તે પ્રમાણે માનના પણ સમજવા. તથા “મયતિ ગઢતિ”
જાયઠે જે જે વિકારોથી બીજાને ઠગવાવાસ્તે જીવ તે માયા કહેવાય છે.
તથા જેનાથી પરધન પ્રાપ્ત કરવામાં જીવને શુદ્ધિપણું હોય, તે લોચ
કહેવાય છે તે ચારે કષાય કહેવાય છે.

હવે પાંચ અવ્રતનું સ્વરૂપ કહિયે ઢિયે. પાંચ ઇન્દ્રિય, ત્રણ બલ, મન-
બલ, વચન બલ, કાયબલ, તથા શ્વાસોહ્વાસ અને આયુ, આ દશ પ્રાણ છે.
તે દશ પ્રાણના યોગથી જીવને પણ પ્રાણ કહિયે. તે પ્રાણોનો જે વધ
અર્થાત્ નાશ તે પ્રથમ પ્રાણવધ યાને જીવહિંસા જાણવી. ૧ મૃષાવાદ
અર્થાત્ જુઠું બોલવું. ૨ અદત્તાદાન અર્થાત્ બીજાની વસ્તુ ચોરી લેવી.
૪ મૈથુન (અબ્રહ્મસેવન) સ્ત્રી પુરુષનું જોડું તે મિથુન, તે બંનેના મેલાપથી
જે કર્મ થાય તે મૈથુન. ૫ પરિગ્રહ સર્વ બાજુથી ગ્રહણ યાને એકત્ર ક-
રીયે, ચાર ગતિનાં નિબંધન કર્મ જેનાથી તે પરિગ્રહ. આ પાંચ અવ્રતના
ચાર ચાર જાંગા છે તેનું સ્વરૂપ લખિયે ઢિયે.

પ્રથમ હિંસાના ચાર જાંગાનું સ્વરૂપ, ૧ દ્રવ્યે હિંસા, પરંતુ જાવેં નહિ, ૨
દ્રવ્યે હિંસા નહિ, પરંતુ જાવેં છે, ૩ દ્રવ્યે હિંસા અને જાવેં પણ હિંસા,
૪ દ્રવ્યે હિંસા નહિ, અને જાવેં પણ નહિ. પ્રથમના જંગનું સ્વરૂપ એવું છે
કે સાધુને સમાચારી, પ્રતિલેખના કરતાં, માર્ગમાં વિહાર કરતાં, નદી
પ્રમુખ ઉતરતાં, નાવમાંબેસી નદી ઓલંગતા, નદીમાં સાધ્વી આદિને

તણાતા, કાઢતાં, વરસાદ વરસતે થંડીલ જતાં, ગ્લાન સાધુઝેની વરસાદ-માં લઘુશંકાને પરઠવતા, ગુરુનાં શરીરને વાતપ્રમુખ વ્યાધિને પ્રસંગે તથા થાક લાગવાથી મુઠી ચંપીકરતાં જે હિંસા થાય છે તે દ્રવ્યહિંસા છે. તથા શ્રાવકોને પણ જિનમંદિર બનાવતાં, જિનપૂજા કરતાં સાધર્મિવા-ત્સદ્ય કરતાં, તીર્થયાત્રા કરતાં, રથયાત્રા કરતાં, અઠાશ્મહોત્સવ કરતાં, પ્રતિષ્ઠા તેમજ અંજન શલાકા કરતાં, જગવાન્ તેમજ ગુરૂની સન્મુ-ખ સામૈયું કરી જતાં, ઇત્યાદિ કર્તવ્ય કરતાં જે હિંસા થાય છે તે સર્વે દ્રવ્યહિંસા છે, પરંતુ જાવહિંસા નથી. તેનું ફલ અદ્વપ પાપ અને બહુ નિર્જરા છે, એમ શ્રીજગવતીસૂત્રમાં કહેલું છે. આ હિંસા થાય છે તે પ્રસંગે સાધુઆદિના પરિણામ બહુજ સુંદર છે, માઠા અધ્યવસાય નથી, અને ઉપયોગયુક્ત વર્તન છે તેથી દ્રવ્યહિંસા છે.

પ્રશ્ન:—યજ્ઞાદિમાં ગૌ, અશ્વપ્રમુખ જીવ મારવામાં આવે છે, તેપણ દ્રવ્ય હિંસા કેમ નહિ ? તેનો ઉત્તર મીમાંસક મતખંડનમાં લખેલો છે.

બીજા જંગનું સ્વરૂપ એવું છે કે જે પુરુષ ઉપરથી તો શાંતરૂપ દેખાય છે, પરંતુ તેના અંતઃકરણના અધ્યવસાય મહામલીન, હિંસામય છે, જેમ કે તેની ચાહના એવી થાય કે, મારા શત્રુનું મરણ થાય, તેના કુટુંબમાં મરકી ચાલે, તેના ઘરમાં આગ લાગે, તે નદીમાં ઝુબી જાય, તેના પુત્ર સ્ત્રીનો નાશ થાય, તથા બીજા અનેક પ્રકારે જીવહિંસા કરવાનાં કામ-નો સંકલ્પ વિકલ્પ કરે, તેવા વિચારોમાં પ્રવર્તવાથી, હિંસા તો કરતો નથી, તેથી દ્રવ્યે હિંસા નથી, પરંતુ તેના અધ્યવસાય હિંસામય હોવાથી તે જાવે હિંસા છે, અને તેથી તે જીવ હિંસક છે. તેનું ફલ અનંતાકાલ સુધી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું તેજ છે.

ત્રીજા જંગમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં તેમજ કષાયમાં અત્યંત ઘૃહ્ણ થઈ જીવહિંસા કરવી, જેમકે કસાઈ થવું, શિકાર કરવા, વિશ્વાસઘાતપ્રમુ-ખ કરી જીવ જાય તેવાં કામ કરવાં, તથા પંદર કર્માદાન પ્રમુખ અના-ચરણીય જીવ હિંસાનાં કામ કરવાં, અને તેથી લાજ થતાં મનમાં આનંદ માનવો. આ દ્રવ્યે હિંસા તથા જાવે પણ હિંસા છે, તેનું ફલ, સંસાર પ-રિભ્રમણ તથા ડુર્ગતિ છે.

ચોથા ઝંગમાં ડ્રવ્યે પળ હિંસા નહિ, અને જાવેં પળ હિંસા નહિ. આ ઝંગશૂન્ય છે. આ ઝંગવાલો જીવ સંસારમાં કોઈ પળ ન હોય.

મૃષાવાદના પળ ચાર ઝંગ છે. તેનું સ્વરૂપ કહિયેં બિયેં. ૧ સાધુ રસ્તામાં ઢાલ્યા જાય છે, તેની આગલ થઈ જંગલની ગાયો તથા મૃગ પ્રમુખનું ટોલું ઢાલ્યું જાય છે. ટોલાની શોધ કરતો કોઈ શિકારી બંદુક પ્રમુખ શસ્ત્ર લઈ ઢાલ્યો આવે છે, તે શિકારી તે જીવોનો શિકાર કરવા વાસ્તે સાધુને પુછે છે કે તમે અમુક જીવોને જતા દેખ્યા છે? સાધુ તે શિકારીના સવાલનો જવાબ નહિ દેતાં મૌન રહે છે. શિકારી જવાબ મેલવવાસારૂ સાધુપર હુમલો કરે છે. તથા મારે છે, તેવે પ્રસંગે સાધુ કહે છે કે મેં તો ટોલાને જતાં દેખેલ નથી. યદ્યપિ સાધુનું આ બોલવું ડ્રવ્યે જૂતું છે, પરંતુ જાવેં જૂતું નથી, કારણ કે જે ઇન્દ્રિયોના ઝોગને વાસ્તે તેમજ લોચાદિ કષાયથી જૂતું બોલે છે તેજ જાવેં જૂતું છે, પરંતુ સાધુનું જૂતું બોલવું તો નિરપરાધી પ્રાણીઝની દયાવાસ્તેજ થયેલું છે, તેથી વાસ્તવમાં તે મૃષાવાદ નથી.

બીજા ઝંગમાં કોઈ મનુષ્ય મુખથી તો કાંઈ બોલતો નથી, પરંતુ બીજાને ઠગવાવાસ્તે મનમાં અનેક વિકલ્પ કરે છે. આ ડ્રવ્યથી મૃષાવાદ નથી પરંતુ જાવેં મૃષાવાદ છે. ત્રીજા ઝંગમાં મુખથી અસત્યવચનો બોલે છે, અને અંતઃકરણમાં ઠલકપટ કરવાના મલીન અધ્યવસાય પળ છે. આ ડ્રવ્યે તથા જાવેં મૃષાવાદ છે. ચોથો ઝંગ પૂર્વવત્ શૂન્ય છે.

હવે ચોરીના ચાર ઝંગનું સ્વરૂપ કહિયેં બિયેં. પ્રથમ ઝંગમાં—એક સ્ત્રી શીલવંતી છે, તેનો શીલ ઝંગ કરવા કોઈ દુષ્ટ પરિણામવાલો રાજા તે સ્ત્રીને પકડી પોતાના કબજામાં રાખે છે, તે હકીકત કોઈ ધર્મિ પુરુષના જાણવામાં આવતાં, તે સ્ત્રીના શીલનું રક્ષણ કરવાવાસ્તે, તે સ્ત્રીને, તે પુરુષ, તે રાજાના કબજામાંથી રાજ્ય બહાર લઈ જાય તો વ્યવહારથી તો તે રાજાની તે પુરુષે આજ્ઞાઝંગરૂપ ચોરી કરી છે, પરંતુ વાસ્તવમાં તે ચોરી નથી. વલી કોઈપુરુષ પોતાના ઘરમાં ડ્રવ્ય રાખી, ઘરનાં દ્વાર બંધ કરી પરદેશ ગયેલ છે, ગામમાં ચોરનો ઉપદ્રવ થવાથી, તે પરદેશ ગયેલા સહસ્રનું ડ્રવ્ય ચોરાઈ જશે, એમ તેના કોઈ હિતચિંતકને લાગવાથી, રાત્રિને સમયે તે પરદેશ ગયેલાના ઘરનાં દ્વાર ખોલી તેનું સઘલું ડ્રવ્ય,

તે પોતાને ઘેર પાઠો આવેથી તેને આપવાની બુદ્ધિપૂર્વક લઈ, પોતાના ઘરમાં રાખેલે, આ દૃષ્ટાંતમાં બીજાનું દ્રવ્ય, તેની રજા શિવાય, તેના કબ-જામાંથી લઈ લેવાથી દ્રવ્યે ચોરી થાયલે, પરંતુ બદધ્યાનતનો અજાવ હોવાથી જાવેંચોરી થતી નથી તેવીરીતે બીજી બાબતમાં પણ સમજવું.

બીજાજંગમાં કોઈ પુરુષ ચોરી તો કરતો નથી, પરંતુ ચોરી કરવાના અધ્યવસાય તેના મનમાં થયા કરેલે, તે દ્રવ્યથી ચોરી નહિ, પરંતુ જાવેં ચોરી છે. વહી વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માની આજ્ઞાના જંગ કરનારાઈને પણ જાવચોર કહેલાંલે. ત્રીજા જંગમાં, કોઈ પુરુષ ચોરી કરેલે, તેમજ તેનો અધ્યવસાય પણ ચોરી કરવાનો છે તે દ્રવ્યે તથા જાવેં ચોરી છે. ચોથો જંગ પૂર્વવત્ શૂન્ય છે.

હવે મૈથુનના ચારજંગ કહિયેં ઠિયેં. જે સાધુ જલમાં ઝુબતી સાધ્વીને દેખીને, તેને કાઢવાને વાસ્તે પકમે, તેમજ કોઈ ગૃહસ્થ ડુંચેથી પમીજતી કોઈ સ્ત્રીને તેના રક્ષણાર્થે પકમે, તેમજ કોઈગાંઠી થઈ ગયેલી નુકશાન કરતી સ્ત્રીને પકમે, તેવા પ્રસંગોમાં પકરવું તે દ્રવ્યે મૈથુન છે. પરંતુ જાવેં નથી. બીજા જંગમાં—કોઈ પુરુષ, સ્ત્રીને જોગવતો નથી, પરંતુ તેના મનમાં સ્ત્રીસેવન કરવાની અજિલાષા બહુજ રહ્યા કરેલે, તે દ્રવ્યે મૈથુન નહિ, પરંતુ જાવેં મૈથુન છે. ત્રીજા જંગમાં—સ્ત્રીસાથે મૈથુન અજિલાષાપૂર્વક કરવું તે દ્રવ્યે તથા જાવેં મૈથુન છે. ચોથો જંગ પૂર્વવત્ શૂન્ય છે.

હવે પરિગ્રહના ચાર જંગ કહિયેં ઠિયેં. કાથોત્સર્ગમાં સ્થિત રહેલા કોઈ મુનિના ગલામાં કોઈ સર્ખસ હારાદિ આઝૂષણ પહેરાવી દે, તે જો-ઈને બીજા અજાણ્યા પુરુષો, મુનિને પરિગ્રહવાલા ધારે, પરંતુ મુનિને તે પદાર્થપરપરિગ્રહબુદ્ધિ નથી તેવા પ્રસંગમાં દ્રવ્યે પરિગ્રહ કહેવાય, પરંતુ મુનિ જાવેં પરિગ્રહી નથી. બીજા જંગમાં—કોઈપુરુષ પાસે એક કોમી પણ નથી પરંતુ ધન મેલવવાની બહુજ અજિલાષા રહ્યા કરે, તે જાવેં પરિગ્રહી છે. દ્રવ્યે નહિ. ત્રીજા જંગમાં—ધનપણ પાસે હોય, અને ધન મેલવવાની અજિલાષા પણ રહ્યા કરે, તે દ્રવ્યે તથા જાવેં પરિગ્રહી છે. ચોથો જંગ પૂર્વવત્ શૂન્ય છે. સર્વજંગમાં બીજો તથા ત્રીજો જંગ નિશ્ચયથી અવિરતિરૂપ છે.

હવે પચીશ ક્રિયાનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં : શરીરથી જે ક્રિયા થયા

करे, ते कायिकी क्रिया. १ कसाइ प्रमुख शस्त्राधी परजीवोने उपघात करी पोताना आत्माने नरकगतिमां जवाना अधिकारी करे ते अधिकरण क्रिया. २ जीव तथा अजीव उपर द्वेषनी चिंतवना करवी ते प्राद्वेषिकी क्रिया. ३ पोताने तथा परने जे परिताप उपजाववो ते पारितापनिकी क्रिया. ४ एकेंद्रिय प्रमुख जीवोने हणवा तथा हणाववानी जे क्रिया ते प्राणातिपातिकी क्रिया. ५ पृथ्वीकायादि जीवना उपघात कराववा तथा करवा सारू कर्षण प्रमुख करवुं, कराववुं ते आरंजिकी क्रिया. ६ धनधान्यादि नवविध परिग्रह मेलवतां, तथा तेना रक्षणसारू मूर्छाना परिणाम बनेला राखवा सारू जे क्रिया करवी पडे ते पारिग्रहिकी क्रिया. ७ बीजाने उगवा सारू कपट युक्त जे क्रिया करवी पडे ते मायाप्रत्ययिकी क्रिया. ८ जिनवचन असद्वृत्तां विपरीत प्ररूपणा प्रमुख करवायकी जे क्रिया लागे ते मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया ९ संयमने विधातकारक कषायोना उदयशी पञ्चखाण कीधा विना जे सर्ववस्तुनी क्रिया लागे ते अप्रत्याख्यानिकी क्रिया. १० कौतुकेंकरी अश्वादि जोवां तेमज रागादि कलुषित चित्तशी जीव, अजीवने जोवा ते दृष्टिकी क्रिया. ११ राग, द्वेष, मोह संयुक्त चित्तशी स्त्री आदिना शरीरने स्पर्श करवो ते स्पृष्टिकी क्रिया. १२ जीव तथा अजीवसंबंधी जे राग द्वेष थाय, जेम के बीजाने घेर हस्ती, घोडा, वस्त्र प्रमुख देखी द्वेष धरे, जे ए वस्तुज तेनी पासे क्यांशी? एम चिंतवता कर्म बंध करे ते प्रातित्यकी क्रिया. १३ पोताना अश्वप्रमुखने जोवावास्ते आवेला स्त्री पुरुषोने प्रशंसा करता जोइने हर्ष धारण करे, तेमज स्त्री प्रमुखने जोजन करवा आवतां जे क्रिया लागे ते, अथवा दुध, दही, घी, तेल प्रमुखनां जाजन उघाडां रहेतां तेमां त्रस जीव आवी पडे. ते सामंतोपनिपातिकी क्रिया. १४ परउपदेशित पापमां लांबा वखतसुधी प्रवर्तवुं, तथा पापना जावशी अनुमोदना करवी ते नैसृष्टिकी क्रिया, १५ कोइ पुरुष अत्यंत अजिमानशी उदकेराइने क्रोधित चित्त थयो थको, जे काम नोकरपासे कराववा जेवुं होय ते पोताना हाथशी करे ते स्वहस्तिकी क्रिया. १६ अर्हत जगवंतनी आज्ञानुं उद्ध्वंघन करीने पोतानी बुद्धिशी जीवाजीवादि सूक्ष्म पदार्थोनी प्ररूपणा करवासारू जे क्रिया करे ते आज्ञापनिकी क्रिया. १७ बीजाना अठतां खोटां आचरणो

પ્રગટ કરવાં, તેમની પૂજાનો નાશ કરવો, તેમ કરવાથી જે ઉત્પન્ન થાય તે વૈદારણિકી ક્રિયા. ૧૯ જે ઉપયોગથી વિપરીત તે અનાજોગ, તેનાથી ઉપલક્ષિત જે ક્રિયા તે અનાજોગક્રિયા. દેખ્યા વિના તેમજ પૂજન, પ્રમાર્જન કર્યાવિના જીત તેમજ ચૂમિ પ્રમુખઉપર શરીરાદિનો નિદ્દેપ કરવો તે અનાજોગક્રિયા. ૨૦ પોતાની તેમજ પરની અપેક્ષા તેનું નામ અવકાંદ્ધા છે, તેનાથી જે વિપરીત તે અનવકાંદ્ધા, તેજ કારણ છે જેનું તે અનવકાંદ્ધા પ્રત્યયિકી ક્રિયા, તાત્પર્ય એમ છે કે, જિનોક્ત કર્તવ્ય વિધિયોમાં જે પોતાને તેમજ પરને જે ક્રિયા હિતકારી હોય તેમાં પ્રમાદને વશ થઈ જે આદર ન કરવો તે અનવકાંદ્ધા પ્રત્યયિકી ક્રિયા ૨૧ ચાલવાં, દોડવા પ્રમુખ કાયાના વ્યાપાર, તથા હિંસાકારી, કઠોર જૂઠ બોલવાના વચનના વ્યાપાર, અને પરદ્રોહ, ઈર્ષ્યા, અન્નિમાનાદિ મનોવ્યાપાર, એ ત્રણેનું જે કરવું તે પ્રયોગ ક્રિયા. ૨૨ જેનાથી વિષયગ્રહણ કરિયેં તે સમુદાન ઇન્દ્રિય તેની જે ક્રિયા, દેશ તેમજ સર્વ ઉપઘાતરૂપ વ્યાપાર તે સમુદાન ક્રિયા. કોઈ એવું મોટું પાપ કરિયેં કે જેથી આઠે કર્મનું સમુદાયપણે ગ્રહણ થાય તે સમુદાન ક્રિયા. ૨૩ માયા તેમજ લોભથી જે ક્રિયા થાય તે પ્રેમ પ્રત્યયિકી ક્રિયા. ૨૪ ક્રોધ તેમજ માનથી જે ક્રિયા થાય, તે દ્વેષપ્રત્યયિકી ક્રિયા. ૨૫ ચાલવાથી જે ક્રિયા લાગે તે ઈર્ષ્યાપથિકી ક્રિયા. આ ક્રિયા વીતરાગને લાગે છે તેમજ અપ્રમત્ત મુનિયોને પણ લાગે છે.

હવે આ પચીશ ક્રિયાનું વ્યાખ્યાન કરિયેં ઢિયેં. ૧ કાયિકી ક્રિયા બે પ્રકારની છે, એક અનુપરતા કાયિકી ક્રિયા અને બીજી અનુપયુક્ત કાયિકી ક્રિયા, તેમાં અત્યંત દુષ્ટ એવા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવોનો, મન વચનની અપેક્ષારહિત પરજીવને પીડા કારક કાયાનો ઉદયમ તે પ્રથમ જ્ઞેદ તથા પ્રમત્ત સંયતનો ઉપયોગ વિના અનેક કર્તવ્ય રૂપ કાયાનો વ્યાપાર તે બીજો જ્ઞેદ. ૨ આધિકરણિકી ક્રિયાના બે પ્રકાર છે. એક સંયોજના, બીજી નિવર્તના. તેમાં વિષ, ગરલ, ફાંસી, ધનુષ, યંત્ર, તલવાર, પ્રમુખ શસ્ત્રોને, જીવોને મારવાવાસ્તે સંયોજન અર્થાત્ એકત્ર કરવાં, જેમ ધનુષને તીરનો મેલાપ કરવો इत्यादि, તે પ્રથમ જ્ઞેદ, તથા તલવાર, તોમર, શક્તિ, તોપ, બંધુક इत्यादिને નવાં સરસ બનાવવાં, તે બીજો જ્ઞેદ. ૩ જે નિમિત્તથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તે નિમિત્ત જીવ તથા અજીવ બે છે. તેમાં જીવ તે પ્રાણી,

अने अजीवमां खुंटो, कांटो, पथ्थर प्रमुख, तेजना उपर द्वेष करे ते प्र-
दोष क्रिया. ४ पोताना हाथथी, तेमज बीजाना हाथें जीवोने मार मारवो
पीटवो ते परित्तापना, तेना बे जेद हे. पुत्रकलत्रादिना वियोगथी दुःखी
थइने पोताने हाथें ठाती तेमज शिर कुटवुं ते प्रथम जेद. तथा पुत्र,
शिष्यादिने मार मारवो ते बीजो जेद. ५ प्राणातिपातिकी क्रिया बे प्र-
कारे हे. एक तो पोताने हाथे पोतानो घात करवो जेम के कुवामां पडी
मरवुं, पर्वतउपरथी गरीपडवुं, अग्निमां जंपापात करवो, जेर खावुं प्रमुख
स्वात्मघातिकी क्रिया ते महापापरूप क्रिया हे ते प्रथम जेद. तथा कषायने
आधीन थइ बीजा जीवोनो नाश करवो ते बीजो जेद. ६ जीव अजीव-
नो आरंज करवो जेथी पृथ्वी कायादि ठकायना जीवोनो उपघात थाय,
एवां लक्षणो जे क्रियामां होय ते आरंजिकी क्रिया. ७ जीव अजीवनो
परिग्रह करवो, तेनामां अत्यंत मूर्खा राखी प्रवर्तवुं ते परिग्रहिकी क्रिया
८ माया (कपट) गुप्तरीतें स्वार्थवृत्ति साधवी ते मायाप्रत्ययिकी क्रिया.
९ विपरीत वस्तुनुं श्रद्धान तेज हे निमित्त जेनुं, ते मिथ्यात्वदर्शनप्रत्य-
यिकी क्रिया १० जीवने हणवाना, तेमज मद्यमांसादि पिवा खावानो जे-
मां त्याग नहि, एवा जे असंयति जीवनी क्रिया ते अप्रत्याख्यानिकी
क्रिया. ११ घोडाप्रमुख जीव तथा रथप्रमुख अजीवोने जोवा वास्ते जवुं
ते दृष्टिकी क्रिया. १२ जीव, अजीव, स्त्री, पुतळी आदिने रागथी स्पर्श क-
रवो ते स्पृष्टिकी क्रिया. १३ जीवनी तेमज अजीवनी अपेक्षाथी जे कर्मबंध
थाय ते प्रातीत्यकी क्रिया. १४ जीव ते पुत्र, स्त्री, जाइप्रमुख, अने अ-
जीव ते, घर, आच्छूषण प्रमुख तेजने जोवासारू लोको आवे, तेजनी प्र-
शंसाथी ते वस्तुजने स्वामी हर्षित थाय ते सामंतोपनिपातिकी क्रिया.
१५ जीव मनुष्यादि, अजीव पथ्थरादि तेजने फेंकवा ते नैस्पृष्टिकी क्रिया
१६ पोताना हाथथी जीव तेमज अजीवनी प्रतिमाने ताडन प्रमुख करे
ते खड्गस्तिकी क्रिया. १७ जीव, अजीवनी मिथ्या प्ररूपणा करवी, तेमज
जीव, अजीवने मंत्रथी बोलाववां ते आज्ञापनिकी क्रिया १८ जीव, अ-
जीवने विदारवा, ते वैदारणिकी क्रिया. १९ उपयोग विना वस्तु लेवी,
तेमज जूमि प्रमुख उपर मुकवी ते अनाजोग क्रिया. २० इह लोक
विरुद्ध तेमज परलोकविरुद्ध चोरी, परस्त्रीगमनादि दुराचण सेववां,

मनमां करवुं नहि ते अनवकांक्षा प्रत्यय क्रिया. २२ अष्टविध कर्मपर-
माणुत्तुं जे ग्रहण करवुं ते समुदान क्रिया. २३ रागजनक वीणादिना
शब्दादिनो जोग करवो ते प्रेमप्रत्ययिकी क्रिया. २४ पोताउपर तेमज
परउपर द्वेष करवो ते द्वेषप्रत्ययिकी क्रिया. २५ मात्र योगोथी जे क्रिया
लागे ते केवली तेमज अप्रमत्त मुनिनी इयां पथिकी क्रिया. आ पचीश
क्रियानुं बहुज संक्षेपथी स्वरूप कहेलुं ठे. विस्तारथी जाणवानी अजि-
लाषावालाए शब्दांनोनिधि गंधहस्तिमहाज्ञाण्य जोवां. आ पचीश क्रि-
याउमां केटलीएक जोतां एकसरखी लागे, परंतु ते एक सरखी नथी.
दरेकनुं स्वरूप तदन पृथक् पृथक् ठे.

हवे त्रण योगनुं स्वरूप लखियें ठियें. १ मननो व्यापार ते मनोयोग.
२ वचननो व्यापार ते वचनयोग. ३ कायानो व्यापार ते काययोग. एप्र-
माणे सर्व मली आश्रवना बेंतालीश जेद थया. तेनाथी जीवने शुजाशुज
कर्मनी आमदानी थायठे. इति.

हवे संवरतत्वनुं स्वरूप लखियें ठियें. पूर्वोक्त आश्रवथी जीवने आव-
तां कर्मने रोकनार अर्थात् आश्रवनुं रूधन करनार ते संवर ठे. ते संव-
रना सत्तावन जेद ठे. पांच समिति, त्रण गुप्ति, दश यतिधर्म, बार ज्ञावना,
बावीश परिसह, पांच चारित्र, सर्व मली सत्तावन थया. तेमांथी पांच
समिति, त्रण गुप्ति, दशविध यतिधर्म, अने बार ज्ञावनानुं स्वरूप तो
गुरुतत्व वर्णनमां लखि आव्या ठिये. तेथी त्यांथी जाणवुं.

हवे बावीश परीसहनुं स्वरूप लखियें ठियें १ क्रुधा परिसह. क्रुधा
एटले झूख. झूखनी वेदना सर्ववेदनाथी अधिक ठे. ज्यारे झूख लागे,
त्यारे पोतानी प्रतिज्ञाथी जंग थाय नहि. तेमज आर्त्तध्यान पण करे नहि.
सम्यक् परिणामें क्रुधा सहन करे, २ तेमज पिपासा जे तृषा तेपण स-
म्यक् परिणामें सहन करे. ३ शीतपरीसह. ज्यारे अत्यंत शीत पडे, त्यारे
पण अकल्पनिक वस्त्रोनी वांठा न करे. जेवां जीर्णप्राय वस्त्र होय तेनाथी
टाढ सहन करे, अग्नि तापे नहीं, सम्यक् प्रकारें शीतसहन करे, ४ उष्ण-
परीसह—सूर्यना सखत तडकामां पण चालतां थकां उपानह प्रमुखनी वांठा
करे नहि, तेमज सखत गरमी, उकलाट ठतां पवनपंखानी झ्वा करे नहीं,
परंतु सम्यक् प्रकारें आताप सहन करे. ५ दंश मशकपरीसह. मांस तथा

દાનુ કહે કે તમે આ વાતમાં આ પ્રમાણે ચૂલ ખાઉંઘો. તે પ્રમાણે બરાબર પોતાના જાણવામાં આવતાં ઠતાં, પોતે કહેલા અસત્યવાદમાં કદાગ્રહ ગ્રહણ કરે, જાત્યાદિ અજિમાનથી વારંવાર કહેવા ઠતાં ન માને, વિરુદ્ધ સ્વકપોલકલ્પિત કુયુક્તિયો બનાવીને, પોતાના કથન કરેલા મતને સિદ્ધ કરે, વાદમાં હાર પામે તોપણ મત મુકે નહિ. એવા કદાગ્રહવાલા જીવ, અતિપાપી, તેમજ બહુલસંસારી થાય છે. એવું મિથ્યાત્વ પ્રાયઃ જે જૈની જૈનમતને વિપરીત કથન કરે છે તેનામાં થઈ જાય છે. તેવા કદાગ્રહી ગોષ્ઠામહિલ પ્રમુખ થાય છે. જ્ઞાપ્યકાર શ્રી અન્નયદેવસૂરિ નવાંગી-વૃત્તિકારક, નવતત્ત્વપ્રકરણના જ્ઞાપ્યમાં કહે છે કે “ગોઠા માહિલમાણં, જં અજિનિવિસિતુ તયં ” આદિશબ્દથી બોટિક શિવચૂતિને પણ આજિ-નિવેશિક મિથ્યાત્વવાલા જાણવા.

૪ સંશયમિથ્યાત્વ. તે જિનોક્ત તત્ત્વમાં શંકા કરવી, જેમ કે જીવ અ-સંખ્ય પ્રદેશી છે ? કે નથી ? इत्यादि. એવીરીતેં સર્વ પદાર્થમાં શંકા કરવી, તેનાથી જે ઉત્પન્ન થાય તે સાંશયિક મિથ્યાત્વ. “તદાહ જ્ઞાપ્યકૃત્ ॥ સાંશયિકં મિથ્યાત્વં તદશેષયા શંકાસંદેહોજિનોક્તતત્ત્વેષ્વિતિ” ॥ સંશય મિથ્યાત્વ હોવાનાં કારણો શ્રીજિનન્નદ્રગણિ દ્વમાશ્રમણ ધ્યાનશતકમાં લખે છે કે. પ્રથમ તો જૈનમત સ્યાદ્વાદરૂપ અનંતનયાત્મક છે, તે કારણથી સમજવોજ કઠિન છે, તેમજ સત્તત્ત્વંગીનું સકલાદેશી, વિકલાદેશી સ્વરૂપ, અષ્ટપદ્મ, સાતસેં નયસ્વરૂપ, ચાર નિદેપ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જ્ઞાવ, તથા ૧ ઉત્સર્ગ, ૨ અપવાદ, ૩ ઉત્સર્ગાપવાદ, ૪ અપવાદોત્સર્ગ, ૫ ઉત્સર્ગોત્સર્ગ, ૬ અપવાદાપવાદ, તથા વિધિવાદ, ચારિત્રાનુવાદ, इत्यादि અનંતનય અપેક્ષાએ જૈનમતનાં શાસ્ત્ર કથન કરેલાં છે, જ્યાં સુધી જે અપેક્ષાથી જે શાસ્ત્રસ્વરૂપ કથન કરેલું છે તે અપેક્ષાથી તે સ્વરૂપને ન સમજે, ત્યાં સુધી જૈનમતની યથાર્થ સમજ પામવી અતિકઠિન છે, તેવી સમજણ પામવાવાસ્તે બહુજ નિર્મલબુદ્ધિ જોઈએ. તે પ્રાયઃથોડા જીવોને છે, તેમજ શાસ્ત્રના અર્થ બતાવનારા સંપૂર્ણ વિદ્વાન્ ગુરુ જોઈએ, તે દેખાતા નથી. इत्यादि નિમિત્તોથી સંશયમિથ્યાત્વ થાય છે.

૫ અનાજ્ઞોગમિથ્યાત્વ. જે જીવોને ઉપયોગ નથી કે ધર્મ, અધર્મ શું વસ્તુ છે ? એવા જે વિકલેંદ્રિયાદિ જીવ, તેને અનાજ્ઞોગમિથ્યાત્વ હોય છે.

૧ પ્રમાણે મિથ્યાત્વના પાંચ જ્ઞેદ છે, તેજના પણ બીજા અનેક જ્ઞેદ થાય છે, પરંતુ તે સર્વે આ પાંચની અંતર્જૂત સમજવા. તે આ પ્રકારે છે.

૧ પ્રરૂપણમિથ્યાત્વ. જિનવાણીરૂપ જે સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, જ્ઞાપ્ય, ચૂર્ણી, ટીકા, તેનાથી વિપરીત પ્રરૂપણ કરવી તે.

૨ પ્રવર્તનામિથ્યાત્વ. જે કામ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો ધર્મ જાણીને કરે છે, તેજની દેખાદેખીએ, તેજના કરવા મુજબ કરે તે.

૩ પરિણામમિથ્યાત્વ. મનના પરિણામ વિપરીત રહે, મનમાં કદાચ-હ હોય તે ટલે નહિ, તેમજ શુદ્ધ શાસ્ત્રાર્થ માને નહિ તે.

૪ પ્રદેશમિથ્યાત્વ. મિથ્યાત્વના પ્રદેશ જે સત્તામાં છે, તેનું નામ પ્રદેશમિથ્યાત્વ, આ ચાર જ્ઞેદોના પણ અનેક જ્ઞેદ છે, તેમાંથી કેટલા એક લખિયેંઠિયેં

૧ ધર્મ જે વીતરાગ, સર્વજ્ઞે પ્રરૂપેલો છે, તેને અધર્મ માને. ૨ જે હિં-સા પ્રવૃત્તિ પ્રમુખ આશ્રવમય અશુદ્ધ અધર્મ છે, તેને ધર્મમાને, ૩ જે સત્યમાર્ગ છે તેને મિથ્યાત્વ (અસત્ય) માર્ગ માને, ૪ જે વિષયિયોનો માર્ગ છે તેને સત્યમાર્ગ માને. ૫ જે સાધુ સત્તાવીશ ગુણે વિરાજમાન છે તેને અસાધુ કહે, ૬ જે આરંજ પરિગ્રહ, કષાયમાં રક્ત, તેમજ જેના ઉપદેશથી લોકોને સાંસારિક વિષયોમાં મસ્તપણું, કુવાસના, કુબુદ્ધિ ઇત્યાદિ ઉત્પન્ન થાય, એવા પહરની નાવસમાન અન્યલિંગી કુલિંગી, તેમને સાધુ કહે. ૭ ઢકાયના જીવોમાં અજીવપણું માને. ૮ સુવર્ણ, કાષ્ઠ પ્રમુખ અજીવને જીવ માને. ૯ મૂર્તપદાર્થોને અમૂર્ત માને. ૧૦ અમૂર્ત પદાર્થોને મૂર્ત માને. આ દશજ્ઞેદમિથ્યાત્વના છે.

વલ્લી ૭ જ્ઞેદ મિથ્યાત્વના છે તે કહિયેં ઠિયેં. ૧ લૌકિકદેવ, ૨ લૌકિક ગુરુ, ૩ લૌકિક પર્વ, ૪ લોકોત્તર દેવ, ૫ લોકોત્તર ગુરુ, ૬ લોકોત્તર પર્વ.

૧ લૌકિક દેવગત મિથ્યાત્વ. જે દેવ રાગદ્વેષથી જરેલા છે, એક ઉપર કૃપાવાન્ થાય છે, બીજાનો વિનાશ કરે છે, સ્ત્રીના જોગવિલાસમાં મગ્ન છે, જેણે અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્ર ધારણ કરેલાં છે, પોતાની ऐश्वर्यતાના જે અજ્ઞિમાની છે, જેના હાથમાં જપમાલા છે, સાવધજોગ જોગવે છે, પંચેન્દ્રિયવધ ચાહાય છે, એવા દેવને પરમેશ્વર માનવા, પરમેશ્વરના અંશ અવતાર માનવા, તેજનું પૂજન કરવું. ઇત્યાદિ. તે લૌકિક દેવગત મિ-

થ્યાત્વ છે. તેના અनेક ખેદ છે, તેનું સ્વરૂપ મિથ્યાત્વસિત્તેરી પ્રમુખ ગ્રંથથી જાણવું.

૧ લૌકિક ગુરુગત મિથ્યાત્વ. જે અઢાર પાપસ્થાકોનું સેવન કરે, નવ પ્રકારના પરિગ્રહ રાખે, ગૃહસ્થાશ્રમ પાલે, સ્ત્રી, પુત્રપરિવારવાલા હોય, કુલિંગીહોય, મનઃકલ્પિત નવા નવા વેષ બનાવી સ્વકપોલકલ્પિત મત ચલાવે, આમંબર રાખે, બાહ્ય પરિગ્રહ તો કદાચ ત્યાગેલ હોય, તો પણ અન્યંતર ગ્રંથિર્ઝમાં મગ્ન હોય, તજે નહિ, ગુરુનામ ધરાવી મંડલ પરિવારે વિચરે, જેની અનાદિની જૂલ મટેલી ન હોય, જેને શુદ્ધસાધ્યની પિઠાન ન હોય તેવાર્ઝને ગુરુ માને, તેર્ઝનું બહુ માન કરે, તેર્ઝને મોક્ષપ્રદાતા જાણી દાન દે, તેર્ઝને પરમ પાત્ર જાણે, એવાજ જીવના પરિણામ તે લૌકિક ગુરુગત મિથ્યાત્વ છે.

૩ લૌકિક પર્વગત મિથ્યાત્વ. ૧ આજાપડવો, ૨ પ્રેતબીજ, ૩ ગુરુત્રીજ, ૪ ગણેશચોથ, ૫ નાગપાંચમ, ૬ જોલણાંઠઠ, ૭ શીલી સાતમ, ૮ બુધ અષ્ટમી, ૯ નોલી નવમી, ૧૦ વિજયદશમી, ૧૧ વ્રત એકાદશી, ૧૨ વત્સ બારશ, ૧૩ ધનતેરશ, ૧૪ અનંતચૌદશ, ૧૫ અમાવાસ્યા, ૧૬ સોમવતી અમાવાસ્યા, ૧૭ રક્ષાબંધ, નાલીપરી પુનમ, ૧૮ હોલી, ૧૯ આદિત્યવારાદિ, ૨૦ સોમપ્રદોષ, ૨૧ ઉત્તરાયણ, ૨૨ અન્ય સંક્રાંતિ, ૨૩ ગ્રહણ, ૨૪ નવરાત્રિ, ૨૫ શ્રાદ્ધ, ૨૬ પીપલેપાણી સેચન, ૨૭ અશ્વ, ગર્દજપૂજન, ૨૮ ગોત્રાટી, ૨૯ અન્નકૂટ, ૩૦ દસુરા, ૩૧ સ્મશાનપૂજન, ૩૨ કબરમેલા, ૩૩ આદિ અनेક લૌકિક પર્વગત મિથ્યાત્વ છે.

૪ લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ. તે દેવ શ્રી અરિહંત, ધર્મના આકર, વિશ્વોપકાર સાગર, મોક્ષમાર્ગદાતા, પરમપૂજ્ય, સકલદોષરહિત, એવા શુદ્ધ, નિરંજન દેવની સ્થાપના રૂપ જે પ્રતિમા, તેની પાસે, આ લોકના અनेકપ્રકારના પૌજલિક સુખજોગ મેલવવાની વાંઠા કરે, જેમ કે હે જગવન્ ! જો આ મારું કામ થશે તો, તમારી મોટી પૂજા, આંગી રચાવીશ, ઠત્ર ચઢાવીશ, દીપમાલ, રોશની કરાવીશ, ઇત્યાદિ, તેમજ પરજીવમાં મને આપની જ્ઞાતિ પૂજાર્થી ઇંદ્ર, ચક્રવર્તિપણું, તથા દેવ, નરપતિની પદવી પ્રાપ્ત થાય ઇત્યાદિ, તથા મારા તથા પુત્ર સ્ત્રી પ્રમુખના રોગ પ્રમુખનો નાશ થાય ઇત્યાદિ પૌજલિક સુખવાસ્તે, તેમજ દુઃખના

નિવારણવાસ્તે જાવપૂર્વક વીતરાગ દેવને માનવા, તે લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ છે. દૃષ્ટાંત. જે પુરુષ ચિંતામણી રત્નનો દાતાર હોય, તેની પાસે કાચના કટકાની માંગણી કરવી તે જેમ હાસ્યાસ્પદ તેમજ અજ્ઞાનતા છે, તે સમાન આ ઇચ્છા છે, તેથી અયોગ્ય છે, જેને કર્મપ્રકૃતિ સ્વરૂપનું જ્ઞાન તેમજ અનુજ્ઞાવ ન હોય તેજ એવી માંગણી કરે છે.

૫ લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ પોતે નિર્ગુણી ઢતાં સાધુનો વેષ રાખે, જીવવાણીને ડહાપી, પોતાને મનઃકલ્પિત ઉપદેશ આપે સૂત્રના સાચા અર્થને ઝોડે, એવા ઉત્સૂત્રના પ્રરૂપક તેડને ગુરુ જાણી, તેડનું બહુમાન ઝક્તિ પૂજા કરવી તે તથા જે સાધુ ગુણવાન્ હોય, તપસ્વી હોય, ચારિત્રપાત્ર હોય, આચારવંત, તેમજ યથોક્તક્રિયાવંત હોય, તેમની આ લોકના સુખવાસ્તે, તેમજ પરલોકના પૌઝલિક સુખવાસ્તે, સેવા કરે બહુ માન કરે, મનમાં એમ પણ જાણે કે જો તેમની બહુ સારી રીતે સેવા કરીશ તો તેમની મેહેરબાનીથી, ધન રૂઢિ સ્ત્રીપુત્રાદિ પરિવાર મને પ્રાપ્ત થશે, એવા પરિણામ તે લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ.

૬ લોકોત્તર પર્વગત મિથ્યાત્વ. જિનેશ્વર ઝગવાનના પાંચ કલ્યાણકની તિથિયોને દિને, તથા બીજા પર્વને દિને, ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિવાસ્તે તપ, જપાદિ ધર્મકરણી કરવી તે લોકોત્તર પર્વગત મિથ્યાત્વ છે. ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વના અનેક ઝેદ છે, પરંતુ તે સર્વે પૂર્વોક્ત અઝિગ્રહાદિ મિથ્યાત્વમાં અંતર્જૂત છે.

હવે બાર પ્રકારની અવિરતિનું સ્વરૂપ કહિયેં ઢિયેં. પાંચ ઇંદ્રિય, અને ઢતું મન, તેમજ ઢ કાય, મલી બાર પ્રકાર છે, તેમનું સ્વરૂપ એવું છે કે, પાંચે ઇંદ્રિયોને પોત પોતાના વિષયોમાં પ્રવર્ત્તાવવી, તે પાંચ તથા કોઈ પણ પાપમય વસ્તુથી મનનો નિરોધ ન કરવો તે, તથા ઢ જીવનિકાયની હિંસામાં પ્રવૃત્તિ કરવી, તે સર્વ મલી બાર અવિરતિ છે.

હવે કષાય બંધના પચીશ ઝેદનું સ્વરૂપ કહિયેં ઢિયેં. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોઝ, તથા અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોઝ, તથા પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોઝ, તથા સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, લોઝ, મલી સોલ, તથા નવ નોકષાય, ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ ઝય, ૫ શોક, ૬ જુગુપ્સા, ૭ સ્ત્રીવેદ, ૮ પુરુષવેદ, ૯ નપુંસકવેદ

મલી પચીશ કષાય, સંસાર સ્થિતિનાં મૂલ કારણો છે, તેમનું વિસ્તારથી કથન આગલ કરેલું છે.

હવે યોગનામેં બંધ હેતુનું સ્વરૂપ લખિયેં ઠિયેં. તે મન, વચન, કાય, એમ યોગના ત્રણ પ્રકાર છે. આ ત્રણના ઉત્તર જ્ઞેદ પંદર છે. મનોયોગના ચાર જ્ઞેદ, વચનયોગના ચાર જ્ઞેદ તથા કાયયોગના સાત જ્ઞેદ સર્વ મલી પંદર જ્ઞેદ છે.

મનનામ અંતઃકરણનું છે, તેના ચાર પ્રકાર છે. ૧ સત્ય મનોયોગ, ૨ અસત્ય મનોયોગ, ૩ મિશ્ર મનોયોગ, ૪ વ્યવહાર મનોયોગ, મન શું વસ્તુ છે ? કાયના વ્યાપારથી પુજ્જલ ગ્રહણ કરીને, તે પુજ્જલોને ચિંતન ધર્મ-રૂપેં કાઢવાં તે દ્રવ્યમન છે; અને તે પુજ્જલોના સંયોગથી જે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તેનું નામ જ્ઞાવમન છે. તે જ્ઞાનથી વ્યવહાર સિદ્ધ થાય છે, અને તે વ્યવહારથી મન પણ સત્યાદિ વ્યપદેશને પ્રાપ્ત થાય છે. વલી ઉપચારેં દ્રવ્યમન પણ જ્ઞાયક છે. વલી મન શબ્દથી મનોયોગ, તેનો ઇંદ્રિયાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયું જે મનોજ્ઞાન, તેનાથી પરિણત આત્મા ને બલાધાન કરવાવાલી મનોવર્ગણના સંબંધથી ઉત્પન્ન થયું જે વીર્ય વિ-શેષ, તે અહીંયા મન જાણવું. તેવીજ રીતે વચનયોગ, તે વચનની વર્ગણા અર્થાત્ પરમાણુર્જનો સમૂહ, તે વચન વર્ગણાથી ઉત્પન્ન થયું જે સામર્થ્ય-વિશેષ, આત્માની પરિણતિ, તે વચનયોગ જાણવાં. તે મનોયોગ તથા વ-ચનયોગના મલી આઠ પ્રકાર છે.

પ્રથમ મનમાં જે સત્ય વ્યવહારનું ચિંતવન કરવું, તે સત્યમન, જેમકે જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યરૂપેં નિત્ય, પર્યાયરૂપેં અનિત્ય, એમ અનેકાંતપણે ચિંતવવું, તે સત્યમનોયોગ. તેનાથી વિપરીતપણે જીવાદિ પદાર્થોનું સ્વ-રૂપ વચન નિરપેક્ષપણે ચિંતવવું, તેમજ ધર્મ નથી, પુણ્યપાપ નથી સ્વર્ગ નરક નથી इत्यादि ચિંતવન કરવું તે અસત્ય મનોયોગ. તેવીજરીતે સ-ત્યચિંતવન વચનરૂપેં બોલવું તે સત્યવચનયોગ, અને અસત્યચિંતવન વ-ચનરૂપેં બોલવું તે અસત્યવચનયોગ. તથા કાંઈક અસત્ય, જેમ કે આ ગામમાં આજે દશ જન્મ્યા, તથા દશ મુઆ, તેમાં કાંઈક સાચું અને કાંઈક જુલું ચિંતવન કરવું તથા ગોવર્ગને देखीने ચિંતવવું કે આ સર્વ ગાયો છે, પઠી તેમાં બલદ પણ હોય તે મિશ્રમનોયોગ, અને તે પ્રમાણે

બોલવું તે મિશ્ર વચન યોગ. તથા આમંત્રણ, યાચના, જેમ કે હરિચંદ્ર અહિંયાં આવે, દામોદર આ વસ્તુ આપે, इत्यादि જે ચિંતવવું, તેથી જિ-નવચન વિરોધાય નહિ, તેથી અસત્યપણ નહિ, અને આરાધક પણ નહિ, તેથી સત્યપણ નહિ. જેથી એ પ્રમાણે ચિંતવન કરવું તે વ્યવહાર મનોયોગ અર્થાત્ અસત્ય મૃષા મનોયોગ, અને તેજ પ્રમાણે બોલવું. તે વ્યવહાર વચનયોગ. એ પ્રમાણે મનોયોગ તથા વચનયોગના આઠ જ્ઞેદ થયા.

હવે સત્યવચનના દશપ્રકાર છે તેનું સ્વરૂપ કહિણિયું. ૧ જનપદ સત્ય, જે દેશમાં જે વસ્તુને જે નામથી બોલતા હોય, તે દેશમાં તે નામ સત્ય છે, જેમ કે કોકણદેશમાં પાણીને પિંઢ કહે છે, કોઈ દેશમાં મોટા પુરુષને બેટો કહે છે, વલી બેટાને કાકો કહે છે, પિતાને જાઈ કહે છે, સાસુને આઈ કહે છે, इत्यादि. તે જનપદ સત્ય છે. ૨ સમ્મત સત્ય, જેમ કે પંકજી (કાદવથી) મેરુક, શેવાલ, કમલાદિ ઉત્પન્ન થાય છે, તોપણ પંકજ શબ્દે કમલજ વિદ્વાન્ પુરુષો સમ્મત કરેલ છે, પરંતુ મેડક, શેવાલ તેડ માનતા નથી. ૩ સ્થાપના સત્ય, જે પ્રતિમા જેની હોય, તેને તેના નામથી બોલવી તે સ્થાપના સત્ય, જેમ કે મહાવીર, પાર્શ્વનાથજી આદિ અર્હતની પ્રતિમા હોય, તે પ્રતિમાને, મહાવીર, પાર્શ્વનાથજી કહે તો તે સત્ય છે, પરંતુ તેને પઠર કહેનાર મૃષાવાદી છે; જેમ કે શાહીથી કાગલ ઉપર અક્ષરોની સ્થાપના કરવાથી. તેડને રૂગ, યજુ, સામ, અ-થર્વ વેદ કહેવાય છે, તેમજ આચારાંગાદિ અંગ કહેવાય છે, તથા કા-ઘના આકારવિશેષને કમાડ કહેવાય છે, ઇંટ, ચુના, પઠરના આકાર વિ-શેષને સ્થંજ કહેવાય છે; પુસ્તકમાં ત્રિકોણાદિ ચિત્ર કાઢ્યાં હોય, તેને આર્યાવર્ત, ઝરતખંડ, હિંદુસ્થાન, અમેરિકા इत्यादि કહેવાય છે, તથા શ્યાહીથી કાગલપર આકૃતિ કરવાથી કકાર, ક્ષકાર કહેવાય છે. એ પ્ર-માણે બોલવું તે સત્ય છે. એ પ્રમાણેની સ્થાપનાડ જોવાથી મનુષ્યની કાર્ય સિદ્ધિ અવશ્ય થાય છે, તે સર્વને અનુજવ થયેલ છે. એ પ્રમાણે સિદ્ધિ થતી ન હોય તો મનુષ્યો સ્થાપના શાવાસ્તે કરે? તે કારણથી મહાવીર તથા પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમાને શ્રીમહાવીર તથા શ્રીપાર્શ્વનાથજી કહેવા તે સ્થાપના સત્ય છે, તેમાં વિશેષ એ છે કે, જે દેવ શુદ્ધ છે, તેની સ્થા-પના પણ શુદ્ધ છે, અને જે દેવ શુદ્ધ નથી, તેની સ્થાપના પણ શુદ્ધ નથી;

પરંતુ તે સ્થાપનાને, તે દેવ કહેવા તે વાત સત્ય છે. ૪ નામ સત્ય, કોઈ પુરુષે પોતાના પુત્રનું નામ કુલવર્ચન રાખેલું છે, અને જે દિવસથી તે પુત્રનો જન્મ થયેલ છે, તે દિવસથી તેના કુલનો નાશ થતો જાય છે, તો પણ તે પુત્રને કુલવર્ચન નામથી બોલાવે તો તે સત્ય છે. ૫ રૂપ સત્ય. કદાપિ ગુણોથી ઝ્રષ્ટ હોય તો પણ સાધુના વેષવાલાને સાધુ કહે તો તે સત્ય છે. ૬ પ્રતીત અર્થાત્ અપેક્ષા સત્ય. જેમ કે મધ્યમાની અપેક્ષા અનામિકા આંગલીને નાની કહેવી તે. ૭ વ્યવહાર સત્ય. જેમ કે પર્વત બલે છે, રસ્તો ચાલે છે, इत्यादि. ૮ જાવસત્ય. જેમ કે તોતામાં પાંચ રંગ છે, તોપણ તોતાને લીલા રંગવાલો કહેવો इत्यादि. ૯ યોગસત્ય. જેમ કે દંડના યોગથી દંડી કહેવો, इत्यादि. ૧૦ ઉપમા સત્ય. જેમ કે મુખ, ચંદ્ર સમાન છે, इत्यादि. દશપ્રકારનાં સત્ય છે.

હવે દશપ્રકારનાં જૂઠ કહિયેંઢિયેં. ૧ ક્રોધમિશ્રિત અર્થાત્ ક્રોધને વશ થઈ વચન બોલવાં તે અસત્ય, ૨ માનના ઉદયથી બોલવાં, ૩ માયાના ઉદયથી બોલવાં, ૪ લોચના ઉદયથી બોલવાં, ૫ રાગના બંધનથી બોલવાં, ૬ દ્વેષના ઉદયથી બોલવાં, ૭ હાસ્યને વશ થઈ બોલવાં, ૮ જન્યને વશ થઈ બોલવાં, ૯ વિકથા કરવી, ૧૦ જે બોલવાથી જીવની હિંસા થાય. આ દશ પ્રકારનાં અસત્ય વચન છે.

હવે દશ પ્રકારનાં મિશ્રવચન કહિયેંઢિયેં, ૧ ઉત્પન્ન મિશ્રિત. જેમ કે સ્વર્ગ વિના કહેવું કે આજે આ ગામમાં દશબાલક જન્મ્યા છે, इत्यादि. ૨ વિગતમિશ્રિત, જેમ કે સ્વર્ગ વિના કહેવું કે આજે આ ગામમાં દશમાણસ મુઝાં છે, इत्यादि. ૩ ઉત્પન્ન વિગત મિશ્રિત. જેમ કે સ્વર્ગ વિના કહેવું કે આજે આ ગામમાં દશ જન્મ્યા છે, અને દશજ મુઝાં છે, ૪ જીવમિશ્રિત. તે જીવ અજીવના રાશિને કહેવું કે આ જીવ છે. ૫ અજીવ મિશ્રિત. તે અન્નના રાશિને કહેવું કે આ અજીવ છે. ૬ જીવા-જીવમિશ્રિત તે જીવ અજીવ બંને માટે મિશ્રજાણા બોલવી તે. ૭ અનંતમિશ્રિત. તે મૂલ આદિ અવયવોમાં કેટલીક જગાએ અનંત જીવ છે, અને કોઈજગાએ પ્રત્યેક જીવ છે, તેને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય કહેવું તે, ૮ પ્રત્યેક મિશ્રિત. તે પ્રત્યેકજીવોને અનંતકાય કહેવાં તે. ૯ અઘ્નમિશ્રિત. તે બે ઘડી તડકો થયા ઢતાં કહે કે દિવસ ઝગ્યો છે. ૧૦ અઘ્ન-

મિશ્રિત. એક ઘડીરાત્રિ ગઈ હોય તથાપિ કહેકે દિવસનો ઉદય છે. આ દશ પ્રકારનાં મિશ્રવચનો છે.

હવે વ્યવહાર વચનના બાર જ્ઞેદ કહિયેંઠિયેં. ૧ આમંત્રણ કરવું કે હે જગવન્ ! ૨ આજ્ઞાપના, તે આ કામ કરો, આ વસ્તુ લાવો, ૩ યાચના—આ વસ્તુ આપશો, ૪ પૃઢના—આ ગામ જવાનો રસ્તો કયો છે ? ૫ પ્રજ્ઞાપના—ધર્મસ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. ૬ પ્રત્યાખ્યાની—આ કામ અમને કરવું કલ્પે નહિ. ૭ ઇન્ધાનુલોમ—યથા સુખં, ૮ અનન્નિગૃહીત—તે વાતની મને ખબર નહિ. ૯ અન્નિગૃહીત—મને તે વાતની ખબર છે. ૧૦ સંશય—તેનું સ્વરૂપ એમ કેમ હોય ? ૧૧ સ્પષ્ટ પ્રગટ અર્થ કહેવા. ૧૨ અસ્પષ્ટ અપ્રગટ અર્થ કહેવા.

હવે કાયયોગના સાતજ્ઞેદનું સ્વરૂપ કહિયેંઠિયેં—કાયયોગ અર્થાત્ આત્માના નિવાસચૂત પુજ્જલ દ્રવ્ય ઘટિત, જેમ વૃદ્ધ તથા દુર્બલને અવદંત ચૂત લાકડી છે, તેમ વિષમ કામમાં જેના યોગથી જીવના વીર્યનું પરિણામ સામર્થ્ય; જેમ અગ્નિના સંયોગથી ઘડાની રક્તતા થાય છે, તેવીજ-રીતે આત્માને કાયના કારણ સંબંધથી વીર્યપરિણામ છે. આ કાયયોગના સાત જ્ઞેદ. ૧ ઔદારિક કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, ૩ વૈક્રિય કાયયોગ, ૪ વૈક્રિય મિશ્ર કાયયોગ, ૫ આહારક કાયયોગ, ૬ આહારક મિશ્ર કાયયોગ, ૭ કાર્મણ કાયયોગ. પ્રથમના બે કાયયોગ, મનુષ્ય અને તિર્યચમાં હોય છે. ત્રીજો ચોથો કાયયોગ સ્વર્ગવાસી દેવતાઈમાં હોય છે. પાંચમો, ઠઠો કાયયોગ ચૌદપૂર્વધર સાધુઈમાં હોય છે. સાતમો કાયયોગ, જીવ જ્યારે કાલ કરી પરન્નવ ગમન કરે છે, ત્યારે રસ્તામાં તેની સાથે હોય છે; તેમજ સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં કેવલીને હોય છે; આહાર પાચન કરવામાં સમર્થ એવું તૈજસ શરીર, કાર્મણ યોગની અંતર્જૂત હોવાથી તેનું પૃથક્ પ્રહ્ણ કરવામાં આવ્યું નથી. ૯ પ્રમાણે સાત જ્ઞેદ કાયયોગના બતાવ્યા. સર્વ મલી બંધતત્વના ઉત્તરજ્ઞેદ સત્તાવન થયા.

હવે મોક્ષ તત્વનું સ્વરૂપ કહિયેંઠિયેં. પ્રથમ મોક્ષની વ્યાખ્યા કહિયેં ઠિયેં. “ જીવસ્ય કૃત્સનકર્મદાયેણ યત્સ્વરૂપાવસ્થાનં તન્મોક્ષ ઉચ્યતે ” ॥ જ્ઞાવાર્થ:—જીવનાં જ્ઞાનાવરણાદિ સર્વકર્મનો દાય થવાથી તેનું જે સ્વરૂપ અવસ્થાન તે મોક્ષ છે. તે મોક્ષ, જીવનો ધર્મ છે. અને ધર્મ, ધર્મી ક-

અંચિત્ અજ્ઞેદ હોવાથી, ધર્મી જે સિદ્ધ, તેની જે પ્રરૂપણા તે પણ મોક્ષ-પ્રરૂપણા છે; કારણ કે મોક્ષ જે છે તે જીવપર્યાય છે, તે જીવપર્યાય કથંચિત્ સિદ્ધ જીવથી અજિન્ન છે; જીવના પર્યાય સર્વથા જીવથી જિન્ન અહ શ-કતા નથી. યદુક્તં ॥ દ્રવ્યં પર્યાયવિયુતં, પર્યાયાદ્રવ્યવર્જિતાઃ ॥ ક્વ કદા કેન કિંરૂપા, દૃષ્ટા માનેન કેન વેતિ ॥ ૧ ॥ જ્ઞાવાર્થ-દ્રવ્ય પર્યાયોથી ર-હિત, અને પર્યાયો દ્રવ્યથી રહિત એમ કોઈ જગાએ, કોઈ અવસરે, કોઈ પ્રમાણે, કોઈરૂપે કોઈપુરુષેં દેખેલ છે ?

હવે સિદ્ધોનું સ્વરૂપ નવપ્રકારે, સૂત્રકાર તેમજ જ્ઞાણ્યકાર કહે છે. ૧ સત્પદપ્રરૂપણા, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણ, ૩ ક્ષેત્ર, ૪ સ્પર્શના, ૫ કાલ, ૬ અંતર, ૭ જાગ, ૮ જાવ, ૯ અલ્પબહુત્વ આ નવ દ્વાર છે. ૧ સત્પદપ્રરૂપણા દ્વાર. મો-ક્ષપદ સત્પદ છે, વિદ્યમાન પદ છે, હતું પદ છે, શા કારણથી ? એક પદ છે તેથી, કારણ કે જગત્માં જેટલા એકપદવાળી ઘટપટાદિ પદાર્થ છે, તે સર્વ અવશ્ય થતા છે, અને જે જે બે બે પદવાળી પદાર્થ છે, તે તે પદાર્થ થતા પણ છે, અને અથતા પણ છે. જેમ અશ્વશૃંગ, વંધ્યાપુત્ર, આકાશકુ-સુમ. આ બે પદનાં નામ છે તે અથતાં છે, તેમજ ગોશૃંગ, રાજપુત્ર, કેતકી કુસુમ, આ બે પદનાં નામ થતાં છે. તે ન્યાર્યે મોક્ષપદ એકપદવાળી હો-વાથી વિદ્યમાન પદ છે. તે મોક્ષપદ યાને સિદ્ધપદ ગતિ આદિ ચૌદ પદોમાં જોડવાં. જેમ કે ૧ ગતિ પાંચ છે, ૧ નરકગતિ, ૨ તિર્યગ્ગતિ, ૩ મનુષ્યગતિ, ૪ દેવગતિ, ૫ સિદ્ધગતિ, તેમાં સિદ્ધગતિ શિવાય બાકીની ચારગતિમાં સિદ્ધ નથી. યદ્યપિ ૧ કર્મ સિદ્ધ, ૨ શિલ્પસિદ્ધ, ૩ વિદ્યા-સિદ્ધ, ૪ મંત્રસિદ્ધ, ૫ યોગસિદ્ધ, ૬ આગમસિદ્ધ, ૭ અર્થસિદ્ધ, ૮ યા-ત્રાસિદ્ધ, ૯ અજિપ્રાયસિદ્ધ, ૧૦ તપઃસિદ્ધ, ૧૧ કર્મહયસિદ્ધ. એમ અ-નેક પ્રકારના સિદ્ધ, આવશ્યક નિર્યુક્તિકારે કથન કરેલ છે, તો પણ અ-હીંયાંતો જે કર્મહયથી સિદ્ધ થયા છે તેનોજ અધિકાર છે. તેનેજ મો-ક્ષ પર્યાય છે, બીજાને નહિ. ૨ ઇંદ્રિયો પાંચ છે, એકેંદ્રિય, દ્વીંદ્રિય, ત્રીં-દ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય, આ પાંચે પ્રકારમાં સિદ્ધ નથી; કારણ કે શરીરનો સર્વથા નાશ થાય છે ત્યારે સિદ્ધ થવાય છે, જ્યાં શરીર છે, ત્યાં ઇંદ્રિયો છે, સિદ્ધને શરીર નથી તેથી તે અતીંદ્રિય છે. ૩ ઠકાય. ૧ પૃથ્વી-કાય, ૨ અપૂકાય, ૩ તેજકાય, ૪ વાજકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસ-

કાય, આ ઠણ કાયમાં સિદ્ધપણું નથી, કારણ કે સિદ્ધ કાયરહિત છે અર્થાત્ અશરીરી છે. ૪ યોગ. ત્રણપ્રકારે યોગ છે, મન, વચન, કાયયોગ; તેમાં કેવલ કાયયોગ એકેન્દ્રિય જીવને છે, અને દ્વીન્દ્રિયાદિથી અસંઙ્હી પંચેન્દ્રિય પર્યંત જીવને, કાયયોગ તથા વચનયોગ છે, અને સંઙ્હી પંચેન્દ્રિય પર્યાંત જીવને ત્રણે યોગ છે, આ ત્રણે યોગમાં સિદ્ધપણું નથી, અને સિદ્ધ તો મન વચન, કાયયોગનો અજ્ઞાવ થાય છે ત્યારે થવાય છે તેથી સિદ્ધ અયોગી છે. ૫ વેદ. ત્રણપ્રકારે છે, સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક, આ ત્રણે વેદમાં સિદ્ધપણાંનો અજ્ઞાવ છે, ત્રણે વેદનો દ્વય કરવામાં આવે ત્યારે સિદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી સિદ્ધ અવેદી છે. ૬ કષાય. ચાર પ્રકારે છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. આ ચારેનો અજ્ઞાવ થાય ત્યારે સિદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેથી સિદ્ધ અકષાયી છે. ૭ જ્ઞાન. તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન, આ પાંચ પ્રકારે જ્ઞાન છે, અને મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, વિજંગજ્ઞાન, આ ત્રણ અજ્ઞાન છે, તેમાં પ્રથમના ચાર જ્ઞાનમાં અને ત્રણ અજ્ઞાનમાં સિદ્ધપણું નથી, એક કેવલ જ્ઞાનમાં સિદ્ધપણું છે, તે કેવલજ્ઞાન અહિયાં સિદ્ધપણાનું જાણવું, પરંતુ સયોગી અવસ્થાનું નહિ. ૮ ચારિત્ર. સામાયિક, ભેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય, યથાખ્યાત, આ પાંચ ચારિત્ર, તેમજ તેના પ્રતિપક્ષી દેશસંયમ તથા અસંયમ; તે પાંચે ચારિત્રમાં તેમજ બંને વિપક્ષમાં સિદ્ધપણું નથી, કારણ કે તે સર્વે શરીર વિદ્યમાન હોય છે, ત્યારે હોય છે, અને સિદ્ધ તો શરીરરહિત છે. ૯ દર્શન, ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ, આ ચાર દર્શનોમાં પ્રથમના ત્રણમાં સિદ્ધપણું નથી, પરંતુ કેવલ દર્શનમાં કેવલજ્ઞાનની પેઠે સિદ્ધપણું છે. ૧૦ લેશ્યા. કૃષ્ણ, નીલ કાપોત, તેજુ, પદ્મ, શુક્લ, આ ઠણ લેશ્યામાં સિદ્ધપણું નથી, કારણ કે લેશ્યા જીવસ્થજીવનો પર્યાય છે, અને સિદ્ધ અલેશી છે. ૧૧ જવ્ય, અજવ્ય, આ બંને અવસ્થામાં સિદ્ધપણું નથી, કારણ કે જેને સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થશે તે જવ્યજીવ કહેવાય છે, અને સિદ્ધોને નવી પદવી તો કાંઈ પ્રાપ્ત કરવાની નથી, તેથી જવ્યપણું સિદ્ધમાં નથી. વહ્ની જેને સિદ્ધ થવાની યોગ્યતા કોષ્ણકાલમાં ન હોય તે અજવ્ય કહેવાય છે, સિદ્ધના જીવ એવા નથી, કારણ કે અતીતકાલમાં તેઓમાં એવી યોગ્યતા હતી, તેથી સિદ્ધ અજવ્ય

જે કોટવાલાદિ, તેડનાથી વિડંબના પામતાં, પોતાનાં વ્યસનજનિત ક-
મોંને વિરૂપ જાણી, પોતાના કુલની સુંદરસુખ સંપત્તિની અનિલાષા પણ
કરે છે, તો પણ કોટવાલોથી હુટીને પૂર્વોક્તસુખનો શ્વાસોહ્વાસપણ જેમ
લઈ શકતો નથી, તેમ આ જીવ પણ અવિરતિપણને બુરા કર્મનું ફલ
જાણે છે, અને વિરતિના સુંદરસુખની અનિલાષા પણ કરે છે, પરંતુ કો-
ટવાલ સમાન બીજા કષાયના બંધનથી હુટવાનેજ હિંમત પણ કરી શ-
કતો નથી, અને અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકનો અનુગ્રહ કરે છે.

હવે ચોથા ગુણસ્થાનકની સ્થિતિ કહિયેઠિયેં. આ ગુણસ્થાનકની ઉ-
ત્કૃષ્ટી સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમથી કાંઈક અધિક છે. તે સર્વાર્થ સિ-
દ્ધાદિ વિમાનવાસિનની સ્થિતિ તથા મનુષ્યાયુ અધિકની, અપેક્ષા છે.
વલ્લી આ સમ્યક્ત્વ જીવને અર્ધપુજ્જલ પરાવર્તન સંસાર બાકી રહે છે,
ત્યારે પ્રાપ્ત થાય છે, તે પહેલાં થતું નથી.

હવે સમ્યક્ દૃષ્ટિનાં લક્ષણ કહિયેઠિયેં. ૧ દુઃખી જીવોનાં દુઃખ દૂર
કરવાની જે ચિંતા, તેનું નામ અનુકંપા છે. ૨ કોઈ કારણથી ક્રોધ ઉત્પન્ન
પણ થઈ જાય, તો પણ તીવ્ર અનુશય અર્થાત્ વૈરજાવનો અજાવ જેનાથી
રહે છે તેનું નામ પ્રશમ છે. ૩ શિવમંદિર ચડંવાવાસ્તે સોપાન સમાન, સ-
મ્યક્ જ્ઞાનાદિ સાધનોમાં ઉત્સાહ લક્ષણ અર્થાત્ મોક્ષાનિલાષ તેનું
નામ સંવેગ છે. ૪ અત્યંત કુત્સિતતર અર્થાત્ અત્યંત કનિષ્ઠ એવા સંસાર
રૂપ બંદીખાનામાંથી નિકલવા વાસ્તે પરમ વૈરાગ્યરૂપ દરવાનની સેવના
કરવી તેનું નામ નિર્વેદ છે. ૫ શ્રી સર્વજ્ઞપ્રણીત સમસ્તજાવોનું યથાર્થ
ચિંતવન તેનું નામ આસ્તિક્યતા છે. આ પાંચ લક્ષણ જે જીવમાં હોય
તે જીવજીવ સમ્યક્ દર્શનથી અલંકૃત હોય છે.

હવે સમ્યક્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનવર્તિ જીવોનું ગતિસ્વરૂપ કહિયેઠિયેં. તેમાં
પ્રથમ, જીવના પરિણામ વિશેષરૂપ જે કરણ, તેના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧ ય-
થાપ્રવૃત્તિકરણ, ૨ અપૂર્વકરણ, ૩ અનિવૃત્તિકરણ, પર્વતમાંથી નિકલતી
નદીના જલથી આલોહ્યમાન પહરની જેમ ઘોલના ઘંચના ન્યાયેં, જીવ
આયુકર્મ શિવાય બાકીનાં સાતે કર્મની સ્થિતિ કિંચિત્ ઊણી એક કોટા-
કોટી સાગરોપમ પ્રમાણ જે અધ્યવસાય વિશેષથી કરી, ગ્રંથિદેશ સુધી
આવે છે, તે યથાપ્રવૃત્તિકરણ કહેવાય છે, તથા ૨ જે પૂર્વે અપ્રાપ્ત એવા અ-

ધ્યવસાય વિશેષથી જે ગ્રંથિને, ઘનનિવિડ રાગદ્વેષ પરિણતિ રૂપ કહે છે તે ગ્રંથિને જ્ઞેદવાનો જે આરંજ, તે અપૂર્વકરણ કહેવાય છે. તથા ૩ જે અધ્યવસાયવિશેષથી ગ્રંથિજ્ઞેદ કરીને અનિવૃત્ત થકાં પરમઆનંદ જનક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું નામ અનિવૃત્તિકરણ છે. આ ત્રણે કરણનું સ્વરૂપ શ્રીજિનન્નદ્રગણિદ્ધમાશ્રમણઆચાર્ય આવશ્યકના શુદ્ધાંજોનિધિ ગંધહસ્તી મહાજ્ઞાપ્યમાં ત્રણ પંથીજનના દૃષ્ટાંતથી આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન કરે છે. ત્રણ પંથીજનો એક નગર જવા સારુ નિકલતાં જંગલના ઝાઝાડ રસ્તાપર ચાલ્યા જતા હતા. ચાલતાં ચાલતાં વિકાલ વેલા થઈ ગઈ અર્થાત્ સૂર્યઅસ્ત થયો. પંથીજનો મનમાં બહુજ કરવા લાગ્યા. તેટલામાં તત્કાલ બે ચોર તેડનીં નજીક આવી પહોંચ્યા. ચોરોને देखી ત્રણ માંહેનો એક પંથી જન ફરીજવાથી દોડી પાઠો જાગી ગયો. એકને બંને ચોરોએ પકડી લીધો, અને ત્રીજો પંથીજન બંને ચોરો સાથે લડતાં લડતાં તેડને મારી કુટીને મુદ્દામ નગરે પહોંચી ગયો. આ દૃષ્ટાંતને દાર્દ્રાંત (સિદ્ધાંત) રૂપ આ પ્રમાણે ઘટાવવું. ઝાઝાડ જંગલ તે મનુષ્યજીવ છે, કમોની સ્થિતિ તે લાંબો રસ્તો છે, જયનું સ્થાનક તે ગાંઠ છે, રાગદ્વેષ તે બંને ચોર છે, નગર તે મોક્ષસ્થાન છે. જે પુરુષ ચોરથી ડરી પાઠો જાગી ગયો, તેની સંસારમાં પરિવ્રમણ કરવાની સ્થિતિ અધિક છે, જે પુરુષને ચોરોએ પકડી લીધો, તેમજ ચોરથી હુંટાયો તે પણ દુઃખી તેમજ પરિવ્રમણ કરનાર છે, અને જે પુરુષ ચોરોને મારી કુટી નગર પહોંચીગયો તે સમ્યક્દૃષ્ટિ મોક્ષનગર પહોંચનાર તથા સુખ પ્રાપ્ત કરનાર છે.

હવે કીડીડેના દૃષ્ટાંતથી ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ કહિયેઠિયે. જેમ કીડીડેનો સમૂહ બિલમાંથી નિકલી એક ઘુંટાની આસપાસ ફર્યા કરે છે, તેમાંથી કેટલીએક કીડીડે ઘુંટા ઉપર ચડે છે, અને કેટલીએક ઘુંટા ઉપર પહોંચતાં પાંચ આવવાથી ઝડી ચાલી જાય છે, તેવી રીતે આ ત્રણ કરણની બાબતમાં પણ જાણી લેવું. જ્યારે જીવો યથાપ્રવૃત્તિ કરણ કરીને ગ્રંથિ દેશને પ્રાપ્ત થાય છે, અને અપૂર્વકરણ કરી ગ્રંથિનો જ્ઞેદ કરે છે, ત્યારે ગ્રંથિજ્ઞેદકર્યા પઠી કોશ્ક જીવ મિથ્યાત્વ પુણ્યલની રાશિને વેહેંચીને ૧ મિથ્યાત્વમોહ, ૨ મિશ્રમોહ, ૩ સમ્યક્ત્વમોહ, રૂપ ત્રણ પુંજ કરે છે; અને જ્યારે અનિવૃત્તિકરણ કરી વિશુદ્ધમાન થતાં, ઉદય આવેલા મિ-

થ્યાત્વનો હાથ કરે, અને નહિ ઉદય આવેલા મિથ્યાત્વને ઉપશમાવે, ત્યારે હાયોપશમિક સમ્યક્ત્વની તેડને પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે જીવોને હાયોપશમિક સમ્યક્દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે મનુષ્યગતિ અને દેવગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તથા અપૂર્વકરણ કરીને, જેડે ત્રણ પુંજ કર્યા છે, એવા જીવો ચોથા ગુણસ્થાનકથીજ હાપકપણાનો જો આરંજ કરે છે, તો અનંતાનુબંધી ચાર કષાય તથા મિથ્યાત્વ મોહ, અને સમ્યક્ત્વ મોહ, રૂપ ત્રણ પુંજ એ સાતેનો હાથ કરતાં તેડને હાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. હવે તે હાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ જો તે વચ્ચે અવધાયુ હોય તો તેજ જવમાં મોહ પ્રાપ્ત કરે છે, અને જો આયુનો બંધ કર્યા પછી હાયિક સમ્યક્ત્વવાનુ થયા હોય તો ત્રીજા જવમાં મોહ પામે છે, અને જો અસંખ્યાત વર્ષ જીવનારા મનુષ્ય, વા તિર્યચનું આયુ બાંધ્યા પછી હાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય તો ચોથે જવે મોહ પ્રાપ્ત કરે છે.

હવે અવિરતિ ગુણસ્થાનવર્તી જીવનાં કૃત્ય લખીયે ઢીયે. વ્રતનિયમ તો તેડને કાંઈપણ હોતું નથી, પરંતુ દેવશ્રીવીતરાગ, જગવાનુ, પરત્માની તથા પૂર્વોક્ત લક્ષણવાલા ગુરુમહારાજની તથા ચતુર્વિધ શ્રીસંઘની પૂજા, જ્ઞાતિ, નમસ્કાર, વાત્સલ્યાદિ કૃત્યો કરે છે, તથા પ્રાજ્ઞાવિક શ્રાવક હોવાથી શાસનની ઉન્નતિ તથા શાસનની પ્રજ્ઞાવના કરે છે. ચતુર્થ ગુણસ્થાનકવાલો જીવ, ૧ તીર્થંકર નામકર્મ, ૨ મનુષ્યાયુ, ૩ દેવાયુ, આ ત્રણ, પ્રકૃતિ ત્રીજા ગુણસ્થાનવાલાથી અધિક બાંધે છે, તેથી સત્તોતેર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, તથા મિશ્ર મોહનો વ્યવહેદ થવાથી, અને ચાર આનુપૂર્વી, તથા સમ્યક્ત્વ મોહનો ઉદય થવાથી, એકસો ચાર કર્મપ્રકૃતિને વેદે છે. હાયિક સમ્યક્ત્વવાલાને ૧૩૦ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા હોય છે. અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વવાલાને ચોથા ગુણસ્થાનકથી તે અગ્યારમા ગુણસ્થાનકપર્યંત ૧૪૦ કર્મપ્રકૃતિની સત્તા છે, અને હાયિક સમ્યક્ત્વવાલાને જે જે ગુણસ્થાનકમાં જેટલી જેટલી કર્મપ્રકૃતિની સત્તા છે તે યથાનુક્રમ લખવામાં આવશે.

હવે પાંચમા દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકનું સ્વરૂપ લખીયે ઢીયે. સમ્યક્ તત્વાવબોધથી ઉત્પન્ન થયો જે વૈરાગ્ય, તે વૈરાગ્યથી જીવને સર્વ વિરતિપણાની વાંઠા થાય છે, પરંતુ સર્વ વિરતિઘાતક પ્રત્યાખ્યાન નામના કષાયના ઉદયથી તેનામાં સર્વવિરતિપણું અંગીકાર કરવાનું સામર્થ્ય હોતું

નશી, પરંતુ જઘન્ય, મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટરૂપ દેશવિરતિ તે થઈ શકેહે. જઘન્ય દેશવિરતિપણામાં આકુટિ શ્યૂલહિંસા પ્રમુખનો ત્યાગ, મધ્યમાંસાદિ પરિહાર, તેમજ પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર સ્મરણાદિ હે. યદાહ ॥ આકુટિ શ્યૂલ હિંસાઈ, મધ્યમાંસાઈ ચાયઈ ॥ જહન્નો સાવઈ હોઈ, જો નમુક્કાર ધારઈ ॥ ૧ ॥ તથા મધ્યમ દેશવિરતિ અહુદ્રાદિ ન્યાયસંપન્ન વૈજવાદિ ધર્મયોગ્યતાના ગુણોસહિત, તથા ગૃહસ્થ ઉચિત ષટ્કર્મધર્મમાં તત્પર, દ્વાદશ વ્રતના પાલક, સદાચારવાન્, એવા હોય તે મધ્યમ શ્રાવક જાણવા. તથા ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ સચિત્તઆહારના ત્યાગી હોય, પ્રતિદિન એકાસણું કરે, બ્રહ્મચારી હોય, મહાવ્રત અંગીકાર કરવાની ઇઠાવાલા હોય, અને ગૃહસ્થનો ધંધો ત્યાગેલો હોય તે ઉત્તમ શ્રાવક જાણવા. આ ત્રણ પ્રકારની વિરતિમાંથી એકપણ પ્રકારની વિરતિ હોય તે શ્રાવક કહેવાય હે. દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ દેશજીની કોટિપૂર્વની હે.

હવે દેશવિરતિપણામાં ધ્યાનનો સંજવ કહીયેં ઠિયેં. આ ગુણસ્થાનક વાલા જીવોમાં ૧ અનિષ્ઠયોગાર્ત, ૨ ઇષ્ઠયોગાર્ત, ૩ રોગચિંતાર્ત, ૪ અગ્ર-શૌચાર્ત, આ ચાર પાદરૂપ આર્તધ્યાન, તથા ૧ હિંસાનંદરૌદ્ર, ૨ મૃષાનંદરૌદ્ર, ૩ ચૌર્યાનંદરૌદ્ર, ૪ સંરક્ષણાનંદરૌદ્ર, આ ચાર પાદરૂપ રૌદ્રધ્યાન, મંદ હોય હે. જેમ જેમ દેશવિરતિપણું વિશેષ થતું જાયહે. તેમ તેમ આર્ત રૌદ્રધ્યાન મંદ મંદતર થતું જાય હે. વલ્લી જેમ જેમ દેશવિરતિપણું અધિક થતું જાય હે, તેમ તેમ ધર્મધ્યાન અધિક અધિક થતું જાય હે, પરંતુ મધ્યમરૂપેંજ રહેહે; ઉત્કૃષ્ટ ધર્મધ્યાન દેશવિરતિપણામાં હોતું નશી. જો ઉત્કૃષ્ટ ધર્મધ્યાન થઈ જાય તો, સર્વ વિરતિપણું થઈ જાય.

પ્રશ્ન:—પાંચમા ગુણસ્થાનમાં ધર્મધ્યાન કેવી તરેહનું હોય?

ઉત્તર:—ગૃહસ્થધર્મ ઉચિત ષટ્કર્મ, એકાદશ પ્રતિમા, તથા શ્રાવક વ્રતપાલનરૂપ હોય. ષટ્કર્મ આ પ્રમાણે હે. ૧ તીર્થંકર જગવંત વીતરાગ સર્વજ્ઞની પ્રતિમાદ્વારા પૂજા કરવી, ૨ ગુરુની સેવા કરવી, ૩ સ્વાધ્યાય, ૪ સંયમ (ઇન્દ્રિયદમન) ૫ તપ, ૬ દાન. યદાહ ॥ દેવપૂજા, ગુરુપાસ્તિઃ, સ્વાધ્યાયઃ સંયમસ્તપઃ ॥ દાનં ચેતિ ગૃહસ્થાનાં, ષટ્કર્માણિ દિને દિને ॥ ૧ ॥ તથા પ્રતિમા તે અગ્નિગ્રહવિશેષને કહેવામાં આવે હે ॥ ગાથા ॥ દંસણ વયસામાશ્ય, પોસહપડિમા અબંજ સચિત્તે ॥ આરંજપેસ ઉદિઠ, વ-

જાણ સમણ જૂણ ય ॥૧॥ પ્રતિમાનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ જોવું હોય તો શ્રીપં-
ચાશક નામા શાસ્ત્રમાં પ્રતિમા પંચાશક જોવું તથા શ્રાવકનાં વ્રત બાર છે.
તેનું વિસ્તારથી કથન હવે પઢી કરવામાં આવશે. આષ્ટકર્મ એકાદશ પ્ર-
તિમા અને બાર વ્રત પાલવામાં મધ્યમ, ધર્મધ્યાન હોય છે. દેશવિરતિ ગુ-
ણસ્થાનસ્થ જીવ, અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાય, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાયુ, મનુ-
ષ્યાપૂર્વી, આદ્યસંહનન, ઔદારિક શરીર, ઔદારિક અંગોપાંગ, સર્વ મલી
દશકર્મપ્રકૃતિનો બંધવ્યવહેદ કરવાથી, સહસ્ર કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે-
છે. તથા અપ્રત્યાખ્યાન ચાર, મનુષ્યાનુપૂર્વી, તિર્યંચાનુપૂર્વી, નરકત્રિક,
દેવત્રિક, વૈક્રિયદ્વિક, દુર્જન, અનાદેય, અયશઃકીર્તિ, આ સત્તર કર્મ પ્રકૃ-
તિનો ઉદયવ્યવહેદ થવાથી સત્યાશી કર્મ પ્રકૃતિનું ફલ જોગવે છે, અને
એકસો આઠત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા છે.

પાંચમા ગુણસ્થાન ઉપરનાં જે જે ગુણસ્થાનકો છે તેમાંથી તેરમું ગુણ-
સ્થાનક બાદ કરીને બાકીનાં સર્વ ગુણસ્થાનકોની પૃથક્ પૃથક્ અંતર્મુ-
હૂર્તમાત્ર સ્થિતિ છે, અને બહું તથા સાતમું ગુણસ્થાનક હિંડોલા સમાન
હોવાથી તેનું ઉત્કૃષ્ટ કાલમાન દેશ જાણું પૂર્વ કોટિ વર્ષ છે.

હવે ઠઠા પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનકનું સ્વરૂપ લખિયેઢિયેં. સર્વ વિરતિ
સાધુ ઠઠા પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકવાલા હોય છે, તે સાધુ કેવા હોય છે ? અ-
હિંસાદિ પાંચમહાવ્રતના ધારક હોય છે. તે સાધુ પ્રમત્ત શા કારણથી
થાય છે ? પ્રમાદસેવન કરવાથી પ્રમત્ત થાય છે. તે પ્રમાદ પાંચ પ્રકારે છે.
॥ ગાથા ॥ મહાં વિષય કસાય, નિદ્રા વિગહીય પંચવી જાણિયા ॥ એ એ
પંચ પમાયા, જીવં પાહંતિ સંસારે ॥ ૧ ॥ જાવાર્થઃ— મદ્ય, વિષય, કષાય,
નિદ્રા, તેમજ વિકથા, આ પાંચ પ્રમાદ છે. તે જીવને સંસારમાં નાખે છે.
જે સાધુ આ પાંચ પ્રમાદસંયુક્ત હોય, તથા જો તેને સંજ્વલન ચોથા
કષાયનો ઉદય હોય, તો મહાવ્રતધારક સાધુ પણ અંતર્મુહૂર્ત સુધી
અવશ્ય સપ્રમાદ હોવાથી પ્રમત્ત થાય છે. જો અંતર્મુહૂર્તથી ઉપરાંત પ્ર-
માદ સહિત વર્તે તો તે પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકથી પણ નીચે પડી જાય
છે, જો અંતર્મુહૂર્તમાં પ્રમાદ રહિત થાય તો ફરી અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં
આરોહણ કરે છે.

હવે પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનમાં ધ્યાનનો સંજવ કહિયેઢિયેં. આ ગુણ-

સ્થાનમાં મુખ્ય તો આર્તધ્યાન છે, ઉપલક્ષણથી રૌદ્રધ્યાનનો પણ સંજ્ઞ છે, કારણ કે હાસ્યાદિ ઠ નોકષાયનું પ્રવર્તવું છે. તથા આજ્ઞા આદિ આલંબનયુક્ત ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે. ધર્મધ્યાનના ચાર પાદ છે. ૧ આજ્ઞા, ૨ અપાય, ૩ વિપાક, ૪ સંસ્થાન, યથા ॥ આજ્ઞાપાયવિપાકાનાં, સંસ્થાનસ્ય વિચિંતનાત્ ॥ इत्थं वा ध्येयज्ञेदेन, ધર્મધ્યાનં ચતુર્વિધં ॥ ૧ ॥ સર્વજ્ઞ અર્હત જગવંતેં જે કાંઈ કથન કરેલ છે, તે સર્વ સત્ય છે, મારી સમજમાં જે જે વસ્તુસ્વરૂપ યથાર્થ આવતું નથી, તેનું મુખ્ય કારણ મારી બુદ્ધિની મંદતા છે, વલ્લી ટુષમ કાલના પ્રજાવથી તેમજ સંશય પરાસ્ત કરનારા ગુરુના અજ્ઞાવથી ઇત્યાદિ અनेक કારણોથી જિનેશ્વર જગવાનેં કથન કરેલા તત્ત્વની સૂક્ષ્મતા મારી સમજમાં આવતી નથી, પરંતુ અર્હત જગવંતનું કથન નિઃસ્વાર્થિ, એકાંત હિતકારક, તથા મૃષા બોલવાના નિમિત્ત વિનાનું ઇત્યાદિ જે ચિંતવન કરવું તે આજ્ઞાવિચયનામા પ્રથમ જ્ઞેદ છે. ૨ રાગ દ્વેષ કષાયાદિ જે આશ્રવ છે, તેનાથી હ્રલોક પરલોકમાં અપાય (કષ્ટ) ઉત્પન્ન થાય છે, તે મહાઅનર્થના હેતુ છે, એવું જે ચિંતવન કરવું તે અપાયવિચયનામા બીજો જ્ઞેદ છે. ૩ ક્ષણે ક્ષણે કર્મફલોદય જે વિચિત્રરૂપ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાથી સુખદુઃખાદિ જોગવતાં, હર્ષ, શોક નહિ કરતાં, પૂર્વકૃત કર્મનો વિપાક છે ઇત્યાદિ જે ચિંતવવું તે વિપાક વિચયનામા ત્રીજો જ્ઞેદ છે. ૪ આ લોક અનાદિ અનંત છે. સર્વ પદાર્થ ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવરૂપ છે, તથા પુરુષાકાર લોકનું સંસ્થાન છે, એવું જે ચિંતવન કરવું તે સંસ્થાનવિચય નામા ચોથો જ્ઞેદ છે. ઇત્યાદિ આલંબનયુક્ત ધર્મ ધ્યાનની ગૌણતા પ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં છે, પરંતુ સપ્રમાદ હોવાથી મુખ્યતા નથી.

હવે જો કોઈ પ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં નિરાલંબન ધર્મધ્યાન કહેતા હોય તો તેનો નિષેધ કરેલો છે, જિનજાસ્કર (જિનસૂર્ય) એમ કહીગયા છે કે જ્યાં સુધી સાધુ પ્રમાદસંયુક્ત હોય, ત્યાંસુધી તેને નિરાલંબન ધર્મધ્યાન હોતું નથી. કારણ કે પ્રમત્તગુણસ્થાનમાં મધ્યમ ધર્મધ્યાનની પણ ગૌણતા કહી છે, મુખ્યતા કહી નથી, તે કારણથી પ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં નિરાલંબન ધર્મધ્યાનનો સંજ્ઞ નથી.

હવે જેઠ આ અર્થ (કથન) નો સ્વીકાર ન કરે તેને કહિયે ઠિયેં.

કે જે સાધુ સપ્રમાદી થઈને આવશ્યક, સામાયિકાદિ ષડાવશ્યક સાધક અનુષ્ઠાનનો પરિહાર કરીને, નિશ્ચલ, નિરાલંબન ધર્મધ્યાનનો આશ્રય કરે, તે સાધુ મિથ્યાત્વ મોહિત જાવથી મૂઢ થયો થકો, શ્રીસર્વજ્ઞ પ્રણીત જૈનાગમ (સિદ્ધાંત) જાણતો નથી. તે વ્યવહારનો ત્યાગ કરી દૂર બેઠો હે, અને નિશ્ચયને પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી; અને જે જૈન સિદ્ધાંતના જ્ઞાતા હે, તેણે તો વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચયને સાધે હે. યદાહ ॥ જહ જિણમયં પવજ્ઞાહ, તામા વિવહારનિહણ મુયહ ॥ વિવહાર નહં હે ઇ, તિહુહેહં જહં જણિહં ॥ ૧ ॥ અર્થ:- જો જૈનમતને અંગીકાર કરતા હો, તેમજ જૈનમતના સાધુ થતા હો તો વ્યવહાર, નિશ્ચયનો ત્યાગ કરો નહિ, જો વ્યવહારનો હેદ કરશો તો તીર્થનો હેદ થઈ જશે, આ કથન ઉપર દૃષ્ટાંત કહીયે ઢિયે. કોઈ પુરુષ પોતાના ઘરમાં નિરંતર બાજરાની રોટલી ખાય હે, એકાદ દિવસ કોઈ ગૃહસ્થે તેને નિમંત્રણ કરી અપૂર્વ મિષ્ટાન્ન આહારનું ઝોજન કરાવ્યું. આ મિષ્ટાન્ન આહારથી સ્વાદનો લોભુપી થઈને તે પોતાના ઘરની બાજરાની રોટલી નિઃસ્વાદ જાણી ખાતો નથી, અને અંતઃકરણમાં ડુઃપ્રાપ્ય મિષ્ટાન્નની અજિલાષા કરી રહ્યો હે, મિષ્ટાન્ન મલતું નથી, અને બાજરાની રોટલી અરુચિકર થવાથી ખાતો નથી, તેથી ઉજ્જયત્રષ્ઠ થઈ અંતે ડુઃખી થાય હે, તેવીજ રીતે આ જીવ પણ કદાગ્રહરૂપ ચૂત વલગી જવાથી પ્રમત્ત ગુણસ્થાનસાધ્ય સ્થૂલમાત્ર પુણ્ય પુષ્ટિનાં કારણ, ષડાવશ્યકાદિ કષ્ટક્રિયા કરતો નથી, અને કદાચિત્ પ્રમત્ત ગુણસ્થાનમાં જેનો લાજ હે, એવું નિર્વિકલ્પ મનોજનિત, સમાધિરૂપ નિરાલંબન, ધ્યાનાંશ અમૃત આહારતુલ્ય પ્રાપ્ત થાય હે, તેનાથી ઉત્પન્ન થયો જે પરમાનંદ સુખસ્વાદ, તે ચિત્તમાં રહેવાથી પ્રમત્ત ગુણસ્થાનગત ષડાવશ્યકાદિ કષ્ટક્રિયાકર્મ બાજરાની રોટલી સમાન જાણી, તેનું સમ્યક્ રીતે આરાધન કરતો નથી, અને મિષ્ટાન્ન તુલ્ય નિરાલંબન ધ્યાનાંશ તો પ્રથમ સંહનનના અજાવથી પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેથી આવશ્યકાદિ ક્રિયા નહિ કરવાથી ઉજ્જયત્રષ્ઠ થાય હે. આ પંચમ કાલમાં મહામુનિ, ઋષિર્હણ નિરાલંબન ધ્યાનનો મનોરથજ કરેલો હે ॥ તથા ચ પૂર્વમહર્ષયઃ ॥ ચેતોવૃત્તિનિરોધનેન કરણગ્રામં વિધાયોદ્દશં । તત્ સંહત્ય ગતાગતં ચ મરુતો ધૈર્યં સમા-

श्रित्य च ॥ पर्यंकेन मया शिवाय विधिवत्, स्थित्वैक जूजूहरी मध्य-
स्थेन कदाचिदर्पितदृशा, स्थातव्यमंतर्मुखं ॥ १ ॥ चित्ते निश्चलतांगते
प्रशमिते, रागादि निद्रामदे । विद्राणेऽक्षकदंबके विघटिते, ध्वांतत्रमा-
रंजके ॥ आनंदे प्रविजृजिते पुरपते, ज्ञाने समुन्मीलिते । मां रक्ष्यंति
कदा वनस्थमजितो दुष्टाशयाः श्वापदाः ॥ २ ॥ तथा श्रीसूरप्रज्ञाचार्याः
चित्तावदातैर्जवदागमानां, वा ज्ञेष जैरागरुजं निवर्त्य ॥ मया कदा प्रौ-
ढसमाधिलक्ष्मी, इत्यादि ॥ तथा श्रीहेमचंद्रसूरयः ॥ वनपद्मासनासीनं,
क्रोडस्थितमृगार्जकं ॥ कदा घ्रास्यंति वक्रो मां, चरंतो मृगयूथपाः ॥ १ ॥
शत्रौ मित्रे तूणे स्त्रौणे, हेम्नेऽश्मनि मणौ मृदि ॥ मोक्षे जवे जविष्यामि,
निर्विशेषमतिः कदा ॥ २ ॥ ज्ञावार्थः— चित्तवृत्तिनो निरोध करीने, इं-
द्रियसमूह अने तेना विषयोने दूर करीने, पवन अर्थात् श्वासोह्वासनी
गत्यागतिनुं रोधन करीने, धैर्यतानुं अवलंबन करीने, पद्मासन बेसीने,
कदयाण करवा निमित्ते, विधियुक्त, कोइ, पर्वतनी कंदरा (गुफा) मां
बेसीने, एकवस्तु उपर स्थिर दृष्टि करी मुजने अंतर्मुख रहेवुं योग्य ठे.
॥ १ ॥ चित्त निश्चल यतां, राग, द्वेष, कषाय, निद्रा अने मद शांत यतां
इंद्रियसमूहकृत विकार दूर यतां, त्रमारंजक अंधकार प्रलय यतां, ज्ञा-
ननो प्रकाश यतां, अने आनंद प्रगट वृद्धिमान् यतां, आत्म अवस्थामां
स्थित एवा मारा जीवने वनमां रहेतां, दुष्टाशयवाला सिंह क्यारे रक्षा
करशे ? ॥ २ ॥ वली श्रीसूरप्रज्ञाचार्य पण कहे ठे, हे जगवन् ! तमारा
आगम रूप ज्ञेषजथी, राग रूप रोगनिवर्त्तवाथी, निर्मल चित्तयुक्त थये,
क्यारे एवो दिवस आवशे के जे दिवसे हुं समाधिरूप लक्ष्मीनुं दर्शन
करीश ? इत्यादि. तथा श्री हेमचंद्र सूरि कहे ठे के, वनमां पद्मास-
नथी बेठां थकां, मारा खोलामां मृगनुं बच्चुं आवी बेसे, अने हरणनो
स्वामि कालियार मारा मुखने सूंघे, ते समये हुं मारी समाधिमां नि-
श्चल रहुं ॥ १ ॥ तथा शत्रुमां, मित्रमां, तृणमां, स्त्रियोमां सुवर्णमां ते-
मज पाषाणमां, मणिमां तेमज माटिमां, अने मोक्षमां तेमज संसा-
रमां एकसरखी मतिवालो क्यारे हुं थइश ? ॥ २ ॥ तेवीजरीतें मंत्री
वस्तुपाल, तथा परमतमां जर्तृहरिण पण मनोरथ करेला ठे, अने म-
नोरथ जे लोक करे ठे ते दुःप्राप्य वस्तुनोज करे ठे. जे वस्तु कष्टविना

સુખે મલતી હોય તેનો મનોરથ કોઈ પણ કરતું નથી. જે નિરંતર મિથ્યાન્ન ખાય છે, અને મોટું રાજ્ય ઝોગવે છે, તે કદાપિ મિથ્યાન્ન ઝોજન તથા રાજ્ય ઝોગવવાનો મનોરથ કરતા નથી. તે કારણથી પ્રમત્ત ગુણસ્થાનસ્થ વિવેકિ પુરુષોણ, પરમસંવેગ જાવથી અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકનો સ્પર્શ કર્યો હોય તે પણ સર્વ પ્રકારે પરમ શુદ્ધ પરમાત્મતત્ત્વ સંવિત્તિનો મનોરથ કરવો, પરંતુ ષટ્કર્મ, ષડાવશ્યકાદિ વ્યવહાર ક્રિયાનો પરિહાર ન કરવો, અને જે મૂઢ (અજ્ઞાની) યોગ ગ્રહથી ગ્રસ્ત છે, તેમજ સદાચાર વ્યવહારથી પરાઙ્મુખ છે, તેનો યોગપણ કાંઈ કામનો નથી, તેમજ તેનો આ લોક પણ નથી, અને પરલોક પણ નથી, અર્થાત્ તે જીવો જડાત્મા હોવાથી ઉજ્જયત્રષ્ટ થાય છે ॥ યતઃ ॥ એ તુ યોગગ્રહગ્રસ્તાઃ, સદાચાર પરાઙ્મુખાઃ ॥ એષ તેષાં ચ યોગોઽપિ, ન લોકોપિ જડાત્મનાં ॥ ૧ ॥ इत्यादि. તે કારણથી સાધુયેં દિવસે તેમજ રાત્રિમાં જે જે દૂષણો તેમને લાગ્યાં હોય, તેનો ઉદ્ધેદ કરવા વાસ્તે અવશ્ય ષડાવશ્યકાદિ ક્રિયા કરવી જોઈયેં. જ્યાં સુધી ઉપરનાં ગુણસ્થાનકોથી સાધ્ય જે નિરાલંબન ધ્યાન છે, તે પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાં સુધી કરવી જોઈયેં.

પ્રમત્ત ગુણસ્થાનસ્થ જીવ, ચાર પ્રત્યાખ્યાનનો બંધ વ્યવહેદ હોવાથી ત્રેસઠ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, તથા તિર્યગ્ગતિ, તિર્યગાનુપૂર્વી, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત તથા પ્રત્યાખ્યાન ચાર આ આઠપ્રકૃતિનો ઉદય વ્યવહેદ થવાથી અને આહારક શરીર તેમજ આહારક અંગોપાંગનો ઉદય હોવાથી એકાશી પ્રકૃતિ વેદે છે, અને એકસો આઠત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા છે.

હવે સાતમા અપ્રમત્તગુણસ્થાનકનું સ્વરૂપ લખિયે ઠિયેં. પાંચ મહાવ્રતધારી સાધુ પાંચ પ્રમાદના અજાવેં, અપ્રમત્તગુણસ્થાનસ્થ હોય છે. તેને સંજ્વલન ચાર કષાયનો, તેમજ નોકષાયનો પણ ઉદય મંદ હોય છે, તાત્પર્ય કે, સંજ્વલન કષાય તેમજ નોકષાયનો જેવો જેવો મંદ ઉદય હોય તેવો તેવો સાધુ અપ્રમત્ત હોય. યદાહ ॥ યથા યથા ન રોચંતે, વિષયાઃ સુલજ્ઞા અપિ ॥ તથા તથા સમાયાતિ, સંવિત્તૌ તત્ત્વમુત્તમં ॥ ૧ ॥ યથા યથા સમાયાતિ, સંવિત્તૌ તત્ત્વમુત્તમં ॥ તથા તથા ન રોચંતે, વિષયાઃ સુલજ્ઞા અપિ ॥ ૨ ॥ અર્થઃ—જેમ જેમ સુખેં પ્રાપ્ત થતા વિષયો રુચતા નથી, તેમ તેમ ઉત્તમતત્ત્વ સંવિત્તિનો લાજ થતો જાય છે, તથા જેમ જેમ ઉત્ત-

मतत्त्व संवित्तिनो लाज्ज अतो जाय ठे, तेम तेम सुखें प्राप्त अता विषयो रुचता नथी. वढी अप्रमत्तगुणस्थानकवाला जीव जेम जेम मोहनीयकर्मनो उपशम करवामां तेमज क्षय करवामां निपुण अता जाय ठे तेम तेम सद्ध्याननो आरंज करे ठे.

दूर कयोंठे सर्वप्रमाद जेणें एवा जे जीव, तथा पंचमहाव्रतधारक साधु, अष्टादश सहस्र शीलांग लक्षण संयुक्त, सदागमअज्यासी ज्ञानवान् एकाग्रध्यानवान् (ज्ञान ध्यान रूप धन होवार्थी) मौनी मौनवान् (कारण के मौनवान्ज ध्यानरूप धनवान् होइ शके ठे) एवा पवित्रमुनि पूर्वोक्त सम्यक्त्वमोह, मिश्रमोह, मिथ्यात्वमोह अने अनंतानुबंधी चार, आ सात प्रकृति विना एकवीश प्रकृतिरूप मोहनीय कर्मने उपशम करवामां तेमज क्षय करवामां ज्यारे सन्मुख थायठे, त्यारे सालंबन ध्यान तजीने निरालंबन ध्यानमां प्रवेश करवानो आरंज करेठे. आ निरालंबन ध्यानमां प्रवेश करनारा योगी त्रण प्रकारना ठे. १ यथा प्रारंजकाः, २ तन्निष्ठाः, ३ निष्पन्नयोगाः ॥ यदाह ॥ सम्यग् नैसर्गिकीं वा, विरतिपरिणतिं, प्राप्य सांसर्गिकीं वा ॥ क्वाप्येकांते निविष्टाः, कपिचपलचलन्मानसस्तंजनाय, शश्वन्नासाग्रपाली, घनघटितदृशो, धीरवीरासनस्था । ये निष्पापाः समाधे, विदधति विधिनाऽरंजमारंजकास्ते ॥ १ ॥ कुर्वाणोमरुतासनेन्द्रियमनः क्षुत्तर्षनिद्राजयं । योंतं जटपति रूपणाजिरसकृत, तत्त्वं समज्यस्यति ॥ सत्त्वानामुपरि प्रमोदकरुणा मैत्रीर्ज्ञानं मन्यते । ध्यानाधिष्ठितचेष्टयाऽज्युदयते, तस्येह तन्निष्ठता ॥ २ ॥ उपरतबहिरंतर्जटपकल्लोलमाले, लसदविकलविद्या पद्मिनीपूर्णमध्ये ॥ सततममृतमंतर्मानसे यस्य हंसः, पिबति निरुपलेपः सोत्र निष्पन्नयोगी ॥ ३ ॥

हवे अप्रमत्तगुणस्थानमां ध्याननो संजव कह्नीये ठियें, सर्वज्ञनुं कथन करेलुं धर्मध्यान मैत्रीप्रमुख अनेक जेदरूप ठे ॥ यदाह ॥ मैत्र्यादिजिश्च तुर्जेदं, यद्वाज्ञादि चतुर्विधं ॥ रूपस्थादि चतुर्धा वा, धर्मध्यानं प्रकीर्तितम् ॥ १ ॥ मैत्रीप्रमोद कारुण्य, माध्यस्थानि नियोजयेत् ॥ धर्मध्यानमुपस्कर्तुं, तद्धि तस्य रसायनं ॥ २ ॥ आज्ञापायविपाकानां, संस्थानस्य विचिंतनात् ॥ इहं वा ध्येयजेदेन, धर्मध्यानं प्रकीर्तितं ॥ ३ ॥ धर्मध्यान मैत्री जावप्रमुख चार जेद ठे. तथा आज्ञाविचयप्रमुख चार जेदें ठे, अने

तिर्मदमंदं । प्राणायामोल्लाट, स्थलनिहितमना, दत्तनासाग्रदृष्टिः ॥
 नाऽत्युन्मीलन्निमील, न्नयनमतितरां, बद्धपर्यंकबंधो । ध्याने प्रध्याय
 शुक्लं, सकलविदग्धव, द्यः सपायाज्जिनोवः ॥ १ ॥ वली केवा ठे ते यो-
 गींद्र ? मन, चित्त, अंतःकरणना विकल्परूप व्यापारने बंध कयों ठे,
 जेणें कारण के विकल्पज दृढकर्म बंधननो हेतु ठे. यदाह ॥ शुजावाह्य-
 शुजावापि, विकल्पा यस्य चेतसि ॥ सस्वं बध्नात्ययः स्वर्ण, बंधना तेन कर्म-
 णा ॥१॥ वरं निद्रा, वरंमूर्छा, वरं विकलताऽपि वा ॥ नत्वार्त्तरौद्रदुर्लेश्या,
 विकल्पाकुलितं मनः ॥ २ ॥ वली ते योगी केवा ठे ? संसारनो उभेद
 करवा वास्ते उद्यम ठे जेनो एवा ठे, कारण के जवने उभेद करवानी
 अजिजाषावाला ध्यानवाननेज योगनी सिद्धि थाय ठे. यदाह ॥ उत्सा-
 हान्निश्चयाद्भैर्या, त्संतोषात्तत्त्वदर्शनात् ॥ मुनेर्जनपदत्यागा, त्वङ्जिर्योगः
 प्रसिद्ध्येदिति ॥ १ ॥ तथा योगींद्रमुनि पवनने उर्ध्व प्रचारासि दश-
 मद्वार गोचर प्राप्त करे ठे. शुं करीने प्राप्त करे ठे ? अपानद्वार मार्गशी
 गुदाने रस्ते पोतानी इष्टाशी निकलता पवनने संकोचीने, मूलबंध युक्ति
 पूर्वक करे ठे. ते मूलबंध आ ठे ॥ पार्ष्णिजागेन संपीड्य, योनिमाकुंच-
 येद्गुदं ॥ अपानमूर्ध्वमाकृष्य, मूलबंधोनिगद्यते ॥ १ ॥ आ आकुंचन क-
 र्मज प्राणायामनुं मूल ठे. ॥ यदुक्तं ॥ ध्यानदंडस्तुतौ ॥ संकोच्यापानरंध्रं
 हुतवह सदृशं, तंतुवत्सूक्ष्मरूपं । धृत्वा हृत्पद्मकोशे, तदनु च गलके ता-
 लुनि प्राणशक्तिं ॥ नीत्वा शून्यां, पुनरपि खगतिं, दीप्यमानं समंतात्,
 लोकालोकावल्लोकां, कलयति सकलां यस्य तुष्टो जिनेशः ॥ १ ॥

हवे पूरक प्राणायामनुं स्वरूप कहियेंठियें. योगी पूरक ध्यानना यो-
 गशी अतिप्रयत्नपूर्वक सर्व देहगतनाडीसमूहने पवनशी पूरे ठे. शुं क-
 रीने ? बार आंगल सुधी पवननुं आकर्षण करीने, अर्थात् बहारशी सर्व
 बाजुएशी बार आंगलप्रमाणे पवनने खेंचीने पूरेठे. तात्पर्य ए ठे के
 आकाश तत्व वहेतां थकां नासिकानी अंदरज पवन होयठे, अग्नितत्व
 वहेतां थकां चार आंगल प्रमाण बहार पवन उर्ध्वगति स्फुरे ठे, वायु
 तत्व वहेतां ठ आंगल प्रमाण बहार पवन तिर्यग् स्फुरे ठे, पृथ्वीतत्व
 वहेतां थकां आठ आंगल प्रमाण बहार पवन मध्यम जागमां रहे ठे,
 अने जल तत्व वहेतां थकां बार आंगल प्रमाण पवन नीचे वहे ठे. एवी

रीते बार आंगल पर्यंत वारुण मंडल प्रचार अमृतमय पवन आकर्षणशी तेनुं नाम पूरकध्यानकर्म कहेवाय ठे.

हवे रेचक प्राणायाम कहियें ठियें. पूरक ध्याननी अनंतर साधक योगी, योगसामर्थ्यशी तेमज प्राणायाम अज्यासबलशी रेचकनामा पवन, नाजिकमल उदरशी हलवे हलवे बहार काढे ठे, तेनुं नाम रेचक ध्यान ठे. यदाह ॥ वज्रासनः स्थिरवपुः स्थिरधीः सचित्त, मारोप्य रेचक समीरणजन्मचक्रे ॥ स्वांतेन रेचयति नाडिगतं समीरं, तत्कर्म रेचक मिति प्रतिपत्तिमेति ॥ १ ॥

हवे कुंजक ध्यान कहियें ठियें. योगी कुंजकनामा पवन, नाजिपंकज कुंजक ध्यान अर्थात् कुंजककर्मप्रयोगशी कुंजवत् अर्थात् घडारूपें अतिशयेंकरी स्थिर करे ठे. ॥ यदाह ॥ चेतसि श्रयति कुंजकचक्रं, नाडिकासु निबिडीकृतवातः ॥ कुंजवत्तरति यज्जालमध्ये, तद्वदंति किल कुंजककर्म ॥ १ ॥ इति देशमात्र प्राणायामस्वरूपं.

हवे पवन जीतवाशी मन वश थाय ठे, तेनुं स्वरूप कहियें ठियें. ज्यां मन ठे, त्यां पवन ठे, अने ज्यां पवन ठे, त्यां मन ठे. यदाह ॥ दुग्धांबुवत् संमिलितौ सदैव, तुल्यक्रियौ मानसमारुतौ हि ॥ यावन्मनस्तत्र मरुत्प्रवृत्ति, यावन्मरुत्तत्र मनःप्रवृत्तिः ॥ १ ॥ तत्रैकनाशादपरस्य नाश, एकप्रवृत्तेरपरप्रवृत्तिः ॥ विध्वस्तघोरैर्द्रियवर्गशुद्धि, स्तब्धसनान्मोक्षपदस्य सिद्धिः ॥ २ ॥ आ प्रमाणे पूरक, रेचक, कुंजक पवनोनां अनुक्रमें आकुंचन, निर्गमन साधीने, वायुनो संग्रह, तेमज चित्तनुं एकाग्रपणुं चिंतन करीने समाधिविषे निश्चलपणुं धारण करे ठे, कारण के पवन जीतवाशीज मन निश्चल थाय ठे. यदाह ॥ प्रचलति यदि, क्षोणी चक्रं, चलंत्यचला अपि । प्रलयपवन, प्रेखालोला, श्रलंति पयोधयः ॥ पवन जयिनः, स्वावष्टंज, प्रकाशितशक्तयः । स्थिरपरिणते, रात्मध्याना, चलंति न योगिनः ॥ १ ॥

हवे जावनीज प्रधानतानुं स्वरूप कहियें ठियें. क्षपक श्रेणि आरोह करतां प्राणायामनो क्रम अर्थात् प्रौढ पवननो अज्यासक्रम जे कहेलो ठे, ते प्रागद्व्यता अर्थात् रूढिपूर्वक जे प्रसिद्ध ठे, तेम बतावेलो ठे परंतु प्राणायाम करे तोज क्षपकश्रेणि चडी शके एवो कांश् नियम नशी,

कारण के द्वापकनो जावज द्वापक श्रेणिनुं कारण ठे, परंतु प्राणायामादि जे आडंबर ठे ते कारण नथी. यथा चर्पटिनापि ॥ नासाकंदं नाडीवृंदं, वायोश्चारः प्रत्याहारः ॥ प्राणायामो बीजग्रामो, ध्यानाज्यासो मंत्रन्यासः ॥ १ ॥ हृत्पद्मस्थं चूमध्यस्थं, नासाग्रस्थं श्वासांतःस्थं ॥ तेजः शुद्धं ध्यानं बुद्धः, उँकाराख्यं सूर्यप्रज्ञाख्यं ॥ २ ॥ ब्रह्माकाशं शून्याज्ञासं, मिथ्याजडपं चिंताकडपं ॥ कायाक्रांतं चित्तचान्तं, त्यक्त्वा सर्वं, मिथ्या गर्वं ॥ ३ ॥ गुर्वादिष्टं चिंतितमिष्टं, देहातीतं जावोपेतं ॥ त्यक्त्वा छंदं, नित्यानंदं, शुद्धं तत्त्वं जानीहि त्वं ॥ ४ ॥ अन्यच्च ॥ ओंकाराऽन्यसनं विचित्रकरणैः, प्राणस्य वायोर्जया । तेजश्चित्तनमात्मकायकमले, शून्यांतरालंबनं ॥ त्यक्त्वा सर्वमिदं कलेवरगतं, चिंतामनोविभ्रमं । तत्त्वं पश्यत जडपकडपनकला, ऽतीतं स्वजावस्थितं ॥ १ ॥ आ सर्वं रूढिपूर्वक द्वापक श्रेणिना आडंबर ठे, परंतु तत्वथी तो मरुदेवादिवत् जावज प्रधान ठे.

हवे शुक्ल ध्यानना प्रथम पायानुं नाम कहियें ठियें. मन, वचन, कायाना योगने वशकरनार मुनिने शुक्लध्याननो प्रथम पाद थाय ठे, ते पाद केवो ठे ? वितर्कसहित जे वर्ते ते सवितर्क, विचारसहित जे वर्ते ते सविचार, पृथक्त्वसहित जे वर्ते ते सपृथक्त्व. आ त्रणविशेषणयुक्त होवाथी शुक्लध्यानना प्रथम पायानुं नाम सपृथक्त्व, सवितर्क, सप्रविचार ठे.

हवे आ त्रणे विशेषणोनुं स्वरूप कहियें ठियें. पूर्वोक्त प्रथम शुक्लध्यान त्रयात्मक क्रमोक्रमें गृहीत विशेष त्रण रूपें ठे. तेमां श्रुतचिंतारूप वितर्क ठे, तथा शब्द अर्थ योगांतरमां जे संक्रमण करवुं ते विचार ठे, अने द्रव्य, गुण, पर्यायादिथी जे अन्यपणुं ठे ते पृथक्त्व ठे.

हवे आ त्रणे विशेषणना प्रगट अर्थ कहियें ठियें, जे ध्यानमां अंतरंगध्वनिरूप वितर्क, विचार रूप होय ते सवितर्क ध्यान ठे, कारण के स्वकीय निर्मल परमात्मतत्व अनुभवमय अंतरंग जावगत आगमना अवलंबनथी आ सवितर्कध्यान थाय ठे. जे ध्यानमां पूर्वोक्त वितर्क विचाररूप अर्थथी अर्थांतरमां संक्रमण होय, शब्दथी शब्दांतरमां संक्रमण होय, तथा योगथी योगांतरमां संक्रमण होय ते सविचार संक्रमण कहेवाय ठे. तथा जे ध्यानमां पूर्वोक्त वितर्क सविचार अर्थ व्यंजन योगां-

તર સંક્રમણરૂપ પણ શુદ્ધાત્માની પેઠે દ્રવ્યથી દ્રવ્યાંતરમાં જાય છે, અથવા ગુણોથી ગુણાંતરમાં જાય છે, અથવા પર્યાયોથી પર્યાયાંતરમાં જાય છે, તેમાં સહજાવી તે ગુણ છે, જેમ કે સુવર્ણમાં સ્થિગ્ધતા, પીતતા છે, ઇત્યાદિ, અને ક્રમજાવી તે પર્યાય છે, જેમકે સુવર્ણમાં મુદ્રા, કુંડલાદિ. તે દ્રવ્યગુણ પર્યાયાંતરોમાં જે ધ્યાનમાં અન્યત્વ પૃથક્ત્વ છે તે સપૃથક્ત્વ છે.

હવે શુદ્ધ ધ્યાનથી જે શુદ્ધિ થાય છે તે કહિયેં ઠિયેં. સમાધિવાન યોગી પૂર્વોક્તત્રયાત્મક પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર શુદ્ધ ધ્યાનને ધ્યાતાં થકાં પરમ પ્રકૃષ્ટ વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે, તે શુદ્ધિ કેવી છે ? મુક્તિ રૂપ લક્ષ્મીના મુખને દેખાડનારી છે.

હવે તેનું કાંઈક વિશેષ સ્વરૂપ કહિયેં ઠિયેં. યદ્યપિ આ શુદ્ધધ્યાનનો પાયો પ્રતિપાતી (પતનશીલ) ઉત્પન્ન થાય છે, તો પણ અતિ વિશુદ્ધ હોવાથી અર્થાત્ અત્યંત નિર્મલ હોવાથી ઉપરના ગુણસ્થાનમાં આરોહ કરવાની ચાહના રહ્યા કરે છે, અર્થાત્ ઉપરના ગુણસ્થાનમાં દોડે છે.

અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનસ્થ જીવ નિદ્રાદ્ધિક, દેવદ્ધિક, પંચેન્દ્રિયજાતિ, પ્રશસ્ત વિહાયોગતિ, ત્રસનવક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, કાર્મણ, વૈક્રિય ઉપાંગ, આહારક ઉપાંગ, આદ્યસંસ્થાન, નિર્માણનામ, તીર્થકરનામ, વર્ણચતુષ્ક, અગુરુલઘુ, ઉપઘાત, હ્રાસ. આ બત્રીશ કર્મપ્રકૃતિનો બંધવ્યવહેદ થવાથી, ઠવીશ કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે. તથા ઠેલી ત્રણ સંહનન, અને સમ્યક્ત્વ મોહ, આ ચારનો ઉદયવ્યવહેદ થવાથી બોંતેર કર્મ પ્રકૃતિ વેદે છે. અને ૧૩૮ કર્મ પ્રકૃતિની સત્તા છે. ઇતિ દ્વપક શ્રેણિ આઠમા ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ.

હવે દ્વપક, અનિવૃત્તિનામા નવમા ગુણસ્થાનકપર આરોહ કરે છે ત્યારે જે જે કર્મ પ્રકૃતિનો જ્યાં જ્યાં દ્વય થાય છે, તે કહિયેં ઠિયેં. દ્વપકમુનિ નવમા ગુણસ્થાનકના નવજાગ કરે છે. પ્રથમ જાગમાં સોલ કર્મ પ્રકૃતિનો દ્વય કરે છે, તે આ પ્રમાણે છે, ૧ નરકગતિ, ૨ નરકાનુપૂર્વી, ૩ તિર્યગ્ગતિ, ૪ તિર્યચાનુપૂર્વી, ૫ સાધારણનામ, ૬ ઉદ્યોતનામ, ૭ સૂક્ષ્મ, ૮ દ્વીન્દ્રિયજાતિ, ૯ ત્રીન્દ્રિયજાતિ, ૧૦ ચતુરિન્દ્રિયજાતિ, ૧૧ એકેન્દ્રિયજાતિ, ૧૨ આતપનામ, ૧૫ સ્થાનર્દ્ધિત્રિક, ૧૬ સ્થાવરનામ. તથા બીજા જાગમાં અપ્રત્યાખ્યાન કષાયની તથા પ્રત્યાખ્યાન ક-

ષાયની ચોકડી ક્ષય કરે છે. ત્રીજા જાગમાં નપુંસક વેદનો અને ચોથા જાગમાં સ્ત્રીવેદનો ક્ષય કરે છે, પાંચમા જાગમાં હાસ્ય, રતિ, અરતિ, જય, શોક, જુગુપ્સા ઠ નોકષાયનો ક્ષય કરે છે, બાદ ધ્યાનની અતિ નિર્મલતાથી ઠઠા જાગમાં પુરુષવેદનો, સાતમા જાગમાં સંજ્વલન ક્રોધનો, આઠમા જાગમાં સંજ્વલન માનનો, અને નવમા જાગમાં સંજ્વલન માયાનો ક્ષય કરે છે, તથા આ ગુણસ્થાનમાં વર્તતા મુનિ હાસ્ય, અરતિ, જય, જુગુપ્સા, આ ચારનો વ્યવહેદ હોવાથી, બાવીશ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, અને હાસ્યષટ્કનો ઉદયવ્યવહેદ થવાથી ઠાસઠ પ્રકૃતિને વેદે છે. તથા નવમા અંશમાં માયાપર્યંત પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાથી, પાંત્રીશ પ્રકૃતિ વ્યવહેદ થવાથી એકસો ત્રણ પ્રકૃતિની સત્તા છે.

હવે ક્ષપકના દશમા ગુણસ્થાનકનું સ્વરૂપ લખીયેં ઠિયેં. પૂર્વોક્ત નવમા ગુણસ્થાનક અનંતર ક્ષપકમુનિ સૂદમ સંપરાય નામા દશમાગુણસ્થાનપર આરોહ કરે છે. શું કરીને ? ક્ષણમાત્રમાં સંજ્વલનના સ્થૂલ લોચનો ક્ષય કરતાં થકાં આરોહ કરે છે. સૂદમ સંપરાય ગુણસ્થાનસ્થ જીવ, પુરુષવેદ તથા સંજ્વલન ચતુષ્કનો બંધવ્યવહેદ થવાથી સત્તર પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે, અને ત્રણ વેદ તથા ત્રણ કષાયનો ઉદયવ્યવહેદ થવાથી સાઠ પ્રકૃતિ વેદે છે, માયાની સત્તા વ્યવહેદ થવાથી એકસો બે પ્રકૃતિની સત્તા છે.

હવે ક્ષપકમુનિને અગીઆરમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ દશમા ગુણસ્થાનકથી સૂક્ષ્મ લોચના અંશોના સૂક્ષ્મ ઁંડ કરતાં કરતાં ક્ષપક, બારમા ક્ષીણમોહવીતરાગ ગુણસ્થાનમાં જાય છે. અહીંયાં ક્ષપક શ્રેણિ સમાપ્ત કરે છે. તેનો અનુક્રમ આ પ્રમાણે છે. પ્રથમ અનંતાનુબંધી ચાર કષાયનો ક્ષય કરે છે, પઠી મિથ્યાત્વ મોહનીયનો, પઠી મિશ્રમોહનીયનો, પઠી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો, પઠી અપ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાયનો, પઠી પ્રત્યાખ્યાન ચાર કષાયનો, પઠી નપુંસક વેદનો, પઠી હાસ્યષટ્કનો, પઠી પુરુષવેદનો, પઠી સંજ્વલન ક્રોધનો, પઠી સંજ્વલન માનનો, પઠી સંજ્વલન માયાનો અને ઠેવટે સંજ્વલન લોચનો ક્ષય કરે છે.

હવે બારમા ગુણસ્થાનમાં શુક્લધ્યાનનો બીજો પાયો પ્રાપ્ત થાય છે તેનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠિયેં. ક્ષપકમુનિ ક્ષીણમોહી થવાથી બારમા ગુણસ્થાન

માર્ગમાં પરિણતિમાન્ થઇને પ્રથમ શુક્લધ્યાનની રીતિમુજબ બીજા શુક્લધ્યાનનો આશ્રય કરે છે. કેવી રીતે ? વીતરાગ થઇજવાથી “વીતરાગ” અર્થાત્ વિશેષેણ હતો (ગતો), રાગોયસ્માત્ સવીતરાગઃ, વલ્લી તે દ્વપક મુનિ કેવા છે ? મહાયતિ, યથાચ્ચાત્ચારિત્રી, શુદ્ધતર જ્ઞાવસંયુક્ત એવા દ્વપક શુક્લધ્યાનના બીજા પાયાનો આશ્રય કરે છે.

હવે તેજ શુક્લધ્યાનનાં વિશેષણ નામસહિત કહિયેં ઠીયેં. તે દ્વીણ મોહગુણસ્થાનવર્ત્તી દ્વપકમુનિ, બીજા શુક્લધ્યાનને એકયોગથી ધ્યાય છે, યદાહ ॥ એકં ત્રિયોગજ્ઞાજા, માદ્યં સ્યાદપરમેકયોગવતાં ॥ તનુયોગિનાં તૃતીયં, નિયોગાનાં ચતુર્થં હિ ॥ ૧ ॥ કેવું ધ્યાન છે ? “અપૃથક્ત્વં પૃથક્ત્વવર્જિતં, અવિચારં વિચારરહિતં, સવિતર્કગુણાન્વિતં વિતર્કજ્ઞાવ ગુણસંયુક્તં” એવાં બીજો શુક્લધ્યાનને ધ્યાય છે.

હવે અપૃથક્ત્વનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠીયેં. તત્ત્વજ્ઞાતા એકત્વ અર્થાત્ અપૃથક્ત્વ જ્ઞાનને ધારણ કરે છે, તે એકત્વપણું શું છે ? જે કેવલ નિજાત્મદ્રવ્ય અર્થાત્ વિશુદ્ધ પરમાત્મદ્રવ્ય છે તેજ અથવા તેજ પરમાત્મા દ્રવ્યનો કેવલ એક પર્યાય, અથવા કેવલ એકગુણ એ પ્રકારેં એક દ્રવ્ય, એક ગુણ, એક પર્યાય, નિશ્ચલ અર્થાત્ ચલનરહિત જ્યાં ધ્યાન કરવામાં આવે તે એકત્વ છે.

હવે અવિચારનું સ્વરૂપ કહીયેં ઠીયેં. જે સદ્ધ્યાનકોવિદોષ શાસ્ત્ર આમ્નાયથી શુક્લધ્યાનનું રહસ્ય જાણું છે, તેજે અવિચાર વિશેષણસંયુક્ત બીજા શુક્લધ્યાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહ્યું છે. પૂર્વોક્તસ્વરૂપોમાં વ્યંજન અર્થયોગોમાં અર્થાત્ શબ્દાર્થ યોગરૂપોમાં પરાવર્ત્તવિવર્જિત શબ્દથી શબ્દાંતર ઇત્યાદિ ક્રમથી રહિત એવું ચિંતન શ્રુત અનુસારેંજ કરવામાં આવે તે અવિચાર છે. આ કાલમાં સદ્ધ્યાનકોવિદ અર્થાત્ શુક્લધ્યાનના જેજે જ્ઞાતા છે, તેજે પૂર્વમુનિપ્રણીત શાસ્ત્ર આમ્નાય વિશેષથી છે; પરંતુ આ કાલમાં શુક્લધ્યાનના કોઈ અનુજવી નથી. યદાહુઃ ॥ શ્રીદેમચંદ્રસૂરિ-પાદાઃ ॥ અનવિઘ્નિત્યામ્નાયઃ, સમાગતોઽસ્યેતિ કીર્ત્યતેઽસ્માજિઃ ॥ ડુબ્બક મપ્યાધુનિકૈઃ, શુક્લધ્યાનં યથાશાસ્ત્રં ॥ ૨ ॥

હવે સવિતર્કનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠીયેં. સવિતર્કગુણસંયુક્ત બીજું શુક્લ-

ધ્યાન જાવશ્રુતના આલંબનથી થાય છે, સૂક્ષ્મ અંતર્જલ્પ જાવગત અવલંબનમાત્ર ચિંતવનથી થાય છે.

હવે શુક્લધ્યાનજનિત સમરસીજાવનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠીયેં. બીજા શુક્લધ્યાનમાં વર્તતા ધ્યાની સમરસીજાવ ધારણ કરે છે. સમરસીજાવ એટલે તદેકશરણતા. કારણ કે આત્માને અપૃથક્ત્વરૂપે પરમાત્મામાં લીન કરીએ ત્યારેજ સમરસીજાવ ધારણ થાય છે. સમરસીજાવ કેમ કરે? આત્માના અનુજવથી કરે.

હવે ક્ષીણમોહગુણસ્થાનકને અંતે શું કરે છે? તે કહિયેં ઠીયેં. પૂર્વોક્ત ધ્યાનથી તેમજ બીજા શુક્લધ્યાનના યોગથી કર્મશંકનોનું દહન કરીને યોર્ગાંડ્રમુનિ અંતના પ્રથમસમયે અર્થાત્ બારમા ગુણસ્થાનકના બીજા ચરમસમયમાં નિડ્રા અને પ્રચલા આ બે પ્રકૃતિનો હાથ કરે છે.

હવે અંતસમયે જે કરે છે તે કહિયેંઠીયેં. ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકે અંતસમયમાં ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન, ૪ કેવલદર્શન, આ ચાર દર્શનાવરણીય, તથા પાંચપ્રકારનાં જ્ઞાનાવરણીય, અને પાંચપ્રકારના અંતરાય, એ ચૌદ પ્રકૃતિનો હાથ કરીને ક્ષીણમોહાંશ થઈને કેવલ સ્વરૂપ થાય છે. તથા ક્ષીણમોહગુણસ્થાનસ્થ જીવ, દર્શનચતુષ્ક, જ્ઞાનાંતરાયદશક, ઉચ્ચગોત્ર, યશનામ, એ સોલ પ્રકૃતિનો બંધવ્યવહેદ થવાથી એક શાતાવેદનીયનો બંધ કરે છે. તથા ૧ સંજ્વલનલોઝ, ૨ રૂષજનારાચ સંહનન, બે પ્રકૃતિનો ઉદયવ્યવહેદ થવાથી સત્તાવન પ્રકૃતિ વેદે છે. તથા સંજ્વલન લોઝની સત્તા દૂર થવાથી એકસો એક પ્રકૃતિની સત્તા છે.

હવે ક્ષીણમોહાંત પ્રકૃતિયોની સંખ્યા કહિયેં ઠીયેં. ચોથા ગુણસ્થાનકથી હાથ થતી થતી ત્રેસઠ પ્રકૃતિ ક્ષીણમોહમાં સંપૂર્ણ થાય છે. એક પ્રકૃતિ ચોથા ગુણસ્થાનકમાં, એક પાંચમામાં, આઠ સાતમામાં, ઠત્રીશ નવમામાં, સત્તર બારમામાં, એમ સર્વ મલી ત્રેસઠ થઈ. બાકીની પંચાશી પ્રકૃતિ જીર્ણ વસ્ત્રની જેવી તેરમા સયોગી કેવલી ગુણસ્થાનકમાં રહે છે,

હવે સયોગીકેવલીને જે જાવ તથા સમ્યક્ત્વ, અને ચારિત્ર થાય છે તે કહિયેંઠીયેં. તે કેવલી જગવંત આત્માને આ ગુણસ્થાનકમાં હાયિક શુદ્ધજાવ પ્રગટ થાય છે, પરમ ઉત્કૃષ્ટ હાયિક સમ્યક્ત્વ થાય છે, અને

યથાખ્યાતનામા ક્ષાયિક ચારિત્ર થાય છે, મતલબ કે ઉપશમ અને ક્ષ-
યોપશમ આ બે જાવ રહેતા નથી.

હવે તે કેવલી આત્માના કેવલની વિનૂતિ કહિયેંઢિયેં. તે કેવલજ્ઞાન
રૂપ સૂર્યના પ્રકાશથી ચરાચર જગત્ કેવલજ્ઞાની આત્માને હસ્તામલ-
કવત્ પ્રત્યક્ષ જાસન થાય છે. આ સ્થલે કેવલજ્ઞાનને સૂર્યની ઉપમા-
માત્ર વ્યવહારથીજ કહી છે. નિશ્ચય સ્વરૂપેં તો કેવલજ્ઞાન અને સૂર્યમાં
અપાર અંતર છે.

હવે જે આત્માનું તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે તેનું વિશેષ સ્વરૂપ
કહિયેંઢિયેં. અર્હત્જ્ઞાતિપ્રમુખ વીશપુણ્યસ્થાનકોનું જે આત્માનું વિશેષ
આરાધન કરે છે, તેનું તીર્થંકરનામ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે. તે વીશસ્થા-
નક આ છે. ગાથા ॥ અરિહંત સિદ્ધ પવયણ, ગુરુ થેર બહુસ્સુણ તવસ્સી-
સુ ॥ વઢલયાણ્ણસુ, અન્નિસ્કણ્ણો વજ્જગેય ॥ ૧ ॥ ઢંસણ વિણ્ણ આવ,
સ્સણ સીલવ્ણ નિરણ્ણારે ॥ ય્ણલવચ્ચિયાણ, વેયાવચ્ચે સમાહીયં ॥ ૨ ॥
અપુવ્ણ નાણ્ણગ્ગહણં, સુયજ્જત્તી પવયણ પજ્જાવણયા ॥ ણ્ણહિં કારણેહિં, તિ-
ઢયરત્તં લહ્ણ જીવો ॥ ૩ ॥ આ ગાથાનું અર્થ આગલ લખશું. આ ગુ-
ણસ્થાનકમાં, તીર્થંકર નામકર્મના ઉદયથી તે કેવલી ત્રિજીવનપતિ જિનેંદ્ર
થાય છે. જિન અર્થાત્ સામાન્ય કેવલી, તેનું જે ઇંદ્ર તે જિનેંદ્ર કહેવાય છે.

હવે તીર્થંકરના મહિમાનું વર્ણન કરિયેં ઢિયેં. તે જગવાન્ તીર્થંકર, પ્ર-
થમ પરિષ્ઠેદમાં વર્ણન કર્યા મુજબ ચોત્રીશ અતિશયયુક્ત હોય છે. સર્વ
દેવતાનું તથા મનુષ્યો જેમને નમસ્કાર કરે છે, એવા સર્વોત્તમ, સકલ-
શાસનમાં પ્રધાન એવું તીર્થંકરવર્તન કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશોનપૂર્વકો-
ટિ સુધી વિદ્યમાન રહે છે.

હવે તે તીર્થંકરનામકર્મ કેવીરીતે વેદવામાં આવે છે તેનું સ્વરૂપ ક-
હિયેંઢિયેં. પૃથ્વીમંડલમાં વિહાર કરતાં જીવજીવોને પ્રતિબોધી, તેનું
સર્વવિરતિ તેમજ દેશવિરતિ કરવાથી તીર્થંકરનામ કર્મ વેદવામાં આવે છે.
જો તીર્થંકરનામકર્મનો ઉદય ન હોયતો જગવાન્ કૃતકૃત્ય થવાથી
તેમને ઉપદેશ કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? તે કારણથી જે વાદી જગવાનને
નિઃશરીરી, નૈરુપાધિક, મુક્તરહિત, સર્વવ્યાપી માને છે, તે જગવાન્ દે-
હાદિના અજાવથી ધર્મના ઉપદેશક થઈ શકતા નથી. જો ઉપાધિરહિત,

સર્વવ્યાપી પરમેશ્વર પણ ઉપદેશક થઈ શકતા હોય તો તેવા પરમેશ્વર આ કાલમાં અમારા જેવાને કેમ ઉપદેશ કરતા નથી ? કારણ કે તે વાદીના કથનમુજબ પૂર્વકાલમાં અગ્નિ આદિ ઋષિયોને તેમણે પ્રેર્યા હતા, તથા બ્રહ્માદિદ્વારા ચાર વેદાદિનો ઉપદેશ તેમણે કર્યો હતો, તથા મૂસા ઇસાદ્વારા જગતના જીવોને ઉપદેશ કર્યો, તો હાલ કેમ ઉપદેશ નથી કરતા ? પરોપકારીને ઉપદેશ કરવામાં શું વિલંબ છે ? જો કહો કે આ કાલમાં સર્વજીવ ઉપદેશ દેવા યોગ્ય નથી, તેથી ઉપદેશ આપતા નથી. તો પૂર્વકાલમાં પણ સર્વજીવોએ પરમેશ્વરનો ઉપદેશ માનેલો નથી. જુઠું પ્રથમ તો કાલાસુર પ્રમુખ અનેક જીવોએ ઉપદેશ માનેલો નથી. બીજો અજાજીલે પણ માનેલો નથી, તેમજ યહૂદાએ તેમજ કેટલાએક ઇસરાઈલિયોએ પણ માનેલો નથી; તે કારણથી પૂર્વકાલમાં પણ પરમેશ્વરને ઉપદેશ દેવો યોગ્ય ન હતો. જો કહો કે, પરમેશ્વરે તે વખતે ઉપદેશ કેમ આપ્યો, અને હાલ કેમ આપતા નથી, તે બાબતમાં તેની વાત તે જાણે, તો પછી તમે એમ કેમ કહો છો કે પરમેશ્વરને મુખ નથી ? તે કારણથી તેજ સત્ય છે કે તીર્થંકરનામ કર્મને વેદવા વાસ્તે જગવાન્ ઉપદેશ આપે છે, અને જે વખતે ઉપદેશ આપે છે તે વખતે દેહધારી હોય છે આટલી ચર્ચા બસ.

કેવલજ્ઞાનવાન્ પૃથ્વીમંડલમાં ઉત્કૃષ્ટ આઠ વર્ષ ન્યૂન એક કોટિ પૂર્વ પ્રમાણ વિચરે છે. દેવતાએ રચેલા કંચન કમલોપર પગ રાખી ચાલે છે આઠ પ્રાતિહાર્યસંયુક્ત અનેક સુરાસુરકોટિસંસેવિત વિહાર કરે છે. આ સ્થિતિ સામાન્યપ્રકારથી કેવલજ્ઞાનવાન્ની કહી છે. જિનેન્દ્ર તો મધ્યસ્થિતિવાલા હોય છે.

હવે કેવલી સમુદ્ઘાતકરણ કહિયેંઠિયેં. કેવલજ્ઞાનવાન્ જ્યારે વેદની કર્મની સ્થિતિથી આયુકર્મની સ્થિતિ અદ્વપ જાણે છે, ત્યારે બંને સ્થિતિ-ઉંને તુલ્ય કરવાવાસ્તે, કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે. તે સમુદ્ઘાતનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. પ્રથમ સમુદ્ઘાતશબ્દનો અર્થ કહિયેં ઠિયેં. યથાસ્વજ્ઞાવસ્થિત આત્મપ્રદેશોને વેદનાદિ સાત કારણોથી સમંતાત્ ઉદ્ઘાતનં અર્થાત્ સ્વજ્ઞાવથી અન્યજ્ઞાવપણે પરિણમન કરવું તેનું નામ સમુદ્ઘાત છે. સમુદ્ઘાતના સાત પ્રકાર છે ૧ વેદના સળ, ૨ કષાય સળ, ૩ મરણ સળ,

રૂપ છે. ૧ નામનિદેપ, ૨ સ્થાપનાનિદેપ, ૩ દ્રવ્યનિદેપ, ૪ જાવનિદેપ આ ચારે નિદેપનું વિસ્તારપૂર્વક સ્વરૂપ જોવું હોય તો વિશેષાવશ્યક અવલોકન કરવું. પ્રથમ નિદેપ, નામ અર્હંત અર્થાત્ “નમો અરિહંતાણં” એમ કહેવું. આ પદનો જપ કરવાથી અનેક જીવ સંસારસમુદ્ર તરી ગયેલ છે. બીજો સ્થાપનાનિદેપ, તે અરિહંતની પ્રતિમા, સમસ્ત દોષ ચિહ્નોથી રહિત સહજ સુજગ, સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાલી, પદ્માસન, કાયોત્સર્ગ મુદ્રારૂપ, શાંતરસમય જિનબિંબ દેખીને, તેની સેવા, પૂજા, ઋક્તિ કરવાથી અનંત જીવોએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરેલ છે,

પ્રશ્ન:—અરિહંતની પ્રતિમા પૂજવી તથા તેને નમસ્કાર કરવો, એમ સ્થાપના નિદેપને ભાની, પ્રતિમાને મુક્તિદાયક સમજવી, આ નિઃકેવલ મૂર્ખતાનું ચિહ્ન છે, કારણ કે પ્રતિમા જડરૂપ હોવાથી શું આપી શકે છે ?

ઉત્તર:—હે ઋવ્ય ? આપ કોઈ પણ શાસ્ત્રને પરમેશ્વરનાં વચનરૂપ માનો છો કે નહિ ? જો શાસ્ત્રને પરમેશ્વરનાં વચનરૂપ માનતા હો, તેમજ તે શાસ્ત્રને સત્યસ્વરૂપે સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારનાર માનતા હો તો, તેવીજ રીતે પરમેશ્વરની પ્રતિમાને માનવામાં શા વાસ્તે લજ્જા ધારણ કરો છો ? જેવું શાસ્ત્ર જડરૂપ છે, અર્થાત્ તેમાં શ્યાહી અને કાગલ શિવાય બાકી કંઈ પણ નથી, તેવી પરમેશ્વરની પ્રતિમા પણ છે, જો એમ કહો કે કાગલો ઉપર શ્યાહીથી અક્ષર સંસ્થાન પડેલાં વાંચવાથી પરમેશ્વરના કથનનો બોધ થાય છે, તો તેવીજ રીતે પરમેશ્વરની મૂર્તિ દેખવાથી પણ પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો બોધ થાય છે.

પ્રશ્ન:—પ્રતિમા દેખવાથી અરિહંત સ્વરૂપ તો સ્મરણ થાય છે, પરંતુ પ્રતિમાની ઋક્તિ કરવાથી શું લાજ છે ?

ઉત્તર:—શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાથી પરમેશ્વરના વચનનો બોધ થયો તો પણ ઋક્તજનો જેમ શાસ્ત્રને ઉચ્ચસ્થાનમાં રાખે છે, કોઈ શિરપર લટકે છે, કોઈ ગલામાં લટકાવી રાખે છે, કેટલાક સિંહાસન ઉપર, કેટલાક સુંદર બાજોઠ ઉપર શાસ્ત્રોને સુંદર સુંદર રુમાલોમાં લપેટી રાખે છે, અને શાસ્ત્રોની પૂજા, ઋક્તિ, બહુમાન, નમસ્કાર પ્રમુખ કરે છે. જેમ શાસ્ત્રનાં વચનો વિનય, બહુમાનપૂર્વક શ્રવણ કરવાથી તેથી થતા અનેક લાજનો ઋક્તજનો અનુભવ કરે છે, તેવીજરીતે જિન પ્રતિમાની વિનય, બહુમાનપૂ-

વેક ઋક્તિ કરવાથી તેની શાંતમુદ્રા સેવકજનને પરમશાંતરસ પ્રમુખ અનેક લાજ ઉત્પન્ન કરાવે છે.

પ્રશ્ન:—જેમ પઢરની ગાયથી દૂધની ગરજ સરતી નથી, તેમ પ્રતિમાથી પણ કાંઈ ગરજ સરતી નથી, તો હવે પ્રતિમાને શાવાસ્તે માનવી જોઈયે ?

ઉત્તર:—જેમ કોઈ પુરુષ મુખથી ગાય, ગાય, એમ સત્યરૂપે ઉચ્ચારકરતાં ઠતાં પણ તેનું ઉદર દૂધથી ઝરાતું નથી, તેમ પરમેશ્વરનું નામ લેવાથી, તેમજ તેનો જાપ કરવાથી પણ કાંઈ લાજ થતો નથી. તે કારણથી પરમેશ્વરનું નામ પણ ન લેવું જોઈયે ?

પ્રશ્ન:—પરમેશ્વરનું નામ લેવાથી તો અમારું અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે.

ઉત્તર:—તેવીજરીતે પરમેશ્વરની પ્રતિમા દેખવાથી પણ પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો બોધ થાય છે. તેથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ અહિંઆ પણ સરખીજ છે.

પ્રશ્ન:—પરમેશ્વરનું નામ લેવાથી પુણ્ય છે તો પઠી પ્રતિમા શાવાસ્તે પૂજવી ?

ઉત્તર:—જેવી સ્થાપના (પ્રતિમા) દેખવાથી આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ થાય છે, તેવી નામથી થતી નથી. કારણ કે જેમ કોઈ સુંદર યૌવનવંતી સ્ત્રીનું નામ લેવાથી રાગ તો ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ જો તે સુંદર યૌવનવંતી સ્ત્રીની મૂર્તિ પ્રગટ સર્વાકારવાલી સન્મુખ દેખીએ તો અધિક તર વિષયરાગ ઉત્પન્ન થાય છે, તેટલાજ કારણસર શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં લખેલું છે કે “ ચિત્તજિત્તી ન નિજ્ઞાણ નારી વાસુલંકિયં ” અર્થાત્ સ્ત્રીના ચિત્રામણવાલી જીંત દેખવાથી પણ વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે. આ વાત તો પ્રગટ (પ્રસિદ્ધ) છે કે રાગીની મૂર્તિ દેખવાથી રાગ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા કોકશાસ્ત્રોક્ત સ્ત્રી, પુરુષનાં વિષય સેવનના ચોરાશી આસન દેખવાથી તત્કાલ વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેવીજ રીતે નિર્વિકાર સ્થાપના રૂપ શાંતમુદ્રા, શ્રી વીતરાગ પરમાત્માની દેખવાથી જેવો નિર્વિકાર શાંતિજાવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવો નામ લેવાથી થતો નથી.

પ્રશ્ન:—જેમ કોઈ સ્ત્રીના ઋત્તારનું નામ દેવદત્ત છે, તે દેવદત્ત મરી ગયો, બાદ તે સ્ત્રીએ પોતાના પતિ દેવદત્તની મૂર્તિ બનાવી; તે મૂર્તિથી જેમ તે સ્ત્રીનું સુહાગ, સંતાનોત્પત્તિ તથા કામદ્વંષા પૂર્ણ થતાં નથી, તેવીજ રીતે જગવાનની મૂર્તિથી પણ કાંઈ લાજ થતો નથી.

ઉત્તર:—દેવદત્તની સ્ત્રી દેવદત્તના મરણ પછી આસન બિઠાવીને દેવદ-

ત્તના નામની માલા ફેરવે, તેથી જેમ તે સ્ત્રીનું સુહાગ રહેતું નથી, તથા પતિનું નામ લેવાથી જેમ સંતાનોત્પત્તિ થતી નથી, તથા કામેઢા તૃપ્ત થતી નથી, તેવીજ રીતે જો કહેવામાં આવશે તો તો જગવાનનું નામ લેવાથી પણ કાંઈ સિદ્ધિ થશે નહિ. આ દૃષ્ટાંતથી તો જગવાનનું નામ પણ ન લેવું જોઈએ ?

પ્રશ્ન:—પ્રતિમા તો કારીગર બનાવે છે, તે કારીગરને પણ પૂજવા જોઈએ ?

ઉત્તર:—વેદાદિ શાસ્ત્ર લિખારી (લહીઆ) લખે છે, તેને પણ પૂજવા જોઈએ. તેમજ સાધુનાં માત પિતાને સાધુથી અધિક પૂજવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન:—આ કાલમાં કોઈપણ બુદ્ધિમાન્ સ્થાપના માનતા નથી.

ઉત્તર:—બુદ્ધિમાન્ તો સર્વ માને છે, પરંતુ મૂર્ખ માનતા નથી.

પ્રશ્ન:—કયા બુદ્ધિમાન્ સ્થાપના માને છે ? બતાવો તેનેનાં નામ ?

ઉત્તર:—પ્રથમ તો સાંસારિક વિદ્યાવાલા સર્વ બુદ્ધિમાન્, જૂગોલ, સ્વ-ગોલ, દ્વિપ, અર્થાત્ યુરોપખંડ આદિમાં ઇંગ્લંડ પ્રમુખનાં ચિત્ર સર્વ, સ્થાપનારૂપ માને છે, તેમજ બનાવે છે; તથા કકાર આદિ જે અક્ષરો છે તે સર્વ પુરુષના (ईश्वरना) શબ્દની સ્થાપના કરે છે. વલ્લી જૈનિર્જના મતમાં એકસો આઠ મણકા, માલામાં રાખવામાં આવે છે, પરંતુ ન્યૂનાધિક રાખવામાં આવતા નથી તેનો હેતુ એ છે કે જૈન, બારગુણ અરિહંત પદના માને છે, આઠગુણ સિદ્ધ પદના માને છે, ઠત્રીશ ગુણ આચાર્યપના માને છે, પચીશ ગુણ ઉપાધ્યાય પદના માને છે, અને સત્તાવીશ ગુણ સાધુ પદના માને છે, સર્વ મલ્લી એકસો આઠ ગુણ યાય છે; તે વાસ્તે જૈનીર્જના મતમાં માલામાં જે મણકા છે, તે એકેક મણકા એકેક ગુણની સ્થાપના છે, તેથી આ માલા પણ સ્થાપના છે; તેવીજ રીતે બીજા મતોમાં પણ માલા, તસવીર છે, તે સર્વ કોઈને કોઈ વસ્તુની સ્થાપના છે, નહિ તો એકસો આઠ અથવા એકસો એકનો નિયમ નહિ જોઈએ. વલ્લી પાદરી લોકોપણ પોતાના ઢાપેલા પુસ્તકોમાં ઇસામસીહ (જીસસક્રાઈસ્ટ) ની મૂર્તિ તેજ વચ્ચેની ઢાપાવે છે, કે જે વચ્ચે મસીહને શૂલી ઉપર દેવાને લઈ જતા હતા. તે મૂર્તિને દેખવાથી ઇસામસીહની સર્વ અવસ્થા યાદમાં આવી જાય છે. બસ ! સ્થાપનાનું પ્રયોજન તો એજ છે કે તે દેખવાથી અસલ વસ્તુનું સ્વરૂપ યાદ આવી જાય છે. આશ્ચર્ય તો એજ છે

के वर्तमानमां केटलाएक तुब्बुद्धिवाला पोताना बनावेला पुस्तकमां यज्ञशाला तथा यज्ञोपकरणनी स्थापना पोताना हाथशी करीने पोताना शिष्योने जणावे ठे के यज्ञोपकरण आ आकृतिनां जोइए, ठतां फरी कहे ठे के अमे स्थापनाने मानता नथी. हवे विचार करवो जोइए के ते उना करतां अधिक मंदमति कोइ जगत्मां ठे ? पोते स्थापना करे ठे, ठतांपि फरी कहे ठे के अमे स्थापनाने मानता नथी. ते कारणशी जे पुरुष पोताना शास्त्रना कर्त्ताने देहधारी मानशे, ते अवश्य तेनी मूर्तिने पण मानशे, अने जेठ पोताना शास्त्रना उपदेष्टाने देहरहित माने ठे, तेठ अद्विबुद्धिमंत होवाशी प्रमाण अनजिज्ञ ठे, कारण के जेने देह नथी, ते शास्त्रना उपदेष्टा कदापि होइ शकता नथी, कारण के देह रहित होवुं, अने शास्त्रना उपदेश देवावाला थवुं, ए वातमां कोइ पण प्रमाण नथी. वही निराकार, सर्वव्यापी परमेश्वरनुं ध्यानपण कोइ करी शकतुं नथी, दृष्टांत, जेम आकाशनुं ध्यान. ते कारणशी अठार दूषणोशी रहित जे परमेश्वर ठे, तेनी मूर्ति अवश्य मानवी तथा पूजवी जोइए, एवा देव तो अर्हतज ठे, ते कारणशी अर्हतनी प्रतिमा मानवी जोइए, परंतु कोइ दुर्बुद्धिमान्ना कुहेतुंशी तजवी न जोइए. इति स्थापना.

हवे त्रीजा द्रव्यनिक्षेपनुं स्वरूप एवुं ठे के, जे जीवें तीर्थकर नाम कर्मनो निकाचित बंध करेलो ठे, ते जीवमां जावि गुणोनो आरोप, अर्थात् जविष्यमां तीर्थकर जगवान् आ प्रमाणे थशे, एवो वर्तमानमां तेनामां आरोप करीने वंदन, पूजन करवाशी अनेक जव्यजीवोए मोह प्राप्त करेल ठे.

चोथो जावनिक्षेप. वर्तमानकालमां सीमंधर प्रमुख तीर्थकर केवल-ज्ञानसंयुक्त, समवसरणमां बिराजमान, जव्यजीवोना प्रतिबोधक, चतुर्विधसंघना स्थापक, एवा जाव अर्हत, जेना चरणकमलनी सेवा करीने अनेक जीव मोह प्राप्त करेठे, आ जावनिक्षेप ठे. आ चारे निक्षेपें संयुक्त, एवा जे अरिहंत, देवाधिदेव, महागोप, महामाहण, महानिर्यामक, महासार्थवाह, महावैद्य, महापरोपकारी, करुणासमुद्र, इत्यादि अनेक उपमा लायक, जव्यजीवोनो अज्ञान अंधकार दूर करवाने सूर्य समान, जेमनां वचन प्रमाणशी अविरोधि, एवा मुनिमनमोहन, योगी-

શ્વર, ચિદાનંદધનરૂપ, અરિહંતને હું દેવ અર્થાત્ પરમેશ્વર માનુંહું, તેની સેવા કરું, તેની આજ્ઞા શિરપર ધારણ કરું, એમ જે માનવું તે પ્રથમ વ્યવહાર શુદ્ધ દેવતત્ત્વ છે.

બીજા નિશ્ચય શુદ્ધ દેવતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહીયેં ઢીયેં. જે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો અનુષ્ઠાવ કરવો, તે શુદ્ધઆત્મસ્વરૂપજ નિશ્ચય દેવતત્ત્વ છે. કેવું છે તે આત્મસ્વરૂપ ? પાંચવર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ, શબ્દ, ક્રિયા, તેજશ્રી રહિત, તથા યોગશ્રી રહિત, અર્તીંદ્રિય, અવિનાશી, અનુપાધિ, અબંધી, અક્લેશી, અમૂર્તિ, શુદ્ધ ચૈતન્ય, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ અનંતગુણોનું જાજન, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપી એવો મારો આત્મા છે, તેજ નિશ્ચય દેવ છે.

હવે બીજા ગુરુતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહીયેં ઢીયેં. તેના પાંચ બે જોડ છે. ૧ શુદ્ધ વ્યવહાર ગુરુ, ૨ શુદ્ધનિશ્ચય ગુરુ. તેમાં શુદ્ધ વ્યવહારગુરુનું સ્વરૂપ તો ગુરુતત્ત્વ નિરૂપણ પરિષ્દમાં લખી આવ્યા ઢીયે, ત્યાંથી જાણી લેવું. એવા સાધુને ગુરુ કરી માને. એવા ગુરુની આજ્ઞા મુજબ પ્રવર્તે. એવા મુનિને પાત્ર બુદ્ધિશ્રી શુદ્ધ અન્નાદિ આપે. ઇતિ વ્યવહારશુદ્ધગુરુતત્ત્વસ્વરૂપ.

નિશ્ચય ગુરુતત્ત્વ તો શુદ્ધાત્મવિજ્ઞાનપૂર્વક છે. હેયોપાદેય ઉપયોગયુક્ત જે પરિહાર પ્રવૃત્તિજ્ઞાન તે નિશ્ચય ગુરુતત્ત્વ છે.

ત્રીજા ધર્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહીયેં ઢીયેં. ધર્મતત્ત્વના પાંચ બે જોડ છે. ૧ વ્યવહારધર્મતત્ત્વ, નિશ્ચયધર્મતત્ત્વ. તેમાં વ્યવહારરૂપધર્મ દયા મુખ્ય છે. અને સત્યાદિ વ્રત સર્વ દયાની રક્ષાવાસ્તે છે; તે કારણશ્રી દયાનું સ્વરૂપ લખીયે ઢીયે. દયાના આઠ જોડ છે. ૧ દ્રવ્યદયા, ૨ જાવદયા, ૩ સ્વદયા, ૪ પરદયા, ૫ સ્વરૂપ દયા, ૬ અનુબંધ દયા, ૭ વ્યવહાર દયા, ૮ નિશ્ચય દયા.

૧ દ્રવ્યદયાનું સ્વરૂપ એવું છે કે સર્વકામ યત્નાપૂર્વક કરવાં. જૈનમત વાલાંતનો આ કુલધર્મ છે. સર્વ જૈનસમુદાય પ્રાણી ગલીને પીયે છે, અન્ન શોધીને ખાય છે, જે કોઈ જૈની ઠલ કપટ કરે છે, અસત્ય બોલે છે, વિશ્વાસઘાત કરે છે, તે પાપી જીવ છે, અને તે જૈનમતને કલંકિત કરે છે. તે સર્વદોષ, તે જીવનાજ છે, જૈનમતનો તેમાં કાંઈપણ દોષ નથી. જૈનમત તો એવો પવિત્ર છે કે જેમાં કાંઈપણ અનુચિત ઉપદેશ નથી. આ

વાત સર્વસુઙ્ગ જનોને વિદિત છે. તે કારણથી જે જે કામ કરવાં તે સર્વ યત્નાપૂર્વક જીવરક્ષાથી કરવાં તે દ્રવ્યદયા સમજવી.

૨ બીજી જાવદયા. બીજા જીવોને ગુણપ્રાપ્તિ વાસ્તે, તથા દુર્ગતિમાં પડતાં જીવોના રક્ષણવાસ્તે, અંતઃકરણમાં અનુકંપા બુદ્ધિસંયુક્ત તેજને હિતોપદેશ કરવો તે જાવદયા છે.

ત્રીજી સ્વદયા. પોતાના આત્માની. અનાદિ કાલથી મિથ્યાત્વ અશુદ્ધ ઉપયોગ, અશુદ્ધશ્રદ્ધાનપૂર્વક અશુદ્ધપ્રવૃત્તિ, તથા કષાયાદિ જાવ શસ્ત્રો-થી સમયે સમયે, આત્માના જ્ઞાનાદિગુણોરૂપ જાવપ્રાણોના ઘાતરૂપ, હિં-સા થયા કરે છે, એવી જિનેશ્વર જગવાન્ની બાળી શ્રવણ કરવાથી પૂ-ર્વોક્ત જાવશસ્ત્રોનો ત્યાગ કરીને, સ્વસત્તામાં પ્રવૃત્તિ કરીને, શુદ્ધોપયોગ ધારણ કરીને, વિષય, કષાયથી દૂર રહીને, અને શુદ્ધ અશુદ્ધ કર્મફલ-ના ઉદયમાં અવ્યાપક રહીને અર્થાત્ સુખદુઃખમાં હર્ષવિષાદ ન કરતાં, પ્રતિદિન અશુદ્ધ કર્મને નિદાન દૂર કરવાની જે ચિંતા તેનું નામ સ્વદ-યા છે. આ સ્વદયાની રુચિવાલા જીવ પોતાની પરિણતિ શુદ્ધ કરવા વા-સ્તે જિનપૂજા, તીર્થયાત્રા, રથયાત્રા પ્રમુખ શુદ્ધપ્રવૃત્તિ કરે, બહુમાન પૂ-ર્વક જિનગુણામૃતનું પાન કરે, અસત્ પ્રવૃત્તિથી ચિત્તને હઠાવી તત્ત્વાવ-લંબી કરે, પુજલાવલંબીપણું હઠાવે, આ શુદ્ધ આશ્રવમાં યદ્યપિ દેખવામાં કેટલાક જીવોની હિંસા માલમ પડે છે, તોપણ આત્માની અશુદ્ધ પ-રિણતિ દૂર થવાથી આત્મા ગુણગ્રાહી થાય છે, જ્યારે ગુણગ્રાહી થાય છે, ત્યારે જ્ઞાનવાન્ થાય છે, તે કારણથી સર્વસાધક જીવોને આ સ્વદયા પરમ સાધન છે. આ સ્વદયા વાસ્તે સાધુપણ નવકલ્પી વિહાર કરે છે, ઉપદેશ આપે છે, ચર્ચા કરે છે, તથા પૂજન, પ્રતિલેખન કરે છે. યદ્યપિ નદી નાલાં ઉતરતાં તથા અન્ય કાર્યપરત્વે યોગોની ચપલતાથી આશ્રવ થાય છે, તોપણ ચેતનસ્વરૂપ અનુયાયી રહે છે, જિનાજ્ઞા પામે છે, કષાય સ્થાનમંદ કરે છે, સ્વહંદતા દૂર કરે છે, અને ધર્મ પ્રવૃત્તિની વૃદ્ધિ કરે છે. આ સ્વદયા વાસ્તે સાધુપણ શુદ્ધાશ્રવ પોતાના કલ્પપ્રમાણે આચરણ કરે છે, પરંતુ આ આશ્રવ સાધક દશામાં બાધક નથી.

૪ ચોથી પરદયા, અર્થાત્ ઠ કાયના જીવોની રક્ષા કરવી. જ્યાં સ્વદયા છે ત્યાં પરદયા નિશ્ચયપૂર્વક છે, અને જ્યાં પરદયા છે, ત્યાં

સ્વદયાની ઝજના છે, અર્થાત્ હોય પણ સ્વરી અને ન હોય પણ સ્વરી.

૫ પાંચમી સ્વરૂપદયા. હહ લોક, પરલોકના વિષયસુખવાસ્તે તથા લોકોની દેખાદેખીથી જે જીવની રક્ષા કરવી તે સ્વરૂપદયા છે. આ દયાથી વિષયસુખ તો પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ દેહકાના ચૂર્ણની જેમ સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. સ્વરૂપદયા દેખવામાં દયા છે, પરંતુ જાવેં હિંસાજ છે.

૬ ષઠી અનુબંધદયા. શ્રાવક મોટા આહંબરથી મુનિને વાંદવા વાસ્તે જાય, તથા ઉપકાર બુદ્ધિથી બીજા જીવોને સન્માર્ગમાં લાવવાવાસ્તે તાડના તર્જના કરે, કોઈને શિક્ષા પણ આપે. એ પ્રમાણે કરતાં, દેખવામાં તો હિંસા છે, પરંતુ અંતે સ્વપરને લાજનું કારણ હોવાથી દયા છે. વલી સાધુ, આચાર્ય પોતાનાં શિષ્ય શિષ્યાઈને તેજની ચૂલ યાદ કરાવે છે, યોગ્ય પ્રસંગે શિક્ષા કરે છે, કોઈને અનુચિત કરતાં નિવારે છે, કોઈને એકવાર કહે છે, કોઈને વારંવાર કહે છે, તથા શિક્ષા કરે છે, કોઈ ઉપર ક્રોધપણ કરે છે, શાસનના પ્રત્યનીકને પોતાની લબ્ધિથી દંડપણ આપે છે, इत्यादि કામોમાં યદ્યપિ હિંસા દેખાય છે, તો પણ ફલ દયાનાં છે.

૭ સાતમી વ્યવહારદયા. જે વિધિમાર્ગ અનુયાયી જીવદયા પાલે, સર્વ ક્રિયાકલાપ ઉપયોગપૂર્વક કરે તે વ્યવહારદયા છે.

૮ આઠમી નિશ્ચયદયા. શુદ્ધ સાધ્ય ઉપયોગમાં એકત્વજાવ, અન્નેદ ઉપયોગ, સાધ્યજાવમાં એકતાજ્ઞાન, તે નિશ્ચયદયા. આ દયાથી ઉપરના ગુણસ્થાનકોમાં જીવ આરોહ કરે છે, તેથી આ દયા ઉત્કૃષ્ટ છે; इत्यादि અનેક પ્રકારથી દયાના સ્વરૂપવિજ્ઞાનપૂર્વક, સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, જ્ઞાપ્ય, ચૂર્ણી, વૃત્તિ પંચાંગી સમ્મત, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણપૂર્વક, નૈગમાદિ નય, નામાદિ નિદેષ, સત્તત્તંગી, જ્ઞાનનય, ક્રિયાનય, નિશ્ચય વ્યવહાર નય, તથા દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિક નય, इत्यादि ઉચ્ચ જાવમાં યથાવસરેં અર્પિત, અનર્પિત નયનિપુણતાથી, મુખ્ય ગૌણ જાવેં ઉચ્ચનયસમ્મત, શુદ્ધસ્યાદ વાદશૈલીવિજ્ઞાનપૂર્વક, શ્રીસિદ્ધાંતોક્ત દાન, શીલ, તપ, જાવનારૂપ શુ-જપ્રવૃત્તિ તેનું નામ શુદ્ધવ્યવહાર ધર્મ કહિયેં.

બીજો નિશ્ચય ધર્મ. તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને જાણવું તથા વસ્તુના સ્વજાવને જાણવો, જેમ કે મારો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય રૂપ, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અમૂર્ત, સ્વદેહમાત્રવ્યાપી, સર્વ પુજ્જલોથી ઝિન્ન, અખંડ, અલિપ્ત,

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સુખ, વીર્ય, અવ્યાબાધ, સત્ચિદાનંદાદિ અનંત ગુણમય, અવિનાશી, અનુપાધિ, અવિકારી છે. તેનાથી વિલક્ષણ જે પરપુ-
 જલાદિ તે મારા નથી. તે પુજ્જલના પાંચ વિકાર છે, ૧ શબ્દ, ૨ રૂપ, ૩ રસ, ૪ ગંધ, ૫ સ્પર્શ. આ પાંચના ઉત્તર જ્ઞેદ અનેક છે. આલોકાકા-
 શમાં ઉદ્યોત, અંધકાર, શબ્દ, સર્વરૂપી વસ્તુની ઢાયા, રત્નની કાન્તિ, શીત, ધૂપ, નાનાપ્રકારના રંગ, રૂપ, સંસ્થાન, નાનાપ્રકારના સુગંધ, ડુ-
 ગંધ, નાનાપ્રકારના રસ, સર્વસંસારી જીવોના દેહ, જાણ, મનના વિ-
 કલ્પ, દશપ્રાણ, ઠ પર્યાપ્તિ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, જય, શોક, જુગુપ્સા, સુશી, ઉદાસિ, કદાગ્રહ, હઠ, લડાઈ, ક્રોધાદિ ચાર કષાય, શાતા, અ-
 શાતા, ઊંચ, નીચ, નિદ્રા, વિકથા, સર્વપુણ્ય પ્રકૃતિ, સર્વપાપપ્રકૃતિ, રીઝ, મોજ, સ્ત્રીજ, સ્વેદ, ઠ લેશ્યા, લાજાલાજ, યશ, અપયશ, મૂર્ખતા, ત્રણપ્ર-
 કારના વેદ, કામચેષ્ટા, ગતિ, જાતિ, કુલ, ઇત્યાદિ આઠે કર્મનાં વિપાક ફલ. આ સર્વ બાબતો જીવને અનુજવસિદ્ધ છે, અને સૂક્ષ્મપુજ્જલ ઇન્દ્રિય અગોચર છે, તે પરમાણુ આદિ અનેક તરેહના છે. પૂર્વોક્ત પુજ્જલના સં-
 યોગથી જીવ ચારે ગતિમાં જટકે છે. આ પુજ્જલ મારી જાતિ નથી, આ પુજ્જલનો મારી સાથે કાંઈ વાસ્તવ સંબંધ નથી, આ પુજ્જલ સર્વ ત્યાગવા યોગ્ય છે, જે આ પુજ્જલનો સંસર્ગ છે તેજ સંસાર છે, આ પુજ્જ-
 લની સંગતથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ ગુણ બગડી જાય છે, જે આ પુજ્જલ દ્રવ્યની રચના છે તે મારા આત્માનો સ્વજ્ઞાવ નથી, ધર્માસ્તિ-
 કાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાલ, આ ચારે દ્રવ્ય જ્ઞેયરૂપ છે, પરંતુ હું તે સર્વથી અન્ય હું, તેજ મારા નહિ, હું તેજનો નહિ, હું તે-
 જનો સાથી પણ નહિ, હું મારા સ્વરૂપનોજ સ્વામી હું, મારો સ્વજ્ઞાવ સ-
 મ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ છે, વર્ણરહિત, ગંધરહિત, રસરહિત, સ્પ-
 ર્શરહિત, ચૈતન્યગુણ, અનંત, અવ્યાબાધ, અનંત દાન, લાજ, જોગ, ઉપ-
 જોગ, વીર્યાદિ અનંતગુણસ્વરૂપ છે, તેજની શ્રદ્ધા, જાસન, રમણતારૂપ ચિદાનંદઘન મારો સ્વજ્ઞાવ છે. એવો જે મારો પૂર્ણાનંદ સ્વજ્ઞાવ, તે પ્રગટ કરવાવાસ્તે સર્વ શુદ્ધ વ્યવહારનય નિમિત્તમાત્ર છે, પરંતુ મુખ્ય તો મારા સ્વજ્ઞાવમાં જે રમણતા કરવી તેજ શુદ્ધ સાધન છે, તેજ ધર્મ છે. ઇતિ નિ-
 શ્ચયધર્મસ્વરૂપ.

આ ત્રણે તત્ત્વની જે નિશ્ચલ પરિણતિરૂપ શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. જે જીવને એ પ્રમાણે બોધ ન હોય તે જીવ જો કદી પદ્ધતાત રહિત, એમ મનમાં ધારે કે “ તં સર્વં નિસ્સંકં, જં જીણેહિં પવેશ્યં ઇત્યાદિ ” જે જિનેશ્વર જગવાનેં અર્થ કહ્યા છે તે સર્વ નિઃશંકિત સત્ય છે, તો તેની એવી તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધા પણ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. તેનાથી વિપરીત તે મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. આ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ નવતત્ત્વસ્વરૂપમાં લખી આવ્યા ઢીએ ત્યાંથી જાણવું. મિથ્યાત્વનો ત્યાગ તેજ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. ઇતિ વ્યવહારસમ્યક્ત્વસ્વરૂપ.

હવે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ લખીએ ઢીએ. પૂર્વે નિશ્ચય દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું જે સ્વરૂપ કહ્યું છે, તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે. જે જીવ ચાર અનંતાનુબંધી કષાય, સમ્યક્ત્વ મોહ, મિશ્રમોહ, મિથ્યાત્વમોહ, આ સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, તથા ક્ષય કરે તેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ થાય છે. નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પરોક્ષજ્ઞાનનો વિષય નથી, કેવલી જાણી શકે છે, કે આ જીવને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે. આ સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થતાં જીવને નરક, તિર્યંચ, આ બંને ગતિના આયુનો બંધ થતો નથી.

હવે સમ્યક્ત્વની કરણી લખીએ ઢીયેં. સમ્યક્ત્વી જીવ નિત્ય યોગવાઈ મલતાં, તથા શરીરમાં વ્યાધિનો અજાવ ઢતે, જિનપ્રતિમાનાં દર્શન કર્યા પઢી ઝોજન કરે, જો જિનપ્રતિમાનો યોગ ન મલે તો પૂર્વ દિશિ સન્મુખ બેસી વર્તમાન તીર્થકરોનું ચૈત્યવંદન કરે. જો રોગાદિ વિઘ્નથી દર્શન ન થાય તો જેઝને આગાર છે, તેઝના નિયમનો ઝંગ થતો નથી. જિનેશ્વર જગવાન્ના મંદિરમાં દશ મોટી આશાતના અવશ્ય વર્જે. તેઝનાં નામ. ૧ તંબોલ, ફલ પ્રમુખ ખાવાની વસ્તુ જગવાન્ના મંદિરમાં રાય નહિ, ૨ પાણી, ડુધ, ઢાશ, અર્ક પ્રમુખ પીએ નહિ, ૩ ઝોજન કરે નહિ, ૪ મંદિરની અંદર ઉપાનહ પ્રમુખ લાવે નહિ, ૫ સ્ત્રી આદિ સંગ મૈથુન સેવે નહિ, ૬ શયન કરે નહિ, ૭ થુંકે નહિ, ૮ લઘુશંકા કરે નહિ, ૯ જંગલ (દિશા) જાય નહિ, ૧૦ મંદિરમાં જુગાર, ચોપટ, ચિત્તરંજ પ્રમુખ રેલે નહિ. આ દશ આશાતના ટાલે, તથા ઉત્કૃષ્ટી ચોરાશી આશાતના વર્જે. વલી એક માસમાં આટલા ફલહાર ચઢાવું, એકમાસમાં આટલું ઘી આપું, એકવર્ષમાં આ-

टला अंगदूहणां आपुं, वर्षमां आटलुं केशर, चंदन, बरास, कपुरप्रमुख जगवान्नी पूजामां वापरुं, धूप, अगरबत्ति जखेवुं, अक्षत, नैवेद्य, फल पूजा आ प्रमाणे करुं, धनने अनुसारें वर्षमां आटली अष्टप्रकारी, सत्तर प्रकारी पूजा रचावुं, वर्षमां आटला रुपैया साधारणद्रव्यमां खरचुं, वर्षमां आटलुं द्रव्य पूजावास्ते खरचुं, दिनदिन प्रति एक नवकारवाली अर्थात् माला पंचपरमेष्टि मंत्रनी, मोक्षनिमित्त जपुं, दिनप्रति रोगना अज्ञाव ठते नमस्कार सहित बे घडी दिन चडे त्यांसुधी चार आहारुं प्रत्याख्यान करुं, रात्रिमां डुविहार प्रत्याख्यान करुं, रोगादिकारणे न थइ शके तो आगार, वर्षप्रति आटला साधर्मी बंधुजने जमाडुं, ए प्रमाणे सम्यकृत्व पावुं; तथा सम्यकृत्वना पांच अतिचार ठे ते टालुं. ते पांच अतिचानुं स्वरूप कहिये ठियें:

१ प्रथम शंका अतिचार. जिनवचनमां शंका न करवी, कारण के जिनवचन बहुज गंजीर ठे; ते सर्वना यथार्थ अर्थ समजावनारा आ कालमां कोइ गुरु नथी, वली शास्त्रो जे ठे ते अनंतनयात्मक ठे. तेजमां गणतरी तथा संज्ञा विचित्र तरेहनी ठे. कोइ स्थलें कोडीशब्द कोडनो वाचक ठे, तो कोइ स्थलें रूढी वस्तुवाचक ठे, कारण के श्रीजद्रगणि क्षमाश्रमण सर्वसंघना सम्मत आचार्य, संघयणनामा पुस्तकमां तथा विशेषणवती ग्रंथमां लखेठे के, कोइक आचार्य कोडी शब्दने कोडनो वाचक मानता नथी, परंतु संज्ञांतर मानेठे, वर्तमान कालमां वीशने पण कोडी कहेठे, तथा सोरठ देशमां पांच आनाने पण कोडी कहेठे. जेवो आ कोडी शब्दमां मतांतर ठे, तेवी रीतें शत, सहस्र शब्दोपण कोइ संज्ञाना वाचक होय तो कांइ दोष नथी. वली शत्रुंजय तीर्थमां ज्यां मुनिठ मोक्ष गयेला ठे, त्यां पण पांच कोडी आदिशब्दोनी कोइ संज्ञा ठे, तेवीजरीतें ठप्पन कुलकोडी जादव कहेवायठे, त्यांपण यादवोना ठप्पन कुलोनी कोडी कोइ संज्ञाविशेष ठे, एजप्रमाणे शास्त्रोमां सर्वस्थलें चक्रवर्तिनी सेना, तथा कोणिक चेटक राजाजनी सेनामां जे कोडी तथा शत सहस्र शब्दो ठे, ते संज्ञाविशेषवाचक संज्ञव थायठे, ते कारणथी सर्व शब्दोना सर्वस्थलें एकसरखा अर्थ मानवा युक्त नथी. आ कथनमां पूज्यश्री जिनजद्रगणिक्षमाश्रमण पुरा साक्षी आपनारठे

सूरि कुमारपाल राजाने बहार लाव्या. राजायें पुण्युं के महाराज ! त-
मासो बहुज आश्चर्यकारी ठे. सूरिजीए कहुं के हे राजन् ! इंद्रजा-
लनी विद्या जेउने आवडती होय, ते एम करी शके ठे. इंद्रजाल वि-
द्यानां सत्तावीश पीठ ठे, तेमांशी सत्तर पीठ शंसारमां प्रचलित ठे, प-
रंतु सत्तावीशे पीठ हुं जाणुं बुं, हाल बीजो कोइपण जारतवर्षमां जा-
णतो नथी, अने जे गुरुजए अमने ते विद्या आपी हती, तेमणें एवी
आज्ञा पण करेदी ठे के, जविष्यमां आ विद्या तमारे कोइने पण देवी
नहि, कारण के आ विद्याथी मोटो अनर्थ उत्पन्न थशे, सारांश के आ
कालमां जीव तुष्ठ बुद्धिवाला होवाथी तेउने आ विद्या जरशे नहि,
वली तेज कारणथी अमारा आचार्योए योनिप्राचृत शास्त्र विभेद करी
दीधेलां ठे, ते योनि प्राचृतने अनुसारें आ इंद्रजाल रची शकाय ठे. आ
योनिप्राचृतनुं कथन व्यवहार ज्ञाप्यचूर्णीमां करैलुं ठे, ज्यां लख्युं ठे
के आ योनिप्राचृतमां तंत्रविद्या ठे, जेनाथी सर्प, घोडा, हाथी विगेरे
जीवतां जानवर, वस्तुजना मेलापथी बनी शके ठे, तथा सुवर्ण, मणि,
रत्न प्रमुखपण बनी शके ठे. आ मशालामांज एवी मिलनशक्ति ठे के
मरजीमां आवे ते बनावी ल्यो ? ते कारणथी वर्त्तमानमां नवीन वस्तुने
देखीने कोइए जैनधर्मथी चलायमान न थवुं जोइए. तत्त्वार्थना महाज्ञा-
प्यमां सामंतजद्र आचार्य पण लखे ठे के इंद्रजालीआ तीर्थकरनी स-
मान बाह्यरूढ़ि सर्व बनावी शके ठे, ते कारणथी कोइ बाबतमां चम-
त्कार देखी जिनवचनमां शंका न करवी.

वली केटलाएक जैनमतवालाउने आ पण आश्चर्य ठे के, ज्यारे आ-
र्यावर्त्तमां बे प्रहरदिन होय ठे, त्यारे अमेरिकामां अर्धरात्रि होय ठे,
अने ज्यारे अमेरिकामां बे प्रहर दिवस थाय ठे, त्यारे आर्यावर्त्तमां अ-
र्धरात्रि थाय ठे, ते बाबतना चोकस समाचार तारनी मददथी तेमज घ-
डीआलना साधनथी मेलवी शकाय ठे. आ वातनो यथार्थ उत्तर हुं
आपी शकुं तेम नथी. मारी श्रद्धा एवी पण नथी के पूर्व आचार्योनी
शाहादत शिवाय समाधान करुं, कारण के मात्र मारी कदपनाथी कांइ
जैनमत सत्य थइ शकतो नथी, जैनमत तो पोताना स्वरूपथीज सत्य
बनशे, जो मारी कदपनाज जैनमतनी सत्यतानुं कारण होय तो, कोइ

પૂર્વાચાર્યની અપેક્ષાજ રહેશે નહિ, વલ્લી જેના મનમાં જે અર્થ સારો લાગશે તે અર્થ બનાવી લેશે. જેમ વર્તમાનમાં કોઈ પાંચઠી મસ્કરાણ રૂગ્ આદિ વેદો ઉપર સ્વકપોલ કલ્પિત ટીકા બનાવેલી છે, તે અમે વાંચી પણ છે તેટલે વેદમંત્રાદિ ઉપર જે જ્ઞાપ્ય બનાવ્યું છે, તે મંત્રોના અર્થમાં એવું લખેલું છે કે “અગ્નિબોટ” અર્થાત્ વરાહચંત્રથી ચાલનારાં વહાણ, તથા રેલગાડી ચાલવાનો વિધિ, તથા પૃથ્વી ગોલ છે, તે સૂર્યની ચારે બાજુએ ફરે છે, અને સૂર્ય સ્થિર છે, ઇત્યાદિ અંગ્રેજોએ પોતાની બુદ્ધિના બલથી જે નવીન શોધની વિદ્યા બહાર પાડી છે, તે સર્વ વિદ્યાર્જનું વેદોમાં કથન છે. પોતાના શિષ્યોને વેદનું મહત્ત્વ બતાવવા વાસ્તે સ્વકપોલકલ્પિત અર્થ બનાવી લીધા છે; અને પૂર્વે મહીધરાદિ પંડિતોએ વેદો ઉપર જે દીપિકા તથા જ્ઞાપ્યો રચેલાં છે તેટલી નિંદા તેમજ મૂર્ખતા પ્રગટ કરેલી છે. જેમકે તેડ મૂર્ખ હતા, તેડને વેદના અર્થ આવડતા ન હોતા.

પ્રશ્ન:—પૂર્વના અર્થ ઢોડીને નવીન અર્થની રચના કરવાનું શું કારણ છે?

ઉત્તર:—પ્રથમ તો વેદો ઉપરનાં પ્રાચીન જ્ઞાપ્ય, તેમજ દીપિકા માનવાથી વેદોની સત્યતા, ઈશ્વરોક્તતા તેમજ પ્રાચીનતા સિદ્ધ થતી ન હોતી. તે કારણથી ઈશાવાસ્ય ઉપનિષદ્ વર્જીને, સર્વ ઉપનિષદો, સર્વ વ્રાહ્મણ જાગ, સર્વ સ્મૃતિ, પુરાણાદિ શાસ્ત્ર, જ્ઞાપ્ય, દીપિકાદિ માનવાં તજી દીધાં, તેમણે એવો વિચાર કર્યો કે પૂર્વોક્ત સર્વ ગ્રંથો માનવાથી અમારો મત બીજા મતવાલા સંકટિત કરી દેશે, કારણ કે પૂર્વોક્ત સર્વ ગ્રંથો યુક્તિ પ્રમાણથી વિકલ છે, વલ્લી પ્રાચીનોએ જે અર્થ કરેલા છે, તેમાં કેટલાએક અર્થ એવા છે કે જે શ્રવણ કરવાથી શ્રોતાજનોને લજ્જા ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે મહીધરકૃત દીપિકા જે વેદની ટીકા છે, તેમાં મંત્રાદિના જે અર્થ લખેલા છે, તેમાં લખ્યું છે કે યજ્ઞપત્ની ઘોડાનું લિંગ પકડીને પોતાની યોનિમાં પ્રદેષ કરે, ઇત્યાદિ અર્થ છે. તેનું વર્ણન આગલ ઉપર લખીશ. તે અર્થોને ઢોડવાવાસ્તે, અને વેદોનું સંસ્કરન ન થાય તે વાસ્તે સ્વકપોલ કલ્પિત જ્ઞાપ્ય બનાવી અંગ્રેજાદિ પાશ્ચિમાત્યની રીતિમુજંબ તથા ઇંજિલ મતાનુસાર અર્થ બનાવ્યા છે, પરંતુ વેદાદિવેત્તા બુદ્ધિમાન્ પુરુષો તો કોઈ તે માનતા નથી, અને જેડ માને છે તેડ કાંઈ

वेदादि जाणता नथी, कारण के ज्यारे पूर्वना ऋषि मुनि, पंडित असत्यवादी तेमज तेउना बनावेला अर्थ असत्य ठे, त्यारे वर्त्तमानना बनावेलाउना अर्थ केवीरीतें सत्य करी शकशे ? जे मूलमांज असत्य ठे ते नवीन रचनाथी कदापि सत्य थवाना नथी. ते कारणथी पोतानी बुद्धिनो विचार सत्य मानवो, अने वेदोने माननारा प्राचीन संप्रदाय वालाना अर्थ जूठा मानवा, तेनाथी अधिक अविवेक तथा अन्याय शिरोमणि पणुं बीजुं कयुं ठे ? वही ज्यारे प्राचीनोना बनावेला अर्थ जूठा करशे, त्यारे तेउना बनावेला वेदो पण जूठाइ ठरशे, ते कारणथी जेउ मतधारी ठे, तेउए कां तो पोताना प्राचीनोना कथन करेला अर्थ मानवा जोइए, अथवा तो ते मतने तेमज तेमतनां शास्त्रने तजी देवां जोइए; अने तेज कारणथी मारी एवी श्रद्धा ठे के जैनमतमां जे प्रामाणिक तेमज पंचांगी कारक आचार्य लखी गया ठे तेउने अनुसारज मारे कथन करवुं जोइए, स्वकपोलकद्विपत कदापि नहि. जे स्वकपोल कद्विपत करशे तेमज मानशे, ते कदापि जैनमतवालो बनी शकशे नहि, अने तेनी कद्वपना पण सर्वथा सत्य ठरशे नहि, कारण के पूर्वाचार्य ज्यारे जूठा ठे, त्यारे नवीन कद्वपनावाला केवीरीतें साचा ठरशे ? ते सर्व कारणथी पूर्वना प्रश्नो उत्तर पंचांगी प्रमाणथी हुं आपी शकतो नथी, कारण के १ शास्त्रो बहुज विभेद गया ठे, तथा २ आर्यरक्षितसूरिना समयमां चारे अनुयोग तोडीने पृथक् पृथक् अनुयोग रचवामां आव्या ठे, तथा ३ स्कंधिल आचार्यना समयमां बार वर्ष सुधी डुकाल पड्यो हतो ते वखतमां शास्त्रो बहुज विस्मृत थवा लाग्यां, जेथी सर्व साधुउए दक्षिण मथुरामां समाज करी, जे प्रसंगे जे जे आचार्य तथा साधुउने जे जे शास्त्रनां जे जे स्थल, स्मृतिमां रह्यां हतां ते ते स्थल एकत्र करी लखवामां आव्यां, बाद ४ देवर्द्धिगणि द्दामा श्रमण प्रवृत्ति आचार्योए पानाउपर एक कोड ग्रंथो लख्या, बाकीना तजी दीधा, ५ प्रज्ञावकचारित्रमां लखुं ठे के, सर्व शास्त्रो उपर टीका लखी हती, जे सर्व विभेद गइ, तथा ६ ब्राह्मणो अने बौद्धोए तो ग्रंथोनो बहुज नाश कयो, तथा ७ मुसलमानो ए पोताना समयमां सर्वमतनां शास्त्रो माटीमां मेलवी दीधां, अनेक सलगावी दीधां, शेष रह्यां ते जंडारोमां गुप्त रहेवाथी गलीगयां, अने व-

તેમાનમાં જે ઝંડારોમાં પડેલાં છે, તે સર્વ અમે વાંચેલાં નથી, આટલા આટલા ઉપદ્રવો જૈનશાસ્ત્રો ઉપર વીતવાથી અમે સર્વ શંકાઝનું કેવી રીતે સમાધાન કરી શકીએ ? તે કારણથી જૈનમતમાં શંકા ન કરવી. અમે સર્વ મતનાં શાસ્ત્રો અવલોકન કરેલાં છે, પરંતુ જૈનમતસમાન અતિ ઉત્તમ મત બીજો કોઈપણ મારા દેખવામાં આવ્યો નથી, તેથી આ મતમાં દૃઢ રહેવું જોઈએ. ૧ શંકા અતિચાર તે કહેવાય છે, જેમ કે જિનવચનોમાં શંકા કરવી અર્થાત્ જિનેશ્વર જગવાને કથન કરેલા જાવ સત્ય હશે કે નહિ ? આ પ્રથમ અતિચાર છે.

૨ બીજો આકાંક્ષા અતિચાર. અન્યમતવાલાંઝનાં અજ્ઞાનકષ્ટ દેખી, તેમજ કોઈ પાંખંડીના વિદ્યામંત્રના ચમત્કાર દેખી, તેમજ પૂર્વજન્મના અજ્ઞાનકષ્ટથી ફલ પામેલા અન્યમતવાલાંઝને સુખી તેમજ ધનવાન્ દેખી મનમાં વિચારે કે અન્યમતવાલાંઝના ધર્મ તથા જ્ઞાન સારાં છે, જેના પ્રજાવથી, તેડ ધનવાન્, સુખી, તથા પુત્રાદિ પરિવારવાલા થાય છે, તે કારણથી હું પણ તેડનો જ ધર્મ અંગીકાર કરું, જેથી હું પણ ધનવાન્ તેમજ પુત્ર પરિવારવાલો થાઉં. આકાંક્ષા અતિચાર તેજ જીવોને લાગે છે, જે જીવોને જૈનધર્મનો બહુજ સારી રીતે બોધ હતો નથી. કારણ કે જૈનધર્મવાલા પણ સર્વ દરિદ્રી તથા પુત્રાદિ પરિવારથી રહિત નથી, તેમજ અન્યમતવાલા પણ સર્વે ધનવાન્ તેમજ પરિવારવાલા નથી, સારાંશ કે સર્વ પોતપોતાનાં પૂર્વનાં તથા જન્માંતરનાં કરેલાં પુણ્ય પાપનાં ફલ ઝોગવે છે. જુડ કે કેટલાંક, મનુષ્યજન્મમાં સાતે કુવ્યસનનો સેવનારાં ઢતાં ધનવાન્, અને કેટલાંક કસાઈ, ખાટકી ઇત્યાદિ નીચધંધાનાં કરનારાં પણ ધનવાન્ તેમજ પુત્રાદિ પરિવારવાલાં તેમજ સુખી છે, અને કેટલાંક આ અવસ્થાથી વિપરીત છે, તે કારણથી માત્ર તેજ સત્ય છે કે દરેકજીવ પોતાના પૂર્વના તેમજ જન્માંતરના સુકૃત દુષ્કૃતનું ફલ ઝોગવે છે, માત્ર આ જન્મનાં કૃત્યોનું જ ફલ ઝોગવતા નથી. સર્વ મતોમાં રાજાડ થઈ ગયા છે, તેમજ રંક પણ બહુજ છે, તે કારણથી બીજા મતની આકાંક્ષા ન કરવી. જો કરી એ તો બીજો અતિચાર.

૩ ત્રીજો વિતિગિહા નામે અતિચાર છે. જે જીવ પોતાનાં પૂર્વજન્મનાં કરેલાં પાપોના ઉદયથી દુઃખ ઝોગવે છે, ત્યારે એવો વિચાર કરે

के हुं जे धर्म करुं हुं, तेनुं फल मने शुं मलशे ? अर्थात् धर्मनुं फल मने मलशे के नहि ? वली जेउ धर्म करता नथी, तेउ सुखी ठे, अने हुं धर्म करुं हुं, ठतांपि दुःखी हुं, ते कारणथी कोण जाणे धर्मनुं फल हशे के नहि ? तथा साधुनां मलिन शरीर तथा मलिन वस्त्र देखीने मनमां दुगंठा करे के आ साधु सारा नथी, कारण के तेमनुं शरीर गंडु ठे तथा तेमनां वस्त्र पण गंदां ठे. तेउ संसारथी केवी रीतें तरी शकशे, जो तेउ उष्णजलथी स्नान करे तो तेथी कथुं महाव्रत तेउनुं जंग थाय ठे ?

उत्तरः—जो धर्मनुं फल न होय तो, संसारनी विचित्रता कदापि न होय, ते कारणथी धर्मनुं फल अवश्यमेव ठे. वली साधु जे मलिन वस्त्र राखे ठे, तेनुं कारण ए ठे के सुंदरवस्त्र राखवाथी मन श्रृंगार रसने चाहय ठे. वली स्त्रियो पण सुंदर वस्त्रवालाउने देखीने तेउनी साथे जोग जोगववानी इच्छा करे ठे. ते कारणथी शियल पालवानी इच्छा राखनारा साधुए श्रृंगार करवो वास्तविक नथी. वली स्नान, कामनुं प्रथम अंग ठे, तेथी साधुउने उचित नथी, अने कोइ कारण प्रसंगें साधु हाथ, पगादि धोवे तो ते कांइ दूषण नथी, वली साधुउने पोतानां शरीर उपर ममत्व पण नथी, अने शुचिमात्र स्नान तो साधु करे ठे. परंतु शरीरना सुखवास्ते. तथा शरीरने चमकाववा वास्ते स्नान करता नथी, कारण के जैनिउनी एवी श्रद्धाज नथी के स्नान करवाथी पाप दूर थइ जाय ठे. जलस्नानथी शरीरनो मेल दूर थाय ठे, शरीरनो ताप मटी जाय ठे, अने आलस दूर थाय ठे, परंतु पाप तो दूर थतुं नथी, जो जल स्नानथी पाप दूर थतुं होय तो, अनायासैं सर्व जीवनी मुक्ति थइ जाय, कारण के एवुं कोइ नथी जे जल स्नान करतुं नथी. वली साधुने मेला समजवा, ते पण मोटी मूर्खता ठे, कारण के शरीरें मेल होवाथी आत्मा मलिन थतो नथी आत्मातो मात्र पापकरवाथीज मलिन थाय ठे. वली जगत् व्यवहारमां मेलापणुं स्त्री साथे संजोग करवाथी, तेमज कोइ मलिन वस्तुनो स्पर्श करवाथी मानवामां आवे ठे, अने साधुतोते सर्व वस्तुना त्यागी ठे, तेथी मेला कहेवाय नहि, बलके साधुउने धन्यवाद देवो जोइए, केमके ताप पडे ठे, लू वाय ठे, पसीनो बहे ठे, ठतांपि साधु उघाडा पगे तेमज खुद्वे मस्तके विहार करे ठे, रात्रियें मात्र ठाजेला मकानमां सुवेठे,

પંખા કરતા નથી, કોમલ શય્યા તેમજ પલંગ પર સુતા નથી, રાત્રિજલપણ પીતા નથી, દિવસેપણ ઊષ્ણ જલ પીએ છે, આ પ્રમાણે તેડુંનું જારે તપ છે. તેડુંથી ઊલટા જેડું સાધુ બની બેઠા છે, અને ગરમી લાગે ત્યારે પાઠાની પેઠે સરોવરમાં જઈ પડે છે, એવા સુખશીલિઆ શું તરી જશે? જેડુંને કોઈ વાતનો નિયમ નથી. વઢી હાથી, ઘોડા, રેલ પ્રમુખની સ્વારિ કરવી, સર્વ પ્રકારનાં ફલજઞ્ઞ કરવાં, ધન રાખવાં, મકાન બાંધવાં, લેતી કરવી, કરાવવી, ગાય, ઝેંસ, હાથી, ઘોડા પ્રમુખ જાનવર તથા રથાદિ અને શસ્ત્રાદિ સરંજામ રાખવા, ઢલ, બલથી લોકો પાસેથી ધન લેવાં, સ્ત્રીડ સાથે વિષયસેવન કરવાં, સુંદર લાનપાન કરવાં, માંસજઞ્ઞ કરવાં, મદિરાપાન કરવાં, જાંગના રગડા, ચરસની ચલમો ડડાવવી, હાથપગ તથા શરીરને વેશ્યાની જેમ ચમકાવવાં, ચિત્તમાં મોટા અજ્ઞિમાન રાખવાં, ઢંડ પીલવા, કુસ્તી કરવી, ઇત્યાદિ અનેક સાધુડુંને અનુચિત કામો કરવાં, ઠતાં શ્રી શ્રી સ્વામિજી મહારાજ બનીઠણી બેસવું, અમે મહંત ઢઈએ, અમે ગાદિપતિ ઢઈએ, અમે જઢારક ઢઈએ, અમે શ્રીપૂજ્ય ઢઈએ, અમે જગત્નો ડઢાર કરીએ ઢઈએ, અમે મહાન્ અઢૈતબ્રહ્મવેત્તા ઢઈએ, અમે શુઢ્ઢ ઈશ્વરની ડપાસના બતાવીએ ઢઈએ, અમે મૂર્તિપૂજન પાખંડનો નાશ કરીએ ઢઈએ.

હવે જઞ્ઞ જીવોએ વિચાર કરવો જોઈએ કે, પૂર્વોક્ત કુગુરુડું શું જલ સ્નાન કરવાથી સંસાર સમુઢ્રથી તરી જશે? અને જેડું, જીવહિંસા, અસત્ય, ચોરી, મિથુન તેમજ પરિગ્રહ, આ પાંચેના ત્યાગી, શરીરના મમત્વરહિત, પ્રતિબંધરહિત, કામક્રોધના ત્યાગી, મહાતપસ્વી, મધુકર વૃત્તિથી જિઢ્ઢા લેનારા, ઇત્યાદિ અનેક ગુણોથી સુશોજિત, શું જલ સ્નાન નહિ કરવાથી પાતકી થઈજશે? કદાપિ થશે નહિ. તે કારણથી સાધુડુંને ઢેહી જુગુપ્સા ન કરવી, જો કરે તો ત્રીજો અતિચાર.

ચોથો મિથ્યાદૃષ્ટિની પ્રશંસારૂપ અતિચાર છે. જિનપ્રણીત આજ્ઞાથી જે બહાર છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, કારણ કે સર્વજ્ઞનાં કથન કરેલાં વચનો તે માનતા નથી, અને અસર્વજ્ઞનાં કથન કરેલાં વચનો સત્ય માને છે, વઢી અસર્વજ્ઞપ્રણીત શાસ્ત્રોમાં જે અયોગ્ય વાતો કહેલી છે, તેડુંને ટુપાવવા વાસ્તે સ્વકપોલકલ્પિત જાણ્ય, ટીકા, અર્થ બનાવી મૂર્ખ લોકોને બહેકાવી

गप्पां मारता फरे ठे, वली जेउने धर्मनियम कांइ पण नथी, अने अनाथ पशुउने मारि जाणे ठे, तथा धूर्त्तपणार्थी साचो डोल धारण करी मूर्खोने मिथ्यात्व जालमां फसावे ठे, एवा मिथ्यादृष्टि ठे; तेउनी प्रशंसा करवी, तथा जिनाझा बहार एवा अज्ञान कष्ट करनाराउने कहेवुं के, अहो ! केवा महान् तपस्वी ठे ! महापुरुष ठे ! महापंडित ठे ! तेउनी बराबरी करी शके तेवा कोण ठे ? तेउण् धर्मनी वृद्धि वास्तेज अवतार धारण करेल ठे. वली मिथ्यादृष्टि कोइ व्रत यज्ञादि करे तो तेनी बहुज प्रशंसा करे, तमे बहुज सारां काम करो ठो, तमारो अवतार सफल ठे, इत्यादि प्रशंसा करे, ते चोथो अतिचार ठे.

५ पांचमो मिथ्यादृष्टिनो परिचय करवो ते अतिचार ठे. मिथ्यादृष्टिनी साथे बहुज मेलाप राखे, खान पान करे, वास करे, इत्यादि अनेक प्रकार्थी सहवास करवार्थी मिथ्यादृष्टिनी वासना लागीजवार्थी धर्मार्थी त्रष्ट थवाय ठे, ते कारणार्थी मिथ्यादृष्टिनो बहुपरिचय करवो ते वास्तविक नथी. जो करे तो पांचमो अतिचार.

ज्यारे गृहस्थने सम्यक्त्व आपवामां आवे ठे, त्यारे तेने गुरु ठ आगार बतावे ठे. जो ठ कारणोमां तमने कांइ अनुचित काम करवुं पडे तो आ ठ आगार राखी शकाय जेथी तमारुं सम्यक्त्व कलंकित थशे नहि, ते ठ आगार नीचे मुजब ठे.

१ प्रथम “ रायान्निउगेणं ” नगरना स्वामि जे राजा, ते कोइ अनुचित काम जोरावरीथी करावे तो सम्यक्त्वमां दूषण लागे नहि.

२ बीजा “ गणान्निउगेणं ” गण अर्थात् ज्ञाति तथा पंचायत, ते कहे के आ काम तमे अवश्य करो, नहि तो तमने ज्ञाति तथा पंचायत मोहोटो दंड करशे. तेवे प्रसंगे जो ते काम करवुं पडे तो सम्यक्त्वमां दूषण नहि.

३ त्रीजो “ बलान्निउगेणं ” बलवंत चोर, म्लेच्छादि तेउने वश पडतां, जोरावरीथी तेउ अनुचित काम करावे तो सम्यक्त्वमां अतिचाररूप दूषण नहि.

४ चोथो देवान्निउगेणं ” कोइ दुष्ट देवता क्षेत्रपालादि, व्यंतर शरीरमां प्रवेश करी अनुचित काम करावे तो जंग नहि, तथा कोइ देवता

મરણાંત દુઃખ આપે, જેથી મનમાં ધૈર્ય ન રહે, અને મરણાંત કષ્ટ જાણી કાંઈ વિરુદ્ધ કામ કરવું પડે તો સમ્યક્ત્વમાં અતિચાર જંગ નહિ.

૫ “ગુરુનિગ્ગહેણ” ગુરુ તે માતપિતાદિ તેમના આગ્રહથી કાંઈ અનુચિત કામ કરવું પડે; તથા ગુરુ તે ધર્માચાર્યાદિ તથા જિનમંદિર, તે ઝંને અર્થાત્ ગુરુને કોઈ દુષ્ટ સંકટ દેતો હોય, તથા જિનમંદિર તોડતો હોય. જિનપ્રતિમાનું ખંડન કરતો હોય, તો ગુરુનિગ્રહ છે, તેઝની રક્ષા. વાસ્તે કાંઈ અનુચિત કામ કરવું પડે તો સમ્યક્ત્વમાં દૂષણ નહિ.

૬ ઠઠો “વિત્તિકંતારેણ” વૃત્તિ જે ડુકાલાદિ આપત્તિ આવી પડે, ત્યારે આજીવિકાવાસ્તે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિને અનુસારેં ચાલવું પડે, તથા આજીવિકાવાસ્તે કોઈ વિરુદ્ધ આચરણ કરવું પડેતો દૂષણ નહિ. આ ઠ વસ્તુના આગારોને ઠ ઠિંડી કહેહે. તથા ચાર આગાર બીજા છે તેપણ કહિયેં ઠિયેં.

૧ “અન્નઘ્ણાન્નગેણ” કોઈ કાર્ય અજાણપણે, ઉપયોગ આપ્યા વિના, કાંઈનું કાંઈ થઈ જાય, જ્યારે યાદ આવે, ત્યારે ફરી તે કાર્ય ન કરવું તે પ્રથમ આગાર.

૨ “સહસ્સાગારેણ” કોઈ કામ અકસ્માત્ થઈ જાય; પોતાના મનમાં જાણેહે કે આ કામ મારે કરવાનું નથી, યોગોની ચપલતાથી તથા નિરંતરના વહુ અન્યાસથી જાણતાં ઠતાં પણ વિરુદ્ધ કાર્ય થઈ જાય તો સમ્યક્ત્વમાં જંગ નહિ, આ બીજો આગાર.

૩ “મહત્તરાગારેણ” કોઈ મોટો લાજ થાય છે, પરંતુ સમ્યક્ત્વમાં દૂષણ લાગેહે, તથા કોઈ મોટા જ્ઞાનીની આજ્ઞાથી કમવેશી કરવું પડે તો, આ ત્રીજો આગાર છે.

૪ “સવસમાહિ વત્તિઆ ગારેણ” સર્વ સમાધિ વ્યત્યયથી અર્થાત્ મોટા સન્નિપાતાદિ રોગોને પ્રસંગેં બાવરા થઈ જવાથી, તથા અતિવૃદ્ધાવસ્થામાં સ્મૃતિજંગ થવાથી, તથા રોગાદિ સંકટ સમયે મનમાં આર્તધ્યાન થઈ જવાને પ્રસંગેં, તથા સર્પાદિ ડંખ મારવાથી અસમાધિ થવાના સમયમાં, આ આગાર છે. તેથી સમ્યક્ત્વ તથા વ્રતજંગ થતાં નથી. તેવે પ્રસંગેં, કોઈ મૂર્ખના કહેવાથી આર્તધ્યાનમાં પ્રાણ ત્યાગવા તે યોગ્ય નથી. કેટલાક જૈનમતના અનર્જિજ્ઞોનું એમ પણ કહેવું છે કે, ગમે તેમ થઈ જાય તોપણ, જે નિયમ લીધેલું છે, તે કદાપિ તોડવું નહિ, આ કહેવું સ-

વેથા વાસ્તવિક નથી, કારણ કે જો પહેલેથી આગાર રાખ્યા હે, તો પઢી વ્રતજંગ કેવીરીતેં થાયહે ? અને જેઁ આર્તધ્યાનમાં મરી જાયહે, તથા આગાર રાખતા નથી, તેઁ જૈનમાર્ગની શૈલીના અજાણ હે. તે કારણથી હ બિંહી અને ચાર આગાર સર્વ બારે વ્રતમાં જાણવા. વહી સાધુના સર્વ પ્રત્યાખ્યાનમાં અનશન પર્યંત આજ ચાર આગાર જાણવા. ઇતિશ્રી તપગ-
હિયગણિશ્રીમણિવિજય, તહિષ્ય મુનિશ્રીબુદ્ધિવિજયતહિષ્ય મુન્યાત્મા
રામાનંદવિજયવિરચિતે જૈનતત્ત્વાદર્શ (ગુર્જર જાણાંતરે) સમ્યગ્દર્શનનિ-
ર્ણયનામા સત્તમપરિહેદઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૭ ॥

॥ અથાષ્ટમપરિહેદ પ્રારંભઃ ॥

આ પરિહેદમાં ચારિત્રનું સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં, ચારિત્ર ધર્મના બે ખેદ હે. એક સર્વચારિત્ર. બીજું દેશચારિત્ર. તેમાં સર્વ ચારિત્ર તો સાધુમાં હોયહે. તેનું સ્વરૂપ આ પરિહેદમાં લખિયેં ઢિયેં. દેશચારિત્રના બાર ખેદ હે. દેશચારિત્ર ગૃહસ્થધર્મ હે. બાર વ્રતરૂપ હે. તેનું કિંચિત્ સ્વરૂપ લ-
ખતાં પ્રથમ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં.

૧ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણવ્રતના બે ખેદ હે. એક દ્રવ્ય પ્રાણાતિપાત વ્રત, બીજું જાવ પ્રાણાતિપાત વ્રત. દ્રવ્યપ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ એવું હે કે, પરજીવને પોતાના આત્માસમાન જાણીને તેઁના દશ દ્રવ્યપ્રા-
ણની રક્ષા કરવી. આ વ્યવહાર દયારૂપ હે. બીજું જાવ પ્રાણાતિપાતવ્રત. તે પોતાનો આત્મા કર્મવશ પડ્યો થકો દુઃખ પામેહે; વહી જાવપ્રાણ જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ, તેઁના, મિથ્યાત્વ, કષાયાદિ અશુદ્ધ પ્રવર્તનથી પ્રતિક્ષણ ઘાત થયા કરેહે, તે કર્મશત્રુઁથી જાવપ્રાણનો ઘાત થતો અ-
ટકાવવા વાસ્તે, તથા આત્માને કર્મશત્રુથી ઢોડાવાવાસ્તે ઉપાય કરવા તે ઉપાય આ પ્રમાણે. આત્મરમણતા કરે. પરજાવ રમણતા ત્યાગે. શુદ્ધઉપ-
યોગમાં પ્રવર્તે. કર્મના ઉદયમાં અવ્યાપક રહે. એક સ્વજાવ મમ્મતા કરે. આ ઉપજોગ સમસ્ત કર્મશત્રુઁનો ઉહેદ કરવાને અમોઘ શસ્ત્રો હે. અ-
ર્થાત્ સકલ પરજાવ ઇષ્ટતા દૂર કરી, સ્વરૂપ સન્મુખરૂપ ઉપયોગમાં પ્રવ-
ર્તિવિવું, તેનું નામ જાવપ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત કહિયેં. તેનુંજનામ જાવ.
હવે સ્થૂલ નામ મોટા દૃષ્ટિગોચર, હાલે, ચાલે તેવા જે ત્રસજીવ, તે-
ઁને સંકલ્પથી ન હણું. અહીંઆં હિંસાના ચાર પ્રકાર બતાવીએ ઢીએ.

आकुट्टी. ते निषेध वस्तुने उत्साहथी करवी. जेमके संपूर्णफलना जडथां करवां, ते श्रावकने निषेध ठे, तेथी जेणे जेटली जातनां फल खावामां राख्यां होय, तेजमांथी कोझपण फलनुं जडथुं न करवुं, ठतां मनमां उत्साहपूर्वक जडथां करे तो आकुट्टी हिंसा लागे. १ दर्पहिंसा. ते चित्तना उठरंगथी, उन्मत्तपणाथी, गर्वधारण करीने, दोडे तेमज गाडी, घोडा प्रमुख दोडावे तो दर्पहिंसा लागे. ३ कटपहिंसा. ते शरीरना कामजोगवास्ते तीव्र अजिलाषापूर्वक, कामनो जोस चडाववावास्ते त्रस जीवनी हिंसा करी, गोली, माजम प्रमुख बनावी खाय तो कटपहिंसा लागे. ४ प्रमादहिंसा. ते घरनां कामकाज, जेम के रांधवुं, दलवुं, जरडवुं प्रमुख अनेक काम करतां त्रसजीवनी हिंसा थइ जाय तो प्रमाद हिंसा लागे. आ चारे हिंसामांहेनी प्रथमनी हिंसा, तथा बीजी हिंसा तो बिलकुल न करवी जोझए. ते कारणथी संकटपथी आकुट्टी तथा दर्पथी त्रसजीव हणवानो त्याग करे. वली जेम आ कीडी जाय ठे, तेने हुं मारुं ? एवा संकटपथी हणवुं, हणाववुं, ते आकुट्टी संकटपथी कहेवाय ठे, एवा संकटपथी निरपराधी जीवोने, कारण विना हणुं नहि. हणावुं नहि, एवो नियम करे, अने सांसारिक आरंज, रांधवा प्रमुखनां काम करतां, तथा पुत्रादिना शरीरमां कीडा प्रमुख पडतां, व्याधिने प्रसंगे औषधोपचार करतां यत्नापूर्वक प्रवर्त्ते. वली घोडा, बलद प्रमुखने चाबक प्रमुख मारवा पडे तेनो आगार राखे. तथा पेटमां कृमि, गंडोला, पगमां नारां अर्थात् वाला, हरस, जू प्रमुख अनेक जीव शरीरमां उपजे, तथा खजन, मित्रादिना शरीरमां उपजे, तेना उपचार करवानी जयणा राखे. कारण के साधुने तो त्रस तथा स्थावर, सूक्ष्म तथा बादर, सर्वजीवोनी हिंसा नवकोटी विशुद्ध अप्रमत्त योगोथी सर्व हिंसानो त्याग ठे, तेथी साधुने वीश विश्वा दया ठे, अने गृहस्थथी तो सवा विश्वा दया पढी शके ठे. तेनुं स्वरूप लखीए ठीए.

॥ गाथा ॥ जीवासुहुमा थूला, संकप्पा आरंजा जवे डुविहा ॥ सवराह निरवराहा, साविस्का एव निरविस्का ॥ १ ॥ अर्थः—जगत्मां जीव बे प्रकारना ठे. १ स्थावर, २ त्रस. तेमां स्थावरना बे जेद ठे, १ सूक्ष्म, २ बादर. तेमां सूक्ष्मजीवोनी हिंसा तो थतीज नथी, कारण के अति-

सूक्ष्म जीवोना शरीरने बाह्य शस्त्रना घा लागता नथी; परंतु अहींआ तो सूक्ष्मशब्द, स्थावर जीवो जे पृथ्वी, पाणी, अग्नि, पवन, वनस्पतिरूप पांच बादर स्थावर, तेज सूक्ष्म वाचक ठे, अने स्थूल जीव ते द्वींद्रिय, तींद्रिय, चतुरिंद्रिय पंचेंद्रिय जाणवा. आ बंने जेदमां सर्वजीव आवी गया. ते सर्व जीवोनी त्रिकरण शुद्धिची साधु रक्षा करे ठे, ते कारणची साधुने वीश विश्वा (वसा) दया ठे. श्रावकची तो पांच स्थावरनी दया पलती नथी, सचित्त आहारादि करवाची अवश्य हिंसा थाय ठे, ते कारणची दश विश्वा दया दूर थइ. बाकी दश विश्वा रही. सारांश के त्रसजीवनी दया रही. त्रसजीवनी हिंसाना पण बे जेद ठे. एक संकटपची हणवा, बीजा आरंजची हणवा. तेमां संकटपची हणवानो त्याग ठे, परंतु आरंजनी हिंसानो श्रावकने त्याग नथी, आरंज हिंसामां यत्ना राखवानी ठे, कारण के आरंज हिंसा श्रावकने थाय ठे, ते कारणची दश विश्वामांची पांच विश्वा बाद थइ, अर्थात् संकटपची त्रसजीवनी हिंसानो त्याग ठे. वली तेना पण बे जेद ठे. एक सापराधी, बीजा निरपराधी. तेमां निरपराधी जीवोने न हणवा, अने सापराधी जीवोने हणवानी जयणा ठे. कारण के सापराधी जीवनी दया श्रावकची सदा सर्वथा पलती नथी. जेम के घरमां चोर आवी चोरी करी धन, माल लइ जता होय, तेजने मार्या, कुट्या विना तेज धन, माल ठोडता न होय, तथा पोतानी स्त्रीनी साथे कोइ अन्यपुरुष डुराचार सेवतो देखवामां आवे, तेवे प्रसंगे मारवो पडे, तथा कोइ श्रावक राजा होय, अथवा तो राजाना हुकमची युद्ध करवा जवुं पडे, तेवे प्रसंगे श्रावक, प्रथम शस्त्र चलावे नहि, परंतु ज्यारे शत्रु शस्त्र चलावी मारवा आवे ते समये शत्रुने मारवा पडे. तथा सिंहादि जानवर खावा आवे, ते वखते तेजने मारवां पडे. त्यारे संकटपची पण हिंसानो त्याग नथी. ते कारणची पांच विश्वामांची अरधी बाद थइ, बाकी अढी विश्वा दया रही. अर्थात् मात्र निरपराधी त्रसजीव दृष्टिगोचर आवे तेजने न मारुं. एवो नियम रह्यो. तेनापण बे जेद ठे, एक सापेक्ष, बीजो निरपेक्ष. तेमां पण सापेक्ष निरपराधी त्रसजीवनी दया श्रावकची पलती नथी, कारण के श्रावक ज्यारे घोडा गाडी, बलद गाडी, घोडा, घोडी प्रमुखनी

૩ સ્વદારા મંત્રજેદ અતિચાર. પોતાની સ્ત્રીએ કાંઈ ઠાની વાત કહેલી હોય, તે વાત પતિ લોકોમાં પ્રકટ કરે. ઉપલક્ષણથી જાણ પ્રમુખની કહેલી વાત પ્રગટ કરવી. તાત્પર્ય એ છે કે મર્મવાલી વાત પ્રગટથવાથી સ્ત્રી આદિ કુવામાં પડી હુબી મરે છે.

૪ મૃષા ઉપદેશ અતિચાર. બીજાને અસત્ય કામો કરવાનો ઉપદેશ આપવો. વલી વિષયસેવવાનાં ચોરાશી આસન શિખવવાં, તથા બીજાને જેથી દુઃખમાં આવી પડે તેવો ઉપદેશ કરવો. વલી વીર્યપુષ્ટિનાં ઔષધાદિ બતાવવાં, જેથી વિષય, કષાય અત્યંત વૃદ્ધિ પામે, અને જેથી બહુજ વિષયસેવન કરવામાં આવે તેવો ઉપદેશ કરવો તે.

૫ કૂટ લેખકરણ અતિચાર. જૂઠા દસ્તાવેજ બનાવવા, જૂઠી સહી કરવી, જૂઠી મહોર ઠાપ કરવી, અદ્દારો ખુંસી નાખી, નવા અદ્દારો દાખલ કરવા, इत्यादि બીજાને નુકશાન થાય તથા દુઃખ થાય એવા હેતુથી કૂટલેખ કરવા તે આ પાંચ આતિચાર. તથા પૂર્વોક્ત પાંચપ્રકારનાં અસત્ય નરકાદિ ગતિનાં કારણ જાણી, શ્રાવક અવશ્ય વર્જે. इति મૃષાવાદવિરમણવ્રત.

૬ ત્રીજા સ્થૂલ અદત્તાદાનવિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં. મોટી ચોરી કરવી, જેમકે ધાડ ચોરી કરવી, રસ્તાની હુટ કરવી. ગણેશીનું મારી જીત ફોડી ખાતર પાડવું, જબરદસ્તિથી બીજાની વસ્તુ લેવી, ઢલ કપટથી ઠગીને બીજાની વસ્તુ લેવી, વિશ્વાસઘાત કરી બીજાની વસ્તુ ઝંલવી જવી, અપરાધસહિત મિલકતનો ચોટો ઉપયોગ કરવો, મિલકતની અદલાબદલી કરવી, इत्यादि અદત્તાદાન અર્થાત્ ચોરીનું સ્વરૂપ છે. ચોરી કરવાથી પરલોકમાં નરકાદિ માઠી ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને આ લોકમાં પણ પ્રગટ થવાથી રાજ્યદંડ, અપયશ, તથા અપ્રતીતિ થાય છે. તે કારણથી શ્રાવક અદત્તાદાનનો ત્યાગ કરે. અદત્તાદાન વ્રતના બે જેદ છે, તે કહિયેં ઢિયેં.

દ્રવ્ય અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત. પૂર્વોક્ત પ્રકારેં બીજાની પહેલી કે વસરેલી વસ્તુ લેવી નહિ તે દ્રવ્ય અદત્તાદાન વિરમણવ્રત છે.

૭ જાવ અદત્તાદાન વિરમણવ્રત. પર જે પુઝલ દ્રવ્ય, તેની રચના, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શાદિરૂપ, ત્રેવીશ વિષય, તથા આઠકર્મની વર્ગણ,

આ સર્વે પરાશ્ વસ્તુ છે, તે વસ્તુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જીવને અગ્રાહ્ય છે, ઠતાં તેમની જે ઉદય જાવથી વાંઠા કરવી તે જાવ ચોરી સમજવી. જિનાગમ શ્રવણ કરી તેમનો ત્યાગ કરવો, તથા પુજ્જલાનંદિ પણાનો અજાવ કરવો, તેજ જાવ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત છે. જે જે કર્મપ્રકૃતિનો બંધ નાશ પામેલ હોય, તે જાવ અદત્ત વિરમણ વ્રત કહેવાય. સામાન્ય પ્રકારે અદત્તના ચાર જ્ઞેદ છે.

૧ કોશની વસ્તુ તેની પરવાનગી વિના લેવી તે સ્વામિ અદત્ત. ૨ સચિત્ત વસ્તુ અર્થાત્ જીવવાલી વસ્તુ, ફૂલ, ફલ, બીજ, ગુઢા, પત્ર, કંદ મૂલાદિ, બકરા, ગાય, સુઅરાદિ, તેજનો નાશ કરવો, ઠેદવાં, જ્ઞેદવાં, કાપવાં શ્ત્યાદિ તે જીવ અદત્ત, હેતુ એ છે કે ફુલાદિ જીવોણ પોતાના શરીરને ઠેદવા, જ્ઞેદવાની આજ્ઞા આપી નથી, કે અમારું ઠેદન, જ્ઞેદન કરો, તે કારણથી તે જીવ અદત્ત છે. ૩ જે વસ્તુ તીર્થંકર, અર્હંત જગવંતે નિષેધ કરેલી છે, તેજનું જે ગ્રહણ કરવું, જેમકે સાધુને અશુદ્ધ આહાર કરવાનો નિષેધ છે, અને શ્રાવકને અજ્ઞદય વસ્તુગ્રહણ કરવાનો નિષેધ છે, ઠતાં તેજ આજ્ઞાવિરુદ્ધ ગ્રહણ કરે તો તે તીર્થંકર અદત્ત. ૪ કોશ સાધુ શાસ્ત્રોક્ત રીતિ મુજબ નિર્દોષ આહાર શુદ્ધ ગ્રહણ કરી લાવે, પઠી તે આહારાદિને ગુરુની આજ્ઞા વિના ઉપજોગમાં લહે તો તે ગુરુ અદત્ત.

પૂર્વોક્ત ચારે અદત્ત સંપૂર્ણ તો જૈનના યતિજ ત્યાગી શકે, ગૃહસ્થથી તો માત્ર સ્વામિ અદત્તજ ત્યાગી શકાય છે, તે કારણથી તેનીજ આ સ્થલે મુખ્યતા છે. સારાંશ કે પરાશ્ વસ્તુ પૂર્વોક્ત રીતે લેવી નહિ, જો લહે તો ચોર કહેવાય, રાજ્યદંડ પામે, અપયશ, અપકીર્તિ, અપ્રતીતિ થાય, તે કારણથી પારકી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી નહિ. જે વસ્તુ યત્ કિંચિત્ મૂલ વાલી છે, અર્થાત્ જે લેવાથી તેના માલેકને એવું નુકસાન થતું નથી કે કોઈ સમજુ માણસના વિચારમાં તે જારે પડતું થાય, સારાંશ કે જે લેવાથી ચોર નામ પડતું નથી, તેવી વસ્તુ લેવાની જયણા રાખે. વલી કોશની પડીગયેલી વસ્તુ હાથમાં આવે, પઠી જાણવામાં આવે કે તે વસ્તુ અમુક સરસની છે, તો તે વસ્તુ તેને આપે, જો તે વસ્તુના માલેકનો પત્તો ન મલે, અને પોતાનું મન દૃઢ રહે તો તે વસ્તુ પોતે રાખે નહિ; કદાચિત્ બહુ મૂલ્યવાન વસ્તુ હોય, અને મન દૃઢ રહે તો તે વસ્તુ

લઈ પોતાના સ્વાધીનમાં કેટલાઈક દિવસ રાખે, જો તેના માલેકનો પત્તો મલે તો તેની ખાત્રી કરી તેને સોંપી દે, અને સંપૂર્ણ રીતે શોધ કરતાં ઢતાં તેનો માલેક માલમ ન પડે તો ધર્મે ખાતામાં તે ધનનો ઉપયોગ કરે. પોતાનો સ્વજ્ઞાવ અત્યંત લોચ્છી હોય તો પણ તે વસ્તુની અર્ધ કિંમત તો ધર્મના કામમાંજ વાપરે. પોતાની જમીનમાં खોદતાં ધનાદિ નિકલે તો તે રાખવાવો આગાર હે. પરંતુ તેમાં પણ અર્ધ હિસ્સો, અથવા ચોથો હિસ્સો ધર્મમાં વાપરે તો તે ઉત્તમ હે. વઢી બીજાની જગા કિંમત આપી લીધી હોય, તે खોદતાં જો ધનાદિ નિકલે, અને પોતાના મનમાં સંતોષ હોય તો તે જગા વેચનારને નિકલેલી વસ્તુ સોંપી દે, પરંતુ પોતાનો સ્વજ્ઞાવ લોચ્છી હોય અને વેચનારને આપવાની મરજી ન હોય, તો પણ અર્ધજ્ઞાગ ધર્મમાં વાપરે, અને અર્ધજ્ઞાગ પોતે રાખે. વઢી કોઈ સખ્ખ પોતાની પાઠલ ધન મુકી મરી ગયો હોય, અને તેનો કોઈ વારસ ન હોય, એવી બીના શ્રાવકના જાણવામાં આવે તો ઉત્તમ માણસોને પંચમાં રાખી તેડને તે બીના જાહેર કરે, અને પંચના ફરમાન મુજબ કરે; તે પ્રમાણે કરતાં કદાપિ દેશકાલની વિષમતાથી રાજ્યસંબંધી ક્લેશ ઉઠવાનો સંજવ લાગે, તથા કોઈ લોચ્છી રાજા ફરમાન કરે કે તમારા ધરમાં આવીરીતનું બીજું ધન હે ઇત્યાદિ વિટંબના થવાનો જયલાગે તો મૌનપણે તે ધન ધર્મકાર્યોમાં વાપરે.

ઘરની ચોરીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે. ઘરની સર્વ વસ્તુડનાં માલેક માત પિતા હે, તેડની આજ્ઞા વિના ધનવસ્ત્રાદિ લેવાની જયણા રાખે, તેમજ જે ડની સાથે પ્રેમ હોય, તથા જેડ સંબંધી હોય, અને જેડના ઘરમાં જવા આવવાનો તેમજ ખાવા પીવાનો વ્યવહાર હોય, તેડને પુઢ્યાવિના કાંઈ વસ્તુ ખાવામાં અથવા જોગવવામાં આવે તો તેનો આગાર રાખે, પરંતુ જો તે વસ્તુનો ઉપજોગ કરતાં માલેકનું મન ડુઃખાય તો તે વસ્તુ ગ્રહણ કરે નહિ. એ પ્રમાણે ત્રીજું અદત્ત વ્રત પાલે. આ શુરૂ વ્યવહાર અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત હે.

નિશ્ચયથી અદત્તવ્રત તો જેટલો અબંધ પરિણામ થયેલ હે, અર્થાત્ ગુણસ્થાનકની વૃદ્ધિ થવાથી બંધવ્યવહેદ થયો હોય હે, તેજ નિશ્ચય અ-

दत्त विरमण व्रत कहेवाय ठे. आ व्रतना पांच अतिचार ठे. ते वर्जे, तेनुं स्वरूप कहियें ठियें.

१ स्तेनाहृत अतिचार. चोरनी चोरेली वस्तु स्तेनाहृत कहेवाय ठे. ते वस्तु लहे नहि, अर्थात् चोरनी वस्तु जाणीने लहे नहि, कारण के जे चोरीनी वस्तु जाणीने लहे ठे, ते लेनार पण चोर ठे, जैन मतना शास्त्रोमां चोरना सात प्रकार ठे. यथा ॥ चौरश्चौरापकोमंत्री, जेदङ्गः काणकक्रयी ॥ अन्नदः स्थानदश्चैव, चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ १ ॥ आ प्रथम अतिचार.

२ प्रयोग अतिचार. ते चोरी करनाराउने प्रेरणा करवी. जेमके अरे! तमे धंधाविनाना ठानामाना आजकाल केम बेसी रह्या ठो? जो तमारी पासे खरची न होय तो हुं मदद करूं. तमे लइ आवशो ते वस्तु हुं वेची आपीश. तमे चोरी करवा जाउं. इत्यादि वचनोथी चोरोने प्रेरणा करवी. आ बीजो अतिचार.

३ तत् प्रतिरूपक व्यवहार अतिचार. ते सारी वस्तुमां खराब वस्तु मेलवी वेचवी. जेमके केशरमां कसुंबादि मेलववां, घीमां ठासादि, हिं-गमां गुंदरादि मेलववां खोटी कस्तूरी खरी दाखल वेचवी, अफीणमां जेल संजेल करी वेचवुं, जूनावस्त्रने रंगावी नवाना जावथी वेचवां, रूमां पाणी नाखी वेचवुं, डुधमां पाणी जेलवी वेचवुं. इत्यादि काम करवां. आ त्रीजो अतिचार.

४ राज्य विरुद्ध गमन अतिचार. ते पोताना शेहेरना अथवा देशना राजाए फरमान कर्तुं होय के अमुक गाम जवुं आववुं नहि, तेमज ते गामना लोको साथे व्यापार करवो नहि, ठतां राजानी आज्ञातुं उल्लंघन करीने वैरी राजाना देश गाममां जवुं आववुं तथा व्यापार करवो. आ चोथो अतिचार.

५ खोटां तोलां मापां राखवां ते अतिचार. उठां तोलां, मापथी देवुं, अने अधिक तोलां, मापथी लेवुं. आ पांचमो अतिचार. इतितृतीयव्रतस्वरूप.

चोथुं व्रत. मैथुनसेवननो त्याग, ते मैथुन त्यागव्रत कहेवाय ठे. मैथुनना बे जेद ठे. १ द्रव्य मैथुन त्याग, २ जाव मैथुन त्याग. द्रव्य मैथुन तो परस्त्री तथा परपुरुष साथे संगम करवो ते तेमां पुरुष स्त्रीनो

ત્યાગ કરે, અને સ્ત્રી પુરુષનો ત્યાગ કરે, અર્થાત્ અરસ પરસ રતિક્રીડા કામ સેવનનો ત્યાગ કરે, તે દ્રવ્યબ્રહ્મચારી તથા વ્યવહારબ્રહ્મચારી કહેવાય છે.

જાવ મૈથુનનું સ્વરૂપ એવું છે કે ચેતનરૂપ પુરુષે, પરપરિણતિરૂપ વિષય વિલાસ, અને તૃષ્ણા, મમતારૂપ કુવાસના, એવી નિશ્ચય પરસ્ત્રીને મલ્લી તેની સાથે લાલન, પાલન, કામવિલાસ કરવો તે. તેનું જિનવાણીના ઉપદેશથી, તથા ગુરુની હિતશિક્ષાથી જ્ઞાન થયું, ત્યારે જાતિહીન જાણીને, તેમજ જીવિષ્યમાં તેનું સેવન મહાદુઃખદાયક પરિણામવાલું થવાનું છે એમ જાણીને, તથા પૂર્વકાલમાં તેના સેવનથી અનંત જન્મ મરણનાં દુઃખ અનુજ્ઞવ્યાં છે એમ વિચારીને તે વિજાતીય સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો તે ઠીક છે, અને મારી પરમજાત, સ્વજાતીય, ઉત્તમ, સુકુલવતી સ્ત્રી, સમતારૂપ સુંદરી, તેનો સંગ કરવો વાસ્તવિક છે. વલ્લી વિજાવ પરિણતિરૂપ પરસ્ત્રીએ મારી સર્વવિઘ્નહરણ કરી છે, તેથી સદ્ગુરુની સહાયતાથી હવે તે દુષ્ટ પરિણતિરૂપ સ્ત્રીના સંગનો થોડો નિગ્રહ કરું, ત્યાગવાનો જાવ આદરું, જેથી શુદ્ધસ્વજાવ ઘટરૂપ ઘરમાં પ્રવેશ કરું, તથા મારા સ્વરૂપના તેજની વૃદ્ધિ થાય એમ પ્રવર્તું; એવી સમજણ લાવીને પરપરિણતિ મગ્નતાનો ત્યાગ કરે, તેમજ કર્મના ઉદયમાં વ્યાપક ન થાય, અને શુદ્ધ ચેતનાના સંગી થાય, તે જાવ મૈથુનત્યાગી કહેવાય છે.

દ્રવ્ય મૈથુનના ત્યાગી તો હા દર્શનમાં મલ્લી શકે છે, પરંતુ જાવમૈથુનના ત્યાગી તો શ્રીજિનવાણી શ્રવણ કરવાથી, જ્યારે જ્ઞેદજ્ઞાન ઘટમાં પ્રગટ થાય છે, ત્યારે જીવપરિણતિથી સહજ ઉદાસીનરૂપ જાવ થાય છે; તેવા મૈથુનના ત્યાગી જૈનમતમાંજ હોય છે.

સ્થૂલ પરસ્ત્રીગમનવિરમણવ્રત. તે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો, પરપુરુષની વિવાહિતા સ્ત્રી, તથા પરની રાખેલી સ્ત્રી, તેની સાથે અનાચાર ન સેવવો, એવું જે પ્રત્યાખ્યાન, તે પરદારગમન વિરમણ વ્રત છે; અને પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ કરવો એવું જે વ્રત, તે સ્વદારાસંતોષ વ્રત છે.

દેવાંગના તથા તિર્યચણી, તેજની સાથે કાયાથી મૈથુન સેવન કરવાનો નિષેધ આ વ્રતમાં છે. વલ્લી વર્તમાન સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને, બીજી સ્ત્રી સાથે વિવાહ ન કરે; તથા દિવસે પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ મૈથુન સેવન ન કરે, કારણ કે દિનસંજોગથી જે સંતાન ઉત્પત્તિ થાય છે, તે

निर्बल आय ठे. जो काम अजिलाषा अधिक होय तो दिवसनी पण मर्यादा करे. तेवीजरीतें स्त्रीपण पर पुरुषनो त्याग करे. ए प्रमाणे चोथुं व्रत पावे. आ व्रतना पांच अतिचार ठे. ते वजें, ते लखियें ठियें.

१ अपरिगृहीतागमन अतिचार. परण्या विनानी (कुमारी) तथा विधवा स्त्री अपरिगृहीता कहेवाय ठे, कारण के तेज्जनो कोइ जर्तार नथी. कोइ अदपमति, विषयाजिलाषी मनमां एम विचारे के में तो परस्त्रीनो त्याग करेलो ठे, अने अपरिगृहीता तो कोइनी स्त्री नथी, तेथी तेनी साथे विषयसेवन करवाथी मारुं व्रतजंग नहिं थाय, एवो विचार करीने कुमारी तथा विधवा स्त्रीनी साथे जोग विलास करे, तथा स्त्री पण व्रतधारण करीने कुंवारा तथा रांडेला पुरुषनी साथे व्यजिचार सेवन करे तो आ अतिचार लागे. आ प्रथम अतिचार.

२ इत्वर परिगृहीतागमन अतिचार. इत्वर अर्थात् अदपकाल कोइ पुरुषें थोडी मुदत माटे कोइ वेश्याने पोतानी करी राखेली होय तेवे प्रसंगें ते पुरुष अज्ञानना उदयथी एवो विचार करे के मारे तो परस्त्रीनो त्याग ठे, अने वेश्यानो संबंध तो मारे अदपकाल माटे ठे, तेथी वेश्यानी साथे सेवन करवाथी मारा व्रतनो जंग थशे नहिं, एवा अज्ञानतायुक्त विचारथी विषयसेवन करे तो बीजो अतिचार लागे. वली स्त्री पण पोतानी शोक्यना वाराने दिवसे पोताना जर्तारनी साथे विषय सेवन करे ते एवा वीचारथी के मेंतो मारापति साथे विषय सेवन करेल ठे, तेथी मारा व्रतनो जंग थशे नहिं, तेवे प्रसंगे स्त्रीने पण अतिचार लागे. पूर्वोक्त बंने रीतिमां श्रावक यथार्थ रीतें जाण्या पढी फरीथी ते प्रमाणे करे तो व्रतजंग थाय, परंतु अतिचार नहिं.

३ अनंगक्रीडा अतिचार. अनंगनाम काम. ते काम कंदर्प जाग्रत करवो. आलिंगन चुंबन प्रमुख करवां. नेत्रोना हाव जाव कटाक्ष, उछा मस्करी प्रमुख, परस्त्री साथे करवां. मनमां एवो निचार वरवो के में तो परस्त्री साथे परस्पर एक शय्या उपर विषयसेवननो त्याग करेलो ठे, परंतु अनंगक्रीडानो त्याग करेलो नथी. एवो विचार करनार मूढमति जाणतो नथी के पूर्वोक्त कामक्रीडाथी व्रत कदापि रहीशके नहिं, कारण के तेवी मनोवृत्तिथी महापाप तो तेजीवें उपार्जन करी लीधुं. निश्चय नयना

मतथी तेनो व्रतजंग पण थइ गयो. वली पोतानी स्त्रीसाथे चोराशी आस-
नोथी विषयसेवन करे, तथा पंदर तिथिना विचारे स्त्रीनी साथे अंगमर्दनादि
पूर्वक काम प्रदीप्त करे, अत्यंत कामाजिलाषी तथा पोतानी स्त्रीनो योग
न प्राप्त थाय तो हस्तकर्म करे. स्त्रीपण अत्यंत कामव्याप्त थइ गुह्यस्था-
नमां वस्तु संचारादि हस्तकर्म करे. तेवा प्रसंगे आ आतिचार लागे. ते
कारणथी श्रावकें अनेक उपायथी काम इत्ता मंद करवी जोइयें, कारण
के विषयवृत्ति मंद थवाथी, अने वीर्यनुं रक्षण करवाथी, बुद्धि, आरोग्य-
ता, आयु, बल प्रमुख वृद्ध पामेठे, अने कामसेवन अधिक करवाथी
तेउनी मंदता थतां मन मलिन थायठे, पापवृद्धि पामेठे, क्षय, क्रम, मूर्छा,
क्लम, स्वेदादि अनेक रोग उत्पन्न थायठे. ते कारणथी मात्र जेथी वे-
दविकार शांत थाय, तेदलुंज मैथुन सेवन करवुं, एवी अजिलाषा जो-
इए. वली ज्यारे काम उत्पन्न थाय, त्यारे स्त्रीनी कामसेवननी जगाने
जाजरु समान गणे. एवो विचार मनमां लावे के स्त्रीनुं शरीर मलमूत्र-
थी जरेलुं ठे, विषयसेवननुं स्थान अत्यंत मलिन, दुर्गंधमय ठे, मुखमां
पण दुर्गंधमय लाल ठे, नाकपण दुर्गंधयुक्त श्लेष्मवालुं ठे, कानमां मेल
ठे. पेटमां विष्टा मूत्र जरेल ठे, नसोमां खानपाननो दुर्गंधमय रस रु-
धिर, हाड, चाम, चरबी, वात पित्त, कफ जरेल ठे, स्त्रीनुं शरीर अत्यंत
अशुचिनुं पुतलुं ठे, ज्यांथी वास निकलशे त्यां महादुर्गंधमय वास निक-
लशे, वली ते शरीर अनित्य, अशाश्वत, सडन, पडन, विध्वंसन जाव-
वालुं ठे, ए प्रमाणे स्त्रीना शरीरनो स्वभाव ठतां दिवगिरि ठे के चतुर
पुरुषो पण कामाधीन थइ विषयसेवनमां मग्न रहेठे, तेथी पूर्वोक्त सत्य
समजथी विचार करी कामने शांत करे. आ त्रीजो अतिचार.

४ परविवाहकरण अतिचार. पोताना पुत्र, पुत्री विना, यशवास्ते
तथा पुण्यवास्ते, बीजाजना विवाह करे, करावे. आ चोथो अतिचार.

५ तीव्रानुराग अतिचार. पुरुष, स्त्रीउपर, तेमज स्त्री, पुरुष उपर काम
सेवन अजिलाषाथी अत्यंत राग, स्नेह राखे. परस्त्रीने देखी मनमां ते-
नीसाथे मैथुन सेवननी बहुज चाहना राखे. रात दिन कामकाज करतां
सुतां, बेसतां, उठतां, जतां, आवतां, स्त्रीमांज चित्तवृत्ति राखे; तेमज
कामवृद्धिमाटे, अफीण, माजम, चांग, हरताल, पारा, त्रांबु प्रमुख

ચાચ, અને તેપ્રમાણે ચાઇ કામવૃદ્ધિ કરી, સ્ત્રીસાથે અત્યંત પ્રીતિ કરે. સ્ત્રીપણ કામવૃદ્ધિમાટે અનેક ઔષધોપચાર કરે, હાવજાવ, વિષય, લાલસા કરે. આ પાંચમો અતિચાર. પાંચે અતિચારનું સ્વરૂપ શ્રાવક જાણી તેને તજવાની અજિલાષા કરે. પાંચે અતિચારનું વિશેષ સ્વરૂપ ધર્મરત્ન પ્રકરણની ટીકાથી જાણવું. ઇતિ ચતુર્થવ્રતં.

૫ પાંચમા સ્થૂલપરિગ્રહપરિમાણ વ્રતનું સ્વરૂપ લખિયેં ઢિયેં. પરિગ્રહના બે જોડે. એક બાહ્યપરિગ્રહ અધિકરણરૂપ, તે દ્રવ્ય પરિગ્રહ, નવપ્રકારનો છે. બીજો જાવ પરિગ્રહ, તે ચૌદ અન્યંતર ગ્રંથિરૂપ, પરજાવ ગ્રહણરૂપ, સમસ્ત પ્રદેશ સહિત, સકષાયીપણે બંધ, તે જાવ પરિગ્રહ છે. વહી શાસ્ત્રમાં મુખ્ય વૃત્તિથી, મૂર્ખાને જાવ પરિગ્રહ, કહેલી છે. તેમાં ચૌદ પ્રકારના અન્યંતર પરિગ્રહ આ પ્રમાણે છે. ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ જય, ૫ શોક, ૬ જુગુપ્સા, ૭ ક્રોધ, ૮ માન, ૯ માયા, ૧૦ લોજ, ૧૧ સ્ત્રીવેદ, ૧૨ પુરુષવેદ, ૧૩ નપુંસકવેદ, ૧૪ મિથ્યાત્વ. આ ચૌદ અન્યંતર ગ્રંથિ છે. આ સંસારમાં જીવને કેવલ અવિરતિના બલથી ઇચ્છા, આકાશસમાન અનંતી છે. કદાપિ તેનું માપ થઇ શકતું નથી. અવિરતિના ઉદયથી ઇચ્છા, અને ઇચ્છાબલથી કર્મબંધનમાં પડતાં થકાં ચારે ગતિમાં આ જીવ ત્રમણ કરે છે. જવિતવ્યતાના યોગે પુણ્યના ઉદયથી મનુષ્યજવાદિ સકલ સામગ્રીનો યોગ પ્રાપ્ત કરીને સદ્ગુરુના સત્સંગથી શ્રીજિનેશ્વર જગવાનની વાળી શ્રવણ કરવામાં આવી; અનુક્રમે ચેતના, જાગ્રતદશાનો અનુજવ કરવા લાગી; મનમાં વિચાર થયો કે અહો! હું સમસ્ત પરજાવથી અન્ય હું! અબંધી, અહેય, અજેય, અદાહ્ય ધર્મી હું! પરંતુ ઇચ્છાને અધીન બનવાથી સમસ્ત હેદન, જોદન, પરિત્રમણાદિ ડુઃખોને જોગવાનાર પરધર્મી બની રહ્યો હું! તે વાસ્તે સમસ્ત પરજાવનું મૂલ જે ઇચ્છા છે, તે દૂર કરું. બાદ સમસ્ત પરજાવ ત્યાગરૂપ ચારિત્ર આદરે. સાધુવૃત્તિ અંગીકાર કરે; અને જે જીવ ઇચ્છાનું પ્રબલ હોવાથી એકદમ સર્વ પરિગ્રહ ત્યાગવાને સમર્થ ન હોય, અને દોષથી કરતો હોય, તો ગૃહસ્થધર્મ, ઇચ્છા પરિમાણરૂપ વ્રત આદરે. તે ઇચ્છા પરિમાણ વ્રત નવપ્રકારે છે. તેનું સ્વરૂપ.

૧ પ્રથમ ધનઇચ્છા પરિમાણવ્રત. ધનના ચાર પ્રકાર છે. ૧ ગણિમ ધન નાલીયર પ્રમુખ, જે ગણત્રીથી વેચવામાં આવે તે. ૨ ધરિમ ધન, ગોલ-

પ્રમુખ, જે તોલ્લીને વેચવામાં આવે તે. ૩ પરિચ્છેદ્ય ધન, સોનું, રૂપું, જવા-
હિરપ્રમુખ, જે પરીક્ષાથી વેચવામાં આવે તે. ૪ મેય ધન, હુધપ્રમુખ, જે
માપીને વેચવામાં આવે તે. આ ચારે પ્રકારના ધનનું પરિમાણ કરે,
તે ધન પરિમાણ વ્રત.

૧ ધાન્ય પરિમાણ વ્રત. ધાન્યના ચોવીશ પ્રકાર છે. ૧ કમોદ, ૨ ઘઉં,
૩ જુવાર, ૪ બાજરી, ૫ જવ, ૬ મગ, ૭ મઠ, ૮ અડદ, ૯ ઘુંટ, ૧૦ બોડા,
૧૧ મટર, ૧૨ તુઅર, ૧૩ કિસારી, ૧૪ કોદ્રવા, ૧૫ કંગણી, ૧૬ ચણા,
૧૭ વાલ, ૧૮ મેથી, ૧૯ કલથી, ૨૦ મસૂર, ૨૧ તલ, ૨૨ મંડવા, ૨૩ કુ-
રી, ૨૪ બંટી. આ ધાન્ય ખાવા વાસ્તે તેમજ વ્યવહાર વાસ્તે ઉપયોગી
હે; અને ૧ ધાણા (ધનીયા), ૨ ઝીંડી, ૩ સોવા. ૪ અજવાયન, ૫ જીરું,
આ પાંચ ધાન્યની જાતિ છે, પરંતુ ઔષધાદિમાં કામમાં આવે છે. તથા
૧ શામક, ૨ મણકી, ૩ જુરટ, ૪ ચેકરીઆ, આ ચાર મારવાડ દેશમાં
પ્રસિદ્ધ છે. બીજાં પણ કેટલાંક ધાન્ય વાવ્યાવિના જગે છે, જે લોકો
હુકાલના વખતમાં ખાય છે. આ સર્વ જાતિનાં ધાન્યનું પરિમાણ કરે.

૨ ક્ષેત્રપરિગ્રહ વ્રત. વાવવાના ક્ષેત્ર, તથા બાગ, બગીચાદિ જાણ-
વાં ક્ષેત્રના ત્રણ જોદ છે ૧ વર્ષાદના પાણીથી વવાય એવાં ક્ષેત્ર, ૨ કુવા-
ના પાણીથી વવાય એવાં ક્ષેત્ર, ૩ બંને પ્રકારના પાણીથી વવાય એવાં
ક્ષેત્ર. એ પ્રમાણે ક્ષેત્ર પરિમાણ કરે.

૪ વાસ્તુક પરિમાણ વ્રત. ઘર, હાટ, હવેલી પ્રમુખ. તેના પણ ત્રણ
જોદ છે ૧ જમીન તલ માલ વિનાના. ૨ એકમાલ, બે માલ, ત્રણમાલ,
ચાવત્ સાતમાલ સુધી, ૩ જોયરાં. તેનું પરિમાણ કરે.

૫ રૂપ્ય પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત. સિક્કા વિનાનું કાચું રૂપું, તેના તોલ-
નું પરિમાણ કરે.

૬ સુવર્ણપરિગ્રહપરિમાણ વ્રત. સિક્કા વિનાનું સોનું, તેના તોલનું
પરિમાણ કરે.

૭ કુપદપરિગ્રહપરિમાણ વ્રત. ત્રાંબું, પીતલ, જસત, કાંસું, સીસું,
લોહું પ્રમુખ ધાતુનાં વાસણોના તોલનું પરિમાણ કરે.

૮ હુપદપરિગ્રહપરિમાણ વ્રત. દાસ, દાસી, પગારદાર મુનીમ પ્ર-
મુખ રાખવાં, તેની સંખ્યાનું પરિમાણ કરે.

૧ ચૌપદપરિગ્રહપરિમાણ વ્રત. ગાય, ઝૈસ, ઘોડા, હાથી, બલદ, બકરી પ્રમુખ જાનવરો રાખવાની સંખ્યાનું પરિમાણ કરે.

હવે પોતાની ઇચ્છા પરિમાણથી પરિગ્રહ કેવીરીતે રાખે, તે કહીએ. રૂપું તથા સોનું, ઘડેલું તેમજ નહિ ઘડેલું આટલા વજન રાખું, તથા રૂપૈયા, સોનામહોર, જવાહીર, આટલાં રાખું, તે પ્રમાણે પરિમાણ કરે, તે ઉપરાંત પુણ્યોદયથી ધનવૃદ્ધિ થાય તો, વધેલું ધન, ધર્મકાર્યોમાં વાપરે. વલી વર્ષપ્રતિ આટલી જાતનાં વસ્ત્ર પહેરું, તથા એકવરસમાં આટલું અન્ન ઘર સ્વરચ વાસ્તે રાખું, તથા આટલું વ્યાપાર વાસ્તે રાખું, ઇત્યાદિ બાબતોનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી, સાતમા વ્રતના સ્વરૂપમાં કથન કરવામાં આવશે. ક્ષેત્ર પરિમાણમાં, ચેતરો, વાડી, બગીચા, સર્વ મલી આટલાં સાંતી વા વિઘા જમીન રાખું, તથા ઘર, ચોકબંધ, સ્વડકીબંધ, ડુકાન, તબેલા, વચારો, તથા પરદેશ સંબંધી ડુકાનોની જયણા તથા જાહે રાખવાના મકાનોની જયણા, તથા જાહે રાખેલાં મકાનો સમરાવવાની જયણા રાખે; તથા કુટુંબ સંબંધી ઘર બનાવવાના ઉપદેશની જયણા; વલી પોતાના સંબંધી તેમજ ગુમાસ્તા પરદેશ ગયા હોય, અને પાઠલ તેજનાં ઘર પ્રમુખસમરાવવાં પડે તો જયણા, આજીવિકાવાસ્તે કોઈની ચાકરી કરવી પડે, તેવે પ્રસંગે શેઠના ઘરપ્રમુખ સમરાવવાની જયણા. કુપદ પરિમાણમાં ત્રાંબા, પિતલ, કાંસા વિગેરે ધાતુનાં વાંસણો તથા ધાતુ બુટી અમુક મણ રાખવાની જયણા; દ્વિપદ પરિમાણમાં દાસ, દાસી વેચાતા લેવાનો પ્રતિબંધ, પરંતુ પગારવાલા નોકરો ગણત્રીથી રાખવા જોઈએ, વલી અમુક ગુમાસ્તા રાખવાની જયણા, ચૌપદ પરિમાણ, ગાય, ઝૈસ, બકરી પ્રમુખ રાખવાનું પરિમાણ સંખ્યાથી કરે. આ વ્રતના પાંચ અતિચાર છે તેનું સ્વરૂપ લખીએ. ૧.

૧ ધન પરિમાણ અતિક્રમ અતિચાર. જ્યારે ઇચ્છા પરિમાણથી અધિક ધન થઈ જાય, ત્યારે તીવ્ર લોચના ઉદયથી મનમાં એવો સંકલ્પ કરે કે, મારો પુત્ર મોટો થયો છે, તેને ધનની જરૂર છે, વલ્લિ તે કમાઈ શકે તેવો થયો છે, તેથી મારે તેને ધન આપવું જોઈએ, એવો કુવિકલ્પ કરી પુત્રના નામથી અમુક રૂપીઆની રકમ જુદી રાખે, એ પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે ધનનાં સ્વાતાં રાખે. ધાન્ય પોતાના પરિમાણથી અધિક રાખવાની

મહાફલ છે. હવે જુઝે તેઝની અજ્ઞાનતા ? કેવો સ્વચ્ચનવિરોધ છે ? જે કરવામાં પાપ નથી, તે ત્યાગવામાં ધર્મફલ કદાપિ હોઈ શકે ?

હવે નિરુક્તિબલથી પણ માંસ ત્યાગવા યોગ્ય છે, તે બાબતમાં મનુજી કહે છે કે ॥ શ્લોક ॥ માંસજઙ્ઘયિતાઽમુત્ર, યસ્ય માંસમિહાદ્યહં ॥ ૧ ॥ તન્મામાંસસ્ય માંસત્વે, નિરુક્તં મનુરબ્રવીત્ ॥ ૨ ॥ અર્થ:—જેનું માંસ હું ખા-
ઉઠું, તે જીવ, પરજવમાં મને જઙ્ઘણ કરશે, આ નિરુક્તિથી મનુજી કહે છે કે, માંસજઙ્ઘણ કરનારને મહાપાપ લાગે છે. જે પ્રાણીનું માંસ ખાવામાં લં-
પટ છે, તેનું જે જે જલચર મત્સ્યાદિજીવો, સ્થલચરમૃગાદિ જીવો, અને સ્થેચર, તેતરાદિ જીવોને દેખતાંજ, તેનું મારીને ખાવાની તેનું મતિ થાય છે. સાક્ષાત્ ડાકણની જેવી ખાવાની વૃત્તિ થાય છે. માંસ ખાનારા ઉત્તમ પદાર્થોનો પરિહાર કરી નીચ પદાર્થોને ગ્રહણ કરવામાં ઉદ્યત થાય છે. સાક્ષાત્ કાગડાની જેમ અમૃત ઢોડી વિષ્ટામાં ચાંચ દે છે. તેનું જ નામ નિર્વિવેકતા છે. ॥ શ્લોક ॥ યે જઙ્ઘયન્તિ પિશિતં, દિવ્યજોજ્યેષુ સત્સ્વપિ ॥ સુધારસં પરિત્યજ્ય, ઝુંજતે તે હલાહલં ॥ ૧ ॥ અર્થ:—સર્વ ધાતુનું પુષ્ટિ આપનાર, તથા ઇન્દ્રિયને આલ્હાદકારક, દિવ્ય જોજન સમાન, ડુધ, સ્ત્રી, દહી પ્રમુખ, તથા મોદક, સુતરફેણી, ઘારી, રાજાં, મોહનચાલ, મેસુબ, સફરપારા, ઘેવર પ્રમુખ મિષ્ટાન્ન, તથા ઇન્દુરસ, ડાઢ, નારંગી, સફરજન, સંતરા પ્રમુખ ઉત્તમફલ તથા બદામ, પસ્તા, દલચી, જાયફલ, જાવંત્રી પ્રમુખ મુખવાસી ઉત્તમ વસ્તુ તજીને મૂઢમતિ, વિશ્વગંધિ, સૂગ-
વાલા, તથા વમન થાય તેવા બીજત્સ માંસનું જઙ્ઘણ કરે છે. તેનું જીવિત-
વ્યની વૃદ્ધિવાસ્તે અમૃતરસને તજીને જીવિતવ્યનો નાશ કરનાર હલાહલ, વિષનું જઙ્ઘણ કરે છે. બાલક પણ પથ્થરને ઢોડી, સુવર્ણને ગ્રહણ કરે છે, પરંતુ માંસાહારી પુરુષ તો માંસથી અધિક પુષ્ટિ આપનાર દિવ્ય જોજનનો ત્યાગ કરી માંસને ગ્રહણ કરે છે, તેથી તેનું બાલક કરતાં પણ અજ્ઞાની છે.

માંસ ખાવાથી મનુષ્યની નિર્દયી પ્રકૃતિ થઈ જાય છે તેથી તેનું ધર્મ-
ને યોગ્ય રહી શકતા નથી. ધર્મનું મૂલ દયા છે, આ સિદ્ધાંત સર્વ ઉત્તમ પુરુષો તથા સંતજનો અંગીકાર કરે છે, તેથી માંસાહારી, માંસ ખાવાથી દયાયુક્ત રહી શકતાજ નથી, અને તેજ કારણથી તેનું કસાઈ સમાન કહ્યા છે, તેથી માંસાહારીને ધર્મ નથી.

प्रश्नः—मांसाहारी पोते पोताने अधर्मी केम बनावे ठे ?

उत्तरः—मांसना खादमां लुब्ध थवाथी, तेज दया के धर्म कांइ पण जाणता नथी. कदाचित् जाणवामां आवे तो पण मांसलुब्ध थइ जवाथी मांसने तजवाने समर्थ रहेता नथी. ते कारणथी मनमां विचारे ठे के आपणी समान बीजाज थइ जाय तो कोइ निंदा करे नहि, तेथी पोते बीजाने मांसनक्षण नहि करवानो उपदेश करी शकता नथी.

केटलाएक मूढमति पोते तो मांस खाता नथी, परंतु देवता, अतिथि अने पितरोने माटे मांसनो उपयोग करे ठे. तेजना शास्त्रकार कहेठे के ॥ यथा ॥ क्रीत्वा स्वयं वा उत्पाद्य, परोपहतमेव वा ॥ देवान् पितॄन् सम-
ज्यर्च्य, खादन् मांसं न दूष्यति ॥ १ ॥ अर्थः—आ श्लोक मृगपक्षिजना विषयमां ठे. कसाइनी डुकान विना, पारधी तेमज शिकारी, अने जान-
वरोने मारनाराज पासेथी मूल आपीने मांस लेवुं अने ते देवता, अति-
थि तेमज पितरोने आपवुं जोइए; कारण के कसाइनी डुकानना मांस-
थी देवता, पितरोनी पूजा थइ शकती नथी, तेथी पोते मांस उत्पन्न क-
रीने पितृआदिने आपे तो तेज प्रसन्न थायठे. पोते मांस आ प्रमाणे उ-
त्पन्न करे. ब्राह्मण, मागीने मांस खावे, क्षत्रिय शिकार करीने मांस खावे
अथवा कोइए मांसनी जेट करी होय, तो ते मांसथी देवता पितरोनी
पूजा करीने, पढी पोते मांस खाय तो दोष नथी. आ कथन, महामूढ
तथा मिथ्यादृष्टिजनुंज ठे; कारण के दयाधर्मी, आस्तिकमतवालाजने तो
मांस दृष्टिथीपण जोवुं योग्य नथी, तो पढी देवता, अतिथिनुं पूजन मां-
सथी करवुं, आ विचार स्वप्नमांण तेजने केम आवे ? वढी देवताजने
मांस चढाववुं, ते बुद्धिमाननुं काम नथी, कारण के देवताज तो महापु-
ण्यवान् ठे, केवल आहार करता नथी, तो आवो डुगंठा उत्पन्न करे तेवो
आहार देवता केम ग्रहण करे ? तेथी जेज देवताजने मांसाहारी कहे ठे,
तेज महाअज्ञानी ठे. वढी पितरो, पोतपोताना पुण्य पापने अनुसारें, सा-
री अथवा माठी गतिने प्राप्त थयेला ठे, तेज ते गतिमां पोताना कर्म-
नां फल जोगवे ठे, अने पुत्रना करेला कर्मनां फल तेजने कांइपण ला-
गतां नथी, तो हवे मांस आपवाना पापनुं तो शुंज कहेवुं ? पुत्रादिना
सुकृतनां फलपण तेजने पहुँचतां नथी; कारण के आंबाने सेचन करवा-

થી કેલ ફલીઝૂત થતી નથી. તથા અતિથિની ઋક્તિ વાસ્તે માંસનું અર્પણ નરકપાતનો હેતુ હોવાથી, મહા અધર્મનું કારણ છે. આ બાબતમાં કોઈ એવો સવાલ કરે કે, જે વાત શ્રુતિ, સ્મૃતિમાં છે, તે માનવી જોઈએ.

ઉત્તર:— આ કથન વાસ્તવિક નથી. જે વાત શ્રુતિ, સ્મૃતિમાં અપ્રામાણિક હોય, તે બુદ્ધિમાન્ કદાપિ માનેજ નહિ, કારણ કે શ્રુતિમાં અમે એમ સાંજલીએ ઢીણ કે “વચાંસિ ઝૂયાંસિ યથા પાપઘ્નોગોસ્પર્શઃ દુમાણાં ચ પૂજાગાદીનાં ચ પૂજાગાદીનાં ચ વધઃ સ્વર્ગ્યઃ બ્રાહ્મણ ઝોજનં પિતૃપ્રી-ણનં માયાવીન્યધિદૈવતાનિ વહ્નો હુતં દેવપ્રીતિપ્રદં ” આણું કથન જે શ્રુતિયોમાં છે, તેને યુક્તિકુશલ પુરુષ કદાપિ માનશે નહિ; તેથી માંસ-થી દેવતાની પૂજા કરવી તે મહા અજ્ઞાનતા છે. વલી કેટલાએક કહે છે કે, જેમ મંત્રથી સંસ્કૃત, અગ્નિ દાહ કરતો નથી, તેમજ મંત્રથી સંસ્કાર પામેલું માંસ દોષકારક રહેતું નથી. આ કથન મનુજીનું છે ॥ યથા ॥ અસંસ્કૃતાન્ પશૂન્ મંત્રૈ, નાદ્યાદિપ્રઃ કથંચન ॥ મંત્રૈશ્ચ સં-સ્કૃતાન્યા, ષાશ્વતં વિધિમાસ્થિતઃ ॥ ૧ ॥ અર્થ:— મંત્રથી અસંસ્કૃત પશુજનું માંસ બ્રાહ્મણ ન ખાય, અને મંત્રથી સંસ્કૃત પશુનું માંસ ખાય તો, શાશ્વતા નિત્ય વૈદિક વિધિમાં રહેલો છે એમ જાણવો.

આ બાબતમાં સમાધાન એ છે કે, મંત્રથી જે માંસ પવિત્ર કરવામાં આવ્યું હોય, તે પણ ધર્મી પુરુષ કદાપિ જહ્નન ન કરે. કારણ કે મંત્ર જેમ અગ્નિની દાહકશક્તિને રોકે, તેમ નરકાદિપ્રાપ્ત શક્તિ જે માંસ ની છે, તેને દૂર કરવાને મંત્રમાં શક્તિ નથી. જો તેવી શક્તિ મંત્રમાં હો-ય તો, દરેક પાપ કરીને, પછી તે પાપના નાશકરનાર મંત્રનું સ્મરણ ક-રવા માત્રથીજ તે પાપ નાશ થઈ જાય, જો એ પ્રમાણે હોય તો વેદોમાં પાપનો નિષેધ કરેલો છે, તે કથન સર્વ નિર્થક સમજવું; કારણ કે સર્વપાપ મંત્રસ્મરણથીજ નાશ થાય છે, પછી નિષેધ કરવાની શી જરૂર હતી ? તે કારણથી આ પણ અજ્ઞાનીજનુંજ કથન છે.

વલી કેટલાએક કહે છે કે જેમ અદ્ય મધપાનથી નિસ્સો ચડતો નથી, તેમ થોડું માંસ ખાવાથી પાપ લાગતું નથી.

ઉત્તર:— થોડું પણ માંસ બુદ્ધિમાન્ ખાય નહિ. જેમ થોડું પણ વિષ દુઃખદાયક થાય છે, તેમ થોડું પણ માંસ દોષરૂપ થાય છે.

હવે માંસ ખાવામાં જે અનુત્તર દૂષણ છે તે કહીએ ઢીએ. તત્કાલ માંસમાં સમૂર્ઘિમ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમજ અનંત નિગોદરૂપ જીવ, તેનું સંતાન વારંવાર ઉત્પન્ન થયા કરે છે, તે કારણથી મહાદૂષણ છે. ॥ યદાહુઃ ॥ આમાસુ અપક્વાસુ, અવિપચ્ચમાણાસુ મંસપેસીસુ ॥ સયય ચિ ય ઉવવાજ, જણિઝં નિગોય જીવાણં ॥ ૧ ॥ અર્થઃ— કાચી, તેમજ અપક્વ જે માંસની પેશી રાંધવામાં આવે છે, તે રંધાયા ઢતાં પણ તેમાં નિરંતર નિગોદના જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. તે કારણથી માંસજઘ્ણ, નરક ગમન કરનાર જીવોને પુરી खરची છે, તેથી ઉત્તમ જીવે કદાપિ માંસ જઘ્ણ કરવું નહિ.

હવે માંસજઘ્ણ કરવાનો ઉપદેશ જેઝંએ કરેલો છે, તેઝનાં નામ લખીએ ઢીએ. ૧ માંસ ખાવાના લાલચુઝં. ૨ મર્યાદારહિતો, ૩ નાસ્તિકો, ૪ અદ્વબુદ્ધિમાનો, ૫ અસત્ય શાસ્ત્ર બનાવનારાઝં, ૬ પશુના વૈરીઝં. માંસાહારી સમાન કોષ્પણ નિર્દય નથી. માંસ આહારથી અધિક, નરક અગ્નિમાટે ઇંધન નથી. ગંદકી खाइने સૂઅરો જે પોતાનાં શરીર પુષ્ટ કરે છે તે સારાં છે, પરંતુ જીવને મારીને માંસ खानारा સારા નથી.

પ્રશ્નઃ— સર્વજીવોનું માંસ खावું, એમ સર્વ કુશાસ્ત્રોમાં લખેલું છે, પરંતુ મનુષ્યનું માંસ खावું, એમ કોષ્પણ શાસ્ત્રમાં લખ્યું નથી, તેનું શું કારણ છે ?

ઉત્તરઃ— પોતાના શરીરના માંસની રક્ષાવાસ્તે કોષ્પણ કુશાસ્ત્રિએ મનુષ્યનું માંસ खावું લખ્યું નથી; કારણ કે તેઝં જાણતા હતા કે, મનુષ્યનું માંસ खावું, એમ શાસ્ત્રમાં લખશું તો, મનુષ્ય કદી અમને પણ મારીને खाइ જશે. તેથી લખેલું નથી.

જેઝં પુરુષના માંસમાં તેમજ પશુના માંસમાં તફાવત માનતા નથી, તેઝં સમાન કોષ્ ધર્મી નથી; અને તે બાબતમાં જેઝં તફાવત માને છે, અને માંસ खાય છે, તેઝં સમાન કોષ્ પાપી નથી. વલ્લી માંસની ઉત્પત્તિ રુધિરથી થાય છે, તથા વિષ્ટાના રસથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે, વલ્લી લોહી જેમાં જરેલું રહે છે, અને કૃમિ જેમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એવા માંસને બુદ્ધિમાન્ કેમ खाइ શકે ? આશ્ચર્ય તો એજ છે કે બ્રાહ્મણ લોકો ધર્મ તો શુચિમૂલ્ક કહે છે. અને સાત ધાતુથી જે માંસ હાડ બને છે, તે માંસ હાડને મુખમાં દાંતથી ચાવે છે. હવે તેવાઝને કુતરા સમાન ગણવા કે શુ-

ચિધર્મવાલા ગણવા ? તેથી જે ડુધોની એવી સમજ છે કે, અન્ન તથા માંસ, આ બંને એક સરખાં છે, તેની બુદ્ધિમાં, જીવિત તથા મૃત્યુ આપનારાં અમૃત તેમજ વિષ સરખાંજ છે.

વહ્ની જે જડબુદ્ધિમાનોનું એવું માનવું છે કે, ઝંડનની જેમ, માંસ પ્રાણીનું અંગ હોવાથી ખાવા યોગ્ય છે. આ તેની માન્યતા વાસ્તવિક નથી, કારણ કે જો તેમ હોય તો ગાયનું મૂત્ર, તથા માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્રી, એ સર્વેનું મૂત્ર તેમજ વિષ્ટા, કેમ ખાતા પીતા નથી, કારણ કે તે પણ પ્રાણીના અંગથી उत्पन्न થયેલ છે. વહ્ની પોતાની સ્ત્રીની જેમ, પોતાની માતા, બેહેન દીકરીની સાથે કેમ ગમન કરતા નથી ? સ્ત્રીત્વ તેમજ પ્રાણી અંગત્વ સર્વ સ્થલેં બરાબર છે. વહ્ની જેમ ગાયનું ડુધ પીઈ ઠો, અને માતાનું પય પાન કરો ઠો, તેમ ગાયનું રુધિર તેમજ માતાનું રુધિર કેમ પિતા નથી ? કારણ કે પ્રાણી અંગ હેતુ સર્વસ્થલેં તુલ્ય છે. તે હેતુથી જેઈ અન્ન તથા માંસને એક સરખાં માને છે, તેઈ મહાપાપીઈના સરદાર છે.

વહ્ની શંખને પવિત્ર માને છે, પરંતુ પશુના હાડને કોઈ પવિત્ર માનતા નથી, તે કારણથી અન્ન તેમજ માંસ, પ્રાણી અંગ છે, તો પણ અન્ન જલ્દય છે, અને માંસ અજલ્દય છે. એક પંચેન્દ્રિય જીવનો વધ કરીને માંસ ખાવાથી જેમ खानारने નરકગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ તેવી માઠી ગતિ અન્નखानारની થતી નથી; કારણ કે અન્ન, માંસ થઈ શકતું નથી. માંસની તસીરોથી અન્નની તસીરો ઓર તરેહની છે. માંસ મહાવિકાર કરે છે, અન્ન તેમ કરતું નથી. ઇત્યાદિ વિલક્ષણ સ્વજ્ઞાવ છે, તેથી માંસ खानारની નરકગતિ જાણીને સંત પુરુષો અન્નના ઝોજનથી તૃપ્તિ માને છે, અને ઉત્તમ પદ પ્રાપ્ત કરે છે. આ સર્વ માંસનાં દૂષણો શ્રીમદ્ હેમચંદ્રસૂરિકૃત યોગશાસ્ત્રને અનુસારેં લખેલાં છે. વહ્ની વર્તમાનમાં બુદ્ધિમાન્ પાશ્વિમાત્ય લોકોએ માંસ ખાવાથી ચોવીશ ડુર્ગુણ પ્રગટ થાય છે, એમ બતાવેલું છે, અને મદિરાથી તો ઇટલી ધરાબી થાય છે કે જેની ગણત્રી પણ થઈ શકતી નથી. તે કારણથી મદિરા તેમજ માંસ આ બંને અજલ્દયનો શ્રાવક ત્યાગ કરે. આ સાતમું અજલ્દય કહ્યું.

૭ આઠમું અજલ્દય માંસાહાર છે. જૈનમતના શાસ્ત્રાનુસાર ઠાશથી બહાર કાઢેલા માંસાહારને જ્યારે અંતર્મુદૂર્ત્ત અર્થાત્ બે ઘડી કાલ વ્યતીત

થાય છે, ત્યારે તે માખણમાં સૂદ્ધ જીવો તેજ વર્ણના ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, તે કારણથી માખણ ત્યાગવા યોગ્ય છે. જૈનલોકોએ ઠાશથી માખણ બહાર કાઢીને, તત્કાલ અગ્નિસંયોગથી, બનાવીને, ગલીને, પઠી ખાવું જોઈએ; કારણ કે એ રીતિથી શાસ્ત્રોક્ત જીવ તેમાં ઉત્પન્ન થતા નથી તેની હિંસા થતી નથી, વલી માખી, કંસારી, મઘરાદિ જીવોના અવયવ પ્રમુખ પણ, ઘી ગલવાથી નિકલી જાય છે; વલી માખણ કામની પણ વૃદ્ધિ કરે છે, તેથી મનમાં છોટા વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે; તેથી શ્રાવકે માખણ ન ખાવું જોઈએ. વલી એક જીવનો નાશ કરવાથી જ્યારે પાપ થાય છે, ત્યારે પૂર્વોક્ત રીતિથી માખણ તો જીવોનુંજ પિંડ થઈ જાય છે. તેથી માખણ ખાવાથી પાપની ગણતરી કેમ થઈ શકે ?

પ્રશ્ન:— માખણમાં બે ઘડી પઠી કોઈપણ જીવ ઉત્પન્ન થયેલ અમે દેખતા નથી, તો કેવીરીતે તમારું કહેવું સત્ય માની શકીએ ?

ઉત્તર:— જેઠ જૈનમતના શાસ્ત્રોને સત્ય માનશે, તેઠ તો શાસ્ત્રકારના કથનને સત્યજ માનશે, અને જેઠ જૈનનાં શાસ્ત્રોને સત્ય માનતા નથી તેઠ કદાપિ આ કથન સત્યમાનો અથવા ન માનો, પરંતુ અમે તો આ વાતમાં આગમ પ્રમાણ વિના બીજું પ્રમાણ દર્શ શકતા નથી. તાત્પર્ય એ છે કે વસ્તુ બે પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે; એક હેતુગમ્ય, બીજી આગમગમ્ય માખણદ્વિદલાદિમાં જે જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તે હેતુગમ્ય નથી, પરંતુ આગમગમ્ય છે. તે કારણથી જે આગમ સર્વજ્ઞ જિન અર્હંત વીતરાગે કથન કરેલ છે, તે સત્ય હોવાથી માનવું જોઈએ. જો કોઈ પુરુષ, કોઈપણ શાસ્ત્રને સત્ય નહિ માનતાં, આંખથી દેખેલી વસ્તુનેજ માનશે, તો તેનાથી સ્વર્ગ નરકાદિ, જે અદૃષ્ટ છે, તે પણ માની શકાશે નહિ. વલી પરમેશ્વર સાતમા અથવા ચૌદમા અસમાન ઉપર છે, તથા જીવ, પુણ્ય, પાપ કરવાથી સ્વર્ગ, નરકમાં જાય છે, આ પણ નહિજ માની શકાશે. શ્ત્યાદિ અનેક બાબતો તેનાથી માની શકાશે નહિ. જો બીજી બાબતો, ઇન્દ્રિયોને અગમ્ય, માનશે તો, આગમ પ્રમાણ પણ માનવું પડશે, કારણ કે સર્વ વસ્તુ અમારી દૃષ્ટિમાં આવિ શકતી નથી.

એ નવમું અજ્ઞદ્ય મધુ અર્થાત્ મધ અનેક જીવોનો ઘાત થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પરલોકવિરુદ્ધ દોષ છે; અને મુખની લાલના જે-

તું ડુગંઢા ઉત્પાદક છે, આ શ્લોકવિરુદ્ધ દોષ છે. તે કારણથી ધર્મી શ્રાવકે મધ ન ખાવું જોઈએ.

હવે મધખાનારનું પાપીપણું બતાવીએ ઢીએ. ॥ શ્લોક ॥ ઋક્ષયન્ મા-
દ્ધિકં ક્ષુદ્રં, જંતુલક્ષ્યયોદ્ધવં ॥ સ્તોકજંતુનિહંતૃન્યઃ, સૌનિકેચ્ચોડિ-
રિચ્ચતે ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—અર્થાત્ નાના, હાડરહિત લાચો જીવોનો જ્યારે નાશ
થાય છે, ત્યારે મધ ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે મધ ઋક્ષણ કરવામાં આવે છે,
ત્યારે થોડા પશુ મારનારા કસાઈથી પણ અધિક પાપ ખાનારને લાગે છે,
કારણ કે ઋક્ષણ કરનારા પણ ઘાતક છે, આ વાત ઉપર સારી રીતેં બતા-
વેલી છે. વલી લોક વ્યવહારમાં પણ એવું ઝોજન નિંદનીય છે, અને મધ
તો મહા જૂઠ એવું છે. કારણ કે એકેક ફુલનો મકરંદ (રસ) પીંશે
માંચીડ તે રસને વમન કરે છે. તેજ મધ છે. તે કારણથી ધર્મીપુરુષે જૂઠ
ન ખાવું જોઈએ. આ વાત લોકવ્યવહારમાં પ્રસિદ્ધ છે.

વલી કોઈ કહે કે મધ તો ત્રિદોષને દૂર કરનાર છે, તે કારણથી ઔ-
ષધમાં ઋક્ષણ કરવાથી શું દોષ છે ?

ઉત્તરઃ—અપ્યૌષધકૃતે જગ્ધં, મધુ શ્વન્નિબંધનં ॥ ઋક્ષિતઃ પ્રાણનાશાય
કાલકૂટકણોપિહિ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—રસની લંપટતાથી મધ ખાય તેની વાત તો
દૂર રહી, પરંતુ ઔષધવાસ્તે પણ જે મધ ખાય, અને તેથી કદાપિ રોગનો
નાશ પણ થાય તો પણ, તેથી નરકગતિનું કારણ પ્રગટ થાય છે, કારણ કે
પ્રમાદના ઉદયથી, જીવવાનો અર્થાં બતાં પણ જે કોઈ કાલકૂટ વિષનો
એક કણ પણ ખાશે તો, અવશ્ય તેના પ્રાણ નાશ પામશે.

પ્રશ્નઃ—મધ તો ખજૂર, ડાઢાદિ રસની જેમ મીઠું છે, સર્વે ઇન્દ્રિયોને સુ-
ખકારિ છે, તો તેને ત્યાગવાને શા વાસ્તે ઉપદેશ કરો છો ?

ઉત્તરઃ—મધમાં મીઠાશ છે, એ વાત સત્ય છે, પણ તે વ્યવહારથી છે.
પરમાર્થથી તો નરકની વેદનાનો હેતુ હોવાથી મધ અત્યંત કડવું છે.

હવે મધને પવિત્ર માની જે મંદબુદ્ધિમાનો દેવસ્નાનમાં ઉપયોગી માને
છે, તેણે ઉપહાસ્ય શાસ્ત્રકાર કરે છે ॥ લોક ॥ મદ્ધિકામુખનિષ્ઠ્યૂતં,
જંતુઘાતોદ્ધવં મધુ ॥ અહો પવિત્રં મન્વાના, દેવસ્નાને પ્રયુજ તે ॥ ૧ ॥
અર્થઃ—માંચીડના મુખની જૂઠ તથા જીવ ઘાતમાં હજારો વચ્ચાં તેમજ
ઇંડાં મારવાથી જે ઉત્પન્ન થાય છે, તે વચ્ચાં તેમજ ઇંડાં વ્યાય છે, ત્યારે તેના

શરીરનું પાણી (લોહી) પણ મધમાં મલી જાય છે, હવે જુઝ કે મધ કેવું અપવિત્ર છે? અહો શબ્દ શ્લોકમાં ઉપહાસ્ય માટે છે. કારણ કે જેવા તે દેવતા છે, તેવી પવિત્ર વસ્તુ પણ તેમને ચડાવવામાં આવે છે. આ ઉપહાસ્ય છે. ॥ યથા ॥ કરજાણાં વિવાહે તુ, રાસજાસ્ત્રગાયકાઃ ॥ પરસ્પરં પ્રશંસન્તિ, અહોરૂપમહોધ્વનિઃ ॥ આશ્લોકમાં અહો શબ્દ ઉપહાસ્ય માટે છે. ઇતિ નવમું અજ્ઞદ્ય.

૧૦ પાણીનો બનાવેલો બરફ અજ્ઞદ્ય છે. બરફ અસંખ્ય અપૂકાય જીવોનું પિંડ છે. તે ખાવાથી ચેતના મંદ થાય છે, તત્કાલ શરદી થાય છે. કાંઈપણ બલવૃદ્ધિ થતી નથી. વીતરાગ અર્હંતજગવન્તે નિષેધ કરેલ છે, તે કારણથી અજ્ઞદ્ય છે.

૧૧ અફીણપ્રમુખ વિષવસ્તુ અજ્ઞદ્ય છે. કારણ કે જેરી વસ્તુ ખાવાથી હૃદયમાં ક્રુમિ, ગંડોલાદિ જે જીવ હોય છે, તે મરીજાય છે. વિષ ખાવાથી ચેતના મુંઝાય છે. વલી જો ખાવાની ટેવ પડી જાય છે તો, પઠી ઢોડું મુશ્કેલ થાય છે. વચ્ચે તસર ન મળે તો ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. શરીર શિથિલ થઈ જાય છે. વલી જે વ્યસની થાય છે, તેનાથી વ્રત, નિયમ પ્રાયઃ અંગીકાર થઈ શકતાં નથી. વ્યસનિનો સ્વચ્છાવ વારંવાર અદલબદલ થાય છે. જ્યારે અમલ ખાય છે, ત્યારે એકરંગ થાય છે; જ્યારે અમલ ઉતરી જાય છે, ત્યારે બીજો રંગ થાય છે. વલી સ્વતંત્રતા તજી, પરાધીન પણ અંગીકાર કરવું પડે છે. અમલનો સ્વાદ પણ બુરો છે. વલી વિષખાનારા જ્યાં લઘુનીત, વડીનીત કરે છે, ત્યાં ત્રસ, સ્થાવર જીવોની હિંસા થાય છે. સોમલ, વહનાગ, હરતાલ પ્રમુખ સર્વ વિષમાં દાખલ થાય છે. તેઓનો ત્યાગ કરવો શ્રાવકને યોગ્ય છે.

૧૨ કરા, જે આકાશમાંથી વરસાદમાં પડે છે. આ પણ અજ્ઞદ્ય છે.

૧૩ સર્વજાતની કાચી માટી અજ્ઞદ્ય છે. કાચી, સચિત્ત માટી, નાના પ્રકારની અસંખ્ય જીવાત્મક છે. માટી ખાવાથી પેટમાં બહુ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. પાંડુ રોગ, આમરોગ, વાત, પિત્ત, પથરીપ્રમુખરોગ ઉત્પન્ન થાય છે. માટી બહુ ખાવાથી શરીરનો પીલો રંગ થાય છે. વલી કેટલીએક જાતની માટીમાં દેહકાપ્રમુખજીવોની યોનિ છે. તે કારણથી અજ્ઞદ્ય છે.

૧૪ રાત્રિજોજન અજ્ઞદ્ય છે. રાત્રિજોજનમાં પ્રત્યક્ષથી આલોકમાં દૂષણો છે, અને પરલોકમાં તે ડુઃખનું હેતુ છે; રાત્રિએ ચારે આહાર અજ્ઞ-

દ્ય ઠે. રાત્રિમાં જે જે રંગના પદાર્થોનો આહાર કરવામાં આવે છે, તે તે રંગના જીવો, જેનું નામ તમસ્કાય છે, તે તે પદાર્થોમાં उत्पन्न થાય છે. વલ્લી આશ્રિતજીવપણ બહુજ હોય છે. તથા રાત્રિમાં ઊચિત અનુચિત વસ્તુનું જોડ, સંજોડ થઈ જાય છે. વલ્લી રાત્રિજોજનમાં પ્રસંગ દોષ બહુજ લાગે છે. જેમ કે, જ્યારે રાત્રિએ ખાવાનું બનશે, ત્યારે રાત્રિજોજન વાસ્તે, નિરંતર રસોડપણ કરવી પડશે; રસોડ કરતાં, ત્રસ, સ્થાવર જીવોનો સંહાર થઈ જશે; તેથી શ્રાવકના કુલાચારનો નાશ થશે. વલ્લી સૂક્ષ્મત્રસ જીવ નજરમાં પણ આવતા નથી, કદાપિ દેશ્વાય તો નિધ્વંસ પરિણામ થવાથી યત્ના પણ રહી શકતી નથી. જ્યારે અગ્નિ બલે છે, ત્યારે પાસેની જીતપર જે આશ્રિત જીવો રહેલા હોય, તે તાપથી આકુલ વ્યાકુલ થઈને, અગ્નિમાં પડે છે. વલ્લી સર્પાદિ જેરી જાનવર કદાપિ હોય, તો તેના મુખથી જો જોજનમાં લાલ પડે તો, પોતાનો તેમજ ખાનારા સર્વનો વિનાશ થાય છે. વલ્લી પતંગિઆ, ગરોલી, ઢપકલી, મકડી, મઠર, કરોલીઆ પ્રમુખ જીવો જે રાત્રિએ આસપાસ હોય છે, તે અગ્નિના પ્રકાશથી જોજનમાં આવી પડે તો, ત્યારે રોગોત્પત્તિ થાય છે. યદુક્તં યોગશાસ્ત્રે ॥ મેઘાં પિપીલિકા હંતિ, યૂકા કુર્યાજ્ઞલો દરં ॥ કુરુતે મદ્ધિકા વાન્તિ, કુષ્ઠરોગં ચ કોલિકા ॥ ૧ ॥ કંટકોદારુલ્લંચ, વિતનોતિ ગલવ્યથાં ॥ વ્યંજનાંતર્નિપતિત, સ્તાલુ વિધ્યતિ વૃશ્ચિકઃ ॥ વિલગ્નશ્ચ ગલે વાલઃ, સ્વરજંગાય જાયતે ॥ ઇત્યાદયોદૃષ્ટદોષાઃ, સર્વેષાં નિશિ જોજને ॥૩॥ અર્થઃ—અન્નાદિમાં કીડી ખાવામાં આવે તો બુદ્ધિનાશ યા મંદ થાય છે, જુ ખાવામાં આવી જાય તો જલોદર થાય છે, માછી વમન કરાવે છે, અને મકડી કુષ્ઠરોગ ઉત્પન્ન કરે છે. કાંટા અથવા લાકડાના કટકા ખાવામાં આવી જાય તો, ગલામાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને રાંધવાનું જાજન ઊઘાડતાં જો વિંઠી પડી જાય તો તાલવું વિંધી નાખે છે, ઇત્યાદિ દૃષ્ટદોષ રાત્રિજોજન કરવામાં સર્વે લોકોને દેખવામાં આવે છે. વલ્લી જેમ રસોડ કરતાં ષટ્કાય જીવોની હિંસા રાત્રિએ કરવી પડે છે, તેવી જ રીતે રાંધેલાં જાજનો ધોવાથી જલગત જીવોનો પણ વિનાશ થાય છે. વલ્લી જલ પડવાથી જૂમિપર કુંથુ, કીડી પ્રમુખનો પણ નાશ થાય છે. તે કારણથી જીવરક્ષાને ઇચ્છનાર પ્રાણી રાત્રિજોજન કરે નહિ.

પ્રશ્નઃ—જ્યાં અન્નપણ રાંધવું ન પડે, તેમજ જાજન પણ ધોવાં ન પડે એવા

बनावी राखेला लाडवा प्रमुख तथा तैयार खजुर, डाढादि जे न्हय ठे. ते खावामां शुं दोषठे ?

उत्तरः—यथा ॥ नाप्रेक्ष्य सूक्ष्मजंतूनि, निश्चयात् प्राशुकान्यपि ॥ अप्युक्तं केवलज्ञानै, निर्दितं यन्निशाशनं ॥ १ ॥ अर्थः—मोदक तथा फ-
लादि अगर जो प्राशुक अर्थात् अचेतन पण ठे, तो पण रात्रिण न खा-
वा जोइए, कारण के कुंथवादि सूक्ष्मजंतुं रात्रिण नजरे पडता नथी; वली
केवलज्ञानी, जेने निरंतर सर्वकांइ देखाय ठे, तेउं पण रात्रिण नोजन
करता नथी. सूक्ष्मजंतुंनी रक्षा वास्ते, तेमज अशुद्ध व्यवहार दूर कर-
वावास्ते, केवलज्ञानी रात्रिण आहार करता नथी. अगर जो दीवा प्रमु-
खना प्रकाशथी कीडीप्रमुख दृष्टिए पडेठे, तो पण मूलगुणनी विराधना
टालवा वास्ते रात्रि नोजन अनाचरणीय ठे.

हवे लौकिक मतवादीउंनी सम्मतिपूर्वक रात्रिनोजननो निषेध क-
रीए ठीए. यथा ॥ धर्मविन्नैव जुंजीत, कदाचन दिनात्यये ॥ बाह्या
अपि निशाज्ज्यं, यदज्ज्यं प्रचक्षते ॥ १ ॥ श्रुतधर्मनो ज्ञाता कदापि
रोत्रिनोजन करे नहि, कारण के जिनशासनथी बहारना मतवालाउं पण
रात्रिनोजनने अज्ञदय कहेठे. तेउंना शास्त्रोमां कहेलुं ठे के ॥ यथा ॥ त्र-
यीतेजोमयोच्चानु, रिति वेदविदोविदुः ॥ तत्करैः पूतमखिलं, शुभं कर्म
समाचरेत् ॥ १ ॥ अर्थः—ऋग्, यजुः, साम लक्षण त्रणे वेद, तेउंनुं जे ते-
ज ते सूर्य ठे. “ आदित्यः त्रयीतनुः ” एवुं सूर्यनुं नाम ठे. ए प्रमाणे वे-
दोने जाणनारा जाणे ठे; ते सूर्यना विद्यमान अर्थात् किरणोथी पवित्र
थतां सर्व शुभकामो अंगीकार करे; ज्यारे सूर्य न होय त्यारे शुभ कर्मों
करे नहि. ते शुभकर्मोंनां नाम तेउंए आ प्रमाणे लखेलां ठे. ॥ यथा ॥
नैवाहुतिर्न च स्नानं, न श्राद्धं देवतार्चनं ॥ दानं वा विहितं रात्रौ, नोज-
नं च विशेषतः ॥ १ ॥ अर्थः—आहुति अर्थात् अग्निमां घीप्रक्षेप करवुं; स्नान
अर्थात् शरीरना अंगोने धोवां, श्राद्ध पितृकर्म, देवपूजा, दानदेवुं, अने
नोजन तो विशेषे करी नज करवुं; आटला कामो रात्रिण नज करवां.

वली परमतमां बीजा बे श्लोक ठे ॥ यथा ॥ देवैस्तु जुक्तं पूर्वाह्णे, म-
ध्याह्णे ऋषिभिस्तथा ॥ अपराह्णे तु पितृभिः, सायाह्णे दैत्यदानवैः ॥ १ ॥
संध्यायां यक्षरक्षोभिः, सदा जुक्तं कुलोद्ग्रह ॥ सर्ववेलां व्यतिक्रम्य,

खी ले; परंतु एटली अपवाद के, देवपूजा, देवदर्शनादि प्रसंगें, तेमज धर्म करणी करतां हस्तमां धूपादि लेवां पडे, तथा मस्तके तिलक करवुं पडे, तथा जगवानने अर्चन करवा वखते चंदनादि विलेपन करवुं पडे, तेनुं श्रावकने नियम नथी.

११ अगीश्रारमुं ब्रह्मचर्यनियम. दिवसे तेमज रात्रि ए आटली वखत स्वस्त्री साथे मैथुनसेवन करुं ते उपरांत मैथुनसेवननो त्याग ठे. वली हास्य, विनोद, आलिंगन, चुंबनादि करवाना जांगा राखे.

१२ बारमुं दिशिनुं नियम. अमुक दिशिमां आज मारे अमुक कोस उपरांत जवुं नहि; तेमां आदेश, उपदेश, माणस मोकलवुं तथा पत्र व्यवहार, विगेरे सर्वनो समावेश थाय ठे; जेवी रीतें पाह्यी शके तेवुं नियम करे.

१३ तेरमुं स्नाननियम. आजे तेलादिमर्दनपूर्वक अथवा मर्दन विना आटली वखत स्नान करुं, तेनुं प्रमाण करे, तेमां देवपूजा वास्ते नियमथी अधिक स्नान करवुं पडे तो, व्रतजंग नहि.

१४ चौदमुं जात पाणीनुं नियम. चार आहारमांथी स्वादिमनुं नियम तो श्रावकें तंबोल नियममां करी लीधुं ठे, तेथी बाकीना त्रण आहारनुं नियम करवानुं ठे; तेमां प्रथम अशन, ते रोटली, जात, कचोरी, शीरा प्रमुखना वजननुं परिमाण करे, ते उपरांत त्यागे. पोताना घरमां बहु परिवार होय, तेउने वास्ते अशनादि कराववां पडे तेनी जयणा राखे. वली बीजाने घेर न्याति आदि जमतां होय तेवे प्रसंगे जमवा जवुं पडे, त्यां अधिक रसोइ बनावेली होय, तेनुं दूषण नियमधारीने नथी; कारण के नियमधारियें तो पोताना जोजनार्थे वापरवानुं परिमाण करेवुं ठे, परंतु झाति वास्ते मर्यादा करेली नथी. नियममां अशनना तोलनुं परिमाण करे बीजुं पाणी पीवाना तोलनुं परिमाण करे. त्रीजुं स्वादिम, ते मिष्टान्न पदार्थ खावाना तोलनुं परिमाण करे. आ चौद नियम ठे. अधिक जाववाला श्रावक सचित्तादि परिमाणमां द्रव्यनुं परिमाण जुदा जुदा नामथी राखे, तो बहुज निर्जरा थाय. इति चौदनियमस्वरूप.

हवे पंदर कर्मादाननुं स्वरूप लखीए ठीये. नीचेना पंदर व्यापार श्रावकें वर्जवा; कारण के ते करवामां बहुज पापठे, कदापि पोतानी आजीविका न चालती होय तो करवाना व्यापारनुं परिमाणकरें. ते पंदर कर्मादाननां नाम.

૧ પ્રથમ ઇંગાલકર્મ. કોયલા બનાવવા, ઇંટ બનાવવી, જાંઘીમાં અનેક પ્રકારનાં ઠામ બનાવવાં, તે સર્વે વેચવાં; લુહારનાં કામ, સોનારનાંકામ, બંગડીકારનાં કામ, કલાલનાં કામ, જાંઘીઆરાનાં કામ, હલવાણનાંકામ, ધાતુગાલક પ્રમુખ જે જે કામો અગ્નિથી થાય, તેસર્વે ઇંગાલ કર્મ છે; આ કામોમાં પાપ બહુજ લાગે છે, અને લાજ બહુ મલતો નથી; તેથી શ્રાવક શ્રાવાં કામ કરે નહિ.

૨ બીજું વનકર્મ. ઢેઘાં, અણઢેઘાં વન વેચવાં, વાડી, બગીચાનાં ફૂલ, ફલ, કંદમૂલ, ઘાસ, કાષ્ઠ, વાંસાદિ, તેમજ તમામ લીલી વનસ્પતિ કરવી, તથા વેચવી, આ સર્વ વનકર્મ છે.

૩ ત્રીજું સાડી કર્મ. ગાડી, રથ, દમણીઆં, શીગરામ, વહાણ, આગ-બોટ, હલ, દંતાલ, ચરખા, ઘાણી, ચક્કી, ધુંસરા પ્રમુખ બનાવવાં તથા વેચવાં આ સર્વ શકટકર્મ છે.

૪ ચોથું જાડી કર્મ. ગાડાં પ્રમુખ બલદ ઝંટ યજ્ઞર ગધેડા ઘોડા પાડા જેસ પ્રમુખથી વહેવરાવી, બીજાનાં જાડાં કરી, આજીવિકા ચલાવવી તે જાડી કર્મ.

૫ પાંચમું ફોડી કર્મ. આજીવિકાવાસ્તે, કુવા, વાવ, તલાવ પ્રમુખ ખોદવા, ખોદાવવાં, હલ ચલાવવાં, પથ્થર ફોડવા, ધાણ ખોદાવવી इत्या-દિ સ્ફોટિક કર્મ છે. આ પાંચે કર્મમાં બહુજ જીવોની હિંસા થાય છે, તેથી પાંચે કુકર્મ કહેવાય છે. હવે પાંચ કુવાણિજ્યનું સ્વરૂપ લેખીએ છીએ.

૧ પ્રથમ દંતકુવાણિજ્ય. હાથીના દાંત, ઘુવડના નખ, જીજ, કલેજાં, પક્ષીઝનાં રોમ, ગાયનાં ચમર, હરણનાં સીંગ, ગેંડાનાં સીંગ, રેશમના કૃમિ इत्याદિ જે ત્રસ જીવોનાં અંગોપાંગ વેચવાં, તે સર્વ દંતકુવાણિજ્ય છે. જ્યારે તે વસ્તુ ઝલેવા વાસ્તે આગરમાં જવું પડે, ત્યારે જિહ્વાદિ લોક તત્કાલ હાથી ગેંડા પ્રમુખ જીવોની હિંસામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. મહાઅનર્થરૂપ પાપનાં કામ આચરે છે. ત્યાં જવાથી આપણા પરિણામ પણ મલિન થઈ જાય છે. કદાચિત્ તીવ્રલોજગ્રસ્ત થવાથી, જિહ્વાદિ વ્યાધોને કહેવું પડે કે, અમારે મોટા જારે દાંત પ્રમુખ જોડ્યે છીએ, ત્યારે તે લોકો તત્કાલ હાથી પ્રમુખને મારી આપણને જોડતી વસ્તુ લાવી આપશે. તેથી શ્રાવકને વસ્તુની જરૂર હોય તેવે પ્રસંગે આગરમાં નહિ જતાં, તે બાબતના વ્યાપારી પા-

સેથી તે વસ્તુ લે. એક ચમર લેવા જતાં એક ગાય મરે. તે કારણથી વિ-
ચારીને વ્યાપાર કરે.

૧ બીજું લાખ કુવાણિજ્ય. લાખ, ધાવડી, ગલી, સાજીખાર, મણસીલ, હરતાલ પ્રમુખ સર્વ લાખ કુવાણિજ્ય છે. લાખ, ત્રસ જીવોના સમૂહથીજ બને છે, પઠી જ્યારે રંગ કાઢે છે, અને તેને અન્નથી સડાવે છે, ત્યારે તેમાં ત્રસજીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. મહાદુર્ગંધિ રુધિર સરખો વર્ણ દેખાય છે. ધાવડીમાં ત્રસજીવ ઉપજે છે, કુંથવા પણ બહુજ થાય છે, મદિરાનું અંગ છે. વલી ગલી જ્યારે સડાવે છે, ત્યારે તેમાં ત્રસજીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. ગ-
લીના કુંમમાં પણ ત્રસજીવ બહુજ ઉત્પન્ન થાય છે; ગલીવાલાં વસ્ત્રો પહેરવા-
માં જૂ લીલાદિ ત્રસજીવ ઉત્પન્ન થાય છે. હરતાલ, મણસીલને પીસતી વ-
ખત યત્ન ન રચાયતો માંચી પ્રમુખ અનેક જીવ મરી જાય છે.

૨ ત્રીજું રસકુવાણિજ્ય. મદિરા, માંસ इत्यादि વસ્તુઓના વ્યાપાર મહાપા-
પરૂપ છે. વલી દુધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગોલ, ઝાંડ પ્રમુખ જે નરમ વસ્તુઓ, તેઓને જે વ્યાપાર તે રસકુવાણિજ્ય છે. આ વ્યાપારમાં અનેક જીવો-
નો ઘાત થાય છે.

૩ ચોથું કેશવાણિજ્ય. દ્વિપદ જે મનુષ્ય દાસ, દાસી પ્રમુખ, સ્ત્રીદ કરી વેચવાં, તથા ચૌપદ તે ગાય, ઘોડા, બલદ ત્રૈસ પ્રમુખ સ્ત્રીદ કરી વેચ-
વાં; તથા પક્ષીઓમાં તિત્તર, મોર, પોપટ, મેના, પ્રમુખ, વેચવાં. આ વાણિ-
જ્યમાં બહુજ પાપ છે.

૪ પાંચમું વિષવાણિજ્ય. સોમલ, વઢનાગ, અફીણ, મણસીલ, હરતાલ, ચરસ, ગાંજો પ્રમુખ; તથા શસ્ત્ર, તે ધનુષ, તલવાર, કટારી, ઠરી, બરઠી, ફરસી, કુહાડી, કોદાલી, બંડુક, બરુતર, ઢાલ, ગોલી, તોપ પ્રમુખ જે સં-
ગ્રામમાં ઉપયોગમાં આવે છે, તથા હલ, મુશલ, ઝાલ, દંતાલી, કવંત, દા-
તરડી, હવાઈ પટાકા, શત્રુ પ્રમુખ, આ સર્વ હિંસાનાં અધિકરણ છે; તેઓને જે વ્યાપાર તે વિષવાણિજ્ય છે. હવે પાંચ સામાન્ય કર્મ બતાવીએ ઢિયે.

૧ પ્રથમ ચંત્રપીલન કર્મ. તલ, ઇરંડી, શુક્રુ આદિ પીલી, પીલાવી, વે-
ચવાં, આ સર્વ જીવહિંસાના નિમિત્તરૂપ કર્મ છે.

૨ બીજું નિર્લાઠન કર્મ. બલદ, ઘોડાની ઝાંસી કરવી; ઘોડા, બલદ, ઝં-
ટ પ્રમુખને ઢાગ દેવાં; કોટવાલપણું, જેલખાનાના જેલરનું કામ, મેહેસુ-

ल इजाराणां काम, चोरीना माल लेवानां काम, इत्यादि निर्दयपणानां सर्वकाम निर्वातन कर्ममां समाय ठे.

३ त्रीजुं दावाग्निदान कर्म. केटलाएक मिथ्यादृष्टि अज्ञानी जीव धर्म मानीने वनमां आग लगावी देठे; तेज मनमां एम धारे ठे के, नवुं घास उत्पन्न अशे, त्यारे गाय प्रमुख चरशे, जिह्वादि लोक सुखेशी रहेशे, अन्न निपजशे, इत्यादि विचार लावी वनदवनुं काम करे, परंतु आग लगाडवाशी लाखो जीवोनो नाश अइ जायठे, तेनो विचार तेजने आवे नहि. ते कारणशी आग न लगाववी जोइए.

४ चोथुं शोषणकर्म. वाव, तलाव, सरोवर, कुवा प्रमुखनुं पाणी पोताना खेतरादिमां एवी रीतें लाववुं के, तमाम पाणी बहार निकलतां लाखो जीव पाठल, जलरहित अइ तरफडी मरी जाय, आ शोषण कर्म ठे. ते कारणशी सर्व पाणीशोषण न करवुं.

५ पांचमुं असतीपोषण. कर्म कुतूहलने वास्ते कुतरा, बिलाडा प्रमुख हिंसक जीवोनुं पोषण करवुं. वली दुष्ट चार्या तथा दुराचारी पुत्रादिनुं मोहशी पोषण करवुं, तेजने सारां, नरसां नहि जाणतां, मनमां आवे तेवी रीतें, तेजने राजी राखवानो यत्न करवो, तथा बेचवावास्ते दुराचारी दास, दासीनुं पोषण करवुं, इत्यादि असतीपोषणकर्म कहेवाय ठे. वली माढी, कसाइ, वाघरी, चमार, प्रमुख बहु हिंसक जीवोनी साथे व्यापार करवो, तेजने द्रव्यादिनी मदद आपवी, आ पण दुष्टजीवोनुं पोषण ठे. कदापि अनुकंपायुक्त बुद्धिशी श्रानादि पशुज पोषण करवामां आवे तो ते बाबतमां निषेध नशी. वली पोताना मोहोद्वामां कदाचित् तेवा जीवोनी खबर लेवी पडे, तेमज पोताना कुटुंबीजनुं पोषण करवुं पडे तेमां पूर्वोक्त दोष नशी; कारण के ते लोकनीति, राज्यनीतिनुं फरमान ठे. आ पांच सामान्य कर्म. इति पंदर कर्मादान स्वरूप.

हवे आ जोगोपजोग व्रतना पांच अतिचारनुं स्वरूप लखीए ठीए.

१ प्रथम सचित्त आहार अतिचार. मूल जांगे तो श्रावक सर्व सचित्तनो त्याग करे, जो तेम न अइ शके तो, तेनुं परिमाण करे. तेमां सर्व सचित्तना त्यागी, तथा सचित्तना परिमाणवाला, जो अनाजोगादिकशी सचित्त आहार करे, जेम के जल, उष्ण करतां त्रण उकाला (उजरा)

आबी जाय त्यारे शुद्ध प्राशुक थायते, परंतु एक उकाला अथवा बे उ-
कालानुं पाणी तो मिश्र उदक कहेवाय ते, ते पाणीने अचित्त जाणी पीये,
तथा सचित्त वस्तुने अचित्त थवामां विलंब होय, ठतांपि तेने अचित्त
जाणी खाय तो प्रथम अतिचार लागे.

१ बीजुं सचित्त प्रतिबद्धाहार अतिचार. जेने सचित्त वस्तुनो नियम
ते, ते तत्काल खेरनी गांठथी गुंदर उखेडीने खाय, तेमां गुंदर तो अचि-
त्त ते, परंतु सचित्तनी साथे मलेलो हतो, तेथी दोष लागे ते. वली पा-
की केरी चूसे, तथा बोर, रायणना समूहने खाय, अने मनमां एम जा-
णे के हुं तो अचित्त खाउहुं, सचित्त गोठली, ठलीआने फेंकी दृश, तेमां
शुं दोष ते? एवा विचारथी खाय तो, बीजो अतिचार लागे.

३ त्रीजो अपक्वाहार अतिचार. चाढ्या वगरनो लोट, तथा जेने अग्नि
संस्कार न करवामां आव्यो होय, एवो काचो लोट फाके; कारण के श्री
सिद्धांतमां कळुं ते के, आटो दद्या पढी, चाढ्या विना केटलाएक दि-
वस मिश्र रहेते. श्रावण, जादरवा मासमां अणचाढ्यो आटो पीस्याप-
ढी, पांच दिवस मिश्र रहेते, आसो, कारतक मासमां चार दिवस मिश्र
रहे ते, मागशर, पोष मासमां त्रण दिवस मिश्र रहे ते, माघ, फागण
मासमां पांच पहोर मिश्र रहेते, चैत्र, वैशाख मासमां चार पहोर मिश्र
रहेते, अने जेठ असाढ मासमां त्रण पहोर मिश्र रहेते, पढी अचित्त
थइ जायते, तेथी मिश्र खायतो, त्रीजो अतिचार लागे.

४ चोथा डुपक्वाहार अतिचार, कांश्क काचा तथा कांश्क पाका, एवा
सर्व जातिना उंला, उंबी, पोंक, जुवार, बाजरा, घउं प्रमुखना लीला पोंक
बीजथी नरेला, ते अग्निसंस्कार करतां जेना केटलाएक दाणा अचित्त
थाय, तथा केटलाएक दाणा सचित्त रहे, तेने अचित्त जाणी खाय तो,
चोथो अतिचार लागे.

५ पांचमो तुळौषधि नृक्षण अतिचार. तुळ अर्थात् असार जे खावाथी
तृप्ति न थाय, परंतु खावामां पाप बहुज लागतुं होय, जेमके चणानां फू-
लखाय, बोरना ठळियामांथी गरज काढी खाय, वाल, चणा, मग, चो-
लानी फली खाय, आ वस्तुउं खावामां प्रसंगदूषणो बहुज लागेते, कारण

કે કેટલીએક વનસ્પતિ અતિ કોમલ અવસ્થામાં અનંતકાયપણ હોય છે, તે ધાવાથી અનંતકાયનો વ્રતઞ્ગ થાય છે. આ પાંચમો અતિચાર.

હવે આઠમા અનર્થદંડ વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠિયેં. પોતાના પ્રયોજનવાસ્તે કરવું તે અર્થદંડ કહેવાય છે. ધન, ધાન્ય ક્ષેત્રાદિ નવવિધ પરિગ્રહમાં હાનિ વૃદ્ધિ થાય, ત્યારે કરે, કારણ કે ધનવૃદ્ધિને નિમિત્તે સંસારી જીવને બહુપાપનાં કારણો સેવવાં પડે છે, તેવે પ્રસંગે સાચું, જુલું બોલ્યા વિના રહી શકાતું નથી. પાપનાં ઉપકરણાં પણ મેલવવાં પડે છે, જ્યારે કાંઈ મનસુબો કરવો પડે, ત્યારે વિકલ્પરૂપ આર્તધ્યાન કરવું પડે છે, કારણ કે ધનાદિ પરિગ્રહ અર્જીવિકા અર્થે જરૂરના છે, તેવાસ્તે ધનની વૃદ્ધિ નિમિત્તે જે જે પાપ કરવામાં આવે છે તે તે સર્વ અર્થદંડ છે. વલ્લી જ્યારે ધનની હાનિ થાય છે, ત્યારે ધનની હાનિ દૂર કરવા વાસ્તે અનેક વિકલ્પરૂપ પાપ કરવાં પડે છે, તેપણ અર્થદંડ છે; કારણ કે ધન, વ્યવહાર સંસાર સુખનું મુખ્ય કારણ છે, તે વ્યવહાર વાસ્તે જે જે પાપ કરવાં પડે તે સર્વ અર્થદંડ છે. વલ્લી પોતાના સ્વજન કુટુંબ પરિવારાદિ વાસ્તે અવશ્ય જે જે પાપ સેવવાં પડે, તે તે સર્વ અર્થદંડ છે; અને ચોથું, પાંચ પ્રકારની ઇન્દ્રિયોના ઝોગવાસ્તે જે પાપ કરવાં પડે તે પણ અર્થદંડ છે. પૂર્વોક્ત ચાર પ્રયોજનવિના જે પાપ કરવામાં આવે તે અનર્થદંડ જાણવાં. તેના ચાર જોડ છે. ૧ અપધ્યાન અનર્થદંડ, ૨ પાપોપદેશ અનર્થદંડ, ૩ હિંસાપ્રદાન અનર્થદંડ, ૪ પ્રમાદાચરિત અનર્થદંડ. તેમાં પ્રથમ જે અપધ્યાન અનર્થદંડ છે, તેના વલ્લી બે જોડ છે. ૧ આર્તધ્યાન; ૨ રૌદ્રધ્યાન; તેમાં આર્તધ્યાનના ચાર જોડ છે, તે પૃથક્ પૃથક્ કહિયેં ઠિયેં.

૧ પ્રથમ ઇષ્ટવિયોગ આર્તધ્યાન. પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા નવવિધ પરિગ્રહનો રક્ષે વિયોગ થાય, એવું ચિંતવન નિરંતર મનમાં લાઠ્યા કરે, અને કદાચિત્ તેનો વિયોગ થાય તો મનમાં ઘણોજ સ્વેદ ધારણ કરે, અને નિરંતર તેને વાસ્તે વિલોપાત કર્યા કરે, તેમજ પોતાના વહાલાં માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, જ્ઞાતિ જ્ઞાત, બેહેન, મિત્રાદિ પરદેશ ગયાં હોય, અથવા તો મૃત્યુ પામ્યાં હોય તે પ્રસંગે અત્યંત ચિંતા કરે, ધાયા પીયે નહિ, વિયોગના દુઃખથી આત્મઘાત કરવાનો વિચાર કરે, નિરંતર ક્રોધાતુર રહે, ઇત્યાદિ પ્રસંગે, જે ચિંતવન થાય તે આર્તધ્યાન છે.

बीजुं अनिष्ट संयोगार्त्तध्यान, इंद्रियसुखने विघ्नकारक अनिष्ट शब्दादिनो संयोग रखे मने थाय एवी मनमां चिंता करे, वली घरमां स्त्री खराब मल्ली होय, पुत्र कपूत थयो होय, जाइ विश्वासघाती, बे दील-वालो होय, पिता क्रोधी होय, माता दुराचरणी होय, मित्र कृतघ्न मढ्यो होय, एवा प्रसंगोमां निरंतर तेज्जो उपाय करवानी चिंता थाय. वली स्त्री मनमां एवो विचार करे के, मारी शोक्य बहुज खराब ठे, मारा पतिने रोज जुलावो खवरावे ठे, रखे मने कोइ दिन पतिवियोग करावे ? तेथी ते रांडनो कांइ उपाय करवो जोइए. वली सेवक मनमां एवो विचार करे के, मारा शेठनी पासे मारो अमुक दुश्मन अवश्य चाडीखाशे, अने मारादरज्जाने नरम करी नाखशे, अथवा तो शेठने जूतुं, साचुं कही मने नोकरीथी रद बातल करावशे, तो पढी हुं शुं करीश, तेथी ते दुश्मननो कांइक उपाय करवो जोइए. तेवे प्रसंगें, तेज्जनां निग्रह वास्ते, यंत्र, मंत्र, कारण, वशीकरण प्रमुख करे. तेज्ज उपर जूठां कलंक मूके, बलिदान देवावास्ते त्रसजीवने मारे. आ सर्व पोताना शत्रुना निग्रह वास्ते करे. वली मूठ मारी तथा वीर नाखी मारवा चाहे, परंतु मूर्ख मनमां विचारे नहि, के जो तुं दीलमां साचो ठो, तो तने शुं फिकर ठे ? वली ज्यां सुधी सामानुं पुण्य बलवान् ठे, त्यांसुधी तुं मंत्र, यंत्रथी तेनुं कांइ पण बुरं करवाने शक्तिमान् नथी. वली पोताना मनमां एवो कुविकल्प करे के मारा दुश्मनना कुलमां अमुक सख्स जबरदस्त उत्पन्न थयेल ठे, रखे मने जिविष्यमां हेरान करे ? कोइ रीतें तेनी राज्य दरबारमां आवरु जाय, अथवा दंड थाय तो ठीक ठे. वली जो तेनुं बिड मल्ली जाय तो सरकारने अरज करी तेने देश निकाल करावुं. आ प्रमाणे मूर्ख, मूढ जीव संकल्प कर्या करे ठे. वली गाममां चोरनो उपद्रव बहुज थयो ठे, तेथी ते दुष्टोने पकडी सख्तशिक्षा थाय, अथवा तो फांसीए देवाय तो सारुं. वली अमुक सख्स बहुज फाटी गयो ठे, मारी उपर ईर्ष्या करे ठे, तेथी ते हरामजादानो कांइक बंदोबस्त करवो जोइए; जेथी फरी ईर्ष्या निंदा न करे. आ प्रमाणे निरंतर असत्य विकल्पो करे तो अनर्थदंड लागे ठे. कारण के आपणा बुरा चिंतवनथी बीजानुं कांइ बगडतुं नथी. जे कांइ सारुं नरसुं थाय ठे, ते पुण्य, पापने

આધીન છે; તેમ ઠતાં મૂઢાત્મા બિહ્વી જેમ ફોકટ મનોરથ કરે છે. આ સર્વ વિના પ્રયોજનનાં પાપ છે, તેથી અનર્થદંડ લાગે છે.

૩ ત્રીજું રોગનિદાનાર્ત્તધ્યાન. મારા શરીરમાં કોઈ કોઈ વચ્ચત રોગ થાય છે, તે ન થાય તો સારું. એવો વિચાર લાવી, લોકોને પુઠે કે અમુક રોગનો શું ઉપાય હશે ? કોઈ કહે કે અમુક અમુક જો ધાવામાં આવે તો રોગ થતો નથી. તે સાંજલી તે વસ્તુજ અજઘ્ય હોય તો પણ ધાજાય. વલી જ્યારે શરીરમાં રોગ હોય, ત્યારે બહુજ હાય હાય કરે, આરંજ કરે, જોશીને પુઠે કે મારો આ રોગ ક્યારે જશે ? વૈદ્યને વારંવાર પુઠે કે ગમે તેવી દવાનો ઉપયોગ કરો, અને મારો રોગ ટાલો. વલી મનમાં વિચારે કે રહે મારા ઉપર કોઈજ જાડુ કર્યું હોય ! ઠેવટે રોગ દૂર કરવા વાસ્તે, કુલવિરુદ્ધ, ધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરે. રોગ દૂર કરવા વાસ્તે ઔષધ, જડી, બૂટી, મંત્ર, તંત્ર શીખે; મનમાં વિચારે કે કોઈ વચ્ચત કામ આવશે. આ ત્રીજો જ્ઞેદ છે.

૪ ચોથું અગ્રશૌચ આર્ત્તધ્યાન. જીવિષ્ય કાલની ચિંતા કરે. જેમ કે આવતા વર્ષમાં મોટાં લગ્ન કરીશ, ડુકાન માંડીશ, ઘર બંધાવીશ, જે દેખી બીજાં બહુજ આશ્ચર્ય પામશે. વલી ફલાણા ચેતરનો, વાડી અથવા બગીચો કરવો છે, જેથી બીજાંના બાગ નકામા થઈ જશે, ડુકાનનોની ઠાતિ તે દેખીને બલશે; વલી અમુક વસ્તુજનો મેં વેપાર કર્યો છે, તે વસ્તુજનો જાવ ચડી જાય તો મને બહુજ સારો લાજ મલે, ઇત્યાદિ અનેક તરેહની જીવિષ્ય કાલની ચિંતા કરે. આ કુવિકલ્પો શેષવલી સરખા છે. ઇતિ આર્ત્તધ્યાન સ્વરૂપસંદેપ.

હવે રૌદ્રધ્યાનનું સ્વરૂપ કહિયેં ઠિયેં. પ્રથમ હિંસાનંદ રૌદ્રધ્યાન. ગ્રસ, સ્થાવર જીવોની હિંસા કરીને મનમાં બહુજ આનંદ માને. બહુ પાપ યુક્ત કામો કરી ઘર, ડુકાન, બાગ, વાડી પ્રમુખ બનાવે. જે દેખી લોકો પ્રશંસા કરે ત્યારે મનમાં બહુજ હર્ષ પામે. વલી મનમાં વિચારે કે મારા જેવો અકલબાજ કોણ છે ? આવી હિકમત કોણ લડાવિ શકે ? રસોઈ બનાવવા પ્રસંગે જઘ્યાજઘ્યનો લેશ માત્ર વિચાર નહિ કરતાં ઇંદ્રિયોની રસગૃહિ વાસ્તે, માલ મસાલા બહુજ નાખી બહુજ આનંદપૂર્વક ધાય; વલી જમણવાર પ્રસંગે તીવ્ર માનના ઉદયથી પોતાની વાહવાહ કહેવ-

राववा वास्ते अनेक आरंजनां काम करे जेथी असंख्य जीवोनी हिंसा थइ जाय, ठतांपि मनमां आनंद माने. पोताना, सगाना, मित्रना के कु-
टुंबीउना दुश्मनोनुं जुंडुं करवा, तेउने नुकशान करवा मनमां संकटप
कर्या करे. वली मनमां विचार करे के अमुक रीतें दुश्मनो पायमाल
थाय तेउनुं सत्यानाश जाय, तेउनां घर बार नाश पामे तो सारुं, जेथी
मारा अंतःकरणमां शांति थाय. वली राजाउनी लडाइनी वातो सांजली
तथा दुश्मन राजाउना योझाउ नाश पामता जाणी मनमां बहुज प्र-
मोद माने. वली कोइ शिकारीए व्याघ्रादि पशुउनो शिकार कर्यो होय
ते सांजली मनमां खुशी थाय. वली एवा शिकारी तथा योझाउनी ब-
हुज प्रशंसा करे, जेथी तेउ विशेष हिंसानां काम करवा सारु उइके-
राय. पोते दुश्मनने मारी अत्यंत राजी थाय, मूढ मरडे, अनेक तरेहथी
पोतानी जयपताका फरके एवां हिंसानां काम करी आनंद माने. सा-
रांश के बीजा जीवोनुं जेमां मातुं थाय तेवां तमाम कामोमां पोते आ-
नंद माने, आरौद्रध्याननो प्रथम पायो नरकगतिनो हेतु ठे. प्राणीमात्रनुं
सारुं नरसुं थवुं ते दरेकना कर्माधीन ठे, ठतांपि मूढ आत्मा अनंताकाल
सुधी संसारमां परित्रमण करवासारु. महाअनर्थकारक दुध्यानि ध्यातां
लेशमात्र विचार करतो नथी.

२ बीजुं मृषानंद रौद्रध्यान. जुतुं बोली, ठल कपट करी, मनमां बहुज
खुशी थाय; वली मनमां विचारे के में एवी युक्तिसर वात बनावीने करी
ठे के कोइनी ताकात नथी के मारा प्रपंचने समजी शके. मतकबाजीपणुं
एक जुंदी शक्ति ठे; आज काल मारी साथे प्रपंच बाजीमां कोइ फावी शके
एम समजवुं नहि. वली बोलवुं, ते पण करामात ठे. एवा घुंचना प्रसंगें,
जो हुं न होत तो, शुं परिणाम आवत, तेनी अत्यारे शी वात ? वली अने-
क तरेहनां दगाबाजी, विश्वासघातनां कामो करी मनमां पोतानी चतु-
राइ माटे बहुज खुशी थाय; वली बीजाउ पोताने बहुज युक्तिसर बोल-
नार, तथा पोते नहि फसतां, बीजाउनै जालमां नाखवाने शक्तिमान् ठे
एम, माने ठे, तथा एवां कामो करतां मारी वाहवाह बोलाय ठे एम मा-
नी बहुज आनंद पामे. वली राज्यदरबारमां तथा बीजाउ पासे दुश्मनो-
नी चुगली, निंदा प्रमुख करी मनमां हर्ष पामे. इत्यादि मृषानंद रौद्र ठे.

३ त्रीजुं चौर्यानंद रौद्रध्यान. अनेक तरेहनां ठल कपट, दगाबाजी, विश्वास घात करी, नद्रक जीवोनी बहु मूल्यवाली वस्तु थोड़ी किंमत आपी लइ ले अने मनमां खुशी थाय. वली चोरी, धाडचोरी, रस्तानी लुट, जब-राइथी कढाववुं इत्यादि कामो करी परधन मेलवी बहुज खुशी थाय; ते-वा चोर लूटाराजनी पासेथी मिलकत लेवामां, तेजने मदद करवामां बहुज हिंमतथी प्रवर्त्ते अने लाज मेलवी आनंद माने पोते वेपारी होय अने माल खरीद करवा घराक आव्यो होय, तेवे प्रसंगे विश्वास बेसाडी, नमुनो कांश्क बतावी, माल कांश्क तरेहनो आपे, अने पोते सोदो करवामां करामातवालो पोताने माने. जरवामां, तोलवामां उंठुं आपवानी दानत राखे. चोपडामां, ठरावती वखते जाव जे बोल्या होय तेनाथी जा-स्ति लखे. रू प्रमुख माल बेचवामां मालमां जेल संजेल करी लेनारने ठे-तरी, मनमां खुशी थाय. नोकरीनो धंधो करतो उघराणीलावी खाइ जाय; अने खुशी थाय; वली शेठने ठल कपट करी ठेतरे, अने राजी करे, पढी मनमां विचारे के में केवी युक्ति लडावी, पैसा खाइ गयो, अने शेठने खुशी कर्या वली दगाबाजीथी पैसा मेलवी मनमां एवुं अजिमान लावे के, मारा जेवी कमावानी शक्ति कोनामां ठे १ चोरी करी मनमां एवो खुशी थाय के, मारी चतुराइ तथा शक्तिने कोण समजी शके तेवुं ठे. जूछा दस्तावेज बनावी, लोको उपर न्यायनी अदालतोमां खोटा दावा करी, फतेह मेलवी, धन अन्यायथी उपार्जन करी, पोताने रुझि, सिझि वालो देखी मनमां बहुज आनंद पामे. न्यायना अधिकारीजने में ठेतर्या, तेथी मारा जेवो कोण चालाक ठे, इत्यादि चौर्यानंद रौद्रध्यान अनेक तरेहथी मूढात्मा ध्यावे.

४ चोथुं संरक्षणानंद रौद्रध्यान. नवविध परिग्रह, धन, धान्यादि बहु-ज वधारी मनमां खुशी थाय, लोचनो थोन्न नथी एवो विचार निरंतर आलसुठ करे ठे, शक्तिहीन करे ठे, परंतु पोते मनमां विचारे के, परि-ग्रह एज जगत्मां सार ठे, पैसा विनाना मनुष्य पशु समान ठे, तेथी प-रिग्रहनी श्राने लेशमात्र नहि उंठी करतां द्रव्य एकठुं करवानीज चिंता-राख्या करे. वली मनमां विचारे के द्रव्य मेलववुं तेमां तो ताकात ठे, प-रंतु मेलवेवुं साचवी राखवुं, तेमां तो बहुज ताकात जोइए ठीये. में क-रामात अजमावी न होत तो आ पैसा जलवावा मुश्केल हता. वली म-

३, झोह, अजिमान, ईर्ष्या, व्यासंग, संत्रमचित्त सहित सामायिक करे.

३ वचन दुःप्रणिधान अतिचार. सामायिकमां सावद्य वचन बोले, सूत्राहार हीनाधिक पढे. स्पष्ट उच्चार न करे.

४ अनवस्था दोष रूप अतिचार. सामायिक वखतसर न करे, जो करे तो पण बे मर्यादाथी, आदरविना, उतावलथी करे.

५ स्मृतिविहीन अतिचार. सामायिक करी ठे के नहि ? सामायिक पारी ठे के नहि ? लीधी ठे तो क्यारे लीधी ठे ? इत्यादि झूल करे इति नवम सामायिक व्रतस्वरूप.

हवे दशमा दिशावकाशिक व्रतनुं स्वरूप लखीए ठीए. ठग व्रतमां जे दिशाउनुं परिमाण करेहुं होय, ते जावजीव सुधीनुं होय ठे, तेमां बहु क्षेत्र मर्यादा बुटी राखी होय ठे, तेटलानी हररोज जरूर पडती नथी, ते कारणथी दिन दिन प्रत्ये न्यूनन्यून करे, जेमके आजरोज पांच कोश, वा दशकोश, वा पचीश कोश, वा बे माइल, वा नगरना दरवाजासुधि, वा अमुक बाग बगीचा सुधि मारे गमन करवानी बुट ठे, उपरांत प्रतिबंध ठे, एवं जे नियम ते दिशावकाशिक व्रत कहेवाय ठे. अर्थात् आ व्रत ठगव्रतनुं संक्षेपव्रत ठे. उपलक्षणथी पांच अणुव्रतादिनो संक्षेप थोडा कालनो तेपण आ व्रतमां समाय ठे. आ व्रत चार मास, एक मास, वीश दिवस, पांच दिवस, अहोरात्र, एक दिवस, एक रात्रि, वा एक मुहूर्त्तमात्र कालसुधी पण लइ शकाय ठे. नियम एवी रीतें करे के अमुक नगरादिमां शरीरथी जाइश, ते उपरांत शरीरें जवानो निषेध ठे. आ व्रतवाला श्रावकने देश, परदेशना व्यापार होय तो करेला क्षेत्रपरिमाण उपरांत कायाथी ते जइ शके नहि, परंतु दूरदेशना कागल प्रमुख आवे ते वांचवानो, तेमज माणस मोकलवानो आगार ठे. एवं नियम ते राखी शके. परदेशनी वात सांजलवानो आगार राखे, परंतु जेउने परदेशनो व्यापार न होय, ते कागल, चीठी प्रमुखपण वांचे नहि, तेमज आदमी पण मोकले नाह. वली चित्तवृत्ति स्थिर होय, अने संकल्प विकल्प न थता होय तो परदेशनी वात पण श्रवण करे नहि. जो तेम रही शकातुं न होय तो आगार राखे, परंतु जाणीने पोताना व्रतने दोष लगावे नहि. आ दिशावकाशिक व्रत निरंतर सवारमां चौद नियमनी यादगिरीमां उ-

पयोगपूर्वक राखे, अने रात्रिए जुहुं राखे, आ व्रत जेवी रीतें गुरुमुखथी धारे तेवी रीतें पाले. आ व्रतना पांच अतिचार वर्जवा, ते कहीए ठीए.

१ आणवण प्रयोग अतिचार. नियम करेला क्षेत्रथी बहारना क्षेत्रमां कोइ वस्तु होय, अने तेनी जरूर पडे, त्यारे विचारे के मारे तो नियम करेला क्षेत्रथी बहार जवानो निषेध ठे, तेथी कोइ त्यां जतुं होय तेने कहे के अमुक वस्तु मारे वास्ते लेता आवजो. पढी विचारे के मारुं व्रत जंग थयुं नहि. अने वस्तु आवी गइ. आ प्रथम अतिचार.

२ पेसवण प्रयोग अतिचार. बीजा आदमीनी साथे पोताना नियम उपरांतना क्षेत्र बहार कोइ वस्तु मोकलवी ते.

३ सद्दाणुवाय अतिचार. नियमनी भूमिकाबहार कोइ आदमी जतो होय, तेनी पासे कांइ काम करावतुं होय, त्यारे तेने खोंखारो प्रमुख करी बोलावे, पढी कहे के अमुक वस्तु लेता आवजो. आ त्रीजो अतिचार ठे.

४ रूपानुपाती अतिचार. पोताना नियम उपरांतना क्षेत्र कोइ आदमी जतो होय, तेनी साथे कांइ काम होय, त्यारे हवेळी अथवा डुकानना उपरना मजला उपर चढी, पोते तेनी दृष्टिए पडे तेम करे, पढी जनार आदमी पोतानी पासे आवे, एटले पोताना मतलबनी सर्व वात तेनी साथे करे तो आ अतिचार लागे.

५ पुजलाक्षेप अतिचार. पोताना नियम उपरांतनी भूमिकाए कोइ आदमी जतो होय, अने तेनी साथे कांइ काम होय, त्यारे तेना उपर कांकरो फेंके, जेथी ते पोतानी पासे आवे त्यारे, तेनी साथे सर्व मतलबनी वातचित करे तो आ अतिचार लागे. इतिदशमः

हवे अगीआरमा पौषधोपवास व्रतनुं स्वरूप लखीए ठीए. पौषध व्रतना चार जेद ठे, तेमां प्रथम आहार पोषध ठे, तेना पण बे जेद ठे, एक देशथी, बीजो सर्वथी. देशथी तो त्रिविहार उपवास करीने वा आचाम्ल (आयंबिल) करीने, वा त्रिविहार एकासणुं करीने पोषध करे, तेनो विधि लखीए ठीए.

पोषध लीधा पहेलां पोताने घेर कही राखे के, हुं आजे पोषध उचरवानो हुं, तेमां आचाम्ल अथवा एकासणुं करवानो हुं, तेथी नोजनने अवसरे आहार करवा आवीश, अथवा तमे ते अवसरे पोषध शालामां

આહાર લઈ આવજો, એમ યથાયોગ્ય કથન કરી પોષધ કરવા આવે, પોષધ વ્રત ઉચરે; બાદ દેવવંદન કર્યા પઠી કટાસણું, ચરવલો તથા મુહપત્તિ, આ ત્રણ ઉપકરણ સાથે લઈ પોતાને ઘેર જવું હોય તો, ચાદર ઝૂંઢી, સાધુની જેમ, ઉપયોગસંયુક્ત માર્ગમાં યત્નાપૂર્વક ચાલી, ઝોજન સ્થાનકે જઈ, પ્રથમ ઈરિયા વહિયા પડિક્કમે, ગમનાગમનની આલોચના કરે, પઠી કટાસણા ઉપર બેસી, આહાર કરવાનું ઝાજન પડિલેહી (પ્રતિલેખી) બાદ પોતાને લેવા યોગ્ય આહાર લહે, સાધુની જેમ રસ યદ્દિરહિત આહાર કરે, આહારને સારો અથવા બુરો કહે નહિ, મુખથી બોલ્યા વિના આહાર કરે, આહારનું જૂઠ પડે નહિ, આહાર કર્યા પઠી ઉણ જલથી આહારનું વાસણ ધોઈને પી જાય, વાસણ શુદ્ધ કરી, સુકવી, ઉપયોગસંયુક્ત પોષધશાલામાં આવે, માર્ગમાં જતાં આવતાં કોઈની સાથે વાત કરે નહિ, પોષધશાલામાં પૂર્વના સ્થાનપર આવી બેસે, ઈરિયા વહી પડિક્કમિ, ચૈત્યવંદન કરી, ધર્મક્રિયામાં પ્રવર્તે. જો પોતાનો સંબંધી અથવા સેવક પોષધશાલામાં આહાર લઈ આવ્યો હોય તો, પૂર્વોક્ત રીતિએ આહાર કરી વાસણ પાઠાં આપી દે, પઠી ધર્મ ક્રિયામાં પ્રવર્તે. આ દેશથી પોષધ કહેવાય છે; અને જો ચારે આહારનાં પચ્ચાણ કરી પોષધ કરે તો સર્વથી કહેવાય છે. આ પ્રથમ જ્ઞેદ છે.

૨ શરીરસત્કાર પોષધ. તેમાં સર્વથા શરીરસત્કાર પોષધ તે શરીરનો સર્વથા સત્કાર. સ્નાન, ધોવન, ધાવન, તૈલમર્દન, વસ્ત્રાન્તરણાદિ શૃંગાર પ્રમુખ કાંઈ પણ શુશ્રૂષા કરે નહિ, સાધુની જેમ અપરિકમિતિ શરીર રાખે; અને જો પોષધમાં હાથ, પગ પ્રમુખની શુશ્રૂષા કરવી એવો આગાર રાખે તો, તે દેશ શરીર સત્કાર પોષધ કહેવાય છે.

૩ અબ્રહ્મચર્ય પોષધ. ત્રિકરણ શુદ્ધિએ બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાલવું તે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પોષધ છે; અને મન, વચન, દૃષ્ટિ પ્રમુખનો આગાર રાખવો, અથવા પરિમાણ રાખવું, તે દેશથી બ્રહ્મચર્ય પોષધ કહેવાય છે.

૪ સર્વથા સાવચવ્યાપારનો ત્યાગ, તે સર્વથી અવ્યાપાર પોષધ છે, અને એકાદિ વ્યાપારનો આગાર રાખવો તે દેશથી અવ્યાપાર પોષધ છે,

૫ પ્રમાણે ચારે પ્રકારના પોષધના બે બે જ્ઞેદ છે. પૂર્વકાલમાં જ્યારે આગમ વ્યવહારી ગુરુ વિચરતા હતા, અને શ્રાવક પણ શુદ્ધ ઉપયોગ

વાલા હતા, ત્યારે જે જે પ્રતિજ્ઞાન લેતા હતા, તે તે સર્વ અખંડિત, તેવી-જ રીતે પાલતા હતા, ચૂલતા નહિ, તેમ ન્યૂનાધિક પણ કરતા નહિ; અને ગુરુ પણ અતિશય જ્ઞાનના પ્રજાવથી યોગ્યતા જાણીને દેશ વા સર્વ પોષધનો આદેશ આપતા હતા; તથા શ્રાવક પણ કદાચિત્ સ્મૃતિચંગ યતા હતા, તો પણ તત્કાલ પ્રાયશ્ચિત્ત લઇ લેતા હતા. આ કાલમાં તો એવા ઉપયોગવાલા જીવજ નથી. ડુષ્પમ કાલના પ્રજાવથી જડ બુદ્ધિ જીવ બહુજ છે. તે કારણથી પૂર્વાચાર્યોએ ઉપકારને અર્થે આહાર પોષધ તો બંને કરવાને રાખ્યાં, અને બાકીના ત્રણે પોષધ જિતવ્યવહાર ગ્રંથને અનુસારે નિષેધ કરી દીધા છે. આ પ્રવૃત્તિ વર્તમાન સંઘમાં પ્રચલિત છે. પોષધ તો શ્રાવકે અવશ્ય કરવા જોઈએ; કારણ કે કર્મરૂપ જાવરોગ વાસ્તે તે પરમ ઔષધિ છે. તેથી જ્યારે પર્વનો દિવસ આવે, ત્યારે અવશ્ય પોષધ કરવો જોઈએ. તેના પાંચ અતિચાર વર્જવા, તે કહીએ છીએ.

૧ અપ્પહિલેહિય ડુપ્પહિલેહિય સિદ્ધા સંથારક અતિચાર. જે સ્થાનમાં પોષધ સંસ્થારક (સંથારો) કર્યો હોય, તે ચૂમિકા તથા સંથારાની પહિલેહણા ન કરે, અર્થાત્ સંથારાની જગા સારી રીતે નિધા કરીને નેત્રથી જોવે નહિ, કદાપિ જોવે તો પણ પ્રમાદને વશ થઈ કાંઈક દેખી, કાંઈક ન દેખી એમ કરે-

૨ અપ્પમચ્ચિય ડુપ્પમચ્ચિય સિદ્ધા સંથારક અતિચાર. સંથારાને ર-જોહરણાદિથી પૂંજે નહિ, કદાપિ પૂંજે તો પણ યથાર્થ ન પૂંજે, ગડબડ કરી દે, જીવરક્ષા સાચવે નહિ.

૩ અપ્પહિલેહિય, ડુપ્પહિલેહિય ઉચ્ચાર પાસવણ ચૂમિ અતિચાર. લઘુશંકા, વડીશંકા પરઠવવાની ચૂમિકા નેત્રથી અવલોકન ન કરે; અવલોકન કરે તોપણ જેમ તેમ કરી કામ ચલાવે, જીવયત્ના વિના કરે, પરિઠવે.

૪ અપ્પમચ્ચિય, ડુપ્પમચ્ચિય ઉચ્ચાર પાસવણ ચૂમિ અતિચાર. જ્યાં મૂત્ર, વિષ્ઠા કરે, ત્યાં ચૂમિકાને પ્રથમ પૂંજ્યાવિના મલ, મૂત્ર કરે; કદાચ પૂંજે તોપણ યદ્દા તદ્દા કરે, પરંતુ યત્નાપૂર્વક ન પૂંજે.

૫ પોસહ વિહિ વિવરીએ અતિચાર. પોષધમાં ક્રુધા લાગે, ત્યારે પારણાની ચિંતા કરે, જેમ કે પ્રજાતેં અમુક વસ્તુનું કરાવીને આહાર કરીશ વલી અમુક કામ કરવા સારુ અમુક સ્થાનકેં જવું પડશે. અમુકની પાસે

ઝઘરાણી છે, તે તગાદો કર્યા વિના આપશે નહિ; વઢી શરીર થાકી ગયું છે તેથી પ્રજ્ઞાતમાં તેલ મર્દન કરાવીશ, ગરમ પાણીથી સ્નાન કરીશ, અમુક પોશાક પહેરીશ, સ્ત્રીની સાથે જોગવિલાસ કરીશ, ઇત્યાદિ સાવચેતિ ચિંતવન કરે. સંધ્યાએ પોષધ મંડલ શોધન કરે નહિ, આખી રાત સુઈ રહે, વા વિકથા કરે. પોષધનાં અઢાર દૂષણો વર્જે નહિ.

તે અઢાર દૂષણો આ પ્રમાણે. પોસહમાં વ્રતી વિનાના શ્રાવકનું લાવેલું પાણી પીયે, ૧ પોષધ વાસ્તે સરસ આહાર કરે, ૨ પોષધને આગલે દિવસે અનેક તરેહની રસવતી મેલવી આહાર કરે, ૪ પોષધ નિમિત્તે, અથવા પોષધને આગલે દિવસે વિઝૂષા કરે, ૫ પોષધવાસ્તે વસ્ત્ર ધોવરાવે, ૬ પોષધવાસ્તે આજ્ઞરણ ઘડાવી પહેરે, સ્ત્રીપણ નથ, કંકણાદિ સોહાગનાં ચિન્હ શિવાય નવાં ઘરેણાં ઘડાવી પહેરે, ૭ પોષધ વાસ્તે વસ્ત્ર રંગાવી પહેરે, ૮ પોષધમાં શરીરનો મેલ ઝતારે, ૯ પોષધમાં કાલ વિના નિદ્રા લહે, ૧૦ પોષધમાં સ્ત્રી કથા કરે, સ્ત્રીને સારી, બુરી કહે, ૧૧ પોષધમાં જાતકથા કરે, આહારને સારો, નરસો કહે, ૧૨ પોષધમાં રાજ્યકથા કરે, યુદ્ધની વાર્તા કરે, ૧૩ પોષધમાં દેશકથા કરે, દેશને સારો, નરસો કહે, ૧૪ લઘુ શંકા ઝૂમિ પૂંજ્યા વિના કરે. ૧૫ બીજાની નિંદા કરે, ૧૬ સ્ત્રી, માતા, પિતા, પુત્ર, જાડ, બહેન સાથે વાર્તાલાપ કરે, ૧૭ ચોરની કથા કરે, ૧૮ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ સ્તન, જંઘાદિ નિહાલે. આ અઢાર દૂષણો વર્જે તો શુદ્ધ પોષધ જાણવો. ઇતિ એકાદશ વ્રતસ્વરૂપં.

હવે બારમા અતિથિ સંવિજ્ઞાગ વ્રતનું સ્વરૂપ લખીએ ઠિયે. જેણે લૌકિક વર્ષોત્સવાદિ તિથિયોનો ત્યાગ કરેલો હોય તે અતિથિ કહેવાય છે, જેમ પરોણો (મેમાન) તિથિ વિના આવે છે, અર્થાત્ અમુક તિથિયેંજ આવે એવો જેમ નિયમ નથી, તેમ જે સાધુ હોય છે તે અણચિંતવ્યાજ આવે છે; તેથી તે અતિથિ જાણવા. એવા મધુકર વૃત્તિવાલાથી જો વિજ્ઞાગ કરે. અર્થાત્ શુદ્ધ વ્યવહારન્યાયોપાર્જિત ધનથી, વસ્તુઝં લાવી, પોતાના ઝડરપૂરણાર્થે જે રસોડ કરી છે, તેમાંથી ઉત્તમ કુલાચારપૂર્વક પૂર્વ કર્મ પશ્ચાત્કર્માદિદોષરહિત, શુદ્ધ નિર્દોષ આહાર, જાતિપૂર્વક સાધુને વહોરાવે (આપે) તે અતિથિ સંવિજ્ઞાગ વ્રત કહેવાય છે. પ્રથમ દાન દેનારમાં જો પાંચ ગુણ હોય તો તે દાતાર શુદ્ધ હોય છે, તે પાંચ ગુણ સંખિયે ઠિયે.

१ जैनमार्गी दातारने, शुद्ध पात्रनो योग प्राप्त थवाथी, अर्थात् पो-
ताना घरमां मुनिराजनां दर्शन मात्र थवाथी अंतरंगमां बहुज आनंद
पामे, जेम पोतानो अत्यंत प्यारो, हितकारी मित्र बहु वखतथी दूर दे-
शांतर गयो होय, जेनी कोइ वखत विस्मृति थइ न होय, अने जेने म-
लवाने निरंतर अंतःकरणमां आतुरता रहेती होय; एवा परम वद्वज्ज
मित्रने अकस्मात् मलवाथी जेम आनंदनां आंसु आवी जाय, तेवीज
रीतें मुनिराजने पोताने घेर पधारेला जोइ आनंदनां आंसु लावे, म-
नमां विचारे के आज मारुं परम जाग्य के, आवा मुनिराज मारे घेर
पधार्या. वली हुं केवो हुं ? अनादिकालथी झूल त्रमित, डव्य संबल
रहित, दारिद्र्य अंधज्ञावपीडित, ज्ञानलोचनरहित, अपार संसार
चक्रमां जटकनार एवा मने, अत्यंत अकथनीय दुःखसंयुक्त देखीने,
मारा उपर परम दयादृष्टिपूर्वक, प्रथम ज्ञानांजन शलाकाथी मारां
ज्ञानरूपनेत्र उघाडी दीधां, वली त्रण तत्व सेवारूप व्यापार मने शि-
खव्यो, तथा रत्नत्रयीरूप पुंजी (राशि) मने आपी मारुं अनादि का-
लनुं दारिद्र्य दूर कर्युं, मने उत्तमपुरुषोनी गणतरीमां लावी मुक्यो, ए-
वा गुरु मुनिराज निःस्वार्थे परोपकारी मारा घर आंगणामां पधार्या एवा
प्रशस्त राग जावना उद्भासथी आनंदनां आंसु लावे, एवी पुष्ट जावना
जावे आ दातारनो प्रथम गुण ठे.

२ जेम संसारमां जीवने अत्यंत इष्ट वस्तुना संयोगथी रोमावलि वि-
कस्वर थाय ठे, तेम मुनिराजने देखी, अति त्रक्तिना प्रज्ञावथी रोमावलि
विकस्वर थाय, अने अंतःकरणमां हर्ष समाय नहि. आ बीजो गुण ठे.

३ मुनिराजने देखी बहुमान एवी रीतें करे, जेम कोइ गृहस्थने घेर,
राजा पधार्या होय, अने ते राजानुं बहुमान, जेम ते गृहस्थ करे, एवा
विचारथी के आज मारा जाग्यनो उदय थयो के राज्यना स्वामि, राजा-
धिराज मारे घेर पधार्या, माटे उत्तम प्रकारनां नजराणां आ वखते कर-
वां ते मने उचित ठे, कारण के राजानुं पधारवुं वारंवार थतुं नथी, एम
निश्चय करी जेम उत्तम वस्तुज जेट करे, तेवी रीतें श्रावक पण मुनिराजनुं
बहुमान करे; मनमां विचारे के आवा निःस्पृहीयोमां शिरोमणी, जगदू
बंधु, जगत् हितकारी, जगत् वत्सल, निष्कामी, आत्मानंदी, करुणासा-

गर, संसारजलधि उद्धरण, परोपकार करणीमां चतुर, क्रोधादि कषाय निवारक, तरण तारण, एवा मुनिराज मारे घेर पधार्या, तेथी आजे मारुं अहो जाग्य ठे ! एवं जाणी संत्रमसंयुक्त सन्मुख जाय, त्रिकरणशुद्ध परिणामथी विनति करे के हे स्वामि ! दीन दयाल पधारो ! मारुं गृहांगण पवित्र करो ! एम अति सन्मानपूर्वक घरमां पधरावे; मनमां विचारे के आजे मारो पुण्योदय थयो, जे साधु आहार पाणीनो अनुग्रह करे ठे. कारण के साधुने आहारलेवामां बहुज विधि ठे, साधु शुद्ध ज्ञात पाणी जाणे तोज लहे, ते कारणथी रखे माराथी कांइ दोष लागी जाय, एवो विचार करी, त्रिकरण शुद्ध, बहुमानपूर्वक, उपयोगसंयुक्त, विधिपूर्वक आहार लावे, लावीने मधुरस्वरथी विनति करे के हे स्वामि ! आ शुद्ध आहार ठे, तेथी सेवक उपर परम कृपादृष्टि करी पात्र पसारी मारो निस्तार करो; एम विनति करतां थकां आहार वहोरावे. मुनिपण ते आहारने योग्य जाणीने लइ ले. श्रावकपण दान देवा योग्य जे जे वस्तु उठ होय, ते सर्वनी निमंत्रणा करे, ए प्रमाणे विधिपूर्वक दान दइ हाथ जोडी, पृथ्वी उपर मस्तक लगावी, नमस्कार करे; पढी मिष्टवचनोथी विनति करे के हे कृपानिधान ! सेवक उपर मोटी कृपा करी, आजे मारुं घर पवित्र थयुं. पूरा पुण्योदयविना मुनिराजनो योग क्यांथी मले ? वली हे स्वामि ! कृपा करी अशन, पान, खादिम, स्वादिम, औषध, वस्त्र, पात्र, शय्या, संस्तारकादिनुं प्रयोजन होय तो अवश्य सेवक उपर अनुग्रह करी पधार-शो, आप तो मुनिराज गुणवान् बेपरवाह ठो, आपने कोइ वस्तुनी कमी नथी, कोइनी साथे प्रतिबंध नथी, आप पवननी जेम अप्रतिबद्ध ठो, तोपण मारा उपर जरूर फरी उपकार करशो, एम कहेतां कहेतां पोताना आंगणानी सीमा सुधी पहुँचाडे. आ त्रीजो गुण ठे.

४ मुनिराजने वलावी, वंदना करी, घेर आवी, जोजन करवा बेसे, परंतु मनमां आनंदना उन्नरा आव्या करे, विचारे के आजे मारुं अहो जाग्य थयुं ! आज कोइ उत्तम बात थशे; कारण के आजे निःस्पृही, सहज उदासी, स्वसुखविलासं मुनिराजने विनति करी आहार प्रतिला-ज्यो, अने आहार वहोरावता वचमां कांइ विघ्न आव्युं नहि. आजे कृ-

तकृत्य थयो; वली आवा मुनिराजनो योग क्यारे मले ? एवी अनुमोदना वारंवार करे, आ चोथो गुण ठे.

५ जेम कोइ मंद जाग्यवान् व्यापार करतां थोडुं थोडुं कमाय, तेने कोइ दिवस कोइ सोदामां लाख रुपैयानी प्राप्ति थइ जाय, त्यारे जेवो ते आनंदित थाय, अने फरी तेज व्यापारनी जेवी चाहना राखे, तेनाथी पण अधिक, आवक साधुने दान देवानी चाहना राखे. आ पांचमो गुण ठे. आ पांच गुण युक्त दान आपे तो अतिथिसंविज्ञाग व्रत होय. आ व्रतना पांच अतिचार वर्जवा, ते लखीए ठीए.

१ सचित्त निक्षेप अतिचार. सचित्त पृथ्वी, जल, कुंज, चूला, इंधना-दि उपर साधुने न देवानी बुद्धिथी आहार राखे; मनमां एवो विचार करे के साधु तो आहार लेशे नहि, परंतु निमंत्रणा करवाथी मारुं अतिथिसंविज्ञाग व्रत बन्युं रहेशे. आ प्रथम अतिचार.

२ सचित्त पीहण अतिचार. आहारने सचित्त वस्तुथी ढांके, सूरण, कंद, पत्र, पुष्पादिथी न देवानी बुद्धिथी ढांकी राखे तो बीजो अतिचार.

३ कालातिक्रम अतिचार. साधुने जिहानो काल वित्या पठी, अथवा जिह्वा काल पहेलां, अथवा साधु आहार करी रह्या होय ते पठी, आहारनी निमंत्रणा करवा जाय तो बीजो अतिचार.

४ परव्यपदेश अतिचार. साधु ज्यारे याचना करे, त्यारे क्रोध करे; पोतानी पासे वस्तु होय ठतां, मागतां आपे नहि; वली आपे तो पण एवा विचारथी के आवा गरीब लोको साधुने आपे ठे तो, तेजनाथी शुं हुं गरीब हुं ते न आपुं? आवी जावनाथी आपे तो चोथो अतिचार.

५ गोल, खांड प्रमुख पोतानी वस्तु होय, ते न आपवानी बुद्धिए पारकी कहे, अने पारकी वस्तु होय ते आपवानी बुद्धिए पोतानी कहे तो आ पांचमो अतिचार. इति श्री अतिथिसंविज्ञागव्रतं संपूर्ण.

सम्यक्त्वपूर्वक बारव्रतरूप, गृहस्थ धर्मनुं स्वरूप धर्मरत्न प्रकरण, तथा योगशास्त्रादि ग्रंथानुसार संक्षेपमात्र लखेल ठे; विशेष जाणवानी अजि-लाषावालाए धर्मरत्नशास्त्र वृत्ति, तथा योगशास्त्र जोवां.

इति श्रीतपोगङ्गीयगणिश्रीमणिविजयतह्विष्यश्रीमुनिबुद्धिविजयतह्विष्य

मुन्यात्मारामानंदविजयविरचित जैनतत्त्वादार्श (ज्ञाषांतरे) श्रावकनिरूपण
नामा अष्टमपरिच्छेदः संपूर्णः ॥

॥ अथ नवमपरिच्छेदप्रारंभः ॥

श्रावकोनां ठ कृत्यो ठे. १ दिनकृत्य, २ रात्रिकृत्य, ३ पर्वकृत्य, ४ चातुर्मासिक कृत्य, ५ संवत्सरकृत्य, ६ जन्मकृत्य, तेमांशी प्रथम दिनकृत्यविधि, आ परिच्छेदमां श्राद्धविधिग्रंथ तथा श्रावककौमुदी शास्त्रानुसार लखियें ठियें.

प्रथम तो श्रावकें निद्रा अद्वय लेवी जोइए. ज्यारे एक प्रहर रात्रि शेष रहे, त्यारे निद्रा तजी उठवुं जोइए. कोइने बहु निद्रा आवती होय तो पण जघन्यथी चौदमा ब्राह्ममुहूर्त्तमां अवश्य उठवुं जोइए. सवारमां वहेलां उठवाथी इहलोक परलोकनां अनेक कार्य सिद्ध थाय ठे, ते अवसरें बुद्धिपण निर्मल, सुंदर होय ठे. पूर्वापर विचार बहुज सारी रीतें थइ शके ठे. ग्रंथकार एम पण लखे ठे के निरंतर जेने सूतां सूतां सूर्योदय थइ जाय, तेनुं आयुष्य अद्वय थाय ठे; तेथी ब्राह्ममुहूर्त्तमां अवश्य उठवुं जोइए. ज्यारे निद्रानो त्याग करी उठे, त्यारे मनमां विचारे के हुं श्रावकहुं, पोताना घरमां सुतो हतो के बीजाना घरमां सुतो हतो ? नीचे सुतो हतो के उपरमाले सुतो हतो ? दिवसना सुतो हतो के रात्रिना सुतो हतो ? इत्यादि विचार करतां निद्रानो वेग न मटे तो नासिका तेमज मुखनो श्वासोह्वास रोके, तेम करवाथी निद्रा तत्काल दूर थइ जाय ठे, पढी द्वार सारी रीतें तपासी जरूर होय तो लघुशंकादि करे. रात्रिमां जागतां कोइने कांइ कहेवुं पडेतो, मंदस्वरथी कहे, उंचे स्वरें शब्दोच्चार करे नहि. उंचा स्वरथी बोलवाथी रात्रिमां ठपकली प्रमुख हिंसक जीव जागी जाय तो माखी प्रमुख अनेक जीवोनी ते हिंसा करे ठे. कसाइ जागी जाय तो, गाय, बकरी, घेठा प्रमुखने मारवाने चाल्यो जाय ठे, माढी जाल लइ पोतानुं काम शरु करवा जाय ठे, वाघरी, आहेडी, मदिरापानी, खुनी, परस्त्रीलंपट, तस्कर, लूटारा, धोबी, घांची, कुंजार प्रमुख अनेक हिंसा करनारा जीवो जागवाथी अनेक तरेहनां पापकर्ममां प्रवृत्त थइ जाय ठे. आ सर्व

પાપનું નિમિત્ત કારણ રાત્રિએ ઝંચા સ્વરથી વાત કરનારને થાય, તેથી ઝંચા સ્વરથી રાત્રિમાં નહિ બોલવું જોઈયે.

સવારમાં નિદ્રાનો ઠેદ થાય ત્યારે તત્ત્વજ્ઞાતા શ્રાવકે તત્ત્વવિચાર કરવો જોઈયે. તત્ત્વ પાંચ છે. ૧ પૃથ્વી, ૨ જલ, ૩ અગ્નિ, ૪ વાયુ, ૫ આકાશ, નિદ્રાના ઠેદ સમયે જો પૃથ્વીતત્ત્વ તથા જલતત્ત્વ વહેતાં હોય તો શુદ્ધ છે અને જો અગ્નિ, વાયુ કે આકાશતત્ત્વ વહેતાં હોય તો દુઃખદાયક છે. શુદ્ધપદ્ધતિ પ્રતિપદ્ધતિ દિને જો વામનાસિકાનો સ્વર ચાલતો હોય તો પંદર દિવસ સુધી આનંદ આરોગ્ય રહે; અને કૃષ્ણપદ્ધતિની એકમને દિવસે જો દક્ષિણ નાસિકાનો સ્વર વહેતો હોય તો પંદર દિવસ સુધી સુખ આનંદ રહે; તેનાથી વિપર્યય હોયતો વિપર્યય ફલ થાય.

શુદ્ધ પદ્ધતિના પ્રથમના ત્રણ દિવસ વામનાસિકાનો સ્વર ઊઠતાં વહેતો હોય તો શુદ્ધ છે. તે પછીના ત્રણ દિવસ દક્ષિણસ્વર ચાલતો હોય તો શુદ્ધ છે, વધી તે પછીના ત્રણ દિવસ વામ સ્વર ચાલતો હોય તો શુદ્ધ છે, એમ અનુક્રમે પંદર દિવસ સુધી સમજવું. તથા કૃષ્ણપદ્ધતિની એકમના દિવસથી ત્રણ દિવસ સુધી દક્ષિણસ્વર વહેતો હોય તો શુદ્ધ છે, તે પછીના ત્રણ દિવસ વામસ્વર વહેતો હોય તો શુદ્ધ છે. વધી તે પછીના ત્રણ દિવસ દક્ષિણ સ્વર વહેતો હોય તો શુદ્ધ છે, એમ પંદર દિવસ સુધી જાણવું. તથા ચંદ્રસ્વરમાં સૂર્ય ઊગતો હોય, અને સૂર્યસ્વરમાં સૂર્ય અસ્ત થતો હોય તો શુદ્ધ છે. તથા સૂર્યનાડીમાં સૂર્ય ઊદય હોય, અને ચંદ્રનાડીમાં અસ્ત થાય તો પણ શુદ્ધ છે. કોઈ શાસ્ત્રના મત પ્રમાણે રવિ, મંગલ, ગુરુ, શનિ, આ ચાર વારમાં દક્ષિણસ્વરમાં સૂર્યનાડી દિવસ ઊગતાં ચાલે તો શુદ્ધ છે, અને સોમ, બુધ તથા શુક્ર આ ત્રણ વારમાં સૂતાં, ઊઠતાં ચંદ્રસ્વર વામસ્વર ચાલે તો શુદ્ધ છે, તેનાથી વિપર્યય ચાલે તો અશુદ્ધ છે.

વધી કોઈક શાસ્ત્રકારના મત પ્રમાણે સંક્રાંતિના ક્રમથી સૂર્ય ચંદ્રનાડી વહે તો શુદ્ધ છે, જેમ કે મેષ સંક્રાંતિને દિવસ સૂર્યસ્વર ચાલે, તથા વૃષસંક્રાંતિને દિને ચંદ્રનાડી ચાલે તો શુદ્ધ જાણવી ઇત્યાદિ. તથા કોઈક મતમાં ચંદ્રમાં રાશિ પલટે તે અનુક્રમે અઢી ઘડી સુધી એક નાડી વહે છે ઇત્યાદિ; પરંતુ જૈનમતના આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રાદિનો તો પ્રથમ લખ્યા પ્રમાણે મત છે. ઠગીશ ગુરુ અદ્વારો ઝઘાર કરતાં જેટલો

કાલ લાગે છે, તેટલો કાલ વાયુનો એક નાડીમાંથી બીજી નાડીમાં સં-
ચાર કરતાં લાગે છે.

હવે પાંચતત્ત્વ સંબંધી बोधस्वरूप કહિયેં ઠિયેં. નાસિકાનો પવન
જો ઊંચો જાય તો અગ્નિતત્ત્વ, જો નીચો જાય તો જલતત્ત્વ, જો તિઠો
જાય તો વાયુતત્ત્વ, જો નાસિકાથી નિકલી સિધો તિઠો જાય તો પૃથ્વી
તત્ત્વ, જો નાસિકાના બંને પુટની અંદર વહે, બહાર નિકલે નહિ તો આ-
કાશ તત્ત્વ; એ પ્રમાણે જાણવું.

પ્રથમ પવનતત્ત્વ વહેહે, પછી અગ્નિતત્ત્વ વહે છે, પછી જલતત્ત્વ
વહેહે, પછી પૃથ્વીતત્ત્વ વહેહે, પછી આકાશ તત્ત્વ વહેહે. નિરંતર આ
પ્રમાણે અનુક્રમ છે. બંને નાડીમાં પાંચે તત્ત્વ વહે છે; તેમાં પૃથ્વીતત્ત્વ
પંચાશ પલ પ્રમાણ વહે છે, જલતત્ત્વ ચાલીશ પલ પ્રમાણ વહે છે, અ-
ગ્નિતત્ત્વ ત્રીશ પલ પ્રમાણ વહેહે. વાયુતત્ત્વ વીશ પલ પ્રમાણ વહેહે, આ-
કાશતત્ત્વ દશ પલ પ્રમાણ વહેહે.

પૃથ્વી અને જલતત્ત્વમાં શાંતિકાર્ય કરવાં; અગ્નિ, વાયુ તથા આકા-
શતત્ત્વમાં દીપ્તિમાન્ અને સ્થિર કાર્ય કરવાં; એ પ્રમાણે કરે તો શુદ્ધ ફ-
લોન્નતિ થાય છે, જીવવાનો પ્રશ્ન, જયપ્રશ્ન, લાજપ્રશ્ન, ધનાર્જન પ્રશ્ન,
મેઘવર્ષણ પ્રશ્ન, પુત્ર હોવાનો પ્રશ્ન, જવા આવવના પ્રશ્ન, આ પ્રશ્નો જો
પૃથ્વી અને જલતત્ત્વમાં કરે તો શુદ્ધ થાય; અને અગ્નિ, વાયુ વહેતાં ક-
રે તો શુદ્ધ થાય નહિ; વલી જો પૃથ્વીતત્ત્વમાં પ્રશ્ન કરે તો કાર્યની સિ-
દ્ધિ સ્થિરપણે થાય, અને જલતત્ત્વમાં કાર્ય શીઘ્રતાથી થાય.

પ્રથમની જિનપૂજા કરતાં, ધન કમાવા જતાં, પાણિગ્રહણ કરતાં કિલ્લો
લેતાં, નદી ઉતરતાં, ગયેલાનું આગમન પુઠતાં, જીવનનો પ્રશ્ન કરતાં, ઘર
ક્ષેત્રાદિ ખરીદતાં, કરીઆણાં લેતાં, વેચતાં, વર્ષનું પ્રશ્ન કરતાં, નોકરી
કરતાં, સ્વેતી કરતાં, શત્રુને જીતતાં, વિદ્યારંજન કરતાં, રાજ્યાન્નિષેક કર-
તાં, ઇત્યાદિ શુદ્ધ કાર્યો કરતાં ચંદ્રનાડી વહે તો કલ્યાણકારી છે.

પ્રશ્નસમયે કાર્યના આરંભમાં પૂર્ણ વામનાડી પ્રવેશ કરતી હોય, ત્યા-
રે નિશ્ચયપૂર્વક કાર્યસિદ્ધિ જાણવી, તેમાં સંદેહ નથી. વલી અમુક સરુસ
કેદમાંથી ક્યારે હુટશે ? અમુક રોગી સાજો ક્યારે થશે ! અમુક સ્થાન-
ગ્રસ્થ થયેલો ક્યારે પદ પ્રાપ્ત કરશે ? આ પ્રશ્નોમાં, તથા યુદ્ધ કરવાના પ્ર-

ઉત્સવ કરીને ચઢાવે. સ્નાત્રમહોત્સવ, અષ્ટોત્તરી પૂજા, રાત્રિ જાગરણ કરે. નિરંતર ચોમાસા આદિમાં કેટલીએક વાર જિનમંદિર, ધર્મશાલા પ્રમાર્જન કરે, કરાવે, દેરાસર સમરાવે, પૌષધશાલા લિંપે, લીંપાવે. પ્રતિવર્ષ જિનમંદિરમાં અંગલુહણાં આપે, દીવાનેવાસ્તે રૂ આપે, તેલ આપે, ઘી આપે, કેશર, સુખડ આપે, પૌષધશાલામાં કટાસણા, મુહપત્તિ, ચરવલા, ધોતીઆં, કાંબલ, દોરા, ઊન પ્રમુખ આપે. વર્ષમાં શ્રાવકોને બેસવાવાસ્તે કેટલીએક પાટ, બાજોઠ પ્રમુખ આપે. જો નિર્ધન હોય તો પણ વર્ષમાં એક દિવસ સુતરના દોરા, વા આંટી પ્રમુખ આપી સંઘપૂજા કરે. કેટલાએક સાધર્મીં બંધુઝને શક્તિ અનુસાર ઝોજન કરાવી સાધર્મિવાત્સલ્ય પ્રમુખ કરે. નિરંતર કેટલોએક કાઝસગ્ગ કરે. સ્વાધ્યાય કરે. નિરંતર જઘન્યથી નવકારસીનું પ્રત્યાખ્યાન કરે. રાત્રિએ ચરિત્ર પ્રત્યાખ્યાન કરે. બંને વચ્ચે પ્રતિક્રમણ કરે. આ કરણી પ્રથમ કરવા પઠી બાર વ્રત અંગીકાર કરે. તેમાં પણ સાતમા વ્રતમાં સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્રવસ્તુનું સ્વરૂપ સારી રીતે જાણવું જોઈએ.

જેમ પ્રાયઃ સર્વધાન્ય, અનાજ, તેમજ ધાણા, જીરું, અજમો, વરીઆલી, સુઆ, રાઈ, યસયસ પ્રમુખ સર્વકણ, સર્વપત્ર, સર્વે લીલાંફલ, તથા મીઠું ચારો, લાલરંગનું સિંધાલૂણ, સંચલ, માટી, ચઢી, હિરમચી, લીલાં દાતણ પ્રમુખ, સર્વવ્યવહારથી સચિત્ત (સજીવ) છે; તથા પાણીમાં પલાલેલા ચણા, ઘઉં પ્રમુખ અનાજ, તથા ચણા, મગ, અડદ, તૂંચર પ્રમુખની દાલ જેમાં આઘા દાણા રહીગયા હોય, તે સર્વે મિશ્ર છે; તથા પ્રથમ મીઠું લગાડીને અગ્નિની બાષ્પ પ્રમુખ આપ્યા વિના, તથા તપાવેલી રેતીમાં નાખ્યાવિના ચણા, ઘઉં, જુઆર પ્રમુખ ઝૂંજે તે, તથા ચારો પ્રમુખ આપ્યાવિના મસલેલા તલ, ઝંભી, પોંક, થોડી શેકેલી ફલી તથા ચિત્રડા પ્રમુખફલ, મરચાં, રાઈ હીંગ પ્રમુખથી વધારે; તથા જેની અંદર બીજ સચિત્ત હોય એવાં પાકેલાં સર્વફલ, મિશ્ર છે. તથા તલવટ, તિલકૂટ જે દિન કરવામાં આવે તે દિન મિશ્ર છે. જો તલમાં અનાજ પ્રમુખ નાખી કૂટે તો એક મુહૂર્ત પઠી અચિત્ત થાય છે. વલી દક્ષિણ માલવાદિ દેશોમાં બહુ ગોલ પ્રમુખ નાખવાથી તેજ રોજ અચિત્ત થઈ જાય છે. વૃદ્ધનો તત્કાલ ઝખડેલો ગુંદર, લાલ, ઠાલ, તરતનું ફોડેલું નાલીયેર, લીંબુ, દાડમ;

સંતરાં, કેરી, નિંબ તથા શેરડીનો તત્કાલનો કાઢેલો રસ, તથા તત્કાલ કાઢેલું તલનું તેલ, તત્કાલ જાંગેલાં બીજ, નાલીયેર, સોપારી, સિંગોડાં-પ્રમુખ, તથા બીજરહિત કરેલાં પાકાં ફલ ખડબૂજાદિ, તથા અત્યંત મર્દન કરીને કણકાઢેલા જીરાદિ, આ સર્વ અંતર્મુહૂર્ત સુધી મિશ્ર છે, પઠી પ્રાશુકનો વ્યવહાર છે. તથા બીજાંપણ પ્રબલ અગ્નિના યોગવિના પ્રાશુક કરેલા અંતર્મુહૂર્ત સુધી મિશ્ર છે, પઠી પ્રાશુકનો વ્યવહાર છે. વલી અ-પ્રાશુક પાણી, કાચાં ફલ, કાચાં અનાજ અગર જો બહુજ મર્દન કર્યાં હોય તોપણ લવણ અગ્નિ પ્રમુખ પ્રબલ શસ્ત્ર વિના, પ્રાશુક થતાં નથી; કારણ કે શ્રી પંચમાંગ જગવતીસૂત્રના ઝંગણીશમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશ-માં લખ્યું છે કે. વજ્રમય શિલા, વજ્રમય લોટો, અને આમલા પ્રમાણ પૃથ્વીકાય લઈને એકવીશ વાર વાટવામાં આવે તોપણ કેટલાએક પૃથ્વીકાયના જીવોનો લોટાને સ્પર્શ પણ થતો નથી, એવી તે જીવોની સૂક્ષ્મ કાયા છે.

વલી સો યોજન ઉપરાંતથી આવેલાં હરડાં, ધારેક, ડાઢ, લાલડાઢ, સ્વજુરાદિ મેવા, તીલાં, પીપર, જાયફલ, બદામ, અલોડ, નેબજા, જર-ગોજા, પસ્તાં, ચારોલી, ચીની, ઉજ્જવલ સિંધાલૂણ, સાજી, જઠીમાં પકા-વેલું લૂણ, બનાવટી ધાર, કુંજારેં કરેલી માટી એલાયચી, લવીંગ, જા-વંત્રી, સૂકી મોથ, કોકણદેશ પ્રમુખનાં કેલાં ડનાં કરેલાં સિંગોડાં, સો-પારી, આ સર્વનો પ્રાશુક વ્યવહાર છે. સાધુ પણ કારણ પ્રસંગે ગ્રહણ કરે છે. આ વાત કલ્પજાણ્યમાં પણ લખેલી છે. “જોયણ સયં તુ ગંતુ અ-ણાહારે જંડ સંકંતિ ” ઇત્યાદિ. તેમાં હરડે, પીપર પ્રમુખ આચરણીય છે તે કારણથી લેવાય છે, અને ધાર, ડાઢ પ્રમુખ અનાચરણીય છે. વલી ઉત્પલ કમલ, પદ્મકમલ, તડકામાં રાખવાથી એક પહોરની અંદરજ અ-ચિત્ત થઈ જાય છે; અને મોગરાનાં ફુલ, જુહનાં ફુલ તડકામાં બહુવચત પડ્યાં રહે તો પણ અચિત્ત થતાં નથી, પરંતુ મોગરાનાં ફુલ પાણીમાં નાખેલાં એક પહોરની અંદરજ અચિત્ત થઈ જાય છે, અને ઉત્પલ કમ-લ તથા પદ્મકમલ બંને પાણીમાં રાખવાથી બહુ વચત સુધી અચિત્ત થ-તાં નથી. “ શીતયોનિકત્વાત્. ” તથા પાંદડાના, કૂલોના, તેમજ જે ફ-લોમાં ગોઠલી બંધાઈ ન હોય તેના, તથા વથુઆ પ્રમુખ લીલી વનસ્પ-

તિના, આ સર્વના ડીટીઆં (વૃંત) કરમાઈ જાય ત્યારે તે જીવરહિત થયાં જાણવાં. આ કથન શ્રીકલ્પનાષ્ટ્યવૃત્તિમાં છે.

શ્રી પંચમાંગના ઢઠા શતકના પાંચમા ઉદ્દેશામાં સચિત્ત અચિત્ત વસ્તુનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે લખેલું છે, શાલ, વ્રીહિ, ઘઉં, જવ, જવજવ, આ પાંચ ધાન્યની જાતિ કોઠારમાં, મોટા પાલામાં વા માલા યાને કોઠાર વિશેષમાં મુખ ઢાંકીને રાખે તથા લીંપે, ચારે બાજુથી લીંપે, અને ઉપર મજબુત ઢાંકણું રાખી સીલ મારવાજેવું બંધ કરે તો કેટલાકકાલ સુધી તેમાં જીવ યોનિ રહે ? આ પ્રમાણે પ્રશ્નપુઠવાથી જગવાન્ કહેહે કે હે ગૌતમ ! જઘન્ય તો અંતર્મુહૂર્ત રહે, અને ઉત્કૃષ્ટ તો ત્રણ વર્ષ રહે, પઠી અચિત્ત થઈ જાય. તથા વટાણા, મસૂર, તલ, મગ, અડદ, વાલ, કલથી, ચોલા, તુઅર, ચણા इत्यादि ધાન્ય સર્વ ઉપર પ્રમાણે જાણવું, પરંતુ ઇટલું વિશેષકે, તે ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ વર્ષ ઉપરાંત અચિત્ત થઈ જાય છે. તથા અલસી, કસુંબાની કરડ, કોહું, કંગણી, બંટી, રાલ, કોહુસક, સણ, સરસવ, મૂલ્લીનાં બીજ इत्यादि ધાન્યપણ ઉપર પ્રમાણે જાણવાં, પરંતુ ઉત્કૃષ્ટથી સાત વર્ષ ઉપરાંત અચિત્ત થઈ જાય છે. તથા કપાસનાં ઢોડવાં ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ વર્ષ ઉપરાંત અચિત્ત થઈ જાય છે. આપણ કલ્પનાષ્ટ્યની વૃત્તિમાં છે. તથા ચાલ્યા વિનાનો આટો (લોટ) શ્રાવણ, જાદરવા મહિનામાં પાંચ દિવસ સુધી મિશ્ર રહેહે. પઠી અચિત્ત થાય છે; આસો, કારતક માસમાં ચારદિનસુધી મિશ્ર રહેહે, પઠી અચિત્ત થાય છે; માગસર પોસ માસમાં ત્રણદિન સુધી મિશ્ર રહે છે, પઠી અચિત્ત થાય છે; માહા, ફાગણમાસમાં પાંચ પહોર મિશ્ર રહે છે, તથા ચૈત્ર, વૈશાખ માસમાં ચાર પહોર મિશ્ર રહે છે, તથા જ્યેષ્ઠ, આષાઢ માસમાં ત્રણપહોર મિશ્ર રહે છે, ઉપરાંત અચિત્ત થઈ જાય છે. જો તત્કાલ ચાલી લે તો અંતર્મુહૂર્તસુધી મિશ્ર રહે, પઠી અચિત્ત થાય છે.

પ્રશ્ન:— પીસેલો આટો કેટલા દિવસનો અચિત્ત જોગીને તથા શ્રાવકને ખાવો યોગ્ય છે ?

ઉત્તર:— સિદ્ધાંતમાં આટાની મર્યાદાનો નિયમ અમારા વાચકામાં આવ્યો નથી, પરંતુ બુદ્ધિમાન્ નવું જુનું અનાજ, સરસ નીરસ ફેત્ર, વર્ષા, શીત, ઉષ્ણાદિ ઋતુ, તેમાં પણ તે આટાનો પંદર દિવસ કે માસાદિ કા-

लमां, वर्ण, गंध, रस, स्पर्शादि बगडेल देखे, तेमज तेमां सुरसली प्रमुख जीव पडेला देखे तो ते न खाय; जो खायतो जीवहिंसा थाय अने रोगोत्पत्तिनुं कारण थाय.

मिठाइनी मर्यादा अने वीदलनो निषेध, उपर सातमा व्रतमां लखी आव्या ठीए, त्यांशी जाणवुं. दहीमां सोल पहोर उपरांत जीव उत्पन्न थाय ठे, वली विवेकी जीवोयें रींगणां, टींबरु, जांबु, बिलां, पीलु, कमदां, पाकां गुंदां, पंचु, महुडां, मोर, वालोल, मोटां बोर, चणीआंबोर काचां कोठ फल, खस खस, तल इत्यादि न खावां जोइए. तेमां त्रस-जीव थाय ठे. तथा जे फल लालरंग देखवामां बूरां लागे, पाकीगयेलां तथा गोल, एवा कंकोडां, फणस प्रमुखपण बूरी जावनाना हेतु होवाशी न खावां जोइए. वली जे फल जे देशमां खावां विरुद्ध लागे, जे-मके कडवुं तुंबडुं, कूष्मांड अर्थात् कोहोलुं हलवुं (कडु) ते पण न खावां जोइए. वली अन्नद्वय, अनंतकाय, कंदमूल, पढी ते परधरनां अचित्त करेलां, रांधेलां होय तोपण न खावां जोइए; कारण के एक तो निःशूकता अने बीजा रसलंपटता तथा वृद्ध्यादि दोषनो प्रसंग थाय ठे. ते कारणशी न खावां जोइए. तथा उकालेलां सेलरां, रांधेलां आर्द्रादि-कंद, सूरण, रींगणाप्रमुख अगर जो के अचित्त ठे तोपण आवक प्रसंगदूषण त्यागवा वास्ते न खाय. वली मूला तो पंचाग खावा योग्य नशी. निषिद्धत्वात्. तथा शूठ अने हलदर, नाम तेमज स्वाद जेद थवाशी अन्नद्वय नशी. तथा उकालेलुं पाणी त्रण उजरा आवे त्यारे अचित्त थइ जाय ठे. आ कथन पिंडनिर्युक्तिमां ठे. चोखाना धोणुं पाणी ज्यारे नितरीने निर्मल थइजाय, त्यारे अचित्त थाय ठे. वली उष्ण जलनी मर्यादा प्रवचनसारोद्धारादि ग्रंथोमां आ प्रमाणे लखी ठे. त्रण वखत उजरा आवेलुं उष्णजल उनालाना चारे मासमां पांच पहोर अचित्त रहेठे. आ चूलेशी उतार्या पढीनी मर्यादा ठे. तथा वर्षाऋतुना चारे मासमां त्रण पहोर अचित्त, अने शियालाना चारे मासमां चार पहोर अचित्त रहे ठे, पढी सचित्त थइ जाय ठे. जो ग्लान, बाल, वृद्धादि साधु वास्ते मर्यादा उपरांत राखवुं होय तो द्वारादि वस्तुनो प्रक्षेप करीने राखवुं, तेम करवाशी सचित्त थतुं नशी. आ कथन प्रवचन सारोद्धारना

૧૩૬ મા દ્વારમાં છે. તથા કાંગડુ મગ, મઠ અને હરડાદિનાં મીજ (ગો-
ઠલી) અગરજો કે અચિત્ત છે, તોપણ યોનિ રાખવા વાસ્તે, તથા નિઃશૂ-
કતાદિ પરિહાર વાસ્તે દાંતથી તોડવા ન જોઈએ. ઇત્યાદિ સચિત્ત વસ્તુનું
સ્વરૂપ જાણીને સાતમું વ્રત અંગીકર કરવું જોઈએ.

શ્રાવકે પ્રથમ તો નિરવધ (દોષ રહિત) આહાર કરવો જોઈએ, તેમ
ન કરી શકે તો સર્વ સચિત્ત વસ્તુ ખાવાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ; તેમ
પણ ન કરી શકે તો બાવીશ અન્નદ્ય અને બત્રીશ અનંતકાય તો અ-
વશ્ય ત્યાગવા જોઈએ. વલી ચૌદ નિયમ ધારવા જોઈએ. સૂઝ ઊઠીને ય-
થાશક્તિ નિયમ ગ્રહણ કરવું, પઠી યથાશક્તિ પ્રત્યાખ્યાન કરવું. નમ-
સ્કાર સહિત પોરસી પ્રમુખ પ્રત્યાખ્યાન, જો સૂર્ય ઉદય પહેલાં ઉચર-
વામાં આવે તો શુરૂ છે, અન્યથા શુરૂ નથી. શેષ પ્રત્યાખ્યાન સૂર્યોદય
પઠી પણ થઈ શકે છે. નવકારશી જો સૂર્યોદય પહેલાં ઉચરવામાં આવી
હોય તો તેની પઠીના પોરસી તેમજ સાઢ પોરસી પ્રમુખ પ્રત્યાખ્યાનો થઈ
શકે છે. જે નમસ્કારસહિત સૂર્યોદયની પહેલાં ઉચ્ચારણ ન કરીએ તો
કોઈપણ કાલ પ્રત્યાખ્યાન કરવું શુરૂ નથી; અને જો પ્રથમ નમસ્કારા-
દિ પ્રત્યાખ્યાન મુદ્ધિ સહિતાદિ કરે તો સર્વકાલ પ્રત્યાખ્યાન કરવા-
માં આવે તે શુરૂજ થાય છે.

રાત્રિએ ચૌવિહાર કરે અને દિવસે એકાસણું કરે, પઠી ગ્રંથિસહિત
પ્રત્યાખ્યાન કરે તો તેને દરેકમાસમાં ઝંગણત્રીશ ઉપવાસનું ફલ મળે છે.
દરરોજ બે વખત ઝોજન, ઉપર કહેલી રીતિ પ્રમાણે કરે તો તેને અઠા-
વીશ ઉપવાસનું ફલ મળે છે; કારણ કે ઝોજન કરતાં બે ઘડી કાલ લા-
ગે છે, બાકીનો કાલ તપમાં વ્યતીત થાય છે. આ કથન પદ્મચરિત્રમાં છે.
પ્રત્યાખ્યાન ઉપયોગપૂર્વક પુરું થઈ જાય તો પારે.

હવે ચારપ્રકારના આહારના વિજ્ઞાન કહીએ ઠીક. અનાજ, પક્વાન્ન,
રોટલા પ્રમુખ, જેનાથી હુધાનો નાશ થઈ શકે, તે પ્રથમ અશન નામનો
આહાર છે. ઠાશનું પાણી તથા ઉષ્ણજલ પ્રમુખ આ બીજો પાનનામા આ-
હાર છે. ફલ, ફૂલ, શેલડીરસ, સુખડીપ્રમુખ, આ ત્રીજો ખાદિમનામા
આહાર છે; અને સૂંઠ, હરડે, પિપલીમૂલ, તીખાં, જીરું, અજમો, જાયફલ,
જાવંત્રી, અશેલીઝ, ચેરવડી, જેઠીમધ, તજ, તમાલપત્ર, એલાયચી, કોઠ,

विडंग, बिडलवण, अजमोद, कुलिजण, पीपर, चीणकबाब, कचूर, मुस्ता, कंटासेलीज, कपूर, संचल, हरडां, बहेडां, कुंठजुं, बबुल, धव, खदिर, पान, सोपारी, हिंग, हिंगुलाष्टक, त्रेवीसजुं, पंचकुल, पुष्करमूल, जवासा मूल, बाबची, तुलसी, आ सर्व खादिम नामा चोथा आहारमां ठे. प्रवचन सारोद्घारादि ग्रंथो तेमज ज्ञाप्यमां आ विचार बतावेल ठे. कल्पवृत्तिमां तेने खादिम कहे ठे. कोइ अजमाने पण खादिम कहे ठे. आ मतांतर ठे. आ सर्वस्वादिमनामा आहार ठे. वली एलायची तथा कपुरप्रमुखथी वासित करेलुं जल डुविहार प्रत्याख्यानमां पीवुं कल्पे ठे. तथा वेशण, वरीआली, सोय, कोठवडी, आमलागांठ, आंबानी गोठली, लींबुनां पान प्रमुख खादिम होवाथी डुविहार प्रत्याख्यानमां लेवां कल्पतां नथी. त्रिविहार प्रत्याख्यानमां मात्र जल पीवुं कल्पे ठे. तेमां पण फुकारेलुं पाणी, तथा साकर, कपुर, एलची, कछा, खेर, चूर्णक, सेलक, पाडलादिवासित जल, जो नितारीने तेमज गलीने वापरे तो कल्पे, अन्यथा नही.

शास्त्रोमां मध, गोल, साकर, खांडप्रमुख स्वादिममां गणेल्ला ठे, अने द्राक्ष, शर्करादि जल, तक्र प्रमुखने पानमां गणेल्लां ठे, तो पण ते डुविहार प्रत्याख्यानमां कल्पता नथी. उक्तं च ॥ नागपुरीयगह्वना करेल्ला प्रत्याख्यानज्ञाप्यमां कहुं ठे के ॥ दखा पाणाईयं, पाणं तह साश्मं गुडाईयं ॥ पढियं सुयंमि तहविहु, तिक्तीजणगंति नायरिश्रं ॥ १ ॥ स्त्रीनी साथे जोग करवाथी चौविहारनो जंग थतो नथी; परंतु बालकना तथा स्त्रीना होठ मुखमां लइ चुंबन करवामां आवे तो जंग थाय. वली डुविहार प्रत्याख्यानमां तेम पण करे तो जंग थतो नथी. प्रत्याख्यान मात्र आहारनुंज कराय ठे, परंतु रोम आहारनुं करवामां आवतुं नथी, तेथी लेपादि करवाथी प्रत्याख्यानमां जंग थतो नथी.

वली नीचेनी वस्तुज कोइपण प्रकारना आहारमां गणाती नथी तेनां नाम. पंचांग लींबडो, गोमूत्र, गली, कडुं, करीआतुं, अतिविष, कडानी ठाल, चीड, चंदन, द्राख, हरिद्रा, रोहणी, उपलोड, वज, त्रिफला, बावलनी ठाल, धमासो, नहि, आसंध, रींगणी, एलियो, गुगल, हरडां, दल, कपासनी जड, जाल, वैरी, कंथेर, करीर, तेनी जड, पुंआड, वोह-

થોરી, આઠી મજીઠ, બોલ, બીજકાષ્ટ, કુંઆર, ચિત્રક, કુંદરુ પ્રમુખ જે જે વસ્તુઝંઝાવામાં અનિષ્ટ લાગે તે સર્વ અણાહારિક છે. આ અણાહારી વસ્તુ રોગાદિ કષ્ટમાં ચોવિહાર પ્રત્યાખ્યાનમાં પણ ઝાવામાં આવે તો ઝંગ થતો નથી. આ પ્રમાણે આહારના ઝેદ ઝાણીને પ્રત્યાખ્યાન કરે.

પઠી ઢિશાણ જવું, ઢાંતણ કરવું, ઝલ ઝતારવી, કોગલા કરવા, આ સર્વ ઢેશસ્નાન કરી પવિત્ર થવું ઝોડણ. આ કથન અનુવાઢરૂપ છે; કારણ કે પૂર્વોક્ત સર્વકામો સવારમાં ઝઠી પ્રાયઃ સર્વ ઘઢસ્થ કરે છે; તેમાં શાસ્ત્રોપઢેશની અપેઢ્ઢા નથી, કારણ કે વ્યવહારથી સ્વતઃ સિઢ્ઢ છે, પરંતુ તેનો વિધિ શાસ્ત્રમાં કઢેલો છે. પ્રથમ મલોત્સર્ગ (ઢિશાણ જવા) નો વિધિ આ પ્રમાણે છે. ॥ યદુક્તં વિવેકવિલાસગ્રંથે ॥ મૂત્રોત્સર્ગ, મલોત્સર્ગ મૈથુનં સ્નાનઝોજનં ॥ સંધ્યાઢિકર્મ પૂઝા ચ, કુર્યાઝ્ઝાપં ચ મૌનવાન ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—મુતરવું, ઢિશાણ જવું, મૈથુન કરવું, સ્નાન, ઝોજન, સંધ્યાઢિ કર્મ, પૂઝા, ઝાપ, આ સર્વ મૌનપણે કરવાં; તથા બંને સંધ્યા વસ્ત્ર પેઢેરીને કરે ઢિવસે ઝત્તર સન્મુખ મુખ રાઝી લઘુશંકા કરે. વઢ્ઢી સર્વ નઢ્ઢત્રોઢું તેઝ સૂર્યથી અવરાઢ્ઢ ઝાય, અને સૂર્યઢું મંઢલ અર્ધબહાર આવે ત્યાંસુધી સવારની સંધ્યા કરે; તથા સૂર્ય અર્ધ અસ્ત થાય, પઠી બે ત્રણ નઢ્ઢત્રો ઝ્યાં સૂધી નઝરે ન પઢે, ત્યાંસુધી સાયંકાલ કઢેવાય છે. વઢ્ઢી રાઝના ઢગલા ઝપર, ઢાણના ઢગલા ઝપર, ગાયોને બેસવાના સ્થાનમાં, સર્પની બંબી ઝપર, ઝ્યાં બહુલોક પુરીષોત્સર્ગ કરતા હોય ત્યાં, ઝત્તમ વૃઢ્ઢની નીઢે, રસ્તા ઝપરના વૃઢ્ઢની ઢેઠલ, રસ્તામાં સૂર્ય સન્મુખ, પાણીની ઝગામાં, સ્મશાનમાં, નઢીના કાંઠા ઝપર, જે ઝગાને સ્ત્રીઝં પૂઝતી હોય તે ઝગાઝપર, ઢ્ઢ્યાઢિ સ્થાનોમાં મલોત્સર્ગ ન કરે. પરંતુ ઝ્યાં બેસવાથી કોઢ્ઢ ગાલ ઢીણ નઢિ, મારે કુઢે નઢી, પકઢી લઢ્ઢ ઝાય નઢિ તેવા સ્થાનમાં તેમઝ ઝ્યાં બેસવાથી પઢી ઝવાય નઢી, ઝ્યાં ઝમીનમાં પોલાણ હોય નઢી, મઢ્ઢર ઢાંસાઢિ ત્રસઝીવ તથા બીઝપ્રમુખ હોય નઢી, ંવા ઝઢિત સ્થાનમાં મલોત્સર્ગ કરે. વઢ્ઢી ગામની તથા કોઢ્ઢના ઘરની સમીપ મલોત્સર્ગ ન કરે. જે તરફથી પવન આવતો હોય, તથા ગામની પૂર્વ ઢિશિ તરફ પૂંઠ કરીને મલોત્સર્ગ ન કરે. તથા મૂત્રનો વેગ રોકવો નઢી. મૂત્રનો વેગ રોકવાથી નેત્રમાં હાનિ થાય છે, અને ઢિશાનો

वेग रोकवाथी मृत्यु थइ जाय ठे. वली वमन रोकवाथी कुष्ठ रोग थइ जाय ठे. कदापि आ त्रणे वात नही आय तो रोग तो अवश्य थशे. श्लेष्म करवामां आवे त्यारे तेना उपर धूड नाखी देवी; कारण के श्री प्रज्ञापना उपांगना प्रथम पदमां लख्युं ठे के चौदस्थानमां संमूर्द्धिम जीव उत्पन्न आय ठे. ते चौदस्थाननां नाम १ पुरीष (विष्टा) मां, २ मूत्रमां, ३ मुखना थुंकमां, ४ नाकना मेलमां, ५ वमनमां, ६ पित्तमां, ७ वीर्यमां, ८ वीर्य रुधिरना संगममां, ९ राध (परु) मां, १० वीर्यना पुज्जल अलग निकली पडे तेमां, ११ जीवरहित कलेवरमां, १२ स्त्री पुरुषना संयोगमां, १३ नगरनी मोरीमां, १४ सर्व अशुचिस्थानमां, जेमके कानना मेलमां, आंखना चीपडामां, बगलना मेलमां; इत्यादि. आ सर्वे चौद बोल मनुष्यना संसर्गवाला ग्रहण करवा अने ज्यारे शरीरथी अलग मेल आय ठे, त्यारे जीव उत्पन्न आय ठे.

वली दांतण पण निरवद्य स्थानमां करे. दातण अचित्त जाणेला वृद्धानुं कोमल करे; दांतोने दृढ करवा वास्ते तर्जनी आंगलीथी दांतोनी बीड घसे; जे दांतनो मेल पडे, तेना उपर धूड नाखी दे. दातण पण के-वीरीतें करे ? दातण सीधुं, गांठ विनानुं, जेनो कुचो सारो आय तेवुं, आगल जतां पातलुं, नानी आंगली समान जाडुं, सारीजूमिमां उत्पन्न थयेलुं, एवुं लइ तेने कनिष्ठा अने अनामिका आंगली वचे पकडी, प्रथम जमणी दाढा घसे, पढी डाबी दाढा घसे; स्वस्थ थइ उपयोगथी दांतने अने पेढाने पीडा न आय तेम घसे. उत्तर तथा पूर्वसन्मुख निश्चलासन थी बेसी मौनयुक्त दातण करे. डुर्गंधी, सुकी, पोढी, खाटी, खारी वस्तु दांतने न घसे वली व्यतीपात, रविवार, संक्रातिदिन, ग्रहण लागवाने दिन, नवमी, अष्टमी, पडवो, चौदश, पूर्णमासी, अमावास्या, आ दिनो मां दातण न करे. जो दातण न मळे तो मुख शुद्धिने वास्ते बार को-गला करे, अने उलतो हमेशां उतारे. दातणनी फाडथी जीजनो मेल हलवे हलवे सघलो उतारीने शुद्ध स्थानमां दातण धोशने पोताना मुखसन्मुख नाखे. वली खांसीवालां, श्वासवालां, तपवालां, अजीर्णवालां, शोकवालां, तृषावालां, मुख पाकेलां, मस्तक, कान, नेत्र, हृदयना रोगवाला, दातण न करे.

મસ્તકના કેશને નિરંતર સમારે, જેથી માથામાં જૂ ન પડે. પઠી તિલક કરે. તિલક કરતી વખતે આરીસામાં પોતાનું મુખ ન દેખે તેમજ મસ્તક ન દેખે તો પાંચ દિવસની અંદર પોતાનું મરણ જાણવું. જેણે ઉપવાસ પોરસી પ્રમુખ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું હોય તે દાંત ધોયા વિના શુદ્ધ છે, કારણ કે તપનું ફલ બહુજ ઉત્તમ છે. લૌકિક શાસ્ત્રોમાં પણ ઉપવાસાદિ કરે તો દાતણ વિનાજ દેવપૂજા કરે એવો પાઠ છે, તે કારણથી ઉપવાસાદિમાં દાતણ કરવાનો લૌકિકશાસ્ત્રોમાં નિષેધ છે. યદુક્તં વિષ્ણુજ્ઞાન-ચંદ્રોદય ગ્રંથે ॥ પ્રતિપદર્શષષ્ટીષુ, મધ્યાંતે નવમીતિથૌ ॥ સંક્રાંતિદિવસે પ્રાતે, ન કુર્યાત્ દંતધાવનં ॥ ૧ ॥ ઉપવાસે તથા શ્રાદ્ધે, ન કુર્યાત્ દંતધાવનં ॥ દંતાનાં કાષ્ઠસંયોગો, હંતિ સપ્ત કુલાનિ વૈ ॥ ૨ ॥ इत्यादि.

જ્યારે સ્નાન કરે ત્યારે પનક કુંચુઆદિ જીવોથી રહિત ચૂમિમાં સ્નાન કરે. ચૂમિ ઊંચી, નીચી તથા પોલી ન હોય ત્યાં સ્નાન કરે. ઉષ્ણ પ્રાશુક જલથી સ્નાન કરે, જો ઉષ્ણ જલ ન મળે, તો વસ્ત્રથી ગલી પ્રમાણ સંયુક્ત શીતલ જલથી સ્નાન કરે. વ્યવહારશાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે, નમ્ર થઈને, રોગઠતાં, પરદેશથી આવીને, ઝોજન કર્યા પછી, આચૂષણ પેહેરીને, કોઈને વિદાય કરીને, માંગલિક કાર્ય કર્યા પછી સ્નાન ન કરે; તથા અજાણ્યા પાણીમાં, ડુષ્પ્રવેશજલમાં, મેલાજલમાં, વૃક્ષોથી આઘાતિત થયેલા, શેવાલથી આઘાતિત જલમાં સ્નાન ન કરે. વલી શીતજલથી સ્નાન કરી ઉષ્ણઝોજન ન કરવું જોઈએ. અને ઉષ્ણ જલથી સ્નાન કરી શીત ઝોજન ન કરવું જોઈયે. તેલમર્દન નિરંતર કરવું જોઈએ. સ્નાન કર્યા પછી જેની કાંતિ ફીકી દેખાય, તથા જેના દાંત પરસ્પર ઘસાય, અને જેના શરીરમાં મહદા જેવી ગંધ આવે, તેનું મરણ ત્રણ દિવસ અંદર સમજવું; તથા સ્નાન કર્યાપછી જેના હૃદયમાં તથા બંને પગોમાં તત્કાલ પાણી શોષાઈ જાય, તો તેનું ૮ દિવસમાં મરણ સમજવું. મૈથુનસેવીને તથા વ-મનકર્યા પછી થોડીવાર પછી સ્નાન કરવું. મૃતકની ચિતાનો ધુમાડો લાગ્યો હોય તથા મસ્તક મુંડાવ્યું હોય તો ગલેલા શુદ્ધ જલથી સ્નાન કરવું. તેલમર્દનકરી સ્નાન કર્યા પછી ઉજ્જલ વસ્ત્ર, આજરણ, પહેરવાં. પ્રયાણકરવાના દિવસે, સંગ્રામમાં જતાં, વિદ્યામંત્ર સાધતાં, રાતના, સાંજે, પર્વદિવસે, નવમેદિવસે, સ્નાન ન કરે તથા મસ્તક પણ ન મુંડાવે, તથા

પદ્મામાં એકવાર દાઢીમસ્તકના કેશ તથા નખ દૂર કરાવે, પોતાને હાથે તથા દાંતે નખ ન ઉતારે. સ્નાન કરવાથી શરીર પવિત્ર ચૈતન્ય સુખકર, જાવશુદ્ધિનો હેતુ થાય છે ॥ ઉક્તં ચ દ્વિતીયે અષ્ટકપ્રકરણે ॥ જલેન દેહદેશસ્ય, ક્ષણં થત્ શુદ્ધિકારણં ॥ પ્રાયોન્યાનુપરોધેન, દ્રવ્યસ્નાનં તદુ-ચ્યતે ॥ ૧ ॥ અર્થ:— જલથી શરીરની ત્વચામાત્રનીજ ક્ષણમાત્ર શુદ્ધિ છે પરંતુ દીર્ઘકાલ નહીં. શુદ્ધિ જે થાય છે તે પણ પ્રાય: છે. એકાંત નથી, કારણ કે અતિસારાદિ રોગવાલાને ક્ષણ માત્ર પણ શુદ્ધિ થતી નથી. ધોવા યોગ્ય મેલથી બીજા નાસિકાદિ અંતર્ગત મેલ જે છે તે સ્નાનથી દૂર થતા નથી, અથવા પાણીવિના બીજા જીવોની હિંસા ન કરવાથી જે સ્નાન છે તે બાહ્ય સ્નાન છે. જે પુરુષ સ્નાન કરી જગવાનની તેમજ સાધુની પૂજા કરે, તેનું સ્નાન પણ સારું છે, કારણ કે તે સ્નાન જાવશુદ્ધિનું નિમિત્ત છે. સ્નાન કરવામાં અપ્રકાયના જીવોની વિરાધના છે, તો પણ સમ્યક્ દર્શનની શુદ્ધિ રૂપ ગુણ છે. ॥ યદુક્તં ॥ પૂજાએ કાયવહો, પઢિકુળો સોડ કિંતુ જિણ પૂજા ॥ સમ્મત્ત શુદ્ધિ હેઠ, તિ જાવણીયાઉં નિરવજ્ઞા ॥૧॥ અર્થ:—કોઈ કહે છે કે પૂજા કરવાથી જીવવધ થાય છે અને જીવવધ તો શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલ છે, તે કારણથી પૂજા ન કરવી જોઈએ, તેનો ઉત્તર એવો છે કે, જિનરાજની પૂજા, સમ્યક્ત્વની નિર્મલતા કરનારી છે, તે કારણથી જિનપૂજા નિરવધ છે. એ પ્રમાણે દેવપૂજા વાસ્તે ગૃહસ્થને સ્નાન કરવા કહ્યું છે, તથા શરીરના ચૈતન્ય સુખવાસ્તે પણ સ્નાન છે, પરંતુ સ્નાન કરવાથી પુણ્ય થાય છે એમ માનવું તે મિથ્યા છે, કારણ કે જે કોઈ તીર્થમાં જઈ જાણીને સ્નાન કરે છે તેને પણ શરીર શુદ્ધિ શિવાય બીજું કંઈ પણ ફલ થતું નથી. આ વાત અન્યદર્શનના શાસ્ત્રોમાં પણ કથન કરેલી છે. ઉક્તં ચ ॥ સ્કંદપુરાણે કાશીખંડે ષષ્ઠાધ્યાયે ॥ શ્લોક ॥ મૃદો જારસહસ્રેણ, જલકુંજશતેન ચ ॥ ન શુદ્ધ્યંતે ડુરાચારા; સ્નાનતીર્થશ-તૈરપિ ॥૧॥ જાયન્તે ચ મ્રિયંતે ચ, જલેષ્વેવ જલૌકસઃ ॥ ન ચ ગહન્તિ તે સ્વર્ગ, મવિશુદ્ધમનોમલાઃ ॥ ૨ ॥ ચિત્તં સમાધિજિઃ શુદ્ધં, વદનં સત્ય જાષણૈઃ ॥ બ્રહ્મચર્યાદિજિઃ કાયઃ, શુદ્ધોગંગાં વિનાપ્યસૌ ॥ ૩ ॥ ચિત્તં રા-ગાદિજિઃ ક્લિષ્ટ, મલીકવચનૈર્મુખં ॥ જીવહિંસાદિજિઃ કાયો, ગંગા ત-સ્ય પરાઙ્મુખી ॥ ૩ ॥ પરદારા પરદ્રવ્ય, પરદ્રોહપરાઙ્મુખઃ ॥ ગંગાપ્યા-

લાધરને પાણીનો સ્પર્શ અંયાપઠી જિનર્બિંબ ઉપર તે પાણી પડે છે. તેમાં દોષ નથી. આ વૃદ્ધોની આચરણા છે. તેવીજરીતેં ચોવીશી ગદ્યા આદિમાં પણ જાણી લેવું. ગ્રંથોમાં પણ એવીજ રીતિ દેખવામાં આવે છે ॥ જ્ઞાપ્ય-કારનું વચન અહીંયાં લખીયેં ઢીયેં. જિનરાજની રુદ્ધિ દેખાવાવાસ્તે કો-ઈ જત્તજન એક પ્રતિમા બનાવે છે, સાથે પ્રગટપણે અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્ય દે-વાગમ સુશોજિત રચાવે છે. ૨ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની આરાધનાવાસ્તે કોઈ ત્રણ તીર્થી પ્રતિમા બનાવે છે. ૩ કોઈ જત્તજન પંચ પરમેષ્ટિના આ-રાધન નિમિત્તેં ઉદ્યાપન (ઉજમણા) માં પંચતીર્થી પ્રતિમા જરાવે છે. ૪ ચોવીશ તીર્થકરોનાં કલ્યાણક, તપ ઉજમણાં વાસ્તે જરતદેત્રમાં જે રુ-ષનાદિ ચોવીશે તીર્થકરો થયા છે, તેડના બહુમાન વાસ્તે કોઈ ચોવીશી બનાવે છે. કોઈ જત્તિથી મનુષ્યલોકમાં ઉત્કૃષ્ટા એકકાલમાં એકસો સિ-ત્તેર તીર્થકર વિહરમાનની એકસો સિત્તેર પ્રતિમા બનાવે છે; તે કારણથી ત્રણ તીર્થી, પાંચતીર્થી, ચોવીશી આદિનું બનાવવું યુક્તિયુક્ત છે. આ પૂર્વોક્ત સર્વ અંગપૂજા છે.

હવે અગ્ર પૂજાનું વર્ણન કરીયે ઢીયે. રૂપાના અથવા સોનાના વા ધો-લા અદ્ધત, સરસવ પ્રમુખથી અષ્ટમંગલાદિ આલેખન કરે, જેમ શ્રેણિ-કરાજા દરરોજ એકસો આઠ સોનાના જવથી ત્રિકાલ જગવાનની પ્રતિ-મા સન્મુખ સાથીડ કરતા હતા તેમ કરે; અથવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિ-ત્રની આરાધનાવાસ્તે અનુક્રમેં પાટલા ઉપર અદ્ધતના ત્રણ પુંજ કરે ત-થા સાથીઆ કરે. તથા અશન તે એક રોટલી જાતપ્રમુખ, ૨ શેલડી ર-સપ્રમુખ તે પાન, ૩ પક્વાનાદિ તે ખાદિમ, ૪ તંબોલાદિ તે સ્વાદિમ. આ ચારે પ્રકારનાં નૈવેદ્ય જગવાન્ સન્મુખ ઢોવે. તથા ઉત્તમ પ્રકારના લીલાં ફલ તથા સુકાં ફલ. દાડિમ, સફરજન, સંતરાં, નાલીશર, બદામપ્રમુખ પ્રજુ આગલ ઢોવે. વલી ગોશીર્ષ ચંદનાદિથી તથા પુષ્પપ્રકરથી વિલેપન પૂજનકરી આરતિ પ્રમુખ દીપક પૂજા કરે. આ સર્વ અગ્રપૂજા છે. ॥ યદ્-જ્ઞાપ્ય ॥ ગાથા ॥ ગંધવ નદ વાશ્ય, લવણ જલારત્તિઆઈ દીવાઈ ॥ જં કિચ્ચં સવંપિડ, અરઈ અગ્ગપૂઆણ ॥ ૧ ॥ નૈવેદ્ય પૂજાતો દરરોજ કરવી તે સુખદાયક છે, તેનું ફલપણ મોડું છે. કોરું અનાજ તથા રાંધેલું અના-જ પણ ચઢાવે. લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે ॥ ધૂપોદહતિ પાપાનિ,

દીપોમૃત્યુવિનાશકઃ ॥ નૈવેદ્યં વિપુલં રાજ્યં, સિદ્ધિદાત્રી પ્રદક્ષિણા ॥ ૧ ॥
નૈવેદ્ય ચઢાવવું, આરતિ કરવો ઇત્યાદિ આગમમાં પણ લખેલ છે. “ કી-
રફ બલિ ” એવો પાઠ આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં છે. તથા નિશીથચૂર્ણીમાં પણ
બલિ ચઢાવવી એમ લખેલ છે. વલી કલ્પજાપ્યમાં પણ લખેલું છે કે, જે
નૈવેદ્ય જિનપ્રતિમા આગલ ચઢાવવાવાસ્તે કર્યું હોય, તે સાધુને ન ક-
લ્પે. તથા પ્રતિષ્ઠાપ્રાપ્તૃતથી રચેલી, શ્રીપાદલિપ્ત આચાર્યકૃત પ્રતિષ્ઠાપ-
દ્ધતિમાં લખ્યું છે કે, આરતિ ઉતારવી, મંગલ દીવો કર્યાપઠી ચાર સ્ત્રી
મલી નૈવેદ્ય, ગીતગાનવિધિથી કરે. ॥ તથા ચ મહાનિશીથે તૃતીયે અધ્ય-
યને ॥ અરિહંતાણં જગવંતાણં ગંધમદ્વપર્શ્વ સમજ્ઞાણોવલ્લેવણ વિચિત્ત બ-
લિવત્થ ધૂવશ્ષહિં પૂઆ સક્કારેહિં પશ્ચિદિણ મચ્છણંપિ કુવાણા તિહ્વપણં
કરેમોત્તિ ॥ ઇતિ અગ્રપૂજા.

હવે જાવપૂજાનું સ્વરૂપ લખીએ ઠીયે. દ્રવ્યપૂજાનો વ્યાપાર નિષેધવા
વાસ્તે ત્રીજી નિસ્સીદ્ધિ ત્રણવાર કરે. શ્રીજિનેશ્વર જગવાનની દક્ષિણ બા-
જુયે પુરુષ, અને ડાબી બાજુયે સ્ત્રી રહે. આશાતના ટાલવાવાસ્તે મંદિરમાં
જઘન્યથી જૂમિનો સંજવ હોતાં નવ હાથ પ્રમાણ, અને ઘરદેરાસરમાં જ-
ઘન્યથી એક હાથ પ્રમાણ, અને ઉત્કૃષ્ઠથી સાઠ હાથ પ્રમાણ અવગ્રહ છે.
તેની બહાર બેસીને ચૈત્યવંદન વિશિષ્ટ કાવ્યોથી કરે. શ્રીનિશીથમાં, વ-
સુદેવહિંડમાં, તથા અન્યશાસ્ત્રોમાં, શ્રાવકોયે પણ કાયોત્સર્ગ, સ્તુતિ આ-
દિ કરી ચૈત્યવંદન કરેલ છે, એવા પાઠ છે. જાણ્યમાં ચૈત્યવંદન ત્રણ તરે-
હથી કરવું કહેલ છે. એક જઘન્ય ચૈત્યવંદન, તે બે હાથ જોડી, મસ્તકનમા-
વી, પ્રણામ કરવા, યથા “ નમો અરિહંતાણં ” ઇતિ, અથવા શ્લોકાદિ બો-
લી નમસ્કાર કરવો, અથવા એક શક્રસ્તવ બોલે તો જઘન્ય ચૈત્યવંદન
થાય. બીજું મધ્યમ ચૈત્યવંદન, તે ચૈત્યસ્તવ દંડકયુગલ ‘ અરિહંત ચેશ્-
આણ ’ ઇત્યાદિ કાયોત્સર્ગ કર્યા પઠી એકસ્તુતિ કહેવી તે. ત્રીજું ઉત્કૃ-
ષ્ઠ ચૈત્યવંદન, તે પંચદંડ, ૧ શક્રસ્તવ, ૨ ચૈત્યસ્તવ, ૩ નામસ્તવ, ૪ શ્રુતસ્ત-
વ, ૫ સિદ્ધસ્તવ, પ્રણિધાન, જયવીરરાય ઇત્યાદિ. વલી કોઈ આચાર્યનો એવો
મત છે કે એકશક્રસ્તવ કરવાથી જઘન્ય ચૈત્યવંદન થાય છે, બે ત્રણશક્ર-
સ્તવ કરવાથી મધ્યમ ચૈત્યવંદન થાય છે, અને ચાર અથવા પાંચ શક્રસ્તવ
કરવાથી ઉત્કૃષ્ઠ ચૈત્યવંદન થાય છે. તેનો વિધિ ચૈત્યવંદન જાણ્યથી જાણવો.

चैत्यवंदन निरंतर सातवखत करवुं, एम महानिशीथमां साधु वास्ते कहेलढे. श्रावकनेपण उत्कृष्टथी सातवखत चैत्यवंदन करवा कखुंढे. १ प्रतिक्रमणमां, २ मंदिरमां, ३ आहार करतां पेहेलां, ४ दिवस चरित्र करतां, ५ देवसी प्रतिक्रमणमां, ६ सूती वखत, ७ सूइ उठतां वखत. आ प्रमाणे सातवखत चैत्यवंदन साधुवास्ते कहेल ढे. श्रावक जो आठ पहोरमां प्रतिक्रमण करतो होय तो ते निश्चयें सातवार चैत्यवंदन करे; बे प्रतिक्रमणमां बे चैत्यवंदन करे, त्रीजुंसुतीवखत, चोथुं उठतीवखत, अने त्रणकाल पूजाकर्या पढी त्रणवार. एम सात वार श्रावक चैत्यवंदन करे, जे श्रावक एकवार प्रतिक्रमण करे, ते ठवार चैत्यवंदन करे, जे प्रतिक्रमण न करे ते पांचवार चैत्यवंदन करे; जे सूतां उठतां पण चैत्यवंदन न करे ते त्रण वार करे. जो नगरमां बहु जिनमंदिरो होय तो सातथी अधिक पण चैत्यवंदन करे. वली जो त्रणकाल जिनपूजा न करी शके तो त्रिकाल देववंदन करे. कारण के श्रीमहानिशीथमां लखुं ढे के जेने गुरुप्रथम जैनमतनी श्रद्धा करावे, तेने प्रथम आ प्रमाणे नियम आपे. सवारमां जिनप्रतिमाना दर्शन कर्या विना पाणीपण पीवुं नही. मध्याह्ने ज्यांसुधी जिनप्रतिमा अने साधुनी वंदना न करे, त्यांसुधी जोजन करवुं नही. संध्या समय चैत्यवंदन कर्याविना शय्या उपर पग मुकवो नहि.

वली गीत नृत्य जे अग्रपूजामां वर्णवेलां ढे, ते जाव पूजामां पण आवी शकेढे. गीत, नृत्य मुख्यवृत्तियें तो श्रावक पोतेज करे, जेम निशीथ चूर्णीमां उदायिन राजानी राणी प्रजावतीनुं व्याख्यान ढे तेम. वली पूजा करवाना अवसरमां श्रीअरिहंतनी त्रण अवस्थानी कढपना करे, तेमां स्नान करती वखत ठद्वस्थ अवस्थानी कढपना करे; आठ प्रातिहार्यनी शोचा करतां के केवली अवस्थानी कढपना करे; पर्यकासन, कायोत्सर्गासन देखी सिद्ध अवस्थानी कढपना करे. ठद्वस्थ अवस्था पण त्रण तरेहथी कढपे, एकजन्म अवस्था, बीजी राज्य अवस्था, त्रीजी साधुपणानी अवस्था. स्नाननी वखत जन्म अवस्था कढपे; माला, आजरण पहिरावती वखत राज्य अवस्था कढपे, दाढी, मुठ, मस्तकना वालो न होवार्थी साधु अवस्था विचारे. तेमां साधु, केवली तथा मोक्ष अवस्थाने वंदना करे.

वली पूजा पंचप्रकार, अष्टप्रकार, अने धनवान् होय तो सर्वप्रकारथी

પૂજા કરે. તેમાં પુષ્પ, અક્ષત, ગંધ, દીપ, ધૂપ, આ પંચપ્રકારે પૂજા જાણવી, અને જલ, ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય, ફલ, આ અષ્ટપ્રકારે પૂજા જાણવી. તે અષ્ટવિધ કર્મને મથનારી છે. વલ્લી સ્નાત્ર, વિલેપન, વસ્ત્ર, આચૂષણાદિ, ફલ, દીપ, ગીત, નાટક, આરતિ આદિ કરે, તે સર્વોપચાર પૂજા છે ॥ इति बृहद्जाण्ये ॥

વલ્લી પૂજાના ત્રણ જ્ઞેદ છે. ૧ પોતે કાયાથી પૂજાની સામગ્રી લાવે, ૨ વચનોથી બીજા પાસે મગાવે, ૩ મનથી સુંદર પુષ્પ, ફલ, પ્રમુખથી પૂજા કરે. એમ કાયા, વચન અને મન, ત્રણે યોગથી, કરે, કરાવે, અનુમોદે. આ ત્રણ પ્રકારે પૂજા સમજવી.

વલ્લી એક ફલ, બીજી નૈવેદ્ય, ત્રીજી શુદ્ધ, ચોથી પ્રતિપત્તિ તે વીતરાગની આજ્ઞાપાલન રૂપ, આ ચાર પ્રકારે પૂજા, યથાશક્તિયે કરે. લલિતવિસ્તરાદિગ્રંથોમાં “પુષામિષસ્તોત્ર પ્રતિપત્તિ” અર્થાત્ ફૂલ, નૈવેદ્ય, સ્તોત્ર અને આજ્ઞા આરાધનીય, આ ઉત્તરોત્તર પ્રધાન છે ॥ इत्यागमोक्तं पूजाज्ञेदचतुष्टयं ॥

વલ્લી પૂજાના બે પ્રકાર છે, ૧ દ્રવ્યપૂજા, ૨ જાવપૂજા. પુષ્પાદિથી જિનરાજની પૂજા કરવી, તે દ્રવ્યપૂજા છે, અને જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાલવી તે જાવપૂજા છે. વલ્લી પુષ્પારોહણ, ગંધારોહણં ઇત્યાદિ સત્તર જ્ઞેદથી, તથા સ્નાત્ર વિલેપનાદિ એકવીશ જ્ઞેદથી પૂજા છે; પરંતુ અંગપૂજા, અગ્રપૂજા, અને જાવપૂજા, આ ત્રણે પૂજા, સર્વપૂજાઈની અંતર્જાવી છે. તેમાં પૂજાના સત્તર જ્ઞેદ લખીયે ઢીયે.

૧ સ્નાત્ર કરવું ૨ વિલેપન કરવું, ૩ ચક્ષુજોડા વા વસ્ત્રયુગલ, ૪ વાસ સુગંધ, ૫ પુષ્પારોહણ, ૬ પુષ્પની માલા, ૭ પંચરંગી ફૂલ ચઢાવવાં, ૮ જીમસેની બરાસનું ચૂર્ણ ઢાંટવું, ૯ આચરણ પહેરાવવાં, ૧૦ પુષ્પના ગૃહ બનાવવાં, ૧૧ ફૂલના પગર, વરસાદ કરવો, ૧૨ પુષ્પની આંગી રચન, ૧૩ અષ્ટમંગલ, અક્ષત, ૧૪ ધૂપ પૂજન, ૧૫ ગીત, ૧૬ નૃત્ય, ૧૭ વાજિત્ર, इति.

હવે પૂજાના એકવીશ જ્ઞેદ લખીયે ઢીયે. તેનું વર્ણન કરતાં પહેલાં પૂજા કરનારે શું શું નિયમો જાલવવા જોઈયે તેનું સ્વરૂપ લખીયે ઢીયે. ૧ પૂજા કરનાર પૂર્વદિશિ તરફ મુખ કરી સ્નાન કરે ૨ પશ્ચિમ દિશાતરફ

मुख करी दातण करे, ३ उत्तर दिशासन्मुख उजा रही श्वेत वस्त्र पहरे, ४ पूर्वोत्तर मुख राखी पूजा करे, ५ घरमां प्रवेश करतां डाबीबाजुये शय्य रहित जूमिमां देरासर करावे, ६ जूमिथी उंचुं दोढ हाथ राखी देरासर करावे, जो देरासर नीची जूमिकामां करावे तो तेनो वंश दिवसें दिवसें नीची स्थितिमां उतरतो जशे. ७ दक्षिण दिशि तथा विदिशि सन्मुख मुख न करे. ८ घरदेरासरमां पश्चिम सन्मुख मुख करी पूजा करे तो, चौथी पेढीमां संताननो उब्बेद थाय, एदक्षिण दिशितरफ मुख करी पूजा करे तो संतानहीन थाय. ९ अग्निकोणें करे तो धनहानि थाय. १० वायुखुणें करे तो संतान न थाय. ११ नैरुत्य खुणें कुलक्षय थाय. १२ ईशान खुणें करे तो, एकस्थलें रेहेवानुं न बने. १३ बंने पग, बंने जानु, बंने हाथ, बंने स्कंध, मस्तक आ नव अंगमां अनुक्रमें पूजा करे, १४ चंदन शिवाय पूजा करे नहीं. १५ कंठमां, हृदयमां, नाभिमां तिलक करे. १६ नवे अंगमां नवतिलकथी निरंतर पूजा करे. १७ सवारमां प्रथम वासपूजा करे. १८ मध्याह्ने पुष्पथी पूजा करे. १९ संध्याये दीपथी पूजा करे. २० जे फूल हाथमांथी धरती उपर पडे, जे पगने लागी जाय, जे मस्तकथी उपर चादयुं जाय, जे मेलां वस्त्रमां राखवामां आवेल होय, जे नाभिथी नीचे राखवामां आवेल होय, जेने दुष्ट जननो स्पर्श थयो होय, जे बहुस्थलें जांगी गयुं होय, जे जीवोथी खवायुं होय, एवां फल जक्तजनोर्यें जिनपूजामां उपयोगमां लेवां नहि. २१ एक फूलना बे कटका करी पूजन करवुं नहीं. २२ कलीने ठेदवी नहीं, चंपक उत्पलादि फूलोने जांगवामां बहु दोषठे. २३ गंध, धूप, अक्षत, पुष्पमाला, दीपक, नैवेद्य, जल, उत्तम फल, इत्यादिथी जिनराजनी पूजा निरंतर करे. २४ शांतिकार्यमां श्वेत वस्त्र पेहेरी पूजा करे २५ द्रव्यलाजने वास्ते पीलांवस्त्र पेहेरी पूजा करे. २६ शत्रु जीतवा वास्ते कालां वस्त्र पेहेरी पूजा करे. मांगलिक कार्यवास्ते लालवस्त्र पेहेरी पूजा करे. २७ मुक्तिवास्ते पांच वर्णनां वस्त्र पेहेरी पूजा करे. २८ शांतिकार्यवास्ते पंचामृतनो होम, दीवा, घी, गोख, लवणनो अग्निमां प्रक्षेप करवो ते पुष्टि हेतु जाणवो. २९ फाटेलां, दांडीआं करेलां, ठिडवालां, कापेलां, जेनो रातो वर्ण जयानक होय, एवां वस्त्र पेहेरी, दान, पूजा, तप, होम अने सामायिक प्रमुख करे तो ते निष्फल थाय.

३२ पद्मासन बेसी, नासाग्रलोचन स्थापन करी मौनता धारण करी वस्त्रथी मुखकोश बांधी, जिनराजनी पूजा करे.

हवे पूर्वोक्त एकवीश प्रकारी पूजानां नाम लखीये ठीये. १ स्नात्र पूजा, २ विलेपनपूजा, ३ आचरण पूजा, ४ पुष्पपूजा, ५ वासपूजा. ६ धूप, ७ दीप, ८ फल, ९ अक्षत, १० नागरवेलनां पान, ११ सोपारी, १२ नैवेद्य, १३ जल, १४ वस्त्र, १५ चामर, १६ ठत्र, १७ वाजित्र, १८ गीत, १९ नाटक, २० स्तुति, २१ चंडारवृद्धि. जे वस्तुज बहुज सुंदर होय, ते जिनराजनी पूजामां वापरवी जोइये. आ पूजाना प्रकार श्री उमास्वातिवाचककृत पूजाप्रकरणमां प्रसिद्ध ठे.

विवेकविलासमां लख्युंठे के श्रावक ईशानखुणामां पण देवघर बनावे. वल्ली पगजपर पगधारणकरी, विषमासने बेसी. उथडक आसने बेसि, वामपग उंचा राखी, वामहस्तथी जिनराजनी पूजा न करे. शुष्क पुष्पोथी पूजा न करे. जे पुष्प धरतीपर पडीगयुं होय, जेनी पांखडी सडीगइ होय, नीच लोकोनो जेने स्पर्श थयो होय, जे देखवामां अशुच होय, जे विकस्वर न थयां होय, जे कीडाथी खवायेलां होय. जे रातनां वासी होय, जे मकडीनां जालांवालां होय, जे अमनोइ होय, जे दुर्गंधवालां होय, सुगंधरहित होय. खाटी गंधवालां होय, मलमूत्रनी जगामां उत्पन्न थयेलां होय, अपवित्र थयेलां होय, एवां पुष्पोथी जिनराजनी पूजा न करवी. विस्तारसहित पूजा करवाना अवसरमां, तथा निरंतर अने विशेषें करी पर्वदिवसोमां सात अथवा पांच कुसुमांजलि चढावे. पढी जगवाननी पूजा करे. कुसुमांजलि करतां आ विधि करे.

प्रज्ञातसमये प्रथम निर्माळ्य उतारे, पढी प्रक्षालकरे, संक्षेपथी पूजा करे, आरति मंगल दीवो करे. पढी स्नात्रादि पूजासहित बीजी वार पूजानो आरंज करे. देवनी पासे पंचामृतसंयुक्त कलश स्थापन करे. पढी “मुक्तालंकार विका,र सारसौम्यत्वकांतिकमनीयं ॥ सहजनिजरूपनिर्जित, जगन्नयं पातु जिनबिंबं” ॥ १ ॥ आ गाथा कही अलंकार उतारे, पढी “अवणिय कुसुमाहरणं, पयइ पइठिय मनोहरछायं ॥ जाणरूव मज्जाणपीठं, संठियं वो सिवं दिसउ ॥ २ ॥ आ गाथा कही जमणे अंगें कलशथी प्रक्षालन करी, चंदन करी, चंदन चर्ची, धूप उखेवे. पढी क-

लश श्रेणिबंध स्थापन करे, उपर सुंदर वस्त्र ढांके, पढी सुंदर केशर, चंदन, धूपथी हाथ पवित्र करे, मस्तकमां श्रावक तिलक करे, हस्तउपर चंदननुं कंकण करे, हाथ धूपवासित करे. पढी स्नात्र करनारा श्रावक श्रेणिबंध उजा रही आ प्रमाणे कुसुमांजलिनी पाठ उचरे. “सयवंत कुंद मालइ, बहुविह कुसुमाइ पंचवन्नाइ ॥ जिणनाह हवण काले, दितिसुरा कुसुमांजलि हठा ॥ १ ॥ एम उचरी जिनराजना अंग उपर पुष्प चढावे. वली “ गंधायठिय महुयर, मणहर जंकार सह संगीअ ॥ जिणचलणो वरिमुक्का, हरउ तुह कुसुमांजलि डुरियं ॥ आ गाथा कही जिनराजना चरणकमल उपर एक श्रावक कुसुमांजलि चढावे सर्वकुसुमांजलिना पाठमां तिलक करवां, चंदन, पुष्पपत्रादि धूपवासित करी एकत्र चढाववां. ए प्रमाणे सर्वकुसुमांजलि करी रह्या पढी, जे जिनेश्वर जगवाननी स्थापना करी होय, तेमना जन्मान्निषेक कलशनो अत्यंत मधुरस्वरथी पाठ कहे. पढी घी, शेलडीरस, दुध, दही, सुगंधजल इत्यादिथी करी राखेला पंचामृतथी जिनराजने स्नात्र करे. स्नात्र करतां धूप उखेवे, जिनराजनुं शरीर पुष्परहित न करे. यदाहुर्वादिवेताल श्री-शांतिसूरयआचार्याः ॥ ज्यांसुधी स्नात्रसमाप्ति न थाय, त्यां सुधी जगवाननुं मस्तक शून्य न राखवुं. निरंतर जलधारा अने उत्तमपुष्पोनी वृष्टि जिनराज पर करे, अने स्नात्र करती वखते चामर, संगीत, तूर्यादि आडंबर स्वशक्ति अनुसार करे.

स्नात्र कर्यापढी सर्वश्रावकें निर्मल जलधारा देवी. धारा देती वखत आ प्रमाणे पाठ उच्चारें. ॥ अन्निषेक तोयधारा, धारेव ध्यानमंडलाग्र-स्थ ॥ जवजवनचित्तिजागान्, जूयोऽपि जिनत्तु जागवती ॥ १ ॥ पढी जिनराजनुं अंग लूही, विलेपन चंदनथी करे, पुष्पादि चढावे, धूप उखेवे, उत्तम नैवेद्य तथा फल चढावे. पढी ज्ञानादि त्रणे सहित त्रण लोकना स्वामि पासे त्रण पुंज स्नात्रकार करे. प्रथम वडिल श्रावक त्रण पुंज करे, पढी नानो श्रावक तथा श्राविका अनुक्रमें करे. श्री जिन-जन्ममहोत्सवमां पण स्नात्र करती वखते प्रथम अच्युत इंद्र, पोताना देवतासंयुक्त स्नात्र करे ठे, पढी अनुक्रमें बीजा इंद्र स्नात्र करे ठे. स्नात्रजल पोताना मस्तक उपर श्रावक प्रक्षेप करे तो दोष नहीं. ॥ यडुक्तं

શ્રીદેમચંદ્રાચાર્યૈઃ શ્રીવીરચરિતે ॥ અન્નિષેકજલં તત્તુ, સુરાસુરનરોર-
ગાઃ ॥ વવંદિરે મુહુર્મુહુઃ, સર્વાંગં પરિચિક્ષિપુઃ ॥ ૧ ॥ શ્રીપદ્મચરિત્રના
ઉગણત્રીશમા ઉદ્દેશમાં કહ્યું કે, રાજા દશરથે પોતાની રાણીઊને સ્નાત્ર-
જલ મોકલ્યું છે. વલી બૃહત્શાંતિસ્તોત્રમાં “ શાંતિપાનીયં મસ્તકે દાત-
વ્યમિત્યુક્તં ” વલી સાંજલીયે ઠીયે કે, જરાસંધેં જ્યારે જરા વિદ્યા ઢોડી,
ત્યારેં તેનાથી પીડા પામતી સેનાને દેખી શ્રીનેમિનાથ જગવાનના ક-
હેવાથી શ્રીકૃષ્ણેં ધરણેંદ્રદેવનું આરાધન કર્યું. ધરણેંદ્રે પાતાલમાં રહેલી
શ્રીપાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમાને શંખેશ્વરપુરમાં લાવીને, તેનું સ્નાત્રજલ ઠાં-
ટી સેના સચેત કરી. વલી શ્રીજિનદેશના અનંતરં રાજાપ્રમુખ જે ચાવ-
લોની વલી ઊઠાલે છે, તેમાંથી અરધા ચોખા તો ધરતી ઉપર નહી પડ-
તાં દેવતાઊં લઈ લહે છે. અરધા ઊઠાલનારા લઈ લહે છે, બાકીના સર્વ
લોક લૂટી લહે છે. તે ચોખાનો એક પાણી જો મસ્તકમાં રાખે તો,
સર્વરોગ ઉપશાંત થઈ જાય છે. વલી ઠ મહિના સુધી નવા રોગ થતા ન-
થી. આ કથન આવશ્યકસૂત્રમાં છે. પઠી સદ્ગુરુની પ્રતિષ્ઠિત, અતિસુંદર
હીરાગલ પ્રમુખ વસ્ત્રની મોટી ધ્વજા, અતિઉત્સાહપૂર્વક ત્રણ પ્રદિક્ષણ
દઈ વિધિથી ચઢાવે. સર્વસંઘ યથાશક્તિ નૈવેદ્ય પ્રમુખ ચઢાવે.

હવે આરતિ મંગલદીવો શ્રી અરિહંતની સન્મુખ કરવો તેનો વિચાં-
ર લક્ષીયે ઠીયે. મંગલદીવાની પાસે અગ્નિનું પાત્ર સ્થાપન કરવું, તેમાં
લવણજલ અનુક્રમેં નાખવું. પ્રથમ “ ઉવણેઉમંગલં વો, જિણાણ મુહ લા-
લિ જાલ સંચલિઆ ॥ તિથ્થપવંત્તણ સમણ, તિયસવિવ મુક્કાં કુસુમંબુઠી
॥ આ ગાથા કહી કુસુમવૃષ્ટિ કરે. વલી “ ઉઅહ પડિંજગ્ગાપસરં, પયા-
હિણં મુણિવઈ કરેજણં ॥ પડઈસ લોણણલ, જ્ઞિઅં ચ લોણં હું અવહંમિ ॥
इत्यादि पाठથી વિધિપૂર્વક જિનરાજને ત્રણવાર પુષ્પસહિત લવણ જલ
ઉતારે. પઠી અનુક્રમેં પૂજા કરી આરતિ ધૂપ પ્રદેપસહિત બંનેં બાજુએ
અત્યંત, કલશથી પાણીની ધારા દેતાં શ્રાવક પુષ્પોને વિચેરે. પઠી “ મં-
રગય મણિ ઘડિય વિસા, લ થાલમાણિક્ક મંડિઅ પઈવં ॥ નવણયર કરું-
સ્થિત્તં, જમઊં જાણારત્તિઅં તુહ્ણ ” इत्यादि पाठपूर्वक प्रधानથાલમાં આ-
રતિ રાખી ઉત્સવસહિત ત્રણવાર ઉતારે. આ કથન, ત્રેશઠ શલાકા પુરુષ
ચરિત્રાદિમાં છે. મંગલદીપક પાણી આરતિની જેમ પૂજે- પૂજતી વખત આ

પાઠ કહે ॥ ગાથા ॥ જામિજંતો સુરા, સુરિહિંતુહનાહ મંગલ પર્શ્વો ॥
કણયાય લસસ નજશ્, જાણુવ પયાહિણં દિંતો ॥ ૧ ॥ એ પ્રમાણે મંગલ-
દીવો ઉતારી દેદીપ્યમાન જિનરાજના ચરણ.કમલપાસે રાખે. આરતિ
બુઝાવી દેવામાં દોષ નથી. આરતિ અને મંગલદીવો મુખ્ય વૃત્તિ, ઘી,
સાકર, કર્પૂરાદિથી કરે. તેમ કરવાથી વિશેષ ફલ છે. “ મુક્તાલંકા-
ર ” ઇત્યાદિ જે ગાથાનું કહી તે શ્રીહરિચંદ્ર સૂરિજીની કરેલી માલમ
પહે છે; કારણ કે શ્રીહરિચંદ્રસૂરિકૃત સમરાદિત્ય ચરિત્રનામા ગ્રંથની
આદિમાં “ જવણેજ મંગલેવો ” એવો પાઠ છે ॥ ઇતિ નમસ્કારસ્ય દ-
ર્શનાત્ ॥ વલી આ ગાથા તપગઢમાં પ્રસિદ્ધ છે. તે કારણથી સર્વ ગાથા
અહીં લખી નથી.

સ્નાત્રાદિમાં સમાચારી વિશેષથી વિવિધપ્રકારનો વિધિ દેખવાથી વ્યા-
મોહ ન કરવો; કારણ કે સર્વ આચાર્યોની અર્હદ્જત્તિરૂપ ફલની સિ-
દ્ધિવાસ્તે પ્રવૃત્તિ હોવાથી તે દોષરૂપ નથી. ગણધરાદિ સમાચારીમાં પ-
ણ બહુજ જોડ હોય છે. તેથી જે જે, ધર્મથી વિરુદ્ધ ન હોય, અને અર્હત
જત્તિને પોષક હોય, તે તે સર્વકાર્ય કોઈને પણ અસમ્મત નથી. એવી રી-
તેં સર્વ ધર્મકાર્યમાં જાણી લેવું. વલી લવણ આરતિ પ્રમુખનું ઉતારવું, સં-
પ્રદાયથી સર્વગઢોમાં તેમજ પરદર્શનોમાં પણ કરતાં દેખીયેં ઠીયેં. તથા
શ્રીજિનપ્રજ્ઞસૂરિકૃત પૂજાવિધિશાસ્ત્રમાં તો લખ્યું છે કે ॥ ગાથા ॥ લવ-
ણાઈ ઉત્તારણ, પાલિત્તય સૂરિમાઈ પુવપુરિસેહિં ॥ સંહારેણ અણુન્નયંપિ,
સંપયં સિઠી એકારિ જ્ઞાઈ ॥ ૧ ॥ અર્થ:-લવણાદિ ઉતારવા શ્રીપાદલિપ્ત
સૂરિપ્રમુખ પૂર્વપુરુષોયેં એકવાર કરવાની આજ્ઞા આપી છે. વર્તમાનમાં અમે
તે અનુસાર કરાવીયે ઠીયે. સ્નાત્રમાં સર્વપ્રકારેં વિસ્તારસહિત પૂજા પ્ર-
જ્ઞાવનાદિ કરવાથી પરલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષપ્રાપ્તિરૂપ ફલ થાય છે. જેમ
ચોસઠ ઇંદ્રોયેં જિનજન્મસ્નાત્રમહોત્સવ કર્યા છે, તે પ્રમાણે શ્રાવક અતિ-
ઉત્સાહથી કરે. તેમ કરવાથી આ લોકમાં પુણ્ય અને નિર્જરા અને પર-
લોકમાં મોક્ષફલ પ્રાપ્ત થાય છે. આ કથન રાજપ્રશ્નીય ઉપાંગમાં કરેલ છે.

હવે પ્રતિમા પણ અનેક પ્રકારની છે. તેની પૂજાનો વિધિ સમ્યક્ત્વ પ્ર-
કરણમાં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. ॥ ગાથા ॥ ગુરુ કારિઆઈ કેઈ, અન્નેસય
કારિઆઈ તં વિંતિ ॥ વિહિ કારિઆઈ અન્ને, પડિમાયે પૂઅણ વિહાણં ॥૧॥

व्याख्या:— गुरु अर्थात् माता, पिता, दादा, पर दादा, प्रमुख तेजनी करावेली प्रतिमा पूजवी जोइये, एम कोइ कहेठे. वली कोइ कहेठे के, पोतानी करावेली, प्रतिष्ठित करेली प्रतिमा पूजवी जोइये, तथा कोइ कहेठे के विधिथी करावेली, प्रतिष्ठा थयेली प्रतिमा पूजवी जोइये. आ सर्वमां यथार्थ पढ़ तो आ ठे— ममत्वरहित सर्वप्रतिमाने विशेषरहित पूजवी जोइये, कारण के सर्वस्थलें तीर्थकरनो आकार देखवाथी तीर्थकर बुद्धि उत्पन्न थायठे, जो एम न मानीयें तो जिनबिंबनी अवज्ञाथी, ते जीवने निश्चयें डुरंतसंसारमां त्रमणरूप दंड प्राप्त थशे.

वली एवो पण कुविकल्प न करवो के जे अविधिथि जिनमंदिर, जिनप्रतिमा बनेलां होय, तेने पूजवाथी, अने तेवा अविधिमार्गनी अनुमोदनाथी जगवंतनी आज्ञाज्ञंगरूप दूषण लागेठे. तथाहि कल्पनाष्ये ॥ गाथा ॥ निस्सकड मनिस्सकडे, चेईये सव्वहिं शुईतिन्नि ॥ वेलंच चेइ आणिय, नाउइ किकिया वावि ॥ १ ॥ व्याख्या:-निश्चाकृत तेने कहीये, जे गहना प्रतिबंधथी बनेल होय, जेम के आ अमारा गहनुं मंदिर ठे, वीजुं अनिश्चाकृत, जेना उपर कोइ गहनो प्रतिबंध नथी; आ सर्व जिनमंदिरोमां त्रण शुइ कहेवी. जो सर्वजिनमंमिरोमां त्रण त्रण शुइ (स्तुति) कहेतां बहु काल लागी जाय, अने जिनमंदिर बहु होय, तो एकेक जिनमंदिरमां एकेक शुइ कहेवी; परंतु सर्वजिनमंदिरमां विशेषरहित चक्ति करवी.

वली जिनमंदिरमां करोलीआनां जालां लागीगयां होय, तेने दूर करवावास्ते, जेने जिनमंदिरनी सुप्रत करी होय, तेने साधु जोरथी उपदेश करे, एवी रीतें के, तमे जिनमंदिरनी नोकरी खाउंठो, ठतां सार संचाल केम करता नथी? वली जेनी कोइ सारसंचाल न करे, तेने असंविस देवकुलिका कहेठे. ते मंदिरोमां जे करोलीआनां जालां होय ते दूर करवावास्ते, सेवकोने प्रेरणा करे, के तमे जिनमंदिरने मांखीनी पांखनी जेम चमक दमकवालां राखो, जो सेवक लोक न माने तो नित्रंठना करे, पढी साधु पोते जयणाथी ते जालां दूर करे; कारण के जिनमंदिर, ज्ञानज्ञंदारप्रमुखनी साधु उपेक्षा न करे एवो पाठ ठे. पूर्वोक्त चैत्यगमन पूजा तथा स्नात्रादिविधि जे वर्णन कयों, ते सर्व धनवान् श्रावकनी अपेक्षा-

खधोवा, ११ केशसमारवा, १२ नख समारवा, १३ लोही नाखवुं, १४ सुखडी प्रमुख खावुं, १५ गुंमडा प्रमुखनी त्वचा नाखवी, १६ औषधखातां पित्त नाखवुं. १७ वमन करवुं, १८ दांत उखडेलो नाखवो, १९ हाथ पग मसलाववा, २० घोडा प्रमुख बांधवा, २१ दांतनो मेल नाखवो, २२ आंखनो मेल नाखवो, २३ नखनो मेल नाखवो, २४ गालनो मेल नाखवो, २५ नाकनो मेल नाखवो, २६ माथानो मेल नाखवो, २७ शरीरनो मेल नाखवो, २८ काननो मेल नाखवो, २९ जूतादि खिली लेवावास्ते मंत्रसाधवा, वा राजा प्रमुखनुं काम होय, तेनो विचार करवो, ३० मंदिरमां विवाह प्रमुखनी पंचात करवी, ३१ व्यापारनां लेखां करवां, ३२ राज्यनुं काम वेहेंची आपवुं, अथवा जाइ प्रमुखने धननो हिस्सो वेहेंची आपवो, ३३ घरनो जंडार मंदिरमां राखवो, ३४ पगउपर पगराखी खराब आसन करी बेसवुं, ३५ मंदिरनी चीतउपर ठाणां थापवां, ठाणनो ढगलो करवो, ३६ वस्त्र सुकववां, ३७ दाल दलवी, ३८ पापड वडी सुकववी, ३९ वडां बनाववां, उपलक्षणथी केर, चीजडां, शाक प्रमुख सुकववा नाखवां; ४० राजा प्रमुखना लेणदारना जयथी नासी मूलगजारामां संताइ जवुं, ४१ पुत्रकलत्रादिना मरणथी मंदिरमां रोवुं, ४२ राज्यकथा, देशकथा, स्त्रीकथा, जक्तकथा आ चार विकथा करवी, ४३ धनुषादि शस्त्र घडवां, ४४ गाय, बलद प्रमुख राखवा, ४५ टाढ उडाडवा अग्नि तापवो, ४६ धान्यादि रांधवां, ४७ रूपैआ परखवा, ४८ विधिथी निस्सीहि न करवी, ४९ ठत्र, ५० पगरखां, ५१ शस्त्र, ५२ चामर, मंदिर बहार न सुकवां, ५३ मन एकाग्र न करवुं, ५४ तेलोदिनुं मर्दन करवुं, ५५ शरीरना जोगनां सचित्त पुष्पादिनो त्याग न करवो, ५६ हार, मुद्रा, कुंडलादि बहार मुकी, आववुं. तेम करवाथी आशातना लागे, कारण के लोकोमां एम कहेवाय के अर्हतना जक्त सर्व कंगाल, जिखारी ठे, जेथी जिन मतनी लघुता थाय. ५७ जगवानने देखतांज हाथ न जोडवा, ५८ एकसाडी उत्तरासंग न करे, ५९ मुगट मस्तकपर राखे, ६० माथाउपर मोलीयुं लपेटे, ६१ फूलना शहरा राखे, ६२ नाडीअरनां ठोतरां नाखे, ६३ गेडी खेले, ६४ पिता प्रमुखने जुहार करे, ६५ जांड चेष्टा करे, ६६ तिरस्कार वास्ते हुंकारा, हुंकारा करे, ६७ लेणावास्ते घरेणुं घाले, ६८ लडाइ करे, ६९ माथाना वाल सुकवे, ७० पल्लोठी मारी बेसे, ७१ लाकडीनी पावडी

पगमां राखे, ७२ पग लांबा करे, ७३ सुखनेवास्ते हाथताली (पुडपुडी) आपे, ७४ शरीरना अवयवो धोइ कीचड करावे, ७५ पगने लागेली धूल उडाडे ७६ जुं नाखे, ७७ भोजन जमे, ७८ मैथुनक्रीडा करे, ७९ गुह्य चिह्न उघाडुं राखी बेसे, ८० वैद्यकनुं काम करे, ८१ क्रयविक्रयरूप वाणिज्य करे, ८२ शय्या बनावी सुवे, ८३ पाणी पीवाने वास्ते माटलुं राखे, मंदिरनी परनालनुं पाणीले, ८४ स्नान करवानी जगा बनावे. आ उत्कृष्ट चोराशी आशातना जिनमंदिरमां वर्जे.

हवे गुरुनी तेत्रीश आशातना लखीये ठीये. १ गुरुनी आगल चालवुं ते आशातना ठे, परंतु रस्तो बताववा वास्ते चाले तो आशातना नथी. २ गुरुनी बराबर चालवुं, गुरुची पाठल अडकीने चालवुं, आ चालवानी जेम त्रण आशातना कही, तेम बेसवानी त्रण आशातना, तेमज उजा रहेवानी त्रण आशातना जाणवी, एम नव आशातना थइ, १० भोजन करतां गुरुनी पेहेलां शिष्यें चलु करवुं, ११ गमनागमन गुरुना पेहेलां आलोववुं, १२ रात्रिमां गुरु पुढे के कोण जागे ठे? एम सवाल सांजलतां ठतां, अने जागतां ठतां उत्तर न आपवो, १३ जो कोशने कांइ कहेवुं होयतो गुरुनी पेहेलां शिष्यें कही देवुं, १४ बीजा साधुर्जनी पासे अशनादि आलोवे, पढी गुरुपासे आलोवे १५ तेबीज रीतें अशनादि प्रथम बीजा साधुने बतावे, पढी गुरुने बतावे, १६ अन्नादिवास्ते प्रथम बीजा साधुर्जने निमंत्रणा करे, पढी गुरुने निमंत्रणा करे, १७ गुरुने पुढ्याविना बीजार्जने स्निग्ध, मधुरादि आहार आपी दे, १८ स्वेच्छाशी, गुरुने यत्किंचित् आहार आपी, पोते स्निग्धादि आहार खाय, १९ गुरु बोलावे तो बोले नहि, गुरुने बहुज कठोर वचन कहे, २० ज्यारे गुरु बोलावे, त्यारे आसन उपर बेठांज उत्तर आपे, २१ गुरु बोलावे त्यारे बोले के शुं कहो ठो? २२ गुरुने टुंकारा करे, २३ गुरु प्रेरणा करे, त्यारे गुरुनी प्रेरणाने उत्तर आपी हणे, जेम के गुरु कहे के हे शिष्य! तमे अमुक ग्लाननी वैय्यावढ केम न करी, त्यारे शिष्य कहे तमे केम करता नथी? २४ गुरु कथा करे त्यारे मनमां प्रसन्न न थाय, परंतु विमन राखे २५ सूत्रादि कहेतां गुरुने कहे के, तमने अर्थ याद नथी? तेनो अर्थ आ प्रमाणे थतो नथी? २६ गुरु कथा करे, ते कथानी वचमां जंगपाडे, अने

तेवीजरीतें देवद्रव्य, ज्ञानद्रव्य, साधारण द्रव्य तथा गुरु द्रव्य, वस्त्र, पात्रादि, तेनो विनाश थतो देखी, बचाव नहि करतां उपेक्षा करवी, ते पण महा आशातना ठे. यदूचे ॥ गाथा ॥ चेष्ट्य दव विणासे, इ-
सिधाए पवयणस्स उड्डाहे ॥ संजइ चउत्थ जंगे, मूलंगी बोहि ला-
जस्स ॥ १ ॥ तथा श्रावक दिनकृत्य, दर्शनशुद्धि आदि शास्त्रोमां लखुं

હે કે ॥ ગાથા ॥ ચેદ્વદ્વં સાહા, રણં ચ જો હુહ્મ મોહિ અમર્શ્ન ॥
ધમ્મંચ સોનયાણાઃ, અહવા બદ્ધાનં ન રણ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—ચૈત્યદ્રવ્ય
તથા સાધારણદ્રવ્યનો જે મોહિતમતિ નાશ કરે, તે કાં તો ધર્મ જા-
ણતો નથી, અથવા તો તેણે નરકનું આયુષ્ય બાંધેલું છે, તેજ કારણથી એવું
અયોગ્ય કામ કરે છે; વલી ચૈત્યદ્રવ્યનો નાશ, ઋક્ષણ તથા ઉપેક્ષણ કો-
ઈ કરતો હોય, તેને જો સાધુ ન હઠાવે, તો તે સાધુ પણ અનંત સં-
સારી થઈ જાય.

પ્રશ્ન:— મન, વચન, કાયાથી જેણે સાવચનો ત્યાગ કરેલ છે, એવા ય-
તિને ચૈત્યદ્રવ્યની રક્ષા કરવાનો શું અધિકાર છે ?

ઉત્તર:— જો રાજા, વજીર કે શેઠ પ્રમુખની યાચના કરી તેણી પા-
સેથી ઘર, ડુકાન, ગામાદિ લઈ વિધિથી નવી પેદાશ ઉત્પન્ન કરે તો
તારું વિવક્ષિત દૂષણ લાગશે; પરંતુ યથા ઋદ્રકાદિથી જે કોઈ પ્રથમ
આપેલ હોય, તેનો નાશ થતો देखી રક્ષણ કરે તો કાંઈ દૂષણ લાગતું
નથી, બલકે જિનાજ્ઞાની આરાધના હોવાથી ધર્મની પુષ્ટિ થાય છે.

નવાં જિનમંદિર બનાવવાથી, જે પૂર્વે બનેલાં છે, તેના પ્રતિપંથિ અર્થાત્
શત્રુને જો સાધુ હઠાવે, તો તે સાધુને પ્રાયશ્ચિત્ત નથી, તથા તે સાધુની,
પ્રતિજ્ઞા પણ ઝંગ થતી નથી. આગમ પણ એમજ કથન કરે છે. તે કા-
રણથી જિનદ્રવ્ય જે સ્વાય તથા ઉપેક્ષા કરે, તે શ્રાવક આગલના જન્મ-
માં બુદ્ધિહીન થાય, અને પાપકર્મથી લેપાયમાન થાય છે. યથા ॥ આ-
યણં જો ઝંજઈ, પઢિવન્નં ધણં ન દેઈ દેવસ્સ ॥ નસ્સંતં સમુવિલ્લઈ, સો-
વિહુ પરિન્નમઈ સંસારે ॥ ૧ ॥ અર્થ:— જે પુરુષ મંદિરની આમદાની જાં-
ગે, અને જે મોઢેથી બોલ્યાઠતાં, જિનદ્રવ્ય ન આપે, તે પણ સંસારમાં પ-
રિન્નમણ કરે. તથા ॥ જિણવયણ બુદ્ધિકરં, પજાવગં નાણ દંસણ ગુણાણં ॥
ઝલ્લંતો જીણદવ્વં, અણંત સંસારીઠ હોઈ ॥ ૧ ॥ અર્થ:— જે જિનમતની
વૃદ્ધિ કરે, ચૈત્યપૂજા, ચૈત્ય સમારવાં, મહાપૂજા, સત્કારાદિ કરી, જ્ઞા-
ન દર્શનની પ્રજાવના કરે, પરંતુ જિનદ્રવ્યનો નાશ કરે, તો તે અનંતસં-
સારી થાય, અને જો જિનદ્રવ્યની રક્ષા કરે તો અદ્વપસંસારી થાય, દે-
વદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે તો તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધે; પરંતુ પંદર કર્મદાન,
અસત્ય વ્યાપાર દૂર કરી સદ્વ્યવહારથી જિનદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે. ॥

यतः ॥ जिणवर आणा रहियं, वड्डारंतावि केवि जिणदवं ॥ बुडुंति ज-
वसमुद्दे, मूढा मोहेण अन्नाणी ॥ १ ॥

कोइ कहे ठे के श्रावक विना बीजाउने तेउना अधिक किंमतना दागीना राखीने कालांतरे व्याजनी वृद्धि करे, ते उचित ठे. एम कहेवुं पण ठीक ठे; कारण के सम्यक्त्वपचीशी आदि ग्रंथोमां संकाशनी कथामां तेमज लखेल ठे. चैत्यद्रव्य जहण करवाथी बहुज कष्ट पामवुं पडे ठे. सागर श्रेष्ठिवत् ॥ आ कथा श्राद्धविधि ग्रंथथी जाणवी. ज्ञानद्रव्य पण देवद्रव्यनी जेम अकटपनीय ठे, अर्थात् तेनो पण नाश न करवो, जहण न करवुं, अने बगडतां तेनी सार संचाल करवी; तेवीज रीतें साधारण द्रव्य पण संघनी अनुज्ञाथीज कटपे ठे. अनुज्ञाविना काममां लेवुं न कटपे. संघें पण साते क्षेत्रमांज साधारण द्रव्य वापरवुं जोइए. बीजा मागनाराउने पण तेमांथी आपवुं न जोइए. तेवीज रीतें ज्ञान संबंधी कागल, पत्रादि, साधुनुं आपेवुं श्रावकें पोताना कार्यमां नहि वापरवुं जोइये. पोतानी पोथीमां पण नही राखवुं जोइए. स्थापनाचार्य अने जपमालादि लइ लेवानो व्यवहार तो देखाय ठे; तथा गुरुनी आज्ञा विना साधु साध्वीए लिखिया पासे लखावुं. तेमज वस्त्र सूत्रादिनुं लेवुं पण कटपतुं नथी. इत्यादि विचारी लेवुं. ते कारणथी थोडा पण ज्ञान तेमज साधारण द्रव्यनो जोग न करवो जोइए.

देवने नामें बोले, ते द्रव्य तत्काल आपवुं जोइए, कारण के देवद्रव्य जेटवुं शीघ्र आपे, तेटवुं उत्तम ठे. कदापि विलंब करे तो पढी कोण जाणे धनहानि, वा मरण आय? तेवे प्रसंगे देवद्रव्यनुं रुण रही जाय. बली संसारी गृहस्थोनुं देवुं पण श्रावकें शीघ्र आपवुं जोइए, तो पढी देवद्रव्य वास्ते शुंज कहेवुं? जे वखत माला पेहेरावी, वा जो कांइ देवद्रव्यना जंडारमां आपवानुं कर्युं, तेज वखतथी ते देवद्रव्य थइ चुक्युं. ते द्रव्यथी जे लाज मेलवाय ते पण देवद्रव्य समजवुं. ते द्रव्य श्रावकें जोगववुं न जोइए, तेज कारणथी शीघ्र आपी देवुं जोइए. जो मास आदि पढी आपवानो करार करे तो करार उपर माग्या विना जरूर आपी देवुं. जो करार वित्याबाद आपे तो देवद्रव्य खावानो दोष लागे. देवद्रव्यनी उघराणी पण श्रावक पोतानी उघराणीनी पेठे यत्तथी

करे. जो देवद्रव्य लेवामां ढील करे, अने कदाचित् देवादारीनी दुर्जिह्वा आदि कारण्थी दरिद्रादि अवस्था आवी जाय तो फरी मलबुं मुश्केल थइ जाय, वली देनार पण उत्साहपूर्वक कपटरहित थइ शीघ्र आपी दे; नही तो देवद्रव्य जहण करवानो दोष ठे.

वली देव, ज्ञान तथा साधारण संबंधी डुकान, खेतर, वाडी, घर, प-
ठर, इंट, चुनो, काष्ठ, वांस, माटी, खडी, चंदन, केशर, बरास, फूल, चंगे-
री, धूपपात्र, कलश, वासकुंपी, ठत्र, सिंहासन, चामर, चंदरवा, जालर,
जेरी, चंदनी, तंबु, कनात, पडदा, कांबल, बाजोठ, तखता, पाटला, पा-
टी, घडा, बेठा, उरसीआ, काजल, जल, दीवा, चैत्यशाला, परनालनुं पा-
णी इत्यादि सर्व देव विगेरेनुं पोताना काममां न वापरबुं जोइये. तुटी जा-
य, फाटीजाय, वा मलिन थायतो महादोष लागेठे. देवनी पासे बलता
दीवाना प्रकाशमां कोइ सांसारिक काम करे तो ते मरीने तिर्यंच थाय;
ते कारण्थी देवना दिवामां खतपत्रादि वांचवां न जोइये. रुपीआपण न
परखवा. घरनां काम तो करवांज नहि. वली देवना केशर चंदननुं तिल-
कपण न करबुं. देवना जलथी हाथ पण न धोवा. स्नात्रजलपण थोडुंज वा-
परबुं जोइये. देवना जालर, मृदंग, जेरीप्रमुख जे जे सामान, गुरु तथा
संघना कार्यमां वापरे, तो ते बाबतनो नकराणो आपी वापरे. कदाचित्
कोइ उपकरण तुटी जायतो पोताना पैसा खरची नबुं बनावी आपे. दे-
वना दीप फानस प्रमुखमां जुदाज राखे; अने जोसाधारण द्रव्यनी जा-
लर प्रमुख वस्तुं बनावे तो सर्व धर्मकार्यमां वापरी शकाय. तेमां दोष
नथी. जेवा जावथी करे, तेबुं प्रमाण ठे.

देवनां तथा ज्ञान खातानां घर प्रमुख पण श्रावकें निःशुक्तादि दोष
होवथी जाडे राखवां न जोइये. साधारण द्रव्यना घरप्रमुख संघनी अ-
नुमतिथी लोकव्यवहारें जाडुं आपी वापरे तो दोष नथी; परंतु जाडुं क-
रारने दिवसे पोतानीमेले आपी देबुं जोइये. जाडे राखेबुं मकान समरा-
ववामां पोतानुं धन वापरे तो हिसाबमां मजरे ले. तेमां दोष नथी; कोइ
साधमीं दुःखी होय, निर्धन थइ गयो होय, अने ते संघनी आज्ञाथी जा-
डुं आप्याविना रहे तोपण दोष नथी. वली तीर्थादिमां अथवा देरासरमां
बहु वखत रेहेबुं पडे, तेमां सुवे, तो त्यांपण व्यवहार मुजब अधिक जाडुं

आपे, उठुं जाडुं आपे तो दोष लागे. जाडुं आप्याविना देव ज्ञान तथा साधारण संबंधी कलश, पाटला प्रमुख उपकरणो उजमणामां, पुस्तक पूजामां, नंदी प्रमुखमां मांडवासारु न लेवां जोश्ये; कारण के उजमणां पोताना नामथी करवामां आवेढे, अने तेमां देव, ज्ञान, वा साधारण खातानी वस्तुं नकरा शिवाय वपराय तो दोष लागेढे.

घर देरासरमां चडाववामां आवेला अक्षत, सोपारी, बदाम, प्रमुख वेचवाथी जे धन उपजे, तेनां पुष्प प्रमुख लक्ष घरदेरासरमां न चडावे, मोटामंदिरमां पण न चडावे. जे पूजारी होयतेने सर्व हकीकत कहे; अने मंदिरनुं द्रव्य ठे, पण मारुं नथी एम स्पष्ट कहे. पूजारी न होय तो संघसमक्ष कही दे. एम न कहे तो महादोष ठे. घरदेरासरनुं नैवेद्यादि माळीने आपे, परंतु तेथी माळीनी नोकरी हिसाबमां न ले. प्रथमथीज जोश्टी पुष्पादि वस्तु आपवी एवा करारथी काम ले तो दोष नथी. मुख्यवृत्तियें तो नोकरीवास्ते चडेलुं आपवाथी जुडुं आपवुं जोश्ये.

घरदेरासरमां चडेला अक्षत प्रमुख मोटा मंदिरमां मोकलावी आपे, अन्यथा घरदेरासरना द्रव्यथी घरदेरासरनी पूजा गणाशे, परंतु पोताना द्रव्यनी थशे नहि. तेम करवाथी अनादर, अवज्ञादि दोष ठे, तेथी तेम करवुं युक्त नथी. स्वद्रव्यथीज पूजा करवी उचित ठे. देरानां नैवेद्य, अक्षतादि पोताना द्रव्यनी जेम साचववां जोश्ये, बराबर किंमते वेची, देव द्रव्य वधारवुं जोश्ये. परंतु जेम तेम वेची आपी देवां न जोश्ये. जो तेम करे तो देवद्रव्य नाश करवानो दोष लागेढे.

सर्व रीतें रक्षण करतां ठतां चोर, अग्नि आदिना उपद्रवथी देवद्रव्यनाश पामे तो चिंताकारकने दोष नथी.

देव, गुरु, यात्रा, तीर्थपूजा, संघपूजा, साधर्मिवात्सल्य, स्नात्रप्रज्ञावना, ज्ञान लखाववा प्रमुख कारणोवास्ते बीजाळ पासैथी धन ले, त्यारे चार पांच पुरुषोने साक्षी राखी ले; पढी खरचवाना प्रसंगमां पण गुरुसंघ प्रमुख प्रगट कही दे, के आ धन में अमुक सख्सनुं आपेलुं खरचेलुं ठे. मारुं नथी.

तीर्थादिमां, तेमज पूजा स्नात्रमां, ध्वजा चडाववा प्रमुख आवश्यक कर्त्तव्यमां खरच बीजाने शिर नहि नाखतां, पौतेज यथाशक्ति करे. जो कोश्यें धन खरचवाने आप्युं होय तो तेनुं नाम प्रगट बोली काम करे.

जो घणाये मढी साधर्मिवात्सल्य, संघपूजादि कार्यमां धन वापरवा आप्युं होय तो जेनो जेनो जेटलो जेटलो हिस्सो होय ते ते सर्व प्रगटपणे कही दे, नहिं तो पुण्यफलनी चोरी लागे.

वढी मरणांत समये माता, पिता प्रमुखें जे धर्ममां खरचवा कह्युं होय, तथा पुत्रादि जे खरच करवुं कबुल करे. ते बहु श्रावकोपासे कही देवुं जोइए. जेम के हुं तमारा नामथी अमुक दिवसनी अंदर अमुक धन खरचीश, तमे तेनी अनुमोदना करो. पढी ते धन सर्व समझ, पोताना नामथी नही, परंतु माता पिता प्रमुखना नामथी ते मुदतनी अंदर खरची देवुं जोइए. धर्मनां खरच मुख्यवृत्तिए तो साधारण द्रव्यथीज करवां जोइए; कारण के ज्यां ज्यां काम पडे, त्यां त्यां उपयोगमां आवे. सात क्षेत्रोमां जे क्षेत्र सीदातुं होय, तेमां धन खरची, तेने देको आपे. कोइ श्रावक निर्धन थइ गयो होय तो, तेने तेज धनथी सहाय आपे ॥ लोकेप्युक्तं ॥ दरिद्रं नर राजेंद्र, मा समृद्धं कदाचन ॥ व्याधितस्यौषधं पथ्यं, नीरोगस्य किमौषधं ॥ १ ॥ तेज कारणथी, परजावना, संघ पेहेरामणी तथा लाणीप्रमुखमां, जे निर्धन साधर्मी होय, तेने विशेष वस्तु आपवी जोइये; अन्यथा धर्म अवज्ञादि दोष लागे. वढी धनवानथी निर्धनने अधिक देवुं ते पण युक्तठे. जो शक्ति न होय तो बनेने बराबर आपे.

पोतानो खरच धर्मद्रव्यथी न करवो जोइये. यात्रादि निमित्त जे धन काढवामां आवे, ते सर्व देवादि निमित्त थयुं. जो ते द्रव्य पोताना जोजनमां अथवा गाडी प्रमुख जाडामां वापरे तो अवश्य तेने देवद्रव्यखावानो दोष लागे. कदाचित् अज्ञानताथी, चूकथी, बे समजथी, इत्यादि कारणथी कोइ श्रावक देवादि द्रव्यनो उपजोग करी ले, तेना प्रायश्चित्तमां, जेटलुं द्रव्य तेणें उपजोगमां दीधुं होय तेटलुं द्रव्य देव, साधारण संबंधी जुहुं काढे मरणसमये शक्तिना अज्ञावथी धर्मस्थानमां थोडुं खरचे, परंतु देवुं कोइनुं राखे नहि. देवप्रमुखनुं द्रव्य तो विशेषें करी राखे नहि. ए प्रमाणे श्रीजिनराजनी पूजा, जक्ति, द्रव्य रक्षणादि दृढ जावथी करवां जोइये. इति.

हवे गुरुवंदनविधि लखीये ठीये. ज्ञानादि पांच आचार संयुक्त होय,

तथा जे शुद्ध प्ररूपक होय, ते गुरु ठे. पांच आचारनुं स्वरूप जोवुं होय तो, श्रीरत्नशेखरसूरिकृत आचारप्रदीप ग्रंथ जोइ लेवो.

पूर्वोक्त गुरु, आचार्य प्रमुख सन्मुख, जे प्रत्याख्यान पूर्व पोते पोतानी मेले कर्तुं हतुं, ते विशेष रीतें विधिपूर्वक गुरुमुखशी उचरावे; कारण के प्रत्याख्यान त्रणतरेहशी करवामां आवेठे. १ आत्मसाक्षिक, २ देवसाक्षिक, ३ गुरुसाक्षिक, तेनो विधि आ ठे—

गुरु, मंदिरमां देववंदनार्थे, स्नात्रादि देखवावास्ते, धर्मोपदेश देवावास्ते, जिनमंदिरमां आव्या होय, तथा वस्तिमां होय, त्यां मंदिरनी जेम त्रण निस्सिहि, पांच अग्निगमनादि, यथायोग्य विधिपूर्वक जइ गुरु धर्मोपदेश आपे ते पहेलां अथवा पढी यथाविधियें पचवीश आवश्यक, शुद्ध छादशावर्त्त वंदन करे; गुरुवंदननुं फल बहुज मोटुं ठे. कृष्णवासुदेववत्. ज्ञाप्यमां वंदनाना त्रण प्रकारठे. एक तो मस्तक नमाववुं ते फेटावंदना, बीजी संपूर्ण बे खमासणां प्रमुख कहेवां ते स्तोत्रवंदना, त्रीजी छादशावर्त्त करवाशी, छादशावर्त्तवंदना आय ठे. प्रथमनी वंदना सर्व संधने करवी; बीजीवंदना सर्व स्वदर्शनी साधुर्तने करवी; अने त्रीजी वंदना पदवीधर आचार्य प्रमुखने करवी.

जेणें सवारनुं पडिकमणुं न कर्तुं होय, तेणें विधिपूर्वक वंदना करवी; कारण के ज्ञाप्यमां लख्युं ठे के, सवारनो वंदनाविधि आ प्रमाणे करे. प्रथम १ ज्ञाप्योक्तविधियें श्र्यापथ प्रतिक्रमे, पढी २ कुस्थाननो कायोत्सर्ग करे, सो उह्वास प्रमाण करे, जो खप्पमां स्त्रीसाथे संगम कर्यो होय तो अशुचिनी सर्व जगा धोइ, पढी एक सो आठ श्वासोह्वास प्रमाण कायोत्सर्ग करे. पढी ३ चैत्यवंदन करे. पढी ४ क्षमाश्रमणपूर्वक मुहपत्ति प्रतिलेखे, पढी ५ बे वंदणां दे, पढी ६ देवसि आदिक आलोवे, पढी ७ वांदणां दे, पढी ८ अप्रुठिठमि कहे, पढी ९ बे वांदणां दे, पढी १० प्रत्याख्यान करे, पढी ११ जगवान अहं इत्यादि चार क्षमाश्रमण दे, पढी १२ स्वाध्याय संदिसाहु कहे, पढी क्षमाश्रमणपूर्वक सद्याय करुं एम कहे, पढी स्वाध्याय करे.

हवे संध्यावंदनविधि लखीयें ठीयें. १ श्र्यापथ पडिकमे, पढी २ चैत्यवंदन करे, पढी ३ क्षमाश्रमणपूर्वक मुखवस्त्रिकानुं प्रतिलेखन करे, प-

ગુરુદ્રોહ ન કરે, આપણમોસો ન કરે, આ સર્વ મહાપાપનાં કામ છે. વલી કુહી સાક્ષી, રોષ, વિશ્વાસઘાત, કૃતઘ્નતા, આ ચાર કર્મ ચંડાલપણાં છે, તેથી તે ત્યાગે. અસત્ય બોલવું તે સર્વ પાપથી મોટું પાપ છે, તેથી અસત્ય સર્વથા ન બોલે. ન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરે, અને અન્યાયી લોકો જે સુખી દેખાય છે. તે અન્યાયથી સુખી નથી, પરંતુ તેજના પૂર્વજન્મના પુણ્યના ફલથી સુખી છે; કારણ કે કર્મફલ ચાર પ્રકારનાં છે. યદાદુર્ધર્મઘોષ સૂરિપાદાઃ ॥ એક પુણ્યાનુબંધિપુણ્ય છે, બીજું પાપાનુબંધિ પુણ્ય છે, ત્રીજું પુણ્યાનુબંધિ પાપ છે, ચોથું પાપાનુબંધિ પાપ છે. આ ચારે પ્રકારને કાંશ્ક વિસ્તારથી બતાવીએ છીએ.

૧ જેણે જિનધર્મની બિલકુલ વિરાધના કરી નથી, પરંતુ સંપૂર્ણ આરાધના કરી, જેઠ સંસારમાં જવાંતરમાં મહાસુખી, ધનાઢ્ય ઉત્પન્ન થાય, તેઠ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યવાલા સમજવા. જરત, બાહુબલિવત્

૨ જે પુરુષો નીરોગાદિ ગુણયુક્ત હોય, અને ધનાઢ્યપણ હોય, પરંતુ કોણિક રાજાની પેઠે પાપ આચરણમાં તત્પર હોય, તે પાપાનુબંધિ પુણ્યવાલા સમજવા. આ પુણ્ય પૂર્વજન્મમાં અજ્ઞાન કષ્ટ કરવાથી થાય છે.

૩ જે પુરુષો પાપના ઉદયથી દરિદ્રી તથા દુઃખી હોય, પરંતુ શ્રીજિનધર્મમાં બહુજ અનુરક્ત હોય, ધર્મ કરવામાં તત્પર હોય, તેઠ પુણ્યાનુબંધિ પાપવાલા સમજવા, ડુમક મહર્ષિવત્. પૂર્વજન્મમાં લેશમાત્ર દયાદિ સુકૃત કરવાથી થાય છે.

૪ જેઠ પાપી, ચંડાલ કર્મના કરનારા, અધર્મી નિર્દય, પાપ કરી પશ્ચાત્તાપ નહીં કરનારા એવા પુરુષો દુઃખી છે, તો પણ પાપ કરવામાં નિરંતર તત્પર છે. તેઠ પાપાનુબંધિ પાપવાલા છે, કાલિકસુરીઆ કસાશ્વત્.

બાહ્ય જે નવ પ્રકારની પરિગ્રહરૂપ રૂઢિ છે, અને અંતરંગ જે આત્માની અનંતગુણરૂપ રૂઢિ છે, તે પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યથી જ મલે છે; તેથી કદાપિ કોઈ જીવ પાપાનુબંધિ પુણ્યના પ્રજાવથી આ લોકમાં સુખી દેખાય તો પણ જીવિષ્યના જન્મોમાં મહાદુઃખ તથા આપદા પામવાના.

વલી જે મેહેસૂલની ચોરી છે, તે સ્વામિદ્રોહ છે, આ ચોરી આ લોક તેમજ પરલોકમાં અનર્થની દાયક છે; વલી જેમાં બીજાને પીડા થાય, એવો વ્યવહાર ન કરે ॥ યતઃ ॥ શાત્ર્યેન મિત્રં કપટેન ધર્મ, પરોપતાપેન

समृद्धिप्राप्तं ॥ सुखेन विद्यां परुषेण नारीं, बांढंति ये व्यक्तमपंडितास्ते ॥
१ ॥ तथा जेवी रीतें लोकोने रागजाव थाय, तेवो यत्न करे. यतः ॥ वंश-
स्थवृत्तं ॥ जितेंद्रियत्वं विनयस्य कारणं, गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते ॥
गुणप्रकर्षेण जनोनुरज्यते, जनानुरागप्रज्ञवाहि संपदः ॥ १ ॥ वल्ली धन-
नी हानि तथा लाज, संग्रहादि गुह्य राखे, बीजा पासे प्रकाश न करे.
यतः ॥ स्वकीयं दारमाहारं, सुकृतं द्रविणं गुणं ॥ दुष्कर्म मर्म मंत्रं च, प-
रेषां न प्रकाशयेत् ॥ १ ॥ वल्ली असत्यपण न बोले, जो राजा, गुरु आदि
पुढे तो सत्य कही दे. सत्य बोलवुं तेज पुरुषनो उत्तम धर्म ठे.

वल्ली यथार्थ कही मित्रनुं मन हरण करे, बांधव जनोने सन्मान आपी
वश करे, स्त्रीने प्रेमथी वश करे, चाकरोने दान आपी वश करे, अने दा-
क्षिण्यताथी बीजा लोकोनां मन हरण करे. वल्ली कोइ जगाये पोताना
कार्यनी सिद्धिवास्ते बलवान् पुरुषोने पण आगल करे. वल्ली ज्यां प्रीति
होय, त्यां क्षेणदेणनो व्यापार न करे. आ कथन सोमनीतिमां पण ठे.

साक्षीविना मित्रना घरमांपण धनादि राखवां न जोइये, कारण के
लोच महाबुरो ठे. वल्ली जो सोंपनार सख्स गुजरी जाय तो ते धन तेना
पुत्रादिने पावुं आपी देवुं जोइये. जो धन सोंपनारनो कोइ संबंधी न
होय तो ते धन सर्व लोकोनी समक्ष धर्मस्थानमां लगावे. वल्ली श्रावक,
देवगुरु, चैत्य, जिनमंदिरना साचा अथवा जूठा पण सोगंद न खाय. व-
ल्ली बीजाजना साक्षीपण न थाय. यतः ॥ कर्पासिक ऋषि कहे ठे ॥ अ-
नीश्वरस्य द्वे चार्ये, पथि क्षेत्रं द्विधा कृषिः ॥ प्रातिज्ञाव्यं च सादयं च,
पंचानर्थाः स्वयंकृताः ॥ १ ॥

वल्ली श्रावक मुख्य वृत्तियें तो जे गाममां रहे, त्यांज व्यापार करे, का-
रण के तेम करवाथी कुटुंबनो अवियोग, घरनां कार्य, तथा धर्मकार्यादि
सर्व बनी रहे ठे. कदापि पोताना गाममां निर्वाह न थाय तो, पासेना दे-
शांतरमां व्यापार करे, ज्यांथी जरूरी काम प्रसंगे पोताने घेर जलदीथी
आवी शकाय. एवा कोण पामर ठे के, पोताना देशमां निर्वाह थतो होय
ठतां परदेशमां जाय ॥ यतः ॥ जीवंतोपि मृताः पंच, श्रूयंते किल चारते ॥ द-
रिद्रो व्याधितो मूर्खः, प्रवासी नित्यसेवकः ॥ १ ॥ जो निर्वाह न थतो
होय तो, पोते न जाय, तेमज पुत्रादिने परदेश न मोकळे, परंतु सुपरी

द्वित गुमास्ताने परदेश मोकले, जो पोतानेज परदेश जवुं पडे तो, शुभ मुहूर्त्त, सारां शुक्ल, निमित्त देखीने तथा देव गुरुने वंदना करीने, मंगलपूर्वक, जाग्यवान् पुरुषोना सथवारामां, निद्रादि प्रमाद तजी, केटलाएक पोताना झातिबंधुर्जने साथे लइ जाय, कारण के जाग्यवान्ना सथवारार्थी विघ्न नाश पासि ठे. वली लेणदेण, गुप्त धन, सर्व, पिता जाइ, के पुत्रादिने बतावी जाय, पोताना संबंधीर्जने सारी शिखामण आपी जाय, बहुमानपूर्वक सेवकोने बोलावी जाय. जीववानी इत्ता होय तो, देवगुरुनुं अपमान करी, कोइनी निर्जुनना करी, स्त्री आदिने ताडना, तर्जना करी, अने बालकने रोवरावी न जाय. कदापि कोइ पर्वमहोत्सवादिना दिवसो निकट होय तो उत्सव करीने जाय. यतः ॥ उत्सवमशनं सर्वं, प्रगुणं चोपेक्ष्य मंगलमशेषं ॥ असमापिते च सूतक, युगेंगनर्त्तौ च नो यायात् ॥ १ ॥ वली दूध पीइने, मैथुनसेवन करीने, स्नानकरीने पोतानी स्त्रीने मारीने, वमन करीने, थुंकीने, रुदन करीने, कठण शब्द सुणीने, गालो सुणीने, परदेश न जाय; वली शिर मुंडावीने, आंसु पाडीने, अने माठां शुक्ल यतां पण ग्रामांतर न जाय.

वली कार्यने वास्ते जो चाखे तो जे स्वर वेहेतो होय, ते बाजुनो पग प्रथम उपाडी मुके, जेथी कार्यसिद्धि थाय. वली रोगी, वृद्ध, ब्राह्मण, आंधलो माणस, गाय, पूजनीय, राजा, गर्भवती स्त्री, जार उपाडनार, तेर्जने कांइ आपीने ग्रामांतर जाय. वली धान्य पाकुं अथवा काचुं तथा पूजा योग्य मंत्रमंडल तेने तजे नहि. वली स्नाननुं जल, रुधिर, मड्डुं, थुंक, श्लेष्म, विष्टा, मूत्र, बलतो अग्नि, साप, मनुष्य, शस्त्र, आ वस्तुने उलंधे नहि. वली नदीने कांठे, गायना गोकुलमां, वडना जाडनी नीचे, जलाशयमां, अने कुवाना कांठा उपर विष्टा न करे. वली रात्रियें वृद्धनीचे न रहे. उत्सव तथा सूतक पुरां थये परदेश जाय, साथ विना परदेश न जाय, दासनी साथे न जाय, मध्याहे तथा अर्धरात्रियें मुसाफरी न करे. वली क्रूर प्रकृतिवाला मनुष्य, कोटवाल, चाडीआ, दरजी, धोबीप्रमुख, अने नीचमित्रनी साथे गोष्ठि न करे. तेर्जनी साथे अकाखे चाखे नहि. वली पाडा, गधेडा अने गायनी असवारी करे नहि. वली हाथीथी हजार हाथ, गाडायी पांच हाथ, अने घोडा तथा शिंगडावाला जनावरोथी द-

શ હાથ દૂર રહે. વહી खरची વિના મુસાફરી કરે નહિ. બહુ નિદ્રા લહે નહિ. રસ્તામાં કોશનો વિશ્વાસ રાખે નહિ. એકલો કોશના ઘરમાં જાય નહિ. જુનાં વહાણ ઉપર ચઢે નહિ. એકલો નદીમાં પ્રવેશ કરે નહિ. મુશ્કેલીવાલી જગામાં સાધનો વિના જાય નહિ. અગાધ પાણીમાં પ્રવેશ કરે નહિ. જેઠ બહુ ક્રોધી હોય, બહુ સુખશીલિયા હોય, તથા બહુ કંજુસ હોય, તેવાંની સાથે મુસાફરી કરે નહિ. તથા બાંધવાના, મારવાના, જૂગાર खेलવાના, પીડાના, खजानાના, અને અંતેઝરના સ્થાનમાં ગમન કરે નહિ. તથા બૂરા સ્થાનમાં, સ્મશાનમાં, શૂન્યસ્થાનમાં, ચોકમાં, સૂકાઘાસમાં, કૂડાકચરમાં; ઊંચીનીંચી જગામાં, ઊકરડામાં, વૃદ્ધાગ્રમાં, પર્વતાગ્રમાં, નદીના કાંઠામાં, કૂવાના કાંઠાપર, આ સ્થાનોમાં લીધેકાલ બેસે નહિ. વહી જે જે કામો જે જે વચ્ચે કરવાં હોય તે તે વચ્ચે કરે, પરંતુ ગફલત કરે નહિ, તેમ તજે નહિ.

પુરુષે સુશોજિત વસ્ત્ર પહેરવાનો આડંબર તજવો ન જોઈએ. પરદેશમાં ગમન કરતાં તો વિશેષે કરી ન તજવો જોઈએ; કારણ કે આડંબરથી અનેક કાર્યો સિદ્ધ થાય છે. વહી જે કાર્યો કરવાં તે પંચપરમેષ્ટિ સ્મરણ પૂર્વક, તથા ગૌતમાદિ ગણધરોનાં નામગ્રહણપૂર્વક કરે; તેમજ દેવ-ગુરુની ઋત્તિવાસ્તે ધનની કલ્પના કરે. કારણ કે જ્યારે ધન કમાવાનો પ્રારંભ થાય, ત્યારે નફામાંથી અમુક હિસ્સો સાતદેત્રોમાં અવશ્ય લગાવીશ, એવી જાવના અવશ્ય કરવી જોઈએ.

જ્યારે લાભ પ્રાપ્તથાય, ત્યારે જાવના અનુસારે મનોરથ સફલ કરે, કારણ કે વ્યાપારનું ફલ ધનપ્રાપ્તિ છે અને ધનપ્રાપ્તિનું ફલ, ધર્મ કાર્યોમાં ધનનો વ્યય છે. તેમ ન થાય તો વ્યાપાર કરવો તે નરક તિર્યંચ ગતિ પામવાનું કારણ થાય છે. જો ધર્મકાર્યમાં ધન खરचाય તો તે ધર્મ-ધન કહેવાય છે, અને જો પાપકાર્યમાં खરचाય તો પાપધન કહેવાય છે. ઋદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧ ધર્મઋદ્ધિ, ૨ જોગઋદ્ધિ, ૩ પાપઋદ્ધિ. જો ધર્મકાર્યમાં ધન વપરાય તો ધર્મ ઋદ્ધિ, શરીરના જોગમાં વપરાય તો જોગઋદ્ધિ; અને ધર્મ, જોગથી રહિત તે પાપઋદ્ધિ જાણવી. તે કારણથી નિરંતર સ્વધનનો દાનાદિ ધર્મકાર્યમાં વ્યય થવો જોઈએ. જો થોડું ધન હોય તો થોડું ધન ધર્મકાર્યમાં વાપરવું; કારણ કે શ્વાનુસારિણી

શક્તિ કોશ્કનેજ હોય છે. ધનઉપાર્જન કરવાનો ઉપાય નિરંતર કરવો જોઈએ, પરંતુ અત્યંત લોભ ન કરવો જોઈએ. ધર્મ અર્થ અને કામ યથા-વસરે સેવન કરવા જોઈએ, પરંતુ અત્યંત કામાસક્ત ન થવું જોઈએ. ધન પણ ન્યાયપૂર્વક ઉપાર્જન કરવું જોઈએ. ન્યાયોપાર્જિત ધન સત્પાત્રાદિમાં વાપરવાના ચાર ઝંગ છે, તે લખીએ ઢીએ.

ન્યાયોપાર્જિત ધન સત્પાત્રાદિમાં વાપરવાના ચાર ઝંગ છે તે લખીએ ઢીએ. ૧ ન્યાયોપાર્જિત સત્પાત્ર વિનિયોગરૂપ પ્રથમ ઝંગ. પુણ્યાનુબંધિપુણ્યબંધનો હેતુ હોવાથી, વૈમાનિકદેવતાપણું, જોગજૂમિયુક્ત મનુષ્યપણું, સમ્યક્ત્વાદિની પ્રાપ્તિ, નિકટમોક્ષ ફલ, ઇત્યાદિ, છે. ધન સાર્થવાહ, તથા શાલિજ્ઞાદિવત્.

૨ ન્યાયોપાર્જિત અસત્પાત્રવિનિયોગરૂપ બીજો ઝંગ. પાપાનુબંધી પુણ્યનો હેતુ હોવાથી જોગમાત્ર ફલ પણ છે. તો પણ પરિણામે વિરસ ફલ છે. જેમ લક્ષ્મીજ્ય કરનાર બ્રાહ્મણ અનેકજવોમાં કિંચિત્ સુખ જોગવીને સેવનક નામે સર્વાંગ સુલક્ષણો જડ્દહસ્તી થયો.

૩ અન્યાયોપાર્જિત સત્પાત્રપરિપોષરૂપ ત્રીજો ઝંગ. તેનું સારા કે-ત્રમાં સામો વાવી દેવાવત્ ફલ છે. એ સુખાનુબંધીહોવાથી રાજ્યના કારજા-રીતના અત્યંત આરંજ ઉપાર્જિત ધન સમાન છે. એવું ધન પણ ધર્મકાર્ય-માં વાપરવામાં આવે તો સારું છે. આબુ પર્વત ઉપર જિનમંદિર બંધાવનાર વિમલચંદ્ર તથા વસ્તુપાલ, તેજપાલ મંત્રીની જેમ લાભકારક છે. જો તેવું ધન પણ ધર્મકાર્યમાં ન વાપરવામાં આવે તો ડુર્ગતિ તેમજ અપકી-ર્તિ, તેનું ફલ છે. મમ્મણ શેઠની જેમ.

૪ અન્યાયોપાર્જિતકુપાત્રપોષરૂપ ચોથો ઝંગ. આ ઝંગ સર્વ પ્રકારે ત્યાગવા યોગ્ય છે. કારણ કે અન્યાયોપાર્જિત ધન અને તેનો કુપાત્રમાં ઉ-પયોગ કરવો, તે એવું છે કે, ગાયને મારી તેના માંસથી કાગડાનું પોષણ કરવું. તે કારણથી ગૃહસ્થે ન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરવું જોઈએ.

શ્રાદ્ધદિનકૃત્યસૂત્રમાં લખ્યું છે કે વ્યવહારશુદ્ધિ, તેજ ધર્મનું મૂલ છે. જેનો વ્યાપાર શુદ્ધ છે, તેનું ધન પણ શુદ્ધ છે; જેનું ધન શુદ્ધ છે, તેનો આહાર શુદ્ધ છે; જેનો આહાર શુદ્ધ છે, તેનો દેહ શુદ્ધ છે; જેનો દેહ શુદ્ધ છે, તે ધર્મને યોગ્ય છે. એવો પુરુષ જે જે કૃત્ય કરે, તે સર્વ સફલ થાય. જે

વ્યવહાર શુદ્ધ ન કરે, તે ધર્મની નિંદા કરાવવાથી સ્વપરને હુર્લજ્જવોધી કરે; તે કારણથી વ્યવહારશુદ્ધિ અવશ્ય કરવી જોઈએ.

વહી દેશાદિ વિરુદ્ધનો ત્યાગ કરે. દેશ, કાલ, રાજવિરુદ્ધાદિ પરિ-
હરે. આ કથન હિતોપદેશ માલાનુસાર કરેલ છે. જે પુરુષ દેશ, કાલ,
રાજ્ય તેમજ ધર્મવિરુદ્ધ તજે, તે સમ્યગ્ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરે છે.

દેશવિરુદ્ધ આ પ્રમાણે. મારવાડ દેશમાં રહેતી કરવી અને સોરઠ દે-
શમાં મદિરા બનાવવી, ઇત્યાદિ દેશવિરુદ્ધ સમજવું. વહી જે જે દેશમાં
જે જે કાર્ય શિષ્ટજનો અનાચરણીય માને તે તે કાર્ય તે દેશમાં કરવાં તે
દેશવિરુદ્ધ છે. જાતિ કુલાદિ અપેક્ષાએ જે અનુચિત હોય તે. પણ દેશ
વિરુદ્ધ છે. બ્રાહ્મણ જાતિયેં સુરાપાન કરવું તે જાતિકુલવિરુદ્ધ છે, અને
એક દેશવાલાની સન્મુખ બીજા દેશવાલાની નિંદા કરવી તે દેશવિરુદ્ધ છે.

કાલવિરુદ્ધ આ પ્રમાણે. શીતકાલમાં હિમાલય સમીપ ગમન કરવું,
ઉષ્ણકાલમાં આફ્રિકા દેશમાં મુસાફરી કરવી. વર્ષાઋતુમાં મરુદેશમાં
ગમન કરવું, ડુકાલમાં અનાજસહિત જંગલમાં મુસાફરી કરવી, રાજાઝના
પરસ્પર વિરોધના વચ્ચેમાં તથા ધાડ પાડુઝ રસ્તો રોકી બેઠા હોય તે વ-
ચ્ચે મુસાફરી કરવી, સાંજની વચ્ચે ધનસહિત પ્રયાણ કરવું, ઇત્યાદિ
સ્થાનકોમાં, અતિ સામર્થ્ય, સહાય તથા દૃઢબલ વિના ગમન કરે તો પ્રા-
ણનાશ તથા ધનનાશનો સંજ્ઞ છે. ફાગણ માસ પઠી તલાદિનો વ્યાપાર,
તલ પીલાવવા, તલાદિ જઢાણ કરવા, તથા વર્ષાઋતુમાં શાક પત્રાદિ
જાજી પ્રમુખ રાવાં તથા બહુ જીવાકુલ જૂમિમાં હલ ફેરવવાં, ઇત્યાદિ
મહાદોષનાં કારણ છે.

રાજવિરુદ્ધ આ પ્રમાણે. રાજાના અવર્ણવાદ બોલવા, જેને રાજા મા-
ન્ય કરતા હોય, તેઝને ન માનવા, રાજાના વૈરીઝની સાથે મેલાપ કરવો,
રાજાના શત્રુઝના સ્થાનમાં લોજ્જથી જવું, રાજાના શત્રુઝની સાથે વ્યા-
પાર કરવો, રાજાના કામમાં પોતાની ઇઠ્ઠાપૂર્વક વિધિનિષેધ કરવા.

લોકવિરુદ્ધ આ પ્રમાણે. નગર નિવાસીઝની સાથે પ્રતિકૂલપણે વ-
ર્તવું, સ્વામિઝોહ કરવો, લોકોની નિંદા કરવી, ગુણવાન્ તેમજ ધનવા-
નની નિંદા કરવી, પોતાની બડાઈ ગાવી, સરલની હાંસિ કરવી, ગુણવાન
ઝપર મત્સર કરવો, કૃતઘ્નપણું કરવું, બહુલોકોના વિરોધી સાથે સં-

ગત કરવી, લોકો જેને માન્ય કરે તેની શ્રવણ કરવી, ઉત્તમ આચાર વાલાઈ કષ્ટમાં પડે ત્યારે રાજા થવું, પોતાની શક્તિ ઠતાં સાધર્મિનાં કષ્ટનિવારણ ન કરવાં, દેશાદિ ઉચિત આચરણનું ઉલ્લંઘન કરવું, થોડું ધન ઠતાં મહાધનવાનનો વેષ ધારણ કરવો, ધનવાન ઠતાં મેલાં વસ્ત્ર પહેરવાં, શ્લ્યાદિ લોકવિરુદ્ધ છે. આ સર્વ શ્લ લોકના અપયશનાં કારણ છે. યદુવાચ વાચકમુખ્યઃ ॥ લોકઃ સ્વદ્વાધારઃ, સર્વેષાં ધર્મચારિણાં યસ્માત્ ॥ તસ્માદ્લોકવિરુદ્ધ, ધર્મવિરુદ્ધ ચ સંત્યાજ્યં ॥ ૧ ॥ અર્થઃ— શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચક પૂર્વધર આચાર્ય કહે છે કે, સર્વે ધર્મ કરનારાંને લોક (જનસમુદાય) આધાર જૂત છે, તે કારણથી લોકવિરુદ્ધ તથા ધર્મવિરુદ્ધ બંને નિરંતર ત્યાગવા યોગ્ય છે. તેમ કરવાથી ધર્મનો સુખે નિર્વાહ થાય છે. લોકવિરુદ્ધ ત્યાગ કરવાથી સર્વલોકોને તે વલ્લજ થાય છે, અને લોકપ્રિય થવું તેજ સમ્યક્ત્વ તરુનું બીજ છે.

હવે ધર્મવિરુદ્ધ લઘીએ ઢીએ; મિથ્યાત્વની કરણી કરવી, ગાય પ્રમુખ સર્વ પ્રાણીને નિર્દયતાથી તાડના કરવી તેમજ તે જીવોની હિંસા કરવી, તેને દૃઢ બંધનથી બાંધવાં, માંકડ, જૂ પ્રમુખ કુદ્રજંતુને નિરાધાર ફેંકવાં તથા મારવાં, તડકામાં નાંખવાં, અપ્રકાયના જીવોની અત્યંત વિરાધના કરવી, પાણી ગલવા માટે મજબુત ગલણાં ન રાખવાં, પાણી ગલ્યા પછી સંસ્વારો ફેંકી દેવો, અનાજ, શંધન, શાક, પત્ર, તાંબૂલ, ફલાદિ શોધ્યાવિના ખાવાં. સોપારી, ચારેક, ડંલી, ફલી, પ્રમુખ સંપૂર્ણ, જાંગ્યા વિના મુખમાં નાંખવાં, જીવાકુલ જૂમિઉપર સ્નાન કરવું, મલમૂત્ર કરવાં, ઉપયોગ વિના ગમનાગમન કરવું, જીવયુક્ત ધાન્યાદિ દલવાં, જરડવાં, રાંધવાં, શ્લ્યાદિ હિંસાયુક્ત કામ કરવાં; ધર્મનાં કાર્યો અનાદરથી કરવાં, દેવ, ગુરુ અને સાધર્મિની નિંદા કરવી તથા દ્વેષ કરવો. જિનમંદિરનું દ્રવ્ય ખાવું, દેવગુરુ, ધર્મના નિંદકની સંગત કરવી, ધર્મિજીવોની મજકરી કરવી, અત્યંત કષાયયુક્ત કામ કરવાં, પંદર કર્મદાનનાં આચરણ તથા વ્યાપાર તીવ્ર મલિન અધ્યવસાયપૂર્વક કરવા, પાપયુક્ત નોકરી કરવી, શ્લ્યાદિ અનેક ધર્મવિરુદ્ધ કાર્યો છે. આ પાંચે પ્રકારનાં વિરુદ્ધ શ્રાવકે ત્યાગવાં જોઈએ.

હવે ઉચિત આચરણ કહીએ ઢીએ. પિતા પ્રમુખ નવ જનોની સાથે ઉ-

चित आचरण अर्थात् स्नेहवृद्धि, कीर्त्यादिहेतु कार्य करवां, ते हितो-
पदेशमात्रा ग्रन्थानुसार लखीये ठीये. नवजनोनी साथे उचित आचरण
करवां तेजनां नाम. १ पिता, २ माता, ३ बंधु, ४ स्त्री, ५ पुत्र, ६ स्वजन,
७ गुरु, ८ नगरवासी लोक, ९ परतीर्थिको अर्थात् बीजा मतवालाउ.

१ पितानी साथे उचित आचरण आ प्रमाणे. ते मन, वचन, कायाश्री
त्रण प्रकारें थायठे. तेमां कायाश्री पिताना शरीरनी शुश्रूषा करवी, किंक-
रनी जेम विनय, वैयावच्च करवी, पिताना मुखमांथी निकलतां पेहेलां ते-
ना अंतःकरणनो व्यापार समजी तेनी अजिलाषा पूर्ण करवी, पितानुं व-
चन उपाडी लेवुं, प्रसंगें पितानां चरणप्रक्षालन करवां, पितानी चंपी क-
रवी, वृद्धपिताने उठतां, बेसतां आश्वासना करवी, देशकाल उचित, स्व-
शक्ति अनुसार जोजन, शय्या, वस्त्रादि विनयपूर्वक पितानी आज्ञानु-
सार आपवां, पितानी चाकरी पोते करवी, नोकरो पासे प्रसंग शिवाय क-
राववी नही; पितानुं वचन पालवा वास्ते श्रीरामचंद्रजी राज्याजिषेकनो
त्याग करी वनवास गया, ए दृष्टांत ध्यानमां राखवुं. वढी पितानुं वचन
सुण्युं अणसुण्युं न करवुं, मस्तक धूणाववुं नहि, कालक्षेप करवो नहि,
पितानी आज्ञानुसार वर्तवुं, सर्व कार्यो यत्नपूर्वक पिताना मनमां करवा-
नो उत्साह थयो होय ते पितानी पासे प्रगट करवो. पिताने जे कार्य क-
रवुं वास्तविक लागे ते करवुं, पिता, माता, गुरु अने बहुश्रुत आराध्यां
थकां, सर्वकार्यनुं रहस्य प्रकाश करे ठे. पिता कदाचित् कठिन वचन
बोले तो पण क्रोध न करवो, पितानां जे जे धर्मकार्य करवाना मनोरथ
थाय ते ते पुरा करवा.

२ हवे मातानी साथे उचित आचरणनुं स्वरूप कह्यीये ठीये. पितानी
जेम मातानी सर्वप्रकारें जक्ति करे, परंतु माताना मनोरथ पितानी अ-
धिक पूरा करे. देवपूजा, गुरुसेवा, धर्मश्रवण करवुं, देशविरति अंगीकार
करवी, आवश्यक करवां, सात क्षेत्रमां धन वावरवुं, तीर्थयात्रा करवी, अ-
नाथदीननो उद्धार करवो इत्यादि सर्व माताना मनोरथ विशेषरीतें पू-
र्ण करवा. ए प्रमाणे पूर्ण करे तोज उचित आचरण कर्या समजवां. उत्त-
म सुपुत्रने ते प्रमाणे करवानी फरज ठे, कारण के मातापितानो उपकार
अतुल्य ठे, ते उपकारनो बदलो नथी. कदाच मातापिताने सुपुत्र श्री अ-

રિહંતના ધર્મમાં જોડે તોજ માતાપિતાના ઉપકારનો બદલો વહી શકે છે, તેમ કરવાથીજ માતાપિતાના ઉપકારનું રૂણ વહી શકે છે, તે શિવાય બીજા કોઈ ઉપાયથી માતાપિતાના ઉપકારનું રૂણ વહી શકતું નથી. આ કથન શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રમાં છે.

હવે માતા સંબંધી ઉચિત આચરણમાં જે વિશેષ છે તે લક્ષીયે ઠીયે. માતાના ચિત્તને અનુસરવું તે ઉત્તમ પુત્રની ફરજ છે. સ્ત્રી જાતિનો સ્વ-જાવજ પ્રાયઃ એવો હોય છે, પોતાની ધારણા મુજબ ન થાય તો જલ્દીથી ચિત્ત ખેદયુક્ત થઈ જાય, તે કારણથી જે કામમાં ખેદ યા પીડા થાય તે કામ ન કરવું. પિતાથી માતા વિશેષ પૂજ્ય છે. મનુસ્વામી કહે છે કે ॥ ઉપાધ્યાયાદ્દશાચાર્યઃ, આચાર્યેજ્યઃ શતંપિતા ॥ સહસ્રં તુ પિતુર્માતા, ગૌ-રવેણાતિરિચ્યતે ॥ ૧ ॥ વહી બીજાઉપણ કહે છે કે, જ્યાં સુધિ દુધ પીયે ત્યાં-સુધી આ, મારી માતા એમ પશુપણ જાણે છે, જોજન ન લાઈ શકે ત્યાંસુધી આ મારી માતા એમ અધમ પુરુષ જાણે છે, જ્યાંસુધી ઘરનું કામ કરે ત્યાંસુધી આ મારી માતા એમ મધ્યમ પુરુષ માને છે અને જ્યાં સુધી જીવે ત્યાંસુધી તીર્થરૂપ ઉત્તમ પુરુષ પોતાની માને માને છે.

૩ સહોદર અર્થાત્ બંધુ સાથે ઉચિત આચરણ આ પ્રમાણે. મોટાજાણે પિતા સમાન ગણે, અને મોટો જાણ નાનાજાણે સર્વકાર્યમાં સાથે જોડે. જો ઊંચાન માતાનો દીકરો (જાણ) હોય તો જેમ શ્રીરામચંદ્ર અને લક્ષ્મણનો પરસ્પર પ્રેમ હતો તેવો પરસ્પર પ્રેમ રાખવો જોઈયે. વહી વહીલ બંધુની સ્ત્રીઊંની સાથે તથા તેમના પુત્ર, પુત્રીઊંની સાથે પણ ઉચિત આચરણ યથાયોગ્ય કરે, પરંતુ પૃથગ્જાવ ન કરે. જાણની વ્યાપારમાં સલાહ લહે. ઠાની વાત ન રાખે. ધનનો વ્યવહાર પણ જાણથી ગુપ્ત ન રાખે. બંધુને નિરંતર શિખામણ આપે, જેથી ધૂર્ત, પ્રપંચીના ઠલ કપટમાં તે ન ફસાય. બંધુને માઠી સોબત લાગી હોય, વા તે અવિનીત થયો હોય તો સજ્જાન પુરુષોની સોબતમાં લાલચ આપી ઊતારે, પોતે નમ્રતાથી શિખામણ આપે, પોતાના મિત્રોદ્ધારા શિખામણ અપાવે, કાકા, મામા, ઇત્યાદિ સગાસંબંધી દ્વારા તેને શિક્ષા અપાવે, અન્યોક્તિથી વચન કહે, પરંતુ પોતે તર્જના કરે, કારણ કે તાડના તર્જનાથી બંધુમાં અવિનીતપણું તથા અમર્યાદા વધતી જાય છે. સામું બોલનારો થઈ જાય છે; તેથી હૃદયમાં પ્રેમ

सहित बहारथी ज्यारे जाइने देखे त्यारे तेना अंतःकरणमां पण ते बहु राजी थाय एवो देखाव बतावे. ज्यारे जाइ विनयमार्गमां आवी जाय त्यारे निष्कपटपणे मीठां वचनोथी तेनी साथे निरंतर वर्ते. कदाचित् जाइ अविनीतपणुं न तजे तो, चित्तमां विचारे के, तेनी प्रकृतिज एवी ठे, एम मनमां समाधान करी उदासीनपणे वर्ते. वढी जाइनी स्त्री तथा तेना पुत्रोनी साथे समदृष्टि सर्व कार्यमां राखे. उरमान जाइनी साथे विशेषरीतें प्रेमपूर्वक प्रवर्ते; कारण के तेनी साथे देशमात्र अंतर राखवाथी अप्रतीति थइ जाय ठे, अने लोकमां पण निंदा थाय ठे. ते-वीजरीतें माता, पिता अने बंधुसमान बीजा जे जे पुरुषो ठे, तेउनी साथे उचित आचरणो विचारी लेवां. यतः ॥ जनकश्चोपकर्त्ताच, यस्तु विद्यां प्रयच्छति ॥ अन्नदः प्राणदश्चैव, पंचैते पितरः स्मृताः ॥ १ ॥ राजप-त्नी गुरोः पत्नी, पत्नीमाता तथैव च ॥ स्वमाता चोपमाता च, पंचैतामात-रः स्मृताः ॥ २ ॥ सहोदरः सहाध्यायी, मित्रं वा रोगपालकः ॥ मार्गे वाक्य सखायश्च, पंचैते ज्ञातरः स्मृताः ॥ ३ ॥ वढी पोताना जाइउने धर्मका-र्यमां पण प्रवर्तवि; तेवीज रीतें मित्रनी साथे पण उचित आचरण करे.

४ हवे स्त्रीनी साथे उचित आचरण कहीए ठीए. विवाहित स्त्रीनी साथे स्नेहसंयुक्त वचन व्यापार राखे, स्त्रीने सर्वकार्यमां अजिमुख क-रे, वद्वज्ज अने स्नेहयुक्त वाणीविलास निश्चयपूर्वक प्रेमनुं जीवन ठे. स्नानप्रसंगें वा परिश्रमने प्रसंगें पगचंपी प्रमुख कार्यमां स्त्रीने प्रव-र्तवि. उत्तरोत्तर कार्यमां पतिनो स्नेह पत्नीना अंतरंगमां प्रवर्ते ठे, त्यारे पत्नी कदापि डुराचरण करवानी अजिलाषा करती नथी. देश, काल, समृद्धिपूर्वक स्त्रीने उचित वस्त्राचरणथी अलंकृत करे; कारण के अ-लंकारसंयुक्त स्त्री, लक्ष्मीनी वृद्धि करे ठे. रात्रिए स्त्रीने बहारगमन क-रवा अनुज्ञा आपे नहि. वढी कुशील, पाखंडी, जगत योगी इत्यादि नीचपुरुषोनी संगतमां प्रवर्तवा दे नहि. गृहकार्यमां स्त्रीने निरंतर जो-डी राखे. राजमार्गे उजां रहेतां तथा वेश्यानां पाडामां जतां निवारे. प्रतिक्रमण, सामायिक, देवदर्शनादि धर्मकृत्यो करवावास्ते, जिनमंदिर वा उपाश्रये जवामां, माता, बेहेन प्रमुख सुशील स्त्रीउनी संगतिमां ज-वानी अनुज्ञा आपे, घरनां काम, दान, सगासंबंधीनां सन्मान, रसोश्नां

પાત્ર ત્રણ તરેહનાં કથન કરેલ છે. ૧ ઉત્તમ પાત્ર સાધુ, ૨ મધ્યમ પાત્ર શ્રાવક, ૩ અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જઘન્યપાત્ર, ૧ અનાદર, ૨ કાલવિલંબ, ૩ વિમુક્ત, ૪ અસત્યબોલવું, ૫ દાન દશ પશ્ચાત્તાપ, આ પાંચ સત્ દાનનાં કલંક છે. ૧ આનંદનાં આંસુ આવવાં, ૨ રોમાંચિત થવું, ૩ બહુમાન દેવું, ૪ મિષ્ટજાણ, ૫ દાનદીધા પઠી અનુમોદના, આ પાંચ સુપાત્ર દાનનાં જૂષણ છે. સુપાત્રદાનનું પરિગ્રહપરિમાણ કરવાનું ફલ રત્નસાર કુમારની જેમ થાય છે. આ કથા શ્રાદ્ધવિધિગ્રંથથી જાણવી. તે કારણથી એવા સાધુનો સંયોગ મલવાથી સુપાત્રદાન દિન પ્રતિદિન વિવેકવાનું અવશ્ય કરે.

જોજન અવસરે સાધર્મી બંધુ કોઈ આવ્યા હોય તો પોતાની સાથે યથા શક્તિ જોજન કરાવે; કારણ કે તેજપણ પાત્ર છે. આંધલા બુલા પ્રમુખ માગનારાઈને પણ યથાયોગ્ય આપે, કોઈ માગનારને નિરાશ જવા દે નહિ. ધર્મની નિંદા ન કરાવે, કઠણ અંતઃકરણ ન કરે. જોજનને અવસરે દયાવંતે બારણાબંધ ન કરવાં જોઈએ, તેમાંપણ ધનવાનેં તો અવશ્ય દ્વાર खुद्धાં રાખવાં જોઈએ. ॥ આગમેષ્યુક્ત ॥ નેવ દારં પિહાવેશ્, જુંજમાણો સુસાવર્ત ॥ અણુકંપા જિણંદેહિં, સઘ્ઘાણં ન નિવારિયા ॥ ૧ ॥ દિઘ્ઘૂણ પાણિનિવહં, જીમે જવસાયરંમિ ડુલ્લભં ॥ અવિસેસ અણુકંપં, ડુહાવિ સામઘર્ત કુણ્ણ ॥૨॥ અર્થ:— જોજનાવસરેં દરવાજા બંધ કરે નહિં. જિનેશ્વર જગવાનેં શ્રાવકને અનુકંપાદાન કરવાની મના કરી નથી. જીવોના સમૂહને જ્યાનક સંસારમાં ડુઃખપીડિત દેખીને તેજના ઉપર વિશેષરહિત ડ્રવ્ય તેમજ જાવથી અનુકંપા કરે. ડ્રવ્યથી યથાયોગ્ય અન્નાદિ આપે, જાવથી તેજને સન્માર્ગમાં પ્રવર્ત્તવે. શ્રી પંચમાંગ પ્રમુખમાં જ્યાં શ્રાવકોનું વર્ણન કરેલ છે, ત્યાં આ પ્રમાણે પાઠ છે “ અવગુંઠિ અડુવારા ” આ વિશેષણ ધ્યાનમાં રાખી ત્રિહુકાદિને આપવાવાસ્તે નિરંતર દ્વાર ઉઘાડાં રાખે. સંવત્સરીદાન આપી તીર્થંકર મહારાજાઈયેં પણ દીન પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરેલ છે. કદાપિ ડુકાલ પડે તો શ્રાવકોયેં તો વિશેષરીતેં દીનનો ઉદ્ધાર કરવો. પૂર્વે વિક્રમસંવત્ ૧૩૧૫ માં જડેસર ગામનિવાસી શ્રીમાલ જ્ઞાતિશાહ જગડુ શ્રાવકેં ૧૧૨ એકસો બાર દાનશાલા બંધાવી દાન આપેલ

હે. વલી સંવત્ ૧૪૨૯ માં સોની સિંહા શ્રાવકે ૨૪૦૦૦ હજાર મળ અન્ન દીન જીવોને ડુકાલમાં આપેલ હે.

માતા, પિતા, જાણ, બેહેન, પુત્ર, સ્ત્રી, સેવક, ગ્લાન, બાંધેલાં ગાય પ્ર-
મુખ જાનવરો, આ સર્વની ઝોજન અવસરે સાર સંજાલ લેવી જોઈએ.
માતપિતાને ઝોજન કરાવિ, પંચ પરમેષ્ઠિ સ્મરણ કરી, પ્રત્યાખ્યાન પારી,
સર્વનિયમ સ્મરણ કરી, સામ્યતાથી ઝોજન કરે. સામ્યતા અર્થાત્ જે
અન્નપાણી પરસ્પર વિરુદ્ધ ન હોય, ઊલટા પરિણમે તેવા ન હોય, પોતા-
ના સ્વજાવને માફક હોય તેવું ઝોજન સામ્ય કહેવાય હે. જે પુરુષ જી-
વિત પર્યંત સામ્યતાથી ઝોજન કરે, તે કદી વિષ ખાઈ જાય તો, વિષ
પણ તેને અમૃત થઈ જાય. અસામ્ય ઝોજન કરનારને અમૃત પણ વિષ થઈ
જાય હે, પરંતુ અપવાદ એ હે કે સામ્યતાથી પણ પથ્યજ ખાવું જોઈએ,
અપથ્ય નહીં. ખાવામાં અત્યંત શુદ્ધિપણું ન જોઈએ. કંઠનાડિથી જ્યારે
ઝોજન નીચે ઊતરી જાય હે, ત્યારે સર્વ ઝોજન બરાબર થઈ જાયહે; તે કા-
રણથી એક દાણમાત્રના સ્વાદને વાસ્તે અતિલોલતા ન કરવી જોઈએ.
વલી અન્નદય, અનંતકાય, બહુ સાવધવસ્તુ અર્થાત્ બહુ પાપવાલી વસ્તુ
ખાય નહિ. જે મિતાહાર કરે હે તે બલવાન્ થાય હે, અને જે બહુ ખાય
હે તે અનુક્રમે બલહીન થાય હે. અધિક ખાવાથી અજીર્ણ, વમન, વિરેચ-
નાદિ મરણાંત કષ્ટપણ થઈ જાય હે. યથા ॥ હિતમિતવિપક્કઝોજી, વા-
મશથી નિત્યચંક્રમણશીલઃ ॥ ઊજ્જિત મૂત્રપુરીષઃ, સ્ત્રીષુ જિતાત્મા જયતિ
રોગાન્ ॥ અર્થઃ—જીવ લાગે ત્યારે હિતકારી એવું થોડું અન્ન જમે, ડાબી
વાજુ નીચે રાખી સુવે, નિરંતર ચાલવાનો અજ્યાસ રાખે, જ્યારે બાધા થાય
ત્યારે તરત દિશામાત્રા કરે, અને સ્ત્રી સાથે ઝોગ ન કરે તે પુરુષ રોગો-
ઉપર જય મેલવે હે.

હવે ઝોજનવિધિ, વ્યવહાર શાસ્ત્રાનુસાર લખિયે ઢીંચે, અતિ પ્રજાત-
માં, અતિ સંધ્યામાં તથા રાત્રિયે ઝોજન ન કરવું જોઈએ. સહેલું અને વા-
સી અન્ન ન ખાવું જોઈએ. ચાલતાં ખાવું નહિ, જમણા પગ ઉપર હાથ રા-
ખી ખાવું નહિ, હાથ ઉપર રાખી ખાવું નહિ, યુદ્ધા આકાશમાં ખાવું ન-
હિ, તડકામાં બેસી ખાવું નહિ, અંધારામાં બેસી ખાવું નહિ, વૃદ્ધની નીચે
બેસી ખાવું નહિ, તર્જની આંગલી ઝંચી રાખી કદાપિ ખાવું નહિ, મુખ,

હાથ, પગ તેમજ વસ્ત્ર ધોયાવિના ખાવું નહિ, નમ્ર થઈ મેલાં વસ્ત્ર પેહેરી, થાલ પકડ્યાવિના ખાવું નહિ, માત્ર એક ધોતિયું પેહેરી ખાવા બેસવું નહિ, ઝીનું વસ્ત્ર પેહેરી ખાવા બેસવું નહિ, ઝીનું વસ્ત્ર માથે લપેટી ખાવું નહિ, જ્યારે અપવિત્ર હોઈયે ત્યારે ખાવું નહિ, અતિચૂર, રસલંપટ થઈ ખાવું નહિ, ઉપાનસહિત, વ્યગ્રચિત્તે, નિઃકેવલ ચૂમિપર બેસી, પાટુપર બેસી ખાવું નહિ, વિદિશિ તથા દક્ષિણદિશિ તરફ મુખ રાખી ખાવા બેસવું નહિ, પાતલા આસનપર બેસી ખાવું નહિ, આસન ઉપર પગ રાખી ઝોજન કરવું નહિ, ચંડાલના દેખતાં, ધર્મથી પતિત હોય તેના દેખતાં, ફૂટેલાં, તથા મલિન પાત્રમાં ખાવું નહિ; જે શાક પ્રમુખ વસ્તુ વિષ્ણુથી ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે ખાવી નહિ, બાલહત્યાપ્રમુખ જેણે કરેલ હોય તથા રજસ્વલા હોય તેવી સ્ત્રીએ સ્પર્શ કરેલી વસ્તુ ખાવી નહિ. જે વસ્તુ ગાય, શ્વાન, પંચીયે સુંઘી હોય, જે વસ્તુ અજાણી હોય, જે વસ્તુ ફરીથી ઉષ્ણ કરી હોય, તે વસ્તુ ખાવી નહિ, બચ્ચાટ શબ્દ કરતાં ખાવું નહિ. મુખ ફાટતાં બુરું લાગે એમ મુખ કરી ખાવું નહિ. ઝોજન અવસરેં બીજાંને બોલાવી પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેમ ઝોજન કરવું. દેવગુરુનું નામ સ્મરણ કરી, સમાસન ઉપર બેસી પોતાની માતા, બેહેન, જાણુ, જાણેજ વા સ્ત્રી પ્રમુખેં જે ઝોજન તૈયાર કરેલ હોય તે પવિત્રપણે પીરસાતાં મૌનપણે દક્ષિણ સ્થર ચાલતાં જમવું. જે જે વસ્તુ ખાવી તે નાસિકાયેં સુંઘીને ખાવી, તેમ કરતાં દૃષ્ટિદોષ નાશ પામે છે. અતિ ખારું, અતિખાટું, અતિ ઉષ્ણ, અતિ-શીતલ, અતિમીઠું તથા અતિશાક ખાવું નહિ. મુખમાં સ્વાદ લાગવા માત્ર ખાવું. અતિઉષ્ણ ખાવાથી રસનાશ પામે છે, અતિ ખાટું ખાવાથી ઇન્દ્રિયોની શક્તિ કમ થઈ જાય છે, અતિખારું ખાવાથી નેત્ર બગડી જાય છે, અતિસ્નિગ્ધ ખાવાથી ગ્રાણશક્તિ મંદ થઈ જાય છે, અતિ ટીંચું તથા કઢવું ખાવાથી કફ દૂર થઈ જાય છે, કષાયલું અને મીઠું ખાવાથી પિત્ત નાશ પામે છે, સ્નિગ્ધ ઘૃતાદિ ખાવાથી વાયુ દૂર થઈ જાય છે, બાકી શેષ રોગ તે ન ખાવાથી દૂર થઈ જાય છે.

જે પુરુષ શાક બહુ ખાય, ઘીથી રોટલી ખાય, ડુધને ચોખા ખાય, બહુ પાણી ન પીયે, અર્જીર્ણ હોય ત્યારે ખાય નહિ, તે પુરુષ રોગપર જીત મેલવે છે. ઝોજન કરતી વખત પ્રથમ મીઠું અને સ્નિગ્ધ ઝોજન કરે, વ-

ચમાં તીક્ષ્ણ ઝોજન કરે, અને પાઠલ કડવું ઝોજન કરે. ઉક્તં ચ ॥ સુ-
સ્નિગ્ધમધુરૈઃ પૂર્વ, મશ્કીયાદન્વિતં રસૈઃ ॥ દ્રવ્યામ્લલવણૈર્મધ્યે, પર્યંતે ક-
ટુતિક્તકૈઃ ॥

જો પ્રથમ નરમ વસ્તુ ખાય, મધ્યમાં કટુ વસ્તુ ખાય અંતમાં ફરી ન-
રમ વસ્તુ ખાય તો બલવંત તથા નીરોગી થાય છે. ઝોજનની પેહેલાં પા-
ણી પીએ તો અગ્નિમંદ થઈ જાય છે, ઝોજનની વચમાં પીએ તો રસાયન સ-
માન ગુણકારી થાય છે, અને ઝોજનની અંતે વિષસમાન થાય છે. ઝોજ-
નની અનંતર સર્વ રસથી લિપેલા હાથથી એક અંજલી રોજ પીએ, પશુની
જેમ પાણી પીએ નહિ, પાણી પીધા પછી બાકી રહેલું પેંકી દે, અંજલીથી
પાણી પીએ નહિ, પાણી થોડું પીવું પથ્ય છે. પાણીથી ઝીજેલા હાથ ગલા-
ઉપર, કપોલઉપર તથા નેત્ર ઉપર લગાડે નહિ. ઝોજન કર્યા પછી અં-
ગમર્દન, દિશાગમન, બોજ ઉઠાવવાનું કામ, બેસી રહેવું તથા સ્નાન, ઇ-
ટલાં કામ કરે નહિ; ઝોજન કર્યા પછી કેટલો એક વખત બેસી રહેવા-
માં આવે તો પેટ મોટું થઈ જાય છે. મુખ खुल्लું રાખી ચતા સુવે તો બલ
વધે છે, ડાબે પડેલે સુવે તો આયુ વધે છે, ઝોજન કરી દોડે તો મરણ થ-
વાનો સંજ્ઞા છે; ઝોજન કર્યા પછી ડાબે પડેલે બે ઘડીસુધી સુવે, પરંતુ
નિદ્રા લહે નહિ, અથવા સુવે નહિ તો સો ડગલાં ચાલે. બીજે સ્થલેપણ
કહ્યું છે કે દેવને, સાધુને, નગરના સ્વામિ રાજાને અને સ્વજનોને જ્યારે
કષ્ટ આવે ત્યારે તથા ચંદ્ર, સૂર્યના ગ્રહણ વખતે વિવેકવાન પુરુષ, શક્તિ
હોય તો ઝોજન ન કરે; તેવીજ રીતે “ અર્જીર્ણપ્રજ્ઞવારોગાઃ ” તેથી અ-
ર્જીર્ણમાં પણ ઝોજન કરે નહિ.

જ્વરની આદિમાં લાંઘણ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ વાયુજ્વર, શ્રમજ્વર, ક્રોધ
જ્વર, શોકજ્વર, કામજ્વર, ઘાવજ્વર, ઇટલા જ્વરને વર્જિને બાકીના જ્વ-
રમાં તથા નેત્રરોગમાં લાંઘણ કરે.

દેવગુરુ વંદનના અયોગમાં, તથા તીર્થ અને ગુરુને નમસ્કાર કરવા જ-
તી વખત, વિશેષધર્મનું તથા પુણ્યનું કામ આરંભતાં અને અષ્ટમી, ચતુ-
ર્દશી આદિ વિશેષ પર્વને દિવસે ઝોજન ન કરવું જોઈએ. તપશ્ચર્યા આ-
લોક અને પરલોકમાં બહુજ હિતકારી છે, તથા ગુણકારી છે. ઝોજન ક-
ર્યા પછી નવકાર મંત્ર ગણી ઊઠે. ચૈત્યવંદન કરી, દેવગુરુને યથાયોગ્યવં-

दन करे. जोजन कर्या पढी गंठीसहित दिवस चरिम प्रत्याख्यान विधि-
थी करे; पढी गीतार्थ साधु, गीतार्थ श्रावक तथा सिद्धपुत्रादि समीप
स्वाध्याय (पठन पाठन) यथायोग्य करे. योगशास्त्रमां लख्युं ठे के जे
गुरुमुखथी जणेल होय, ते बीजाजने जणावे, स्वाध्याय कर्या पढी संध्या-
समये जिनपूजा करे, पढी प्रतिक्रमण करे, पढी स्वाध्याय करे, पढी वै-
यावच्च अर्थात् मुनिनी पगचंपी करे, पढी घेर आवी सर्व परिवारने मेल-
वी धर्मनुं स्वरूपकथन करे. उत्सर्गमार्गे तो श्रावकें एक वखतज जोज-
न करवुं जोइये ॥ यदज्ञाणि ॥ उत्सर्गगेणं तु सद्योय, सचित्ताहारं वज्ज-
उ ॥ इक्कासणगजोइअ, बंजयारितहेवय ॥ १ ॥ जो एक वखत जोजन
करवाने समर्थ न होय, तो दिवसनो आठमो जाग अर्थात् चार घडी
दिवस बाकी रहे त्यारे जोजन करी ले, बे घडी दिवस बाकी रहेतां पहे-
लां तो जोजन करी लेवुं जोइये. पढी यथाशक्ति चार आहार, त्रण आ-
हार, वे आहार त्यागरूप दिवस चरिम, सूर्यउगतां सुधी करे. मुख्यवृ-
त्तियें तो दिवस ठतां प्रत्याख्यान करवुं जोइये, परंतु अपवादें रात्रियें पणकरे.

इति श्रीतपगङ्गीयगणिश्रीमणिविजयतड्विष्यमुनिश्रीबुद्धिविजयतड्वि-
ष्यमुन्यात्मारामानंदविजयविरचितेजैनतत्त्वादर्शगुर्जरभाषांतरे श्राद्धशा-
स्त्रानुसारेण श्रावकदिनकृत्यप्रकाशकनामा नवमपरिच्छेदः संपूर्णः ॥

॥ अथ दशमपरिच्छेदप्रारंभः ॥

आ परिच्छेदमां श्रावकोनां १ रात्रिकृत्य, २ पर्वकृत्य, ३ चातुर्मासिक-
कृत्य, ४ संवत्सरीकृत्य, ५ जन्मकृत्य, आ पांच कृत्यनुं स्वरूप अनुक्रमें
लखवामां आवशे; प्रथम रात्रिकृत्य लखीये ठीये.

साधुनी पासे तथा पौषधशाला प्रमुखमां यत्तापूर्वक प्रमार्जना करीने
सामायक लही श्रावक प्रतिक्रमण करे; पढी साधुजनी वैयावच्च (पगचं-
पी) करे. उत्सर्ग मार्गनी अपेक्षायें साधुने श्रावकपासे विश्रामण आ-
दि न करावुं जोइयें, परंतु श्रावक तेम करवानो जाव करे तो महाफल
थायं ठे; पढी श्राद्धविधि, श्राद्धदिनकृत्य, उपदेशमाला अने कर्मग्रंथ प्र-
मुख शास्त्रोनो स्वाध्याय करे, पढी सामायक पारी घेर जाय.

घेर आवी सम्यक्त्वमूल बार व्रतमां सर्व शक्तिथी यत्त करणादिरूप

तथा अर्हत्त्वैत्य अने साधर्मी वर्जित वासस्थानमां निरंतर अनिवासरूप, तथा पूजा प्रत्याख्यानादि अजिग्रहरूप, साते क्षेत्रमां यथाशक्ति व्यय करवारूप, सर्व परिवारने यथायोग्य धर्मोपदेश कथन करे. श्रावक जो पोताना परिवारने धर्मनुं स्वरूप यथायोग्य न कहे तो ते परिवार धर्मशी विमुख रहे, अने तेउने धर्मनी प्राप्ति न थाय, तेथी इह लोक परलोकनां अनेक तरेहनां ते पापकर्म करे, ते सर्व पाप मुख्य श्रावकने लागे. लौकिक व्यवहारशास्त्रमां पण कह्युं ठे के चोरने चोरी करतां जाणतां ठतां तेने न निवारे अने खानपानादि आपे तो ते सहायक पण मददगार चोर गणाय ठे. धर्ममां पण तेमज जाणवुं. ते कारणशी श्रावकें द्रव्य तथा ज्ञावशी पोताना कुटुंबने निरंतर लाज आपवो जोइये. तेमां द्रव्यशी पुत्र, स्त्री प्रमुखने यथायोग्य अन्न वस्त्रादि आपवां जोइये, अने ज्ञावशी तेउने धर्मनो उपदेश करवो जोइये; तेमज बीजां जे दुःखी कुटुंबी होय तेउनां दुःख निवारवानी चिंता करवी जोइये. पाप लागवानी वावतमां अन्यशास्त्रमां पण कह्युं ठे. यतः ॥ राक्षि राष्ट्रकृतं पापं, राज्ञः पापं पुरोहिते ॥ जर्त्तरि स्त्रीकृतं पापं, शिष्यपापं गुरावपि ॥ १ ॥ धर्मदेशना आप्या पढी, रात्रिनो प्रथम पहोर व्यतीत थया बाद, शरीरने सुखजनक शय्यामां विधिपूर्वक अद्वय निद्रा करे. बाहुद्वयतायें गृहस्थ, मैथुन अजिलाषा वर्जे. जावजीवसुधी ब्रह्मचर्य व्रत पालवा समर्थ न होय-तो, पर्वतिथियें तो अवश्य ब्रह्मचर्य व्रत पालवुं जोइयें.

जे शय्यामां मांकड प्रमुख पड्या होय, जे पलंग टुंको होय, जांगेलो होय, मेढी शय्या होय, जे पलंग बलेला लाकडानो बनावेलो होय, तेनो त्याग करे. पलंगमां चार जातसुधीनुं काष्ठ वपराय तो शुभ्र, अने वधारे-नुं वपराय-तो अशुभ्र, एम नीतिशास्त्रमां कह्युं ठे. पूजनीय वस्तु उपर सुवे नहि, पाणीशी जीजायेला पग ठतां सुवे नहि, उत्तरदिशि तथा पश्चिम दिशि तरफ मस्तक राखी सुवे नहि, वांसनी जेम सुवे नहि, पगराखवानी तरफ सुवे नहि, हाथीना दांतनी जेम सुवे नहि, देवमंदिरना मूल गज्जारामां, सर्पनी बंबी उपर, वृद्धानी नीचे, तथा स्मशानमां सुवे नहि. कोइनी साथे लडाइ थइ होय तो शांति करी सुवे. सुवानी वखत पाणी पासे राखे. द्वार बंध करी, इष्टदेवने नमस्कार करी सर्व आहारनो त्याग

કરી,ઝંઢવાનાં વસ્ત્ર સમારી શરીર સાફ કરી,ડાબી બાજુ નીચે રાખી શયન કરે.

દિવસે સુવે નહિ, પરંતુ ક્રોધ, શોક તથા મદ્ય શમાવવાવાસ્તે, તથા સ્ત્રીકર્મ અને બીજી મેહેનતનો થાક લાગ્યો હોય તો તે મટાડવાવાસ્તે, તેમજ રસ્તાનો પરિશ્રમ દૂર કરવાવાસ્તે સુવે; વઢી અતિસાર, શ્વાસ, હેડકી પ્રમુખ રોગ દૂર કરવાવાસ્તે સુવે; તથા બાલક, વૃદ્ધ અને બલહીણ હોય તેપણ સુવે. વઢી અજીર્ણના વ્યાધિવાલા, વાયાના વ્યાધિવાલા, ખાંસીવાલા. અને જેઝંને રાત્રિયેં નિદ્રા ન આવતી હોય વા અદ્વપ આવતી હોય તે-ઝંપણ સુવે. તૃષા, શૂલ અને ગડ ગુમડાની વેદનાથી વિહ્વલ હોય તેપણ દિવસે સુવે. જેઠ અને અસાડ માસમાં દિવસેપણ સુવું તે સારું છે. બીજા મહિનામાં જો સુવે તો કફ અને પિત્તકર્તા થાય છે. બહુ વખત નિદ્રા લેવી તેપણ સારું નથી. રાત્રેં જ્યારે સુવે ત્યારે દિશાવકાશિક વ્રત ઝચ્ચરી સુવે, ચાર શરણ ગ્રહે, જીવરાશિ સાથે યમાવે, અઢાર પાપસ્થાનક વોસિરાવે, ડુષ્કૃતની નિંદા ગર્હણા કરે, સુકૃતનું અનુમોદન કરે, અને નવકાર સહિત આ ગાથા ત્રણ વાર ઝચ્ચરે. ॥ જશ્ મેહુઝ્જા પમાઝ, શ્મસ્સ દેહસ્સ શ્માશ્ રયણીયે ॥ આહારમુવહિ દેહં, સવં તિવિહેણ વોસરિયં ॥ ૧ ॥ અર્થ સુગમ છે. સાગારી અનશન કરે. સુતી વખતે પાંચ નવકાર સ્મરણ કરે. સ્ત્રીની શય્યાથી અલગ શય્યામાં સુવે, શય્યામાં સાથે સુવાથી વિકાર અધિક જાગે છે તથા જે વાસના સુતી વખતે હોય, તે જાગતાં સુધી દૂર થતી નથી. વઢી અધિક વિકારથી દિવાનાપણું થશ્ જાય છે; તથા મરણ અવસરેં ગફલત થશ્ જાય તો પણ સેચતન અવસ્થામાં જે વાસના વિચ્ચમાન હતી તેજ વાસના રહે છે ॥ શ્લ્યાપોપદેશઃ ॥ તે કારણથી સર્વથા ઝપશાંતમોહ થશ્ને, તથા ધર્મ વૈરાગ્યાદિ જાવનાથી વાસિત થશ્ને નિદ્રા કરે તો માઠાં સ્વપ્ન ન આવે. જે રીતિયેં સુંદર ધર્મમયસ્વપ્ન આવે તે રીતિયેં સુવે, જેથી કદાચ નિદ્રામાં આયુની સમાપ્તિ થશ્ જાય તો પણ તે ઝત્તમ ગતિમાં જાય.

સુતા પઢી રાત્રિમાં જો જાગી જવાય, અને તેવે પ્રસંગે અનાદિ કાલના અજ્યાસના રસથી કદાચિત્ કામ પીડા કરે, તો સ્ત્રીના શરીરના અશુચિપણાનો વિચાર કરે; અને શ્રીજંબુસ્વામિ તથા શ્રીસ્થૂલજઢાદિ મહર્ષિયોના તથા સુદર્શનપ્રમુખ મહાશ્રાવકોનાં ડુષ્કર શીયલ પાલવાની

દૃઢતાનો વિચાર કરે, વલી સ્ત્રીના શરીરની અપવિત્રતા જુગુપ્સનીયાદિ સર્વ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિકૃતયોગશાસ્ત્રમાં તથા શ્રીમુનિસુંદરસૂરિકૃત અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમાં જેમ બતાવેલ છે, તેમ વિચારે, તેનું લેશમાત્ર સ્વરૂપ લક્ષીયે ઢીયે.

ચામડી, હાડ, મજ્જા, આંતરડાં, ચરબી, નસ, રુધિર, માંસ, વિષ્ણ, મૂત્ર, સ્ત્રાવ, સ્ત્રાવદિ અશુચિ પુન્નલનું પિંડ સ્ત્રીનું શરીર છે, આ પિંડમાં તું શું રમણીય વસ્તુ દેખે છે? જે લોક વિષ્ણને દૂરથી દેખી ધૂધૂકાર કરે છે, તેજ મૂઢલોક વિષ્ણ અને મૂત્રથી ઝરેલા એવા સ્ત્રીના શરીરની અજિલાષા કરે છે! બહુ ટિડોવાલી વિષ્ણની કોથલી જેના ટિડોમાંથી કૃમીજાલ નિકલે છે, તથા કૃમીજાલથી ઝરેલી, એવી સ્ત્રી છે. ચપલતા, માયા, અસત્યતા, ઠગાઈ ઇત્યાદિથી સંસ્કારિત થયેલ છે, તેથી જે પુરુષ મોહથી તેનો સંગ કરે, ઝોગવિલાસ કરે, તેને નરકગતિ છે. વિષ્ણની કોથલીરૂપ સ્ત્રીનાં અગીઆરે દ્વારથી અશુચિ વહે છે. જે દ્વારને સુંઘો, તે દ્વારમાંથી સહેલા કુતરાના કલેવર સમાન ડુર્ગંધ આવે છે. હવે વિચારમાત્ર એજ આવે છે કે કામી પુરુષો આવા સ્ત્રીના શરીરમાં રાગાંધ કેમ થાય છે? ઇત્યાદિ સ્ત્રીના શરીરની અશુચિતા વિચારે. ધન્ય છે મુનિ જંબુકુમારને!! જેણે નવપરિણીત આઠ પદ્મિની સ્ત્રી તથા નવાણુક્રોડ સોનેયા એક ક્ષણમાત્રમાં તજી દીધાં! તેનું માહાત્મ્ય વિચારે; અને શ્રી શૂલ્લિજ્ઞ તથા સુદર્શન શેઠના શિયલનું માહાત્મ્ય વિચારે. વલી કષાય જીતવાના ઉપાય ચિંતવે, તથા જાવસ્થિતિનો વિચાર કરે, અને ધર્મમનોરથ જાવનાની ચિંતવના કરે.

કષાય જીતવાનો ઉપાય આ પ્રમાણે. ક્રોધને ક્ષમાથી જીતે, માનને નમ્રતાથી જીતે, માયાને સરલતાથી જીતે, લોચને સંતોષથી જીતે, રાગને વૈરાગ્યથી જીતે, દ્વેષને મિત્રતાથી જીતે, મોહને વિવેકથી જીતે, કામને, સ્ત્રીના શરીરની અશુચિત્વ જાવનાથી જીતે, મત્સરને મનની મોટાઈથી જીતે, વિષયને સંયમથી જીતે, યોગને ગુપ્તિથી જીતે, આલસને ઉદ્યમથી જીતે, અવિરતિપણને વિરતિપણથી જીતે; આ પ્રમાણે સર્વ સુખેથી જીતી શકાય છે. પૂર્વે મહાન્ પુરુષોયે આ રીતિયેંજ કષાયને જીતેલ છે.

જાવસ્થિતિ મહાદુઃખરૂપ છે. ચારે ગતિમાં જીવનાના પ્રકારે દુઃખ પામી રહ્યા છે. નરકગતિના સાતે નરકોમાં અત્યંત દેવ વેદના છે. ચાર ન-

રકમાં પરસ્પર શસ્ત્રોથી ડહીરેલી વેદના છે, અને ત્રણ નરકમાં પરમાધા-
મી કૃત વેદના છે. આંખ બંધ કરી ડહાડીયેં તેટલો કાલ પણ નરકવાસી
જીવોને સુખ નથી. માત્ર દુઃખજ પૂર્વ જન્મના કરેલા પાપથી ડહાય પા-
મેલ છે. રાત્ર અને દિવસ એક સરખાં દુઃખમાં જાય છે. નરકગતિમાં જીવ
જેટલું દુઃખ જોગવે છે, તેનાથી અનંતગણું દુઃખ નિગોદમાં તે જોગવે છે.
તિર્યંચ ગતિમાં અંકુશ, પરોણા, લાકડીના પ્રહાર, શૃંગમોડન, ગલમો-
ડન, તોડન, ઢેદન, ખેદન, દહન, અંકન, પરવશત્વાદિ અનેક દુઃખ, જીવ
પામે છે. મનુષ્યગતિમાં ગર્ભમાં રહેવાનું દુઃખ, જન્મ જરા મરણનું દુઃખ,
રોગ વ્યાધિ દરિદ્રતા પ્રમુખનું નાના પ્રકારનું દુઃખ, માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુ-
ત્રના મરણાદિથી થતું દુઃખ इत्यादि અનેક તરેહનું દુઃખ જીવ પામે છે.
દેવગતિમાં ચ્યવનનું દુઃખ, દાસપણનું દુઃખ, પરાજન, ઈર્ષ્યાદિ અનેક
દુઃખ છે, इत्यादि જવસ્થિતિ વિચારે.

ધર્મમનોરથજાવના આ પ્રમાણે કરે. શ્રાવકના ઘરમાં જ્ઞાન, દર્શન,
વ્રતસહિત દાસ થઈ જાઉં તો પણ સારું છે, પરંતુ મિથ્યાદૃષ્ટિમાં ચક્ર-
વર્તી રાજા પણ થવાની વાંઠા ન કરે. વહી વ્યારે હું સંવેગી વૈરાગ્યવંત
ગીતાર્થ ગુરુના ચરણારવિંદમાં સ્વજનાદિ સંગરહિત પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ ક-
રીશ ? તથા વ્યારે હું તિર્યંચના તથા પિશાચના જયથી નિઃપ્રકંપ થઈ
સ્મશાનાદિ જૂમિમાં વિધિપૂર્વક કાયોત્સર્ગ કરીશ ? વહી વ્યારે હું ત-
પથી કૃશ શરીર વાલો થઈ ઉત્તમ પુરુષોનો માર્ગ વહન કરીશ ? इत्यादि
જાવનાથી કામકટકને જીતે ॥ इति શ્રાદ્ધવિધિગ્રંથાનુસારરાત્રિકૃત્યં ॥

હવે શ્રાવકનાં પર્વકૃત્ય લખીએ ઢીએ. અષ્ટમી, ચતુર્દશી આદિ પર્વના
દિવસોએ ધર્મની પુષ્ટિ જે કરે તેનું નામ પૌષધ છે. જલા વ્રતવાલા શ્રા-
વકે પર્વને દિવસે અવશ્ય પૌષધ કરવો જોઈએ. જો પર્વને દિવસે શરી-
રમાં શાતા ન હોય, અને પૌષધ ન કરી શકે તો બે વાર પ્રતિક્રમણ કરે;
તેમજ બહુવાર સામાયિક તથા દિશાવકાશિક વ્રત અંગીકાર કરે. પર્વ-
દિવસોમાં બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાલે. આરંજ વર્જે. વિશેષ તપ કરે. ચૈત્યપરિપાટી
કરે. સર્વ સાધુર્જને નમસ્કાર કરે. સુપાત્રદાન, દેવપૂજા, ગુરુજાતિ, इत्या-
દિ સર્વ, બીજા દિવસો કરતાં વિશેષ રીતે કરે. ધર્મ કરણી નિરંતર
કરવી તે સારું છે, જો નિરંતર ન કરી શકાય તો પર્વને દિવસે તો અવ-

શ્ય કરવી જોઈએ. પર્વના દિવસો આ છે—અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૂર્ણમાસી, અમાવાસ્યા, આ એક માસમાં ૭ પર્વ, અને પચ્ચાવીઆમાં ત્રણ પર્વ, તથા બીજ, પાંચમ, અષ્ટમી, એકાદશી, ચતુર્દશી આ પાંચ તિથિ, તીર્થકરોએ વર્ણવેલી છે. બીજને દિવસે બે પ્રકારનાધર્મનું આરાધન કરે, પંચમીને દિવસે જ્ઞાનનું આરાધન કરે, અષ્ટમીને દિવસે આઠ કર્મનો નાશ કરવા તપશ્ચર્યા પ્રમુખ કરે, એકાદશીને દિવસે અગ્નીઆર અંગનું આરાધન કરે, ચતુર્દશીને દિવસે ચૌદ પૂર્વનું આરાધન કરે, આ પાંચ તથા પૂર્વોક્ત પૂર્ણમાસી અને અમાવાસ્યા, એમ ૭ પર્વ થયાં. વર્ષમાં ૭ અઠાઈ પર્વ છે. ચાતુર્માસિક પર્વોમાં સર્વથા આરંજનો ત્યાગ જો ન કરી શકે, તો સ્વદ્વપતર આરંજ કરે. પર્વને દિવસે સર્વ સચિત્ત આહાર વર્જે, શ્રાવકે નિરંતર સચિત્ત આહાર વર્જવો જોઈયે, જો તેમ ન કરી શકે તો પર્વને દિવસે તો અવશ્ય વર્જવો જોઈયે. પર્વના દિવસોમાં સ્નાન, શિરમુંડન, કેશગુંથન, વસ્ત્રધોવન, વસ્ત્ર રંગવાં, ગાડાં હલાદિ ચલાવવાં, ધાન્યના ઢોડ બાંધવા, કોશ અરહટ્ટ (રેંટ) ચલાવવા, દલબું, જરડબું, પત્ર, પુષ્પ, ફલ, તોડવાં, સચિત્ત ખડી, લીલી વનસ્પતિ વિગેરે મર્દન કરવી, લીંપબું, માટી खोदવી, ઘર બંધાવવાં इत्यादि સર્વ આરંજનાં કામ યથાશક્તિ ત્યાગવાં જોઈયે; તથા સર્વ સચિત્ત આહારનો જો ત્યાગ ન કરી શકે, તો કેટલીક વસ્તુ-જે નામ લઈ લેવાની હુટ રાખે, વિશેષનો ત્યાગ કરે. ઢયે અઠાઈમાં જિનરાજની પૂજા કરવી, તપ કરવું, બ્રહ્મચર્ય પાલવું. ઢયે અઠાઈમાં ચૈત્ર તથા આસો મહિનાની એમ બે અઠાઈ શાશ્વતી છે. આ દિવસોમાં વૈમાનિક દેવતા ઉપણ નંદીશ્વરાદિમાં યાત્રા ઉત્સવ કરે છે. બાકીની ત્રણ અઠાઈ ત્રણ ચોમાસાની તથા ચોથી પર્યૂષણ પર્વની, સર્વ મલી ૭ અઠાઈ છે.

પ્રજ્ઞાત સમયે પ્રત્યાખ્યાનની વેલાયે જે તિથિ હોય, તે જૈનમતમાં માનવી પ્રમાણ છે. સૂર્યોદયનાં અનુસારેં લોકમાં પણ દિવસનો વ્યવહાર હોવાથી તેમ માનવું પ્રમાણ છે. તથા ચ નિશીથજ્ઞાપ્યે ॥ ચતુમાસીઅ વરીસે, પચ્ચિય પંચઠમીસુ નાયવા ॥ તાઝ તિહિઉં જાસિં, ઉદેશ સૂરો ન અન્નાઉં ॥ ૧ ॥ પૂઆ પચ્ચાણં, પઢિક્કમણં તહય નિયમગહણં ચ ॥ જીયે ઉદેશ સૂરો, તીયે તિહિયે ઉકાયવં ॥ ૨ ॥ ઉદયમ્મિ જાતિહિસા, પમાણમિઅરી-કીરમાણીયે ॥ આણા જંગણ વત્થા, મિઠ્ઠત્ત વિરાહણં પાવે ॥ ૩ ॥ અર્થ:—

કરે, પૂજામાં, માલા ચઢાવવા પ્રમુખ કાર્યોમાં દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય તેવી યોજના કરે. કેશર, ચંદન, બરાસ પ્રમુખ અનેક વસ્તુ યથાશક્તિ મુજબ પ્રતિ વર્ષ આપે.

સુંદર આંગી, પત્રજંગી, સર્વાંગ આજ્ઞરણ, પુષ્પગૃહ, કદલીગૃહ, પ્રમુખની રચના કરે, વિવિધ યંત્રાદિકની રચના કરે, ગીત, નૃત્યાદિ મહોત્સવ કરે, મહાપૂજા રાત્રિ જાગરણ કરે.

શ્રુતજ્ઞાન પુસ્તક પ્રમુખની પૂજા કર્પુરાદિથી નિરંતર સુગમ છે, અને પ્રશસ્ત વસ્ત્રાદિથી વિશેષ પૂજા તો પ્રતિમાસ શુક્લ પંચમીનારોજ શ્રાવકે કરવી યોગ્ય છે. જો શક્તિ ન હોય તો પણ વર્ષમાં એકવાર તો અવશ્ય પૂજા કરે. તેનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ જ્ઞાનજ્ઞાતિ દ્વારમાં લખવામાં આવશે.

પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર, આવશ્યક સૂત્ર, ઉપદેશમાલા, ઉત્તરાધ્યયનાદિ જ્ઞાન દર્શનનો તપ કરી જઘન્યથી એકવાર ઉદ્યાપન (ઉજમણ) કરે; જેથી લક્ષ્મીની સફલતા થાય; જ્યારે જપ તપનું ઉદ્યાપન કરે, ત્યારે ચૈત્યઉપર કલશારોહણ કરે, ફલ ચઢાવે, અદ્વત પાત્રના મસ્તક ઉપર અદ્વત ચઢાવે. જેમ જોજન ઉપર તાંબુલ અપાય છે તેમ, આ બાબતમાં પણ જાણવું. ઉજમણની વિધિ શાસ્ત્રાંતરથી જાણી લેવી.

તીર્થોની પ્રજ્ઞાવનાવાસ્તે વાજતે ગાજતે પ્રૌઢ આઢંબરથી ગુરુનો પ્રવેશ મહોત્સવ કરાવે. આ કથન વ્યવહાર જાણ્યમાં છે. તેમ કરવાથી જિનમતની પ્રજ્ઞાવના થાય છે. શ્રીસંઘનું પણ યથાશક્તિ બહુમાન, પૂજા, જ્ઞાતિ કરે. નાલિયેર પ્રમુખની પ્રજ્ઞાવના કરે, તાંબુલ પ્રદાનરૂપ જ્ઞાતિ કરે, તેમ કરવાથી શાસનની ઉન્નતિ થાય છે, અને શાસનની ઉન્નતિથી તીર્થંકરગોત્ર ઉપાર્જન થાય છે. આ કથન જ્ઞાતાસૂત્રમાં છે.

ગુરુનો યોગ પ્રાપ્ત થયે છે, જઘન્યથી વર્ષમાં એકવાર આલોચના લે, પોતાના કરેલા સર્વ પાપ ગુરુની સન્મુખ પ્રગટ કરે, ગુરુ જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે અંગીકાર કરે, ફરી તેવું પાપ ન કરે, તેનું નામ આલોચના ગૃહણ કરવી છે, એમ શ્રાદ્ધ જીતકલ્પાદિમાં વિધિ લખી છે. પદ્મપઠી, ચાર માસ પઠી, એક વર્ષ પઠી, ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષ પઠી, નિશ્ચયે આલોચના કરે. પોતાના શલ્ય કાઢવાવાસ્તે, ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન અને કાલથી બારવર્ષ સુધી ગીતાર્થ ગુરુની અન્વેષણા કરે, તે ગીતાર્થ ગુરુ કેવા હોય? મન,

વચન, કાયા જેનાં સ્થિર હોય, ચારિત્રવંત હોય, આલોચના ગૃહણમાં કુશલ હોય, પ્રાયશ્ચિત્તના જાણકાર હોય, વિષાદ રહિત હોય, એવા ગીતાર્થ ગુરુ હોય, તે આલોચના પ્રાયશ્ચિત્ત આપવા યોગ્ય છે.

ગીતાર્થ કોને કહીયે? ૧ જે નિશીથાદિ ભેદ શાસ્ત્રોના મૂલપાઠ, નિર્યુક્તિ, જ્ઞાપ્ય, ચૂર્ણી આદિના જાણકાર હોય, જ્ઞાનાદિ પંચાચાર યુક્ત હોય, ૨ આધારવંત, આલોચિત પાપના ધારણાવાળા હોય, ૩ આગમાદિ પાંચ વ્યવહારના જાણવાવાળા હોય, તેમાં પણ આ કાલમાં તો જીતવ્યવહાર મુખ્ય છે, તેના જાણકાર હોય, ૪ પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચકની લજ્જા દૂર કરાવનારા હોય, ૫ આલોચકની શુદ્ધિ કરનારા હોય, ૬ આલોચકના પાપકર્મ બીજાંની પાસે ન કહે, ૭ આલોચક જેમ નિર્વાહ કરી શકે, તેમ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે, ૮ જે પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરે તેને ઇહલોક પરલોકના જય વતાવે. આ આઠ ગુણ યુક્ત ગીતાર્થ ગુરુ હોય છે.

સાધુ તથા શ્રાવકે ૧ પ્રથમ તો પોતાના ગઢમાં ગઢના આચાર્ય પાસે, ૨ તેના અજ્ઞાવે, ઉપાધ્યાયની પાસે, ૩ તેના અજ્ઞાવે, પ્રવર્તકની પાસે, ૪ તેના અજ્ઞાવે સ્થિવિરની પાસે, ૫ તેના અજ્ઞાવે ગણાવહેદકની પાસે, સ્વગઢમાં આ પાંચેના અજ્ઞાવે સંજોગી એક સમાચારીવાળા ગઢાંતરમાં પૂર્વોક્ત આચાર્ય પ્રમુખ પાંચેની પાસે અનુક્રમે આલોચે, તેડનો પણ અજ્ઞાવ ઠટે, અસંજોગી સંવેગી ગઢમાં પૂર્વોક્તક્રમે આલોચે, તેડનો પણ અજ્ઞાવ ઠટે ગીતાર્થ પાર્શ્વસ્થ (પાસઢ) ની પાસે આલોચે, તેને અજ્ઞાવે ગીતાર્થ સારૂપીની પાસે આલોચે, તેને અજ્ઞાવે પશ્ચાત્કૃતની પાસે આલોચે; જે શુદ્ધ વસ્ત્રધારી, શિરમુંડિત, અવરૂકઢ, રજોહરણ રહિત, બ્રહ્મચારી, સ્ત્રી રહિત જિદ્દાવૃત્તિ હોય તે સારૂપી કહેવાય છે; જે શિખાસહિત અર્થાત્ ચોટલી સહિત તથા સ્ત્રી સહિત હોય તે સિદ્ધપુત્ર કહેવાય છે. જે ચારિત્ર ઢોડી ગૃહસ્થવેષ ધારણ કરે છે, તે પશ્ચાત્કૃત કહેવાય છે. આલોચનાને અવસરે પાસઢાદિને પણ ગુરુની જેમ વંદના કરે; કારણ કે વિનય મૂલ ધર્મ છે, તે કારણથી વંદના કરે. જો તે પાસઢાદિ પોતે પોતાને ગુણહીન જાણી વંદના ન કરાવે, તો તેને આસન ઉપર બેસાડી પ્રણામ માત્ર કરી આલોચના લે; તથા પશ્ચાત્કૃતને ઇત્વરસામાયિક આરોપણ લિંગ આપી, પઢી તેની પાસે યથાવિધિ પૂર્વક આલોચના લે. પાર્શ્વસ્થાદિને અજ્ઞાવે રા-

ज गृहादि गुणशील चैत्यादिमां ज्यां श्री अरिहंत, गणधरादि बहु-
वार लोकोने प्रायश्चित्त आपेलां होय, ते क्षेत्रमां रहेनारा देवताउये ते
देखेल होय, तेथी ते देवताउनुं अठम प्रमुख तपथी आराधन करी, तेनी
पासे आलोचे, कदाचित ते देवता चवी गया होय, अने तेने स्थानके बी-
जा देवता उत्पन्न थया होय, तो ते देवता महाविदेहना अरिहंतने पुढी-
ने प्रायश्चित्त आपे, तेने पण अज्ञावे, पूर्वोत्तर दिशि सन्मुख मुख करी
अर्हत सिद्धोनी समक्ष आलोवे, परंतु शक्य न राखे. आलोचना कर-
नारा पुरुष, मायारहित बालकनी जेम सरल थइ आलोवे, जे कोइ, को-
इपण कारणथी आलोचना न करे, ते आराधक नथी.

आलोचना करनार दस दोष वर्जी आलोचना करे. दस दोषना नाम,
१ गुरुने वैयावच्च प्रमुखथी प्रथम खुशी करी पढी आलोचना ले, जेथी
गुरु अटप पायश्चित्त आपे, २ आ गुरु अटप दंड आपे ठे, तेथी तेवा गुरुपा-
से तेवा अनुमानथी आलोवे, ३ जे अपराध बीजाये दीठा होय तेज मा-
त्र आलोवे, परंतु बीजाये न देखेला होय ते न आलोववा ते, ४ बादर
दोषने आलोववा, अने सूक्ष्म दोषने न आलोववा ते, ५ सूक्ष्म दोषने
आलोववा, परंतु बादर दोषने न आलोववा ते, ६ अव्यक्त स्वरथी आ-
लोववुं, ७ गुरु समजे नहि तेवी रीते रोवो करीने आलोववुं ते, ८ आ-
लोचना कर्या पढी बहुजनोने सुणाववुं ते, ९ अव्यक्त अगीतार्थनी पासे
आलोववुं १० जे अपराध गुरुने कह्यो होय, तेज पोताना अपराधने आ-
लोचवो. आ दश दोष ठे.

आलोचना करवाथी, जेम बोजो उपाडनार जार दूर करवाथी हल-
को थाय ठे, तेम पापथी आलोचन करनार हलवो थाय ठे. पापरूप श-
क्य दूर थायठे, प्रमोद उत्पन्न थायठे. पोताना दोषोनी निवृत्ति आत्मसा-
क्षीये देखी बीजां पण आलोचना करे. सरलता प्राप्त थवाथी शुद्धता था-
य ठे. दुष्कर काम करनार कहेवाय ठे. दोषनुं सेवन करवुं ते दुष्कर नथी,
परंतु दोषनो प्रकाश करवो ते दुष्कर ठे. श्री तीर्थकर जगवंतनी आज्ञा-
ना आराधक थायठे. आलोचना करवाथी बालहत्या, स्त्री हत्या, यतिहत्यादि
पाप, देवादि द्रव्य नक्षत्र पाप, राजपत्नी गमनादि महापाप पण सम्य-
क् रीतिये गुरुदत्त प्रायश्चित्त करवाथी दूर थइ जायठे. जो एम न होयतो

દૃઢપ્રહારી પ્રમુખ તેજ જવમાં મોઢા કેમ પ્રાપ્ત કરત ? તે કારણથી દર વર્ષે ચોમાસામાં તો અવશ્ય આલોચના લે.

હવે જન્મકૃત્ય અઢાર દારોથી લખીએ ઢીએ. ૧ પ્રથમ ઉચિત દાર. ઉચિત અર્થાત્ યોગ્ય વાસ કરવાનું પ્રથમ સ્થાન કરે; જ્યાં રહેવાથી ધર્મ, અર્થ, કામ એ ત્રણેની સિદ્ધિ થાય. બીજે સ્થલે વસવાથી બંને જવ બગડી જાયઢે. ત્રિલ્લપદ્ધીમાં, ચોરોના ગામમાં, પર્વતની તલેટીમાં, હિંસક લોકોમાં ડુષ્ટ લોકોમાં, ધર્મીલોકોની નિંદા કરનારાંમાં, ઇત્યાદિ સ્થાનમાં વાસ ન કરે. જ્યાં જિનચૈત્ય હોય, મુનિનું આવાગમન હોય, શ્રાવક વસતા હોય, બુદ્ધિમાન્ લોકો સ્વજાવેજ શીલવાન્ હોય, પ્રજા ધર્મશીલ હોય, અને જ્યાં બહુ જલ, ઇંધન, ધાન્યાદિ હોય ત્યાં વાસ કરે. જેમ અજમેરનીપાસે હર્ષપુર નગર હતું, એવા નગરમાં રહેવાથી, ધનવંત, ગુણવંત અને ધર્મવંતની સંગતિથી વિનય, વિચાર, આચાર, ઉદારતા, ગંજીરતા, ધૈર્યતા, પ્રતિષ્ઠા આદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાયઢે. ધર્મકૃત્યમાં કુશલતા થાયઢે; તે કારણથી કનિષ્ઠ ગામોમાં ધનપ્રાપ્તિ હોય તોપણ વાસ ન કરે. યતઃ ॥ યદિ-વાંઢસિ મૂર્ખત્વં, ગ્રામે વસ દિનત્રયં ॥ અપૂર્વસ્યાગમો નાસ્તિ, પૂર્વાધીતં-ચ નશ્યતિ ॥ ૧. ॥

ઉચિતસ્થાન પણ સ્વચક્ર, પરચક્ર, પરસ્પર વિરોધ, ડુર્જિહ્વ, મારી, પ્રજાવિરોધ, અન્નાદિ વસ્તુહય, ઇત્યાદિ કારણો પ્રસંગે તત્કાલ તજી દેવું જોઈયે; નહિ તો ત્રિવર્ગની હાનિ થઈ જાયઢે. જેમ પૂર્વે મુસલમાનના જવથી લોકો દિલ્લીનો ત્યાગ કરી ગુજરાત પ્રમુખ દેશોમાં જવાથી સુખી અને ધનવાન થયા; તથા જેમ ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત શેહેર ઉજ્જાઇ થવાથી ચંપા નગરી વસી, અને ચંપા ઉજ્જાઇ થવાથી પાટલીપુત્ર અર્થાત્ પટના વસ્યું, તેમ શ્રાવક પણ પૂર્વોક્ત હાનિ જાણે તો નગર ઢોડીને બીજી જગા-યે જઈ વાસ કરે.

રહેવાનું ઘર પણ સારા લોકોની પડોશમાં કરે, પરંતુ વેશ્યા તિર્યચ, ત્રિકાચર, શ્રમણ, બૌદ્ધ, તાપસ, બ્રાહ્મણ, કોટવાલ, માઢી, જુગારી, ચોર, નટ, જાટ, કુકર્મી પ્રમુખના પડોશમાં ઘર વા ડુકાન ન કરે. જો દેરાની પાસે રહે તો હાનિ થાય. ચોકમાં, ધૂતારાના વાસમાં અને પ્રધાનના પડો-સમાં રહે તો ધન અને પુત્રની હાનિ થાય. મૂર્ખ, અધર્મી, પાશંડી, પતિત,

चोर, रोगी, क्रोधी, चंडाल, मदोन्मत्त, गुरुतद्वपग, वैरी, स्वामिवंचन, लो-
त्री, रुषि-स्त्री अने बालहत्याना करनारा एटला लोको आपणुं हित क-
रनारा होय, तोपण तेना पडोसमां वास न करवो; कारण के तेउनी सं-
गतथी गुणहानि प्रमुख अनेक उपद्रव आयवे.

ज्यां हाडनुं शक्य न होय, राख न होय, ज्यां डाज उगतो होय, सुं-
दर वर्ण, गंधवाढी माटी होय, मीतुं जल होय, खोदतां धन निकले,
ते जगा शुच समजवी. वढी जे जूमि शीतकालमां उष्ण स्पर्शवाढी अने
उष्णकालमां शीत स्पर्शवाढी होय, ते जगा बहुज शुच जाणवी. एक
हाथमात्र जूमि प्रथम खोदी, पढी तेज माटीथी तेज खाडो पुरवो, जो
माटी वधे तो श्रेष्ठ जूमि जाणवी, जो माटी उढी आय तो कनिष्ठ जूमि
जाणवी; तथा सो पगलां जरतां जेटलो काल लागे तेटला कालमां जे
जूमिमां पाणी न सूकाय, ते उत्तम जूमि जाणवी. जो तेटला वखतमां
एक आंगल जर पाणी शोषाइ जाय तो ते मध्यम जूमि जाणवी, जो एक
आंगल उपरांत पाणी शोषाय तो अधम जूमि जाणवी; तथा पक्षांतरमां
जे जूमिना खातरमां फूल नाखतां जो फूल सूकाय नहि तो ते उत्तम
जूमि जाणवी, जो अर्ध सूकाय तो मध्यम जूमि जाणवी. जो सर्व सूका-
इ जाय तो अधम जूमि जाणवी. जे जूमिमां शाल वावतां त्रण दिवसे उ-
गे ते उत्तम, पांच दिवस पढी उगे ते मध्यम, अने सात दिवस पढी उ-
गे ते हीन जूमि जाणवी.

सर्पनी वंवी उपर घर बनाववामां आवे तो रोग आय, पोढी जूमिउ-
पर घर बनाववामां आवे तो निर्धन आय, शक्य युक्त जूमिउपर बनाव-
वामां आवे तो मरण आय. मनुष्यनुं हाड तथा केशनुं शक्य होय तो
मनुष्योनी हानि आय, खरनुं शक्य होय तो राजाप्रमुखनो जय आय, श्वा-
ननुं हाड होय तो बालकनुं मरण आय, बालकनुं हाड होय तो गृहस्वा-
मि परदेशमां नाश पामे, गायनुं शक्य होय तो गौरुप धननी हानि आय,
मनुष्यना केश, कपाल अने जस्म होय तो मरण आय.

प्रथम प्रहर अने ठेला प्रहर शिवायना बाकीना प्रहरमां वृद्धनी अने
ध्वजानी ठाया घर उपर पडे तो दुःखदायक समजवी. अरिहंतना मंदि-
रनी पाठलना जागमां न रेहेदुं; ब्रह्मा अने कृष्णना मंदिरनी साथे न

રહેવું, ચંડિકા અને સૂર્યના મંદિરની સન્મુખ ન રહેવું, મહાદેવની તો કોઈ પણ બાજુએ રહેવું નહિ. કૃષ્ણની ડાબી બાજુએ અને બ્રહ્માની જમણી બાજુએ ન રહેવું. સ્નાનનું પાણી, ધ્વજાની ઠાયા અને વિલેપન વર્જે. જિનમંદિરના શિખરની ઠાયા અને અરિહંતની દૃષ્ટિ પડે ત્યાં વાસ ન કરવો. નગર તથા ગામની ઇશાન ખુણમાં ઘર ન બનાવે; બનાવે તો ઊંચી જાતિવાલો દુઃખ પામે.

ઘર બનાવે તો વેચનારને પૂરી કિંમત આપે. પાડોશીને દુઃખ ન આપે, ઘર લેતી વખત કોઈને દુઃખ ન આપે, કાષ્ઠ, પાષાણ, ઇંટ પ્રમુખ વસ્તુ નિર્દોષ, દૃઢ, મજબુત અને નવીન હોય તે વાજબી મૂલ આપીને લે, વેચાતી વસ્તુ ઊંચું યોગ્ય મૂલ આપે, પરંતુ પોતે ઇંટ, ચુનો પકાવવાનું ન કરે. જિનપ્રાસાદની ઇંટ પ્રમુખ ન ગ્રહણ કરે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, દેરાસર, કુવા, વાવ, સ્મશાન, મઠ અને રાજાના મંદિર, તેજના કાષ્ઠ, પથ્થર, ઇંટ પ્રમુખ સર્વ ગૃહસ્થના ઘરમાં વપરાય તો વિરોધકારી છે, અને ધર્મના સ્થાનમાં વપરાય તો સુખદાયક છે.

પાષાણમય ઘરમાં કાષ્ઠનો સ્થંભ અને કાષ્ઠમય ઘરમાં પાષાણનો સ્થંભ ન બનાવે, મંદિરમાં પણ ન બનાવે. હલકા કાષ્ઠ, કોદ્દાના કાષ્ઠ, અર્દ્ધના કાષ્ઠ, ચરખાના કાષ્ઠ, કાંટાવાળા વૃક્ષના કાષ્ઠ, પંચ ઊંબરના કાષ્ઠ, આ સર્વ કાષ્ઠ ઘરમાં ન વાપરે. બીજોરા, કેલા, દાડમ, જંબીર, આંબલી અને ધતુરાના કાષ્ઠ પણ વર્જે. આ વૃક્ષોનાં મૂલ પડો કોશમાંથી ઘરમાં પ્રવેશ કરે, વા તેજની ઠાયા ઘરમાં પડે તો કુલનો નાશ કરે. પૂર્વ દિશિતરફ ઘર ઊંચું હોય તો ધનનો નાશ થાય, દક્ષિણદિશિયે ઊંચું હોય તો ધનની વૃદ્ધિ થાય, પશ્ચિમદિશિયે ઊંચું હોય તો ધનાદિની વૃદ્ધિ થાય, અને ઉત્તરદિશિ તરફ ઊંચું હોય તો ઊજાડ થાય. જે ઘર ગોલ હોય, બહુ ખુણાવાળું હોય, અથવા એક, બે વા ત્રણ ખુણાવાળું હોય, અને દક્ષિણ વામી તરફ લાંબુ હોય, એવા ઘરમાં વાસ ન કરવો. જે ઘરનાં દ્વાર સ્વયમેવ ઊઘડે વા બંધ થાય તે ઘર સુખકારી નહિ.

ઘરના દ્વાર ઉપર કલશાદિ ચિત્ર હોય તો શુભ છે, અને નાટારંજ, મહાત્મારત તથા રામાયણના ચુરુ, રાજાજના ચુરુ, કૃષિજના ચરિત્ર, દેવચરિત્ર, આ ચિત્રો ઘરમાં શુભ નથી; તથા ફલ વૃક્ષ, પુષ્પ વેલ, સરસ્વ-

તી, નવ નિધાન, યજ્ઞસ્તંત્ર, લક્ષ્મી દેવિ, કલશ, વર્કમાન, ચૌદ સ્વપાવ-
લિ, આ ચિત્રો શુદ્ધ છે.

ખજૂર, દાડમ, કેલાં, કોહલાં, બીજોરાં, જે ઘરમાં ઊગે તે ઘરનો નાશ થાય છે. વડવૃદ્ધ ઊગે તો લક્ષ્મીનો નાશ કરે, કાંટા વાલા વૃદ્ધ ઊગે તો શત્રુનો નાશ કરે, મોટા ફલવાલા વૃદ્ધ ઊગે તો સંતાનનો નાશ કરે, આ વૃદ્ધના કાષ્ઠ પાળ વર્જે. કોઈ શાસ્ત્ર એમ પાળ કહે છે કે, ઘરની પૂર્વે વડવૃદ્ધ હોય તો સારું છે, દક્ષિણ બાજુએ ઊંચર વૃદ્ધ શુદ્ધ છે, પશ્ચિમ પાસે પીપલ વૃદ્ધ અને ઉત્તર પાસે પ્લીહાણ વૃદ્ધ સારા છે.

ઘરમાં પૂર્વદિશિયે લક્ષ્મીનું ઘર કરે, અગ્નિ યુગ્મમાં રસોડું કરે, દક્ષિણ દિશિયે શયનની જગા કરે, નૈરુત યુગ્મમાં શસ્ત્રશાલા કરે, પશ્ચિમદિ-
શિયે ઝોજન ક્રિયા કરે, વાયુ યુગ્મમાં અન્ન સંગ્રહ કરે, ઉત્તર બાજુએ પા-
ણીઆરું કરે, ઇશાન યુગ્મમાં દેવ ગૃહ કરે, દક્ષિણ પાસે અગ્નિ, પાણી,
ગાય, વાયુ, અને દીવાની ઝૂમિકા બનાવે, વામી બાજુએ ઝોજન ધાન્ય ડ્ર-
વ્ય, વાહન, અને દેવતાની ઝૂમિ બનાવે; આ પૂર્વાદિ દિશા ઘરના દરવા-
જાની અપેક્ષાએ જાણવી, ઠીંકવત્, સૂર્ય અપેક્ષાએ નહિ.

ઘર બનાવનાર સુધાર, કડીઆ, મજૂરને કરારથી અધિક મજૂરી આપે, તેમાં શોજા સમજવી. ગૃહસ્થને યોગ્ય ઘર બનાવે, પરંતુ વ્યર્થ મોટું ઘર ન બનાવે, કારણ કે તેમ કરવાથી વ્યર્થ ધન खરચાય છે. ઘરના દ્વારો મર્યા-
દા પૂર્વક રાખે. બહુ દ્વાર બનાવે નહિ. અધિક દ્વારથી, દુષ્ટ જનોના પ્ર-
વેશનો નાશ તથા સ્ત્રી અને ધનનો તેથી નાશ થાય છે. દરવાજાના બારણાં
મજબુત બનાવે, સાંકલ, આગલીઆથી સુરક્ષિત કરે. કમાડ પાળ સુલે સુ-
લે તેવા બનાવે. ઝીંતમાં ઝુંગલ રાખવાથી પંચેન્દ્રિય જીવની વિરાધના થા-
ય છે. કમાડ વાસે ત્યારે યજ્ઞાથી વાસે; તેવીજ રીતે યજ્ઞાથી ઊઘાડે. પર-
નાલ, ચાલ વિગેરે યોગ્ય બનાવે. આ પ્રમાણે દેશ, કાલ, સ્વવૈજવ યોગ્ય-
ત, સ્વજાતિ યોગ્ય, ઘર બનાવી, વિધિ સહિત, સ્નાત્રપૂજા, સાધર્મીવાત્સ-
લ્ય, સંઘપૂજા કરી, શુદ્ધ મુદ્દતે, શુદ્ધ શુકને, પ્રવેશ કરે તો સુખી થાય,
ત્રિવર્ગની સિદ્ધિના હેતુ થાય. ઇતિ પ્રથમ દ્વાર. ૨ બીજું વિદ્યાદ્વાર કહીયે
ઠીયે. વિદ્યા તે લખવું, જાણવું, વાણિજ્યાદિ કલાનું ગ્રહણ કરવું, અર્થાત્
અધ્યયન કરવું. જે વિદ્યાન્યાસ કરતા નથી, તે મૂર્ખ રહે છે, અને પગલે

પગલે પરાજવ પામે છે. વિદ્યાવાન્ પરદેશમાં પણ માનનીય થાય છે, તે કારણથી સર્વ પ્રકારની કલા શિખવી જોઈએ. કોણ જાણે ક્ષેત્ર, કાલના વિશેષથી કઈ કલાથી આજીવિકા કરવી પડશે ? જેઠ સર્વ કલા શિખ્યા હોય, તેઝે પણ પૂર્વોક્ત સાત પ્રકારની આજીવિકામાંથી જે કલાથી સુખે નિર્વાહ થાય, તે કલાથી આજીવિકા કરવી. જો સર્વ કલા શિખવાને સમર્થ ન હોઈએ, તો જે કલાથી, પોતાનો નિર્વાહ સુખે થાય, અને પરલોકમાં સારી ગતિ થાય તે કલા શિખવી. પુરુષે બે વાત નિરંતર ધ્યાનમાં રાખવી, એક, જેથી સુખે નિર્વાહ થાય તે, તથા બીજી જેથી મરણ પછી સદ્ગતિ થાય તે, આ બંને અવશ્ય શિખવી. ૩ હવે વિવાહદ્વાર લેખીએ ઢીએ. વિવાહ પણ ત્રિવર્ગ શુદ્ધિનો હેતુ હોવાથી યોગ્ય કરવો જોઈએ. અન્ય ગોત્રવાલા સાથે વિવાહ કરવો જોઈએ. સમાન કૂલ, સદાચાર, શીલ, રૂપ, વય, વિદ્યા, ધન, વેષ, જાણ, પ્રતિષ્ઠાદિ ગુણોમાં જે પોતાની સમાન હોય, તેની સાથે વિવાહ કરે, અન્યથા કુટુંબક્લેશ, અવહેલના પ્રમુખ અનેક વિટંબના ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રીમતીવત્. સામુદ્રિક શાસ્ત્રોક્ત શરીરના લક્ષણ અને જન્મપત્રિકા દેખી, વરકન્યાની પરીક્ષા કરી વિવાહ કરે. ॥ યદુક્તં ॥ કુલંચ શીલંચ સનાથતાચ, વિદ્યાચવિત્તંચ વપુર્વયઃ ॥ વરેગુણાઃ સત્ત્વલોકનીયા, સ્તતઃ પરંજાગ્યવશાહિ કન્યા ॥૧॥ જો વર મૂર્ખ હોય, નિર્ધન હોય, દૂર રહેનાર હોય, સૂરમો હોય, વૈરાગ્યવંત મોહાજિલાષી હોય, વયમાં કન્યાથી ત્રણ ગણો અધિક હોય, તેવાને કન્યા ન દેવી; વલ્લી અતિ ધનવાન, અતિ નરમ, અતિ ક્રોધી, વિકલાંગી અને રોગી, તેવાને પણ કન્યા ન દેવી; તેમજ કુલ, જાતિમાં અતિહીન હોય, માત-પિતાવિનાનો હોય, સ્ત્રી, પુત્ર સહિત જેને હોય, તેને પણ કન્યા ન દેવી. વલ્લી જેને બહુ જનોની સાથે વેર હોય, દરરોજ કમાય તોજ ખાવાનું સાધન થાય તેમ હોય, આલસુ હોય, તેવાને પણ કન્યા ન દેવી. તથા જે એક ગોત્રી હોય, વ્યસની હોય, દરિદ્ર હોય તેને પણ કન્યા ન દેવી. જે સ્ત્રી, કપટ રહિતપણે જર્તારની સાથે વર્તે, દેવરની સાથે પણ કપટ રહિતપણે વર્તે, સાસુની જાતિ કરે, સગા સંબંધીનું વાત્સલ્ય કરે, જાણમાં સ્નેહવાલી હોય, કમલની જેમ વિકસિત વદનવાલી હોય, તે કુલવધૂ સુલક્ષણી જાણવી.

અગ્નિ દેવની સાક્ષીએ પાણી ગ્રહણ કરવું તે વિવાહ કહેવાય છે. જગતમાં વિવાહના આર્યલોકમાં આઠ પ્રકાર છે. ૧ બ્રાહ્મ, ૨ દૈવ, ૩ આર્ષ, ૪ પ્રાજાપત્ય, ૫ ગાંધર્વ, ૬ આસુર, ૭ રાક્ષસ, અને ૮ પિશાચ. જે વિવાહમાં કન્યાનો પિતા પાનેતર ઝંઢાડી તથા અલંકાર આપી પોતાની કન્યા પરણાવે, તે બ્રાહ્મવિવાહ છે; જે વિવાહમાં યજ્ઞ કરનાર બ્રાહ્મણને કન્યાનો પિતા ધર્મની ક્રિયા કરતાં પોતાની કન્યા આપે તે દેવવિવાહ છે. જે વિવાહમાં કન્યાનો પિતા વરની પાસેથી ગાયનું જોડું લઈ વરને કન્યા પરણાવે તે આર્ષ વિવાહ છે. આ ઢેલા બે વિવાહ લૌકિક વેદસમ્મત છે. જૈન વેદમાં આ વિવાહ નથી, કારણ કે આ બે વિવાહના મંત્રો જૈનવેદમાં નથી; તેમ પ્રચલિત વ્યવહારમાં પણ નથી. જે વિવાહમાં કન્યાનો પિતા સન્માન પૂર્વક પોતાની કન્યાને યોગ્ય વરને આપે, તે પ્રાજાપત્ય વિવાહ છે. આ ચારે પ્રકારના વિવાહ લૌકિક નીતિમુજબ ઉત્તમ પ્રકારના છે. જે સ્ત્રી-પુરુષ માતાપિતાની આજ્ઞાવિના પરસ્પર રાગથી પોતાની મેલે વિવાહ કરે, તે ગાંધર્વ વિવાહ છે. જે વિવાહમાં કન્યાનો પિતા વરની પાસેથી અવેજ લઈ કન્યાને પરણાવે, તે આસુર વિવાહ છે. જે પુરુષ કન્યાને જોરાવરીથી ગ્રહણ કરે, તે રાક્ષસ વિવાહ છે. જે પુરુષ સુતેલી, મદોન્મત્ત, બાવરી કન્યાને ગ્રહણ કરી લઈ જાય તે પિશાચ વિવાહ છે. પાઠલના ચારે વિવાહ અધમ વિવાહ છે. જે વિવાહમાં વરવહુની પરસ્પર બહુજ પ્રીતિ થાય, તે વિવાહ ઉત્તમ પ્રકારના વિવાહમાં ગણાય છે. સારી સ્ત્રીનો લાજ તેજ વિવાહનું ફલ છે. સારો પુત્ર ઉત્પન્ન થાય તેજ સ્ત્રી મલવાનું ફલ છે. જેમ થવાથી ચિત્તવૃત્તિ અનુપહત રહે, શુદ્ધાચાર રહે, દેવગુરુ, અતિથી, બાંધવ પ્રમુખનો સત્કાર થાય.

વિવાહમાં ધનનો વ્યય, પોતાના કુલ વૈજવની મર્યાદા મુજબ તથા શક્તિ મુજબ અને લોકમાં વાસ્તવિક લાગે તેમ કરે, વિશેષ સ્વર્ચ કરવાની ચાલ કરે નહિ. અધિક સ્વર્ચ તો ધર્મના કાર્યોમાં કરવો વાસ્તવિક છે. વિવાહમાં પણ સ્નાત્ર મહોત્સવ, મહાપૂજા આદર સહિત કરે, નૈવેદ્યાદિ ઢોવે, ચતુર્વિધ સંઘનો સત્કાર કરે. વિવાહના કાર્યો સંસાર ફલના આપે નારાં છે, તેથી તેવા પ્રસંગે ધર્મકાર્યોમાં વ્યય થાય તે સફલ છે.

૪ હવે મિત્રદ્વાર કહીએ ઢીએ. ઉત્તમ પ્રકૃતિવાલા, સાધર્મી, ગુણવાનુ ધૈ-

ત માસસુધી સચિત્ત આહાર વર્જે. આઠમી પ્રતિમા. આઠ માસસુધી પોતે આરંજ ન કરે. નવમીપ્રતિમા. નવમાસસુધી બીજા પાસે પણ આરંજ કરાવે નહિ. દસમી પ્રતિમા. દસ માસ સુધી હુરમુંડિત રહે, અથવા અદ્વ્ય ચોટલી રાખે. ઘરમાં કાંઈ ધન હોય, અને ઘર માંહેના કોઈ પુઠે ત્યારે કહે કે હું જાણું હું, અને જો ન હોય તો કહે જાણતો નથી, બાકી ઘરનું સર્વ કામ વર્જે, પોતાને નિમિત્તે ઘરમાં જે આહાર કર્યો હોય તે પણ ન ખાય. અગીઆરમી પ્રતિમા. અગીઆર માસસુધી ઘરનો સંગ ત્યાગે, લોચ કરે, અથવા હુરમુંડિત રહે, રજોહરણ, પાત્રાપ્રમુખ લઈ, મુનિનો વેષ ધારણ કરી સ્વકુલમાં જિહ્વા લહે. મુખથી એમ કહે. “પ્રતિમા પ્રતિપન્નાય શ્રમણોપાસકાય જિહ્વાં દેહિ” આ પ્રમાણે વચન બોલે, પરંતુ ધર્મલાજ્ઞ શબ્દ ન કહે. સર્વ રીતિયે સાધુની જેમ પ્રવર્તે.

૧૭ આરાધના દ્વાર. અંતકાલ સમયે શ્રાવક દશ પ્રકારની આરાધના કે જેનું સ્વરૂપ આગલ કથન કરવામાં આવે છે તે, તથા સંલેષણાદિ વિધિપૂર્વક કરે. શ્રાવક જ્યારે સર્વ ધર્મક્રત્યો કરવાને અશક્ત થાય, અને પોતાનું મરણ પાસે જાણે, ત્યારે દ્રવ અને જાવથી સંલેષણા કરે. દ્રવ્ય સંલેષણા તે અનુક્રમે આહારનો ત્યાગ કરે, અને જાવ સંલેષણા તે, ક્રોધાદિ ચારે કષાયનો ત્યાગ કરે. પોતાનું મરણ નિકટ છે એમ આ લક્ષણોથી જાણે. ૧ બુરા સ્વપ્ન આવતા હોય, ૨ પ્રકૃતિ, સ્વજાવમાં ફેરફાર થયો હોય, ૩ ડુર્નિમિત્ત મલતાં હોય, ૪ મોઠા ગ્રહનો યોગ થયો હોય ૫ આત્મ આચરણ વિકૃતિ પામ્યા હોય, ૬ વા કોઈ દેવતાની સહાયથી જાણવામાં આવે. જે દ્રવ્યથી તથા જાવથી સંલેષણા ન કરે, અને અનશન કરી દે, તો તેવા જીવને પ્રાયઃ ડુર્ધ્યાન થવાથી કુગતિ થાય છે, તે કારણથી સંલેષણા અવશ્ય કરે. પઠી ધર્મના ઉદ્યોત વાસ્તે સંયમ અંગીકાર કરે. એક દિવસ પણ દિક્ષા ગ્રહણ કરી સંયમ પાલવામાં આવે તો સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ નલ રાજાના જાણ કુબેરના પુત્ર સિંહકેશરીએ માત્ર પાંચ દિવસની દિક્ષાથી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને મોક્ષ ગયા; તથા હરિવાહન રાજાએ પોતાનું આયુષ્ય માત્ર નવ પ્રહર બાકી જાણી દિક્ષા લીધી અને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયા. શ્રાવક દિક્ષા અવસરે તેમજ સંયારા સમયે પ્રજાવના વાસ્તે યથાશક્તિ ધન સ્વરૂપે. જેમ ચિરાપદ્મીય સંઘપતિ આ-

જૂએ તે શ્રવસરે સાતે ક્ષેત્રમાં સાતક્રોડ ધન વાપર્યું. વહ્ની સંયમનો યોગ ન થાય તો શત્રુંજયાદિ તીર્થોં સુસ્થાનમાં જઈ, સંલેષણા કરી, નિર્દોષ સ્થંડિલમાં વિધિ પૂર્વક ચાર આહાર ત્યાગરૂપ આણંદ, કામદેવ શ્રાવ-કોની જેમ અનશન કરે. પઠી સર્વ અતિચારના પરિહાર ચાર શરણાદિ-રૂપ આરાધના કરે.

આરાધના દશ પ્રકારે થાય છે. ૧ સર્વ અતિચાર આલેવે, ૨ વ્રત ઝ-ચરે, ૩ સર્વ જીવો સાથે સ્વમાવે, ૪ પોતાના આત્માને અઢાર પાપસ્થા-નકોથી વ્યુત્સર્જન કરે, ૫ ચાર શરણ ગ્રહણ કરે, ૬ ગમના ગમન ડુ-ષ્કૃતોની ગર્હણા કરે, ૭ જે કોઈએ જીનમંદિરાદિ સુકૃતો કર્યાં હોય, તેઝ-ની અનુમોદના કરે, ૮ શુભ જાવના જાવે, ૯ અનશન કરે, અર્થાત્ ચાર આહાર વા ત્રણ આહારનો ત્યાગ કરે, ૧૦ પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કરે. આ પ્રમાણે આરાધના કરવાથી જો તે જીવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત ન થાય, તો પણ સુદેવ અથવા સુમનુષ્યના આવ જીવ કરી અવશ્ય તે આત્મા મોક્ષરૂપ થાય.

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થધર્મ કરવાથી નિરંતર ગૃહસ્થ લોકો આ લોક પરલોકમાં સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, અને પરંપરાએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. इति श्री श्राद्धविधि अनुसार श्रावकस्य जन्म कृत्यादि स्वरूपं संपूर्णम् ॥

इति श्री तपगन्धीय मुनि श्री मणिविजयगणि तद्विषयमुनि श्री बु-द्धिविजय तद्विषय मुनि श्री मुक्तिविजयगणि तस्य लघु गुरुव्रात मु-नि आत्माराम आनंदविजय विरचिते जैनतत्त्वादर्शे गृहस्थधर्मनिरु-पण नामा दशमः परिच्छेदः ॥ १० ॥

॥ अथ एकादश परिच्छेद प्रारंभः ॥

આ પરિચ્છેદમાં શ્રી રિષભદેવ જગવાનશ્રી, શ્રી મહાવીર સ્વામિ પર્યંત જૈનમતાદિ શાસ્ત્રાનુસાર ઇતિહાસરૂપ પૂર્વ વૃત્તાંત લખીએ ઢીએ, જેથી આ ગ્રંથના વાંચનારાઝને જૈનનો સેહેજ ઇતિહાસ જાણવામાં આવશે. વ-ર્તમાન સમયમાં કેટલાએક જીવ્ય જીવોની એવી જીજ્ઞાસા છે કે જૈન-મત ક્યારથી પ્રચલિત થયેલ છે ? વહ્ની કેટલાએકને એવી ત્રાંતિ છે કે, જૈનમત બૌદ્ધમતની શાખા છે, કેટલાએક કહે છે કે બૌદ્ધમત જૈનમ-તની શાખા છે, કારણ કે તેઝનું માનવું એવું છે કે આ બંને મતો કોઈ કા-

लमां एक हता, परंतु आचार्योंमां मतत्रेद थवाथी एक मतना बे वि-
जाग, जैन अने बौद्ध थया ठे. वली केटलाएक कहे ठे के संवत् ५००
नी लगजग जैनमत उत्पन्न थयेल ठे, अने कोइक कहे ठे के विष्णु
जगवाने दैत्योने धर्मत्रष्ट करवावास्ते अर्हतनो अवतार धारण करेलो
ठे, वली कोइक कहे ठे के महंदरनाथना शिष्योए जैनमत चलाव्यो ठे;
इत्यादि अनेक दंतकथाउं चाले ठे, ते सर्व जैनमत न जाणवानुं कारण
ठे. जेम चमार लोको कहे ठे के बानु अने चामु बे बेहेनो हती, तेमां
बानुनी उंलाद सर्व अग्रवालादि वाणीआ थया, अने चामुनी उंलाद
अमे चमार ठीए, ते कारणथी वाणीआ अने चमार एक वंशना ठे, ह-
वे विचारवुं जोइए के चमारोनुं आ बोलवुं शुं वास्तविक ठे ? अने बु-
द्धिमान लोको शुं ते बोलवुं सत्य मानशे ? तेवीज रीते जे कोइ स्वमति-
कद्वपनाथी वा दंतकथा श्रवण करवाथी जैनमतनी उत्पत्ति मानशे, ते प-
ण जैनीउंने हसवा लायक थशे. सारांश ए ठे के प्रथम तो कोइ पण
मतवाला जैनमतना मूलतत्वोने जाणता नथी. जुउं के शंकरदिग्विज-
य ग्रंथमां श्रीशंकरस्वामिए जैनमतनुं जे खंडन लखेल ठे ते वांचतां अ-
मने हसवुं आवे ठे. ज्यारे शंकरस्वामिए जैनमतनुं स्वरूपज जाणुं न-
थी, त्यारे तेनुं करेवुं जैनमतनुं खंडन, ते पुरुषनी ठायाने पुरुष जाणीने
लाकडीथी मारवा सरखुं ठे. ज्यारे शंकरस्वामिनेज जैनमतनी माहिती
नहोती, तो वर्त्तमान कालना सामान्य विद्धानोनी माहिती माटे शुं क-
हेवुं ? ते कारणथी सर्वे जीझासुउंने बहुज नम्रता पूर्वक विनंति करीए
ठीए के जैनमतनो सारी रीते अज्यास करी, जैनमतनुं खंडन मंडन
करवुं, नहीं तो शंकरस्वामि अने रामानुज आचार्योंनी जेम तमे पण
हसवा योग्य थइ पडशे.

सज्जनोने जाणवा वास्ते प्रथम आ जगतनुं कांइक स्वरूप लखीए
ठीए. आ जगतने जैनी द्रव्यार्थिक नयना मतथी शाश्वत अर्थात् प्र-
वाह रूपे निरंतर एवुंज माने ठे. आ जगतमां ठ प्रकारे काल वर्ते ठे,
तेनेज जैनीउं ठ आरा कहे ठे. एक अवसर्पिणी काल, अर्थात् सर्व सा-
री वस्तुउंनो अनुक्रमे नाश करतो करतो जे काल व्यतीत थाय, तेना
ठ विजागो ठे, अने बीजो उत्सर्पिणी काल अर्थात् सर्व सारी वस्तुउंने

અનુક્રમે વૃદ્ધિમાન્ કરતો કરતો જે કાલ વ્યતીત થાય, તેના પળ ઠ વિ-
 નાગ છે. દશ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ એક અવસર્પિણી કાલ,
 અને તેટલાજ સાગરોપમ પ્રમાણ એક ઉત્સર્પિણી કાલ છે. એક સાગ-
 રોપમ અસંખ્યાતા વર્ષોનો થાય છે. તેનું સ્વરૂપ જૈન શાસ્ત્રથી જાણવું. એક
 અવસર્પિણી અને એક ઉત્સર્પિણી મલી એક કાલચક્ર થાય છે, અ-
 ર્થાત્ વીશ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ એક કાલચક્ર છે. એવા કા-
 લચક્ર અનંતા ચૂત કાલમાં વ્યતીત થયા, અને જીવિષ્યમાં પળ વ્યતીત
 થશે. અવસર્પિણી કાલ પુરો થતાં ઉત્સર્પિણી કાલ પ્રારંભ થાય છે,
 અને ઉત્સર્પિણી કાલ પુરો થતાં અવસર્પિણી કાલનો પ્રારંભ થાય છે.
 એવીજ રીતે અનાદિ અનંત કાલ સુધી આ પ્રમાણેજ વ્યવસ્થા રહેશે.
 હવે ઠ આરાનું સ્વરૂપ લખીએ ઠીએ.

અવસર્પિણીનો પ્રથમ આરો સુષમસુષમ ચાર કોટાકોટી સાગરો-
 પમ પ્રમાણ છે. તે કાલમાં ઝરત ક્ષેત્રની ઝૂમિ બહુજ સુંદર, રમણીય, મ-
 ર્દલના તલ સમાન સમ હતી. તે કાલના મનુષ્ય ઝડક, સરલ સ્વભાવી,
 અદ્વપ રાગદ્વેષી તથા અદ્વપ મોહ, કામ, ક્રોધાદિ યુક્ત હતા, સુંદર રૂ-
 પવાન્, નિરોગી હતા. દશ જાતિના કલ્પવૃદ્ધોથી પોતાનાં ખાવા, પીવા,
 પેહેરવા, સુવા વિગેરે સર્વ વ્યવહારના કાર્યો કરી લેતા હતા. એક પુત્ર
 અને એક પુત્રી; વેનું યુગલ જન્મતું હતું. જ્યારે વંને યૌવનવંત થતા હતા,
 ત્યારે વંને ઝાઝ વેહેન, સ્ત્રીઝરતારનો સંબંધ કરતા હતા. તેઝને વલી તે-
 વીજ રીતે યુગલ પ્રસવતા હતા. તેઝ પળ પૂર્વોક્ત વ્યવહાર કરતા હતા.
 જૈનમતના માપ મુજબ ત્રણ ગાઝ (કોસ) પ્રમાણ તેઝના શરીરની ઝં-
 છાઝ હતી. ત્રણ પદ્યોપમ પ્રમાણ આયુષ્ય હતાં. બસો ઢપન પૃષ્ઠકરંડના
 હાડ હતાં. ધર્મનો અજ્ઞાવ હતો. જીવહિંસા, અસત્યતા, ચોરી પ્રમુખ પાપ
 પળ વિશેષ નહોતાં. વૃદ્ધોમાંજ રહેતા હતા. યુગલ સમુહો પળ ગણત-
 રીમાં થોડા હતા. વાકી ચતુષ્પદ પંચેન્દ્રિય, પક્ષી પ્રમુખ સર્વ જાતિના
 જીવ હતા. તેઝ પળ સર્વે ઝડક હતા. હુઝક નહોતા. શાલિ પ્રમુખ સર્વ
 અનાજ અને ઇંદુ પ્રમુખ સર્વ વસ્તુઝે સર્વ જંગલોમાં સ્વયમેવ ઉત્પન્ન થતી
 હતી. તેઝ કાંઝ મનુષ્યોના ખાનપાનાદિમાં ઉપયોગમાં આવતી નહોતી.
 મનુષ્યો તો માત્ર કલ્પવૃદ્ધોના ફલફૂલોનોજ આહાર કરતા હતા. વસ્રને

बदले वृद्धोनी ठाल तथा पांढडां पेहेरता, उढता हता. इत्यादि सर्व बा-
बतनुं प्रथम आरानुं स्वरूप जंबुद्वीपप्रज्ञप्ति प्रमुख शास्त्रोथी जाणवुं.

बीजो आरो सुषम त्रण कोटाकोटी सागरोपम, तेमां बे गाउ (कोश)
नुं देहमान, बे पळ्योपमनुं आयुष्य, एकसो अष्टावीश पृष्ठकरंढकनां हाड
हतां. शेष व्यवहार प्रथम आरा जेम हतो.

त्रीजो आरो सुषमदुषम; बे कोटाकोटी सागरोपम प्रमाण, एक
गाउ देहमान, एक पळ्योपम आयुष्य, चोसठ पृष्ठकरंढक हाड हतां.
शेष व्यवहार प्रथम आरा प्रमाणे हतो. आ सर्व आरामां सर्व वस्तुं
अनुक्रमे घटती ठेवटे आगलना आरा तुल्य रहे ठे, परंतु एक साथे
सर्व वस्तु एकदम घटती नथी.

ए प्रमाणे त्रीजा आराने ठेडे एक वंशमां सात कुलकर उत्पन्न थया.
जेउण ते कालना मनुष्यो वास्ते कांश्क मर्यादा बांधी होय तेउ कुलकर
कहेवाय ठे. तेज सात कुलकरोने लौकिकमां सप्त मनु कहे ठे. बीजा
वंशोना कुलकर गणीयें तो श्री ऋषभदेवजी शिवाय चौद कुलकर थाय
ठे, अने श्रीऋषभदेवजी पंदरमां कुलकर गणाय ठे.

पूर्वोक्त सात कुलकरोना नाम. १ विमल वाहन, २ चक्षुष्मान्, ३ य-
शस्वान्, ४ अजिचंद्र, ५ प्रश्नेणि, ६ मरुदेव, ७ नाजि. आ सातेनी चार्या-
ना नाम अनुक्रमे आ प्रमाणे. १ चंद्रयशा. २ चंद्रकान्ता, ३ सुरुपा, ४ प्र-
तिरूपा, ५ चक्षुःकान्ता, ६ श्रीकान्ता, ७ मरुदेवी. आ सर्व कुलकर गंगा
अने सिंधु नदीना मध्य खंडमां थया ठे.

आ कुलकर थवानुं कारण एवुं ठे के, त्रीजो आरो उत्तरतां, दश जा-
तिना कटप वृद्धो कालना दोषथी अटप थइ गया, तेथी युगलीयाउण
पोतपोताना वृद्धोपर ममत्व कयों.

ज्यारे बीजा युगलीआउण राखेला वृद्धोथी फल लेवा लाग्या, त्यारे
ममत्ववाला युगलो तेउनी साथे क्लेश करवा लाग्या. युगलीआ पुरुषोने
एवो विचार थयो के अमारा क्लेशनो निवेडो लावे तेवो कोइ पुरुष थाय
तो सारुं; तेवामां ते युगलीआउ मध्येथी एक युगलने वनना एक श्वेत-
हाथीए प्रेमथी पोताना स्कंध उपर चडाव्यो. ज्यारे ते युगल पुरुष ए-
कलो हाथी उपर चढी फरवा लाग्यो, त्यारे बीजा युगलो विचार करवा

लाग्या के, आ युगल अमारामां मोटोठे; कारण के ते हाथी उपर चढ़ी फरे ठे, अने अमे तो पगे चालीये ठीये, तेथी तेने न्यायाधीश बनाववामां आवे तो सारुं, अर्थात् ते जे कहे ते अमारे मानवुं. पढी तेज्जे तेने न्यायाधीश बनाव्यो. जे कारणथी हाथीए युगलने पोतानी उपर चढाव्यो ते कारण, तथा तेज्जेना पूर्व जवोनी कथा आवश्यकसूत्र तथा प्रथम अनुयोगथी जाएवी.

न्यायाधीश युगल विमलवाहने सर्व युगलियाने कटपवृक्षो वेहेंची आप्यां. जे युगल पोताना वृक्षथी संतोष नही पामतां, बीजाना वृक्षथी फल लेवा लाग्या, तेज्जेनी साथे क्लेश थतां, ते असंतोषी युगलोने विमलवाहन पासे लाववामां आवता हता. विमलवाहन तेज्जेने कहेतो के “ हा ” तमे आ शुं कर्तुं ? त्थारथी विमलवाहने हाकारनी दंडनीति प्रवर्त्तावी. ते हाकार दंडनीतिथी फरी तेज्जे तेवा काम करता नहोता. पढी ते विमलवाहनना पुत्र चक्रुष्मान् थया; ते पण पोताना पितानी जेम राजा अर्थात् कुलकर थया. तेना वखतमां पण हाकारज दंड रख्यो. तेने यशस्वान् नामा पुत्र थया, यशस्वान्ने अज्जिचंद्र नामा पुत्र थया. आ वंनेना समयमां थोडा अपराधवालाने हाकार दंड अने विशेष अपराधवालाने मकार दंड, अर्थात् आ काम न करवुं, आ बे दंडनीति प्रवर्त्ती. अज्जिचंद्रना पुत्र प्रश्नेणि थया. प्रश्नेणिना पुत्र मरुदेव थया, अने मरुदेवना पुत्र नाज्जि थया. आ त्रण कुलकरोना समयमां हाकार, मकार, अने धिक्कार, आ त्रण दंडनीति प्रवर्त्ती. तेमां थोडा अपराधीने हाकार, मध्यम अपराधीने मकार, अने उत्कृष्ट अपराधीने धिक्कार दंड करता हता. नाज्जि कुलकरने मरुदेवी नामा ज्ञार्या हती. आ नाज्जिकुलकर इक्ष्वाकु जूमि अर्थात् विनिता नगरीनी जूमिमां विशेष काल निवास करता हता. आ जूमि काश्मीर देशनी उपर हती, कारण के विनिता नगरीनी चारे बाजुए चार पर्वत हता. पूर्व दिशिमां अष्टापद अर्थात् कैलास गिरि, दक्षिण दिशिमां महाशैल्य, पश्चिम दिशिमां सुरशैल्य, अने उत्तर दिशिमां उदयाचल पर्वत, हता.

ते नाज्जिकुलकरनी मरुदेवी नामनी ज्ञार्यानी कुक्षिमां आषाढ वद चोथनी रात्रिए सर्वार्थसिद्ध देवलोकथी चवीने श्रीरीषजदेवनो जीव,

गर्जमां पुत्रपणे उत्पन्न थयो. मरुदेवीये चौद स्वप्नो दीठां. इंद्र महाराजे स्वप्न फल कयां. चैत्र वद आठमने दिवसे श्रीरीषज्ञदेवजीनो जन्म थयो. ठप्पन दिशाकुमारी तथा चोसठ इंद्रोये मली जन्म महोत्सव कयो. मरुदेवीये चौद स्वप्नमां प्रथम वृषज्ञनुं स्वप्न दीठुं, तथा पुत्रना बंने साथलो-मां वृक्षज्ञनुं चिन्ह हतुं, ते कारणथी पुत्रनुं नाम रीषज्ञ पाड्युं.

बाढ्यावस्थामां श्रीरीषज्ञदेवजीने ज्यारे झूख लागती हती, त्यारे पोताना हाथनो अंगुठो मुखमां लइ चूसता हता. ते अंगुठामां इंद्रे अमृतनो संचार कयो हतो. ज्यारे रीषज्ञदेवजी मोटा थया त्यारे देवता तेमने कटपवृक्षना फल लावी आपता हता. ज्यारे रीषज्ञदेवजी कांश्क न्यून वर्षना थया, त्यारे इंद्र तेमनी पासे आव्या, हाथमां इक्षुदंड लाव्या, रिक्त हाथे स्वामि समीप जवुं उचित नथी ते कारणथी इक्षुदंड लाव्या. श्रीरीषज्ञदेवजी ते वखते नाजिकुलकरना खोलामां बेठा हता. श्रीरीषज्ञदेवजीनी दृष्टि इक्षुदंड उपर पडी; इंद्रे कहुं जगवन्! आप इक्षु जक्षण करशो? रीषज्ञदेवजीये हाथ पसार्यो. इंद्रे इक्षुदंड आप्यो; त्यारथी इंद्रे रीषज्ञदेवजीनो इक्ष्वाकु वंश स्थापन कयो; अने श्रीरीषज्ञदेवजीना वंशवालाज्ये काशकार पीधो, तेथी गोत्रनुं नाम काश्यप थयुं. श्रीरीषज्ञदेवजीना जेजे वयमां जेजे कामो उचित हतां, तेते सर्व शक्र इंद्रे कर्या. जेजे शक्रइंद्रो थाय ठे तेज्जो अनादि कालथी आ जीतकटप ठे, के प्रथम जगवानना वयोचित सर्व काम करवां.

ते अवसरे एक ठोकरो अने एक ठोकरी, बेहेनजाइ बाढ्यावस्थामां ताडवृक्षनी नीचे रमता हता. ते समये ताडनुं फल पडवार्थी ठोकरो मरी गयो. नाजिकुलकरे ते समये विचार कयो के आ ठोकरी रीषज्ञदेवनी जार्या थशे एम निश्चय करी पोतानी पासे राखी. तेनुं नाम सुनंदा हतुं. बीजी जे रीषज्ञदेवजीनी साथे जन्मी हती, तेनुं नाम सुमंगला हतुं. ते बंनेनी साथे रीषज्ञदेव बाढ्यावस्थामां रमता हता, अनुक्रमे यौवन प्राप्त थये इंद्रे विवाहनो प्रारंभ कयो. पूर्वे युगल समयमां विवाहविधि नहोतो, ते कारणथी आ विवाहमां पुरुषनां कृत्यो तो सर्व इंद्रे कर्या, अने स्त्रीना कृत्य सर्व इंद्राणीज्ये कर्या, त्यारथी विवाहविधि जगतमां प्रचलित थइ. श्रीरीषज्ञदेवजीने बंने जार्याजनी साथे सांसारिक विषयसु-

ख जोगवतां ज्यारे ठ लाख पूर्व व्यतीत थया, त्यारे सुमंगला राणीने जरत अने ब्राह्मी युगल जन्म्या, अने सुनंदाने बाहुबली अने सुंदरीयुगल जन्म्या. पठी सुनंदाने तो बीजा पुत्र पुत्री जन्म्या नहि, परंतु सुमंगलाने जंगणपचास पुत्रोना जोडलां जन्म्या. सर्व मली सो पुत्र अने बे पुत्रीउं श्रीरीषन्नदेवजीना थया. तेउंना नाम लखीये ठीये.

१. जरत, २ बाहुबली, ३ श्रीमस्तक, ४ श्रीपुत्रांगारक, ५ श्रीमद्विदेव, ६ अंगज्योति, ७ मलयदेव, ८ जार्गवतार्थ, ९ बंगदेव, १० वसुदेव, ११ मगधनाथ, १२ मानवर्त्तिक, १३ मानयुक्ति, १४ वैदर्जदेव, १५ वनवासनाथ, १६ महीपक, १७ धर्मराष्ट्र, १८ मायकदेव, १९ आस्मक, २० दंडक, २१ कलिंग, २२ इषकदेव, २३ पुरुषदेव, २४ अकल, २५ जोगदेव, २६ वीर्यजोग, २७ गणनाथ, २८ तीर्णनाथ, २९ अंबुदपति, ३० आयुवीर्य, ३१ नायक, ३२ काक्षिक, ३३ आनर्त्तिक, ३४ सारिक, ३५ ग्रहपति ३६ करदेव ३७ कठनाथ, ३८ सुराष्ट्र, ३९ नर्मद, ४० सारस्वत, ४१ तापसदेव, ४२ कुरु, ४३ जंगल, ४४ पंचाल, ४५ शूरसेन, ४६ पुट, ४७ कालंगदेव, ४८ काशीकुमार, ४९ कौशल्य, ५० जद्रकाश, ५१ विकाशक, ५२ त्रिगर्त्त, ५३ आवर्ष, ५४ सालु, ५५ मत्स्यदेव, ५६ कुलियक, ५७ मुषकदेव, ५८ वाढ्हीक, ५९ कांवोज, ६० मडुनाथ, ६१ सांद्रक, ६२ आत्रेय, ६३ यवन, ६४ आजीर, ६५ वानदेव, ६६ वानस, ६७ कैकये, ६८ सिंधु, ६९ सौवीर, ७० गंधार, ७१ काष्ठदेव, ७२ तोषक, ७३ शौरक, ७४ नारदाज, ७५ शूरदेव, ७६ प्रस्थान, ७७ कर्णक, ७८ त्रिपुर नाथ, ७९ अवन्तिनाथ, ८० चेदिपति, ८१ विष्कंज, ८२ नैषध, ८३ दशार्णनाथ, ८४ कुसुमवर्ण, ८५ जूपालदेव, ८६ पाल प्रभु, ८७ कुशल, ८८ पद्म, ८९ महापद्म ९० विनिद्र, ९१ विकेश, ९२ वैदेह, ९३ कठपति, ९४ जद्रदेव, ९५ वज्रदेव, ९६ सांद्रजद्र, ९७ सेतज, ९८ वत्स ९९ अंगदेव, १०० नरोत्तम. श्रीरीषन्नदेवजीना सो पुत्रोनां नाम कहां.

ते अवसरे जीवोना कषाय प्रबल थइ जवाथी पूर्वोक्त हकारादि त्रणे दंडनो जय मनुष्यो नही करवा लाग्या. ते वस्वते श्रीरीषन्नदेवजीने ज्ञानादि गुणोमां सर्वथी अधिक लोकोये देखवाथी, ते युगल लोकोये तेमने विनंति करी के हालमां सर्व लोक दंडनो जय करता नथी. श्रीरीषन्नदे-

वजी गर्जमां पण मति, श्रुत, अवधि, ए त्रणज्ञान संयुक्त हता. श्रीरीषन्नदे-
वजीना पूर्व जवोनो वृत्तांत श्री आवश्यक सूत्र तथा प्रथमानुयोगथी
जाणवो. श्रीरीषन्नदेवजीये युगलक पुरुषोने कछुं के जे राजा थाय ठे;
ते दंड करे ठे. राजा, मंत्री, कोटवालादि सेना संयुक्त होय ठे, अने ते
कृतान्निषेक होय ठे, अने तेनी आज्ञा अनतिक्रमणीय होय ठे. एवां व-
चनो श्रीरीषन्नदेवजीना श्रवण करी मिथुनको बोल्याके एवो राजा अमा-
रो पण जले थाउं ! श्रीरीषन्नदेवजीये कछुं के जो तमारी एम वांठा हो-
य तो नाजिकुलकर पासे जइ ते प्रमाणे याचना करो. मिथुनकोये नाजि-
कुलकरने ते प्रमाणे विनंति करी. नाजिकुलकरे कछुं के जाउं रीषन्नदेव-
जी तमारा राजा थया. पढी मिथुनको श्रीरीषन्नदेवजीनो राज्यान्निषेक
करवावास्ते पद्मिनी सरोवरमां गया. ते अवसरे इंद्रनुं आसन कंपायमा-
न थयुं. इंद्रे अवधिज्ञानथी राज्यान्निषेकनो अवसर जाणी अहींआ आ-
वी श्रीरीषन्नदेवजीनो राज्यान्निषेक कर्यो. मुकुटआदि सर्व अलंकार जे
राजाने योग्य हता ते पेहेराव्या. ते समये मिथुनक लोको पद्मसरोवर-
मांथी नलिनी कमलोमां पाणी लाव्या. तेउंये आवीने प्रभुनें अलंकृत दीठा,
त्यारे सर्व जनोये रीषन्नदेवजीना चरण कमल उपर जल रेडी दीधुं. इंद्रे
मनमां धिचार कर्यो के मिथुनको अति विनीत ठे; तेथी वैश्रमणने आ-
ज्ञा करी के आ विनीतोने रहेवावास्ते विनीता नामा नगरी बनावो ?
वैश्रमणे विनीता नगरी बनावी अने युगल्वीआ तेमां वश्या. तेनुं स्वरूप
श्रीशत्रुंजयमहात्म्यथी जाणवुं.

संग्रह वास्ते श्रीरीषन्नदेवजीना राज्यमां हाथी, घोडा, गाय, बलद प्र-
मुख वनमांथी पकडी लाववामां आव्या. श्रीरीषन्नदेवजीये चार प्रकार-
नो संग्रह कर्यो. १ उग्रा, २ जोगा, ३ राजन्या, ४ क्षत्रीया. जेउंने कोट-
वाली पदवी आपी तेउं दंड करनार होवार्थी उग्रवंशी कहेवाया. जेउंने
गुरु अर्थात् वडील तरीके उंचा मान्या तेउं जोगवंशी कहेवाया. जेउं श्री-
रीषन्नदेवजीना मित्र थया तेउं राजन्यवंशी कहेवाया. बाकीनाउं क्षत्रि-
यवंशी कहेवाया.

ज्यारे कल्पवृक्षोना फलोना अजाव थयो त्यारे पकाहार खावानो
व्यवहार शीरीते शुरु थयो तेनो विचार लखीये ठीये. कालना प्रजावथी

कटपवृद्धा फलो आपता बंध थया, जेथी लोको बीजा वृद्धोना कंद, मूल, पत्र, फूल, फल खावा लाग्या. केटलाएक इक्षुरस पीवा लाग्या, अने काचा अनाज खावा लाग्या. केटलाएक दिवसो गया बाद ज्यारे लोकोने काचुं अनाज पचवा न लाग्युं, त्यारे रीषज्ञदेवजी पासे तेउं आठ्या. रीषज्ञदेवजीए कहुं के, तमे हाथवती अनाज मसली फोतरा काढी नाखी खाउं. केटलाएक दिवसो पढी ते पण न पचवा लाग्या, त्यारे बीजी रीते काचा अनाज खावानी विधि बतावी; ए प्रमाणे अनेक रीते काचा अनाज खावानी रीत बतावी तोपण काल दोषथी अनाज पाचन न थवा लाग्युं. ते अवसरमां जंगलोमां वांस प्रमुखना घसावाथी अग्नि उत्पन्न थयो.

प्रश्न:— तमे कहो ठो के श्रीरीषज्ञदेवजीने जातिस्मरण अने अवधि-ज्ञान हतुं, तो पढी रीषज्ञदेवजीए प्रथमथीज अग्नि बनाववानी तेमज ते अग्निथी अनाज रांधीने खावानी विधि केस न बतावी ?

उत्तर:— हे ज्यो ! एकांत स्निग्ध कालमां तेमज एकांत रुद्धकालमां अग्नि कोइ पण वस्तुथी उत्पन्न थइ शक्ती नथी. कदाचित् कोइ देवता महाविदेह क्षेत्रथी अग्निने अहींआ लइ पण आवे, तो पण ते अग्नि तत्काल उलवाइ जती हती. तेज कारणथी अग्निथी पकावी खावानो उपदेश कयों नहोतो.

हवे ज्यारे अग्निने तृणादि दाह करता देखी, अपूर्व रत्न जाणी तेउं पकडवा लाग्या, त्यारे तेउंना हाथ दाऊवा लाग्या, तेथी जयचान्त थइ दोडता आवी श्रीरीषज्ञदेवजीने तेउंए सर्व वृत्तांत कह्यो. रीषज्ञ देवजीए तेउंने अग्नि लाववानी विधि बतावी. ते विधि प्रमाणे अग्नि घरमां लावी तेउंएरीषज्ञदेवजीने विनंति करी के हवे अमारे शुं करवुं ? रीषज्ञदेवजीए हस्ति उपर बेठां थकां साटीनुं एक कुंडुं बनाव्युं. तेमां अनाज पाणी नाखी अग्नि उपर पकावी, रांधी खावानी सर्व विधि बतावी. जेना हाथथी प्रथम ते कुंडुं पकडाव्युं, अने जेने ते बनाववानी विधि बतावी ते कुंजार नामथी प्रसिद्ध थया; ते कारणथी कुंजार प्रजापति कहेवाय ठे. धीमे धीमे सर्व प्रकारना अनाज अनेक रीतथी पकावी खावानी विधि प्रवृत्त थइ गइ. सर्व विधि श्रीरीषज्ञदेवजीएज बतावी ठे.

हवे शिल्पद्वार कह्ये ठीये. श्रीरीषज्ञदेवजीना उपदेशथी पांच मूल

દાનાદિ શું શું અનુષ્ઠાન મેં કર્યાં છે ? જેથી હું દેવતા થયો, જ્ઞાનથી જોતાં પોતાના શિષ્ય આસુરીને ગ્રંથાર્થજ્ઞાનશુન્ય દીઠો. વિચાર કર્યો કે મારો શિષ્ય કંઈ પણ જાણતો નથી, તેને કાંઈક તત્ત્વનો ઉપદેશ કરું તો ઠીક. એવો વિચાર કરી કપિલ દેવતા આકાશમાં પંચવર્ણના મંડલમાં રહી, પોતાના શિષ્યને તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. યથા— અવ્યક્તથી-વ્યક્ત પ્રગટ થાય છે; તે અવસરે ષષ્ઠિતંત્રશાસ્ત્ર આસુરીએ રચ્યું. તેમાં એવું કથન કર્યું કે પ્રકૃતિમાંથી મહાન્ થાય છે, અને મહાન્થી અહંકાર થાય છે, અહંકારથી ગણ ષોડશ થાય છે, ગણષોડશથી, પંચતન્માત્રા થાય છે, અને પંચતન્માત્રાથી પંચ મહાજૂત થાય છે, ઇત્યાદિ સ્વરૂપ આ ગ્રંથમાં પૂર્વે સાંખ્યમાં લખી આવ્યા ઢીયે. તેડના સંપ્રદાયમાં નામીસંખ નામા આચાર્ય થયા, ત્યારથી તે મતનું નામ સાંખ્યમત પ્રસિદ્ધ થયું. વાસ્તવિક રીતે સર્વે પરિવ્રાજક સંન્યાસીડના લિંગ આચારાદિ ધર્મનું મૂલ મરીચિ થયો. તે સાંખ્યમતના તત્ત્વો હાલ પણ જગવદ્ગીતા તથા જાગવતાદિ ગ્રંથોમાં અને સાંખ્યમતના શાસ્ત્રોમાં પ્રચલિત છે. એક જૈનમતવિના બીજા સર્વ મતોનું મૂલ આ મતથીજ સમજવું જોઈએ.

જ્યારે શ્રીરીષજ્ઞદેવજીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્યારે જરતને પણ તેજ રોજ આયુરુશાલામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. જેથી જરતે જરત ક્ષેત્રના ઢણે ધંડોમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપી આજ્ઞા મનાવી, તેજ કારણથી તેનું નામ જરતધંડ પ્રસિદ્ધ થયું.

જ્યારે જરતે પોતાના નાના જાણને આજ્ઞા મનાવવા વાસ્તે દૂત મોકલ્યા, ત્યારે તેડણે વિચાર કર્યો કે રાજ્ય તો અમને પિતાશ્રી આપી ગયા છે. તો પછી જરતની આજ્ઞા અમારે શા વાસ્તે માનવી જોઈયે ! ચાલો પિતાશ્રી પાસે જઈ સર્વ વૃત્તાંત કહીયે. જો પિતાજી કહેકે તમે જરતની આજ્ઞા માનો તો પછી અમે જરતની આજ્ઞા માનીશું, અને પિતાજી કહેકે તમે જરતની સાથે લડો, તો પછી અમે જરતની સાથે લડશું, એવો વિચાર કરી અઘાણુ જાણે કૈલાસ પર્વત ઉપર શ્રીરીષજ્ઞદેવ જગવાન પાસે ગયા. જગવાન તેડના અંતઃકરણના અગ્નિપ્રાય જાણી તેડને ઉપદેશ કરતા હવા. શ્રી જગવાને જે ઉપદેશ કર્યો તે શ્રીસૂત્રકૃતાંગ સૂત્રના બીજા વૈતાલીય અધ્યયનમાં લખેલ છે. તે ઉપદેશ શ્રવણ કરી જગવાનના અ-

छाण पुत्रोए दीक्षा लइ लीधी. सर्व तकरार तजी दीधी. तेम बनवाथी जरतनी अपकीर्ति थइ; तेथी जरत चक्रवर्ती पांचसो गाडां पकानना लावी समवसरणमां आव्या, अने कहेवा लाग्या के हुं मारा जाइने जो-जन करावीश, अने मारो अपराध क्षमा करावीश. श्री रीषभदेव जगवाने कह्युं के, एवो आहार साधुने कट्ये नहीं. ते सांजली जरत मनमां बहुज उदास थया. तेमणे पढी पुब्युं के जगवन् आ आहार कोने खवरावुं ? त्यारे इंद्रे कह्युं के तमारथी जेउं गुणोमां अधिक होय तेउने आ जोजन आपो. जरते विचार कयों के मारथी गुणाधिक तो श्रावक ठे, तेथी तेउने जोजन करावुं, एवो निश्चय करी सर्वे गुणवान श्रावकोने जोजन कराव्युं. वही ते श्रावकोने जरतजीए कह्युं के तमे सर्वे प्रतिदिन मारुं जोजन कर्या करो ? तमारे खेती वाणिज्यादि कांइ पण काम करवुं नहिं. निःकेवल स्वाध्याय करवामां तत्पर रहो. जोजन करी मारा मेहेलोना दरवाजा पासे बेसी आप्रमाणे कहो “जीतो जवान् वर्द्धते जयं तस्मान्माह्न माह्नेति” ते श्रावको पण तेमज करता हवा. जरत राजा तो जोगविलासमां मग्न रहेता हता, परंतु ज्यारे श्रावकोना शब्दो सांजलवामां आवता हता त्यारे मनमां विचारता हता के हुं कोनाथी जीतायो हुं ? विचार करतां निश्चय थयो के क्रोध, मान, माया अने लोभ, आ चारे कषायोए मने जीतेल ठे. अने तेनाथीज जयनी वृद्धि ठे, एवा निश्चयात्मक विचारथी जरतजीने जारे वैराग्य उत्पन्न थतो हतो. अनुक्रमे रसोइ जमनारा श्रावको बहु बधी गया, तेथी रसोइ करनाराउए आवीने जरत महाराजने विनंति करी के आ समुदायमां श्रावक कोण ठे, अने कोण नथी ? ते अमे जाणी शकता नथी. जरतजीए तेउने कह्युं के तमे पुढीने तेउने जोजन करावो. रसोइआउए जमनाराउने पुढतां, जेउं श्रावकना पांच अणुव्रत त्रण गुणव्रत अने चार शिक्षाव्रत धारण करनारा हता, तेउने श्रावक मानी जरत महाराज पासे तेउने लाववामां आवता हता. जरत महाराज तेउना शरीर उपर कांकणी रत्नथी त्रण त्रण रेखाना चिन्ह करता, अने दर ठ महीने तेउनी परीक्षा करवामां आवती हती. ते सर्व श्रावक ब्राह्मणना नामथी प्रसिद्ध थया; कारणके ज्यारे जरत महाराजना दरवाजा पासे तेउ माह्न माह्न शब्द वारंवार उच्चार करता हता,

ત્યારે લોકો તેડને માહન માહન કહેવા લાગ્યા. જૈનમતના શાસ્ત્રોમાં પ્રાકૃત જાણામાં હાલ પણ બ્રાહ્મણોને માહન શબ્દથી લખેલ છે; સંસ્કૃત બ્રાહ્મણ શબ્દ છે, તે પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં બંજણ તેમજ માહણના સ્વરૂપથી સિદ્ધ થાય છે, શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં બ્રાહ્મણોના નામ “ બુદ્ધ સાવયા ” અર્થાત્ બડા શ્રાવક લખેલ છે. એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ છે, તે બ્રાહ્મણો પોતાના પુત્રોને સાધુડને આપતા હતા, અને જેડ દીક્ષા લેતા ન હતા, તેડ વ્રતધારી શ્રાવક થતા હતા; આ રીતિ ઝરતના રાજ્યમાં હતી.

ઝરત મહારાજના પુત્ર આદિત્યયશ થયા, અર્થાત્ સૂર્યયશ થયા, જેના વંશજો ઝરતદેવમાં સૂર્યવંશી કહેવાય છે. બાહુબલીના મોટા પુત્ર ચંદ્રયશ થયા, તેના વંશજો ચંદ્રવંશી કહેવાય છે. શ્રીરીષ્ઠદેવજીના કુરુવંશી કહેવાય છે, જેડમાં કૌરવ પાંડવ થયેલા છે.

જ્યારે સૂર્યયશ સિંહાસન ઉપર બેઠા, ત્યારે તેની પાસે કાકળી રત્ન ન હતું. કાકળીરત્ન ચક્રવર્તી શિવાય વીજા કોઈ પાસે હતું નથી. તે કારણથી સૂર્યયશ રાજાએ બ્રાહ્મણ શ્રાવકોના ગલામાં સુવર્ણમય યજ્ઞોપવીત દાખલ કરાવી, જે જાણામાં જનોઈ કહેવાય છે. જોજન પ્રમુખ સર્વે, ઝરત મહારાજની જેમ તેડને આપતા રહ્યા. સૂર્યયશના પુત્ર મહાયશ ગાદી ઉપર બેઠા, તેણે રૂપાની યજ્ઞોપવીત બનાવી આપી. બાદ તેડના વંશજો રેશમી યજ્ઞોપવીત આપતા હતા. ઢેવટે સાદા સૂતરની બનાવવામાં આવી. આ પ્રમાણે યજ્ઞોપવીતની ઉત્પત્તિ છે.

ઝરતમહારાજની આઠ પાટ સુધી તો બ્રાહ્મણોની ઝક્તિ ઝરતજીની પેઢે જ થતી રહી. બાદ પ્રજા પણ બ્રાહ્મણોને જોજન કરાવવા લાગી. સર્વ સ્થલે બ્રાહ્મણો પૂજનીક ગણાવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રજ્ઞ સ્વામિના વચ્ચે સુધી સર્વ બ્રાહ્મણો વ્રતધારી જૈનધર્મી શ્રાવકો રહ્યા. શ્રીચંદ્રપ્રજ્ઞ જગવાનની પઠી કેટલોએક કાલ વ્યતીત થયા બાદ આ ઝરતખંડમાં જૈનમત અર્થાત્ ચતુર્વિધ સંઘ તથા સર્વ શાસ્ત્રો વિઘેદ થઈ ગયાં, તે વચ્ચે તે બ્રાહ્મણાજ્ઞાસોને લોકો પુઠવા લાગ્યા કે અમને ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવો. તે વચ્ચે બ્રાહ્મણોએ સ્વમતિકલ્પનાથી જેમાં પોતાનો લાજ દીઠો તેવો ધર્મ બતાવ્યો. અનેક ગ્રંથો પણ તે પ્રમાણે બનાવવામાં આવ્યા.

જ્યારે નવમા શ્રીસુવિધિનાથ (પુષ્પદંત) અરિહંત થયા, ત્યારે ફરી

जैनधर्म प्रगट थयो. ते जगवाननो धर्म केटलाएक ब्राह्मणाज्ञासोये न अंगीकार कयों. स्वकपोलकट्पित मतनोज कदाग्रह राख्यो. साधुजनों द्वेष करवा लाग्या. चारे वेदोनां नामो बदलावी नाख्यां, अने ते वेदोमां मतलब पण कांइनी कांइ लखी दीधी.

हवे चारे वेदोनी उत्पत्ति लखीये ठीये. ज्यारे जरत राजाये ब्राह्मणो-नी पूजा करी, त्यारे बीजा लोको पण ब्राह्मणोने अनेक तरेहनां दान आपवा लाग्या. ते प्रसंगे श्रीजरतचक्रवर्तीये श्रीरीषजदेव जगवानना उपदेश अनुसार ब्राह्मणोने निरंतर स्वाध्याय करवावास्ते श्रीआदीश्वर (रीष-जदेव) जगवाननी स्तुति तथा श्रावकधर्मस्वरूपगर्जित चार आर्यवे-दनी रचना करी. तेना नाम. १ संसार दर्शनवेद २ संस्थापन परामर्शन-वेद, ३ तत्त्वावबोध वेद, ४ विद्याप्रबोध वेद. चारे वेदोमां सर्वनयसंयु-क्त वस्तु स्वरूप कथन ते ब्राह्मणोने शिखववामां आव्युं. पुर्वोक्त चार वेद तथा ब्राह्मणो आठमा तीर्थकर सुधी यथार्थ प्रवर्तता रह्या. आठमा तीर्थ-करनुं तीर्थ व्यवहेद यतां ब्राह्मणोये ब्रष्ट थइ धनना लोचथी ते वेदोमां जीवहिंसा दाखल करी. चारे वेद उलट पालट करी नाख्या. जैनधर्मनुं नाम चारे वेदमांथी काढी नाख्युं, एटलुंज नहीं पण अन्योक्तिथी “दै-त्य दस्यु वेदबाह्य” इत्यादि नामोथी साधुजनी निंदागर्जित १ रुग्, २ यजुर, ३ साम, ४ अथर्व, आ चार नामना वेद कटपवामां आव्या. जे ब्रा-ह्मणोये तीर्थकरोनो उपदेश अंगीकार कयों, तेजये पूर्व वेदोना मंत्रोनो त्याग कयों नहीं. ते मंत्रो आजसुधी दक्षिणमां कर्णाटकदेशमां जैन ब्रा-ह्मणोने कंठस्थ ठे. ते प्रमाणे अमे देख्युं ठे तथा सांजळ्युं ठे. अमारी पा-से पण प्राचीन वेदोना केटलाएक मंत्रोठे. यतः ॥ सिरि जरह चक्रवट्टी, आयरिय वेयाणविस्सुउप्पत्ती ॥ माहणपढणत्थमिणं, कहियं सुहज्जण विवहारं ॥ १ ॥ जीणतिठे बुद्धिने, मिठत्ते माहणेहिंतेठविया ॥ अस्संज्या-ण पूआ, अप्पाणं काहिया तेहिं ॥ २ ॥ इत्यादि. हवे वेदोनीरचना हिं-सा संयुक्त, याज्ञवल्क्य, सुलसा, पिप्पलाद अनेपर्वत प्रमुखोये केवी रीते रची तेनुं पण कांइक स्वरूप लखीये ठीये.

बृहदारण्यक उपनिषद्नी ज्ञाप्यमां लख्युं ठे के, यज्ञोनुं कथन करनार यज्ञवल्क्य तेना पुत्र याज्ञवल्क्य ठे. ते कहेवाथी एम प्रतीत थाय ठे के

यज्ञोनी रीति प्रायः याज्ञवल्क्यथीज चाली ठे. ब्राह्मण लोकोथे शास्त्रोमां लख्युं ठे के याज्ञवल्क्ये पूर्ववती ब्रह्मविद्या वमीने नवीन ब्रह्मविद्या सूर्यनी पासे शिखी, प्रचलित करी; तेथी पण एज अनुमान थाय ठे के, याज्ञवल्क्येज प्राचीन वेद तजी दीधा अने नवा वेद बनाव्या.

श्री त्रेशठ शिलाका पुरुष चरित्र ग्रंथना आठमा पर्वना बीजा सर्गमां लख्युं ठे के काशपुरीमां बे संन्यासणीउं रहेती हती. एकनुं नाम सुलसा अने बीजीनुं नाम सुजद्रा हतुं. बंने वेद, वेदांगोनी जाणकार हती. बंने बेहेनोए बहु वादीउंने वादमां जीत्या हता. ते अवसरे याज्ञवल्क्य परिव्राजक तेउंनी साथे वाद करवाने आव्या. अरस परस एवी प्रतिज्ञा करी के, जे हारी जाय ते जीतनारनी सेवा करे. याज्ञवल्क्ये सुलसाने वादमां जीती अने पोतानी सेवा करनारी बनावी. सुलसा पण रातदिवस याज्ञवल्क्यनी सेवा करवा लागी, याज्ञवल्क्य अने सुलसा बंने यौवनवंत हता. तेथी कामातुर थइ जवार्थी बंने जोगविलासमां लागी गया. निदान अग्नि अने धी साथे होय तो धी उंगल्या विना रहेतुं नथी. कामक्रीडामां मग्न थइ जवार्थी काशपुरीनी पासेनी एक कुटीमां बंने वास करता हता. याज्ञवल्क्यथी सुलसाने पुत्र थयो. लोकोना उपहासना जयथी ते पुत्रने पिपलाना वृद्धनीचे मुकी बंने जणाउं दूर नासी गया. आ वृत्तांत सुलसानी वहेन सुजद्रना जाणवामां आव्युं. सुजद्रा बालकनीपासे आवी. बालकने देखतां ते स्वयमेव पीपलानुं फल मुखमां पडेळुं चबोळतुं हतुं. सुजद्राये बालकने लइ पोताना स्थानमां आण्युं. तेनुं नाम पिप्पलाद राख्युं. यत्नाथी पालण कर्युं, वेदादि शास्त्रो जणाव्यां, पिप्पलाद बहु बुद्धिमान थयो. बहु वादीउंने जीती तेउंनां अजिमाननो तेणे नाश कस्यो. पिप्पलादनी साथे अनुक्रमे याज्ञवल्क्य तथा सुलसा पण वाद करवा आव्या, पिप्पलादे बंनेने वादमां जीत्या. बाद समुद्रा मासीना कहेवार्थी तेना जाणवामां आव्यु के, ते बंने तेना माता पिता ठे. मने जन्म आपी निर्दयताथी वृद्धनीचे मुकी बंने नासी गया हता, ए वृत्तांत पण तेना जाणवामां आव्यो. अत्यंत क्रोधयुक्त थइ पिप्पलादे सम्यक् रीतिए याज्ञवल्क्य तथा सुलसा सन्मुख मातृमेध तथा पितृमेध यज्ञोने सिद्ध करी, पितृमेध यज्ञमां याज्ञवल्क्यनो अने मातृमेध यज्ञमां सुलसानो होम कय्यो.

पिप्पलाद मीमांसक मतनो मुख्य आचार्य थयो. तेनो बातली नामा शिष्य थयो, त्यारंथी जीवहिंसा संयुक्त यज्ञ प्रचलित थया.

याज्ञवल्क्ये नवा वेदो बनाव्या ठे, तेमां कांश् पण शंका नथी, कारण के वेदमां लख्युं ठे के “ याज्ञवल्क्येती होवाच ” अर्थात् याज्ञवल्क्य आ प्रमाणे कहेता हवा. वेदमां जे शाखाउं ठे ते वेद कर्त्ता ऋषियोना अधिकारनी ठे; तेथी आवश्यक सूत्रमां जे लख्युं ठे के जीवहिंसा संयुक्त जे वेद ठे, ते याज्ञवल्क्य अने सुलसा आदिये बनाव्या ठे, ते वात सत्य ठे, कारण के केटलीएक उपनिषदोमां पिप्पलादनुं नाम ठे, अने केटलाएक स्थले बीजा ऋषियोनां पण नामो ठे. जमदग्नि कश्यप तो वेदोमां खास नामथी लखेल ठे. हवे विचारो के वेदो नवा बनाववामां आव्या तेमां शुं शंका रहे ठे ?

वली लंकानो अधिपति राजा रावण, ज्यारे दिग्विजय करवा वास्ते देशोमां चतुरंगी सेना साथे बीजा राजाउने पोतानी आज्ञा मनाववा फरतो हतो, ते अवसरे नारदमुनि लाकडी प्रमुखना मारथी कुटाया होवाथी पोकार करता रावणनी पासे आव्या. रावणे नारदजीने पुब्युं के तमने कोणे मार मायों, त्यारे नारदजीये कह्युं के, राजपुर नगरमां मरुत नामनो राजा ठे, ते मिध्यादृष्टि ठे, अने ब्राह्मणाज्ञासोना उपदेशथी यज्ञ करवा लाग्यो, ते समये शिकारीउनी जेम होमने वास्ते ते ब्राह्मणाज्ञासोने, अरराट शब्दो करता पशुउने यज्ञोमां होमवावास्ते मारतां में दीठा. आकाशथी उतरी मरुत राजा ब्राह्मणोनी साथे बेठो हतो, त्यां आवी, मरुतराजाने में कह्युं के आ तमे सर्वे शुं काम करवा लागी रह्या ठो? मरुतराजाए कह्युं के ब्राह्मणोना उपदेशथी देवताउनी तृप्तिवास्ते तेमज स्वर्ग प्राप्तिवास्ते पशुउना बलिदानथी आ यज्ञ करवो शरु कयों ठे, आ प्रमाणे यज्ञ करवो ते महा धर्म ठे. पठी में कह्युं के हे राजा ! चारे वेदोमां जे प्रमाणे यज्ञ करवानुं कथन करेल ठे, ते यज्ञ करवानी विधि तमने कह्युं तुं ते सांजलो? आत्मा यज्ञनो यष्टा अर्थात् करनार ठे, तप रूप अग्नि ठे, ज्ञानरूप घी ठे, कर्मरूप इंधन ठे, क्रोध, मान, माया, लोभादि पशुउं ठे, सत्यवचनरूप यूप अर्थात् यज्ञस्यंज ठे, सर्व जीवोने अन्नयदानरूप दक्षिणा ठे, अने ज्ञान दर्शन चारित्र रत्नत्रयीरूप त्रिवेदी

હે. આ પ્રમાણે યજ્ઞ વેદમાં કથન કરેલ છે, એવો યજ્ઞ જો યોગાગ્ર્યાસ સં-
યુક્ત કરવામાં આવે તો તે કરનારો મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે; પરંતુ રાક્ષસરૂપ
યજ્ઞ બકરાપ્રમુખને મારી યજ્ઞ કરવામાં આવે તો, યજ્ઞ કરનાર, કરાવ-
નાર, મરીને ઘોર નર્કમાં ચિરકાલ મહાદુઃખ ઝોગવે છે. હે રાજા! તું ઉ-
ત્તમ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ ઠો, બુદ્ધિમાન તેમજ ધનવાન ઠો, તેથી આ
વ્યાધોચિત પાપથી નિવર્તે. જો પ્રાણીવધથી જ જીવોને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થતું હોત
તો અનાયાસે થોડા વચ્ચતમાં જ આ જીવલોક ખાલી થઈ જશે. આ મારા
વચનો સાંજલી યજ્ઞની અગ્નિની જેમ પ્રચંડ થયેલા બ્રાહ્મણો લાકડી, સો-
ટા, ઢીકા, પાટુ મને મારવા લાગ્યા, તેથી જેમ નદીના પૂરથી ઝય પામે-
લો માણસ ઊંચી જમીન ઉપર ચડી જાય છે, તેમ દોડતો હું તમારીપાસે
આવ્યો હું. હે રાવણ મહારાજ! નિરપરાધી પશુર્જ માર્યા જાય છે. તેર્જનું
રક્ષણ કરવામાં તમે સમર્થ ઠો, જેમ તમારાં શરણથી હું નિર્જય હું તેમ
પશુર્જને શરણ આપી નિર્જય કરો. તે સાંજલી રાવણ વિમાનથી ઉતરી
મરુત રાજાની પાસે આવ્યા, મરુત રાજાએ રાવણની ઝક્તિ તથા આદર
સન્માન ઉત્તમ પ્રકારે કર્યાં. રાવણે કહ્યું આ તમે શું કરો ઠો? યજ્ઞમાં
પશુવધ કરી નર્કની મહા માઠી ગતિ ઉપાર્જન કરવાનું તમોએ આરંભ્યું છે.
ધર્મ તો તીર્થંકર મહારાજાએ અહિંસારૂપ કથન કરેલો છે, અને તેથી જ
જગતનું હિત થાય છે; જ્યારે પશુર્જને મારવામાં તમે ધર્મ સમજ્યા, ત્યારે
અધર્મ, ધર્મની તમને સમજણ ક્યાં ઠરી? માટે આ કામ તમે તજી દો.
પઠી સેહેજ કોપમાં આવી રાવણે કહ્યું કે જો યજ્ઞ કરવાનું કામ તજી
નહી દો તો તેનું ફલ આ લોકમાં તો તમને હમણાં જ આપીશ, અને પર-
લોકમાં તમારે નર્કના મેમાન થવું પડશે. આવા ઝયાત્મક વચન સાંજલી
મરુત રાજાએ યજ્ઞ કરવો તજી દીધો, કારણ કે રાવણની આજ્ઞા તે વ-
ચતે એવી ઝયંકર હતી કે તેનું કોઈ ઉલ્લંઘન કરી શકતું નહીં. આ ક-
થાથી એમ પણ સિદ્ધ થાય છે કે, બ્રાહ્મણ લોકો જે એમ કહે છે કે, પૂર્વે
રાક્ષસો યજ્ઞવિધ્વંસ કરતા હતા, તે કોણ જાણે રાવણાદિ જબરદસ્ત જૈ-
નધર્મી રાજાઈએ પશુવધરૂપ યજ્ઞો કરતા ઠોડાવી દીધા હોય; અને તેજ
કાલથી બ્રાહ્મણોએ પુરાણાદિ શાસ્ત્રોમાં તે જબરદસ્ત જૈનરાજાઈને રાક્ષસો
લખેલા છે. વલ્લી એમ પણ સાંજલવામાં આવ્યું છે કે નારદજીએ માયાના

वशश्री जैनमत धारण करी वेदोनी निंदा करी होय तोपण शुं जाणीये? आ कथानो आज तात्पर्य लोकोये लखेलो ठे.

रावणे नारदजीने पुढ्युं के आवो पापकारी पशुवधात्मक यज्ञ क्यां-
थी प्रचलित थयो? नारदजीये कहुं के शुक्तिमती नदीना किनारा उ-
पर शुक्तिमती नामे नगरी ठे. वीशमा श्रीमुनिसुव्रत स्वामि हरिवंश ती-
र्थकरनी उलादमां केटलायेक राजा व्यतीत थइ गया पढी अज्जिचंद्र
नामा राजा थयो. तेनो वसु नामनो पुत्र, महाबुद्धिवान, सत्यवादी जग-
त्मां प्रसिद्ध थयो. तेज नगरीमां क्षीरकदंबक नामना उपाध्याय रहेता
हता. तेने पर्वत नामनो पुत्र हतो. ते क्षीरकदंबक उपाध्यायनी पासे व-
सुराजा, उपाध्यायजीनो पुत्र पर्वत अने हुं नारद त्रणे जणा अज्यास क-
रता हता. एकदा अमो त्रणे शिष्यो अज्यासना श्रमथी रात्रिना वेहेला
सुइ गया हता, उपाध्यायजी ते वखते जागता हता. अमो उपरना जाग-
मां सुता हता, ते वखते वे ज्ञानवान् चारण साधु आकाशमां परस्पर
वातो करता चाव्या जता हता, तेउ बोढ्या के आ उपाध्यायजीना बे
शिष्यो नर्कमां जशे, अने एक स्वर्गमां जशे. मुनियोनुं आ प्रमाणे बोलवुं
सांजली उपाध्यायजी विचार करवा लाग्या के ज्यारे मारा शिखवेला
शिष्यो नर्कमां जाय, त्यारे तेना करतां वधारे दुःखजनक बीजु शुं? प-
रंतु त्रणमां नर्कमां कोण जशे अने स्वर्गमां कोण जशे? ते वातनो नि-
र्णय करवा वास्ते त्रणेने एक साथे बोलाव्या. पढी गुरुये अमने दरेकने
एकेक लोटनो कुकडो आप्यो, अने कहुं के कुकडाने एवी जगाये जइ
मारो के ज्यां कोइ देखतुं न होय. पढी वसु अने पर्वत बने जणा तो शू-
न्य जगार्जमां जइ दरेक पोतपोताना कुकडाने मारी लाव्या, अने हुंतो
ते लोटना कुकडाने लइ नगरीनी बहार बहुज दूर चाव्यो गयो. ज्यां को-
इ नहोतुं त्यां जइ उजो रह्यो. चारे तरफ जोवा लाग्यो, अने मनमां
आ प्रमाणे तर्क थवा लाग्या. गुरु महाराजे तो आज्ञा करी ठे के, हे
वत्स! आ कुकडाने तुं त्यां मारजे, के ज्यां कोइ तने देखतुं न होय!
प्रथम तो आ कुकडाने हुंज देखुं तुं, वली कुकडो मने देखे ठे, खेचर
देखे ठे, लोकपाल देखे ठे; ज्ञानी देखे ठे, एवुं तो जगत्मां कोइ पण
स्थान नथी, ज्यां कोइ पण न देखतुं होय. ते कारणथी गुरुनो अज्जिप्राय

एज ठे के, आ कुकडानो वध न करवो, कारण के गुरु पूज्य तो निरंतर महा दयालु ठे, अने हिंसाथी पराङ्मुख ठे. मात्र अमारी परीक्षावास्ते आ आदेश आप्यो ठे, तेथी हुं तो कुकडाने मार्याविनाज कुकडाने लइ गुरुपासे आव्यो, अने कुकडाने नही मारवाना सघला विचार गुरुजीने कही दीधा. गुरुराजे मनमां निश्चय कयों के, आ नारद विवेकवालो ठे, तेथी स्वर्गमां जशे, गुरुजीये मने पोतानी ठाती साथे लगावी, बहु सारुं थयुं उत्तम उत्तम! एम कह्युं; तेटलामां वसु अने पर्वत पण गुरु पासे आव्या, अने गुरुने कह्युं के असो कुकडाने एवी जगाये जइ मारी आव्या ठीये के ज्यां कोइ देखतुं न होतुं. गुरुये कह्युं के तमे तो देखता हता, तथा खेचरो पण देखता हता. हे पापिष्ठो! तमे कुकडा केम मार्या? एम कही गुरुजीये विचार कयों के वसु अने पर्वतने जणाववानी मारी मेहेनत वृथा गइ. परंतु हुं शुं करुं! पाणी जेवा पात्रमां जाय ठे, तेवुंज बनी जाय ठे. विद्यानो पण तेवोज खजाव ठे. ज्यारे प्राणथी प्यारो पर्वत पुत्र अने पुत्रथी प्यारो वसु बने नर्कमां जाय, तो हवे मारे घरमां रहेवानुं शुं प्रयोजन ठे? एवा निर्वेद जावथी क्षीरकदंबक उपाध्यायजीये दीक्षा ग्रहण करी. साधु थया. तेनी पदवी पर्वते धारण करी, कारण के व्याख्यान करवामां पर्वत बहुज विचक्षण हतो. हुं (नारद) गुरु प्रसादथी सर्व शास्त्रोनो अज्यास करी मारे स्थानके आव्यो. वली अन्नचंद्र राजाये संयम लेवाथी वसु तेना पितानी राज्यगादी उपर वेगो. वसु राजा जगत्मां सत्यवादी प्रसिद्ध थयो, अर्थात् वसुराजा कदापि जूतुं बोलता नथी, ए प्रमाणे लोकोमां तेनी प्रशंसा प्रसरी गइ. वसुराजाए पण पोतानी प्रशंसा निरंतर थया करे ते सारुं सत्य बोलवानुं दृढ व्रत अंगीकार कर्युं. दरमीआन वसुराजाने एक स्फटिक सिंहासन प्रवृत्त रीते एवुं मली गयुं के, सूर्यना प्रकाशमां ज्यारे वसुराजा ते सिंहासन उपर बेसतो त्यारे, ते सिंहासन लोकोना देखवामां बिलकुल आवतुं नहोतुं, तेथी लोकोमां एवी प्रसीद्धि थइ के, सत्यना प्रजावथी वसुराजानुं सिंहासन देवताउं आकाशमां अधर राखे ठे. तेनी आवी कीर्तिथी बीजा सर्वे राजाउं डरीने तेनी आज्ञा मानता हता, कारण के साची अथवा जूठी गमे ते रीते थयेली प्रसीद्धि पुरुषने जयकारी थाय ठे.

एकदा प्रस्तावे हुं (नारद) सूक्तिमती नगरीमां गयो. पर्वतने धेर जतां ते पोताना शिष्योने रूग्णवेद जणावतो हतो, अने तेनो अर्थ पण शिखवतो हतो. प्रसंगे एवी श्रुति रूग्णवेदमां आवी के “ अजैर्यष्टव्यमिति ” पर्वते आ श्रुतिनो एवो अर्थ कयों के अज अर्थात् बकराथी होम करवो, सारांश के बकरांने मारी तेना मांसनो होम यज्ञमां करवो. ते सांजली में पर्वतने कह्युं हे जाइ ! आ प्रमाणे व्याख्या कइ त्रांतिथी करे ठे ? गुरुश्रीदीरकदंबकजीए आ श्रुतिनी आवी व्याख्या करी नथी, गुरुजीए तो आ श्रुतिमां अज शब्दनो अर्थ त्रण वर्षनुं जुनुं धान्य करेलो ठे; “ न जायंत इत्यजा ” जे वाक्यार्थी न उत्पन्न थाय ते अजा, आवो अर्थ श्रीगुरुजीए तमने तथा मने शिखाव्यो हतो, ते अर्थ तमे केम झूली जाउं ठो ? पर्वते कह्युं के तमे जे अर्थ करोठो ते अर्थ गुरुजीए कयों नथी, परंतु हुं जे अर्थ करूं ठुं, तेम अर्थ गुरुजीए कयों हतो, कारण के निघंटमां पण अजा नाम बकरीनुंज लखेलुं ठे. पढी में (नारदे) पर्वतने कह्युं के शब्दोना अर्थ बे प्रकारे थाय ठे, एक मुख्यार्थ, बीजो गौणार्थ. आ स्थले श्री गुरुए गौणार्थ कयों हतो. गुरु धर्मोपदेष्टानुं वचन अने श्रुतिनो यथार्थ अर्थ, बंने अन्यथा करी हे मित्र ! तुं महापाप उपार्जन करे ठे. फरी पर्वते कह्युं के अज शब्दनो अर्थ गुरुजीए मेष करेलो ठे, निघंटमां पण एज अर्थ ठे, तेने उद्ध्वघन करी तुं अधर्म उपार्जन करे ठे; वली आ बाबत निर्णय करवो होय तो वसुराजा जे आपणा सहाध्यायी ठे, तेने मध्यस्थ राखी आ श्रुतिना अर्थनो निर्णय करीए, परंतु सरत एटली के जेनो अर्थ जूगो ठरे तेनी जीह्वा ठेदवी. आ प्रमाणे प्रतिज्ञा ठरी. में पण पर्वतनी सरत मान्य करी, एवा विचारथी के साचने शुं आंच ठे ? पर्वतनी माताए ते वखते पर्वतने गुप्त रीते कह्युं के हे पुत्र ! तुं आवो जूगो कदाग्रह ठोडीदे, कारण के में पण ते श्रुतिनो अर्थ त्रण वर्षनुं धान्यज सांजद्वयो ठे, माटे तैं जे जीह्वा ठेदनी प्रतिज्ञा करी ते वास्तविक कर्तुं नथी. विचार कयों विना जे काम करवामां आवे ठे, तेथी आपत्तिमां आवी पडवानो प्रसंग आवे ठे. ते सांजली पर्वते कह्युं के हे माताजी ! जे में प्रतिज्ञा करी ठे ते कोइ पण रीते हुं फेरवी शकुं तेम नथी. पढी पर्वतनी माता पोताना पुत्रनुं दुःख

जाणी, दुःखी थवाथी वसु राजानी पासे गइ. पुत्रना जीवितव्य वास्ते कोण एवो ठे के जे उपाय न करे ? वसुराजाए पोताना गुरुनी पत्नीने आवतां देखी अपार सन्मान आप्युं. सिंहासन उपरथी उजो थयो, अने कहेवा लाग्यो के हे माता ! आजे में मारा गुरुराजना दर्शन कर्या. मारा सरखुं जे काम होय ते मने फरमावो ? गुरुपत्नीए कछुं के हे वसुराज ! मने पुत्रनी जिद्धा आपो ? पुत्र विना मारे धन धान्यादि शुं कामना ठे ? वसुराजा ते सांजली कहेवा लाग्या के हे माता ! पर्वत तो मारे पूजवा योग्य तथा पालवा योग्य ठे, कारण के गुरुनी जेम गुरुना पुत्रनी साथे पण वर्तवुं जोइए, एम श्रुति वाक्य ठे; तो हवे कोणे क्रोधमां आवी कालने पत्रथी आमंत्रण कर्थुं ठे ? जे मारा जाइ पर्वतने मारवा चाहे ठे ? वास्ते हे माता ! तमे सर्व वृत्तांत मने कहो ? गुरुपत्नीए सर्व वृत्तांत प्रतिज्ञा लीधी त्यां सुधीनो कही वताव्यो; ठेवटे कछुं के जो तमारा जाइनी रक्षा करवी होय तो अज शब्दनो मेष अर्थात् वकरो या वकरी अर्थ करवो, कारण के महात्मा पुरुषो परोपकार वास्ते पोताना प्राण पण अर्पण करे ठे, अने आपने तो मात्र वचनथी परोपकार करवानो ठे. वसुराजाए कछुं माताजी ! हुं मिथ्या वचन केवी रीते बोली शकुं ? सत्य बोलनारा पुरुषो पोताना प्राण जाय ठे तो पण असत्य बोलता नथी, तो गुरुनुं वचन अन्यथा करवुं, अने जूठी साक्षी पुरवी, तेने वास्ते तो शुंज कहेवुं ? गुरुपत्नीए कछुं के क्यांतो गुरुना पुत्रनो जानं वचशे, क्यांतो तमारा सत्य व्रतनो आग्रह रहेशे, वली हुं पण तने ते वखते मारा प्राणनी हत्या आपीश. गुरुपत्नीना आ प्रमाणेना वचनो सांजली लाचार थइ तेणीनुं वचन अंगीकार कर्थुं. गुरुपत्नी खुशी थइ पोताने घेर आवी. तत्काल नारद तथा पर्वत बंने वसुराजानी सज्जामां आव्या. ते प्रसंगे मोटा मोटा विद्वान् पुरुषो सज्जामां आवी पहुँच्या, अने वसुराजा स्फटिक सिंहासन उपर बेसी सजापति थइ पुठवा लाग्यो; पर्वत तथा नारदे पोतानो आद्यंत सर्व वृत्तांत वसुराजाने संजलाव्यो, ठेवटे कछुं के हे राजन् ! गुरुजीए आ बंने अर्थमांथी कयो अर्थ कह्यो ठे ते तमे सत्य कही द्यो ? सज्जामां बिराजेला वृद्ध ब्राह्मणोए पण कछुं के हे राजन् तमे सत्य सत्य जे होय तेज कही देजो,

वखत सुधी राज्य करी श्री अजीत नाथजीए तो स्वयमेव दीक्षा लीधी. तप करी, केवलज्ञान पामी बीजा तीर्थकर थया. पढी सगर राजा थया, अने बीजा चक्रवर्ती पण थया. सगर राजाए जरतनी जेम ठ खंडनुं राज्य कर्युं. सगर राजाने जन्हुकुमार प्रमुख साठ हजार पुत्र थया. तेउए दंड रत्नथी गंगा नदीने असल प्रवाहथी फेरवी, कैलास पर्वतनी चारे बाजुए खाइ खोदी, ते खाइमां गंगा नदीने लाव्या. तेउए एवो विचार कयों के अमारा वडील जरतजीए आ पर्वत उपर सुवर्ण रत्नमय श्री रीषज्ञादि तीर्थकरोना मंदिर बनावेल ठे. तेनी रक्षा वास्ते आ पर्वतनी चारे बाजुए खाइ खोदी तेमां गंगानो प्रवाह लाववो जोइए. ते प्रमाणे गंगानो प्रवाह लाववाथी अने प्रथम खाइ खोदवाथी नागकुमार देवताउने बहुज उपसर्ग थयो, तेथी नागकुमार देवताउए ते साठ हजार पुत्रोने मारी नांख्या. गंगाना जलथी देशमां पण बहुज उपद्रव थयो, जेथी सगर राजाना पौत्र जगीरथे सगरनी आज्ञाथी दंडरत्नथी जूमि खोदी गंगाने समुद्रमां मेलवी. तेज कारणथी गंगानुं नाम जान्हवी तथा जगीरथी पण कहेवाय ठे. सगर राजाए श्री शत्रुंजय तीर्थ उपर जरतना बनावेला श्री रीषज्ञदेवजीना मंदिरनो उद्धार कयों; तथा बीजां जैन तीर्थोनो पण उद्धार कयों. आ समुद्र पण जरत क्षेत्रमां सगर राजाज देवताना सहायथी लाव्या ठे. लंकाना टापुमां वैताल्य पर्वतथी सगर राजानी आज्ञाथी धनवाहन पहेलो राजा थयो, अने लंकाना टापुनुं नाम राक्षसद्वीप ठे, तेनो हेतु ए ठे के धनवाहन राजाना वंशजो राक्षस कहेवाया. आ वंशमांज रावण तथा बिभीषणादि थया ठे; इत्यादि सगर चक्रवर्तीना समयनो वृत्तांत त्रेसठ शलाका पुरुष चरित्रथी जाणवो. आ चरित्रना तेत्रीश हजार काव्यो ठे, तेथी तेनो सघलो हेवाल आ ग्रंथमां लखी शकातो नथी, मात्र संक्षेपथी लखेल ठे. सगर चक्रवर्ती राज्य करी श्री अजीतनाथजी पासे दीक्षा लइ, संयम तपथी केवलज्ञान पामी मोक्षे पहुँच्या. श्री अजीतनाथ स्वामि पण समेत शिखर पर्वत उपर शरीरनो त्याग करी मोक्ष पाम्या, श्री रीषज्ञदेव स्वामिना निर्वाण पढी पचास लाख कोडी सागरोपम व्यतीत थये श्री अजीतनाथ तीर्थकर निर्वाण पाम्या. ते पढी त्रीश

લાખ કોડી સાગરોપમ વ્યતીત થયે શ્રી સંજવનાથજી ત્રીજા તીર્થંકર થયા. રાજ્ય સર્વ સૂર્યવંશી, ચંદ્રવંશી તથા કુરુવંશી આદિ રાજાઁમાં રહ્યું. ઇતિ શ્રી અજીતનાથ તથા સગર ચક્રવર્તી અધિકાર.

શ્રાવસ્તી નગરીમાં ઇક્વાકુવંશી જીતારિ રાજા રાજ્ય કરતા હતા, તેને સેના નામા પટરાણી હતી, તેને સંજવ નામના પુત્ર ત્રીજા તીર્થંકર થયા, ચોવીશે તીર્થંકરના વર્ણન પ્રથમ પરિહેદમાં યંત્રમાં તેમજ ગદ્યમાં લખી આવ્યા ઢીણ. ત્રીજા તીર્થંકરોનો વચમાં જે અંતર છે તેપણ યંત્રથી જાણી લેવું. ઇતી તૃતીય તીર્થંકર વૃત્તાંત.

તેમની પઠી અયોધ્યા નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી સંવર રાજા થયા. તેમની સિદ્ધાર્થ નામની રાણીની કુલે અન્નિનંદન નામના ચોથા તીર્થંકર થયા. વાદ અયોધ્યા નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી મેઘ રાજાની સુમંગલા રાણી, તેના પુત્ર સુમતિનાથ નામના પાંચમાં તીર્થંકર થયા. પઠી કોસંબી નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી શ્રીધર રાજાની સુસીમા રાણી, તેના પુત્ર પદ્મપ્રજ્ઞ નામના ઠઠા તીર્થંકર થયા. પઠી વાણરસી નગરીમાં પ્રતિષ્ઠ રાજાની પૃથ્વી નામા રાણી, તેના પુત્ર શ્રી સુપાર્શ્વનાથ નામના સાતમા તીર્થંકર થયા. પઠી ચંદ્રપુરી નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી મહાસેન રાજાની લક્ષ્મણા નામા રાણી, તેના પુત્ર શ્રી ચંદ્રપ્રજ્ઞ નામના આઠમા તીર્થંકર થયા. પઠી કાકંદી નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી સુગ્રીવ રાજાની રામા નામા રાણી, તેના પુત્ર શ્રીસુવિધિનાથ, અપર નામ પુષ્પદંત નામના નવમા તીર્થંકર થયા.

અહીંશ્રી સુધીતો સર્વ બ્રાહ્મણો જૈનધર્મી શ્રાવક તથા ચારે આર્ય વેદો જે જરત રાજાના સમયમાં રચવામાં આવ્યા હતા તે જાણતા હતા. જ્યારે નવમા તીર્થંકરનું તીર્થ વિહેદ થયું, ત્યારે બ્રાહ્મણો મિથ્યાદૃષ્ટિ તથા જૈન ધર્મના દ્વેષી અને જગત્ના પૂજ્ય થયા. કન્યા, ઝૂમિ અને ગોદાનાદિના લેનારા થયા. સર્વ જગત્માં ઉત્તમ થયા, સર્વના કર્તા હતા અને મતોના માલિક બની ગયા. સારાંશ એ છે કે સુનું ઘર દેહી કુતરો પણ માલે ખાઈ જાય છે. વલી જગત્માં જે જે પાલંડ તથા અનેક તરેહના દેવતાઁની પૂજા તથા જે જે બીજા પણ કુમાર્ગો પ્રચલિત થયા છે, તે સર્વ તેઁણજ ચલાવેલ છે. સાક્ષાત્ આદીશ્વર જગવાનની રચેલી સૃષ્ટિ-

रूप अमृतमां जेर दाखल करनारा थया ठे, कारण के पूर्वे जैनमत तथा कपिलमत शिवाय बीजो कोइ पण मत नहोतो. कपिल मतवाला पण देव तो श्री आदीश्वर (रीषभदेव) जगवाननेज मानता हता. निदान आ हुंडा अवसर्पिणिमां सर्व आश्चर्य गणाय ठे.

त्यार बाद जहिलपुर नगरमां इक्ष्वाकु वंशी दृढरथ राजानी नंदा नामा राणी, तेना पुत्र श्री शीतलनाथ नामना दशमा तीर्थकर थया. आ तीर्थकरना शासनमां हरिवंशनी उत्पत्ति थइ तेनी कथा लखीए ठीए.

कौशांबि नगरीमां वीरो नामनो कोढी रहेतो हतो. तेने वनमाला नामनी अत्यंत रूपवंती स्त्री हती. नगरना राजाये तेणीने हरण करी पोतानी स्त्री बनावी. वीरो कोढी स्त्रीना विरहथी बावरो थइ गयो. हा वनमाला ! हा वनमाला ! एम बोलतो बोलतो नगरमां फरवा लाग्यो. एकदा वर्षाकालमां राजा वनमालानी साथे मेहेलना ऊरूखामां बेठो हतो. राजा राणीये वीराने ते हालतमां देखी बहु पश्चाताप कयों; ठेवट निश्चय कयों के आपणे आ काम बहुज बुरूं कयुं, तेज वखत बीजली पडवाथी राजा राणी बंने मरीने हरिवर्ष क्षेत्रमां स्त्री, पुरुष युगलीया थया. वीरो कोढी राजा राणीनुं मरण सांजली राजी थयो, पढी तापस बनी तप करवा लाग्यो. अज्ञान तपना प्रज्ञावथी किद्विष देवता थयो. अवधिज्ञानथी राजा राणीने युगलीया थयेला देखी, विचार कयों के, आ जडक परिणामी तथा अद्वारंजी ठे, तेथी मरीने देवता थशे, तो पढी हुं मारुं वेर शीरीते लइश ? तेथी एवो उपाय करुं के, जेथी तेउं बंने मरीने नर्कमां जाय. एवो विचार करी ते बंनेने त्यांथी उठावी जरत क्षेत्रमां चंपा नगरीमां इक्ष्वाकु वंशी चंडकीर्ति राजा अपुत्रीउं गुजरी गयो हतो, अने हवे आ नगरीनो राजा कोण थशे ? एवी चिंतामां सर्व लोको जे आवी पड्या हता, तेउंने देवताये आ बंनेने सोंप्या, अने कहुं के आ तमारो हरि नामनो राजा थशे. तेने तख्तनशीन करो ? तेनी आ हरणी नामनी राणी ठे. तेउंने खावावास्ते तमारे फल मिश्रित मांस आपुं, अने तेउंने शिकार करवानी देव पाडवी. लोकोये तेज प्रमाणे कयुं. तेउं बंने पापमां आसक्त थवाथी मरीने नर्कमां गया. तेउंनी उलाद सर्व हरिवंशवाली कहेवाइ. आ वंशमां वसुराजा थया, इति श्रीहरिवंशोत्पत्ति.

श्री शीतलनाथजीनुं शासन पण विछेद गयुं. तेवीज रीते पंदरमा तीर्थकरसुधी सात तीर्थकरोनां शासनो विछेद गयां, अने मिथ्याधर्म बहुज वृद्धि पाम्यो.

श्रीशीतलनाथ पढी सिंहपुरी नगरीमां इदवाकु वंशी विष्णु राजानी विष्णुश्री नामाराणी, तेना पुत्र श्री श्रेयांसनाथ नामना अगीआरमां तीर्थकर थया. ते समयमां वैताढ्य पर्वतथी श्रीकंठ नामनो विद्याधरनो पुत्र, पद्मोत्तर विद्याधरनी पुत्रीनुं हरण करी पोताना बनेवी राक्षस वंशी लंकाना राजा कीर्तिधवलने शरणे गयो. कीर्तिधवले त्रणसें योजन प्रमाण वानरद्वीप तेउने रहेवाने आप्यो. तेउना संतानोमांथी चित्र विचित्र विद्याधरोये विद्याथी वानरनुं रूप बनाव्युं. वली वानर द्वीपमां रहेवाथी तथा वानरनुं रूप बनाववाथी वानरवंशी प्रसिद्ध थया. तेउनी उल्लादमां वाली तथा सुग्रीवादि थया ठे.

श्रेयांसनाथजीना समयमां पेहेला त्रिपृष्ठ नामना वासुदेव हरिवंशमां थया. तेनी उत्पत्ति आप्रमाणे— पोतनपुर नगरमां हरिवंशी जीतशत्रु नामनो राजा थयो. तेने धारणी नामा राणी हती. तेने अचल नामनो पुत्र अने मृगावती नामनी पुत्री थइ. मृगावती अत्यंत खुब सुरत हती, ते यौवनवंती थइ एटले तेना पिताये तेणीने पोतानी राणी बनावी लीधी. ते देखी लोकोये जीतशत्रु राजानुं नाम प्रजापति पाड्युं. अर्थात् पोतानी पुत्रीनो पति एवुं नाम राख्युं. तेज वखतथी वेदोमां आ श्रुति लखवामां आवी. “प्रजापति वैस्वाष्टुहितरमज्यध्यायद्विव नित्यन्य आहुपुर समित्यन्येता मृश्योन्नूत्वा तदसावादित्यो जवत्” ॥ जावार्थः प्रजापति ब्रह्मा पोतानी पुत्री साथे विषय सेवनने प्राप्त थता हवा. जैनमतवालाउने आ अर्थथी कांइ पण हानी नथी, परंतु जे लोकोये ब्रह्माजीने वेद कर्ता, हिरण्यगर्जना नामथी इश्वर मानेला ठे, अने आ कथाने पुराणोमां लखेली ठे, तेउनी फजेती तो अवश्य बीजा मतवालाउं करशे. तेमां अमे शुं करीये? कारण के जे पुरुष पोताना हाथथी पोतानुं म्हों कालुं करे, तेने देखीने बीजाउं केम हांसी न करे? यद्यपि मीमांसाना वार्तिककार कुमारिल्ले आ श्रुतिना अर्थनुं कलंक दूर करवावास्ते मनमानी कदपना करेली ठे, तथा वर्तमानमां दयानंदसरस्वति स्वामिये पण वेद श्रुतियोना कलंक

दूर करवावास्ते पोतानी बनावेली जाण्यमां अर्थोनी अत्यंत तोड फोड करेली ठे, परंतु पुराणवालांजे जे कथा लखेली ते केवी रीते बुपावी शकशे? अमारा मतमां तो वेद श्रुति अने ब्रह्मा (प्रजापति) नो अर्थ यथार्थज करेल ठे. आ जीतशत्रु (प्रजापति) राजाने मृगावतीथी त्रिपृष्ठ नामनो पुत्र थयो. ज्यारे त्रिपृष्ठ अने अचल बंने यौवनवंत थया, त्यारे तेजये त्रिखंडना राजा अश्वग्रीवने मारी त्रण खंडनुं राज्य कर्तुं.

त्यार पढी चंपापुरीमां इक्ष्वाकुवंशी वसुपुज्य नामनो राजा थयो, तेनी ज्या नामा राणी तेनाथी श्रीवासुपुज्य नामना बारमा तीर्थकर थया, तेमना समयमां बीजा द्विपृष्ठ वासुदेव अने अचल बलदेव थया, अने तेजना प्रतिशत्रु रावण समान तारक नामना बीजा प्रतिवासुदेव थया. आ सर्व वासुदेव, चक्रवर्ती आदिनुं संपूर्ण वर्णन त्रेसठ शलाका पुरुष चरित्रथी जाणवुं.

त्यार पढी कपिलपुरनगरमां इक्ष्वाकुवंशी कृतवर्मा नामा राजा थया, तेनी श्यामा नामा राणीना पुत्र श्रीविमलनाथ नामना तेरमा तीर्थकर थया. तेमना समयमां बीजा स्वयंभु वासुदेव, जड नामा बलदेव, अने मैरक नामना प्रतिवासुदेव थया.

त्यार पढी अयोध्या नगरीमां इक्ष्वाकुवंशी सिंहसेन राजा थया, तेनी सुयशा राणीना पुत्र श्री अनंतनाथ नामना चौदमा तीर्थकर थया, तेमना समयमां चोथा पुरुषोत्तम वासुदेव, सुप्रज नामना बलदेव अने मधुकैटज नामना प्रतिवासुदेव थया.

त्यार पढी रत्नपुरी नगरीमां इक्ष्वाकुवंशी जानु नामना राजा थया, तेमनी सुव्रता नामनी राणीना पुत्र श्रीधर्मनाथ नामना पंदरमा तीर्थकर थया. तेमना समयमां पांचमा पुरुषसिंह नामना वासुदेव, सुदर्शन नामना बलदेव, अने निशुंज नामना प्रतिवासुदेव थया. अहीं आ सुधी पांच वासुदेव जे थया ते सर्वे अरिहंतना जक्त अर्थात् जैनधर्मी थया.

त्यार पढी पंदरमा धर्मनाथ अने सोलमा शांतिनाथजीना अंतरमां बीजा मधवा नामना चक्रवर्ती अने चोथा सनत्कुमार नामना चक्रवर्ती थया.

त्यार पढी हस्तिनापुरी नगरीमां कुरुवंशी विश्वसेन राजा तेमनी अचिरा राणीना पुत्र श्रीशांतिनाथ नामना सोलमा तीर्थकर थया. ते प्रथ-

म गृह्वासमां तो पांचमा चक्रवर्ती थया, पढी दीक्षा लइ केवली थइ तीर्थकर थया.

त्यारपढी हस्तिनापुर नगरमां कुरुवंशी सूर नामना राजा थया, तेनी श्रीराणीना पुत्र श्रीकुंथुनाथ थया. प्रथम गृहस्थावासमां ठठा चक्रवर्ती थया, पढी दीक्षा लइ सत्तरमा तीर्थकर थया.

त्यार पढी श्रीहस्तिपुर नगरमां कुरुवंशी सुदर्शन नामना राजा थया, तेनी देवी राणीना पुत्र श्री अरनाथ थया. ते गृहस्थावासमां सातमा चक्रवर्ती थया, अने दीक्षा लीधा परा अठारमा तीर्थकर थया.

अठारमा अने उगणीशमा तीर्थकरना अंतरमां आठमा, कुरुवंशी सु-
भूम नामना चक्रवर्ती थया. आ सुभूमना वखतमांज परशुराम थया. ते
बंनेनो संबंध जैनमतना शास्त्रोने अनुसारे लखीये ठीये.

योगशास्त्रमां लख्युं ठे के वसंतपुर नामना नगरमां उल्लन्नवंशी अर्था-
त् जेनो कोइ संबंधी नही, एवो अग्नि क नामनो एक ठोकरो हतो. एक-
दा अग्नि कोइ सथवारा साथे देशांतर जतां मार्गमां साथथी भूलो प-
डतां जंगलमां एक तापसना आश्रममां गयो. कुलपति तापसे तेने पोता-
नो पुत्र करी राख्यो. अनुक्रमे अग्नि अत्यंत घोर तप करी मोटो तेज-
स्वी थयो. जगत्मां यमदग्नि तापसना नामथी प्रसिद्ध थयो. ते अवसरे
एक जैनमति विश्वानर नामनो देव तथा एक तापसोनो जक्त ध्वनंतरि
नामनो देव, बंने जणा परस्पर विवाद करवा लाग्या. विश्वानरे कहुं के
अरिहंतनो कथन करेलो धर्म प्रमाणिक ठे, ध्वनंतरिये कहुं के तापसो-
नो धर्म सत्य ठे. बंनेना गुरुजनी परीक्षा करवी एम विश्वानरे सुचना
करी. ते बंने देवोये कबुल करी. तेमां पण विश्वानरे कहुं के जैनमतना
जघन्य गुरुनी परीक्षा करवी अने तापसोना उत्कृष्ट गुरुनी परीक्षा कर-
वी ते मारे कबुल ठे. प्रथम मिथिला नगरीनो पद्मरथ राजा जे नवोज
जैनधर्मी थइ जावयति थयो हतो, ते चंपानगरीमां गुरुनी पासे दीक्षा
लेवा सारुं जतो हतो. तेने रस्तामां ते देवताज्ये दीठो. रस्तामां तेने दुः-
ख देवावास्ते बहु कांटा कांकरा बनावी नांख्या, अने रस्ता शिवाय बी-
जा स्थानके बहु कीडा आदिनी उत्पत्ति करी. राजा जावयति होवाथी
शुरू जाव पूर्वक, कोमल उघाडा पगे कांटा कांकरा उपर चाल्यो जाय

हे. पगमांथी रुधिरनी धारा बुटे हे, तोपण जीववाली जूमि उपर पग मु-
कतो नथी. ते वखते देवताउये गीत नाटकनो बहु मोहक प्रारंज कर्यो,
तो पण राजा होजायमान थयो नही; तेथी बंने देवताउ सिद्ध पुत्रोनुं
रूप करी राजाने कहेवा लाग्या, हे महाजाग ! तमारुं आयुष्य हजु लांबुं
हे. तेथी स्वहंद जोग विलास करो, कारण के यौवनमां तप करवो ते
वास्तविक नथी. ज्यारे वृद्ध थाउं, त्यारे दीक्षा लेजो. आ वात सांजली
राजाए कहुं के जो मारुं आयुष्य लांबुं हे, तो हुं बहुज धर्म करीश.
कारण के पाणी जेटलुं उंडुं होय हे, तेटलीज कमलनी नाव पण वधी
जाय हे, वली यौवनमां इंद्रियोनो जय करवो, तेज खरो तप हे. हवे
बंने देवताउने खातरी थइ के आ राजा तो कदापि चलायमान थाय ते-
वो नथी. पढी बंने देवताउ सर्वथी उत्कृष्ट जमदग्नि तापस पासे तेनी
परीक्षा करवा आव्या. तेउए, जेनी वडवृद्धनी जटानी जेम, धरतीनी
साथे जटा लागी रही हे, तथा जेना पगोमां सर्पनी बंबीउं वनी गइ
हे, एवी स्थितिमां जमदग्नि तापसने दीगो. हवे बंने देवताउ देव-
मायाथी जमदग्निनी दाढीमां मालो बनावी, चकला, चकली बनी, बंने
जणा माळामां बेठा. पढी चकलो चकलीने कहेवा लाग्यो के हुं हिम-
वंत पर्वत उपर जइश. चकलीए कहुं के हुं तने कदापि नहि जवा
दउं, कारण के तुं त्यां जइ कदाच कोइ चकलीमां आसक्त थइ जाय तो
मारा शुं हाल थाय ? चकलाए कहुं के जो हुं फरीने पावो न आवुं तो
मने गौहत्यानुं पाप लागे. चकलीए कहुं के हुं आ तारा सोगनने मा-
नती नथी, जे हुं सोगन आपुं ते तुं कबुल करे, तो हुं तने जवा दउं. च-
कलाए कहुं जे तुं जे सोगन आपवानी होय ते कही दे ? चकलीए
कहुं के जो तुं कोइ चकलीनी साथे थारी करे तो, आ जमदग्नि ताप-
सनुं जे पाप हे ते तने लागे एम सोगन खा. चकला चकलीना आ व-
चन सांजली जमदग्निने क्रोध उत्पन्न थयो, अने बंने हाथवती च-
कला चकलीने पकडी लीधा, अने तेउने कहेवा लाग्यो के हुं पापनो
अत्यंत नाश करनार एवो महा दुष्कर तप करुं तुं, उतां हवे मारे एवुं
कयुं पाप बाकी रही गयुं हे के जेथी तमे मने पापी ठरावो ठो ? चक-
लाए कहुं हे रुषि ! तुं अमारा उपर गुस्सो कर नही; कारण के अमे

असत्य बोल बोलता नथी, वली तने जे तारा तपनुं अजिमान ठे, ते तारो तप निष्फल ठे, कारण के तमारा शास्त्रमां लख्युं ठे के “अपुत्रस्य गतिर्नास्ति” अर्थात् पुत्र रहितनी गति नथी, आ शुं तैं शास्त्रमां सां-
 जद्व्युं नथी ? तो जेनी शुजगति न थइ तेनाथी अधिक पापी कोण ठे ?
 हवे जमदग्नि विचार कयों के अमारा शास्त्रमां तो जेम चकलाए कहुं
 तेमज ठे. तेथी फरी मनमां विचार आव्यो के, ज्यारे मारे स्त्री अने
 पुत्र नथी, त्यारे मारो सर्व तप एवो ठे के, जेम पाणीना प्रवाहमां मुत-
 रबुं, तेवो ठे. हवे जमदग्निने मनमां स्त्रीनी चाहना थइ. आ प्रमाणे दे-
 खी ध्वनंतरि देवता जैन धर्मी थयो. बने देवताउं त्यांथी अदृश्य थइ
 गया. जमदग्नि त्यांथी उठी नेमिककोष्ठक नगगरमां जीतशत्रु राजा
 पासे गयो. राजाने बहु पुत्रीउं हती, तेथी तेनी एक पुत्री मागुं,
 एवो विचार कयों. राजा पण रुषिने देखी आसनथी उठी बे हाथ जोड़ी
 प्रणाम करी कहेवा लाग्यो के आप शा वास्ते अत्रे पधार्या ठो ? मने
 आदेश करो ? आपनुं जे काम होय ते हुं करीश. जमदग्नि कहुं, हुं
 तारी पासे तारी एक कन्या मांगवा आव्यो हुं. राजाए कहुं, मारे (१००)
 सो पुत्रीउं ठे, तेमांथी जे तमारी चाहना करे, ते तमे सुखे लइ जाउं.
 जमदग्नि कन्याउंना मेहेलमां गया; अने कहेवा लाग्या के तमारामांथी
 जेने मारी धर्मपत्नी थवुं होय ते कही यो. ते राजपुत्रीउंए जटावाला,
 ताल पडेला तथा धोला केशवाला, दुर्बल अने ज़ीख मांगी खानारा
 जमदग्निने दीठो, अने तेनुं आ वचन सांजद्व्युं, त्यारे सर्वे तेनी उपर
 थुंकवा लागी, अने कहेवा लागी के आवी वात करतां तने लज्जा आ-
 वती नथी ? तेउंना अपमानथी जमदग्निने क्रोध चढ्यो, अने विद्याना
 प्रज्ञावथी ते राजपुत्रीउंने महा कुरूपवान् बनावी दीधी, अने पोते
 त्यांथी निकली मेहेलोना आंगणामां आव्या; त्यां राजानी नानी पुत्री
 रेतीना ढगलामां रमती हती, तेने, हाथमां बिजोरानुं फल लइ कहे-
 वा लाग्यो के हे रेणुका ! तुं मने वांठे ठे ? ते बालिकाए बिजोरुं देखी
 हाथ पसार्यों, तेथी रुषिए कहुं के आ मने वांठे ठे, एम कही मुनिए
 तेने लइ दीधी. राजाए केटलीक गाय तथा धन आपी पुत्रीनो विवाह
 तेनी साथे विधि पुर्वक कयों. पढी जमदग्निए पोतानी सर्वे सालीउंने

स्नेहशी रूपाढी करी, अने रेणुकाने लक्ष पोताना आश्रममां आव्या. ते मुग्धा, मधुर आकृति, हरिणादीने प्रेमशी वृद्धि पमाडता हवा. आंगलीउं उपर दिवस गणतां अनुक्रमे ज्यारे रेणुका सुंदर यौवन रूप कामलीलायुक्त वनने प्राप्त थइ, त्यारे, जमदग्निए अग्निनी साक्षीए रेणुकानी साथे फरी लग्न कर्युं, ज्यारे रेणुका रतुकालने प्राप्त थइ, त्यारे जमदग्नि कहेवा लाग्या के हे प्रिये ! हुं तारा वास्ते चरु साधुं हुं. “ चरु ते होममां नाखवानी वस्तुउं कहेवाय ठे ” जेना प्रतापशी सर्व ब्राह्मणोमां उत्तम प्रतापवालो तने एक पुत्र थशे. रेणुकाए कछुं हस्तिनापुरमां कुरुवंशी अनंतवीर्य राजानी साथे मारी एक बेहेन परणावी ठे. तेने वास्ते एक क्षत्रीय चरु पण साधो, पढी जमदग्निए ब्राह्मण चरु पोतानी जार्या वास्ते, अने क्षत्रिय चरु पोतानी जार्यानी बेहेन वास्ते सिद्ध कर्यो. हवे रेणुकाए मनमां विचार कर्यो के हुं जेम अटवीमां हरणीनी जेम रहुं हुं तेम, मारो पुत्र पण जंगलोमां तेवीज रीते रहेशे, तेशी क्षत्रिय चरु जो हुं जह्मण करुं तो मने राजपुत्र थाय, जेशी जंगलवासशी हुटे, एवो विचार करी क्षत्रिय चरु पोते खाइ लीधो, अने ब्राह्मण चरु पोतानी बेहेनने खवराव्यो. बंनेने पुत्रो प्रसव्या. रेणुकाए जे पुत्र प्रसव्यो तेनुं नाम राम पाड्युं, अने तेनी बेहेननां पुत्रनुं नाम कृतवीर्य पाड्युं. अनुक्रमे बंने मोटा थया. राम आश्रममां मोटो थयो, कृतवीर्य राजमेहेलोमां मोटो थयो. राम क्षत्रिय तेज देखाडवा लाग्यो. अन्यदा एक विद्याधर अतिसार रोगवालो ते आश्रममां आवी पहाँच्यो, अतिसारना कारणशी आकाशगामिनी विद्या झूली गयो. ते मांदा विद्याधरनी रामे औषध, पथ्यादिशी जाइनी जेम आसना वासना करी. विद्याधरे संतुष्ट थइ रामने परशुविद्या आपी. राम पण सरकडाना वनमां जइ ते विद्या सिद्ध करवा लाग्यो. ते विद्याना प्रज्ञावशी राम जगत्मां परशुराम नामशी प्रसिद्ध थयो. एकदा रेणुका, जमदग्निनी आज्ञा लइ उत्कंठाशी पोतानी बेहेनने मलवावास्ते हस्तिनापुरमां गइ. रेणुकाने पोतानी साक्षी जाणी अनंतवीर्य राजा मश्करी करवा लाग्यो. अनुक्रमे कामासक्त थवाशी निरंकुश थइ रेणुका साथे विषय सेवन करवा लाग्यो. अनंतवीर्यना जोगशी रेणुकाने एक पुत्र थयो, ठतां विषयमां अ-

तिबुब्ध एवो जमदग्नि, दोष तरफ बिलकुल दृष्टि नहि करतां रेणुकाने पुत्र सहित पोताना आश्रममां लाव्यो. ज्यारे परशुरामे पोतानी माताने पुत्र सहित दीठी, त्यारे अत्यंत क्रोधमां आवी परशुथी पोतानी माता तथा ते ठोकराना मस्तक कापी नांख्यां. ज्यारे आ वृत्तांत अनंतवीर्य राजाना जाणवामां आव्यो, त्यारे क्रोध युक्त, फोज साथे आवी जमदग्नि-
 नुं आश्रम बाढी जश्म कर्युं, सर्व तापसोने त्रास पमाड्यो. तापसोचे जा-
 गतां जागतां जे रोवो कयों ते परशुरामे सांजड्यो; सर्व वृत्तांत जाणवा-
 मां आवतां परशुराम, राजानी सेना उपर परशु लइ चडी आव्यो. पर-
 शुथी राजाने तथा तेनी सेनाना सर्व सुजटोने काष्टनी जेम चीरी नाख्या.
 पढी पोताना आश्रममां चाड्यो गयो. हस्तिनापुरमां प्रधान राजपुरुषोचे
 कृतवीर्यने राज्यसिंहासन उपर बेसाड्यो. कृतवीर्य उमरमां नानो ह-
 तो. एक दिवस पोतानी माताना मुखथी पोताना पिताना मोतनुं वृत्तांत
 सांजडी क्रोधयुक्त थइ, जमदग्निने आश्रममां आवी मारी नांख्यो. परशु-
 राम पितानो वध सांजडी क्रोधमां जाज्वल्यमान थइ हस्तिनापुर आवी
 कृतवीर्यने मारीने पोते राज्यसिंहासन उपर चडी बेठो, कारण के राज्य
 पराक्रमने आधीन ठे. हवे कृतवीर्यनी तारा नामा गर्जवती राणी परशु-
 रामना जयथी जागीने कोइ जंगलमां तापसोना आश्रममां गइ. तापसो-
 चे दयाथी ते राणीने पोताना मठना जोंयरामां निधाननी जेम गुप्त राखी.
 राणीचे चौद स्वप्न सुचित पुत्रने जन्म आप्यो. तेनुं नाम सुभ्रूम राख्युं.
 हवे परशुराम ज्यां ज्यां क्षत्रियनो योग मळे त्यां त्यां तेनो कुहाडो जा-
 ज्वल्यमान थतो होवार्थी दरेक क्षत्रियनो शिरछेद करतो. अन्यदा तारा
 राणी ज्यां गुप्तपणे पुत्रसहित रहेली हती त्यां परशुराम आव्यो. परशु-
 रामनी परशु जाज्वल्यमान थइ. परशुरामे तापसोने पुढ्युं, अहींआ को-
 इ क्षत्रिय ठे ? तापसोचे कळुं अमे गृहस्थावासमां क्षत्रियो हता, ते सां-
 जडी परशुरामे तापसोनो आश्रम तजी दीधों. आखर सर्व ऋषियोने ठो-
 डी सातवार निःक्षत्रिय पृथ्वी करी. जेम अग्नि पर्वत उपर घासने बाकी
 राखती नथी, तेम परशुरामे जे जे क्षत्रिय राजाप्रमुख प्रसिद्ध हता, ते स-
 वेंने मारी, तेउनी दाढाथी एक थाल जयों. हवे परशुरामे गुप्तपणे नि-
 मिचित्याउने पुढ्युं के मारुं मोत कोना हाथथी थशे ? निमित्तियाउने क-

परंतु तमारा स्नेहथी तमारी पासे रहेवा इहुं हुं. कृष्णे कछुं के हे जा-
इ ! तमो अत्रे रहेवा ठतां पण, मारे करेला कर्मनुं फल तो अवश्य जोग-
ववानुंज ठे, परंतु मने आ दुःखथी ते दुःख बहुज अधिक लागे ठे
के:- हुं, द्वारिका तथा सकल परिवार दग्ध थइ जवाथी एकलो को-
शंबी वनमां जरा कुमारना तीरथी मृत्यु पाभ्यो, जेथी मारा शत्रुजने सुख
अने मारा मित्रोने दुःख थयुं. जगत्मां सर्व यदुवंश बदनाम थयो. ते
कारणथी हे जाइ ! तमो जरतखंडमां जइ चक्र, शारंग, शंख, तथा गदा
धारण करनां, पीला वस्त्रवालुं, अने गरुडनी ध्वजावालुं, मारुं रूप ब-
नावी, विमानमां बेसी, लोकोने ते प्रमाणे बतावो, तथा नील वस्त्रवालुं
तालध्वज, हल, मुशल, शस्त्रने धारण करेलुं एवुं तमारुं रूप पण वि-
मानमां बेसी लोकोने बतावो, अने सर्व जगोए लोकोने कहो के, राम
कृष्ण एवा अमे वंने अविनाशी ठइए, तथा स्वेढाविहारी ठइए. ज्यारे
लोकोने आ सत्य प्रतीत थइ जशे, त्यारे अमारो सर्व अपयश दूर थइ
जशे. श्री कृष्णनुं पूर्वोक्त सर्व कथन श्री बलजद्रजीए स्विकारी लीधुं.
बलजद्रजी जरतखंडमां आवी कृष्ण बलजद्रनुं रूप करी सर्व जगोए
विमानमां बेसी, लोकोने कहेवा लाग्या के, हे लोको ! तमे कृष्ण बल-
जद्रनी अर्थात् अमो वंनेनी सुंदर प्रतिमा बनावी, इश्वरनी बुद्धिथी, अ-
ति आदर सत्कारथी, तेनी पूजा जक्ति करो ? कारण के अमेज जग-
त्ना रचनारा ठइए, अने स्थिति, संहार करनारा पण अमेज ठइए.
अमे पोतानी इहा पूर्वक स्वर्ग (वैकुंठ) मांथी चाढ्या आवीए ठइए,
अने फरी अमारी इहा प्रमाणे स्वर्गमां जइए ठीए. द्वारिकानी रचना
अमेज करी हती, अने अमेज द्वारिकानो संहार कर्यो ठे, कारण के ज्यारे
अमे वैकुंठमां जवानी इहा करीए ठीए, त्यारे द्वारिका सहित पोतानो
सर्व वंश नाश करी चाढ्या जइए ठीए. अमारी उपरांत बीजो कोइ
कर्त्ता हर्त्ता नथी. आ प्रमाणे बलजद्रजीनुं कहेवुं सांजली सर्व नगर तथा
गामोना लोको, कृष्ण बलजद्रजीनी प्रतिमा, सर्व जगोए बनावी पूज-
वा लाग्या. जेथी बलजद्रजी प्रतिमा पूजनाराजने धन, धान्यादि अनेक
वस्तुजने लाज आपी सुखी करता हता. तेज कारणथी बहु लोको ह-
रिजक्त थइ गया. ज्यारथी तेउ जक्त थया त्यारथी पुस्तको बनावी कृ-

ણજીને પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા ઇશ્વરાદિ અનેક નામોથી લખી તેમની સ્તુ-
તિ કરવા લાગ્યા. જ્યારથી બલજદ્રજીએ કૃષ્ણની પૂજા કરાવી, ત્યાર-
થીજ લોકોએ કૃષ્ણનો ઇશ્વરાવતાર માન્યો હોય, એમ કેમ ન હોય ?
લૌકિક શાસ્ત્રોમાં કૃષ્ણને થયાને પાંચ હજાર વર્ષ થયાં છે, અને ઉપર
મુજવના વૃત્તાંતને પણ પાંચ હજાર વર્ષ થયાં છે. તે બંને તપાસતાં ઉપર
મુજવ બન્યાની હકીકત સાચી સાબીત થાય છે.

બાવીસમા અને ત્રેવીસમા તીર્થંકરના અંતરમાં બારમા બ્રહ્મદત્ત ના-
મના ચક્રવર્તી થયા. ત્યાર પછી વાણારસી નગરીમાં ઇક્વાકુ વંશી અ-
શ્વસેન રાજા થયા. તેની વામા રાણીના પુત્ર શ્રી પાર્શ્વનાથ નામના ત્રેવી-
સમાં તીર્થંકર થયા.

ત્યાર પછી ક્ષત્રિયકુંડ નગરમાં ઇક્વાકુવંશી સિદ્ધાર્થ નામના રાજા-
ની ત્રિસલા રાણીના પુત્ર શ્રી વર્દમાન (મહાવીર) સ્વામિ ચોવીસમાં ચ-
રમ તીર્થંકર થયા. જરતસ્થાંડમાં વર્તમાનમાં જૈનમત જે પ્રચલિત છે, તે
મહાવીરસ્વામિના શાસનથીજ ચાલે છે, અને જે શાસ્ત્રો રચાયેલાં છે, તે
સર્વે તેમના ઉપદેશ અનુસારેજ રચાયેલાં છે. શ્રી મહાવીરસ્વામિનું સર્વ
વૃત્તાંત જોવું હોય તો આવશ્યકસૂત્રવૃત્તિ, કલ્પસૂત્રવૃત્તિ તથા મહા-
વીરચરિત્રાદિ ગ્રંથોથી અવલોકન કરવું.

इति श्री तपगङ्गीय मुनि श्री गणि मणिविजय तद्विष्य मुनि बुद्धि-
विजय तद्विष्य मुनि आत्माराम आनंदविजय विरचिते जैनतत्त्वा-
दर्शे श्री रीषज्ञादि महावीर पर्यंत पूर्ववृत्तांतनिरूपणनाम एकादश
परिष्ठेदः समाप्तः ॥ ११ ॥

॥ अथ द्वादश परिष्ठेद प्रारंभः ॥

આ પરિષ્ઠેદમાં શ્રી મહાવીર સ્વામિથી વર્તમાન સમય સુધિનું વૃત્તાંત
લખીએ ઢીએ. શ્રી મહાવીર જગવાનના અગ્યાર શિષ્ય મુખ્ય હતા. સર્વ
સાધુ શિષ્યો ચૌદ હજાર હતા. તેમાં ૧૧ મુખ્ય હતા. તેમના નામ. ૧
ઇંદ્ર જૂતિ, (ગૌતમસ્વામિ) ૨ અગ્નિજૂતિ, ૩ વાયૂજૂતિ, ૪ વ્યક્તસ્વામિ,
૫ સુધર્માસ્વામિ, ૬ મંડિતપુત્ર, ૭ મૌર્યપુત્ર, ૮ અવકંપિત, ૯ અચલજ્ઞા-
તા, ૧૦ મૈતાર્ય. શ્રી જગવાનથી દીક્ષિત, ઠત્રીશ હજાર સાધ્વીર્થ થઈ.

श्री जगवंतना अनेक राजाजं जक्त (सेवक) हता, जेजं श्रावक हता, तेजं मध्येशी केटलाएकना नाम, श्रेणिक राजा, उदायन, कोणिक, उदायी, वत्सदेशना उदायन, चेटक, नवमल्लिकदात्रिय जाति, नवलेल्लिक दात्रियजाति, चंद्रप्रद्योत, श्वेतराजा, विजयराजा, नंदिवर्द्धन राजा, हस्तिपालराजा. इत्यादि. सामान्य गृहस्थो आनंद, कामदेव, शंख, पुष्कली प्रमुख श्रावको, तथा जयंती, रेवती, सुलसा प्रमुख श्राविकाजं लाखो हती. श्रावक समुदायमां एक श्रावक सत्यकी नामनो अविरति सम्यग्दृष्टि हतो. तेनुं चरित्र आवश्यक शास्त्रमां नीचे प्रमाणे लखेल ठे.

विशाला नगरीमां चेटक राजानी पुत्री सुज्येष्ठा नामनी हती; तेणीये कुमारी अवस्थामां दीक्षा लीधी हती, अर्थात् साध्वी थइ हती. ते एकदा उपाश्रयनी अंदर सूर्यनी सन्मुख आतापना लेती दती, ते अवसरे पेढाल नामनो परिव्राजक (संन्यासी) विद्यासिद्ध हतो, ते पोतानी विद्यानुं दान करवावास्ते पात्र पुरुषनी तपास करतो हतो. विचार एवो हतो के, जो ब्रह्मचारिणीनो पुत्र होय तो दान आपवाने उत्तम पात्र गणाय. हवे ते संन्यासीये एकदा रात्रिये सुज्येष्ठाने नम्रपणे शीतनी आतापना लेती दीठी, ते समये धुंध विद्याशी अंधारामां तेणीने अचेत करी तेणीनी योनिमां पोताना वीर्यनो संचार कयों. ते अवसरे सुज्येष्ठा ऋतुधर्मने प्राप्त थइ हती, तेथी तेणीने गर्ज रह्यो. हवे साध्वीजना समुदायमां गर्जनी चर्चा थवा लागी, परंतु अतिशय ज्ञानीये कल्लुं के सुज्येष्ठायें कोशनी साथे विषयसेवन करेल नथी, अने विद्याधर संबंधी सर्व वृत्तांत कह्यो, जेथी सर्वनी शंका दूर थइ गइ. योग्य समये सुज्येष्ठाने पुत्र थयो, ते पुत्रने श्रावकोये पोताने घेर पाली मोटो कयों, तेनुं नाम सत्यकी पाड्युं. एकदा सत्यकी, साध्वीजनी साथे श्री महावीर जगवानना समवसरणमां गयो हतो, ते अवसरे कालसंदीपक नामनो एक विद्याधर श्री महावीरस्वामिने नमस्कार करी पुढवा लाग्यो के हे जगवन् मने कोनाथी जय ठे? जगवंते कल्लुं के आ सत्यकी नामना ठोकराथी, तने जय ठे. ते सांजली एकदा कालसंदीपक सत्यकीनीपासे गयो, तेनी अवज्ञा करी कहेवा लाग्यो के शुं तुं मने मारीश ? एम कही जोरावरीथी सत्यकीने पोताना पगवचे नाख्यो, ते समये तेनो पिता पेढाल आवी पहुँचवाथी तेनुं संरक्षण

कर्युं. पठी पेढाले पोतानी सर्व विद्या सत्यकीने आपी. सत्यकी महारो-
हिणी विद्यानुं साधन करतो हतो. सत्यकीनो रोहिणी विद्या साधन क-
रवानो आ सातमो जव हतो. रोहिणी विद्या साधतां सत्यकीनो जीव
पांच जवसुधी जीव (प्राण) थी मार्यो गयो. ठठा जवमां पोतानुं आयुष्य
ठ महिना बाकी रहेते ठते रोहिणी विद्या साधवांनी इष्ठा थवाथी ते
इष्ठा पार पाडवानो आरंज कर्यो नहि; परंतु आ सातमां जवमां रोहिणी
विद्या साधवानो आरंज कर्यो. तेनी विधि लखीये ठीये.

अनाथ मृतक मनुष्यने चितामां सलगावे, अने आला चामडाने श-
रीर उपर लपेटी डावा पगना अंगुठा उपरज उच्चा रही ज्यांसुधी ते चि-
तामां काष्ठ सलग्या करे त्यांसुधी मंत्रनो जाप करे. आ विधि प्रमाणे स-
त्यकी विद्या साधतो हतो. ते वखते कालसंदीपक विद्याधर पण त्यां आवी
पहोंच्यो. तेणे चितामां लाकडां नाखी सात दिवससुधी अग्नि बुजावा
दीधो नहि. जेथी सत्यकीनी दृढता देखी रोहिणी देवी साक्षात् प्रगट
थइ, कालसंदीपकने कहेवा लागी के तुं विघ्न कर नहि ? कारण के हुं सत्यकी
उपर तुष्टमान थइ सिद्ध थयेली हुं. रोहिणी देवीये तत्काल सत्यकीने
कह्युं के हे सत्यकी ! तारा शरीरमां हुं कये रस्तेथी प्रवेश करुं ? सत्यकीये
कह्युं, मस्तक उपरथी प्रवेश कर ? रोहिणीये मस्तकने रस्तेथी प्रवेश कर्यो,
जेथी सत्यकीने मस्तकमां खाडो पडी गयो. देवीये तुष्टमान थइ मस्त-
कना खाडानी जगाये त्रीजा नेत्रनो आकार बनाव्यो. हवे सत्यकी त्रण
नेत्रवालो प्रसिद्ध थयो. एकदा सत्यकीये वीचार कर्यो के पेढाले मारी
माता, जे राजानी कुमारी कन्या हती तेने बगाडेली ठे, तेथी तेने शि-
क्षा करवी जोइये, एम निश्चय करी, तेणे पोताना पिता पेढालने मारी
नांख्यो. जेथी लोकोये सत्यकीनुं नाम रुद्र (जयानक) पाडी दीधुं, का-
रण के जेणे पोताना पिताने मारी नांख्यो, तेना करतां बीजो कोण व-
धारे जयानक कहेवाय ? हवे सत्यकीये विचार कर्यो के कालसंदीपक
मारो दुश्मन ठे, ते क्यां ठे ? ज्यारे सांजलवामां आव्युं के ते अमुक ज-
गाये ठे, त्यारे ते तेनी पासे पहोंच्यो. कालसंदीपक तेने देखी जाग्यो,
सत्यकीये तेनी पूंठ पकडी. कालसंदीपक नीचे उंचे, ज्यां त्यां जागतो
रह्यो, परंतु सत्यकीये तेनो पीठो मुक्यो नहि. अनुक्रमे कालसंदीपके स-

त्यकीने झूल थापमां पाडवावास्ते त्रण नगर बनाव्यां, सत्यकीये विद्याथी त्रणे नगरने सलगावी दीधां. ठेवटे कालसंदीपक नासीने लवण समुद्रना पाताल कलशामां चाळ्यो गयो. सत्यकीये त्यां जइ कालसंदीपकने मारी नांख्यो. पठी सत्यकी विद्याधर चक्रवर्ती थयो. त्रण संध्यासमये सर्व तीर्थ-करोने वंदना करी नाटक करतो हवो. जेथी इंड्रे सत्यकीनुं नाम महेश्वर पाळ्युं. महेश्वर (सत्यकी) ने बे शिष्यो थया. एक नंदीश्वर, बीजो नादीया. नादीयाने विद्याना बलथी बलद बनावी लेवामां आवतो, अने तेना उपर बेसी महेश्वर अनेक क्रीडा, कुतुहल करतो हतो. महेश्वर श्रीमहावीर जगवंतनो अविरति सम्यग्दृष्टि श्रावक हतो, परंतु अत्यंत कामी हतो, अने ब्राह्मणोनी साथे तेने बहुज वेर हतुं, तेथी विद्याना बलथी तेणे सेंकडो ब्राह्मणोनी कुमारी कन्याउने विषयसेवन करी बगाडी हती. अनुक्रमे बीजा लोकोनी तथा राजा प्रमुखथी बहु तथा पुत्रीउनी साथे ते विषय सेवन करवा लाग्यो, परंतु तेनी विद्याना जयथी कोइ तेने कांइ पण कही शकतुं नहोतुं. जे कोइ तेनी आडे आवतो, ते मायों जातो हतो. महेश्वरे विद्याना बलथी एक पुष्पक नामनुं विमान बनाव्युं, तेमां बेसी पोतानी इहा मुजब फरतो हतो. ए प्रमाणे तेनो काल व्यतीत थतो हतो. एकदा महेश्वर उज्जयनी नगरीमां आव्यो. त्यां चंद्रप्रद्योत राजानी शिवा नामनी राणी शिवाय बीजी सर्वे राणीउनी साथे तेणे विषय जोग कर्यों. बीजा लोकोनी बहु, पुत्रीउ प्रमुखने पण बगाडवा लाग्यो; जेथी चंद्रप्रद्योतने अत्यंत चिंता थवा लागी. तेणे विचार कर्यों के एवो कोइ उपाय करीये के जेथी महेश्वरनो विनाश थइ जाय; तेनी विद्याने लीधे कांइ पण उपाय चाळ्यो नहि. हवे ते नगरमां उमा नामनी एक अत्यंत रुपवंत वेश्या रहेती हती. तेनो एवो नियम हतो के जे कोइ तेने अमुक संख्यानुं धन आपे, ते तेनी साथे विषय सेवन करे. एकदा महेश्वर ते वेश्याने घेर गयो. वेश्याये तेने आदर सत्कार करी तेनी सन्मुख बे फूलो राख्यां, एक खिलेलुं, अने बीजुं खिदयाविनानुं. महेश्वरे खिलेला फूल तरफ पोतानो हाथ पसार्यों, त्यारे उमाये खिदया वगरनुं फूल महेश्वरना हाथमां आप्युं, अने कळुं के आ फूल (कमल) तमारा योग्य ठे. महेश्वरे पुळ्युं के आ कमल मारा योग्य केम ? त्यारे उमाये कळुं के आ

खिल्याविनाना कमल समान कुमारी कन्या ठे, जे तमने जोग करवा-
वास्ते वल्लभ ठे, अने हुं तो खिलेला फूल समान हुं. महेश्वरे कहुं के तुं
पण मने अति वल्लभ ठो. ए प्रमाणे वार्तालाप करी बंने जणाउ विषयमां
आसक्त थयां. महेश्वर उमाना हावजावथी तेनेज घेर रहेवा लाग्यो.
उमाये महेश्वरने पोताने आधीन करी लीधो, जेथी उमानुं वचन महे-
श्वर उल्लंघन करी शकतो नहोतो. ए प्रमाणे केटलोएक काल व्यतीत
थयो, त्यारे चंद्रप्रद्योते उमाने बोलावी बहुज आदर सत्कार तथा धन
आपी कहुं के तुं महेश्वरने आ वात पुढ? के एवो कोइ समय ठे, के जे
वखते तमारी पासे कांइ पण विद्या रहेती नथी? उमाये युक्तिपूर्वक पूढी
कहेवानुं वचन आप्युं. हवे उमाये महेश्वरने पुब्बुं हे स्वामि ! मने एक
जातनी बहुज बीक ठे. आपनी विद्या कोइ वखते जती रहे ठे के केम?
तेनो खुलासो करो, जेथी मने निरांत थाय. महेश्वरे कहुं हे वल्लभे ! तुं
विचार कर नहि. मारी विद्या जती नथी. मात्र ज्यारे हुं मैथुन सेवन
करुं हुं, त्यारे मारी पासे कांइ पण विद्या रहेती नथी, अर्थात् ते वखते
मारी विद्या चालती नथी. हवे उमाये महेश्वरनी सर्व बिना चंद्रप्रद्यो-
तने कही दीधी, जेथी चंद्रप्रद्योते उमाने कहुं के अमारो महेश्वरने
मारवानो विचार ठे, जेथी तारी साथे ते जोग जोगवतो होय, अने तेने
मारीये एवी गोठवण कर. उमाये कहुं के मने मारवी नहि. राजाये
कहुं के बहु सारुं. पढी युक्ति प्रमाणे चंद्रप्रद्योते उमाना घरमां सुजटोने
गुप्त राख्या. ज्यारे महेश्वर उमानी साथे विषय सेवनमां मग्न थइ बंनेना
शरीरो परस्पर एक शरीरवत् थइ गयां, त्यारे राजाना सुजटोये बंनेने
कापी नांख्या, अने नगरनो उपद्रव दूर कथों. हवे महेश्वरनी सर्वे वि-
द्याउये महेश्वरना शिष्य नंदीश्वरने पोतानो अधिष्ठाता बनाव्यो. ज्यारे
नंदीश्वरे पोताना गुरुने उपर मुजब विटंबनाथी मार्यानी वात सांजली,
त्यारे विद्याथी उज्जायनी उपर शिला विकुर्वी; अने कहेवा लाग्यो के हे मारा
दासो ! हवे तमे क्यां जशो ? हुं सर्वने चूर्ण करी नाखुं हुं. हुं सर्व शक्ति-
मान् इश्वर हुं. कोइनो मार्यो मरतो नथी. हुं सदा अविनाशी हुं. आ
जयानक वचनोथी लोको बहुज डरवा लाग्या, सर्वे लोको विनंति करी
पगे पडवा लाग्या, तथा सर्वेये कहुं के अमारा अपराध क्षमा करो. नंदी

श्वरे कह्युं के तमे तेज अवस्थामां अर्थात् उमाना जगमां महेश्वरनुं लिंग स्थापन करी पूजा करो, तोज हुं तमोने जीवता ठोडुं. लोकोये तेज प्रमाणे अंगीकार करी पुजा करवी शरु करी. नंदीश्वरे तेज प्रमाणे अनेक गाम, नगरोमां लोकोने डरावी मंदिरो वंधाव्यां, तेमां पूर्वोक्त आकारे जगमां लिंग स्थापन करी पूजा करावी, आ श्रीमहावीरना अविरती सम्यग्दृष्टि श्रावक महेश्वरनी उत्पत्ति ठे.

श्री महावीर स्वामिना समयमां राजगृह नगरमां श्रेणिक राजानी चेलणा राणीने कोणिक नामनो पुत्र थयो. कोणिकने तेना पिता श्रेणिकनी साथे पूर्व जन्मनुं वेर हतुं, तेथी कोणिक मोटो थतां तेणे श्रेणिकने गादीउपरथी उठाडी, एकडीने पांजरामां केद कर्यो; अने राज्यगादी उपर पोते वेगो. एकदा पोतानी माता चेलणाए प्रसंगवशात् कोणिकने कह्युं के तुं तारा पिताने जेवो वहालो हतो, तेवो कोइ पण बीजो पुत्र वहालो न होतो, कारण के ज्यारे तुं वालक हतो, त्यारे तारी आंगली पाकी हती, जेथी तने रात्रिए विलकुल निद्रा आवती न होती, अने आखी रात तुं रोया करतो हतो. ते वखते तारा पिता तारी आंगलीने पोताना मुखमां लइ तने आराम थवा माटे ते पाकेली आंगलीनुं रुधिर तथा पर चुसी, थुकी काढता हता; इत्यादि अनेक प्रकारथी तारा पिताये तारी उपर स्नेह करेल ठे, अने तें तो पूर्वना उपकारनो बदलो तेने पांजरामां घाली केद राखवारुप करेलो ठे. माटे वाह ! पुत्र ! तारी लायकी केटली कह्युं ? माताना आ प्रमाणेना वचनो सांजली कोणिक बहुज दुःखी थयो, अने पोताथी थयेला अकार्यने माटे रोवा लाग्यो, अने विचार कर्यो के हुं पोतेज जइ पिताश्रीने मारा हाथथी पांजरामांथी कहाडी राज्य सिंहासन उपर वेसाडुं. एवा निश्चयथी कुहाडो लइ दोडतो पितानी पासे आव्यो. श्रेणिके विचार कर्यो के कोणिक कुहाडो लइ दोडतो मारी उपर आवे ठे, जेथी आजे अने केवी रीते कमोतथी मारशे ? एवा जयथी श्रेणिक कांइक खाइने मरी गया. ज्यारे कोणिके पोताना पिताने मरी गयेला दीठा त्यारे ते बहुज रोयो तथा कुटवा लाग्यो, अने अत्यंत शोकमां निमग्न थयो. ज्यारे राजगृहनी बहार तथा अंदर श्रेणिकना राजमेहेलो तथा सिंहासनादि देखतो, त्यारे ते अत्यंत दिलगीर थतो.

આ હુઃખથી રાજગૃહ નગર ઢોડી તેણે ચંપાનગરી પોતાની રાજ્યધાની બનાવી, અને ત્યાં રહેવા લાગ્યો. તો પણ પિતાની સેવા મારાથી થઈ નહિ અને પિતાનું અકાર્યથી મોત થયું. એવા વારંવાર વિચાર આવવાથી તેં બહુજ હુઃખમાં રહેવા લાગ્યો. પઠી મંત્રીજીએ એકમત કરી પ્રહ્લ્લપણે એક પુસ્તક બનાવ્યું, તેમાં એવું કથન લખાવ્યું કે, જે પુત્ર પોતાના મરણ પામેલા પિતાને વાસ્તે, પિંડપ્રદાન, વસ્ત્રજોડ, આન્નૂષણ, શય્યા પ્રમુખ બ્રાહ્મણોને આપે છે, તે સર્વ શ્રાદ્ધાદિ સામગ્રી તેના પિતાને પ્રાપ્ત થાય છે. આ પુસ્તકને ધુમાડાવાલા મકાનમાં રાખી ધુમાડાથી પ્રાચીન (જુના) પુસ્તક-જેવું બનાવી દીધું. પઠી આ પુસ્તક કોણિક રાજાને સંજ્ઞાલાવ્યું. કોણિકે પણ પિતાની જ્ઞાતિ વાસ્તે પિંડપ્રદાનાદિમાં બહુજ ધન વાપર્યું. ત્યારથીજ મરીગયેલા પાઠલ પિંડપ્રદાન શ્રાદ્ધાદિ પ્રવૃત્ત થયેલ છે. જગત્માં પણ પ્રસિદ્ધ છે કે કર્ણ રાજાએ શ્રાદ્ધ ચલાવેલ છે, તે આજ કોણિક રાજાનું નામ લોકોએ કર્ણ રાજા કરી લખી દીધું છે.

હવે પ્રયાગ તીર્થની ઉત્પત્તિ લખીએ ઠીં. અન્નિકાસુત જૈનાચાર્ય અત્યંત વૃદ્ધ થઈ જતાં, ગંગાનદી ઉતરતાં કેવલજ્ઞાન પામ્યા, અને જ્યાં પ્રયાગ છે, ત્યાં પોતાનું શરીર ઢોડી મુક્તિ પામ્યા, તે સ્થળે દેવતાજી મુનિનો નિર્વાણ મહોત્સવ કર્યો, ત્યારથી પ્રયાગ તીર્થનો મહિમા થયો. મહાવીર સ્વામિના વચ્ચેનાં જે રાજા પ્રમુખ તથા વ્યવહારાદિનું સ્વરૂપ હતું, તથા જૈનમતનો વિસ્તાર હતો તે સર્વનું સ્વરૂપ આવશ્યકસૂત્ર, વીરચરિત્ર, અને વૃહત્કલ્પાદિ શાસ્ત્રોથી જાણવું.

શ્રી મહાવીર સ્વામિના સમયમાં રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક રાજા થયા. તેની પાઠલ કોણિક, શ્રેણિકના મરણ પઠી કોણિકે ચંપાનગરી વસાવી, આ અધિકાર પૂર્વે કહ્યો; હવે કોણિકના મરણ પઠી તેનો પુત્ર ઉદાયી રાજા થયો, તે કોણિકની પાઠલ તેના મરણ પઠી ઉદાસ થવાથી ચંપા ઢોડી પાડલીપુત્ર (પટના) વસાવી પોતાની રાજ્યધાની કરતો હતો.

શ્રી મહાવીર જગવંત વિક્રમ સંવત્થી (૪૭૭) વર્ષ પહેલાં પાવા-પુરી નગરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની પુરાતન રાજ્યસન્નામાં બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય જોગવી કાર્તિક વદી અમાવાસ્યાની રાત્રિએ પાઠલે પ્રહરે પદ્મા-સને બેઠા થકાં શરીરાદિ શેષ ચારે કર્મની સર્વ ઉપાધી ઢોડી નિર્વાણ

पाम्या. ते समये मोटा शिष्योमां गौतमस्वामि तथा सुधर्मास्वामि, आ बेज शिष्यो विद्यमान हता. बाकीना नवे शिष्यो श्री महावीर जगवंत विद्यमान थकां, एक मासना अनशन करी केवलज्ञान पामी सुक्ति पाम्या हता. अगीआरे मोटा शिष्यो ज्ञातिना ब्राह्मण हता. चार वेद अने ठ वेदांगादि सर्व शास्त्रोना वेत्ता हता. अगीआरे शिष्योना मली (४४००) चउमालीससो विद्यार्थीउं हता. तेउंनो वृत्तांत लखीएठीए.

ज्यारे श्री महावीर जगवंतने केवलज्ञान उत्पन्न थयुं, ते समये मध्यपापा नगरीमां सोमल नामनो द्विज यज्ञनो आरंभ करतो हतो. ते यज्ञ प्रसंगे सर्व ब्राह्मणोमां श्रेष्ठ पूर्वोक्त गौतमादि आगीआरे आचार्योने आमंत्रण कर्तुं हतुं. ते यज्ञभूमिनी इशान दिशाए महासेन नामना उद्यानमां श्री महावीर जगवंतनुं समवसरण रत्न, सुवर्ण, रौप्यमय, अनुक्रमे त्रण गढ संयुक्त देवोए बनाव्युं. ते समवसरणनी वचमां सिंहासन उपर वेसी श्री महावीर जगवंत उपदेश आपवा लाग्या. ते समये आकाश मार्गे, सेंकडो विमानोमां वेठा थका, चारे प्रकारना देवताउं जगवंत श्री महावीर स्वामिना दर्शन वास्ते तेमज उपदेश श्रवण करवा आवता हता. तेउंने देखी यज्ञ करनारा ब्राह्मणोए जाणुं के आ सर्व देवो साक्षात् अमारा यज्ञनी आहुतीउं लेवा आवे ठे. एटला-मां देवताउं तो यज्ञभूमिने ठोडी जगवानना चरणोमां जइ हाजर थया. वली बीजा लोको पण श्री महावीर जगवंतना दर्शन करी तथा उपदेश सांजली गौतमादि पंडितोने कहेवा लाग्या के, आजे आ नगरीनी बहार सर्वज्ञ, सर्वदर्शी जगवान् आव्या ठे. तेनुं रुप एवुं ठे के तेनुं यथार्थ वर्णन करवाने कोइ पण शक्तिवान् नथी; अने तेनो उपदेश एवो ठे के तेमां कांइ पण संशय पडतो नथी, वली लाखो देवताउं तेमना चरणोनी सेवा करे ठे; जेथी आजे अमारुं अत्यंत मोटुं जाग्योदय थयुं, के एवा सर्वज्ञ अरिहंत जगवंतना दर्शन अमे पाम्या. ज्यारे गौतमजीए लोको-ना मुखथी सर्वज्ञ एवुं वचन सांजव्युं, त्यारे तेमना मनमां इष्यारुप अग्नि सलग्नी उठी; अने बोली उठ्या के, माराथी अधिक अने सर्वज्ञ बीजो कोण ठे ? हमणांज जइ तेना सर्वज्ञपणाने परास्त करुं तुं, इत्यादि अनेक गर्व संयुक्त वचनो कहाड्यां; पठी श्री महावीर जगवंतनी पासे ते पहुँच्या.

દૂરથીજ શ્રી જગવંતને ચોત્રીશ અતિશય સંયુક્ત, તથા ઇંદ્રો, દેવો અને મનુષ્યોથી પરિવૃત્ત દીઠા. દેખતાંજ બોલવાની શક્તિ મંદ થઈ ગઈ. જગવંતની સન્મુખ જતાંજ, શ્રી જગવંતે તેમને બોલાવ્યા. હે ગૌતમ ઇંદ્રજૂતિ ! તમે આવ્યા ? ગૌતમજીએ મનમાં વિચાર્યું કે, મારું નામ પણ આ જાણે છે; પરંતુ તેમાં શું આશ્ચર્ય ? જગત્માં પ્રસિદ્ધ એવા મને કોણ જાણતું નથી ? મારું નામ લેવાથી હું કાંઈ તેને સર્વજ્ઞ માનું નહિ; પરંતુ મારા મનનાં જે સંશય છે, તે સંશય જો તે દૂર કરે તો હું તેને સર્વજ્ઞ માનું. તત્કાલ જગવંતે કહ્યું હે ગૌતમ ? તમારા મનમાં આ સંશય છે— જીવ છે કે નહિ ? અને તે સંશય તમને વેદોની પરસ્પર વિરુદ્ધ શ્રુતિયોથી થયેલ છે. તે શ્રુતિયો કહીયે ઠીયે.

“ વિજ્ઞાન ઘન એવૈતેજ્યો જૂતેજ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાનુવિનશ્યતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તીત્યાદિ ” તેનાથી વિરુદ્ધ, આ શ્રુતિ છે, “ સર્વે અયમાત્મા જ્ઞાનમય ઇત્યાદિ ” આ શ્રુતિયોનો અર્થ તમારા મનમાં જેમ જાસન થાય છે, તેમ હું તમને કહું હું તે સાંજલો. પ્રથમ શ્રુતિનો અર્થ તમે આ પ્રમાણે કરો છો— નીલાદિ રૂપ હોવાથી વિજ્ઞાનજ ચૈતન્ય છે, વિશિષ્ટ જે નીલાદિ તેથી જે ઘન તે વિજ્ઞાનઘન, તે વિજ્ઞાનઘન આ પ્રત્યક્ષ પરિબિંદ્યમાન રૂપ પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, આ પાંચે જૂતોથી ઉત્પન્ન થઈ ફરી તેની સાથેજ નાશ થઈ જાય છે, અર્થાત્ જૂતોનો નાશ થવાથી, તેની સાથે વિજ્ઞાનઘનનો પણ નાશ થઈ જાય છે, તે કારણથી પ્રેત્ય સંજ્ઞા નથી, અર્થાત્ મરણ પછી ફરી પરલોક ગમન, નર, નારકાદિ જન્મ થતો નથી. આ શ્રુતિથી જીવની નાસ્તિ અર્થાત્ તેનો અજ્ઞાવ સિદ્ધ થાય છે. હવે બીજી શ્રુતિ કહે છે કે— આ આત્મા જ્ઞાનમય અર્થાત્ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, ઇત્યાદિ. તેથી આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. આ બંને શ્રુતિયો પરસ્પર વિરોધી હોવાથી કાંઈ નિશ્ચય થઈ શકતો નથી. વલી બીજા પણ આત્માના સ્વરૂપમાં પરસ્પર વિરોધી મત છે. કોઈ કહે છે કે, યત્તઃ ॥ એતાવાનેવ પુરુષો, યાવાનિન્દ્રિયગોચરઃ ॥ જડે વૃક્ષપદં પશ્ય, યદ્વદંત્યબહુશ્રુતાઃ ॥ ૧ ॥ વલી બીજા મતવાલા કહે છે કે યતઃ ॥ “ ન રૂપં જિહ્વવઃ પુન્નલઃ ” અર્થાત્ આત્મા અમૂર્ત છે. વલી એક આગમ એવું કહે છે કે યતઃ ॥ “ અકર્તા નિર્ગુણો જોક્તા આત્મા ” અર્થાત્ અકર્તા, સત્વ, રજ, તમ, આ ત્રણ ગુણોથી રહિત સુખ

४ श्रीढुनवसुवररनी ढरट उढर श्री शररुंनवसुवरर रेर. रेरुण ढनक सलधु वरसुतर श्रीदशरैकलरक सुतुनरी रररनल करी. तरनी उत्ढत्तर आ ढुरढरणे—एकदल ढुरसुतरवे ढुनवसुवररने रलतुरनल वररलर अरुु के ढररी ढरट उढर कुण रेरशेर ? रलनरलरुथी वररलरतरं सरुव संघढं ढुतरनी ढरट डुगु कुशु देखवरढं आरुं नही, तरथी ढर दरुशनवलललु तररु रलनरलरुथी देखवल ललगुल. अनुकुरे तरढरणे रलरगुह नगरढं शररुंनव नदुने डइ करतरं अकलं, ढुतरनी ढरट डुगु दीठल. तंतुकल ढुनवसुवरर वररलर करी सढरररलर रलरगुह नगरढं आरुल. ढुतरनल रेर सलधुने आदेश कुरुु के तढे डइसुथलनढं रइ नररललरसुतर धरुढललन कहुु, अने डइ करनलरलुने आ ढुरढरणे कहुु— “अहुुकष्टढहुुकष्टं ततुवं वररलरते नहु” रने सलधुण गुरुनल आदेश ढुनर ढुवरुक्त सरुव कुरुु. डुलरेर रलरलुणुण “अहुुकष्टं” इतुलदर अरुवण कुरुु, तर वरुखुते डइवलडलढं शररुंनव रलरलुणने डइदीदल लेवलनी हुती, तरथी तरुं डइवलडलनल दरवलरलढं उनल हुतल, रेरथी तरढरणे ढण ढुनरुुनुं “अहुुकष्टं” इतुलदर अरुवण कुरुु. ततुल तेरु वररलरवल ललगुल के आवल उढशढढुरधलन सलधु कदलढ असतुड डुलतल नथी, तरथी तरढनल ढनढं संशड अरुु, रेरथी उढलधुडलने ढुलुं के ततुव शुं ठे ? उढलधुडलरगीण कलुं के रलर वेदढं रेर कथन करेल ठे तरु ततुवठे, वेद उढरलंत रीनुं ततुव नथी. शररुंनवे कलुं के तढे ददुलणलनल लुनरुथी ढने ततुव रतरलतल नथी. वलुी रलगुदुषरहुत, नरुढढ, नरुढरररुह, शलंत, दलंत, ढहुंत एवल ढुनरुुनुं कथन कदलढ असतुड हुुतुं नथी, तरथी हुवे तढे ढरल गुरु नथी, तढे तुु रनुढथी रलगतुने ठगवलनी रलगी ररुी रेर ठु, ढलदे शररलडुगु ठु; वरसुतर कलं तुु ढने ततुव रतरलु ? अने तरढ नहु करशु तुु तलवलरथी हुं तढलरुं शररुद करीश. एढ कहुेतलंर अतुडंत कुुधनल आरुेशढं आरुी रललथी ढरलनथी तललवलर रलरल कलठी. उढलधुडलर ढुरलणलंत कषु देखी कलुं के अढलरल वेदुढं ढं ढण एढर लखेल ठे, तथल अढलरी आढुलड ढण एवीर ठे के डुलर कुशु अढलरुं शररुद करवल आरुे तुलरुेरु ततुव कहुेडुं, अनुडथल नही. तरथी हुवे हुं तढने ततुव कहुं हुं. आ डइसुथंननी नीरु अहुंतनी ढुरतरढल सुथलढन करेली ठे, अने तरनी ढुरलनन रीते नीरुेर ढुलल करवलढं आरुे ठे.

तेना प्रज्ञावशी यज्ञना सर्व विघ्नो दूर थइ जाय ठे. जो यज्ञस्थंज नीचे अर्हतनी प्रतिमा न राखवामां आवे तो महातपा सिद्धपुत्र तथा नारद, आ बंने यज्ञने विध्वंस करी नाखे ठे. पढी उपाध्यायजीए स्थंज उखेडी अर्हतनी प्रतिमा बतावी, अने कह्युं के आ प्रतिमा जे देवनी ठे, ते देव, श्री अर्हतनो कथन करेलो धर्म, जीवदया रूप तत्व ठे; अने आ जे वेदप्रतिपाद्य थइ ठे, ते सर्व हिंसात्मक रूप होवाशी विडंबना रूप ठे, परंतु शुं करीए? जो अमे एम न करीए तो अमारी आजीवि-का चालती नथी. हवे तुं तत्व समजी ले, अने मने ठोडी दे; तथा प-रमार्हत थइ जा. कारण के में तने मारा पेटने वास्ते बहु दिवस रख-डाव्यो ठे. गुरुनुं शुद्ध अंतःकरण थयेलुं जाणी शिष्यंजवे तेने नमस्कार कर्यो, अने कह्युं के यथार्थ तत्त्वनो प्रकाश करवाशी तमे हवे साचा उ-पाध्याय ठो. एम कही तुष्टमान थइ यज्ञनी सर्व सामग्री सुवर्णपात्रादि शिष्यंजवे उपाध्यायने आपी दीधी, अने प्रज्ञवस्वामि पासे जइ तत्त्वनुं स्वरूप पुढी दीक्षा दीधी. तेमनो शेष वृत्तांत परिशिष्टपर्व ग्रंथशी जाणी लेवो. शिष्यंजव स्वामि अठावीश वर्षे गृहस्थावास, अगीआर वर्ष सामा-न्य साधु, अने तेत्रीश वर्षे युगप्रधानाचार्य पदवी जोगवी, सर्व आयु वासठ वर्षेनुं जोगवी श्रीमहावीर जगवंत पढी अठाणुं वर्षे स्वर्गे गया.

५ श्रीशिष्यंजवस्वामिनी पाट उपर यशोज्ञद्रस्वामि बेठा. ते बावी-स वर्षे गृहस्थवास, चौद वर्षे व्रतपर्याय, पचास वर्षे युगप्रधान पदवी. सर्व आयु ठासी वर्षेनुं जोगवी श्रीमहावीर पढी (१४८) वर्षे स्वर्गे गया.

६ श्री यशोज्ञद्रस्वामिनी पाट उपर एक संज्ञूतविजय अने बीजा ज्ञद्रबाहुस्वामि, आ बंने बेठा. संज्ञूतविजयजी बेंतालीस वर्षे गृहवास, चात्तीस वर्षे व्रतपर्याय अने आठ वर्षे युगप्रधान पदवी, सर्व आयु नेवु व-र्षेनुं जोगवी स्वर्गमां गया. श्रीज्ञद्रबाहुस्वामिए १ आवश्यक निर्युक्ति, २ दशवैकालिक निर्युक्ति, ३ उत्तराध्ययन निर्युक्ति, ४ आचारांग निर्युक्ति, ५ सूत्रकृतांग निर्युक्ति, ६ सूर्यप्रज्ञप्ति निर्युक्ति, ७ रीषिज्ञाषित निर्युक्ति, ८ कटपनिर्युक्ति, ९ व्यवहार निर्युक्ति, १० दशानिर्युक्ति, आ दश निर्युक्तियो; तथा १ कटप, २ व्यवहार, ३ दशाश्रुतस्कंध, आ त्रण नवमा पूर्वमांशी उद्धार करी बनाव्या. वढी ज्ञद्रबाहुसंहिता नामनुं अति विस्तारवाहुं

જ્યોતિષ શાસ્ત્ર બનાવ્યું. ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર બનાવ્યું. એવીરીતે જૈનમતવાલાઈ ઉપર બહુજ ઉપકાર કર્યો. જ્ઞઙ્ઙબાહુસ્વામિને વરાહમિહિર નામના એક સગા જાણ હતા, તે પ્રથમ તો જૈનમતના સાધુ થયા હતા, પછી સાધુપણું તજી દીધું, તેમણે વરાહી સંહિતા બનાવી. વિક્રમાદિત્યની સજ્ઞામાં જે વરાહ મિહિર પંડિત હતા તે બીજા વરાહમિહિર થયા છે. સંહિતાકારક તે નહીં. તેમનું સર્વ વૃત્તાંત પરિશિષ્ટ પર્વથી જાણવું. શ્રીજ્ઞઙ્ઙબાહુસ્વામિ પીસતાલીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, સત્તર વર્ષ વ્રતપર્યાય, ચૌદ વર્ષ યુગપ્રધાન, સર્વ આયુ ઠોંતેર વર્ષનું જોગવી શ્રીમહાવીર પઠી (૧૭૦) વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

શ્રી સંજ્ઞૂતવિજય તથા શ્રીજ્ઞઙ્ઙબાહુસ્વામિની પાઠ ઉપર શ્રીસ્થૂલ-જ્ઞઙ્ઙસ્વામિ બેઠા. તેમનો સર્વ વૃત્તાંત પરિશિષ્ટ પર્વ ગ્રંથથી જાણવો. ૧ પ્ર-જ્ઞઙ્ઙસ્વામિ, ૨ શિષ્યંજ્ઞઙ્ઙસ્વામિ, ૩ યશોજ્ઞઙ્ઙસ્વામિ, સંજ્ઞૂતવિજય, ૫ જ્ઞઙ્ઙબાહુસ્વામિ, ૬ સ્થૂલજ્ઞઙ્ઙ. આ ઠ આચાર્યો ચૌદ પૂર્વના વેત્તા હતા. શ્રી સ્થૂલજ્ઞઙ્ઙજી ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસ, ચોવીસ વર્ષ વ્રતપર્યાય, પીસતાલીસ વર્ષ યુગપ્રધાન પદવી, સર્વ આયુ નવાણું વર્ષનું જોગવી શ્રીમહાવીર પઠી (૨૧૫) વર્ષે સ્વર્ગમાં ગયા. શ્રીમહાવીર પઠી બસે ચૌદ વર્ષે આષાઢ આ-ચાર્યનો શિષ્ય ત્રીજો નિન્હવ થયો.

સ્થૂલજ્ઞઙ્ઙજીના સમયમાં નવનંદોનું (૧૫૫) એકસો પંચાવન વર્ષનું રાજ્ય હત્યાપી ચાણાક્ય બ્રાહ્મણે ચંદ્રગુપ્ત રાજાને રાજ્યસિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. ચંદ્રગુપ્તના વંશજોષ (૧૦૦) વર્ષસુધી રાજ્ય કર્યું. ચંદ્રગુપ્તના પિતાનું નામ મોરપાલ હતું, તેથી ચંદ્રગુપ્તનો મૌર્યવંશ કહેવાય છે. ચંદ્ર-ગુપ્ત જૈનમતી શ્રાવક રાજા હતો. ચંદ્રગુપ્ત તથા નવ નંદોનું વૃત્તાંત પરિ-શિષ્ટ પર્વ, ઉત્તરાધ્યયનવૃત્તિ તથા આવશ્યકવૃત્તિથી જોઈ લેવું.

શ્રીસ્થૂલજ્ઞઙ્ઙસ્વામિ પઠી ઉપરના ચાર પૂર્વ, પ્રથમ સંહનન, પ્રથમ સંસ્થાન વિહેદ થઈ ગયાં. શ્રીમહાવીર પઠી (૨૨૦) વર્ષે અશ્વમિત્ર ના-મનો ચોથો ક્ષણિકવાદિ નિન્હવ થયો. શ્રીસ્થૂલજ્ઞઙ્ઙજીના સમયમાં બાર વર્ષનો ડુકાલ પડ્યો, ત્યારે ચંદ્રગુપ્તનું રાજ્ય હતું; તથા શ્રીમહાવીર પઠી (૨૨૦) વર્ષે વિત્યાબાદ ગંગા નામનો પાંચમો નિન્હવ થયો.

૭ શ્રી સ્થૂલજ્ઞઙ્ઙજી પઠી તેમના બે શિષ્યો એક આર્યમહાગિરિ તથા બીજા સુહસ્તિ સૂરિ આઠમી પાઠ ઉપર બેઠા. આર્યમહાગિરિના શિષ્ય

१ बकुल, २ बलिस्सह, बलिस्सहना शिष्य श्री उमास्वातिजी अया, जे-
मणे तत्त्वार्थादि सूत्रनी रचना करी, उमास्वातिजीना शिष्य श्यामाचार्य,
जेमणे पन्नवणा सूत्रनी रचना करी. आ श्यामाचार्य श्री महावीर पढी
त्रणसो ठोंतेर वर्षे स्वर्गे गया. आर्यमहागिरिजी त्रीस वर्षे गृहवास,
चालीस वर्षे व्रतपर्याय, त्रीस वर्षे युगप्रधान पदवी, सर्व आयुं एकसो
वर्षेनुं जोगवी स्वर्गे गया.

श्रीसुहस्तिसूरिये एक जिखारीने दीक्षा आपी, ते जिखारी काल करी
चंद्रगुप्तना वंशमां तेना पुत्र विंडुसार, विंडुसारनो पुत्र अशोक, अशो-
कनो पुत्र कुणाल, कुणालनो पुत्र संप्रति नामनो राजा थयो. संप्रति रा-
जाये जैनधर्मनी बहुज वृद्धि करी. श्री कल्पसूत्रना प्रथम उद्देशामां श्री
महावीरस्वामिना समयमां वर्त्तमान समय सरखावतां बहु थोडा देशोमां
जैनधर्म लेखेल ठे. मारवाड, गुजरात, दक्षिण, पंजाब विगेरे देशोमां जे
जैनधर्म प्रवर्त्ते ठे, ते संप्रति राजाना समयशीज प्रवर्त्ते ठे. यद्यपि वर्त्त-
मानमां जैनी राजा नही होवाथी जैनधर्म सर्व स्थले नथी, परंतु संप्रति
राजाना समयमां जैनधर्म चारत वर्षेमां सर्वत्र हतो, तथा उन्नतिपर हतो,
कारण के संप्रति राजानुं राज्य मध्य खंड तथा गंगा अने सिंधुपार सर्व
देशोमां हतुं. संप्रति राजाये धर्मवृद्धिमाटे पोताना नोकरोने जैनसाधुर्
बनावी, पोतानी आज्ञा माननारा राजाउंशक, यवन, फारसादि देशोमां
हता, ते देशोमां पण मोकळ्या हता. तेउथे ते राजाउंने जैनना साधुर्जना
आहार, विहार, आचारादि सर्व बताव्या हता, तेमज समजाव्या हता.
वाद साधुर्जनो विहार ते देशोमां करावी ते देशना लोकोने जैनधर्मी
कर्या हता. संप्रति राजाये (९९०००) नवाणुं हजार जीर्णोद्धार जिन-
मंदिरोना कराव्या; तथा (१६०००) ठवीस हजार नवा जिनमंदिरो बं-
धाव्यां; सोना, चांदी, पीतल, पाषाण प्रमुखनी सवाक्रोड प्रतिमा बनावी.
तेमना बनावेला मंदिर, नाडोल, गीरनार, शत्रुंजय, रतलाम प्रमुख अ-
नेक स्थले असे देखेल ठे. संप्रति राजानी प्रतिमा तो अमे सेंकडो दी-
ठी ठे. संप्रति राजानुं संपूर्ण वृत्तांत परिशिष्ट पर्वादि ग्रंथोथी जाणवुं.

सुहस्ति सूरिए उज्जयननी रेहेनारी जडा शेठाणीना पुत्र अवंती-
सुकमालने दीक्षा आपी. जे स्थले अवंतीसुकमाले काल कर्यो, ते स्थले

તેના મહાકાલ નામના પુત્રે જિનમંદિર બંધાવ્યું. તે મંદિરમાં પોતાના પિતાના નામથી અવંતી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ સ્થાપન કરી. કાલાંતરે બ્રાહ્મણોએ પોતાના બલવાન સમયમાં તે મંદિરમાં મૂર્તિને નીચે દબાવી ઉપર મહાદેવનું લિંગ સ્થાપન કરી મહાકાલ મંદિર પ્રસિદ્ધ કરી દીધું. જ્યારે ઉજ્જયનમાં વિક્રમ રાજા થયો, તે અવસરે કુમુદચંદ્ર (સિદ્ધસેન દિવાકર) નામના જૈનાચાર્યે તે મંદિરમાં કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર બનાવી સ્તુતિ કરી, જેથી શિવલિંગ ફાટી વચમાંથી તત્કાલ પૂર્વોક્ત પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ ફરી પ્રગટ થઈ. તેનો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે છે.

વિદ્યાધર ગઢમાં સ્કંદિલાચાર્યના શિષ્ય વૃદ્ધવાદિ આચાર્ય થયા. તે અવસરે ઉજ્જયનમાં વિક્રમાદિત્ય રાજા હતો. તેનો મંત્રી દેવરૂપિ બ્રાહ્મણ હતો, કાલ્યાયન ગોત્રી હતો; તેને દેવસિકા નામની સ્ત્રી હતી. તેનો પુત્ર સિદ્ધસેન વિદ્યાના અજિમાનથી સર્વ જગતના લોકોને તૃણવત્ સમજતો હતો; બુદ્ધિમાં પણ મારા સમાન કોઈ નથી એમ માનતો હતો. મને જે મને વાદમાં જીતે તેનો હું શિષ્ય થઈ જાઉં એમ જ્યાં ત્યાં વિવાદ કરતો હતો. વૃદ્ધવાદિ આચાર્યની કીર્તિ તેના સાંજલવામાં અત્યંત આવી, તેથી તેની સાથે વિવાદ કરવા સુખાસન (પાલખી) માં બેસી ઝરુચ તરફ જતો હતો. તે અવસરે વૃદ્ધવાદિ પણ જીવિતવ્યતાના યોગે સન્મુખ આવતા તેને મળ્યા. બંનેનો મેલાપ થતાં પરસ્પર આલાપસંલાપ થયો. સિદ્ધસેનજીએ કહ્યું કે મારી સાથે તમે વાદ કરો. વૃદ્ધવાદિએ કહ્યું કે વાદ તો કરું, પરંતુ આ જંગલમાં હાર જીતનો કોઈ સાક્ષિ નથી. સિદ્ધસેનજીએ કહ્યું આ જે ગાય ચરાવનારા ગોપો છે, તેજ મારા તમારા સાક્ષી થાઉં, તેજ જેને હાર્યો કહે, તે હાર્યો. વૃદ્ધવાદિએ કહ્યું તમને જો તેમ કબુલ હોય તો મારે ઇનકારી નથી. જલ્દે તેજ સાક્ષિ રહે. હવે તમે વાદ ચલાવો ! તત્કાલ સિદ્ધસેનજીએ અત્યંત ઠટાદાર સંસ્કૃત જાણમાં પોતાનો વાદ શરૂ કર્યો, અને તે વાદ સમાપ્ત કર્યો, તે સાંજલી ગોપોએ કહ્યું કે આ તો કાંઈ પણ જાણતા નથી, કેવલ લાંબા બરાડા પાડી અમારા કાનમાં ધાક પાડે છે. હવે ગોપોએ વૃદ્ધવાદિને કહ્યું હે વૃદ્ધ ! તું બોલ ? વૃદ્ધવાદિ અવસર લેતો, કહ્યું બાંધી, ગોપોની જાણમાં બોલવા લાગ્યા, અને થોડું થોડું કુદવા પણ લાગ્યા. તે અવસરે તેમણે જે ટંદોનો ઉચ્ચાર

कयों तेमांथी कांश्क लखीए ठीएः— “नवि मारिये नवि चोरिये, परदार-
गमन निवारिये ॥ थोवाधो वंदाइयें, सगिमट्टे मट्टे जाइये ॥ १ ॥ वली
बोलवा तथा नाचवा लाग्या ॥ ठंद ॥ कालो कंबल नीचो वट्ट, ठावें ज-
रिउ दीवडो थट्ट ॥ एवड पडीउ नीले जाड, अवर किसो ठे सग्न नि-
लाड ॥२॥ इत्यादि गोपो सांजली बहुज खुशी थया, अने कहेवा लाग्या
के वृद्धवादि सर्वज्ञ ठे, अमने केवो मीठो, कानने सुखदायक तथा अ-
मारा योग्य उपदेश कयों. सिद्धसेन तो कांश् जाणतो नथी. गोपोनो नि-
र्णय सांजली सिद्धसेनजीए वृद्धवादिने कछुं हे जगवन् ! तमे मने
दीक्षा आपी पोतानो शिष्य बनावो, कारण के मारी प्रतिज्ञा ठे के जो
गोपो मने हायों कहे तो हुं हायों, अने तमारो शिष्य हुं बनूं. वृद्धवा-
दिए कछुं के आ गोपोनी सज्जामां वाद विवाद शो ? ते प्रमाणेना वाद-
विवादथी हारजीत कहेवाय नहि. तमे त्रगुपुर (जरुच) मां राजस-
ज्जामां चालो; सज्जा समक्ष मारो तमारो वाद विवाद थरो. सिद्धसेन-
जीए कछुं के हुं जले विद्वान् होउं, परंतु अवसरनो जाण नथी, अव-
सरना ज्ञाता तमे ठो, तेथी मने हायों समजी दीक्षा आपो. सिद्धसे-
नजीए पूर्वोक्त कह्या ठतां वृद्धवादि आचार्य तेने राज्यसज्जामां विवाद
करवा सारु लइ आव्या. राज्यसज्जा समक्ष विवाद थयो, तेमां सिद्ध-
सेनजीनो पराजय थयो, तेणें आचार्य पासे दीक्षा लीधी, गुरुए तेनुं ना-
म कुमुदचंद्र पाळ्युं. पठी ज्यारे आचार्य पदवी आपी त्यारे फरी सि-
द्धसेन दिवाकर नाम राख्युं. पठी वृद्धवादि तो अन्यत्र विहार करी ग-
या, अने सिद्धसेन दिवाकर अवन्ती (उज्जयिन) मां गया. उज्जयिननो
संघ सन्मुख आव्यो, अने सिद्धसेन दिवाकरने सर्वज्ञपुत्र एवुं विरुद
आप्युं, एम विरुदावली बोलतां अवन्ती नगरीना चोकमां आव्या. ते
अवसरे विक्रमादित्य राजा हाथी उपर चढेला सन्मुख आवता मळ्या.
राजाए सर्वज्ञपुत्र एवुं विरुद सांजली तेनी परिक्षा वास्ते हाथी उपर
वेठा वेठांज मनथी तेमने नमस्कार कयों. आचार्यें तत्काल धर्मलाज
कह्यो. राजाये पुण्युं, वंदना कर्था विना आपे मने धर्मलाज केम
आप्यो ? शुं धर्मलाज बहु सस्तो ठे ? आचार्यें कछुं, आ धर्मलाज
क्रोड चिंतामणि रत्नोथी पण अधिक ठे, जे कोइ अमने वंदना करे ठे,

तेनेज अमे धर्मलाज कह्यो ठीये. वली एम पण नथी के तमे अमने वंदना नथी करी. तमे पण पोताना मनथी वंदना करी ठे. मनज सर्व कार्योमां प्रधान ठे, ते कारणथी अमे धर्मलाज कह्यो ठे, अने तमोए पण मारी परिक्षावास्तेज मनथी नमस्कार करेल ठे. विक्रम राजाए तुष्टमान थइ हाथीथी नीचे उतरी सर्व संघनी समक्ष आचार्यने वंदना करी. एक क्रोड सोनामहोर जेट मुकी, आचार्ये सोनामहोर लीधी नही, कारण के तेउ त्यागी हता. राजाये पण पाठी लीधी नहि. आखर आचार्यनी आज्ञाथी संघना गृहस्थोये जीर्णोद्धारमां वापरी दीधी. राजाना दफतरमां तो आ प्रमाणे लखेलुं ठे. श्लोक ॥ धर्मलाज इति प्रोक्ते, दूराडुब्धितपाण्ये ॥ सूरये सिद्धसेनाय, ददौ कोटि धराधिपः ॥ १ ॥ श्रीविक्रम राजानी सन्मुख सिद्धसेनदिवाकरे एम पण कह्युं हतुं के ॥ गाथा ॥ पुण्णे वास सहस्से, सयंमि वरिसाण नव नवइ कलिण ॥ होइ कुमर नरिंदो, तुह विक्रमराय सारिढो ॥ १ ॥ अर्थः पुण्य एवां एक हजार एकसो नवाणुं वर्षे, हे विक्रमराय तमारा जेवोज कुमारपाल नृप थशे. अन्यदा सिद्धसेनजी चित्रकूटमां गया. चित्रकूटमां एक अति प्राचीन जिनमंदिर हतुं, तेमां एक बहु मोटो स्थंज तेमना देखवामां आव्यो. कोइने पुण्युं के, आ स्थंज शानो ठे? तेणे कह्युं के पूर्वाचार्योये तेमां रहस्य पुस्तको सुकेलां ठे, आ स्थंज विविध औषध द्रव्यनो बनेलो, वज्रनी जेम जलादिथी अज्ञेय ठे. कोइथी आ स्थंज खोली शकातो नथी. ते सांजली सिद्धसेनजीये ते स्थंजनी गंध लइ प्रत्यौषधरस तेना उपर ठांठ्यो, तेथी कमलनी जेम स्थंज खिली गयो. तेमां पुस्तक दीठां. तेमांथी एक पुस्तक लइ वांचतां प्रथम पत्रमां बे विद्या लखेली प्राप्त थइ. एक सरसव विद्या, बीजी सुवर्णविद्या. सरसव विद्यानुं ए बल हतुं के कार्य आवी पडे त्यारे मांत्रिक जेटला सरसव जलाशयमां नांखे, तेटला अस्वार बेतालीसे हथी-आर सहित बहार आवे, परदलनो जंग करी कार्य सिद्ध थयेथी अदृश्य थइ जाय. हेम विद्याथी कांइ पण मेहेनतविना शुद्ध हेम कोटि गमे ते धातुथी थइ शके. आ बने विद्या सिद्धसेनजीये सारी रीते लीधी. उपरांत आगल वांचवा जाय ठे के स्थंज बंध थइ गयो, सर्व पुस्तको वचमां रही गयां, अने आकाशवाणी थइ के तुं आ पुस्तकोने वांचवाने योग्य नथी,

आगल बांचीश नहि, बांचीश तो तत्काल मरण पामीश. सिद्धसेनजीये डरीने विचार कयों के बे विद्या मली तेपण सारुं थयुं. चित्रोडथी विहार करी सिद्धसेनजी पूर्व देशमां कुमारपुरमां गया, तेनो राजा देवपाल नामनो हतो, तेने प्रतिबोधि दृढ जैनधर्मा कयों. राजा निरंतर सिद्धांत श्रवण करवा लाग्यो, एम केटलोएक काल व्यतीत थयो. एकदा राजा गुप्त रीते गुरुजी पासे आव्यो; आंसुथी नेत्र जरी कहेवा लाग्यो के, हे जगवन् अमो बहुज पापी ठइये, तेथी आपनी अति उत्तम गोष्ठीनो रस पी शकता नथी. अमे बहुज संकटमां आवी पड्या ठीये. आचार्ये पुब्बुं, तमोनो शुं संकट ठे? राजाये कछुं, मारा वैरी राजाउं बहुं ठे, तेउं एकत्र थइ मारुं राज्य लइ लेवा चाहे ठे. आचार्ये कछुं राजन्! आकुल व्याकुल थाउं नहि, तमोने हुं सहाय बुं, हवे तमारे शी चिंता ठे? राजा आहिंमतथी बहुज खुशी थयो; पढी आचार्ये राजाने पूर्वोक्त बने विद्याउं आपी समर्थ कयों. ते विद्याउंथी परदल जंग थइ गयुं. तेमनो सर्व सरंजाम लूटी लीधो. राजा आचार्यनो परम जक्त थइ गयो. आचार्य पण सुखमां पडी शिथिलाचारी थइ गया. आ स्वरूप वृद्धवादिजीना सांजलवामां आव्युं. उपाश्रयना दरवाजा पासे उजा रही कहेवराव्युं के एक बुढो वादी आव्यो ठे. सिद्धसेने बोलावी पोतानी सन्मुख बेसाड्या. वृद्धवादी पोतानुं सर्व शरीर वस्त्रथी ढांकी बोल्या—“अण फुल्लियफुल्लमतोडहिं मारोवामोडिहिं मणु कुसुमेहिं ॥ अच्चि निरंजणंजीण, हिंड हिकाइ वणेणवणु ॥ १ ॥ सिद्धसेनने विचार करतां आनो अर्थ सुज्यो नहि, त्यारे विचारवा लाग्या के मारा गुरु तो नहि होय? एमनी उक्तिनो माराथी अर्थ थइ शकतो नथी, एम धारी फरी जोयुं तो गुरुने उलख्या. गुरुने पगे पडी वारंवार दमा मागवा लाग्या, अने पद्यनो अर्थ पुठवा लाग्या. वृद्धवादीजीए कछुं “अप्राप्त फल एवा फुलने तोड नहि, जावार्थ के आ योग कट्पवृद्ध ठे, जे योग रूप वृद्धना थम नियम तो मूल ठे, ध्यान रूप मोटुं थड जेनुं ठे, समता, कवित्व, वक्तृत्व, यश, प्रताप, मारण, उच्चाटन, स्तंजन, वशीकरणादि सिद्धियो तेना पुष्प ठे, अने केवलज्ञान फल ठे. हजी तो योगकट्पवृद्धने फुलोज लागेलां ठे, ते केवलज्ञान रूप फलथी आगल फलशे, तेथी आ अप्राप्त फल, पुष्पने

शा वास्ते त्रोडे ठे ? तथा पांच महाव्रत रूप रोपा ठे, तेने मरोड नहि. मनरूप पुष्पोष्ठी निरंजन जिनराजने पूज; वनष्ठी वन शुं जम्या करे ठे ? राजसेवादि बूरा नीरस फल शुं प्राप्त करे ठे ? गुरुना उपदेशष्ठी सिद्धसेनजी शिक्षा पाम्या. राजाने पुढी गुरु साथे अन्यत्र विहार करी गया, अने निबिड चारित्र पालवा लाग्या, अनेक आचार्योष्ठी पूर्वोनुं ज्ञान प्राप्त कर्युं. वृद्धवादिनो स्वर्गवास थयो. बाद एकदा सिद्धसेन-जीए सर्व संघ एकठो करी कह्युं के मारो विचार सर्व आगमोने सं-स्कृत ज्ञाषामां करी देवानो थयो ठे, श्री संघे कह्युं, शुं तीर्थकर, गणधर संस्कृत जाणता न होता ? तेउए अर्ध मागधी ज्ञाषामां आगमो शा वा-स्ते कर्या ? आ प्रमाणे कहेवाष्ठी आपने पारांचिक नामनुं प्रायश्चित्त आवे ठे, आप पोते विचारी द्यो ? अमे आपने शुं कहीए ? सिद्धसेने विचार करी कह्युं के हुं मौन धरी बार वर्षनुं पारांचिक प्रायश्चित्त लइ गुप्त रीते मुखवस्त्रिका, रजोहरणादि लिंग राखी, अवधूत रूप धारण करी फरीश. एम बोली गह्वनो त्याग करी नगरादिमां पर्यटन करवा लाग्या. बार वर्ष व्यतीत थये उज्जयिन नगरीमां महाकावना मंदि-रमां शेफालिका पुष्पोष्ठी रंगेलां वस्त्र पेहेरी सिद्धसेन आवी बेठा. नम-स्कार करता नथी, तेष्ठी पूजारी प्रमुख लोकोए कह्युं के तमे महादेवने नमस्कार केम करता नथी ? सिद्धसेन बोलताज नथी. एम लोकपरं-पराष्ठी श्रवण करतां विक्रमादित्य पण त्यां आव्या, अने कह्युं “ दीर लिखिहो जिहो किमिति त्वया देवो न वंद्यते ” सिद्धसेनजीए कह्युं हे राजन् ! मारा नमस्कारष्ठी तमारा देवनुं लिंग फाटी जशे, पढी तमोने बहुज दुःख थशे, ते कारणष्ठी हुं नमस्कार करतो नथी. राजाए कह्युं, लिंग फाटे तो फाटवा द्यो, परंतु तमे नमस्कार करो. तत्काल सिद्धसेन पद्मासने बेसी कहेवा लाग्या, सांजलो ! पढी प्रथम द्वात्रिंशिकाष्ठी देवनुं स्तवन करवा लाग्या, यथा ॥ स्वयंभुवं जूतसहस्रनेत्र, मनेक मेकाक्षर ज्ञावलिंगं ॥ अव्यक्त मव्याहत विश्वलोक, मनादि मध्यांतम पुण्य पापं ॥ १ ॥ इत्यादि प्रथमज श्लोक बोलवाष्ठी लिंगमांष्ठी धुमाडा निकलवा लाग्या, एटले लोको बोलवा लाग्या के शिवजीनुं त्रीजुं नेत्र खुद्वुं ठे, हमणांज आ जिहुकने नेत्रना अग्निष्ठी जइम करी देशे. तत्काल विज-